De Vlaamsche School. Jaargang 28

bron
De Vlaamsche School. Jaargang 28. A. Fontaine, Antwerpen 1882

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_vla010188201_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

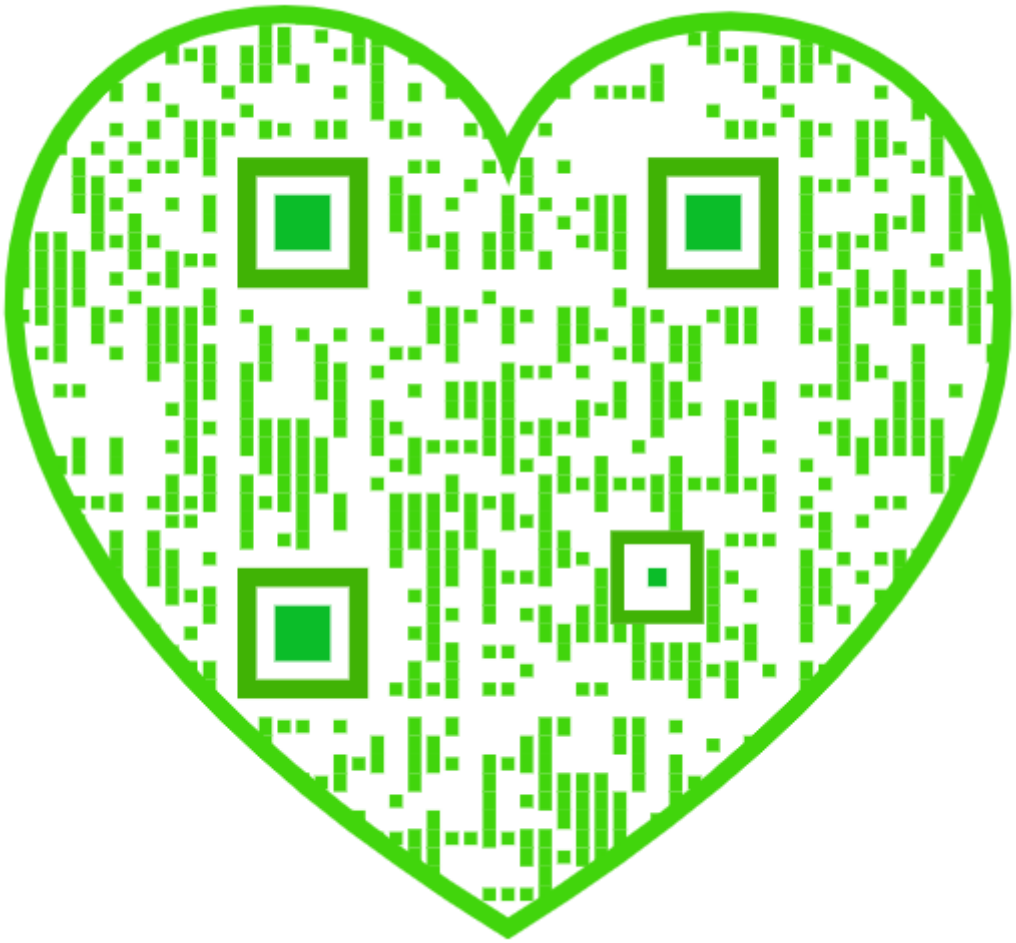

De Vlaamsche School 1882

Oostersche poëzie.

I. Onvermogend tot betaling.

Weet gij' sprak eens Mohammed,
- Toen hij in den heilgen kring
Zijner vrienden was gezeten, -
'Weet gij wie er de betalings-
Onvermogende zal zijn?'
't Antwoord luidde: 'O Godsgezant,
't Is de stervling onder ons,
Die noch geld noch goed bezit
Om zijn' schulden af te leggen.'
Maar toen zegde Mohammed:
'In den jongsten dag zal hij
Onvermogend ter betaling
Wezen, die daar aankomt met
Goede werken, boet, gebeden,
Vasten, aalmoezen, maar ook
Zijnen medemensch verdrukt heeft,
Eenen tweeden heeft beleedigd
Eenen derden heeft beschadigd,
Eenen vierden heeft gewond
En dus menigeen gekrenkt. -
Zijne goede werken worden
Onderzocht, geschat; men geeft
Dezen ter verzoening dit,
Genen dat: - zijn uitgeput
De verdiensten, blijven nog
Schulden te betalen, - dan
Legt men der gekrenkten zonden-
Last hem op, tot schaadloosstelling.
Dat hij ter vergoeding over-
Neme hunne schuld tot hij

Jammrend wegzinkt in de pijn.’

2. Verkeering der leering.

Wat helpt het, dat men predikt goed en recht
Wanneer de aanhoorders het begrijpen slecht?
Een gierigaard had een sermoen gehoord
Op de liefdadigheid: dit had zijn hart doorboord;
Met tranen op de wangen sprak hij: ‘Van mijn leven
Was ik zoo diep geroerd; hoe edel is het geven!
Zijn armen broeder bijstaan is toch schoon!
O! zuchtte hij op jammerlijken toon,
Waar 't rijke volk zoo gierig niet, voorwaar
Ik wierde zelf een bedelaar!’

3. Slechte kenners.

De rijke vroeg den wijze hoe 't geschiedt
Dat men aan rijke deuren dikwijls ziet
De wijzen - aan de deur der wijzen niet
De rijken? Het antwoord was: ‘’t Is een bewijs
Dat wijzen rijkdom stellen op zijn prijs:
Doch rijke lieden zijn wel goede paardenmenners
Maar meestal slechte wijsheidkenners!’

J.A. VAN DROOGENBROECK.

Brussel 1882.

Het hemelsblauw zijden kleed.

Indien deze regelen het geluk hebben, Mevrouw, onder uwe oogen te komen, dan zult gij ongetwijfeld de aandoening begrijpen, welke kan veroorzaakt worden door het zien van een hemelsblauw zijden kleed, geheel versierd met kanten en hier en dààr met witte rozeknoppen en vergeet-mij-nietjes bezaaid. Dat, waarvan hier sprake is, was in het venster van eenen grooten manufactuurwinkel ter bewondering der kenners tentoongesteld; en, op zekeren namiddag, bepaalde zich het getal dezer kenners bij een vleeschhouwersknecht, die bij eenen kalant kalfsribben moest brengen, en bij een jong meisje van zeventien jaren, die eene mand met hals- en handboorden aan haren arm droeg. De vleeschhouwersknecht had spoedig genoeg van het kleed en ging door, hij en zijne kalfsribben; maar het meisje veranderde langzaam van plaats, ten einde de weerschijnen der stof, waarin de zon hare gulden vingeren drukte, beter te beoordeelen, als wilde zij zich overtuigen dat het wel hetzelfde blauw was als dat des hemels. Nadat zij het aldus nu eens van de rechterzijde, dan eens van de linkerzijde beschouwd had, plaatste zij zich vlak vóór het kleed en slaakte eenen zóó diepen zucht, dat een jong heer, die, voorafgegaan door den rook van zijne sigaar, voorbijkwam, eensklaps bij haar staan bleef.

Was hij braaf of slecht? Ik weet er niets van, Mevrouw. Zeggen wij, als gij wilt, dat hij het schoone onder al zijne vormen, zoowel kunstmatige als natuurlijke, beminde. Zelfs zóó. dat, na zijne blikken van het meisje naar het kleed, en van het kleed naar het meisje gewend te hebben, hij met eene zachte stem zeide:

‘Dat kleed heeft juist de kleur van uwe oogen, *missy;* het schijnt opzettelijk voor u gemaakt.’

Het jonge meisje bezag hem en schudde spijtig het hoofd.

‘O neen! antwoordde zij; 't is niet voor mij, dat men het gemaakt heeft.’

En zij bracht hare mand van den eenen arm naar den anderen over.

De jonge heer lachte.

‘En indien ik het voor u kocht, - hernam hij, eenen blik slaande op 's meisjes kleedsel, bestaande uit een zwarten japon, eene muts en eenen verschoten omslagdoek. - Ja, indien ik het voor u kocht; en indien ik, wanneer gij dit kleed moede waart, u een ander nog veel schooner gaf, zoudt gij dan tevreden zijn? Hoe heet gij?’

‘Ik heet Mathilda, maar men noemt mij Tilly, antwoordde het meisje. - En ik zou zulk een schoon kleed nimmer moede worden,’ voegde zij er bij, terwijl zij op nieuw naar het venster zag, alsof het blauw der zijde en het blauw harer oogen gemaakt waren, om elkander nimmer te verlaten.

Het kleed scheen haar toe te lachen, en het was alsof elk bloementuiltje haar zeide: ‘Vergeet mij niet, Tilly, vergeet mij niet.’

‘Ik verzeker u, miss Tilly, - sprak de jonge heer, - dat kleuren als deze uitsluitend voor u zijn uitgevonden. De natuur heeft zooveel geheimzinnige bedoelingen! Indien gij uwe mand daar liet, zouden wij in den winkel gaan.’

Tilly kende niets van de geheimzinnige bedoelingen der natuur; maar zij wist, daarentegen, dat hare hand- en halsboorden op het bepaalde uur moesten bezorgd worden, zoodat zij aarzelde op den dorpel van de deur.

De pastoor der parochie kwam juist op dat oogenblik voorbij. Mijnheer Lamb, zooals men hem noemde, was altijd zoodanig verdiept in zijne overdenkingen over de werkhuizen en broodkaarten, dat hij zijne hoeden en schoenen vergat, die altoos in eenen beklagenswaardigen toestand verkeerden. ‘Altijd aan 't werk, Tilly! - zeide hij, toen hij het meisje, dat tot zijne parochie behoorde, erkende; - maar wie h o u d t u daar voor dien schoonen winkel terug?’

Tilly's blikken zochten den jongen heer, die zich bij 't zien des pastoors in eene dikke rookwolk gehuld had, en antwoordde zonder zich te ontstellen:

‘Ik sprak met een heer, die mij dat fraaie blauwe kleed ten geschenke wil geven.’

De pastoor begon oplettend te luisteren en verzamelde zijne gedachten, tot hiertoe geheel bezig gehouden door de vraag of zeker soepkaartje, des morgens uitgedeeld, niet in verkeerde handen was gevallen.

‘Ik vrees, - sprak hij op een nog droefgeestigen toon, - dat dit kleed u zeer veel zal kosten.’

‘Toch niet, - riep Tilly driftig, - wijl men het mij wil geven.’

‘Er zijn geschenken, die duur te staan komen, en ik geloof dat dit u meer dan één traan zou kosten, mijn kind, - zeide de pastoor, die eenige moeite had, om de vraag over het soepkaartje uit zijnen geest te verbannen.

En hij liet er spoedig op volgen, om zijne eigene gedachten te verwijderen:

‘Indien gij een kleed wilt hebben als dat, Tilly, wees liefdadig jegens uwen naaste en arbeid voor u zelve. Ja, arbeid, herhaalde hij met droefheid in de stem, want het deed hem leed, te denken dat hij, aan wien het soepkaartje onverdiend gegeven was, de openbare liefdadigheid niet zou ingeroepen hebben, indien hij werkzamer geweest was.

Tilly liet het hoofd op de borst zinken en ging hare handen halsboorden bezorgen. Doch, teruggekomen, begon zij te denken, eerstens aan haren pastoor, en vervolgens aan den jongen man, die als bij tooverslag verdwenen was. Zij was, in alle opzichten, een braaf meisje, dat beter en vooral minder luidruchtig arbeidde dan hare gezellinnen en dat aan hare naaimachine gansche uren doorbracht zonder meer leven te maken dan eene muis. Dikwijls dacht zij aan het hemelsblauw zijden kleed. Elke ‘tik-tik’ van de machine herinnerde haar het woord ‘Arbeid’ dat, volgens mijnheer Lamb, alléén in staat was, haar het mooie kleed te verschaffen. Zij hechtte geloof aan de woorden des pastoors en zeide tot zich zelve: Wijl er, volgens dien waardigen geestelijke, zooveel straffen in deze wereld zijn voor hen, die zich slecht gedragen,

moet er ook eene Voorzienigheid wezen, om de goede daden te beloonen. Doch welke belooning kon voor haar zooveel waarde hebben als het blauwe kleed?

Tilly werd nu spaarzaam; elken dag legde zij van de drie shilling, welke zij verdiende, één penny ter zijde, wat jaarlijks omtrent anderhalf pond sterling uitmaakte. Aldus voortgaande zou zij, de voor het kleed (dat niet minder dan vijftig guineas kostte) benoodigde som kunnen bezitten, als zij haar vijftigste jaar zou bereikt hebben, iets wat niet zeer bemoedigend was.

Maar Tilly vergat dat zij weldadig was, zelfs meer weldadig dan spaarzaam, en daardoor gebeurde het niet zelden, dat hare berekeningen faalden. Wanneer de liefdadigheid in het spel was, had de zuinigheid ongelijk; de eene verslond wat de andere bespaarde, gelijk van eenen zandkoker de onderste bol alles opvangt wat de bovenste inhoudt. Als Tilly een shilling bespaard had en zij eenen ongelukkige ontmoette, die zulk eene som noodig had, om 's middags te kunnen gaan eten, dan fluisterde haar de zuinigheid in het oor: ‘de arme is een gulzigaard, luister niet naar hem.’ Maar terzelfder tijd hernam de liefdadigheid: ‘Geef hem een penny.’ En de eigenliefde voegde op hare beurt er bij: ‘Aan eenen arme vraagt men geen geld terug.’ Zoodat op slot van rekening de man den ganschen shilling meedroeg.

Daar nu het geldstuk, dat zij zoo even weggaf, voor hare behoeften van dien dag moest dienen, was Tilly genoodzaakt naar haren spaarpot te gaan en daar eenig geld uit te nemen, doch niet zonder zich vast te beloven, zich door de armen, die op eenen maaltijd uit waren, niet meer tot medelijden te laten opwekken. Maar nauwelijks twee maanden later, toen de doos van Tilly vijf dozijnen dikke koperen muntstukken bevatte, werd hare beste vriendin ziek, en de dokter zeide dat zij fruit moest eten, wat het jonge naaistertje voor haar ging koopen. Daarna begon het kind haars buurmans tanden te krijgen; het moest een ivoren rammelaartje hebben, wijl iedereen zeide, dat het zich zeer deed met op alle stukjes hout te bijten, die onder zijn bereik vielen. Het was Tilly weer die betaalde. Ook gaf zij eene pop aan een dochtertje harer huisgenooten; dit kon niet anders; want het was haar verjaardag. Zij kocht nu thee voor eene oude vrouw, dan kousen voor eenen ongelukkige, en duizend andere dingen, welke de liefdadigheid haar verbood te weigeren. Kortom, nauwelijks had de zuinigheid een penny in haren spaarpot doen glijden, of de weldadigheid haastte zich dien er uit te halen, zoodat het blauwe, met kanten belegde kleed, meer en meer begon te gelijken naar een dier schimmen, die verdwijnen als men ze wil grijpen.

Het naaistertje evenwel verloor den moed niet, en, als zij mijnheer Lamb ontmoette, trachtte deze waardige herder zijne gedachten te verzamelen, om tot Tilly te zeggen: ‘Werk, werk altoos, en vooral wees weldadig.’ Waarop Tilly antwoordde, dat ze zooveel werkte, dat ze 't moede werd; en dan speelde er een treurige lach om hare lippen, alsof zij meende dat het blauwe kleed zich te lang liet verbeiden.

Maanden gingen voorbij, en na deze nog andere, tot dat eindelijk Tilly ziek werd. De zomer was daar met zijne goudgele vruchten, zijne groene boomen, zijne kwelende vogels, en 't was op eenen schoonen, warmen en door der bloemengeur zeer aangenamen avond, dat iemand haastig naar den pastoor ging, om hem te zeggen, ‘dat Tilly ziek was en vroeg, hem spoedig bij haar te zien.’ De geest des braven mans dwaalde rond in de weilanden, waarheen hij, den volgenden Zondag, de arme kinderen zijner parochie geleiden moest; maar deze keer ontsnapte hem niets van hetgeen men hem zeide.

‘Tilly is ziek?’ zeide hij op een ernstigen toon.

‘Ja, zeer ziek,’ antwoordde men hem.

‘Mijnheer Lamb ging terstond mede.

Tilly lag in een klein zindelijk bed, over een open venster, waardoor de laatste stralen der ondergaande zon binnendrongen. Toen de pastoor binnenkwam, wenkte zij hem, nader bij te komen; want zij was zoo zwak, dat ze slechts zachtjes spreken kon.

'Ik bedank u, zeide zij hem, dat gij mij belet hebt, het blauwe kleed aan te nemen.'

'Gij zult weer beter worden, Tilly,' zeide de pastoor, die nu geene verstrooidheden meer had.

'Ik geloof 't niet, hernam zij; maar weet gij wat ik denk? ik hoop spoedig het blauwe gewaad te bezitten. Ik zie gevleugelde gedaanten, die een hemelsblauw kleed vasthouden, zoo fraai, zoo fraai, dat ik er bijna niet op durf rekenen dat het voor mij is.

Het is niet te fraai voor u,' antwoordde de pastoor.

Zij glimlachte en sloot hare oogen.

Ziedaar hoe het jonge naaistertje het blauwe zijden kleed verwierf.

E.C. GRENVILLE MURRAY.

Boek- en plaatveiling te Brussel.

16 Februari en volgende dagen zal bij den heer Fr. J. Olivier, Parochiaanstraat 11, de zeer belangrijke verzameling boeken onder den hamer komen, nagelaten door wijlen ridder J. Camberlijn. De catalogus vermeldt 1455 boekwerken. De heer Olivier doet in de inleiding van zijn goed opgemaakten catalogus opmerken dat weinige personen wisten, dat wijlen Camberlijn bouwstoffen verzamelde voor eene geschiedenis der houtsneekunst; hij bezat eene menigte plaatwerken en keurexemplaren op groot papier, vele onafgesneden; zijne verzameling Elzevieren is niet minder belangrijk. Bericht aan de openbare boekverzamelingen en liefhebbers. Er zullen twee zittingen daags plaats hebben, 's morgens om 11 en 's namiddags ten 2 ure. N.-B. De catalogus der prenten en teekeningen door Guichardot en Jos. Linnig, Parijs en Antwerpen, 1865-67, bevat nadere inlichtingen volgens W. Burgers (Thoré) over den kunstminnenden ridder J. Camberlijn.

Michaël Ghislain Stapleaux.

Deze kunstschilder, te Brussel geboren den 26^{n} Juni 1799, is in het begin van October 1881 te Gien in Frankrijk overleden. Hij ontving zijne kunstopleiding bij den destijds reeds beroemden J.L. David en onderscheidde zich weldra in de prijskampen en openbare tentoonstellingen te Antwerpen, Brussel en Gent. Reeds in 1820 werd hij in Oost-Vlaanderens hoofdstad bekroond. In 1821 verleende de Koninklijke Maatschappij ter aanmoediging van Schoone Kunsten te Brussel, hem voor zijn ingezonden stuk: *de Verloren Zoon*, een eeremetaal en eene tegemoetkoming van 400 gulden. De prijs van 2000 gl. werd niet toegewezen. In 1822 werd hij te Antwerpen bekroond (eeremetaal en 400 gl.); de prijsvraag was: *De vader van den verloren zoon zijn berouwhebbenden zoon omhelzende.*

Op de tentoonstelling van hetzelfde jaar (1821) verscheen buitendien van Stapleaux een levensgroot *Familieportretstuk.*

Aan de volgende driejarige tentoonstellingen werd door hem deelgenomen met de nagenoemde stukken:

1824. *Vrouwenportret ten voeten uit* en drie andere portretten.
1825. *Levensgroot familieportretstuk* en het bekroonde ontwerp van 1822, waarvan de schets berust in de voormelde maatschappij.
1826 *Majoor Gilot*, *commandant van het regiment sapeurspompiers te Brussel*, *bevel gevende aan zijne manschappen om den brand van Ter-Kameren-abdij te blusschen.*
1839. *De jodin Rebecca en haar vader Isaak van York het steekspel van Ashby bijwonende* (uit Walter Scotts *Ivanhoe*), aangekocht door den heer De Bauche, te Brussel, en drie portretten.

Dit jaar schonk hem de koning van Wurtemberg de groote medaille van verdienste, als uitdrukking zijner tevredenheid over de portretten en tafereelen aan het hof geschilderd, waar hij ook teekenles gaf aan prinses Mathilde.

Hij had beurtelings Zwitserland, Italië, Frankrijk en Duitschland bezocht, waar hij verscheidene stukken plaatste welke als volgt worden opgegeven door J. Immerzeel jr.: koninklijke galerij te Praag, *De terugkomst van den verloren zoon;* verzameling der gravin Charlotta van St.-Leu, te Florence, *Binnengezicht met menschen* en een *Meisje dat zit te borduren;* verzameling van mev. de hertogin van Nieperg geb. prinses van Wurtemberg, te Stuttgart, *Beeltenis van Beatrix* en een *Portret ten voeten uit van mev. de gravin van Survilliers;* verzameling van de gravin Lipoux (Carolina Buonaparte), te Florence, portretten van aanzienlijke personen die geplaatst werden in de verzamelingen van den koning van Wurtemberg, prins Pieter van Oldenburg, M. de la Tour, graaf Sellon, deze twee laatste te Geneve; verzameling van mev. de gravin de Villeneuve, te Florence, *De dood van Cleopatra;* verzameling van mev. Clary, te Parijs, *Vincentius van Paula en de galeiboef;* verzameling van M. de la Tour voornoemd, *Ganimedes*, *nectar schenkende aan den arend van Jupiter, Androcles met den leeuw* en *Leicester met Elisabeth van Engeland;* verzameling Eijnard, te Geneve, *Desdemona in hare laatste oogenblikken hare ziel voor God uitstortende;* verzameling van prinses Gallitzin, te Petersburg, *Appelcienleurster uit den omtrek van Rome;* kabinet van den heer Wauters, te Brussel, *Een Savoijardsgezin bij eenen kluizenaar;* te Londen, *Een meisje die non wordt.*

Op de volgende driejarige Belgische tentoonstellingen verschenen nog van Stapleaux:

1841. *Tienjarig kind* en een *Vrouwenportret* (waterverf);
1860. *Portret* in waterverfschildering.

Dit was de laatste maal dat wij Stapleaux' werk op Belgische tentoonstellingen vermeld vinden. Sedert liet hij schier niets meer van zich hooren. Hij werd in de schilderwereld als een onbekende en werd zoo men beweert prentenverkooper. Er bestaat eene door hem uitgegevene prent, naar het begonnen tafereel *Le Serment du Jeu de paume*, dat in de Louvre te Parijs in zaal XI der teekeningen prijkt, van J.L. David, zijn vroegeren meester.

Stapleaux was gedurende eenige jaren leeraar aan de academie van schoone kunsten te Brussel. Hij was aldaar in het huwelijk getreden met mejuffrouw Louiza Schavije, bloemschilderes, die in 1842, 6 *portretten* in waterverf, een *meisjesportret* en *bloemenstudiën* tentoonstelde; in 1848, 5 *portretten* in waterverfschildering en in 1851 eene waterverfschildering en eene teekening.

Tusschen zijne leerlingen worden genoemd de schilders Seijler, Ed. Gerhard, Nogave en G. Brunfaut.

Hulde aan Jozef Geefs en Edward Dujardin.

Zaterdag 24 December, ten 8 ure 's avonds, zijn de leeraren vergezeld van de heeren G. Kempeneers, regent en Ph. Rombouts, griffier der koninklijke academie voor schoone kunsten te Antwerpen, den heer J. Geefs in zijne woning Leopoldstraat n^{r} 45 gaan geluk wenschen met de nieuwe onderscheiding, hem te beurt gevallen vanwege den groothertog van Saksen-Weimar, door ons vermeld in onzen vorigen jaargang, blz. 191. De heer Edw. Dujardin, als oudste leeraar aan de academie, voerde namens zijne collegas, het woord.

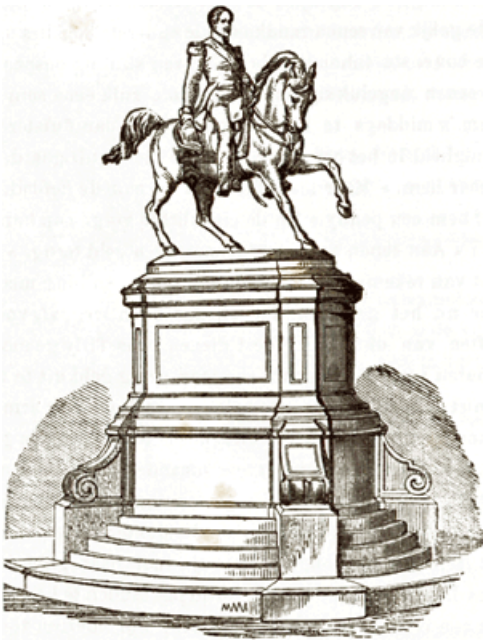

HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

In het afgeloopen jaar was den heer J. Geefs nog eene hooge onderscheiding te beurt gevallen, namelijk in de koninklijke academie van België, waar de heeren L. Alvin en C.A. Fraikin een zeer vleiend verslag uitbrachten[(1)] over zijn werk van ontleedkunde voor schilders, dat hij eerlang in steendruk zal uitgeven en welk zeer waarschijnlijk voortaan aan alle teekenscholen des lands zal gevolgd worden. Deze lessen worden in de klasse der houtsnede aan de Antwerpsche academie op steen geteekend door H. Verbeyst. Wij nemen deze gelegenheid te baat om aan het afbeeldsel van den dd. bestuurder der Antwerpsche academie, door het hier op te nemen, eene plaats te gunnen in onze verzameling van portretten der stichters, bestuurders, secretarissen en leeraren van de Antwerpsche academie. De *Vlaamsche School* wijdde reeds in 1859, blz. 147, een breedvoerig opstel aan des meesters werken en sinds dien vermeenen wij zijne bijzonderste ge-

(1) Zie: *Bulletin de l'académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, 1881, blz. 54 en 55.

wrochten te hebben vermeld, waartusschen zijn ruiterstandbeeld van Leopold I te Antwerpen[1] een der merkwaardigste is, alsook zijne marmeren groep naar Goethe's ballade in het hedendaagsch museum (zie onzen vorigen jaargang, blz. 96).

Den 26^{n} December,

OP STEEN GETEEKEND DOOR H. VERBEYST.

t e n 5 ure 's avonds, werd den heeren Edw. Dujardin en Joz. Geefs een feestmaal aangeboden in het Hotel de la Paix, ter gelegenheid van de 40ste verjaring hunner indien s t t r e d i n g als leeraars aan de Antwerpsche academie. Het vriendenmaal - z o o mogen wij h e t n o e m e n - werd voorgezeten door den heer Nic. De K e y s e r, eerebestuurder der academie, d i e u i t dezen hoofde zijne afreis naar Italië had vertraagd. De leeraren en hulpleeraren, alsook de regent en griffier, waren aanwezig. De feestrede werd gehouden in de Fransche taal door den heer A. Goemaere. Zij v e r s c h e e n i n d e n *Précurseur* van 27 December. De redenaar herinnerde in schoone woorden de studiejaren van den dd. bestuurder der academie, zijn werkzaam leven, zijn kunstrijk gezin, en wees op de menigvuldige gewrochten, door den meester tot stand gebracht, in aarde, hout, marmer en brons; hij deed uitschijnen hoe de heer Geefs, ofschoon reeds bejaard, nog steeds jeugdige kracht betoont om kunstwerken te scheppen en nuttige lessen te geven. Aangaande den heer Dujardin herinnerde de heer Goemaere hoe deze kunstenaar nog zeer jong en kort na het eindigen zijner studiejaren, als leeraar aan de academie werd verbonden en zich steeds met den prijzenswaardigsten iever aan het onderwijs der kunst heeft toegewijd; hij wenschte hem geluk met zijne talrijke werken in het godsdienstige vak die de kerken en tempels versieren, tot zelfs op de p l a a t s w a a r de Verlosser van het menschdom zijn werk van vrede en liefde vervulde; hij wees er op hoe D u j a r d i n d e n roem deelde van H e n d r i k C o n science, doordien hij dezes trouwe medewerker werd voor het opluisteren zijner boeken,

(1) Zie de *Vlaamche School* van 1873, blz. 72.

terwijl hij tevens vereeuwigd was door de pen van Conscience, als de held van het fraaie werkje *Hoe men schilder wordt.*

In hun antwoord op de warm toetoegejuichte rede van hun welsprekenden ambtgenoot, betuigden de heeren Geefs en Dujardin den d i e p g e v o e l d e n wensch, d a t d e b e s t e verstandhouding tusschen bestuurders en leeraren moge voortduren voor het heil en den bloei der aloude Antwerpsche academie, de roem huuner geboortestad.

De heer Jos. Delin, voorzitter der afdeeling beeldende kunsten van het *Verhand voor kunsten*, *letteren en wetenschappen*, had namens deze een adres van gelukwensching ingezonden.

Op Dinsdag 27 December ontvingen de heeren Geefs en Dujardin duurzame blijken van de hoogachting en genegenheid hunner leerlingen. Rond 5 ure, voordat de heer Geefs zijne les van ontleedkunde zou beginnen, boden de leerlingen van het hooger ouderwijs hem in de bestuurzaal der academie een prachtigen tuil van gemaakte bloemen aan; tevens werd

een gelegenheidsdicht gelezen. Een uur later werd de leeraar in de klasse van beeldhouwkunst onder algemeene toejuichingen door zijne leerlingen verwelkomd met een door den leerling H. Bellens gelezen adres; vervolgens werd hem een bronzen gedenkpenning met toepasselijk opschrift aangeboden. De heer Geefs heeft zijne jonge vrienden in de hartelijkste bewoordingen bedankt.

Omtrent 6 ure was men den heer Dujardin in zijne les van proportie komen verzoeken naar zijne klasse in de Venusstraat te komen. Daar wachtten hem een paar honderd leerlingen; voor zijn gewonen lessenaar was eene tafel geplaatst, waarop de voor den leeraar bestemde geschenken zich bevonden. De leerling H. Poels, van de overgangsafdeeling (pleister), gaf lezing van een adres: daarna had de aanbieding plaats van twee prachtige Chineesche vazen van groote waarde. Hierop volgde eene tweede voorlezing, ditmaal van een gedicht. Het gedicht en adres zijn met gouden en gekleurde hoofdletters versierd door de leerlingen H. Poels en P. Deckers.

Vervolgens was het de beurt der leerlingen van het lager onderwijs, uit wier naam de leerling F. Pieters een adres voorlas en een prachtig tafelmiddelstuk in zilver en kristal aanbood. Voorts vereerde men den heer Dujardin nog een zilveren servetband met een toepasselijk opschrift, prachtige bloemtuilen enz., benevens de fraai geschrevene naamlijst van al de deelnemers aan de plechtigheid; de lijst bevat juist zooveel namen als de klasse leerlingen telt.

Wat er dien avond gejuicht en gejoeld is in de groote lange academiezaal der Venusstraat, laat zich inderdaad niet beschrijven. Men moet het academievolkje kennen, om zich een gedacht van de zaak te kunnen maken. Het behoeft wel niet gezegd te worden, dat de heer Dujardin diep getroffen was door de hem bewezene eer en vriendschap. Hij liet het dan ook niet aan gulle dankbetuiging ontbreken.

In eene volgende aflevering zullen wij het portret van den heer Edw. Dujardin opnemen.

D.V.S.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

I.
Het kerkgebouw.

Bijna alle de vroegere gebouwen van het convent van Tongerloo waren in de jaren 1522-1526 vervangen door nieuwe opgetimmerd naar ‘de berden’ of de plannen van Rombout Keldermans. Onder de leiding van denzelfden meester begon men ook weldra met het opbouwen eener gedeeltelijk nieuwe kerk. Wij zeggen: gedeeltelijk; want eerst zou men zich bepalen bij het koor, de ‘uitlaten’ of zijkooren en den toren. De eerste steen van de grondvestingen was gelegd den 7^{n} September

1525[1], maar drie jaren verliepen vooraleer de hand werd geslagen aan het metselwerk boven den grond. In tijds had prelaat Tsgrooten voorzorgen genomen om te voorzien in de noodwendigheden van den godsdienst. Reeds ten jare 1514 was ten gerieve der parochianen, die te voren mede van de abdijkerk gebruik maakten, eene afzonderlijke parochiekerk gebouwd; voor de priesters der abdij en voor anderen daar celebreerend, erlangde hij, van den bisschop van Kamerijk, de toelating om de zes volgende jaren - van 23 Augusti 1528 tot 23 Augusti 1534 - aan draagbare altaars misse te mogen lezen[2].

Nu begon, onder het bestuur van Keldermans[3], voor goed het metselwerk, door Gielis Crabbe, van Mechelen, en Gommaar Crieckaert, van Lier, aangenomen:

> 'Gielis Crabbe van Mechelen en Gomaer Crieckaert van Lier, hebben aengenomen te metsen de Nyeuwe choor mette Torre en uutlaten tot Tongerloo achtervolgens de voerwaerde daer af gemaeckt.. It. mijnheer heeft van alle deze wercke allome op synen cost en dachuere gheleet dat fondament tot effen reys der eerde al rontomme ghelyck op een hoochde gerazeert en te waterpasse ghestelt, dats te weten tot opte snede ter effender eerden. Ende aldaer soe beghint ierst dat roeywerck van Gielisse en van Gommare vorse..'
>
> 'Opten XI^{en} dach in Meye a^{o} XV^{e}XXVIII, dats des maendaechs voer die cruysdache, soe hebben Gielis en Gomaer beghinnen te metsen...[4]'

De kareelbakker was Wouter de Ruijter, van Turnhout. Gekapten arduin en steen van Saventhem en Berthem leverden Michiel Ysewyns en Klaas de Vleesschouwere, die den 3^{n} Januari 1530 (n. st. 1531) bestelling kregen van hetgene er nog noodig was tot voltrekking van de kruisbeuk 'om tCruyswerck metten Coer gelyck onder dack te bringen.'[5]

Bij het einde van het jaar 1534 was het eerste gedeelte der nieuwe kerk bijna voltooid.

> 'Myn heere de prelaet van Thongerloe ende meester Gielis Crabbe, beveel hebbende van Gommaren Crieckarts zynen medegeselle inder metselryen tot Tongherloe, zyn veraecordeert opten XIIIIe Decembris anno XVe XXXIIIJ tot Tongherloe aengaende der metinge van den nieuwen choer, cruyswerck, uutlaet, torren totten galmgaten toe, windelgrate.. ende alle ander werck, welck zy tot desen dage toe gemaict hebben inden goidsnuyse van Tongherloe. Om groote costen van beyde zyden te schauwene van tvoirscreven werck by meesters doen te meeten, is eendrachtelyc veraccordeert dat meester Gielis ende Gommaer voirsc. hebben zullen van alle

(1) 1525 Sub primario lapide chori et turris op 7 Sept. xviij st. *Computationes.*
(2) *Computationes.* 5 Mart. 1527 (n. st. 1528).
(3) Mgr. Roboldus Keldermans venit in Tongherloe die Mercurii sexta Maü et protraxit muros chori et turris dum Egidius et Gommar. inceperunt cementare et permansit in hujusmodi opere 7, 8, 9 et 10 Maij. Recepit pro vacationibus 5 dierum x Renen.
Laurentius Keldermans ejus consanguineus eodem die pro bibalibus III Renen. *Computationes* 1528.
(4) Meting van het metselwerk, door G. Crabbe, Gom. Crieckaert en Joannes Martini.
(5) Voorwaarden van levering.

der voirsc. metselrien negen en twintich hondert ende vijftich karolusguldens.'
'Maer des soe moeten die voirsc. meesters Gielis en Gommaer noch maken ende opmetsen die muerkens achter dat gestuelte inde nieuwe choor. Ende moeten oyck tenemael die harnassen setten in alle die vensters inde voirsc. werck staende op dezen tyt. Ende moeten oyck alle gaten stoppen ende toemetsen.....[1]'.

Den tweeden Zondag van Januari 1535 wijdde de hulpbisschop van den kerkvoogd van Kamerijk het nieuwe koor en daags daarna de kloosterpanden[2].

Vijftien jaren verliepen vooraleer de hand werd gelegd aan de tweede helft des tempels, maar middelerwijl bleef men werkzaam aan den toren, waar onder andere de steenhouwer Hector Coenen, woonachtig 'onder die parochie van Meldert opde steenput van Afflegim,' in 1535 arduinsteen moest voor leveren.

Het schip of de beuk der kerk werd op het einde van 1549 aan besteed. Volgens de overeenkomst den 7^{n} October gesloten, zou meester Hendrik Lambart het oude afbreken en het nieuwe opmetselen, tegen eene vergelding van 2200 rijnsgulden. Voor hemzelven en voor eenen zijner bedienden worden hem kost en in woon in de abdij toegezegd; de andere werklieden zouden buiten het klooster slapen, maar dagelijks, ook op Zon- en feestdagen, eene zekere hoeveelheid 'karmicken' en twee potten klein bier ontvangen; de voorwaarde wordt daarbij vastgesteld, dat Hendrik tezelfdertijd de bouwmeester van het werk zal zijn en de noodige plannen vervaardigen[3]. Op slot van rekening werden aan Lambart voor den middelbeuk en de zijbeuken 2350 rijnsgulden toegeteld[4]. Joannes Van de Gheere, 'borger en leveraer van steenen, van Bruessel,' leverde de witte steen, Arnoldus Claes, steenhouwer te Nederockerzeel en Joannes Darkinis (d'Arquenues?), steenhouwer te Antwerpen, het arduinwerk; Joannes Van Donghen was de kareelbakker[5]. Voor de steenen door hem geleverd, waren den 9^{n} Mei 1553 al meer dan 3443 rijnsgulden betaald.

De abdijkerk is nu eindelijk voltrokken. Opgericht in den ojivalen bouwtrant der XVIe eeuw, heeft zij de gedaante van het Latijnsch kruis, gevormd door het koor, den dwarsbeuk en den middelbeuk; nevens dezen laatste zijn er twee zijbeuken, wier verlenging op de twee zijkoorkens uitloopt. Vijf bogen op kolommen gedragen, telt men tusschen de middel- en de zijbeuken; maar van die vijf zijn er, bij den ingang rechts, nagenoeg een en half afgezonderd en tot eene kapel of koorken ingericht, dat het koorken van den Zoeten Naam, ook het prelaatskoorken genoemd wordt. Aan den overkant maakte prelaat Stalpaerts in 1615 eene kapel ter eere van den H. Norbertus.

Langs alle kanten stroomt door tal van vensters een overvloedig licht den tempel binnen. De linkerzijbeuk evenwel, doordien hij onmiddellijk paalt aan den kloosterpand, heeft alleenlijk een venster in den voorgevel. Naar het oude kerkelijk voorschrift is het hooge koor ten Oosten gekeerd.

Wat de uitgestrektheid betreft, van den voorgevel tot het diepste der koornis, had geheel de kerk eene lengte van ongeveer 246 voet, Herenthalsche maat, waarvan

(1) *Liber conventionum.*
(2) Wij vinden in aanteekeningen van Heylen 1534 (n. st. 1535) en ook 1537 voor het jaar dezer wijding vermeld. Het eerste is ons het waarschijnlijkst.
(3) ... Mgr. Henricus Lambart erit in hoc opere architectus et omnia exemplaria ad hanc extructionem necessaria formabit. Actum 7 Octob. ao 49. *Computationes.*
(4) Ibid. 7 Aug 15 3.
(5) Ibid. *passim.*

men de helft bereikte omtrent den ingang van het koor; de geheele breedte in de achterkerk was van 67, in de kruisbeuk van 100 en in het koor 36 voeten; de zijkoorkens maten oorspronkelijk 53 voet diepte op 20 breedte[1].

Op het feest van Sint-Paulusbekeering, 25 Januari 1555, had Martinus Cuypere, bisschop van Calcedoniè en hulpbisschop van Kamerijk, het schip met de zijbeuken ingewijd ter eere van de H. Maagd Maria, alsook het koor van den Zoeten Naam met zijn altaar en de kroft, daaronder gemaakt, en nog drie draagbare altaars.[2]

Dusdanig was, in hare groote lijnen geschetst, de abdijkerk, die tot het einde der 18e eeuw heeft bestaan. Den 16n Mei 1797 als nationaal goed verkocht, viel zij weldra onder het houweel van den hardvochtigen eigenaar, die slechts eene zaak voor oogen had: door den verkoop van de materialen eenige centen winst doen op den spotprijs daaraan besteed.

Trachten wij thans nadere kennis te maken met de menigvuldige kunststukken - een waar museum was zij - die de kerk versierden, en om geregeld en zonder verwarring voort te gaan, brengen wij haar een tweevoudig bezoek, het eerste bij het einde der zestiende, het tweede in de achttiende eeuw.

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

Kroniek.

Antwerpen. *Koninklijke academie voor schoone kunsten.* De prijs van Rome is dit jaar voor de beeldhouwkunst; de kampers moeten Belg of genaturaliseerd, minder dan 30 jaar oud zijn en zich laten inschrijven uiterlijk den 18n Maart, bij den heer G. Kempeneers, regent der academie.

- Wij roepen de aandacht onzer lezers in op het fraaie verhaal, blz. 6, naar Grenville Murray, wiens overlijden wij in onzen vorigen jaargang, blz. 206, aangeteekend hebben.

- Wij vestigen de aandacht onzer lezers op eene voor de vaderlandsche kunstgeschiedenis belangrijke verhandeling, die de onvermoeibare en talentvolle kuustgeschiedschrijver F. Jos. van den Branden in het licht gegeven heeft bij den uitgever

(1) Naar een grondplan van het einde der 18e eeuw. - Eene oppervlakkige afmeting in Fransche voeten van denzelfden tijd, geeft daar of omtrent 221 voet lengte op betrekkelijk 60, 90 en 33 breedte in de kerk en 48 diepte op 18 breedte in de zijkoorkens.

(2) Dus suffraganeus Rdmi Camerac. dominus Mar. Cuypere epus Calcedon. consecravit in festo cversionis sancti Pauli 25 Januarii ao 54 stilo Cameracensi navem Eccle mon. Tongloen. cum appendiciis in honorem dive Marie Vginis necnon altare in choro Rdi Dni cum capella et oratorio cum crypta in honorem nominis Jhesu, necnon tria altaria portatilia. *Computationes P. Scheelen.*

W.C. De Graaff, te Haarlem, onder den titel *Adriaan de Brouwer en Joos Van Craesbeeck.* De verhandeling, die 85 blz. dichten druk beslaat, is eene inderdaad doorwrochte studie, zoo op het leven als op de werken van de twee voortreffelijke meesters. Er komen buitendien zeer vele bijzonderheden in voor, die, tot nog toe volslagen onbekend, een nieuw licht doen opgaan over beide uitmuntende schilders en aardige snaken, gelijk de heer van den Branden ze noemt. Wij vernemen dat slechts een beperkt getal exemplaren van het werk in den handel is gebracht. Zij die er prijs op stellen, om er een exemplaar van te bezitten, zullen zich dus moeten haasten.

Brussel. De gevels van eenige oude huizen der Grootemarkt gaan met stads geldelijken bijstand hersteld worden; voor den gevel van de herberg de *Vos* zijn de kosten geschat op 22,000 fr., voor een anderen huisgevel op 17.000 fr. enz.

- Het koninklijk conservatorium heeft van België's consul-generaal in China eene zoo goed als volledige verzameling Chineesche speeltuigen ontvangen.

Gent. Voor den prijskamp van tooneelletterkunde, uitgeschreven door de Gentsche afdeeling van het *Davidsfonds,* waren 26 dramas en 8 blijspelen ingekomen; uitslag: voor het drama is de prijs toegewezen aan *de Twee Broeders,* van den heer J. Menten, leeraar te Rolduc en werden vereerende meldingen verleend aan *Titus*, *Opvoeding*, *Het geheele lot van* 100,000 *gulden*, *De zegepraal der Kerk* en *Iroma;* voor het blijspel werd de prijs verleend aan *De wedstrijd van uiterlijke welsprekendheid*, van den heer Jan Philipsen, te Breda, en werden vereerende meldingen toegestaan aan *Pieter-Livinus Slimbroeck* en *Trio.* De bekroonde stukken worden gedrukt.

Luik. Het gemeentebestuur heeft voor 25,000 fr. (waarvan het rijk de helft betaalde) eene bronzen groep aangekocht, voorstellende een *Stierentemmer*, door den beeldhouwer Mignon. De groep is geplaatst op een terras van het voormalig dusgenaamd Handelseiland. Er gaan nog drie terrassen met beeldhouwwerken versierd worden. Buitendien kocht het gemeentebestuur bij de maatschappij der metaalgieterijen van Val d'Osne, ter versiering van de wandelplaatsen, de volgende gegoten beelden: *Laocoon*, *Worstelaars*, een *Veldgod*, *Perseus* en *Polymnia.*

Bergen. De wetenschappelijke verzamelingen die het gemeentebestuur van Bergen en het provinciaal bestuur van Henegouwen wederzijds bezaten, zijn te zamen gebracht in het voormalig college van Houdain en vormen thans een reeds vrij merkwaardig wetenschappelijk museum. Van den heer Emiel de Damseaux heeft het museum eene verzameling ontvangen van alle soorten van hout, die in België groeien, 195 in getal. Volgens schenker, is de verzameling volledig.

Buitenland.

Amsterdam. Einde December werd In de Nieuwe Kerk het graf van M.A. de Ruyter op last van het staatsbestuur geopend, om het stoffelijk overschot van den grooten zeeheld in eene nieuwe kist over te plaatsen. De oude kist had onder het houten deksel een ander deksel gehad van kleine dunne glasruitjes in lood gevat, welke ruitjes, allen los geraakt, de overblijfselen van den admiraal bedekt hadden. De bodem van de oude kist, werd met al wat er op rustte in de nieuwe eikenhouten kist overgebracht, die, van binnen met lood bekleed, het volgende opschrift draagt: ‘MICHIEL ADRIAENSZOON DE RUYTER, *luitenant-admiraal-generaal van Holland en West-Friesland*, *geboren* 24 *Maart* 1607, *overleden* 29 *Maart* 1676 *aan de wonden*, *ontvangen voor Messina*, *begraven* 16 *Maart* 1677 *en door de zorg der Nederlandsche regeering in deze kist gelegd* 28 *December* 1881.’ Het proces-verbaal

van de verrichting is in een looden koker gesloten en in de kist nedergelegd, waarna de deksel op de kist geschroefd werd. Op de kist werd een krans witte bloemen gelegd door den twaalfjarigen Carl Adolf Elias, de jongste der in de kerk aanwezige afstammelingen van de Ruyter. Op de zwart zijden linten van den ruiker stond te lezen: 'Hulde van de afstammelingen van den luit.-admiraal-generaal de Ruyter, 28 December 1881.'

Parijs. Prins Georges Stirbay, die de boezemvriend was van den beeldhouwer Carpeaux, schonk reeds 600 der schetsen van dezen meester aan het museum der stad Valencijn; de meeste overige heeft hij thans afgestaan aan de Louvre en de academie van schoone kunsten.

Londen. De door wijlen den prins-gemaal Albert nagelatene toonzettingen, worden op last der koningin gedrukt bij Metzler en c^{o}, te Londen, onder toezicht van Hr. Ms. muziekmeester Cusins.

- C. Gounod maakt op last van de koningin een marsch (orkest en koor) voor het huwelijk van haren zoon Leopold met Helena prinses van Waldeck-Pyrmout.

Silezië. Bij Märzdorf is 6 1/2 voet onder den grond een graf uit den steentijd ontdekt met drie menschengeraamten, die fraaie bronzen armbanden droegen. In het graf lag ook eene aschkruik die gebroken werd en een steenen hamer. De meeste voorwerpen zijn overgebracht naar het Silezische museum van oudheden.

Sterfgevallen.

MICHEL PASCAL, beeldhouwer, geboren te Parijs den 3^{n} September 1814, is aldaar den 2^{n} Januari overleden. Hij hechtte zijnen naam aan de herstelling der Heilige Kapel en van de O.-L.-Vrouwekerk te Parijs, de basilieken van Vezelay, Sens, Bordeaux, Pau, Marseille, Bergerac enz. Hij was een leerling van David van Angers en muntte uit in den gothieken stijl. Tot zijne bijzonderste beeldhouwwerken behooren *De kinderen van Eduard*, gekocht door de gravin Lehon in 1849, *De Trappist*, *Goede Vrijdag*, *De doornen kroon* enz. Zijn laatste werk was een ruiter voor het stadhuis van Parijs.

CHÉRET, Jean Louis Lachaume de Gavaux, een tooneelscherm- en sieraadschilder van naam, geboren te Nieuw Orleans in 1820, is te Parijs overleden den 10^{n} Januari. Zijn vader was een beroemd toondichter die met bijval eenige kluchtzangspelen liet opvoeren.

ANATOLE VÉLI, de gunstig gekende genreschilder, geboren in 1838 te Ronsoy (Somme), is den 11^{n} Januari te Parijs overleden. Op de laatste driejarige tentoonstelling te Antwerpen prijkte van hem een prachtig portret (zie 1879, blz. 118); in 1881 stelde hij te Parijs *De overweging* en het *Hart ontwaakt* ten toon.

GIOVANNI DUPRÉ, de beroemde beeldhouwer, geboren in 1817 te Sienna, is te Florence overleden den 10^{n} Januari. Zijn vader, een Franschman die veel moeite had om aan den kost te komen met het steken van houten beeldjes, deed zijnen zoon aanvankelijk het timmermansambacht leeren. De jongeling die als door eene onweerstaanbare neiging tot de beeldhouwkunst aangetrokken werd, had met groote moeielijkheden te kampen, voor dat hij zich naam en bestellingen wist te verwerven. Op 23 jarigen ouderdom werd hij bekroond in de academie van Florence. Kortelings daarop stelde hij zijn marmeren beeld *Abel* ten toon dat hem op den eersten rang der beeldhouwers van zijnen tijd plaatste; op de wereldtentoonstellingen van 1855, 1867 en 1878 bekwam hij beurtelings eeremetalen van 1^{e} en 2^{e} klasse, alsook het kruis van het Eerelegioen; hij was ridder der Italiaansche Kroon en buitenlid der Fransche academie sedert 1869. Buiten zijne schoone marmeren groep: *De zegepraal van het kruis*, onder het groote portaal der Heilige

Kruiskerk te

PIETA IN MARMER UITGEVOERD DOOR WIJLEN GIOVANNI DUPRÉ.

Florence, kennen wij zijne *Pieta* of *Christus op den schoot zijner moeder*, dat oorspronkelijk vervaardigd werd voor de kerk van Barmhartigheid te Sienna, waar het thans op het kerkhof prijkt; het is een uitmuntend werk; wij deelen het hier in houtsnede mede; het maakte een grooten indruk op de algemeene tentoonstelling te Parijs in 1867. Behalve zijn *Caïn* en talrijke godsdienstige beelden, bestaat van Dupré te Turijn een meesterlijk gedenkteeken ter eere van Cavour, Italië voorstellende dat een der beruchtste spreuken van den staatsman onder zijn borstbeeld schrijft; het voetstuk van dat beeld is omringd van de volgende zinne beelden: het recht, de plicht, de staatkunde en de onafhankelijkheid, terwijl lager in halfverheven beeldwerken in het voetstuk voorgesteld zijn: *het Sardinische leger teruggekeerd uit de Krim* en het *Congres van Parijs;* voor dit gedenkteeken werd betaald 650,000 fr. en den interest van eene dergelijke som gedurende 7 jaren. Dupré mocht, zoo om zijne werkzaamheid als om de nauwgezetheid waarmede hij alles uitvoerde wat hij ondernam, een kunstenaar van den echten stempel worden genoemd. Hij betoonde zich steeds een streng rechter voor zich zelve, want hij was niet licht over zijn eigen arbeid voldaan. Hij vormde een aantal goede leerlingen tot verdienstelijke beeldhouwers. 't Was een voorrecht, onder zijne hoede in de kunst te worden opgeleid.

Antwerpsche reizigers.

X.
J.C. (?)

Alwie thans een weetniet blijft, heeft dit alleen aan zichzelven te wijten; het onderwijs is nu op eene zoo ruime schaal ingericht, dat niemand er van verstoken moet blijven en dat ook de mindere volksklassen al kunnen leeren wat zij willen. Inderdaad, het armste werkmanskind ontvangt in de kostelooze gemeente- en andere scholen een zeer degelijk onderricht, en voor de volwassen jongelingen, die de dagscholen niet meer kunnen bijwonen, bestaan er verschillende avond- en zondagscholen, welker leergangen zij kosteloos mogen volgen; waar niet alleen Vlaamsch en Fransch wordt geleerd, maar ook Engelsch en Duitsch, om niet te spreken van rekenen, teekenen en wat al meer, dat hun bij hunnen verderen levensloop nuttig kan wezen.

In de vorige eeuw was het daarentegen met het eigenlijk gezegde volksonderwijs allerellendigst gesteld, en tot zelfs in onzen jongen tijd - dat is veertig a vijftig jaren herwaarts - liet dit nog zeer veel te wenschen over, doordien de wetenschap der onderwijzers zelven niet hoog liep, en de meesten hunner, indien zij nu konden terugkomen, zouden verplicht wezen, zelven nog een jaar of drie op de schoolbanken te gaan zitten. - Een volksjongen, die gewoonlijk, onmiddellijk na zijne eerste communie, door zijne ouders op eenen stiel werd gedaan, dat is een bedrijf moest beginnen aan te leeren, kon het op de dusgenoemde *Broeikenskapel* of in eene andere kostelooze dagschool, niet verder brengen dan tamelijk lezen, schrijven en rekenen. Indien hij weetgierig en vlijtig was, bestond er voor hem toch nog gelegenheid om de Fransche taal aan te leeren: dan kon hij, na zijn dagelijkschen arbeid, eene avondschool bezoeken, wel te verstaan als hij van zijne weinige spaarduiten genoeg kon ter zij leggen om die avondlessen te bekostigen.

De meesters eischten overigens niet veel voor het onderricht dat ze gaven: bij eenen terugblik op mijnen jongelingstijd herinner ik mij nog zeer goed meester Geerts, woonachtig op de IJzeren-Waag alhier; voor eene gansche maand, zesmaal ter week Fransche les, vroeg hij slechts 1 fr. en 50 centiemen! Een ander meester, een oud man, die op de Oude-Koornmarkt woonde, liet zich daarvoor een Brabantschen gulden betalen; bij dezen laatste werd er maar driemaal per week les gegeven. Meester Geerts vooral staat mij duidelijk voor den geest; mij dunkt, ik zie den man nog, met zijn mager, teringachtig gelaat. Wellicht tengevolge van zijnen half ziekelijken toestand, was hij tamelijk kort ingebonden, doch overigens zeer goedig. Ook vond hij er een bijzonder genoegen in, om diegenen zijner leerlingen welke vooruit wilden, met wijze raadgevingen te helpen en met blijkbare welwillendheid te onderwijzen. Maar het maandgeld moest stipt op tijd worden betaald!

De werkmansjongen moest echter eene groote dosis geestkracht bezitten, om die lessen met vrucht te kunnen volgen; hij moest er al zijne weinige vrije uren aan toewijden en er zelfs een deel zijner nachtrust aan opofferen. Over het algemeen verliet hij eerst ten 8 ure 's avonds zijn werk; de school begon ten 8 1/2 en duurde tot 9 1/2 ure; dan keerde hij huiswaarts, nam zijn sober avondmaal, na hetwelk hij zich onverpoosd nederzette, om bij het flauwe licht eener vetkaars of blikken lampje, zijne lessen voor den volgenden avond te schrijven en van buiten te leeren, iets wat hem tot omtrent middernacht bezighield.

Zooals men ziet, was zijne taak niet gemakkelijk; ook waren er slechts weinigen die ze met welgelukken ten einde brachten: stalen moed en volharding waren daartoe de hoofdvereischten. Wij hebben er evenwel gekend en kennen er nu nog, welke

al de hinderpalen zijn te boven gekomen en, immer voorwaarts strevend, door eigen wilskracht, een zekeren trap van welvaart in de samenleving hebben weten te bereiken, dank aan de nu bestaande vrijheid van den arbeid.

In den tijd, welke door sommige kortzichtigen ten onrechte de ‘goede oude tijd’ wordt genoemd, waren de werklieden veroordeeld, hun gansch leven werklieden te blijven, zonder hoop, van ooit voor hun eigen te zullen kunnen beginnen; want ‘baas worden,’ was voor eenen arbeider, als het ware de verwezenlijking van een onmogelijken droom. Vooraleer het tot zooverre te brengen, had hij met schier onoverkoomlijke moeilijkheden te kampen. Destijds bestonden de door sommige zoo zeer geroemde neringen en ambachten. Wanneer nu de volksjongen het een of ander beroep gekozen had, moest hij, om ook op zijne beurt baas te kunnen worden, eerst gedurende vijf jaar als leerjongen en dan nog vijf jaar als gast bij denzelfden meester in dienst geweest zijn. Vervolgens moest hij een proefstuk maken, hetwelk zijne ervarenheid in het vak zou bewijzen, en dat door den deken en de oudste meesters moest worden gekeurd; gelukte die eerste proef niet, dan werd het hem vergund er eene tweede te leveren. Getuigden die proefstukken dat hij zijnen stiel grondig verstond, dan werd hij als meester aanvaard; nochtans mocht hij niet voor eigen rekening beginnen te werken, voor dat hij den meestertol in de kas van het ambacht had gestort. Daarenboven was het noodzakelijk dat hij inboorling was van de stad, anders was hij eerst vooral gedwongen het poorterschap te betalen.

Nog een andere hinderpaal was, dat er eene soort van monopolium bestond: ofschoon het getal der bazen niet was bepaald, werd de gedurige aangroei er van door sommige ambachten echter met leede oogen aanzien, zoodat er, om zulks te voorkomen, besloten was geworden, dat elke meester niet meer dan één leerjongen mocht in dienst nemen, hetwelk dan gewoonlijk zijn eigen zoon, of bij gebreke van dezen, een nabestaande was, bij wier aanvaarding tot het baasschap niet zoo nauwlettend werd toegezien en deze zelfs meestal van het maken van een proefstuk verschoond bleven. Ook de te storten tol was voor hen aanmerkelijk lager gesteld: alzoo was in 1771, de tol van een nieuwen baas in de ambachten der

steenhouwers, metsers, schaliedekkers enz., bepaald op 100 gulden, terwijl eens meesterszoon slechts 66 gulden geven moest; in het kasseiersambacht kostte het meesterschap voor den zoon 40 en voor eenen nieuweling 60 gulden. Al deze gelden moesten tot een fonds dienen, want de ambachten bezaten huizen en landgoederen, welke later, in den ‘Franschen tijd,’ door de vreemde overweldigers, als staatseigendom werden verbeurd verklaard. In 1799 werden er 63 huizen en 3 kapellen te Antwerpen, een buitengoed en een windmolen, die allen aan de ambachten toebehoorden, in het openbaar verkocht.

Het was den meester niet toegelaten in eene andere stad te gaan werken; ook moest hij zich streng bij de uitoefening van zijn eigen vak bepalen. Alzoo mocht een schoenmaker geene schoenen lappen of herstellen, timmerlieden mochten geene meubelen maken, een hoedenmaker geene klakken, een grofsmid geene sloten, nagels of vijzen, enz. enz. Men ziet dus dat de vrije arbeid in dien ‘goeden ouden tijd,’ ver te zoeken was; maar van den anderen kant moet het ook gezegd worden, dat er te Antwerpen geen overvloed van werk was: het was er stil en treurig als op een begijnhof. Ten gevolge van de rampzalige sluiting der Schelde, werd er bitter weinig handel gedreven en het beurslokaal werd slechts door eenige zeldzame personen bezocht. Bij kermissen en jaarmarkten, welke laatste in de Mei- en Octobermaanden plaats hadden en telkens vier weken duurden, was het daar dat allerhande kramen werden opgetimmerd. Het spreekt van zelf dat er alsdan de meeste beweging heerschte.

Wat de bedrijvigheid aan de rivier betreft, die was wezenlijk onbeduidend. De aankomsten bepaalden zich over het algemeen bij binnenschuiten en visschersloepen; het binnenvaren van een zeeschip was een geval welk door iedereen werd verteld, en wanneer het getal der aangekomen zeeschepen tot twaalf per jaar beliep, zooals dit eene enkele maal, namelijk in 1776 gebeurde, dan beschouwde men zulks als iets buitengewoons en men koesterde de hoop dat de vroeger eens zoo bloeiende koophandel hier weldra herleven zou. IJdele hoop, welke eilaas, nog in langen tijd niet mocht verwezenlijkt worden!

De stoffelijke toestand der arbeidende klasse liet hier dus oneindig veel te wenschen over, en het valt alzoo gemakkelijk te begrijpen, dat vele volksjongens er op bedacht waren, elders een bestaan te zoeken. Tot dit getal behoorde ook de ons onbekende Antwerpenaar, een timmerman van beroep, wiens naamletters aan het hoofd van dit artikel staan. Zijne reisavonturen worden verhaald in een quartoboekje van slechts 26 bladzijden, zonder de minste kennis van taal of schrijfstijl. De waarlijk al te uitgebreide titel duidt gansch den inhoud aan; wij laten hem hier in zijn geheel volgen:

Beknoopt Verhael van verscheyde Reysen ter Zee gedaen door J.C., gehoortig van Antwerpen, d'eerste naer Groen-Land ter Walvis vangst, de tweede ter Koopvaerdy naer China in d'Oostinien, met vervolg van verscheyde Reysen ter Koopvaerdy, zoo naer Amerika, Asia als Africa, hoe hy door een schroomelyk Tempeest syn schip verloren hebbende, op een ladder syn leven behouden heeft, met vervolg van een Reys te Kaep by de Franschen door hem gedaen, hoe hy eyndelyk door de Turksche Roovers gevangen is en slaef gemaekt in Algiers: een Stad gelegen in Africa, alwaer hy 3 *Maenden en* 7 *dagen in een strenge gevangenis heeft overgebragt, met vervolg syn'er gelukkige verlossing en wederkomst in het Vaderland. Opgegeven door den Reyser en opgehelderd door P.S.L., Minnaer der Reysende Lieden. - 't Antwerpen, by Josephus Saeyens, Boekdrukker en Verkooper op de Schoen-merkt in het Tweede Gebod.*

De reiziger is, zooals uit zijn verhaal blijkt, een arme volksjongen, die lust had om ter zee te varen. Nog jong zijnde, verliet hij zijne moederstad en begaf zich naar

Rotterdam, waar hij dienst nam als ondertimmerman op het schip *de Dageraet*, hetwelk den 16^{n} April 1778 op reis ging naar Groenland, waar, op het einde der maand Mei, een walvisch werd gevangen, nadat het vaartuig drie dagen in het ijs had vastgezeten. Er werden echter geene andere walvisschen meer ontmoet en den 16^{n} Juli keerde het vaartuig naar Rotterdam terug.

Te Antwerpen nam onze jonge zeeman bij den graaf de Prolie, voor rekening der keizerlijke Compagnie, dienst op het koopvaardijschip *Prins Koninckx*, dat te 'Arriens' (?) in Frankrijk, op de reede lag, geladen met inlandsche goederen, in bestemming voor China. In de 'Pampusbaai' werden deze goederen gelost en andere ingenomen. Het schip lag er vier maanden op anker; maar 'om alles te beschryven wat hier te zien is en dat ik bygewoont hebbe, dit zoude den lezer te lang vallen,' zegt onze zeeman, zoodat wij van zijne bevindingen aldaar niets te weten komen. Eindelijk, den 28^{n} Januari 1780 werd het anker gelicht en drie maanden nadien hield men stil voor het eiland Morissis (?), waar Jan Frances, een Antwerpsch matroos, stierf en behoorlijk ter aarde werd besteld. Na er versch drinkwater te hebben ingenomen, zeilde men naar het 'Schilpadden-eiland, in Africa gelegen,' waar deze dieren zoo overvloedig waren, dat er door het scheepsvolk des nachts verscheidene werden gevangen, waaronder sommige die 300 pond wogen. Toen de *Prins Koninckx*, op 20 September te Triest was binnengeloopen, werden de matrozen afgedankt en ieder ontving een paspoort om over land naar huis te keeren. Onze reiziger vertrok echter in pelgrimstocht, ten einde aan eene gelofte te voldoen, met nog drie Antwerpenaars, naar Padua, om den H. Antonius, en naar Lorette, om de H. Maagd te bedanken, voor het gelukkig ontkomen van al de gevaren op reis.

In de maand April 1781 nam J.C. te Marseille, als scheepstimmerman, dienst op *de Dorothea*, met passagiers naar Turkije en Egypte varende. De kapitein was een Frieslander. Te Konstantinopel werden er eenige passagiers aan wal gezet en andere kwamen aan boord; het schip bleef er drie dagen op anker liggen. Onze scheepstimmerman zou er wel gaarne wat langer gebleven zijn om die stad te kunnen bezichtigen; doch nu ontbrak hem daartoe de tijd.

> 'Nogtans,' zegt hij, 'heb ik met onzen stierman in het palys van den grooten Heer geweest en hebbe daer veele schoone dingen gezien, dus liepen wy op den derden dag in Zee, onze nieuwe passagiers moesten wy voeren naer Alexandretten, eene plaets gelegen 6 mylen van Jerusalem, alwaer wy gelukkig arriveerden, en losten daer de zelve, de welke vertrokken van daer naer Jerusalem, tot myn leet-wezen dat ik daer niet mede konde naer toe komen.'

Te Smyrna werd eene rijke lading Turksche koopwaren ingenomen, in bestemming voor Frankrijk. Toen *de Dorothea* reeds eenige dagen in zee en het doel der reis bijna was bereikt, brak er eensklaps een vreeselijk orkaan los, zoodat het schip strandde. De kapitein en verscheidene matrozen werden door den storm over boord geslagen, andere klommen in het want; maar de stuurman, beter bedacht, maakte eene groote ladder los, hij plaatste er zich met onzen stadgenoot op en beide lieten zich op Gods genade in de zee drijven. Na alzoo gedurende zeven uren door de baren te zijn voortgezweept, werden ze opgenomen door eenen 'Katlandschen visscher,' welke hen naar Toulon bracht, waar ze dienst namen op het Fransche kaperschip *Amable*, met 28 stukken geschut en 298 strijdbare mannen aan boord, onder het bevel van kapitein Virloo.

Den achtsten dag nadat de kaper in zee was gesteken, werd een Engelsch fregat prijs gemaakt en te Livorno binnengebracht, en veertien dagen later werd er nog een geladen Engelsch koopvaardijschip overrompeld en insgelijks naar Livorno gevoerd. Dit alles was gebeurd zonder eenig verlies voor den kaper. Op nieuw in zee gesteken zijnde, had er eene ontmoeting met een sterk Engelsch kaperschip plaats. Welhaast begon er nu een bloedig gevecht, hetwelk niet minder dan negen uren duurde. Onze stadgenoot begon voor eene nederlaag te vreezen, toen twee Fransche fregatten de *Amable* kwamen ontzetten. Er waren 222 manschappen gedood; de kapitein was, op het dek staande, door eenen kanonbal in twee geschoten, zoodat het bovenlijf met het hoofd in de zee sloeg, terwijl de beenen aan boord bleven liggen.

Van de 76 overblijvende mannen waren er nog 25 gekwetst, waarbij onze maat zich bevond. Te Marseille, waar het zwaar gehavende vaartuig werd binnengebracht, werd hij gedurende elf dagen in het gasthuis verzorgd. Hij ontving van de reeders 1020 lires voor zijn aandeel. Zij vroegen hem om nogmaals dienst te nemen, maar hij had er vooralsnu genoeg van en besloot naar zijn vaderland weer te keeren.

Juist lag er een schip zeilree voor Oostende, genaamd *het Ostendes Welvaren*, kapitein Meyer, varende met koopwaren onder keizerlijke vlag en hebbende 13 man aan boord, waarbij onze Antwerpenaar zich aansloot. Den 24^{n} October 1781 stak dit schip' in zee, maar slechts twee dagen nadien werd het reeds gepraaid door twee Algiersche rooverschepen, die het bemachtigden, en ondanks de paspoorten in regel waren, voor goeden prijs verklaarden. Nadat die roovers nog een Genueesch koopvaardijschip hadden overmeesterd, werden beide schepen als buit naar Algiers gebracht. De koopwaren en de schepen werden niet alleen aangeslagen, maar ook de manschappen werden beroofd van al wat zij bezaten. Kapitein Meyer werd zijn horloge afgenomen en de zilveren gespen werden van zijne broek en schoenen gesneden; den stuurman werden de gouden ringen met geweld uit de ooren gerukt, en onze Antwerpsche matroos mocht van geluk spreken dat hij twee gouden ringen in tijds van de vingeren kon trekken, want de schelmen waren gereed hem die vingers af te kappen.

De bemanning van het Genueesch vaartuig werd als slaven verkocht; doch dit was het geval niet met de mannen van *het Ostendes Welvaren;* deze werden wel naar het slavenhuis gebracht, maar niet verkocht. Den volgenden dag werden allen, met nog talrijke andere christenslaven, geketend omtrent eene mijl verre buiten de stad gevoerd, waar ze in het gebergte moesten steenen kappen. Hun eten bestond's morgens in een roggen broodje met water, 's middags een idem met gort en 's avonds nogmaals een dergelijk broodje; des Vrijdags kregen ze een weinig paardenboonen in plaats van gort. Degene die in het werk eenigszins achterwege bleven, werden door de toezichters met wilde wijngaardstokken duchtig afgeklopt; kapitein Meyer en onze stadgenoot hadden er rijkelijk hun aandeel van bekomen,

Nadat deze slavernij drie maanden en 7 dagen had geduurd, kwam er verlossing. Kort voor hunne gevangneming waren er vier schepen, welke met koopwaren, onder keizerlijke vlag te Triest waren uitgezeild, door de zeeroovers overweldigd en naar Algiers gebracht. De reeders ervan wendden zich tot keizer Joseph II en deze deed, door zijnen afgezant, aan den sultan hiervoor voldoening vragen. Onmiddellijk werd er nu een Turksch ambtenaar naar Algiers gezonden, om de paspoorten der vier schepen en ook van *het Ostendes Welvaren* te onderzoeken; deze werden in regel bevonden. Daarop werden de manschappen in vrijheid en de schepen opnieuw ter hunner beschikking gesteld; doch van de koopgoederen kwam er niets meer te rechte, evenmin als van hetgeen men den schepelingen had afgenomen. Aldus bleef onze stadgenoot van zijne 1020 livres beroofd; niettemin was hij toch tevreden, naar zijne moederstad te kunnen wederkeeren. Den 27^{n} October 1782 kwam zijn vaartuig in de haven van Oostende voor anker, en vandaar toog bij naar Antwerpen terug; de man had genoeg van het zeemansleven.

Het boekje bevat eene voor- en eene ‘slotreden,’ in kreupele rijmen. In de voorrede zegt de gewezen zeeman: ‘Ik was van zin myn Reys in Versen voor te dragen.’ Maar toen hij alles rijpelijk had overdacht, deed hij het niet. Weet ge waarom? ‘Omdat schilder en poeet veel logenaren zyn.’ - Dat is zeker niet zeer vleiend voor schilders en dichters! In zijne ‘slotreden’ geeft hij als volgt zijnen afkeer voor het matrozenleven te kennen:

> ‘Die vader heeft vermoort syn moeder hier beneven
> Die is nog veel te goed om zig op Zee te geven,
> Daerom neem ik voor my te blyven aen het Land
> Tot voordeel van myn Vrouw en kinder onderstand.’

Of de man voorts gelukkig en tevreden te Antwerpen heeft geleefd, valt sterk te betwijfelen; want kort na zijne terugkomst, geraakte die anders zoo stille stad volop in gisting, en welhaast begon het er voor goed te woelen: de beruchte Brabantsche omwenteling was uitgebroken, het tijdvak van Patriotten en Vijgen, waarover wij vroeger reeds een en ander hebben medegedeeld.[(1)]

Antwerpen.

J. STAES.

(1) Zie *Vlaamsche School*, jaargang 1878, bladz. 12 en vv.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

II.

Een bezoek aan de abdijkerk in de XVIe eeuw.

Alwie eenig belang stelt in de kunstgeschiedenis, noodigen wij uit om met ons een bezoek te brengen aan de oude abdijkerk, en die te herzien zooals zij was bij het uitgaan der zestiende eeuw. Wie onverschillig is voor de kunstgewrochten van het verledene, kan, zoo 't hem lust, zich intusschen nedervlijen in het lommer van de prachtige lindeboomen die als het voorportaal d e r abdij uitmaken. Doch neen... Wij b e g a a n daar al een anachronism, met de dikstammige en breedgetakte laan, die wij thans nog kunnen zien en bewonderen, reeds in de zestiende eeuw te doen figureeren. D i c h t e r s en schrijvers, die haar eeuwenoud, i n h e t meervoud, n o e m d e n , zegden, althans tot voor zes of zeven jaren, eene onwaarheid, daar men eerst in 1876 of 77 het tweede eeuwfeest der planting zou hebben kunnen vieren. - Wij hervatten dus onzen volzin: Wie zich het hart niet voelt kloppen voor de werken onzer oude meesters, spare zich de moeite ons verder op de kunstreis te volgen.

Een ongenoemde schrijver, wiens opstel tenminste van het begin der zeventiende eeuw dagteekent[1], zal ons tot gids dienen; maar terwijl de geest in de zestiende eeuw rondvaart, zal het wel geoorloofd zijn, zonder daarom ons opnieuw aan anachronism te bezondigen, van tijd tot tijd het oog te slaan op den bundel oude en moderne bewijsstukken, dien wij meedragen, om des te meer licht bij te brengen.

De engel Gabriel brengt Maria de blijde boodschap.
Maria ten hemel opgenomen.
Afsterven van de Heilige Maagd in tegenwoordigheid der apostelen ; daarbij knielt de prelaat van Tongerloo.
De geboorte van Christus en het bezoek der herders.
12 VOETEN

1. Het hoogaltaar. Triptiek van Gozewijn van der Weyden.

A Jove principium. Ons eerste bezoek zij voor het koor, of, nog wat hooger opklimmend, voor het *presbyterium*, ook *sanctuarium* geheeten. Zie: op het hoogaltaar prijkt een triptiek van Gozewijn Van der Weyden. In het jaar 1532 (n. st.

(1) Dat het handschrift, tot leiddraad dienend aan onze beschrijving, ten minste van dien tijd dagteekent, blijkt onder andere hieruit, dat, schoon zeer nauwkeurig in de aanwijzing der verschillige gedeelten der kerk, het nochtans geene melding maakt van het Norbertuskoorken, in 1615 opgericht.

1533), den 13n Januari, ‘heeft Goesen van der Weyen, schilder, concierge mijns heeren van Tongerloo binnen Antwerpen, aengenomen te schilderen een autaerstuk.... sal hebben 600 rijnsgulden[1].’ De som is nog al groot voor den tijd, maar als men in aanmerking neemt dat Gozewijn eigenlijk vijf tafereelen schilderde, dan schijnt zij toch niet overdreven. Gij hebt het middenpaneel en de twee luiken en daarbij zijn dezer keerzijden nog twee fraaie schilderijen. Het middelstuk meet de breedte van den altaarsteen, twaalf voet, en is er zeventien en half hoog. Het vertoont het afsterven der H. Maagd Maria ‘daer de elf apostelen present sijn, ende de twelfste, wesende St.-Thomas, die spreect den Engel aen, hierbij soo knielt de prelaet oyck; op 'tselve perck, wat h o o g e r, w o r d t Maria van den engelen opgevoert in een wolck vol engelen, ende int bovenste is de Vader, de S o o n ende den Heyligen Geest ontfangende Mariam in den troon Godts. - Op de deure aen de rechterzijde staet die engel Gabriel brengende aen Maria de boodtschap des Heeren; op de slincke deure staet die geboirte ons Heeren, daer de herderkens bij comen. De lijsten van desen stuck sijn breet twee voeten, geheel vergult van gebruijneerde goude.... Op 't buytenste van de rechte deure staet geschildert het avondmael 't welk Christus dede mette apostelen op den witten donderdach; op 't buytenste van de andere deure is Jesus hangende aen den cruyce, Maria en St. Jan daer onder; boven de cruijcinge staet een landschap daer Jesus syn cruyce draecht ter doot waert.[2],

Bij deze beschrijving van onzen gids, voegt Heylen bovenstaande teekening van den vorm en de omlijsting van het triptiek en dezelfde geleerde archivist meldt nog eene bijzonderheid, die niet zonder waarde is: ‘Op de zydedeuren heeft hy (de schilder) zig zelven afgemaelt boven synen Grootvader, en boven byde een tafelken bekleed met dit opschrift:

OPERâ R.P.D.
ARNOLDI STREYTERII HUJUS ECCLESIAE ABBATIS HANC DEPINXIT
POSTERITATIS MONUMENTUM TABULAM GOSWINUS

(1) Aanteekening in HS. van Adr. Heylen, naar een *liber conventionum.*
(2) Bovengemeld HS.

VAN DER WEYDEN SEPTUAGENARIUS SUA CANITIE, QUAM INFRA AD VIVAM EXPRIMIT IMAGINEM ARTEM SUI AVI ROGERI, NOMEN APPELLIS SUO AEVO SORTITI, IMITATUS, REDEMPTI ORBIS ANNO 1535.(1)

Het koninklijk museum van Brussel bezit een triptiek - n^{r} 49 van den catalogus, - waarvan het middelstuk Maria's hemelvaart verbeeldt en dat eenen tijd lang werd aanzien voor Van der Weydens schilderij, uit de abdij van Tongerloo herkomstig. Maar nadat men kennis had gekregen van eene aanteekening van R. Vichet- niet Bichet zooals wij in de uitgave van 1877 lezen, - werd die meening reeds sedert 1865 verlaten(2).

Bovenstaande beschrijving, vollediger dan welke andere tot hiertoe aan het licht gebracht, zal dit vonnis nog meer bekrachtigen; moge zij ook - en dezelfde wensch geldt voor verscheidene tafereelen hierna te beschrijven - moge zij ook tot de terugvinding van het verlorene kunststuk leiden.

Boven Van der Weydens schilderij, te midden eener vergulde zon, troont een albasten Mariabeeld met het goddelijk kind op den arm, en vóór het altaar weerszijds staat ‘een engelenpost, door Machiel van Geel tot Breda A^{o} 1545 van hout gesneden ende gechiereert met goede antique chieraten ende figuren; op den eenen van dese posten staet een Mariabeeldt knielende, ende op den anderen den Engel Gabriel; dese posten ende beelden sijn gestoffeert all of die van steen gemaect waeren.(3)’ Volgens eene aanteekening van Vichet(4), beitelde Joost van Zantvoort, buiten andere werken, een O.-L.-V.-beeld en een engel Gabriel van hout, alsook het zittende Christusbeeld dat men in den voorgevel der kerk ziet. Wij vermeenen die twee houten beelden hier op de engelenposten terug te vinden, en waarschijnlijk vervaardigde Michiel van Geel, elders Van de Gale geheeten, alleen de posten of voetstukken.

Peeter de Cortte, van Antwerpen, stoffeerde de altaartafel en andere aanhoorigheden op navolgende voorwaarden:

> ‘M. Peeter De Cortte heeft aengenomen te maken alle die stoffeerselen dienende totter tafelen inde nieuwe choor van crdsen (credensen?) voeten ende als datter toe behoeft nae meesters pryse. Des zal mynheer doen alle de verwen gout asuer ende andersins. Ende M. Peet. met zynen knecht sullen den mondcost hebben ende int clooster logeren. Ende alst werck al volmact is zal hy hebben voer zyn handt alleene x l rynsg. eens. Actum in presentie van Rogier van d. Weyden ende M. Jan... en M. Hasselt opten VII^{n} dach in Mey A^{o} 35.(1)’

(1) Heylen, *Verhandeling over de Kempen* VII, blz. 26 (Uitg. 's-Hertogenb. 1791 - Turnhout, 1837, blz. 160).

(2) Desniettegenstaande drukt de heer F. Jos. van den Branden in zijne *Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool* te Antwerpen bekroond in 1877: ‘Dit tafereel, dat de Dood en Hemelvaart van Maria voorstelt, bleef in de abdij berusten tot den inval der Franschen tijdens de Republiek.
Andere gewrochten van Gozewijn van der Weyden bevinden zich in het museum van Brussel, en daaruit is op te maken, dat deze meester den bijval niet verdiende, welke hem te Antwerpen te beurt viel. Het mangelde hem aan scheppingskracht en losheid van teekening. Zijn koloriet was fletsch in vergelijking met dat zijner naamgenooten, en heel waarschijnlijk was hij zijnen bijval meer aan zijnen schoonen naam dan aan zijne eigene verdiensten verschuldigd.’
Op wat berusten die beoordeelingen?

(3) Gemeld HS.

(4) *Tongerloa* MS. ad annum 1539.

(1) Los blad.

Rogier Van der Weyden, hier als getuige tegenwoordig, was de zoon van Gozewijn. Hij oefende even als zijn vader de schilderkunst en had drie kinderen: Antonius, Rogier en Catharina, van dewelke niet een het kunstvak hunner voorouders schijnt te hebben bewandeld. Uitgaande van het jaar 1552, wanneer Antonius meerderjarig werd, trekt ridder de Burbure het gevolg, dat hij moet geboren zijn vóór 1527[(2)]. Het tijdstip kunnen wij thans nader bepalen. In de maand Mei 1526 was een ambtenaar der abdij, misschien de prelaat zelf, dooppeter van Rogier's eerstgeborene, die, ongetwijfeld naar den naam van den abt, Antonius werd geheeten[(3)]. Van Gozewijns nauwe betrekkingen met de abdij spreken wij hierna breedvoeriger.

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

> Ons binnenste gelijkt een dier oude handschriften, waar, onder het zichtbare schrift, een ander onzichtbaar verborgen is. De tijdsomstandigheden... Gods verborgen werken in ons binnenste wischt soms op eens de oude letters uit en 't oude schrift komt boven. Ieder zal eenmaal zijn geleefde leven zien, daar voor hem zien henentrekken, beschenen door het schelle licht der waarheid.
> J.H. HOOIJER.

Kroniek.

Antwerpen. De thans in uitvoering zijnde werken der binnenverbouwing van het stadhuis, volgens het plan en onder de leiding van den heer bouwmeester P. Dens, toegewezen aan den heer L. De Legh, aannemer te Antwerpen, worden op groote schaal voortgezet. Het doel van deze werken, welke reeds meer dan 100,000 fr. kosten veroorzaakten, is hoofdzakelijk, voor de behoeften van den dagelijkschen dienst, meer ruimte te winnen in het stadhuis. De lokalen voor een paar bureelen zijn klaar en in gebruik gesteld. De gang der werken wordt fel gehinderd, doordien de stedelijke bibliotheken nog niet zijn kunnen overgebracht worden naar het daarvoor aangekochte lokaal de Sodaliteit (zie 1880, blz. 168), welks verbouwing stilligt, tengevolge van moeielijkheden met de aannemers J.B. Slootmaekers en G. Van Gorp. De opene plaats van het stadhuis wordt veranderd in eene groote zaal met glazen dak, rustende op 20 draagbeelden, gekapt uit eikenhout, de gilden en ambachten voorstellende. Op een der zijwanden zal in muurschildering de *Blijde intrede van keizer Karel te Antwerpen* uitgevoerd worden. Onder andere beeldhouwers die voor de versiering vau het stadhuis werken, noemt men R. Fabri, gebroeders De Plijn, E. Joris, J. Lambeaux enz. Op de fries der kroonlijst zullen de volgende opschriften gesteld worden: 1. aan de westzijde in zeven paneelen: Scheepvaart, nijverheid en handel schenken Antwerpen voorspoed, kracht en vrede;

(2) L. de Burbure, *Documents biographiques inédits sur les peintres Gossuin et Roger Van der Weyden. Bulletins de l'Académie.* 2me *série*, *t.* XIX, *p.* 361.

(3) Fragment van rekeningboek van 1526. *Mayus: Pori* (?) pro levando prolem M. Rogerii Van der Weyen IIIJ ½ *Ren.*

2. aan de oostzijde in zeven paneelen: Eigen aard, wetenschap en kunst waren altoos Antwerpens trots en roem; 3. aan de noordzijde in drie paneelen: Arbeid sterkt, wetenschap verlicht, kunst adelt; 4. aan de zuidzijde in drie paneelen: Vrijheid vergt plicht, plicht teelt eendracht, eendracht baart macht.

- In onzen vorigen jaargg., blz. 128, hebben wij den omzendbrief opgenomen van de commissie voor de openbare inschrijving ter bekostiging van een blijk van hulde aan den befaamden historieschilder N. De Keyser, eerebestuurder van de academie van schoone kunsten. Zondag 29 Januari had de eerste openbare vergadering ten 11 ure plaats in de Breede Raadszaal van het stadhuis, nadat in den loop van de maand vanwege de commissie eene oproeping aan de bevolking was gedaan, bij middel van plakkaten; sedert dien zijn lijsten van inschrijving bij de ingezetenen in omloop gebracht. Wij vernemen dat er in alle kwartieren ingeteekend wordt. Aan de onderneming zal evenwel eenige afbreuk gedaan worden, doordien Antwerpsche dagbladen verklaarden dat zij zich onthouden zullen omdat de inrichtingscommissie te eenzijdig is samengesteld en namelijk de voorzitter van den *Katholieken Kring* niet gevraagd geworden is om er deel van te maken.

Turnhout. St.-Anna's koor in de hoofdkerk, is versierd met twee nieuwe glasramen, geschonken door de familie van wijlen W.F.J. Van Genechten, en vervaardigd door den glasschilder Lévêque, te Beauvais, in Frankrijk. Het eene raam vertoont de heiligen Franciscus van Assisi en Walterus, het andere Joannes den evangelist en Vincentius van Paulo.

Mechelen. Bij E.-F. Van Velsen gaat in het licht gegeven worden een *Algemeen Nederlandsch Rijmwoordenboek* door J.A. van Droogenbroeck. Het prospectus zegt, dat de geleerde dichter aan dit werk verscheidene jaren gearbeid heeft. Het bevat een groot getal dubbelrijmen en vele nieuwe rijmenreeksen, terwijl de gewone, reeds in vroegere verzamelingen voorkomende rijmen dermate zijn aangevuld, dat het boek mag beschouwd worden als volledig. Eene studie over het rijm dient tot inleiding van het werk, dat, ongetwijfeld, bij allen, die liefde hebben voor taal- en dichtkunde, zeer welkom zal wezen. De prijs der inschrijving is zoo laag mogelijk gesteld: *op gewoon papier:* voor België 2 frank; voor Noord-Nederland 1 gulden; *op zwaar papier:* voor België fr. 2.50; voor Noord-Nederland 1 gl. 25 cents. Er zullen geene op zwaar papier gedrukte exemplaren in den handel komen. De inschrijvingsbewijzen in te zenden aan den uitgever E.F. van Velsen, te Mechelen, of aan den schrijver J.A. van Droogenbroeck (J. Ferguut), Dailly-straat, 131, te Brussel-Schaarbeek.

Brussel. Bladen der hoofdstad maken bekend, dat de heeren Grang en Nilis, tweede luitenants bij het Belgische leger, den 29sten Januari van Oostende naar Liverpool vertrokken zijn, om vandaar zich op reis te begeven naar Afrika, met kapitein Hanssens (zie onzen vorigen jaargg., blz. 137).

Gent Verschenen: de 18^{e} jaargang van het *Jaarboekje der maatschappij tot bevordering van nijverheid en wetenschappen* 1882. Het bevat buiten den Almanak: het Verslag over de werkzaamheden in 1880-1881; de redevoering uitgesproken door den heer C. Imbrouck, bij de uitdeeling der prijzen van de tentoonstelling van 1881; Een woord over de duikerklok door P.D.G.; Iets over den telephoon door F. Lebin; Toepassing der photographie, enz. door E. Sacré; Gas; Over het trekken der schouwen door G. Pipijn en verschillende gedichten van Julius Wytynck. Wij bevelen ten zeerste de kennismaking met dit boekje aan.

Brugge. De *Brugsche Beiaard* schrijft in zijn n^{r} 4: ‘Eene nieuwe oude parel onzer Vlaamsche meesters komt van onder plaaster en kalk te voorschijn, langs de vesten bij de brug van het Minnewater. De heeren Macquet, bloemfabrikanten, herstellen

den voor- en zijgevel hunner fabriek. Hopen wij dat die herstelling volledig zal zijn, en de kruisramen niet achterwege zullen blijven, evenmin als eene nieuwe poort in den stijl van het gebouw. In de Bouveriestraat zijn er eeen aantal godshuizen. Het ware wenschelijk dat hunne lieve geveltjes in hunnen vorigen staat hersteld werden.'

Roeselare. Bij De Seyn Verhougstraete is aangekondigd: *Prudens Van Duyse's nagelaten gedichten*, in 't licht gegeven door dezes zoon Florimond, onder toezicht van J. Van Beers en E. Hiel. Het werk zal 8 deelen bevatten, van ruim 2000 bladzijden, in 8°-formaat, op zwaar, getint papier; zoo regelmatig mogelijk zal om de drie maanden één deel het licht zien, zoodat het heele werk in twee jaar volledig zal zijn; het 1e deel verschijnt in Maart. Prijs: fr. 20.00, betaalbaar per 3 of 6 maanden, met fr. 2.50 of fr. 5.00. Exemplaren op Hollandsch papier, in perkamenten omslag, fr. 5.00 per deel. Inschrijvingen voor exemplaren op Hollandsch papier moeten ten spoedigste besteld zijn, want later kunnen *geene* inschrijvingen op die uitgave meer genomen worden; er zijn prospectussen op aanvrage kosteloos verkrijgbaar. Eene biographisch-literarische studie door E. Hiel, zal bij een der deelen gevoegd worden. De nagelaten gedichten zijn als volgt afgedeeld: *Lyriek:* Godsdienstige Lierzangen; Oden; Vaderlandsche gezangen en vaderlandsche standbeelden; Kunst en Taal; Wijsgeerige bespiegelingen; Zangen des tijds (politieke stukken). *Luim:* Verscheidenheden; Aardigheden in den vorm; Sproken; Satyrieke stukjes; Vertellingen; Pastichen: omwerkingen van oude dichtstukken. *Dichtverhalen:* Legenden; Sagen; Verhalen; Mythen. *Reinaerd de Vos:* Middeleeuwsch Dierenepos in 17 zangen, in zijn geheel en in oorspronkelijke maat bewerkt. *Liedekens oude en nieuwe, Rijminvallen, Laatste Kindergedichtjes. Varia:* Liefde en huisgezin; Elegieën; Bijbelstoffen; Godsdienstige bespiegelingen; Historische liederen; Hekeldichten; Albumverzen; Tweespraken; Cantaten; Fabels; Uitgalmingen. *Vertalingen:* uit het Fransch; het Latijn, klassieke dichters van Rome, hedendaagsche dichters van Rome; uit het Grieksch; uit het Oostersch en Italiaansch. Naar Lafontaine. Wij laten verder eenige proeven der nagelaten gedichten volgen.

Luik. Het stadsmuseum heeft ten geschenke ontvangen van den heer Cralle, eene schilderij toegeschreven aan den Nederlandschen schilder Van den Bosch, en van den heer Karel Henkart de vier volgende schilderijen: *Wachthond*, door M. Aubée, *Het kaartspel*, door L. Defrance, *Landschap,* door N.H.J. Fassin, *Portret van J. Henkart, kanselier van den prins-bisschop Constantinus-Franciscus,* door P.A. Hennequin. Het staatsbestuur heeft aan het museum in bruikleen twee decoratieve schilderingen afgestaan, die in 1880 te Brussel hebben dienst gedaan tijdens de jubelfeesten: *De Belgische vrouwen die den koning en de koningin bij hunne zilveren bruiloft komen begroeten,* door Emiel Delpérée, en de *Omwenteling,* door Philippet. Gelijkerwijs ontving het museum het portret van Raikem, door Nissen. (Zie onzen jaargg. 1880, blz. 112.)

Buitenland.

Amsterdam. Van de stadsbibliotheek die meer dan drie eeuwen oud is, werd reeds in 1612 een catalogus uitgegeven met een voortreffelijk gegraveerd titelplaatje. Van dezen catalogus, zoo schrijft een Nederlandsch blad, schijnt maar één exemplaar bewaard te zijn gebleven, dat aanwezig is in de bibliotheek te Cambridge. Een zestigtal ingezetenen van Amsterdam hebben den bibliothecaris in staat gesteld van dit quartoboek eenen herdruk te doen vervaardigen bij de firma Joh. Enschedé, te Haarlem, met dezelfde letter en op hetzelfde

papier als het oorspronkelijke. Deze herdruk, waarvan slechts 100 exemplaren zijn geleverd, in oud-perkamenten band gebonden is thans, uit naam van genoemde inteekenaren, bij gelegenheid van het 250-jarig bestaan van athenaeum en hoogeschool, het gemeentebestuur aangeboden.

Rotterdam. Den 23^{n} Januari heeft mej. Catharina Beersmans haar twintigjarig jubileum als tooneelspeelster gevierd.

Parijs. In dagbladen wordt gemeld dat Versailles' waterwerken in zeer vervallen toestand verkeeren. Niet alleen zijn vele leibuizen gebarsten, maar het hooggewerkt marmeren beeldwerk, waaronder het *Zegevierend Frankrijk*, van Tuby Coysevox en een Neptunus en Amphitrite van Mansart, is gedeeltelijk gebroken.

- 25 Januari werd in de Viviennestraat n^{r} 49 eene tentoonstelling geopend van kunstwerken van schilderessen en beeldhouwsters. Zij zal open blijven tot 14 Februari.

Nizza. Op de thans in deze stad geopende tentoonstelling van schoone kunsten, prijken onder andere, stukken van J. Van Luppen, K. Van den Eycken, A. Vandersyp, L. Herbo, Saint Cyr, E.J. de Pratere, C. Cap, F. en A. Musin, L. Legendre, L.-A.-E. Jacobs, A. Hamesse, L. Abry et A. Asselbergs. Eene schilderij van J. Jacobs, *De Schelde te Antwerpen*, en Leo Herbo's *Oostersche vrouw* zijn verkocht.

Londen. Volgens nieuwsbladen melden, bezit de heer Bryce Wright, in de Regentstraat, te Londen, eenen diamant in eenen ring gezet, die afkomstig zou zijn van de mogolen of keizers van Hindoestan; het is een der weinig gekende diamanten waarop gegraveerd is; ook wordt verondersteld dat het werk, ten gevolge der hardheid van den steen, jarenlangen arbeid moet hebben gevergd; de insnijding schijnt gemaakt in het jaar 1200 der Turksche tijdrekening door een Perzischen kunstenaar; zij bestaat uit twee Arabische woorden welke in elkander gestrengeld zijn en die het gebed uitmaken: *O Ali.*

- Bij Drew & co, te Thames Ditton, wordt een groot bronzen standbeeld van Engelands eersten minister Gladstone gegoten voor rekening van den heer T.H. Bryant, die het ten geschenke geven wil, om geplaatst te worden in het oostkwartier te Londen.

- Voor de St-Pauluskerk is te Longhborough (Leicester) eene klok geheel van koper en tin gegoten, die niet minder dan 17,500 kilos weegt, 8 voet 10 duim lang is en eene doorsnede heeft van 9 voet 6 duim. Zij heeft 75, 000 fr. gekost en zal op Paaschzondag voor het eerst geluid worden.

Berlijn. Bij de dezer dagen gehouden veiling van eigenhandige schriften van beroemde en ook vrij onbekende toonzetters, zangeressen, zangers, enz., is onder andere besteed 1330 mark voor Mozarts trio in G-dur voor piano, viool en violoncel; voor eenen brief van Meyerbeer is betaald 260 mark; twee beknopte geschriften van Liszt 250 mark; de volledige muziek van het zangspel *Aurora,* van de hand van Franz von Halbein, gold 150 mark; een brief van de gekende zangeres Lucca, waarvan de inhoud bijzonder de aandacht trok, bracht op 9 1/2 mark.

- Het Duitsche rijk schrijft eene nationale prijsvraag uit, tot het verkrijgen van plans voor een nieuw zittinggebouw voor den rijksdag; er zijn 2 prijzen, ieder van 15, 000 mark, 3 ieder van 10, 000, 3 ieder van 5, 000 en 10 ieder van 2, 000 mark.

Wurzburg. De stedelijke hoogeschool herdacht den 2^{n} Januari haar 300-jarig bestaan. In Augustus zal de feestviering plaats hebben.

Weimar. 17 Januari werd door de tooneelisten van de hofopera, al de bekende koorzangers en de leerlingen der muziekschool, met veel bijval een nieuw oratorio van Joachim Kapf ten gehoore gebracht, getiteld: *Weltende Gericht und Neue Welt* (het laatste oordeel en het paradijs).

Civitta-Vecchia. Het gemeentebestuur van de naburige stad Corneto laat sedert eenigen tijd opgravingen doen op de aloude begraafplaats Tarquinia, die afkomstig schijnt uit den tijd, toen de westkust van Italië door de oude Pheniciërs en de Egyptenaren werd bezocht en deze volkeren aldaar nederzettingen hadden. Onder de opgedolvene voorwerpen komen 17 vazen voor, hoog 37 en wijd 95 centimeters, waar de omvang het grootst is, met een laag geplaatst handvat; zij zijn gevormd van gewone klei, met zand vermengd, ongeglazuurd en zonder beschildering, de kleur is bruin en de versiering bestaat in omtrekteekeningen, kleine vierhoeken, gebogen lijnen en gepunteerde lijnen, bloemen voorstellende. In de vazen vindt men nog de asch van verbrande lijken en daarop liggen allerlei kleine voorwerpen van klei of brons; onder deze voorwerpen treft men een candelabre aan met 9 armen, 0^m40 hoog, een bronzen vierwieligen wagen, versierd met eenen arend of gier met twee koppen, vier pooten en twee vleugels en eenen staart van lange veeren, een gedreven vergulden metalen helm, met eene spits op 't bovengedeelte; dit laatste voorwerp is 0^m21 hoog. Voorts zijn eene menigte kleine sieraden, kettingjes en andere dergelijke voorwerpen, in deze eeuwenoude grafsteden ontdekt, terwijl men eene reeks kleine vertrekken aantrof, welke met groote vazen gevuld waren.

Philadelphia. In deze stad gaat eene groote tentoonstelling van schoone kunsten gehouden worden. Er is bepaald, dat zij den 1sten April zal open gaan. De heer Seve, consul-generaal van België, heeft zich veel moeite gegeven om belangrijke inzendingen uit België te bekomen. Zijne pogingen werden met den besten uitslag bekroond. Onder andere Belgische kunstenaars zal aan de tentoonstelling deelgenomen worden door de schilders Portaels, Em. Wouters, Slingenyer, Robert, Hermans, Verwee, Robie, Guineaux, Stallaert, Bource, L. Schaefels, Van Luppen, Lamorinière, Plumot, Van der Ouderaa, Carpentier, Leo Abry, Mols, Stobbaerts, Portielje, Claus, Verhaert, Struys en de beeldhouwers Fraikin, Ducaju, Fabri, Joris, Deckers enz

Sterfgevallen.

A.J. FR. CUYPERS, voormalig stadsbouwmeester van Breda, is aldaar den 8sten Januari gestorven, oud 74 jaren. De overledene was een man van groote bekwaamheid, wiens naam onder andere verbonden blijven zal aan de kunstvolle en goede herstelling van Breda's monumentalen toren.

THEODOOR SCHWANN, de beroemde natuurkundige, hoogleeraar te Luik sedert 13 November 1848, na sedert 1838 hoogleeraar te Leuven te zijn geweest, is den 14en Januari begraven te Keulen, in welke stad hij overleed bij zijnen broeder, dien hij was komen bezoeken. De overledene was den 7n December 1810 geboren te Feuss (Dusseldorp). Hij was officier der Leopoldsorde. Er werden vijf lijkredenen uitgesproken.

ADRIAAN DE LONGPÉRIER, lid van het Fransche instituut, schrijver van de *Numismatique des rois sassanides et des rois arsacides* en verscheidede andere met roem bekende werken over de penningkunde, is den 14n Januari overleden te Parijs, in welke stad hij den 21n September 1816 werd geboren.

Kolonel ADAN, bestuurder van de inrichting voor het maken van landkaarten, bij het departement van oorlog te Brussel, is den 15n Januari te Elsene begraven. Hij was een 50 tal jaren oud. Er werden vier lijkredenen uitgesproken.

CHARLES BLANC, de befaamde schrijver van de *Histoire des peintres* en verscheidene andere werken, lid van de Fransche academie, geboren te Castres

in 1813, is den 17^{n} Januari te Parijs overleden. Hij nam in 1877 deel aan de Rubensfeesten te Antwerpen. (Zie *de Vlaamsche School* van 1877, blz. 195.)

Oudheden en kunstschatten te Tongeren.

Zegel en tegenzegel van het kapittel. XIIIe eeuw.

Reliquiekas van den H. Laurentius; einde XIIIe eeuw.

In onzen vorigen jaargang, blz. 185, hebben wij eene afbeelding van het Evangelieboek met ivoren plaat uit de schatten der kerk van Tongeren medegedeeld. Er zijn, 't is wellicht niet de eerste maal dat deze opmerking wordt gemaakt, weinige kerken in ons land die een zoo groot getal merkwaardige oudheidkundige voorwerpen bezitten als de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Tongeren, waarover de heer Ch.-M.-T. Thys, thans vrederechter te Antwerpen, in 1866 een belangrijk werk liet verschijnen,[1] dat, jammer genoeg, nog niet in de Nederlandsche taal overgebracht is. Men weet, dat Tongerens Lieve-Vrouwekerk zeer gewaardeerde inzendingen had gedaan, in 1864 voor de tentoonstelling van Mechelen, in 1880 voor die van Brussel, in 1881 voor die van Luik. Wij geven hier de afbeeldingen der oudste zegels van het kapittel der voornoemde Tongersche kerk, benevens eene afbeelding van het zegel van den deken Gilbert. Deze drie zegels, welke meer dan 600 jaren oud zijn, berusten de twee eerste in de schatkamer der voornoemde kerk en het derde in het archief van het gasthuis te Tongeren.

(1) *Monographie de l'église de Notre-Dame à Tongres par M.Ch.-M.-T. Thys* enz. Ook verschenen in de *Annales de l'academie d'archéologie de Belgique* van 1866.

Zegel van den deken Gilbert. 1234.

De vierde houtsnede, welke hiernevens voorkomt, is vervaardigd naar eene reliquie uit de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Tongeren. Zij heeft de gedaante van een gekleeden menschenarm, is geheel met zilver beslagen en met vergulde banden, gouddraad en steenen omzet; zij is $0^{m}56$ hoog. Er bestaan in de voornoemde kerk zeven dergelijke reliquieën, waarvan evenwel slechts twee in zilver zijn gevat. De vormen dezer reliquiekassen duiden gewoonlijk aan tot welk deel van het lichaam de beenderen hebben behoord. Voornoemde kerk bezit kasjes die den vorm van een menschenhoofd hebben en waarin schedels of hoofdgedeelten bewaard worden.

Wij nemen deze gelegenheid waar om de aandacht der heeren uitgevers in Vlaamsch België op de doorwrochte verhandeling te vestigen, die de heer Thys aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Tongeren heeft gewijd. Wellicht zou nadere kennismaking met dit werk er eenen uitgever toe leiden, om het noodige te doen, voor de bezorging eener Vlaamsche vertaling, welke ongetwijfeld een goed getal lezers vinden zou.

Dezelfde aanmerking maken wij voor het werk van den hoogleeraar E. Reusens, *Eléments d'archéologie chrétienne*, verschenen te Leuven, bij K. Peeters, in 1871-1878.

Dit werk bevat 133 houtsneden en er zal eerlang zoo het schijnt reeds eene tweede uitgaaf in de Fransche taal van ter perse gelegd worden.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

2. Het tabernakel.

Aan de noordzijde of den Evangeliekant, op eenige stappen van het altaar, vinden wij het beroemde tabernakel of, om volgens den tijd te spreken, het H.-Sacramentshuis. Met zijn bosch van torentjes, kolommetjes, nisjes en boogjes, doormengd met allerlei sieraden en voorstellingen uit het Oud en het Nieuw Testament, op het hoogwaardig Sacrament betrekkelijk, en met zijne menigte van groote en kleine beelden, klimt het vijftig voet hoog tot bij het welfsel des tempels[1].

Het werk, den 23^{n} Juli 1536 te Antwerpen in den Witten Valk aanbesteed[2], moest, volgens afspraak, voltrokken zijn in drie jaren, maar men was er feitelijk meer dan negen aan bezig. Op eenen der pilaren vindt men het jaartal 1538, en elders op eene der lijsten 1547 ingebeiteld. Beschouwen wij het pronkstuk van nabij.

Op een platten voet met ingesneden sieraden en verguld, liggen vier leeuwen van albast, die een tweede voetstuk ondersteunen van zwarten steen, waar vier schapen en vier engelen op rusten. Daarboven rijzen vier pijlers van zwarten steen -toetssteen, zegt men -, waartusschen drie nagenoeg levensgroote Sibyllen van albast met tafels in de handen, waar in gouden letteren hunne voorzeggingen zijn op geschreven. Achter de kolommen en de Sibyllen, die heel het gevaarte tot steun dienen, ziet men aan eene zijde Adam en Eva van de verbodene vrucht etend, en aan de andere dezelfde stamouders van het menschdom door den engel uit het paradijs verjaagd. ‘Hierboven staen noch vele figuren van alabaste gemaect, andersints voirts van Avennes-steen gewrocht, al te saemen naer den eysch van den werck wel gestoffeert ende vergult.[3]’ Een Salvatorsbeeld bekroont het geheel.

Vraagt gij naar de namen der kunstenaars?

Sedert den 1^{n} Augusti 1536 is Philippus Lammekens, ook wel eens Lemmeken geheeten, van Antwerpen, de Keldermansen[4]

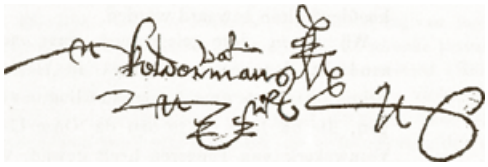

Handteeken van Rombout Keldermans.

opgevolgd als bouwmeester der abdij, tegen eene jaarlijksche vergelding van 50 rijnsgulden. Hij maakte het plan en had de leiding van het werk, ja, meest al de beeldhouwwerken, die wij nog te bezichtigen hebben, werden naar zijne plannen uitgevoerd. Onder zijne bestiering werkten aan het tabernakel Koenraad Meyt, bijgenaamd de Duitscher, Joos van Santvoort of van Santfoert, van Mechelen, Claudes, bij Heylen, in de *Verhandelingen over de Kempen*, Clandessens, en in

(1) Sanderus, *Chorogr. Sacra Brab.*, I, p. 331.
(2) Heylen, *Verhandeling*, loc. cit., blz. 24.
(3) Gemeld HS.
(4) In 1499 ontmoeten wij Antonius Keldermans. Rombout noemden wij hierboven als bouwmeester van het nieuw convent en van het koor. Op Rombout volgde in 1532 Laurijs. Joannes Keldermans, waarschijnlijk Rombouts broeder, kloosterling te Tongerloo, was in 1511 kamerling van den abt, nadien pastoor van Waalwijk, waar hij overleed den 17^{n} Juli 1516.

eene aanteekening Claudius Floris geheeten[1], Willem Van der Borcht, Rombout de Drijvere, Tielman van Beeringen, en de reeds gekende Peeter de Cortte, stoffeerder, van Antwerpen.

Koenraad Meyt beitelde eenige schaapkens liggende op den voet van het tabernakel en de drie Sibyllen. Voor kunstloon dezer laatste ontving hij 200 rijnsgulden[2].

Volgens de overeenkomst van Lammekens met Joos van Mechelen, moest deze beitelen beelden van albast en van Avesnessteen tot boven 'het leste van de stagie, dat kyndekens syn; van daer af tot beneden toe, uuytgenomen iij beelden die meester Coenraet maken moet. In den iersten beneden in den voet moet hij maken scaepkens van albasteren ende leeuwen van albasteren, liggende beneden op die trappen uuytwysende naer het patroon, v scaepkens ende drye leeuwen. Ende voerts beneden in den voet iij staende beelden van Avennes. Ende noch in denzelven voet ij beelden van albasten op de zelve hoochde als de drye van Avennes voorgenoempt.' Verder begrijpen zijne voorwaarden nog drie albasten beelden van ongeveer vijf voet, kinderkens, dragerkens, engeltjes, Sibyllen, enz., deels van albast, deels van Avesnessteen; 'dat men sien sal, moet wesen van albast, ende dat men nyet sien en sal moet zijn van Avennes.' 400 carolusgulden, te betalen naarmate dat het werk vooruitgaat, worden hem voor kunstloon toegezegd[3].

Claudes of Claudesen moest maken 'beneden den voet..., te weten twee borduren boven malcanderen... Item noch drye enterpieten...; dezelve enterpieten moeten gemaect zyn van goeden doornycker, te weten van den swertsten steen, die vandaer comen mach...; Item noch het overlayynck...; Item noch moet de zelven Claudes maken de beelden die boven int werck comen zullen; te weten waer Joes van Mechelen aff laet, daer moet Claudes beginnen ende moet voorts alle de beelden maken tot den eynde toe, het sy staende beelden oft punten ende dragerkens ende kinderkens, alsoe vele alser toe behoiren sal, ende het leste es een Salvator. Ende deze voorgenoempte beelden moeten wel gedaen zijn, alsoo wel als Joesens beelden. Want daer Joesens beelden ende (einde) nemen, daer moet Claudes beginnen; daerom moeten zy wel gedaen zyn om malcanderen niet te bescamen, op datter geen achterdeel aff comen en soude, ende oock want Claudes alsoe wel de macht heeft als Joes, zoe eest hem een cleen saicke te doene dat hij hier geloeft heeft. Ende te commenscap van dit voorgenoempde werck, zoo moet Claudes hebben twee hondert en seventigh gulden van XX st.[4]"

Aan Willem Van der Borcht, 'antycq snyder', heeft 'Philips

(1) Dit komt overeen met de kopie van *Claudesenscelle* (*schedula*), die onderteekend is met de letters C.F. - Deze zou dus Claudius Floris zijn, zoon van Jan de Vriendt, alias Floris, die in 1533 meester, en in 1538 deken werd der Sint-Lucasgilde. Zie de *Liggeren*, I, blz. 120 en 131.

(2) Heylen, *Verhand.* loc. cit.

(3) Voorwaarden van Joos van Mechelen.

(4) *Claudesenscele* van 29 Augusti 1536.

Lemmeken besteet te makene alle de chiragie, die comen sal aen het Sacramentshuys... ende alle vercleeringe van onder tot boven toe... Ende de pileerkens met buycxkens moet hij divers maken, datse nyet alleleens en zyn. Van dit voorgenoempt werck moet den voirsc. Willem hebben voor zynen arbeyt vyff hondert guldens ende vyftich(1).' - Ten gevolge van veranderingen aan het patroon, kreeg Willem den 28n September 1538 tachtig gulden boven de voorgeschrevene som. Hij beitelde voetstukken, kolommen, frijten, geveltjes, enz., en ook zes zittende kinderkens van Avesnes en twee van albast. W. Van der Borcht is in de Liggeren der Sint-Lucasgilde van Antwerpen, als vrijmeester vermeld ten jare 1535.

Rombout De Drijvere heeft aangenomen 'het heel werck, al wat van albasten en van Avennes es te scoreren ende de borduren te steken van onder tot boven toe,' tegen eene vergelding van 477 gulden(2). Maar evenals bij Van der Borcht klom de betaling hooger, ten gevolge der wijzigingen aan het plan toegebracht.

De schilder of stoffeerder Peeter De Cortte is belast geweest met het stoffeeren en vergulden van al de deelen van het Sacramentshuis. 'Item daer zullen wesen vyf yseren doeren, die moet den selven Peeter oock vergulden.' Boven de som van twee honderd gulden, naar overeenkomst hem verschuldigd, kreeg Peeter nog 'uyt gracien twelf Karolus gulden ende een tabbart laken(3).' Peeter De Cortte werd als vrijmeester aangenomen in de Sint-Lucasgilde in 1529(4).

Tielman, van Beeringen, sinds jaren schrijnwerker in het klooster, was wel iets meer dan een gewoon werkman, al stond zijn gewoon dagloon niet al te hoog. Een blad papier van 1527 maakt ons er mede bekend: 'Thielman van Beeringhen wint sdaechs iij st., Summa voer CCLXI werckdagen XXXIX Rsg. iij st., behalven den cost.' Desniettegenstaande bleef hij jaren en jaren in den dienst der abdij: een teeken dat hij met zijn lot tevreden was. Doch er hoeft bij gezegd, dat men hem buitendien afzonderlijk betaalde voor de werken van eenig belang, die hij uitvoerde. Meermaals zullen wij hem te noemen hebben. Met Willem Van der Borcht maakte hij de afsluiting van het tabernakel. Willem ontving daarvoor 76 rijnsg., Tielman 36.

Op welken voet de bouwmeester Lammekens betaald werd, kan men opmaken uit het volgend kwijtschrift:

'Ick Philips Lammekens kenne ontfangen te hebbene van myn heer de prelaat van Tongerloe ter zaken van mynen dienst die ick den voirscreven prelaet gedaen hebbe binnen vier jaren lestlede zoe aen tsakermentshuys, sepulture, lavatoire, clousen ende andersins tot desen dagen toe de somme van twee hondert karolsguld. ende noch van eenen steynen preeckstoel twintich guld. ende noch uut gracien dertich karolusgulde. Kenne my alsoe van allen mynen arbeyt tot desen voirsc. dage toe ten volle vernuecht te zyne. Orconde myns hantekens hier onder geset opten XXVIIIen dach in Novemb. ao XVo XLIIo In presentie van Mr Giel. Crabbe, Henr. Else ende Peeter Scheelen.'

Handteeken van Ph. Lammekens:

(1) *Willems Van der Borchtcele.*
(2) *Romboutscele.*
(3) Voorwaarden en kwijtschrift van P. De Cortte.
(4) *Liggeren,* I, blz. 112.

Vijftig gulden 's jaars bedroeg dus zijn loon voor algemeene zorgen, zooals wij hierboven naar Heylen zegden, maar afzonderlijk werd hij daarenboven betaald voor de voornaamste werken, door hem ontworpen of uitgevoerd, en zoo zegt de genoemde archivist in eene zijner aanteekeningen, dat hij voor het sacramentshuis 300 rijnsgulden ontving.

Uit het voorgaande, daar bijgevoegd den prijs der materialen: albast en Avesnessteen, lood, ijzer, enz. - waarvoor meer dan 1500 rijnsgulden betaald werden -, en de kosten van een lastig vervoer - van Antwerpen tot Sichem te water, en van Sichem tot Tongerloo per heurst en wagen -, kan men eenigerwijze afleiden wat ontzaglijke som geheel het werk gekost heeft. - Doch wij hebben genoeg getoefd bij het tabernakel.

Teekenen wij echter dit opschrift nog aan, dat daar in de nabijheid in gouden letteren te lezen staat. Het werd opgesteld door Cornelius Jansenius, voordezen leeraar in de abdij en daarna de eerste bisschop van Gent, niet te verwarren met zijnen niet minder, schoon min goed befaamden naamgenoot, die bisschop was van IJperen. Aan de voorlezingen in de abdij gegeven, hebben wij zijne *Concordia Evangelica* te danken. Zij is opgedragen aan den abt Arnoldus Streyters, dien hij den Mecenas zijner studiën noemt[1]. Zes kronen of twaalf gulden kreeg hij in vergelding van die opdracht[2]. Het opschrift bij het tabernakel luidt:

QUID STAS, ET LAPIDES PULCHROS MIRARIS, ET ARTEM.
CERNE QUOD INTERIUS SIT DEUS OMNIPOTENS.
HOC TE NON MOVEAT QUOD PULCHRA AEDICULA FACTA EST,
OMNIS NAM PULCHRI HIC CONDITOR OCCULITUR,
AUTHOR MUNDANAE FABRICAE HIC CONCLUDITUR INTUS.
FLECTE GENU SUPPLEX, NUMINA SANCTA COLENS.
NON HANC QUIS CELEBRI SALOMONIS CONFERAT AEDI;
NON UMBRAS, VERUM SED CAPIT ILLA DEUM[3].

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

Oude bouwwerken in Vlaanderen.

De 1ste aflevering van den 2en jaargang van dit geachte werk is verschenen bij H.L. Stepman, Oudburg nr 30, te Gent; zij bevat: een binnengevel en eene binnendeur van het Gentsch stadhuis, alsmede het grondplan, den voor-, zij- en achterkant en de doorsnede der parochiekerk van Asper in Oost-Vlaanderen. Deze aan den heiligen Martinus toegewijde kerk, wordt reeds vermeld in eene oorkonde van 1121, krachtens welke Lambrecht, bisschop van Doornijk en van Noyon, haar patronaat aan de St.-Baafsabdij overdroeg. Ofschoon zij groote veranderingen onderging, levert deze kerk een meer dan gewoon bouwkundig belang op; zij is gebouwd in den vorm van een kruis, met het koor naar het Oosten gekeerd; zij bevat

(1) Z. de opdracht der *Concordia Evangelica*, *Lovanii*, *Typis Bartholom. Gravii.* 1549.
(2) *Comput.* 14 Jun. 1554.
(3) Sanderus. *Chor. S. Brab.* 1. p. 383.
N.-B. Om er zich eene gedachte over te vormen, hoe het tabernakel ongeveer in zijn geheel als opvatting kan geweest zijn, denken wij te kunnen verwijzen naar dat van Zoutleeuw. (Zie *de Vlaamsche School* van 1880, blz. 147.)

drie beuken en drie gangen die ieder tot een altaar leiden. In 1748 werd de kerk zwaar beschadigd door een onweder. De bekwame bouwkundigen A. Van Houcke en P. Langerock hebben een ontwerp opgemaakt om de Aspersche kerk te herstellen volgens haar oorspronkelijken bouwtrant. Voorts bevat de hier aangekondigde aflevering de afbeelding van twee huizen, gestaan op de Schip- en Ottogracht en op den hoek der Gelukstraat te Gent.

Door onvoorziene omstandigheden was de uitgaaf der *Oude bouwwerken in Vlaanderen* op het einde van 1881 vertraagd, maar is thans volledig verschenen. Er ontbraken aan den eersten jaargang beschrijvingen welke voor de laatste aflevering niet gereed waren. Deze zijn ook metde eerste aflevering van 1882 verschenen.

De slak en de rozenhaag.

Rondom den tuin slingerde zich eene haag van hazelnootboomen, en daar buiten was een weiland met koeien en schapen er in, maar midden in den tuin stond een bloeiende rozenhaag en daaronder zat eene slak, die een zeer verwaanden aard had. Daar was ze ook slak voor. ‘Wacht maar, tot dat het mijne beurt wordt,’ zei zij, ‘ik zal wat meer doen dan rozen en noten geven, of melk gelijk de koeien en schapen daar ginds!’ ‘Wij zullen eens zien,’ zei de rozenhaag. ‘Mag ik vragen, wanneer dat zijn zal?’

‘Ik heb al den tijd,’ zei de slak. ‘Gij zijt veel te haastig! Dat spant de verwachting niet genoeg!’

Het volgende jaar lag de slak ongeveer op hetzelfde plekje in den zonneschijn onder den rozenboom, die weer knoppen zette en altijd nieuwe, altijd frissche rozen de blaadjes deed ontplooien. En de slak kroop half uit haar huisje, stak de hoorns uit en trok ze weer in.

‘Alles ziet er net uit als verleden, jaar! Letterlijk niets is er vooruitgegaan. De rozenboom geeft nog steeds rozen; verder komt hij niet.’

De zomer verstreek, de herfst ging voorbij. De rozenboom droeg voortdurend knoppen en bloemen, totdat het begon te sneeuwen; het werd nat en guur, de rozenboom boog zich ter aarde en de slak kroop in den grond.

Nu begon een nieuw jaar en weder kwam de roos en de slak te voorschijn.

‘Nu zijt gij een oude rozenboom,’ zei de slak. ‘Het zal al spoedig met u gedaan zijn. Gij hebt de wereld gegeven wat ge hadt; of dat nu iets te beduiden heeft, dat is eene vraag, waarover ik geen tijd heb na te denken; maar het is uitgemaakt, dat gij voor uwe innerlijke ontwikkeling niet het geringste gedaan hebt, anders was er wel wat anders van u uitgegaan. Kunt gij dat verantwoorden? Weldra zult gij niet meer dan een dorren stam zijn! Begrijpt gij mij wel?’

‘Gij maakt mij angstig,’ zeide de rozenhaag; ‘daar heb ik nog nooit over nagedacht.’

‘Dat geloof ik gaarne, daar dat nooit uwe gewoonte is geweest! Hebt ge u wel ooit rekenschap gegeven waarom gij bloeit en hoe dat in zijd werk ging? Waarom, juist zoo en niet anders?’

‘Neen,’ zei de rozenhaag. ‘Ik bloeide met lust, omdat ik niet anders kon. De zon was zoo warm, de lucht zoo verfrisschend. Ik dronk den helderen dauw en den versterkenden regen op, ik ademde, ik leefde! Uit de aarde ging de kracht in mij over en ik ontving kracht van boven; ik voelde mij zoo gelukkig, altijd nieuw en altijd groot, en daarom moest ik wel bloeien, dat was mijn leven, ik kon niet anders.’

‘Gij hebt een gemakkelijk leven gehad,’ zeide de slak.

‘Ja zeker! Alles werd mij gegeven,’ zeide de rozenhaag; ‘maar u nog meer. Gij zijt een dier denkende, diepzinnige schepselen, een dier hoogbegaafden, die de wereld doen verbaasd staan.’

‘Dat is toch volstrekt mijn oogmerk niet,’ zeide de slak. ‘Ik heb niets met de wereld te stellen! Ik ben tevreden met mij zelve en in mij zelve.’

‘Maar moeten wij dan hier op de wereld onze beste krachten niet aan anderen wijden, niet geven wat wij kunnen? - Ja, ik heb slechts rozen gegeven, maar gij? - Gij, die zooveel ontvangen hebt, wat schonkt gij der wereld? En wat geeft gij haar nog?’

‘Wat ik geef of gegeven heb? Ik spuw er op! Zij deugt geen zier, zij gaat mij ook niet aan. Geef gij maar rozen, verder brengt gij 't toch nooit! Laat den hazelnotenboom maar vruchten dragen, en de koeien en schapen melk geven, zij hebben allen hun publiek, ik heb het mijne in mij zelven! Ik keer tot mij zelven in en daar blijft het bij. Mij gaat de wereld hoegenaamd niets aan.’ - En toen ze dat gezegd had kroop de slak in haar huisje en sloot het achter zich toe.

‘Maar dat is jammer,’ zei de rozenboom;’ met den besten wil kan ik nergens inkruipen, ik moet altijd maar vooruit met mijne rozen’ Hare blaadjes vielen af; de wind voerde ze mee! ‘Eene mijner rozen heb ik toch in het kerkboek van de huismoeder zien liggen, eene kreeg hare plaats op de borst van een beeldschoon meisje, en, wat eene zalige vreugde, eene werd er door een kindermondje gekust. Wat deed mij dat goed, dat was een ware zegen. Dit is al mijne herinnering, mijn leven.’

En de rozenboom bloeide in onschuld, en de slak zat onverschillig in haar huisje. Wat had zij toch met de wereld te maken?

Jaren gingen voorbij.

De slak was stof en keerde tot stof. De rozenboom werd stof. Ook de herinneringen van het kerkboek waren verwaaid; maar in den tuin bloeiden nieuwe rozenstruiken, in den tuin werden nieuwe slakken geboren, die kropen het huisje uit en in en spuwden - ook die ging de wereld niets aan.

Willen wij de geschiedenis nu weer van voren af beginnen? Die blijft toch zoo zij is!

Naar het Deensch van H.C. ANDERSEN.

Voorouderlijke bouwtrant te Antwerpen.

Wijlen onze geleerde medewerker Lodewijk Torfs[1] leverde in onzen jaargang 1860, blz. 38, 42 en 101, onder den aangenomen naam Lactantius Caselius Suyvelgheest, eenige merkwaardige bijdragen over de *Oude topographie van Antwerpen;* daarin handelde hij vooral over zijne geliefde Melkmarkt, waar hij geboren was; die straat maakte hij bij voorkeur tot het voorwerp zijner navorschingen.

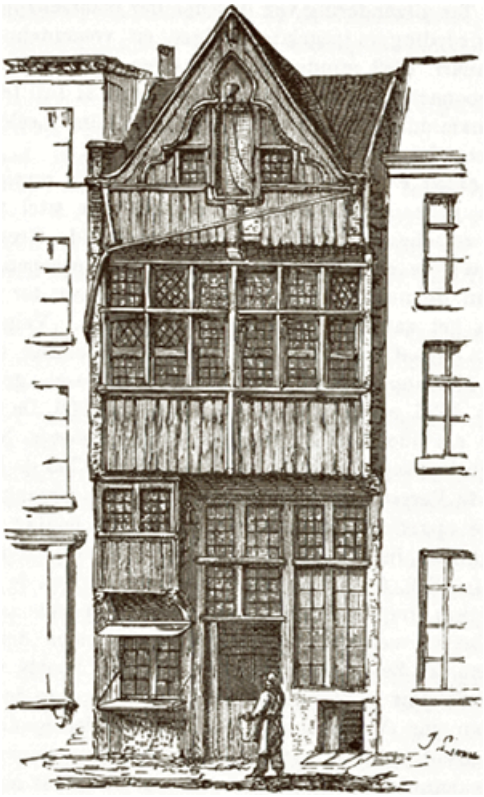

XVIe EEUW. TEEKENING VAN JOS. LINNIG.

Wij geven hier de afbeelding van den laatsten houten gevel, welke te Antwerpen op de Melkmarkt stond tot in 1862, op de plaats welke nu ingenomen is door het huis n^{r} 22. De laatste bewoner van het huis met den houten gevel, was een mandenmaker. Vermoedelijk werd dit huis opgetrokken in het eerste gedeelte der XVIe eeuw, want ten gevolge van den brand welke op 17 November 1546 al de huizen der Beurzestraat vernielde, vaardigde het stedelijk bestuur den 26sten derzelfde maand eene ordonnantie, uit waardoor verbod gedaan werd in het vervolg nog houten gevels te bouwen of te herstellen, op straf van afbraak en van 60 gulden boete. Volgens Papebrochius had deze verbodsbepaling de met hout bekleede gevels, weleer zoo groot in getal te Antwerpen, in het jaar 1700 reeds in zulke mate doen verminderen, dat de schrijver de verwachting uitsprak, dat geen enkele dergelijke gevel de XVIIIe eeuw overleven zou.

Dit vooruitzicht is over het geheel bewaarheid geworden. Slechts enkele houten gevels bleven te Antwerpen gespaard tot in den laatsten of tegenwoordigen tijd. In onzen voormelden jaargang, blz. 104, komt de afbeelding voor van het huis met houten gevel, *De Pepel* genaamd, welk tot in 1860, wanneer het afgebroken werd, den hoek uitmaakte van de Kaasrui en de korte-Koepoortstraat. Dit gebouw was

(1) Zie onzen jaargang 1868, blz. 151 en volgende.

het laatst overgeblevene van de zeven huizen met houten gevels, welke een veertigtal jaren vroeger in de korte-Koepoortstraat nog overeind stonden en haar een schilderachtig maar somber uitzicht gaven.

Het is te bejammeren, dat men er niet tijdig op bedacht is geweest, om eenige merkwaardige houten gevels te Antwerpen in eere te houden, als modellen van voorvaderlijken huishouw, gelijk in de stad Mechelen onder andere gedaan wordt met het dusgenaamde *Duivelshuis*, waarvan de afbeelding te vinden is in onzen jaargang 1868, blz. 137.

Zooals men weet, was de houten buitenbekleeding der vroegere huisgevels soms zeer weelderig ingericht en niet zelden met prachtig beeldhouwwerk versierd.

BOUWTRANT DER XVe EEUW.

XVIIe EEUW. TEEKENING VAN JOS. LINNIG.

Aan het einde der XVIIe eeuw onderging de bouwtrant ook van de steenen huizen te Antwerpen eene belangrijke wijziging, doordien de punt- en trapgevels verdrongen werden door gevels met boogvormige en driehoekige fronten en kroonlijsten; terzelfder tijd begonnen de ramen met steenen vensterkruisen in onbruik te komen en kwam het inzetten van grootere ruiten in zwang, wat zeer bevorderd werd door het goedkooper worden van het glas. Daarbij werd het de gewoonte, de

buitengevels van de uit baksteen gebouwde huizen te bepleisteren of bezetten en daarna met kalk of met witte olieverf te beschilderen.

Volgens wij vernemen, zal eerlang bij den uitgever E.A. Seemann, te Leipzig, onder de leiding van den heer Frans Ewerbeck, een werk uitgegeven worden, waarin beschrijvingen en afbeeldingen zullen opgenomen zijn van Antwerpens merkwaardigste oude gebouwen. De heer Ewerbeck, die als leeraar verbonden is aan de koninklijke en keizerlijke polytechnische school te Aken, en wiens naam ook buiten Duitschland gunstig bekend is, bezocht onlangs de stad Antwerpen, hoofdzakelijk om hare oude gebouwen in oogenschouw te nemen. Hij werd rondgeleid door zijnen vriend den bouwmeester J.J. Winders. De heer Ewerbeck, die een uitstekend deskundige is, zal eerlang een nieuw bezoek aan Antwerpen brengen, ditmaal vergezeld van verscheidene zijner medeleeraren en een aantal van de beste leerlingen van Akens Polytechnikum.

Nieuwe huizen in oud Vlaamschen stijl werden in onze eeuw schier niet meer gebouwd. Sedert eenige jaren evenwel is, wat dit laatste betreft, in Antwerpen eenige verandering waar te nemen. In onderscheidene kwartieren der stad zijn door ingezetenen fraaie huizen in Vlaamschen stijl gebouwd, waartusschen drie volgens oud Brugschen trant, in de lange-Leemstraat (bouwmeester de heer G. Helleput, hoogleeraar te Leuven), zeer merkwaardig verdienen genoemd te worden. Van eenige andere fraaie huizen in Vlaamschen stijl, hebben wij in onzen vorigen jaargang, blz. 94, 95 en 98, afbeeldingen opgenomen. Bij de binnenverdeeling dezer huizen heeft men er zich natuurlijk op toegelegd, om alles op die gemakkelijke en geriefelijke wijze in te richten, waaraan de nieuwere tijd ons gewoon heeft gemaakt en waarop de menschen zich te recht zeer gesteld betoonen, iets wat voorzeker geene bevreemding baren moet. Onze voorouders waren op dit punt minder nauwgezet. Tot zelfs in de XVIIe eeuw was de indeeling van het overgroot getal der gewone huizen ten onzent niet slechts zeer ongemakkelijk, maar inderdaad gebrekkig: de gang was veelal nauw en lang en daarbij donker, de trappen waren smal en steil, de kamers, met bekalkte muren, klein en laag van verdiep, karig verlicht en met steenen bevloerd.

Onze wensch is, dat de liefhebberij in huishouw naar Vlaamschen stijl moge toenemen, bij toepassing van alles wat strekken kan om het verblijf binnenshuis gezond en behagelijk te doen zijn. Huizen die aan al deze vereischten voldoen, werden in de laatste jaren te Antwerpen gebouwd onder andere door de bouwmeesters gebroeders Blomme, A. Delrue, F. Hompus, C.J. Kennes, Edm. Leclef, K. Seldenslach, J. Stordiau, Jos. Rijssens, J.J. Winders enz.

> Dood is hij, die niet vraagt: Waartoe leef ik?
> T. GROTZ.

> Wee den wolf, die in een kwaad gerucht staat, zegt het spreekwoord.

Kroniek.

Antwerpen. De Maatschappij der Antwerpsche Bouwmeesters schrijft de volgende prijsvraag uit: plan van een *Gasthof* (hotel) *waarin* 100 *tot* 120 *reizigers kunnen geherbergd worden, met koffiehuis en openbare eetzaal;* het gebouw te Antwerpen op te richten op eenen grond palende ter eene zijde aan de verbreede Scheldekaaien en ter andere aan eene 40 meters breede straat, volgens eene bij het programma opgegevene schets; het omstandig programma (waarvan mededingers noodzakelijk

kennis moeten nemen) is verkrijgbaar bij den heer F. Hompus, secretaris der maatschappij, Zirkstraat n^{r} 31, te Antwerpen. Prijzen: 1^{e}, een verguld zilveren eeremetaal en 500 fr.; 2^{e}, een bronzen eeremetaal en 300 fr.; 3^{e}, 200 en 4^{e}, 100 fr. Ter uitzondering van de leden der maatschappij, worden als mededingers toegelaten Belgen en vreemdelingen die op 1 Januari 1882 minder dan 30 jaren oud en alsdan in België woonachtig waren. De ontwerpen op 31 Juli 1882 voor 5 ure 's namiddags te bestellen bij den heer Edm. Leclef, voorzitter, Kunstlei n^{r} 152, te Antwerpen.

- *Le chant en choeur et l'enseignement de la musique dans les écoles primaires en Belgique,* zoo luidt de titel van een onlangs verschenen boekje van den heer Ed. Gregoir, en waarop wij de aandacht der zaakkundigen inroepen, onder andere om de nuttige raadgevingen die het bevat ter verbetering van het zangonderwijs in onze scholen. Volgens des schrijvers opgaaf werden koren zonder begeleiding voor het eerst in 1785 ingericht te Berlijn door Ch. Fasch, geboren te Zerbst in 1736 en te Berlijn overleden in 1800. De koorvereeniging noemde zich *Berlinischer Sang-Academie.* Na Fasch stond zijn leerling Ch. F. Zelter van Berlijn 1758 + 1832 aan haar hoofd. Vereenigingen ter beoefening van koorzang werden in België opgericht: te Kortrijk, onder de leiding van M. Vanderghinste, in 1817, te Brussel in 1820, te Zele in 1823, te Gent in 1829, te Antwerpen in 1840. Wij volgen de opgaven van den heer Gregoir. In 1834 had te Berlaere een zangprijskamp plaats, waaraan deelgenomen werd door drie maatschappijen (uit Zele, Audeghem en Appels). Voorts vermeldt de heer Gregoir zangprijskampen, uitgeschreven door maatschappijen van Waasmunster in 1838, Dendermonde, Puurs, Zele en Gent in 1839; in 1841 had te Brussel een groote zangprijskamp plaats, uitgeschreven door de aldaar gevestigde maatschappij *Gretry.*

- Van den heer Louis De Legh is onder den titel van: *Projet pour la transformation des nouveaux quais d'Anvers,* een ontwerp in het licht gezonden, volgens hetwelk op de nieuwe Scheldekaaien, die 100 meters breed zullen zijn, een terras zou gesticht worden, 6^{m}20 boven den grond verheven, 65 meters breed en 1500 meters lang. Het zou zich uitstrekken van aan het voormalig arsenaal van oorlog, dat met zijnen voorgevel in de Kloosterstraat staat, tot bij de dokken. Scheldewaarts zou het terras een vrij uitzicht opleveren; langs de stadszijde zou het gesloten zijn met eenen muur. Van het terras zou een perceel van 10 meters breedte bestemd zijn om verkocht te worden als bouwgrond, terwijl buitendien van den effen grond der kaai een perceel insgelijks van 10 meters diepte beschikbaar zou gesteld worden voor huisbouw. De op te richten huizen zouden derhalve gelijkvloers 10 meters, en op het bovenverdiep 20 meters diep zijn. Het terras zou bereikt worden langs, hellingen, die 9, 18 en 27 meters breed zouden zijn, naar gelang van de breedte der straten die daarheen zouden geleiden. Op het terras, dat ook voor rijtuigen gemakkelijk zou te genaken zijn, zou een tramweg aangelegd worden. De heer De Legh heeft berekend, dat de uitvoering van zijn veelomvattend plan

ongeveer 9 millioen zou kosten. Daarentegen begroot hij de waarde van de ruim 25,000 vierkante meters bouwgrond, die de verwezenlijking van zijn ontwerp zou verschaffen, op 6 millioen (240 fr. den meter), terwijl het stadsbestuur buitendien niet noodig hebben zou de goederenloodsen te bouwen, tot wier oprichting op de Scheldekaaien besloten is. Dit zou eene besparing geven van 3 millioen franken. Op dezen voet, zoo schrijft de heer De Legh in zijne memorie van toelichting, ‘zou de uitvoering van het ontwerp inderdaad *geen geld* kosten.’ De heer De Legh heeft zijn werk aan het gemeentebestuur opgedragen, maar er is hem vanwege burgemeester en schepenen bericht gedaan dat het *niet* in hunne bedoeling ligt daaraan een gunstig gevolg te geven. Volgens wordt gemeld, zou het gemeentebestuur voornemens zijn, de goederenloodsen die nog moeten gebouwd worden op de Scheldekaaien, van een plat dak met leuningen te voorzien, waarop het publiek toegang hebben zou.

- Verschenen: *De Wees,* drama in twee bedrijven, zonder vrouwenrollen, door Jaak Geertsen.

Brussel. Een koninklijk besluit van 8 Februari benoemt Jeno Hubay tot leeraar van vioolspel bij het conservatorium.

- Baron Nothomb heeft in handschrift een werk achtergelaten, getiteld: *Études historiques et politiques sur les provinces belges dans leurs rapports avec l'Europe.* (Zie 1881, blz. 186.)

- Er is eene Vlaamsche uitgaaf verschenen van den ambtelijken Reisgids op 's lands spoorwegen. De abonnementsprijs bedraagt slechts 2 fr. voor 12 afleveringen zonder kaart. Wij vestigen de aandacht onzer lezers op deze uitgaaf, ten einde zij er eene inschrijving zouden op nemen.

- Koninklijke academie van België. Vóór 1 Februari 1883 moeten aan den algemeenen secretaris der academie de antwoorden toegekomen zijn op de prijsvraag: Verhandeling over den invloed der Nederlandsche (Vlaamsche en Hollandsche) letterkunde op de Duitsche dichtkunde en wederkeerig over den invloed van de Duitsche dichtkunde op de Nederlandsche dichtkunde in de middeleeuwen. Prijs: 600 fr.

N^{r} 7 der *Annales du bibliophile belge,* uitgave van Fr. J. Olivier, bevat onder andere lezenswaardige bijdragen, een overzicht van den afloop der veiling van het eerste gedeelte der beroemde bibliotheek van Sunderland, te Londen, van welker op handen zijnde verkooping wij in onzen jaargang 1880 gewaagden, terwijl wij tevens eenige bijzonderheden aanhaalden nopens hare samenstelling. Volgens berekening had de bibliotheek 750,000 fr. gekost. Amerikaansche liefhebbers hadden er vruchteloos 625,000 fr. voor aangeboden, nadat een bod van 600,000 fr., gedaan door een Londenschen boekhandelaar, afgeslagen was. Het eerste gedeelte van de bibliotheek, dat gedurende de 12 eerste dagen van December 1881 stuksgewijs verkocht werd, bracht 484,425 fr. op.

- Bij den drukker F. Hayez is van den heer ridder Leo de Burbure eene zeer belangrijke verhandeling van de pers gekomen, onder den titel: *Etude sur un manuscrit du* XVIe *siècle contenant des chants à* 4 *et à* 3 *voix suivie d'un post-scriptum sur le Bellum musicale de Claude Sebastiani.* De verhandeling, waarop wij de aandacht inroepen van allen die zich onledig houden met de geschiedenis der oude vaderlandsche muzikanten, beslaat 44 blz. en is versierd met zes afzonderlijk gedrukte platen, in lichtbeelden (phototypie door J. Maes), voorstellende: wapens, fijne schilderingen en beeldletteren uit het handschrift.

- Den 13° Februari heeft de openbare verkooping plaats gehad van de verzameling schilderijen der heeren gebroeders Van Roye. Onder andere werden toegewezen:

E. Agneessens, *Vóór het bal*, 850 fr.; L. Artan, *Een maanlicht, Een wintergezicht* en *Veerhoofd te Terneuzen,* 925, 340 en 650 fr.; J.T. Coosemans, *Gezicht op Fontainebleau,* 800 fr.; Maria Collart, *Een winteravond te Calevoet,* 1500 fr.; L. Dubois, *Doode vogelen* en *Visschen,* 950 en 660 fr.; T. Fourmois, *Windmolen,* 700 fr.; Victor Lagye, *De schildwacht*, 800 fr.; J.B. Madou, *De veldwachter* (ook bekend door afbeeldingen in kleurdruk), 3900 fr.; J. Portaels, *Het meisje met den bloementuil*, 1500 fr.; H. Robbe, een *Molen* (landschap), 750 fr.; E. Smits, *Oorlog*, 260 fr.; J. Stobbaerts. *Het onthaal*, 330 fr.; H. Verheyden, *Maasgezicht bij Dinant*, 300 fr.; Alfred Verwee, *Paarden*, 1200 fr.; Lodewijk Verwee, *De Napolitaansche* en *Twee en dertig paarlen*, 410 en 480 fr.; Emiel Wauters (geschilderd in zijne jeugd), *De heilige Hieronimus* en eene *Italiaansche*, 400 en 450 fr.; C. Meunier, *De schildwacht*, 540 fr.; G. Courbet, *Bloemen* en drie landschappen, 1300, 2900, 3700 en 2100 fr.; een stukje van N. Diaz, 2300 fr.; een van C. Daubigny, 1500 fr.

- De kunstschilder Jan Van Beers heeft zich door de Brusselsche rechtbank zijnen eisch tegen den heer L. Solvay zien ontzeggen, in zake de beschuldiging van zich te bedienen van lichtteekening als hulpmiddel bij het schilderen. De rechtbank heeft aangenomen, dat het den heer Solvay vrij stond te gelooven dat de heer Van Beers dit doet en deze zijne meening uit te spreken en bekend te maken door geschrifte en druk. Dat de heer Van Beers hierdoor gekrenkt zou wezen in zijne eer of zijne belangen, nam de rechtbank *niet* aan. (Zie over deze zaak onzen vorigen jaargang, blz. 177.)

- Van Emiel Greyson zijn bij Gilon twee verhalen verschenen onder den titel: *Bons ou mauvais au choix*. Zij zullen in het Vlaamsch vertaald en uitgegeven worden door den heer Moruaux.

Gent. Bij J. Vuylsteke is van dr. Amand De Vos (Wazenaar) een voor de studie en de kennis der werken van dezen schrijver belangrijk boek verschenen, onder den titel *Nog over critiek.* Het beslaat 140 bladzijden en bevat onder de volgende titels antwoorden van den heer De Vos aan schrijvers die in tijdschriften zijn *Vlaamsche jongen* en *Langs ruwe paden* hebben beoordeeld: 1. Inleiding; 2. Wazenaar aan Olympia, over een *Vlaamsche jongen;* 3. Aan *De Portefeuille;* 4. Aan den heer de Mont; 5. Nabericht. De druk van het werk strekt de persen van den heer Van der Haghen tot eer.

- H. Van der Schelden heeft aan de stadsbibliotheek 522 boekdeelen geschonken, tusschen 1821 en 1881 op zijne persen gedrukt.

- De Bond der genootschappen voor werkmeisjes en werkjongens opent eenen prijskamp voor Nederlandsche tooneelstukjes (liefst in een bedrijf, zonder groote verwikkeling, met weinige personen en in gemakkelijken stijl), die de werkende klasse kunnen verzedelijken en opbeuren, bestemd om gespeeld te worden door werkjongens en werkmeisjes van 16 tot 25 jaar. De 1ste prijs bedraagt 250 fr. Ook buitenlandsche schrijvers kunnen mededingen. De handschriften, voorzien van eene spreuk en vergezeld van een verzegeld briefje, dat den naam en het adres des schrijvers bevat, in te zenden voor 15 Juli 1882 aan den heer K. Weyler, hoofdonderwijzer in de Leguitstraat, te Antwerpen. De jury zal samengesteld zijn uit de heeren Wagener, L. De Smet, dames V. Loveling en C. Van Hauwaert, allen te Gent en de heeren F. De Veen, te Brussel, en K. Weyler. Een zelfde prijskamp is uitgeschreven voor Fransche tooneelstukjes, welke in te zenden aan den heer Deses, hoofdonderwijzer, in de Vaartstraat n^{r} 45, te Brussel. Programmas zijn verkrijgbaar bij de heeren Weyler en Deses verscheidenlijk.

Brugge. In onzen vorigen jaargang, blz. 184, hebben wij melding gemaakt van uitnemend fraaie godsdienstige beeldekens, in kleurendruk en verguld, uitgegeven bij K. Van de Vyver-Petyt. Van 100 verschillende beeldekens zijn exemplaren

verkrijgbaar, zoo zwarte als veelkleurige, tot onderscheidene en ook mindere prijzen dan door ons werden opgegeven. Bij Van de Vyver-Petyt komen meesterstukken in het vak der drukkunst van de pers. Als dusdanig halen wij hier een op vergulden grond in kleur gedrukt diploma aan, samengesteld in ojivalen trant en bestemd voor eene congregatie te Antwerpen, alsmede recht uitmuntende gedenkprenten voor eerste communicanten, met Vlaamschen tekst. (Ook verkrijgbaar met Franschen tekst.) Er zijn vier soorten te weten, 1ste soort: 41 c. hoog en 28 c. breed, fr. 18.00 de 100; 2de, 23 c. hoog en 31 c. breed, fr. 35.00 de 100; 3de, 22 c. hoog en 13 breed, fr. 19.00; 4de, 13 c. hoog en 22 c. breed, fr. 19.00. De prenten die ter gelegenheid van de eerste communie in onze parochiekerken worden uitgereikt, zijn meestal van Fransche fabriek, zonder eenige kunstwaarde, ja geheel smakeloos. Wij hopen dat heeren pastoors of kerkeraden zich voortaan verstandig genoeg zullen betoonen om de voorkeur te geven aan de Brugsche prenten. Wij hopen alsmede, dat de beeldekens van Brugge er zullen in gelukken de Fransche beeldekens te verdringen, waarmede heel ons land wordt overstroomd en die grootendeels onbeduidend en niet zelden zeer wansmakelijk, ja zelfs belachelijk te noemen zijn.

Luik. Te Villers-le-Bouillet zijn 4350 zilveren muntstukken, ter grootte van halvefrankstukken, gevonden, die, volgens wordt gemeld, uit de XIe eeuw dagteekenen en het afbeeldsel dragen van prinsen-aartsbisschoppen van Keulen.

Buitenland.

's-Gravenhage. Den 11n Februari is in den Haagschen operaschouwburg met grooten bijval het zangspel opgevoerd van den Vlaamschen toonzetter Joseph Mertens, *Le capitaine noir.* De tekst van het geschiedkundig stuk, oorspronkelijk van den heer Rosier Faassen, is door den heer G. Lagye in Fransche dichtmaat overgebracht. De heer Mertens werd na elk bedrijf op het tooneel geroepen en door heel de zaal warm toegejuicht.

Amsterdam. In deze stad zal van April tot Juni eene tentoonstelling gehouden worden in de kunstzaal van het panoramagebouw, alleenlijk bestaande uit kunstwerken door vrouwen vervaardigd. De inzendingen moeten van 25 tot 31 Maart geschieden. Nadere inlichtingen zijn verkrijgbaar bij den heer secretaris C.L. Van Kesteren.

- Van den bekwamen plaatsnijder H. Sluyter is door de firma Frans Buffa eene groote plaat uitgegeven, naar Israëls schilderij *Het bloemtje* (een meisje, in eene eenvoudige kamer, giet water in eenen bloempot, die op eene tafel staat). De plaat wordt zeer geroemd.

Rijssel. Van 15 Maart tot 1 Juni aanstaande zal in het paleis Rameau eene nijverheidstentoonstelling gehouden worden, waarvan het programma op aanvraag verkrijgbaar is bij de regelingscommissie, op het stadhuis, te Rijssel. De tentoonstelling zal plaats hebben in de volgende vakken: 1. Bouwwerken: steenen, marmeren, houten en metalen sieraden; kunstsmeedwerk; 2. Bemeubeling: meubelmakerswerken, voorwerpen in ivoor, brons, pottegoed, glaswerk, kristal, schildering op glas, sieraadschildering, mozaïek; 3. Geweven stoffen en behangerswerk: zijde, wol, katoen, hennep, jute, vlas, papier, leder, tapijtwerk, kanten, borduursels, boekbinders- en schoenmakerswerk, damast; 4. Gouden en zilveren werken en juweelen: goud, zilver, koper, aluminium, nikkel enz., galvanoplastie, gegoten kunstwerk, vergulde en verzilverde werken, drijfwerk,

brandschilderwerk enz.; 5. Allerlei: graveer- en drukwerk, lichtbeelden, schoolwerken, modellen door kunstenaars gemaakt voor ambachtswerk enz.

Sterfgevallen.

GEORGIUS EDMOND STREET, de bouwmeester van het nieuw gerechtshof te Londen, leeraar van bouwkunde aan de Royal Academy te Londen en schrijver van geachte bouwkundige werken, geboren den 20^{n} Juni 1824 te Wootford, is op 19 December 1881 te Londen overleden.

FRIEDRICH NETTESHEIM, de bekende Duitsche geschiedschrijver, is den 22^{n} December 1881 overleden te Geldern.

WILLIAM HARRISSON AINSWORTH, de befaamde Engelsche romanschrijver, is den 3^{n} Januari in den ouderdom van 77 jaar overleden.

JOHN WILLIAM DRAPER, de schrijver van *Chemistry of plants*, *Human physiology. History of the intellectual development of Europe*, *History of the American civil war*, *History of the conflict between science and religion* enz., is den 5^{n} Januari te Nieuw-York overleden. Hij was in Engeland geboren, nabij Liverpool, in 1811, doch bewoonde Amerika sedert hij 22 jaren oud was.

N. DAVIS, die de bouwvallen van Carthago ontgraafde en onder andere belangrijke werken schreef: *Carthage and her Remains*, *Ruined cities within Cartaginian and Numidian Territories*, *Tunis* enz., is den 6^{n} Januari overleden.

EDMOND DE BUSSCHERE, archivaris der stad Gent en schrijver van geachte werken over kunsten kunstbeoefenaren, is al daar overleden op 17 Januari; hij was lid der Belgische academie en officier der Leopoldsorde. In onzen jaargang 1864, blz. 208, verscheen van hem eene belangrijke bijdrage getiteld: *Rechtsgeding over een kunstwerk in de* XVIe *eeuw.*

JAN CARDON, de gunstig gekende sieraadschilder, die onder andere de nieuwe zalen van het Belgische rijksmuseum beschilderde, is te Brussel overleden op 26 Januari. Hij laat eene belangrijke schilderijenverzameling achter.

Thomas Cliffe LESLIE, de beroemde staathuishoudkundige schrijver, leeraar aan het college te Belfast, is den 28sten Januari overleden, 55 jaren oud.

GUILIELMUS (WILLEM) BRAND, de veelbelovende toonzetter, van wien onlangs 6 fraaie liederen verschenen, in onzen vorigen jaargang op blz. 191 vermeld, is den 3^{n} Februari te Antwerpen overleden, nauwelijks 29 jaren oud. Hij was muziekmeester in de H. Alphonsiuskerk, en bij de maatschappijen het *Vlaamsche Volk*, te Antwerpen en de *Vlaamsche Vrienden*, te Berchem. Hij werd den 6^{n} Februari onder een grooten toeloop te Merxem begraven, na een negenuredienst in de Antwerpsche hoofdkerk. Er werden lijkredenen uitgesproken door de heeren J. Van Herendael en J. Vloeberghs.

M. SELIGMAN, de Fransche toonzetter, stierf den 5^{n} Februari te Monte-Carlo (Monaco), oud 65 jaren.

HIPPOLYTE COGNIARD, de bekende Fransche tooneelschrijver, is in 't begin van Februari overleden te Parijs, oud 74 jaren.

JOHN SEN LINNELL, landschapschilder, overleed te Londen in 't begin van Februari, 90 jaren oud.

BERTHOLD AUERBACH, Duitschlands vruchtbare en wereldberoemde romanschrijver, is den 9^{n} Februari te Cannes overleden; hij werd geboren in 1812 te Nordstetten (Wurtemberg). Het lijk van den begaafden schrijver is den 15^{n} Februari

in de geboorteplaats van den overledene, te Nordsteden, op het israëlietische kerkhof ter aarde besteld.

AUGUST BARBIER, de dichter der *Iambes*, lid van de Fransche academie, is volgens een bericht van 12 Februari te Nizza overleden. Hij werd den 28^{n} April 1805 geboren.

Schildering van een onbekenden Italiaanschen meester.

VERZAMELING JAN DE BOM, TE ANTWERPEN. - STERKWATERPLAAT VAN FRANS LAUWERS, GEDRUKT TE BRUSSEL BIJ J. BOUWENS.

Vorenstaande tafereel is op doek geschilderd en werd door wijlen den heer Jos. De Bom in Italië gekocht. De heer Jos. De Bom hield de schilderij voor een werk van Carlo Dolci, van Florence, 1616 + 1687. Anderen schreven haar later toe aan Sasso Ferrato[1] eigenlijk Salvi Giovanni Battista, geboren te Sasso-Ferrato, 1605 + 1685. In 1880 hebben wij met den heer Jan De Bom, den tegenwoordigen eigenaar der bedoelde schilderij, de meeste en bijzonderste museums van Italië bezocht, wat eenigen tijd vroeger insgelijks gedaan was door den plaatsnijder F. Lauwers. Naar onze ook door den heer Frans Lauwers gedeelde meening zou het stuk veeleer geschilderd zijn door Carlo Maratta 1625 + 1713; maar vermits er noch naam noch naamteeken op voorkomt en de geschiedenis van de schilderij minder bekend is, terwijl de uitvoering niet zulken stempel van bekende eigenaardigheid draagt, dat zij zou veroorloven met meer dan halve zekerheid den maker te onderkennen, zoo dunkt ons het wijste, het bij de aangevoerde gissingen te laten. Slechts zij nog opgemerkt, dat het niet onmogelijk is, dat de schildering waarvan zake uit eene grootere schilderij gesneden werd. Wat er ook van zij, de voorstelling is zeer fraai; de uitdrukking van het wezen is maagdelijk zuiver en schoon; het keurslijf is rood, de mantel blauw; een gouden lichtkrans omvat het hoofd. Het doek is $0^{m}50$ hoog en $0^{m}43$ breed.

Het zal onnoodig zijn in lof uit te weiden over de sterkwaterplaat van den bekwamen plaatsnijder Frans Lauwers. Wie haar ziet, zal haar waardeeren; daarbij dient in aanmerking genomen, dat deze plaat al sedert eenigen tijd voltooid is; gebrek aan plaats heeft ons belet haar vroeger op te nemen. Ondertusschen is de veelbelovende plaatsnijder reeds te wege om een meester in zijn vak te worden. Een volgend opstel maakt gewag van een meesterwerk van zijne hand.

Portret van Z.H. paus Leo XIII.

Blz. 96 van onzen vorigen jaargang hebben wij vermeld, dat de plaatsnijder F. Lauwers het portret graveerde van Z.H. Leo XIII, naar de schildering van Joseph Janssens, van St.-Nicolaas. De schilder en de plaatsnijder hebben te zamen in Rome verbleven, wat hun de gelegenheid zal verschaft hebben om den paus van nabij te zien en te bestudeeren; de heer Lauwers verbleef te Rome als primus van 1874; de heer Janssens zette er zijne studiën voort, begonnen bij de heeren Guffens en Swerts te Antwerpen en bij nu wijlen F. Ittenbach te Dusseldorp. (Zie over dezen laatste onzen jaargg. 1879, blz. 187.) Het gegraveerd portret is evenals het geschilderd portret een meesterstuk, waarin men zeer goed kan ontwaren dat de plaatsnijder zich de werken van den beroemden Geeraerd Edelinck (1627 + 1707) tot gids heeft gekozen. Wij hebben eene proef van de plaat gezien, gedrukt bij Ch. Chardon, te Parijs. Het werk van Lauwers is eene der schoonste kopersneden die wij sedert lang zagen; het wezen, de handen, de kanten rok en al het toebehooren, alles is om het best verzorgd. De plaatsnijder is hoofdzakelijk naar Parijs vertrokken om bij het drukken zijner plaat tegenwoordig te zijn. Zijn wij goed ingelicht, dan wordt het portret voor Engeland door de uitgevers Gräves en c^{ie} in den handel gebracht. Wij roepen er de aandacht op, zoo van de kunstenaars als van het publiek in 't algemeen. Het portret zal kortelings ook hier verkrijgbaar zijn voor de volgende prijzen: kunstenaarsproeven, 75 fr.; afdrukken met het handteeken van den paus, 38 fr.; afdrukken met onderschrift en het pauselijk wapen, 25 fr.; afdrukken met eene opdracht aan mgr. Van den Branden van Reeth, hulpbisschop te Mechelen, 12 fr.

(1) Zie onzen jaargg. 1878, blz. 200, alsook den catalogus der veiling Jos. De Bom, Antwerpen 12 April 1878, gehouden onder de leiding der heeren P.E. Nicolié en F. Delehaye.

Hier bestaat dus eene schoone gelegenheid, voor kunstminnende en godsdienstige huisgezinnen, om zich een waarlijk schoon en goed gelijkend portret van den tegenwoordigen paus te verschaffen.

D.V.S.

Aardappelenteelt.

Eenige maanden geleden bezocht ik eene rustige gemeente van Henegouwen, in de omstreken van Ath. Van aan de kleine statie des spoorwegs waar de trein stilhield, tot aan voormelde gemeente, was er omtrent de twintig minuten gaans.

Te gelijker tijd met mij was er aldaar een man afgestapt van tusschen de vijf en veertig a vijftig jaren oud, en die mij als een welstellend pachter of landbouwer voorkwam. - Daar wij langs denzelfden weg over het veld dorpwaarts gingen, stuurde de man mij aanstonds en gulhartig het woord toe. Natuurlijk begon hij zijn gesprek met eene opmerking over de weersgesteldheid: hagel en wind, regen en zonneschijn; hij sprak ook met veel gemak over het zaaien en maaien, het groeien en bloeien, en, om in zijn vak te blijven, vroeg ik hem hoe het, voor den oogenblik, met den oogst der veldvruchten gelegen was.

‘Over het algemeen, - zoo antwoordde hij mij, - laat de aardappelenoogst hier veel te wenschen; in al de omliggende streken zijn meestendeels de aardappelen bedorven en wel vooral die soort, welke de landlieden doorgaans vroege aardappelen noemen.’

- En waaraan meent gij dat zulks is toe te schrijven? hernam ik.

‘Aan de koppigheid of liever aan de onwetendheid onzer boeren, - sprak hij met overtuiging. - Waarom blijven zij onveranderlijk op den ouden slenter voortgaan, in plaats van den goeden raad te volgen van menschen die eene zekere ondervinding hebben? Kortom, waarom planten zij hunne aardappelen zoo laat? - En meer nog, waarom leggen zij de aardappelen voor het plantsoen bestemd, in hunne kelders op hoopen, waar zij aldus uitschieten, hun sap verliezen, verrimpelen en bijna voor niets meer deugen als men ze planten gaat? Gij zult vast bekennen dat dergelijke handelwijze verkeerd is en dit het niet te verwonderen is dat zij eenen slechten uitslag oplevert.’

- Inderdaad, zei ik, wat gij zegt komt mij nog al gegrond voor en daar mij dunkt dat gij zelf een landbouwer zijt, moet ik veronderstellen dat gij naar het middel hebt uitgezien om eenen beteren uitslag te bekomen?

‘Mijne hoeve ligt ginder, links van het dorp, - antwoordde mij de landman, - en wat mij persoonlijk betreft, zal ik u zeggen wat ik bij mijn eigen hebt geleerd en ondervonden. Nu acht jaren geleden bemerkte ik ten mijnen nadeele dat al de aardappelen, welke ik op mijn hof had geplant, verrot

waren. Het volgende jaar was het bijna hetzelfde en ik dacht dat het tijd was om zooveel mogelijk in dien toestand te voorzien; ik besloot het middel te gebruiken dat ik vroeger in een klein boeksken, eene soort van boerenalmanak, had gevonden. De aardappelknollen, welke ik tot plantsoen bestemde, legde ik op eenen planken vloer en in eene verlichte plaats. Bij al te hevige koude had ik zorg ze wel te bedekken om ze voor de vorst te bevrijden, maar zoodra het ophield te vriezen, stelde ik ze opnieuw aan het daglicht bloot. In het begin van Februari hadden mijne aardappelen eene groene kleur gekregen, maar zij waren gaaf en gezond en vertoonden wel gevoede kiemen van hoogstens een centimeter lang. Alsdan plantte ik ze in eenen lossen en wel bemesten akkergrond. In den loop der maand Augustus waren zij rijp; ik deed ze uit en op een stuk grond van veertig voeten vierkant vond ik geen den minsten geschonden of bedorven aardappel. Het is nu zeven achtereenvolgende jaren dat ik volgens datzelfde stelsel te werk ga; ik gebruik telkens knollen van dezelfde aardappelsoort en plant die ook op denzelfden bewerkten grond in mijnen hof. Alzoo is het, dat ik nu elk jaar eene voldoende hoeveelheid schoone en goede aardappelen opoogst. Een landbouwer mijner vrienden, wien ik reeds sedert lang mijn stelsel had aangeprezen, heeft eindelijk verleden jaar het ook eens beproefd. Ondanks het ongunstige weer, waagde hij het zijne aardappelen vroegtijdig te planten. Zijne dorpsgenooten dreven met hem den spot, maar thans is het zijne beurt, want ook hij bekwam eenen voordeeligen uitslag; zijn oogst was zeer goed.'

Wij waren nu aan den ingang van het dorp gekomen, en mijn gezel, om zijne hoeve te bereiken, moest de baan links inslaan. Wij namen derhalve afscheid van elkander, doch alvorens heen te gaan, sprak hij mij nog deze woorden toe: 'Zeker heb ik de verwaandheid niet te zeggen, dat mijne doenwijze onfeilbaar is; verre van daar. Nochtans, als gij daartoe de gelegenheid hebt, moogt gij gerust de zaak aanbevelen en de landlieden aansporen mijn stelsel eens te beproeven. Is het goed, zij zullen er bij winnen; is het niet goed, wat kunnen zij er bij verliezen?... Niets, hoegenaamd niets.'

Alhoewel ik in zake van landbouw maar weinig bevoegdheid heb te doen gelden, nam ik echter getrouw aanteekening van 's landmans gezegde, met het inzicht, in een voorkomend geval, het aan anderen mede te deelen.

Brussel.

S. -

Eduard De Biefve.

Deze kunstschilder, te Brussel geboren den 4^{n} December 1809, is den 6^{n} Februari aldaar overleden in zijne woning, Marnixlaan 11^{a}. Hij begon zijne kunstloopbaan aan de academie zijner geboortestad en werd leerling van J. Paelinck (1781 + 1839), bij wien hij van 1828 tot 1830 verbleef. Alsdan trok hij naar Parijs, om zijne studiën te voltrekken bij David van Angers. Reeds in 1834 stelde hij de volgende stukken ten toon in de kapel van Salazar, in de Solsstraat te Brussel: *De geeseling van Christus*, *Een Vlaamsche ridder met een jong meisje* en zijn *Portret.* Later zond hij naar de driejarige tentoonstellingen van Antwerpen, Brussel en Gent:

in 1835, de voormelde *Geeseling;*

1836, *Graaf Ugolin en zijne zonen in den toren te Piza* (dit te Parijs geschilderd stuk, en vandaar ingezonden, kwam zoo sterk beschadigd te Brussel aan, dat De Biefve het bijna geheel moest herschilderen; dank zij eene verlenging van den duur der tentoonstelling, kon het nog gedurende veertien dagen zichtbaar gesteld worden;

er bestaat eene sterkwaterplaat van, door J. Coomans, in den *Compte-rendu du salon de Bruxelles par L. Alvin* 1836; aan de schilderij werd het zilveren eeremetaal toegewezen);

1837, *Karel V in het klooster van Yust* en de voormelde *Ugolin* enz.

1838, *Anna Bolein, koningin van Engeland*, *na hare veroordeeling*;

1841, Het *Eedverbond der edelen* 1566, welke schilderij in groot formaat op koper gegraveerd werd door D.J. Desvachez (zie onzen jaargg. 1861, blz. 95, waar een opstel van wijlen J.M. Dautzenberg over het stuk voorkomt); deze schilderij, die, zooals bekend is, eene plaats in het rijksmuseum waardig werd gekeurd, vestigde De Biefve's naam, maar hij bracht het niet verder; het stuk verschafte hem veel roem; de bestendige deputatie van den provincieraad van Brabantschonk hem een gouden gedenkpenning en de gemeenteraad van Brussel vereerde hem een kostbaren beker, welke hem in plechtige en openbare zitting van den gemeenteraad den 18^{n} December 1841 werd overhandigd; deze beker prijkt met het stadswapen en het volgende opschrift: *La ville de Bruxelles à Edouard de Biefve* 13 *Septembre* 1841; voorts is hij versierd met eene gedreven medaille, zooals de verbondene edelen droegen; het bovengedeelte voert de zinnebeelden der schilderkunst, waartusschen een palet dat den titel der schilderij, *Le compromis des nobles*, te lezen geeft;

1842, Eene *Egyptische danseres;* dit jaar bekwam hij te Parijs het eeremetaal van 2de klasse en werd ridder der Leopoldsorde genoemd.

1860, *Sabina van Beieren, gravin van Egmont, in Terkamerenklooster, daags na de onthoofding van haren echtgenoot; De verloofde* (studie);

1863. *De gravin van Egmont na de aanhouding van haren echtgenoot*;

1868, *Willem de Zwijger, zinnende op het bespringen van den Briel* 1572;

1875, *Feestmaal der verbondene edelen* 1566.

Behalve een aantal portretten, vermeldt men nog tusschen De Biefve's verdienstelijke stukken: *Massaniello*, *Eucharius en Telemachus, Rafaël en de Fornarina.*

Voor de zaal van den senaat te Brussel schilderde hij een tafereel voorstellende: *België het koningdom stichtende.*

Sedert verscheidene jaren liet de heer De Biefve weinig meer van zijne werken zien; nochtans was hij niet werkeloos; hij schijnt in de laatste jaren nog al veel verkocht te hebben aan liefhebbers of kunsthandelaars in Duitschland.

E. De Biefve, werd in 1855 lid der academie van Antwerpen benoemd; in 1863 werd hij bevorderd tot officier van de Leopoldsorde; hij was ook officier van den Rooden Adelaar van Pruisen en ridder der Beiersche orde van Verdiensten en van de Eikenkroon van Holland.

Zijn lijkdienst had plaats op 9 Februari, ten 11 ure, in de Sint-Jacobskerk op Coudenberg.

De Biefve heeft het grootste gedeelte van zijn vermogen nagelaten aan de bestiering der godshuizen van Brussel. De eerebeker, welken de stad Brussel hem aanbood, de oudheden en schilderijen die zijne woning versierden, heeft hij vermaakt aan het Belgische staatsbestuur voor de rijksmuseums van kunst en oudheden (Hellepoort); voorts bestemde hij 10,000 fr. voor de hulpkas der kunstbeoefenaren en 20,000 voor een kunstgedenkteeken ter zijner nagedachtenis; de bouwkundige Cels, gelast met de uitvoering van datgedenkteeken, moet daarvoor 5000 fr. trekken.

D.V.S.

Een droombeeld.

I.

Een droom, de vreemdste droom mijns levens,
Vermaaklijk en verschriklijk tevens,
Vervult mij nog met zielesmart;
En woedend woelt het in mijn hart.

Ik zag een' tuin zoo vol van lusten;
Dààr, dacht ik, zal ik vreedzaam rusten;
De bloemen lachten lief mij toe;
Ik voelde mij zoo blij te moê.

De vogels kweelden, zongen blijde
Hun minnelied bij 't vroeggetijde;
De gulden zon aan 's hemels trans
Leende aan der bloemen kleur haar' glans.

Uit kruid en plant de geuren stegen;
Het koeltje voerde mij die tegen;
En alles tintelt, alles lacht
En toont mij vriendlijk zijne pracht.

In dezen tuin een heldre bronne
Weerkaatst den glans van bloem en zonne;
Daar zag 'k eene schoone vrouw, gereed
Te wasschen een vreemdsoortig kleed.

Wat goedig oog! wat fijne trekken!
Een' engel meen 'k in haar te ontdekken.
'k Bezie haar goed en vind op 't end
Haar vreemd en toch mij wel bekend.

Terwijl haar handen wasschen, wringen,
Hoor 'k zachtjes haar deez' woorden zingen:
‘Snel voort, snel voort, o beekje zoet!
En spoel dit linnen rein en goed.’

Ik sprak nu: Schoonste vrouw der vrouwen!
O wil den naam mij toevertrouwen
Van hem, voor wien dat wit gewaad
Gij zingend door het water slaat?

Zij mompelt zachtjes door haar tanden:
‘Uw doodskleed wasschen mijne handen.’
En toen dat woord mijne ooren trof,
Verdwenen tuin en vrouw als stof.

II.

Een woud met eeuwenoude boomen
Rijst om mij heen in mijne droom en:
De boomen reikten hemelhoog;
Geen windje dat een blad bewoog.

En luister! - welke doffe slagen
Der echo's vleuglen herwaarts dragen!
Ik ijl door bosch en struiken voort
En naak een vrij en open oord.

Te midden van een groene weide
Een eikenboom zijn takken spreidde,
En zie! de wonderbare vrouw
Gaf dezen boomstam houw op houw.

Terwijl haar slagen 't hout indringen.
Hoor 'k zachtjes haar deez' woorden zingen:
‘De bijl, gezwaaid met kracht en list,
Vervaardigt snel een eikenkist.’

Ik sprak nu: Schoonste vrouw der vrouwen!
O wil den naam mij toevertrouwen
Van hem, voor wien die kiste zij,
Die gij hier timmert vlug en blij?

Zij mompelt zachtjes door haar tanden:
‘Uw doodkist timmren mijne handen.’
En toen dat woord mijne ooren trof,
Verdwenen boom en vrouw als stof.

III.

In plaats van eene groene weide
Omgaf me nu een dorre heide;
't Was alles akelig en naar,
Inwendig huivrend stond ik dààr.

'k Stap voort, steeds angstig rond mij starend,
En verre een witte streep ontwarend;
Begeef ik spoedig mij daarheen:
En weer diezelfde vrouw verscheen.

Zij groef een' diepen kuil in de aarde;
Noch zweet, noch moeite zij zich spaarde.
Ik durfde schier haar niet bezien:
Hoe schoon! doch gruwlijk bovendien!

Terwijl zij graaft, voert 't windgefluister
Tot mij haar lied zoo vreemd en duister:
‘Mijn spade, die door de aarde snijdt,
Maakt koele graven, diep en wijd.’

Ik nader haar en sprak: O vrouwe!
Dat mij uw mond uw doel vertrouwe:
Waarom toch graaft gij de aard' hier uit?
O zeg mij, wat die kuil beduidt?

Zij mompelt grijnzend door haar tanden:
‘Uw' grafkuil graven mijne handen.’
En toen die taal haar' mond ontgleed,

Zag ik de groeve diep en breed.

Terwijl ik blikte naar beneden,
Doorliep een siddring mijne leden;
En in dien grafkuil pas gemaakt
Smakt zij mij neer, - en 'k ben ontwaakt.

PIETER VIERHOUT.
Naar het Hoogduitsch van H. Heine

Schoon en goed.[1]

Wat is schoon? het colibrietje,
't Starrenheir,
Tollens' liedje,
Homeer!

Wat is schoon en goed? Het lelie-

Zuivere gemoed,
Menschenliefde-gloed,
't Evangelie.
Het schoon is de weerglans van 't goed.

(1) Uit de nagelatene onder de pers zijnde gedichten van P. Van Duyse, 1804 + 1859, zie blz. 19 van dezen jaargang en voor 's mans afbeeldsel *de Vlaemsche School* van 1864, blz. 27.

De Schepper is 't goede, de schepping is 't schoone,
Verscheiden en een, vol onsterflijk genot.
Zij 't schoone aan het goede tot schittrende krone;
Voer 't schoone ten goede, van 't goede naar God.

De Vlaamsche kunstbroeders.

.....
Ja, wij zijn Vlamingen, wij, priesters der beschaving,
Wien God een ziel schonk en een pen!
Wij schutten ziel- en lijfsverslaving,
En geven 't nimmer op, wie zulk een grootheid schenn'.

Ja, wij zijn Vlamingen, wij zijn 't, wij willen 't wezen,
Zoolang wij op een graf: hier rust een broeder! lezen,
Zoolang men bij een wieg in 't Vlaamsch nog bidt, zoolang
Een tempel voor ons rijst door 't voorgeslacht geschapen,
Aan onze vuiste past een Goedendag tot wapen,
Aan onzen monde een stem, aan onzer lier een zang.

Hij, die de taal veracht, zal licht den landaard schennen.
Wat blijft er van 't voorheen zoo deze schild verdwijn'?
Wie 't strijden voor de taal van hunne wieg miskennen
Verdienen slaven van den vreemdeling te zijn.

De vrijheidsliefde, ja, dit pronkbeeld onzer tijden,
Zal dan slechts waarheid zijn, wen ze, als beschavingstolk,
De liefde voor de taal zal schittrend uit doen schijnen,
Is niet de zaak der taal de zaak van 't volk?

Wie God ten Mozes der beschaving heeft geschapen,
Hoe diep een volksstam zonk,
Wien hij de volkstaal gaf tot wapen,
Die voor de zonen klink' zoo ze voor de oudren klonk,
Dien lokt alleen de straalkrans uit den hoogen;
't Zij hij als Vondel, door den boei bedreigd, verschool,
Of, als Petrarcha, opgetogen
Met statelijken stap, klimm' naar het Kapitool!

O gij, mijn broeder, door dien heilgen glans omblonken,
Verhef u, voel uw waarde op 't ouderlijk gebeent.
Omgord u, opdat Gode eens reekning zij geschonken
Der eedle schrijversgaaf, die zijn genade u leent.

Verhef u door 't gevoel diens priesterdoms gedreven,
Zweer trouw aan vaderland en volk in elken nood,
Trouw aan der vaadren geest, als hun geschiednis groot,
Trouw aan de toekomst van het Vlaamsche zieleleven,
En steun uw land nog na uw dood.
.....

Gevoel en rust.

.....

Ik wensche mij gekluisterd
Aan 't strand, dat ruste biedt;
Waar 't wapprend koeltje fluistert
Door 't scheutrig, leutrig riet;
Waar 't dartel golfje huppelt,
Bij gouden zonnepracht,
Waar de ochtendperel druppelt,
Wanneer de roze smacht.

Ik wensche mij 't gebladert
Tot welf bij middaggloed,
Waar 't vogelkoor vergadert,
Als zanggezinde stoet.
Waar ze keeren
Kwinkeleeren,
Zonder eenige achterdocht;
Waar ze fluiten.
Wars der muiten,
Die de treurge stad hun vlocht.

Waar de blijheid,
Waar de vrijheid,
Beemd en bosch en veld doorvliegt,
Waar het windje
't Lustig windje,
Bloem, en twijg, en loover wiegt.

Laat ons schrijven,
Draven, drijven,
Wie voor rapen,
Wie voor schrapen,
Wie voor kapen,
Enkel leeft;
Mij een huisje,
Mij een kluisje,
Zonder kruisje,
Waar geen mensch mij wetten geeft!

P. VAN DUYSE.

Kroniek.

Antwerpen. Met groot genoegen hebben wij vernomen dat mev. weduwe L.J. Fuchs geb. Alberdingk Thijm een *Gezicht op Calmpthout*, geschilderd door wijlen haren echtgenoot (zie 1873, blz. 87) aan het stedelijk hedendaagsch museum heeft geschonken.

- Een in Rembrandts trant door Ph. De Koninck (1619 + 1689) geschilderd kinderportret, is voor het museum van oude meesters aangekocht, mits 3000 fr., van ridder Leopold-Charles-Marie van Eersel, te Brussel. Het stuk is afkomstig uit de familie J. De Vinck van Wesel.

- De 3^{e} aflevering, 2^{e} jaargang, van het *Album der Antwerpsche etsers* is verschenen en bevat: eene zeer fraaie plaat, *Zicht der Steenstraat*, door mejuffrouw Emilie Good; *Winterdagen* (eene oude vrouw bij hare kachel), naar een zijner tafereelen, door P. Verhaert; *Gezicht op het water bij maneschijn* (wat flok voor eene etsing), door E.F. Leemans; *Landschap te Brasschaat*, te zwaar gebeten en te zwart gedrukt; een karakteristiek portret van *H.K.H. de gravin van Vlaanderen*, door J.B

Michiels; *Een weinig rusten*, door K. Boom, mist kleur, maar belooft voor eene eerste poging. Nog ééne aflevering, dan zijn twee jaargangen volledig verschenen; zij zijn ieder verkrijgbaar tegen 24 fr.

- In zitting van 17 Februari heeft de gemeenteraad door het toestaan eener som van 2500 fr., de uitgaaf voor het maken van Conscience's bronzen beeld op 12,500 fr. gebracht. De schrijver zal afgebeeld worden gelijk hij er uitziet op zijn tegenwoordigen leeftijd. Hij zal gezeten zijn. (Zie daarover onze denkwijze in den vorigen jaargang, blz. 190.) Aan de volgende beeldhouwers zullen kleinmodellen van ten minste $0^{m}40$ hoogte gevraagd worden: J. De Braekeleer, F. Deckers, Eug. De Plijn, J. Dillens, J. Ducaju, R. Fabri, G. Geefs zoon, F. Joris, S, Lambeaux, E. Van der Linden. De beloofde prijs is 4000 fr. Er zullen een of meer bijprijzen van 300 fr. kunnen toegestaan worden. Het is ons onbegrijpelijk, hoe men hier

den beeldhouwer J.B. De Boeck, primus van Rome in 1851, die destijds het model van een standbeeld van Conscience vervaardigde, zooals wij in 1881, blz. 130, herinnerden, heeft kunnen vergeten.

Lier. In het middelvenster van eene der kapellen achter het hoogaltaar van de Gummaruskerk, is een nieuw geschilderd glasraam ingezet, vervaardigd door den heer Verhagen, van Gent, geschonken door den heer Cools-Van den Brande, te Lier. Dezelfde kapel wordt versierd met muurschilderingen.

Brussel. Den 13^{den} Februari herdacht het conservatorium der hoofdstad de 50ste verjaring zijner stichting met een talrijk bijgewoond groot muziekfeest, waarop alleen stukken werden uitgevoerd van toonzetters die als leerlingen of leeraars aan het conservatorium verbonden zijn geweest. De uitvoering werd beurtelings geleid door de heeren A. Gevaert, Joseph Dupont, Ad. Samuel, Frans Servais en Peter Benoit. Het concert heeft drie uren geduurd; de uitvoering was schier onberispelijk. Er werden stukken ten gehoore gebracht van F.J. Fetis, Vieuxtemps, Samuel, De Bériot, A. Stadtfeld, J. Lemmens, Frans Servais, Peter Benoit en O. Lassen Peter Benoits *Sanctus* en *Benedictus* heeft een overweldigenden indruk gemaakt.

- Bij koninklijk besluit van 15 Februari zijn de toonzetters Jos. Mertens en K. Miry benoemd als opzieners over het muzikaal onderwijs in de door het rijk geldelijk ondersteunde scholen.

- Bij koninklijk besluit van 17 Februari is een algemeen en gelijkvormig toezicht ingevoerd voor de teekenscholen die van rijkswege gesticht werden of ondersteuning genieten. Dit toezicht zal uitgeoefend worden door twee opzieners en twee hulpopzieners, bij koninklijke besluiten benoemd. Als opzieners zijn aangesteld de heeren J. Canneel, bestuurder van de academie van schoone kunsten, te Gent, en L. De Taeye, bestuurder van de academie van schoone kunsten, te Leuven; als hulpopzieners, de heeren P. Drion, bestuurder van de academie te Luik en J. Rosseels, bestuurder van de academie te Dendermonde. De opzieners genieten eene jaarwedde van 5000 fr., de hulpopzieners eene jaarwedde van 3000 fr. Buitendien worden aan de opzieners en hulpopzieners de volgende reis- en verblijfkosten vergoed: 20 centiemen per kilometer ijzeren-weg, 40 centiemen per kilometer gewonen wegen 12 fr. per dag verblijf.

- Alfred Cluysenaer schildert de portretten van twee kinderen van HH. KK. HH. den graaf en de gravin van Vlaanderen. De gravin is er bij tegenwoordig, in het werkhuis van den schilder, in de Bronstraat, terwijl deze aan de portretten werkt, waarnaar ook de koningin is komen zien.

- Er wordt verzekerd dat het groot festival van klassieke muziek te Brussel in het Paleis van Schoone Kunsten zal plaats hebben in Augustus, ingericht door de nieuw gestichte Muziekmaatschappij die den heer Elkan tot voorzitter en den heer E. Warnots tot bestuurder heeft.

- De groote schilderij, getiteld: *De pest van Doornik*, waaraan de beroemde L. Gallait sedert jaren werkte, is door het staatsbestuur aangekocht voor 110,000 fr.

- Volgens door de bladen wordt gemeld, zal het gedenkteeken van Aug. Orts, uit eene openbare inschrijving bekostigd, op den hoek van de Middeleerstraat (die nu August-Ortsstraat) heet, tegenover de Beurs, geplaatst worden. De bouwmeester H. Beyaert zal het ontwerp leveren. Er is sprake van een weerzuil (eene kolom die de weersveranderingen, de luchtdrukking, de windkracht enz. aanwijst), bekroond met het borstbeeld van den vereerde. (Zie onzen jaargg. 1881, blz. 38.)

Gent. De heer C. Verhaeghe de Naeyer heeft aan het museum eenige grafzerken uit de XVIe en XVIIe eeuw geschonken.

Roeselare. Verschenen bij J. De Meester: *Vaderlandsch recht en Revolutie*, eene verhandeling over maatschappelijke vragen, door Eduard De Gryse.

Buitenland.

Amsterdam. Eerlang zal een begin gemaakt worden met de uitgaaf van eene nieuwe vertaling der werken van Shakespeare, bewerkt door den heer Burgersdijk, van wien reeds in de laatste jaren vertalingen van een achttal stukken en de sonnetten des grooten Engelschen dichters uitgegeven werden bij J. Beijers, te Utrecht.

- Ten tijde reeds van Jacoba van Beieren stond voor het ambtsheerlijk slot van St.-Maartensdijk een schoone olmboom, die ook het kasteel overleefde; onlangs is hij geveld; men schat zijnen ouderdom op 450 jaren.

Parijs. L. Flameng gaat eene schilderij van Rembrandt graveeren, waarop Turenne levensgroot te paard is voorgesteld, terwijl voorts op het stuk nog een rijtuig, eenige figuren en geboomte voorkomen. Rembrandt maakte dit tafereel rond 1649, toen Turenne zich in Holland bevond. Het hoort toe aan lord Cowper.

- Einde Januari werden in de roepzaal van Drouot handschriften verkocht, waaronder het testament van Voltaire 5000 fr. opbracht; het oorspronkelijk verslag van de beraadslaging tot heiligverklaring van Vincentius van Paula, 5000 fr.; de geschriften van het rechtsgeding dat met het doodvonnis van Lodewijk XVI afliep, 2000 fr.; drie brieven van Friedrich von Gentz, die als eerste secretaris van het Weener congres de protocollen dezer vergadering opstelde, werden voor 3050 fr. en 34 brieven der hertogin van Civrac, hofdame der dochters van Lodewijk XV, voor 1500 fr. toegewezen aan den koning van Holland.

- Ten overstaan van L. Chevalier is eene verzameling van 94 schilderijen verkocht, die te zamen 105,586 fr. opbrachten, onder andere: J. Both, *Landschap*, 3000 fr.; Camphuysen, *Jachtoponthoud*, 6100 fr.; K. De Moor, *Vrouwenportret*, 1950 fr.; Gericault, wild, 2600 fr.; Goya, *De verloofden*, 830 fr.; Guardi, *Puinen van een paleis*, 1500 fr.; D. Hals, *Blijde vereeniging*, 400 fr.; La Joue, *Parkgezicht*, 2000 fr.; Le Ducq, *Het speelhuis.* 1920 fr.; M. Mierevelt, *Vrouwenportret*, 2700 fr.; J. Molenaer, *De koning drinkt* en een *Landschap*, 1040 en 1480 fr.; J. Ruydsael, *Landschap* en *Timmerwerf*, 6000 en 1520 fr.; S. Ruysdael, *Veldslag*, 2000 fr.; J. Steen, *De oude verliefde*, 2100 fr., D. Teniers, *Rookkamer*, 4000 fr.; Van Blarenberghe, *Landelijk vermaak*, 3000 fr.; J. Van Goyen, *Rivieroevers*, 1420 fr.; J. Van Kessel, *Apen*, 1320 fr.; A. Van Ostade, *Schuilspel*, 2300 fr.; R. Van der Weyden, *Calvarieberg*, 20,100 fr. (dit laatste stuk toegewezen aan den heer Tabourdier). Op de veiling van Wilson (zie onzen jaargg. 1881, blz. 85) werd een stuk van Molenaer, ook getiteld *De koning drinkt*, voor 2500 fr. toegewezen. Zou die schilderij dezelfde zijn als de bovenvermelde?

- Eenige jaren geleden kocht de bekende schrijver Alexander Dumas, van den schilder Gustaaf Jacquet, voor 15,000 fr., eene van dezes schilderijen, getiteld *La première arrivée.* Onlangs vernam Jacquet, dat Dumas, die rijk is, het stuk had verkocht voor 25,000 fr. Daarover gebelgd, - Jacquet beweert dat hij uit vriendschap zijne schilderij beneden de waarde aan Dumas heeft verkocht - vervaardigde hij eene waterverfschildering, die hij onder den titel van *Een joodsch koopman te Bagdad*, tentoonstelde in de zaal der waterverfschilders, welke rond half Februari geopend werd. Het stuk had aldaar beziens genoeg, want de schacheraar, dien Jacquet afgebeeld had, gekleed met een wijden tabbaard en gezeten achter eenen toog in den bazar te Bagdad, geleek sprekend op Alexander Dumas. Den 16^{n} Februari is de heer Maurits Lippmann, een Israëliet, die met de

dochter van Dumas getrouwd is, op de tentoonstelling het glas komen verbrijzelen van de lijst waarin de schildering geplaatst is, die hij als honend voor zijnen schoonvader beschouwt. De heer Lippmann zal wegens die baldadigheid terechtstaan. Zijnerzijds heeft Dumas eene klacht ingediend tegen Jacquet, waarvan het gevolg is geweest, dat, bij kortgeding, door den rechter is bevolen het stuk uit de tentoonstellingszaal te verwijderen, wat bij tusschenkomst van eenen deurwaarder is geschied, in afwachting er eene eindbeslissing worde genomen.

- In een nieuw werk, getiteld *Pot-Bouille*, van den romanschrijver E. Zola, welk aanvankelijk als mengelwerk in eene gazet te Parijs verschijnt, komt een verdichte persoon voor, onder den naam van Duverdy, raadsheer in het gerechtshof van Parijs. Nu doet zich het geval voor, dat een aan het gerechtshof te Parijs verbonden advocaat, werkelijk Duverdy heet. Deze heeft den romanschrijver gedagvaard, om te eischen dat hij den naam Duverdy uit zijn werk zou weglaten en de rechtbank heeft aan Zola bevolen, dit binnen de acht dagen te doen; tevens wordt aan den schrijver verboden, eenen naam te gebruiken die, ofschoon anders gespeld, op dezelfde wijze zou uitgesproken worden, zooals bij voorbeeld Duverdie, Duverdit of du Verdit. Zola is van het vonnis niet in beroep gekomen. Hij heeft den naam van Duverdy in zijn boek vervangen door dengene van Trois-Etoiles, iets wat een Parijsch blad aanleiding geeft tot de opmerking dat er in de Fransche hoofdstad een advocaat is die De L'Etoile heet, wien deze verandering wellicht niet naar den zin zal zijn en die Zola op zijne beurt een proces zou kunnen aandoen. Buitendien heeft een persoon die Louis Vabre heet, en wiens naam en voornaam ook gegeven waren aan een der verdichte personen van Zola's roman, hiertegen verzet aangeteekend; de schrijver heeft zich ditmaal zonder proces verhaast den bedoelden naam en voornaam uit zijn werk te schrabben.

- Zondag 20 Februari zijn in het museum van den Louvre drie knapen aangehouden, tusschen 14 en 16 jaren oud, die een paar schilderijen baldadig met blauwe verf hadden besmeurd.

- Terwijl, van den eenen kant, de volksvertegenwoordiger Julius Roche, in het wetgevend lichaam het voorstel heeft gedaan de Boetekapel af te breken, die ter gedachtenis van den onthoofden koning Lodewijk XVI gebouwd is op de plaats waar de vorst en zijne ongelukkige gemalin Maria-Antoinette werden begraven, is anderzijds eene poging gedaan om de kapel gedurende den nacht in brand te steken. Men vond haar 's morgens vervuld met rook; het altaartapijt en een stoel waren verbrand; het vuur moet van zelf uitgedoofd zijn.

Londen. Uit de kunstverzameling van C. Alleroft werd in den nacht van 13-14 September eene schilderij van Thomas Sidney Cooper gestolen, welker waarde begroot werd op 2500 pond sterl. Den 23^{n} Januari is in Gainsboroughstraat te Londen een man aangehouden, die het bedoelde schilderstuk opgerold onder den arm droeg.

- Van W.M. Conway verschijnt een werk over de Nederlandsche houtsneekunstenaars der XVe eeuw, getiteld: *The woodcutters of the Netherlands.*

- De eerste uitgaaf van *Birthday Book*, met teekeningen van prinses Beatrix, is uitverkocht; eene 2de wordt gereed gemaakt. (Zie onzen jaargg. 1881, blz. 137.)

- Een vioolmaker te Londen is verwezen tot 15 pond sterl. boete, omdat hij eene viool van geringe waarde voor 55 p. st. verkocht had, na er een merk op geplaatst te hebben, volgens hetwelk de viool door Hergonzi, een leerling van den beroemden Stradivari, te Cremona, in 1724 vervaardigd was.

- Engelsche bladen berichten, dat in den aanstaanden zomer de beroemde schilderijenverzameling der hertogen van Hamilton verkocht worden zal. Als tot

deze verzameling behoorende, noemt men een groot tafereel, dat aan Karel I heeft toebehoord en door dezen vorst aan lord Dorchester geschonken werd, voorstellende *Daniël in den kuil der leeuwen*, door P.P. Rubens en een ander stuk van denzelfden meester; voorts het portret van den graaf van Denbigh en het portret van Karel I te paard, beide door Van Dyck; het portret van Philips IV, door Velasquez; het portret van Napoleon I, door David enz. enz.

Praag. M. Munkacsy's prachtige schilderij, *Christus voor Pilatus*, behandeld in de manier van Rembrandt, is door het Hongaarsche staatsbestuur aangekocht.

Bern. Volgens wordt gemeld, is het den scheikundige Carl Gehmia gelukt kunstmatig paarlmoer te vervaardigen in alle kleuren, bestand tegen koude en hitte en zoo fraai, dat het niet te onderscheiden is van echt paarlmoer.

Zurich. In deze stad gaat een standbeeld opgericht worden voor den kerkhervormer Huldreich Zwingli (1484 + 1531), dat 80,000 fr. mag kosten. Beeldhouwers van alle naties zijn uitgenoodigd tot deelneming aan den uitgeschreven prijskamp.

St.-Galles. De oude kerk te Rapperschwijl, die van het jaar 1259 dagteekende en een hoogst merkwaardig gebouw was, is dezer dagen door brand vernield, ter uitzondering des grooten torens die in 1442 werd gebouwd; met hem bleven de aldaar berustende kerkarchieven gespaard.

Weenen. Onlangs vierde de gekende Oostenrijksche dichter Ed. von Bauernfeld, den 80^{en} verjaardag zijner geboorte. Het gemeentebestuur zond hem het diploma van eereburger der stad en van alle kanten ontving hij adressen en blijken van toegenegenheid van allen aard. Doctor Unger, de gewezen minister, zond hem eene kas sigaren, vergezeld van den volgenden wensch: *Tot anni*, *quot cigarri* (zooveel jaren, als sigaren).

- De prijs van 100 ducaten voor het beste Duitsch-Oostenrijksche volkslied, is toegewezen aan Jos. Wüster, student te Weenen. Een student te Leipzig, Reinhold Fuchs, bekwam eene eervolle melding. Voor de beste muziek op het bekroonde lied, is een prijs van 100 ducaten uitgeloofd.

- Eene internationale tentoonstelling van schoone kunsten zal te Weenen op 1 April 1882 geopend worden en duren tot 30 September 1882; de Belgische afdeeling zal de bijzonderste werken der Belgische kunstbeoefenaars bevatten, gemaakt sedert de laatste wereldtentoonstelling van Weenen. Werken toebehoorende aan openbare of bijzondere verzamelingen zullen er in toegelaten worden, mits de geschreven toelating van den kunstenaar.

Denemarken. Bij het afgraven van eenen heuvel, niet verre van het dorp Nordrap bij Ringstadt op het eiland Zeeland (Denemarken), heeft men zeven geraamten gevonden, benevens een sierlijken gouden ring, die spiraalvormig een dubbelen kring maakt en waarvan de uiteinden zijn versierd met slangenkoppen; eene bronzen zeef en dito braadpan, beide met platte handvatsels; twee Romeinsche glazen schalen, 0^{m}08 hoog, met gladde oppervlakte, waarop figuren zijn gebronsd; op eene der vazen worden herten door tigers vervolgd en verscheurd; op de andere schaal, die bij het opdelven eenigszins heeft geleden, ziet men zwaardvechters, die, een schild aan den linkerarm dragende, de rechterhand gewapend met eene zweep, eenen beer ophitsen tegen eenen stier. De op die schalen voorkomende dieren en de kleeding der mannen zijn in natuurlijke kleuren voorgesteld en fraai van teekening; voorts vond men een aantal glazen kralen met vlakken onderkant, waarvan vele bont, andere bruin van kleur waren, vaatwerk in gebakken aarde en dito aschkruikjes.

Rome. In deze stad zal van den 1^{n} December tot den 1^{n} Maart eene internationale tentoonstelling van schoone kunsten gehouden worden.

- Er is 500,000 fr. beschikbaar gesteld om de gebouwen aan te koopen en af te breken die het Pantheon van Agrippa omringen.

- Onlangs zijn twee brieven van Christophorus Columbus en een van Amerigo Vespucci in druk uitgegeven door Aug. Zeri.

Milaan. Het wetenschappelijk genootschap heeft een prijs van 5000 fr. uitgeloofd voor eene geschiedenis van het leven van Leonardo da Vinci, geschreven in het Latijn, Fransch, Engelsch, Duitsch of Italiaansch.

Pompeji. In het zeewaartsche voorgeborgte van deze begravene stad, zijn in onderscheidene kamers 58 menschengeraamten aangetroffen, benevens een aantal bronzen, zilveren en gouden munten van Vespatianus, Galba, Tiberus, Nero en Domitianus, gouden oorbellen en armbanden, fijne paarlen en edelgesteenten. Buitendien werd in een huis van Pompeji, dat tot alsnog niet doorzocht was, eene ongemeen fraaie fontein in mozaïek met blauwen grond aangetroffen, omgeven van een sieraad werk in zeeschelpen.

Lissabon. In deze stad is den 12^{n} Januari in tegenwoordigheid der vorsten van Spanje en Portugal, eene tentoonstelling voor sieraadkunsten geopend.

Sterfgevallen.

HENRY MORRIEN, de uitstekende Nederlandsche tooneelspeler, die gedurende eenigen tijd aan het nationaal tooneel te Antwerpen is verbonden geweest, is den 14^{n} Januari overleden. Hij werd begraven op het kerkhof de Liefde, te Amsterdam. Den 17^{n} Februari werd zijn stoffelijk overschot, op dezelfde begraafplaats, naar eene grafstede overgebracht, die zijne vrienden voor hem hadden laten inrichten. ‘Voordat de kist voor de tweede maal onder de aarde bedolven zou worden, zoo bericht een ooggetuige uit Amsterdam, werd zij nog een oogenblik geopend en de aanwezigen zagen nog eenmaal dat gelaat, nu bleek ingevallen, maar waaraan zich voor velen een ontelbaar getal herinneringen aan uren van liefde, vriendschap, bewondering en genot vastknoopten.’

LE DOULCET DE PONTÉCOULANT, bekend door zijne menigvuldige werken over de muziek, is volgens een bericht uit Parijs van 20 Januari, overleden in den ouderdom van 88 jaren. De overledene, die onder den eersten Napoleon had gediend, nam in 1830 deel aan de omwenteling in België, als hoofdman van eene schaar strijders die hij aangewerfd en met den naam van Tirailleurs belges-parisiens (!) gedoopt had. Hij werd te Leuven gekwetst en ging zich in Parijs laten genezen.

ALEXANDER - HUGO BAKKER KORFF, de uitmuntende schilder van voorstellingen uit de Hollandsche wereld van het begin dezer eeuw, geboren te Leiden, is aldaar op 28 Januari overleden, 57 jaar oud. Hij ontving zijn eerste kunstonderwijs bij den schilder C. Kruseman te 's-Gravenhage, waar hij de lessen der teekenacademie volgde; in 1845 ging hij zich in 't schilderen bekwamen aan de academie te Antwerpen, waar destijds, onder het bestuur van G. Wappers, onze sinds beroemd geworden J. Dyckmans leeraar van 't schilderen was; Bakker Korff verbleef te Antwerpen tot in 1848. In 1856 vestigde hij zich voor goed te Leiden, waar hij eenige groote geschiedkundige tafereelen schilderde, zooals: *Frederik Hendrik op zijn doodsbed*, *Moord der onnoozelen* enz. Eenige jaren later vond hij zijn waren weg, vooral sedert 1859, met zijne uitnemende stukjes als: *Het bezoek*, *De bedankingsdronk*, *Slechte droom*, *Lastige zieke*, *De staatkunde bij het ontbijt*, *De*

rust, *De voddenverkoopster*, *Het snuifje*, *De lezeres*, *De tanten gaan op reis*, *Een knoop aan den draad*, *De romance*, *Onder de palmen*, *Bijbellezing*, *De courantlezing*, *Een draad door de naald*, *De intrigante*, *Oude mevrouw zingende:* '*Partant pour la Syrie*' enz. Wij hebben verschillende malen over dezen voortreffelijken schilder in ons tijdschrift gesproken, ter gelegenheid van tentoonstellingen waaraan hij deelnam, of naar aanleiding van veilingen waarop stukken van hem voorkwamen. Zie 1864, blz. 195; 1867. blz. 142; 1873, blz. 61; 1874, blz. 24, 50; 1875, blz. 188; 1879, blz. 32, 42, 99; 1880, blz. 79, 127.

FRANCESCO HAYEZ, de uitstekende portret- en historieschilder, op 10 Februari 1791 te Venetië geboren, is den 10^{n} Februari te Milaan overleden. Op zijn twintigste jaar was hij naar Rome vertrokken, waar hij kennis maakte met den beroemden beeldhouwer Canova. Deze bracht den jongen talentvollen Venetiaan op het denkbeeld de Laocoon-groep te schilderen, waarmede Hayez in 1812 den eersten prijs aan de Brera-academie behaalde. Van dan af dagteekent zijn roem. Zijn geheele leven heeft hij aan de kunst gewijd; hij laat, behalve de portretten en vele fresco's, ongeveer 250 schilderijen na, onder andere: de *Doge Faliero*, *Tamar*, *Rebecca*, *Samson*, *de Dood van Karel den Groote*, *Ajax*, *Betkalba in het bad*, *Tancredi en Clorinde*, *Maria Stuart*, *Joseph II aan de Hongaarsche magnaten*, *Vettor Pisani uit de gevangenis bevrijd*, *de Kruisvaarders*, een groot stuk, door koning Carlo Alberto aangekocht en dat zich in het koninklijk paleis te Turijn bevindt, *Lodewijk XIV en la Vallière*, *de Dood van Marino Faliero*, door den kunstenaar aan de Brera-academie van Milaan geschonken, enz. Onder zijne schoonste portretten vermeldt men die van hem zelven, van Cavour en van d'Azeglio. F. Hayez was leeraar aan de schilderschool en eerevoorzitter van de koninklijke academie van fraaie kunsten te Milaan. Den 13^{n} Februari had aldaar zijne plechtige begrafenis plaats; eene talrijke menigte was op de been, om den indrukwekkenden optocht te zien, waarbij een dertigtal kunstvereenigingen vertegenwoordigd waren.

EDUARD DESOR, de befaamde natuuronderzoeker en beschrijver, is den 22^{n} Februari te Nizza overleden. Hij was in 1811 geboren te Fiedrichsdorf (Frankfort), maar bewoonde sedert tal van jaren Zwitserland, waar hij tot hooge staatsambten geroepen werd en eenen leeraarsstoel bekleedde.

ETIENNE BONNEAU, een kunstschilder van naam, geboren te Guipy (Nièvre), gewezen leerling van A. Cabanel, is op 34-jarigen ouderdom te Capri overleden, omtrent den 25^{n} Februari. Op de laatste tentoonstelling van Parijs prijkte van hem eene *Priesteres van Isis.*

FREDERIK WEBER, de gunstig gekende plaatsnijder, geboren te Bazel in 1812, is aldaar overleden op het einde van Februari. Beroemd zijn onder andere zijne platen naar Rafael: *De maagd in het linnen* en de *Bella Visconti*, naar Holbein: *Auerbach*, naar Titiaan: *Gewijde liefde* en *Wereldsche liefde.*

JULIAAN LECLERCQ, beeldhouwer en graveerder, is den 23^{n} Februari te Brussel, in de Handelsstraat n^{r} 32, overleden. Hij werd den 27^{n} Februari begraven.

LOUIS FELIX LEULLIER, de bekende historieschilder, leerling van Gros, is volgens een bericht van 26 Februari uit Parijs waar hij geboren was, overleden. Zijne schilderij, *Christenen overgeleverd aan de wilde dieren*, bekwam in 1839 te Parijs een eeremetaal op de tentoonstelling; desgelijks, in 1841, zijne voorstelling van het zeegevecht van de *Vengeur*, welk stuk thans deel uitmaakt van het museum te Lyon.

ALFRED JAELL, de beroemde pianist, in 1832 uit Duitsche ouders te Triëst geboren, is volgens een bericht uit Parijs van 27 Februari, plotseling overleden. Hij heeft een paar jaren te Brussel gewoond, omstreeks 1845-46.

Zegel van het land van Waas.

Volgens eene onuitgegeven kroniek van Rupelmonde zou het hoofdcollege van 't land van Waas een eigen zegel bekomen hebben in het jaar 1575. Dat is niet geheel nauwkeurig. In 't charterboek van De Neve komt eene akte voor van 1522, waarbij Karel V aan de bestuurders van 't land van Waas vergunt zekere erflijke renten te verkoopen, ten laste der streek en tot beloop van 1,500 pond inkomen 's jaars, welke renten mochten voorzien worden van een hun te dien einde toegestaan zegel; het besprek was, dat men, na de verzending van de rentebrieven tot beloop van 1,500 pond jaarlijksch inkomen, gemeld zegel zou overhandigen aan den aartsbisschop van Palermo, voorzitter van den Geheimen Raad, om vernietigd te worden. Zóó geschiedde inderdaad; een charter van 5 Januari 1523 (nieuwe stijl) vermeldt dat de aartsbisschop van Palermo het bedoelde zegel vernietigd heeft in bijwezen van Nicolaas Triest en Domien de Provijn, leden van 't hoofdcollege.

Het zegel van 1575, waarvan de kroniek van Rupelmonde gewaagt, is dus eigenlijk niet het oudste, maar mogelijk 't eerste bestendige zegel voor het hoofdcollege geweest. Blijft nu de vraag: met welk zegel werden vóór dat tijdstip de akten van 't college bekrachtigd? werden de brieven oudtijds alleenlijk voorzien met de zegels van baljuw en schepenen, of bedoelt het gemelde handschrift een nieuw zegel, verleend ter vervanging van een ouder, dat onbruikbaar geworden of verloren was? Wat hiervan zij, de akte van 1575 is ons niet in de hand gekomen en wij kennen slechts het wapen dat voor de schriftstukken der XVIIe en XVIIIe eeuw gebezigd werd en waarvan wij hierboven eene nauwkeurige houtsnede geven. Een schild met eene raap in't midden, zinnebeeld van den landbouw in deze streek, in den rand rond de versierselen leest men: *Sigillum ad acta Wasioe.*

Het college der hoofdschepenen van Waas werd driemaal opgeschorst: eerst gedurende de overheersching der geuzen van de XVIe eeuw; eene tweede maal in den Patriottentijd, en laatst onder het Fransch republikeinsch bewind.

Gent.

FR. DE POTTER en J. BROECKAERT.

> Ieder op zijn post in de wereld! en als de conducteur eener diligence en een smid zoo denken, komt gij met een heelen hals thuis en zit gij u des winters te warmen bij den haard.
> G.J. MULDER.

Vanitas vanitatum.

Waarom dat zuchten naar een ijdlen roem?
Waarom die jacht op eer en lauwerkransen?....
Of men u ook bekwaam, uitmuntend noem'; -
Of u genie met zijne wonderglanzen
Het hoofd omstrale, en beitel of penseel
Door uwe hand het marmer roepe in 't leven,
Of 't naakte doek herscheppe in tafereel,
En worde uw naam ten hemel toe verheven; -
Of roeme 't volk uw diepe wetenschap; -
Of voere uw kunst van dichter, of van schrijver,
Van maestro ook, u op den hoogsten trap
Van eer en roem; - of ieder uwen ijver,
Uw noeste vlijt bewondere en vermeld'; -
Of u de vleitaal streele, en gij geprezen,
Bemind wordt en getroeteld voor uw geld; -
Of ge in den strijd uw winnend staal doet vreezen,
En ge als de held, die 't land de vrijheid gaf,
Bewonderd wordt;... eens knipt de dood u 't leven,
Met meer gemak dan wij een haarpijl, af...

ALEX. STOOPS.

Antwerpen.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

3. Waschtoestel. Altaargestoelte. Praalgraf.

De kwijtbrief van Ph. Lammekens van den 29^{n} November 1541 gewaagt van ‘eene sepulture, lavatoire, clousen ende andersins.’ De ‘clousen’ zijn de omheining van het tabernakel, of de afsluiting van het *sanctuarium*; wat door de ‘sepulture’ en de ‘lavatoire’ moet verstaan worden, zien wij aan den overkant van het sanctuarium.

Daar vinden wij nabij het altaar ‘een lavatorium hooch verheven oick van Avennessteen met vele personagiën.[(1)]’ Naar oud gebruik, is het bestemd voorde vingerwassching des priesters tijdens het H. Sacrificie[(2)]. Hoogleeraar E. Reusens zegt dat dergelijke waschtoestellen in de kerken al raar werden in de vijftiende, ja reeds bij het uitgaan der veertiende eeuw, en teenemaal verdwenen op het einde van het ojivaalsch tijdvak[(3)]. Hier zien wij er nog een oprichten in het midden van het zestiende jaarhonderd. Daaraan hebben gewerkt, naar het plan van Lammekens, de reeds gekende kleinsteker Rombout de Drijvere en Willem Van der Borcht, rond het jaar 1541. Daarnevens staat, bij wijze van troon, een houten gestoelte van drie zitplaatsen, ten gerieve van den priester en zijne assistenten in de plechtige diensten. Het is gebeiteld en met eenige beelden versierd. Onze leidsman noemt het een

(1) HS. als boven.
(2) Zie E. Reusens, *Archéologie chrétienne* I, blz. 392.
(3) Ibid. II, blz. 276.

‘presbyterium’ en hij verzekert tevens, dat het is ‘wel gewrocht door Tieleman van Beringen omtrent den jare 1536.[(4)]’

(4) HS. als te voren.

Een weinig verder en tegenover het H.-Sacramentshuis verheft zich een ander kunstgewrocht, eene prachtige tombe, naar het zeggen van onzen gids, eene ‘sepulture Christi,... die seer constich ende magnificq gemaect is[1]’ door Koenraad Meyt, den Duitscher, naar de plannen van Lammekens. Tot nadere kennismaking met den kunstenaar herinneren wij, dat men denzelfden naam van Koenraad Myt aangeteekend vindt onder de hoofdmannen van het leger van kunstenaars, die de prachtige Fransche kerk van Brou (departement der Aine) met de wonderen hunner beitels versierden[2]. Alhoewel hij daar gezegd wordt een Zwitser te zijn, en hier Duitscher genoemd is, denken wij toch in hem denzelfden beeldhouwer te erkennen, die te Tongerloo werkzaam was. Den meer algemeenen naam van Duitscher heeft men gemakkelijk kunnen verwarren met den meer bepaalden van Zwitser; en Duitscher was hij wellicht van taal, Zwitser van geboorte. Wat hij in de abdijkerk, buiten een aandeel in het tabernakel, uitvoerde, zeggen omstandiglijk de navolgende uittreksels der kopie van ‘die cele oft voerwaerde van die Sepulture, dwelck meester Coenraet maken soude in allen manieren als hier achter volgen sal, voor den Eerweerdigen prelaet tot Tongerloo’*:*

‘...Meester Coenraet die moet maken in dese sepulture derthien groote beelden, het stuck van ses voet lanck, alsoe groot als deenen, hetwelcke het eene wesen sal van de XIII beelden, mynheer den Prelaet geconterfeyt naar dieven. Ende het ander beelden ende punten naer het uytwysen van het patroon ende gront daer die commenscap op gedaen es. Het welcke patroon ende gront Ick Philips Lammekens daar aff gemaict heb.’

‘Item ons Heer die ten oirdeele sitten sal, die sal boven die sepulture sitten teghen den muer ende die sielkens, die ten oordeele staen zullen, die sullen boven in die sepulture comen in alsulcker maniere gelyck te Hevere es.’

‘Item meester Coenraet moet maken die yerste pyedestal van Avennes, die op het blauw comen sal; ende es het ierste van zynen wercke. Ende dese piedestal sal hooge zyn twee voeten en halve, ende die moet hy doen bordueren, vercleeren ende chiereren, ende die friesen ende die kandelaberen die aen die piedestal comen zullen, die moet hy maken gelyck als alsulcken werck toebehoirt. Ende voirts allen borduren ende friesen ende kandelaberen die aen dezelve sepulture comen zullen, die moet meester Coenraet maken ende chiereren in allen manieren gelyck als alsulcken werck toebehoirt, ende dat nyet ergher wesen en sal dan navenant het werck dat meester Coenraet van albasten gemaict heeft. Alsoe reyn moet deze sepulture van beelden ende van borduren van Avennes gemaict zyn naevenant den steen, want het stuck daer hy zyn werck nae maken moet dat es het gene dat myn heer gesien heeft van albasten, te weten die sibillen die aen het heylich Sacramentshuys staen zullen beneden in den voet.’

‘Item op die ierste piedestal van Avennes sal comen het recht staen, dat es te weten die pileren met haren capiteele, ende op het capiteel compt de boge, ende op den boge coempt dye fryese ende borduren naer het uuytweysen van den gront ende patroon, ende zal hooge zyn thien voeten. Somma met zynen piedestal XII voeten en halven.’

‘Item die ander stagie die daer op coempt met haren boge ende met hare friese ende met hare bordueren zal hoech wesen zeven voeten.’

‘Item die tabernakel die daer op coempt sal hooge syn met haer friese en met haer toebehoirte by de acht voeten ende met haren ront ende met datter toebehoirt soo sal dese voorscreven sepulture hooge syn ses off seven twintich voeten.’

(1) Ibid.

(2) Zie *Le Magasin Pittoresque*, 18e *année* (1850) p. 21.

‘Item den dossyer daer die drye staende beelden in comen zullen zal wyt zyn twee voet vier duymen ende den grooten dossyer int middelt, daer die pileren in comen zullen, ende daer ons Heer int graff liggen zal, dyen dossyer sal wyt wesen by den thien voeten; ende dies en set ick nyet van die pileren, die zullen haer breede hebben naer haer hoochde.’

Hierna wordt bepaald dat de kosten van verzending en van de materialen ten laste zijn van den abt en dat Koenraad met zijne gezellen mondkost en logist in het klooster zullen genieten, zoolang het stellen en het opkuischen van de tombe zullen duren.

‘Ende voor dit voersc. werck moest meester Coenraet hebben de somme van negen hondert Brabantsche gulden; den gulden van XX st. Brabants gelts ende te betaelen naer dat Meester Coenraet werck levert, oft gelt tontfangen nae dat hy werckt..... Aldus onderteyckent: Conrat Meyt[1].’

Volledige betaling was gedaan in de maand Mei 1542, wanneer de kunstenaar boven de voorgeschrevene som nog uit gratie een drinkgeld ontving van 10 gulden voor hemzelven en van 6 gulden voor zijne echtgenoote[2].

4. Kandelaars. Koorgestoelte. Lessenaars.

Op den eersten trap, die van het *Sanctuarium* naar het koor afdaalt, toont onze geleider ‘eene afsluytinghe van hout, wel gewrocht ende met personagiën gesteken door Thielman van Beringen, maer tgesteken werck is tot Antwerpen gemaect a^{o} 1539[3].’ Weerszijden is hier eene deur, langs waar men in de zijkoorkens gaat, die wij later bezichtigen.

Een weinig verder en nog twee trappen afdalend, hebben wij in het midden ‘eenen verheven cooperen boom met drije tacken aen elcke sijde, tsamen seven candelaers, ende eenen coperen lessenaer, daer men d'Epistelen, Prophetiën ende andere kerckelycke diensten op leest, uytcomende; daer op kandelaers met figueren aen alle canten, wel gegoten[4].’

Uit wiens werkhuizen deze kandelaar met zeven takken en lessenaar gekomen is, kunnen wij niet met zekerheid zeggen, maar mogen als zeer waarschijnlijk aannemen dat Klaas Coopmans, van Sichem, hem vervaardigde. Deze was de geelgieter, die in dien tijd voor de abdij werkte, en onder andere drie

(1) *Copie van der voerwaerden van M Coenraet aengaende de sepulture.*
(2) Ibid.
(3) HS.
(4) Ibid.

latoenen kandelaars leverde, zooals blijkt uit de volgende overeenkomst:

'Claes Coopmans tot Zichenen zal maken voer Myn E. Heer van Tongerloo drye latoenen candelaers, van syne stoff, sonder eenich loot daer inne te mengene, elcke hooch vier ende eenen halven voet sonder die pinne, alzoe licht van stoffe alst verdragen mach nae patroon hier aff zynde, welck Claes voirscreven heeft. Ende zal de pinne innegieten wel diep met synen ten. Des zoe sal hy hebben van elck hondert swaer derthien rinsg. ende moeten gemaect zyn ontrent Sinxten a^{o} 1535...[(1)],

Het gestoelte - met 25 zitplaatsen boven en 20 beneden - verheft zich langs de twee wanden van het koor, te beginnen van voorzeide deuren tot bij het kruiskoor, 'verciert met meer als 350, zoo op hun eygen staende als verheven aerdige beelden en oneyndig loofwerk; zijn ten jaere 1530 uytgevrogt geweest door de volgende meesters: Matthys de Waeyer en Kersten Swaluwen[(2)] van Brussel, weezende die aengenomen den 3^{n} Jun. 1529 onder dit bespreek: van deezen werke zal Matthys hebben 1000 rynsguld. te 20 st. en meer 30, 40, 50 is 't beter als den patroon[(3)].'

Is het gestoelte voortreffelijk en doelmatig gemaakt, daar zijn wijze voorzorgen voor genomen. Vooraleer de hand aan het werk te slaan, heeft men de bijzonderste kerkgestoelten gaan onderzoeken en afmeten. Met dit doel bezochten den 4^{n} October 1528 de rentmeester der abdij Joannes Martini of Martens, en de meesters Tielman van Beringen en Joannes van Eyndhoven de Sint-Nicolaaskerk, te Brussel, en die der Karthuizers, te Scheut; twee dagen later, die van O.-L.-V.-kerk en van Sint-Michiels, te Antwerpen; met hetzelfde doel reisde Martini den 26^{n} met den hulpabt Arnoldus naar Aarschot en bezocht verder de kerk van Sint-Martensklooster, te Leuven; den 29^{n} ging dezelfde Martini wederom met Tielman naar Averbode, Diest enz.[(4)]. Zooals men ziet, gingen onze voorouders niet lichtvaardig te werk, als er iets van aangelegenheid te maken was.

'In d'midden van desen choir staet eenen Moyses van houdt gesneden, hebbende voor hem eenen lessenaer, daer men den boeck op leght voor de cantors. Achterwaerts staet eenen metalen pellicaen met drije jonxkens, op eene groote ronde forme, onderset met drije pilaernen, aen elcke pilerne eenen leeuw ende tusschen de selve een *statua* van Sinte Aubertus, al te samen van metael, met eenen lessenaer van de selve materie om de lessen ende collecten op te singen[(5)].' Hier slaat onze cicerone den bal mis, als hij het voorgestelde beeld voor eenen Sint-Aubertus opgeeft. Dat de maker den H. Arnoldus, patroon van den abt, heeft moeten verbeelden, weten wij uit de voorwaarden van aanneming van het werk; dezelfde bron geeft ons inlichtingen over den maker ervan, over den prijs en over het gewicht:

'Inden Jaer ons heeren xv^{c}xxxvj den XXI^{sten} dach van September heeft Nicolaes Coopmans aenghenomen te maken voor den E. Heere ende prelaet van Tongerloe eenen pellicaen van coopere.... Dwelcke pellicaen sal swaer sijn seven hondert pondt ende vyftich.... Item desen pellicaen sal hoogh syn seven voete ende sal inden middel hebben een beeldt oock van cooper, Sinte Arnout, hebbende syn proportie na uuteysch des wercks. Item desen voersc. Nicolaes sal moeten doen maken op synen coste den patroon van houte om syn forme daer op te maken, ende als hy voldaan heeft, soo sal dat patroon mynen heere toebehoiren. Item desen pellicaen sal moeten volmaect ende mynen heeren ghelevert syn te Paesschen

(1) *Reg. Conventionum.*
(2) Ons HS. noemt hem Christiaan Snauwen.
(3) Heylen *Verhand.* VII, blz. 24.
(4) *Computationes Johannis Martini.*
(5) Meergemeld HS.

naestcomende. Des sal de selve Nicolaas hebben van mynen heere van Tongerloo van elck pondt dertien rynssche gulden, eens den gulden van twintich stuvers.'

'Item desen voorsch. Nicolaas sal desen pellicaen moeten leeveren van synder stoffen ende leverbaer goet sonder loot of eenige fraude daerin te doene.'

'Dits gheschiet inden jare ende daghe voorsch. inde teghenwoordicheyt van M. Wouter Ancelmi ende Tieleman Van Beringhen.'

Ar. Abb. Eccliē Tongerlen.

Item (sic) Claes Coupmans.[1]

De abt Arnoldus Streyters heeft hier zijn handteeken in het Latijn gesteld. Meermaals vinden wij het in 't Vlaamsch, zooals in nevensgaande fac-simile.

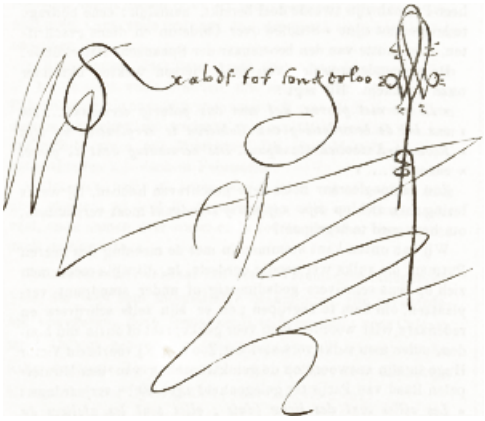

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

(1) De parochiekerk van Sichem bezit heden nog eene niet onbelangrijke doopvont van metaal, waarschijnlijk het werk van Coopmans, waarvan wij lezen in een register der kerk:

Extract uyt de kercke rekeninghe de anno 1538, 29 10^{bris}: Item besteet aen Claessen Coopmans geelgieter tot Sichem eene vonte van goede drooge stoffe genaemt *arca* het pont II st. III oort, alsoo de selve gemaeckt is bevonden swaer van gewighte te syn 384 pont, de welcke bedraeght de somme van 52 Carls g^{ns} 16 stuivers, alsoo gegeven boven die 7 Carls guldens die Onser Vrouwe broederschap totter selven vonte gegeven had.

Mijne ‘Studiën’ over Calderon en zijne geschriften verdedigd tegen professor A. Pierson.[1]

In onzen jaargang 1880, blz. 162-165[2], bespraken wij het prachtige werk: ‘Studiën over Calderon en zijne geschriften’ door den zeer eerw. heer J.J. Putman, kanunnik en deken van Utrecht, der letterkundige wereld aangeboden.

In het verloopen jaar verscheen van denzelfden schrijver een nieuw werk, bovenstaanden titel dragende, en waarmede een dubbel doel beoogd wordt.

Het eerste is een afdoend antwoord te geven aan A. Pierson, den Amsterdamschen hoogleeraar, die den oprechten vereerders van H. Conscience, helaas! zeer wel bekend is. Deze HG. heer, wien Putman's ‘Studiën’ niet schijnen te bevallen (misschien wel omdat zij de werken van eenen Spanjaard der XVIIe eeuw tot onderwerp hebben), schreef daarover in ‘*De Tijdspiegel, November* 1880’ eene beoordeeling, waarin ZHG. zeer veel bewijst, en wel hoofdzakelijk dat hij, Pierson, niet veel van het Spaansch vergeten heeft, of, op zijn minst genomen, er niet genoeg van kent, om over werken, als die van Calderon, meê te spreken.

Ten bewijze dienen 's professors aanhalingen, waarin men eene menigte fouten ontmoet, die in 't opstel eens beginnelings moeielijk verschooning vinden kunnen.

Voornamelijk heeft de hoogleeraar het gemunt op het drama *La devocion de la Cruz*, de devotie tot het kruis, waarin hij volstrekt ontdekken wil, wat er niet in te vinden is.

Zijne verkeerde opvatting van sommige gezegden, in dit drama voorkomende, heeft nochtans veel nut bewerkt, niet door hare innerlijke waarde, maar door Putman's gegronde wederlegging; en 't is in deze wederlegging, dat de zeer eerw. heer Putman zijn tweede doel bereikt, namelijk: eene bijdrage te leveren tot zijne ‘Studiën over Calderon en diens geschriften,’ ten nutte van den beoefenaar der Spaansche letterkunde.

De volgende woorden van prof. Pierson wekten bijzonder onze aandacht. Hij zegt:

‘*Ik zie niet gaarne*, *dat men ons gedurig vermaant.... om ons bij de beoordeeling van Calderon te verplaatsen op zijn Roomsch-Katholiek standpunt. Die vermaning acht ik geheel onnoodig.....*’

Zou de hoogleeraar nooit iets geschreven hebben, bij welks lezing men zich op *zijn wijsgeerig standpunt* moet verplaatsen, om hem goed te begrijpen?

Wij van onzen kant stemmen in met de meening des heeren Putman, die zulks wél noodig oordeelt. Ja, dikwijls moet men zich op eens schrijvers godsdienstig of ander standpunt verplaatsen, om hem te begrijpen; en er zijn zelfs schrijvers en redenaars, wier woorden men voor gekkepraat of onzin zou houden, indien men zulks verwaarloost. Zoo zegt bij voorbeeld Victor Hugo in zijn antwoord op de gelukwenschen van den Municipalen Raad van Parijs ter gelegenheid zijns 80sten verjaardags: ‘*Les villes sont des lieux bénis; elles sont les ateliers du travail divin. Le travail divin, c'est le travail humain. Il reste humain tant qu'il est individuel; dès qu'il est collectif, dès que son but est plus grand que son travailleur, il devient divin; le travail des champs est humain, le travail des villes est divin.*’

Zou de heer Pierson durven beweren, dat het hier onnoodig is, zich op Hugo's pantheïstisch standpunt te verplaatsen om bovenstaande regelen te begrijpen?

Eindigen wij met de verklaring van Robert Prölss:

(1) Aangekondigd op blz. 206. 1881.
(2) Niet 1881, blz. 155, gelijk de zeer eerw. heer Putman verkeerd opgeeft.

‘Calderon war eine contemplative Natur und bei aller Strenggläubigkeit ein *philosophischer Geist*, *frei von Gehässigkeit, von Verfolgungssucht und Fanatismus*.’

En hierbij kunnen wij niet nalaten, aan alle philozofische geesten, die zich met critiek onledig houden, die schoone eigenschappen van Calderon toe te wenschen, opdat zij daardoor bevrijd mogen blijven van afstraffingen, gelijk den heer Pierson in bovengenoemd werk door den geleerden en zeer eerw. heer Putman wordt toegediend.

V.

Antwerpsche reizigers.

XI. Balthazar Solvyns.

Vasco de Gama, de befaamde Portugees, had op zijnen eersten scheepstocht, den rechtstreekschen weg, langs de Kaap de Goede Hoop, naar Indië ontdekt en een gedeelte van Hindoestan bezocht. Aan den handel was door die ontdekking een onschatbaren dienst bewezen, dewijl de schepen tot dan toe genoodzaakt waren geweest er langs de Perzische Golf, de Doode- en de Middellandsche zee heen te varen en de reis nu merkelijk verkort werd. Den 8^{n} Juli 1497 uit de haven van Lissabon vertrokken, met drie schepen, waarop ongeveer 150 weerbare mannen waren, keerde hij in de maand September 1499 terug, werd er feestelijk ontvangen en door den koning don Manoël met eerbewijzen overladen. Zijn naam was nu spoedig overal bekend, en zoohaast het geweten was dat hij toebereidselen voor een tweeden scheepstocht maakte, snelden talrijke zeelieden van heinde en verre naar Portugal, om aan die onderneming deelachtig te wezen.

Voor hunne koenheid ter zee waren de Vlamingen reeds vroegtijdig geacht, en men veronderstelt te recht dat eenige hunner aan Gama's eerste reis hebben deelgenomen. Toen hij op 10 Februari 1502, nu aan het hoofd van eene sterke vloot, voor de tweede maal van Lissabon naar Hindoestan uitzeilde, bevonden zich nogmaals verscheidene onzer Vlaamsche landgenooten onder zijne bemanning. Het mocht echter ditmaal geene eigenlijke ontdekkingsreis heeten, maar veeleer een moord- en plundertocht, zooals ten overvloede verder blijken zal: Vasco de Gama wilde wraak nemen over de slechte bejegening die hij op zijne eerste reis bij sommige vorsten had ondervonden, en van den anderen kant zooveel buit maken als hij, door allerhande middelen, machtig worden kon, iets wat hij overigens met nog andere landontdekkers gemeens had, en waarin hij al te goed gelukte, want in het begin van September 1503 keerde hij, met eenen zeer rijken buit, naar Lissabon terug.

Een der Vlamingen - volgens zijne taal te oordeelen wellicht een Oostendenaar of een Bruggeling - welke hem op dien tweeden tocht had vergezeld, heeft een kort relaas ervan in het licht gegeven, getiteld *Calcoen.* Van dit uiterst zeldzaam geworden

reisverhaal, slechts een twaalftal bladzijden groot, werd nu eenige jaren geleden, in Engeland, een aan het einde eenigszins beschadigd exemplaar ontdekt, hetwelk er destijds in *fac-simile* werd heruitgegeven.(1) In 1880 bezorgde professor H.C.G. Stier er te Brunswijk een nieuwen druk van, met bijvoeging van eene Duitsche vertaling, en omstreeks denzelfden tijd verscheen het insgelijks in Frankrijk, met begeleiding van een Franschen tekst. Wij laten hier eenige uittreksels van het oorspronkelijke, nog weinig gekende, opstel volgen.

> ‘In 't jaer xv. C ende twee den x. dach in Februario so voeren wi uut die rivier van Lisboen ende setten ons koers na Indien.
> Dat eerste lant, dat wij vonden, was ghenoemt Kenan, ende sijn veel eylanden, ende behoren meest den coninck van Spaengen, ende sijn wel ij. C. milen van Poertegael.
> Den xxij. dach in Meye was 't daer winter, ende die dagen enwaren daer mer acht uren lanc, ende 't wasser grote tempeest van reghen, van hagel, van snee, van donre, van blixem. Den hemel stont open teghen die cape de boen speranci, ende was onweeder. Als wi ghecomen waren om die cape, hebben wij ons koers gheset noertoost.
> Van daen syn wi ghevaren aen een eylant ghenoemt Miskebijc ende leit CC milen van Scafal, ende 't lant is genoemt Maerabite, ende daer enkent men geen gelt, mer si mangelen gout silver om ander goet.
> Den xviij. dach in Julio sijn wi van daer ghevaren ende sijn ghecomen aen een conincrijc ghenoemt Hylo, ende daer is een rijc coninc, ende dien hebben wi bedwongen dat hi den coninc van Poertegael moet geven jaerlicx xv. C matcallen, elc matcal is vlaems ghelt ix s. iiij d. Noch heeft hi van den selven coninc een bannier in een teyken, dat hi hen kent voer sijn heer. Mer doe die coninc wt sijn hof quam, so worpen si hem mit water ende rijs over sijn hoeft ende waren seer blide ende sloeghen haer handen ende songen ende sprongen recht op. Die coninc ende al 't volc loept naect, mannen ende vrouwen, mer hebben een cleet voer haer scamelheit, ende gaen hen alle daghe wasschen in die zee. Daer sijn ossen sonder hoernen, mer hebben op haer rugghe ghelijc een sale. Daer sijn oec scapen met grote staerten, dair gheen been in enis, ende die start is beter dan half 't scaep. Daer sijn oec bonte crayen ende sijn swart ende wit. Daer wassen oec vighen ende sijn wel van twee hant breet.
> Wi voeren verbi een stat ghenoemt Oan, ende daer is een coninc. Dese coninc hat wel viij. dusent paerden ende vij C. olifanten van wapen alleen in 't lant. Ende elcke stadt heeft sijn coninc ende wij namen daer iiij C scepen van die stat Oan ende sloegen dat volc doot ende branden die scepen.
> Den xi. dach in September sijn wi van daen ghecomen in een conincrijc ghenoemt Cannaer ende leyt aen een ghebercht ghenoemt Montebyl, ende daer wachten wi die scepen van Mecha, ende dat sijn dye scepen die die specerien over brengen in onsen landen, ende die wouden wi verderven ende soe soude die coninc van Poertegael alleen die specerie daer gehaelt hebben, mer wi enconden 't niet volbrengen. Mer die selve tijt namen wi een scip van Mecha, daer waren in driehondert mannen ende tachtich ende veel vrouwen ende kinderen. Ende wi namen daer wt wel xij dusent ducaten ende noch wel x dusent an comanscap. Ende wi

(1) Zie de *Vlaamche School* van 1880. blz. 130, 187.

verbranden dat scip ende al dat volc te pulver den eersten dach in October.
Den xx. dach in October ghinghen wi op 't lant van Cannaer ende maecten daer coep van alle specerien, ende die coninck ontfinc ons mit groter staet ende brocht voer hen twee olifanten ende meer ander vreemde beesten, die ic niet nomen encan.
Den xxvij. dach in October voeren wi van daen ende sijn gecomen aen een conincrijc genoemt Caloen, ende leit xl milen van Cannaer, daer sijn wi voer die stat gaen leggen met onser macht ende sloegen met hen iij dagen ende vinden veel volcs ende hingen die aen die repen van den scepe ende namen die weder en sloeghen hen handen ende voeten ende 't hooft of, ende namen een van haer scepen ende worpen die handen ende voeten ende hoofden daer in, ende maecten eenen brief ende setten dye op een stoc ende lieten dat scip an't lant driven. Wi namen daer een scip ende staken 't vier daer in, ende verbranden veel van des conincs ondersaten.
Den ij. dach in November voeren wi van Caloen lx milen aen een stat ghenoemt Cusschijn, ende tusschen dese twee steden leyt een kerstenstat ghenoemt Granor, ende daer sijn veel goede kersten, ende in die stat wonen veel joden ende hebben een prince daer si onder staen, so sijn oec alle die joden van die lande onder den selven prince. Ende die kersten en hebben mit niemant te doen ende sijn goede kersten ende encopen noch en vercopen niet op heylighe dagen noch eneten noch endrincken mit niemant dan met kersten. Si quamen wel in onse scepen mit hoenderen, mit scapen ende deden ons goet chier. Ende hebben nu priesters aen den paevs ghesonden te Romen om te weten dat rechte ghelove.
Den xij. dach in Februario so sloeghen wi met ten coninc van Calcoen met xxxv scepen behalven die roeyscepen, in elc roeyscip mocht wesen lx of lxx man, ende wij enkadden boven xxij man nyet, ende god gaf ons die graci ende wi sloeghen ons daer doer.
Ende namen daer twee grote scepen van hen en sloeghen al 't volc doot ende branden die scepen voer dye stat van Calcoen, daer die coninc teghenwoerdich was. Ende des anderen daechs ghinghen wi weder t' seyl na Cannair ende maecten ons rede te varen nae Poertegael. Dit gheschiede anno xv. C ende iij opten xij. dach in Februario.
Den xxx. dach in Junio soe vonden wij een eylant ende daer sloegen wi wel iij. C. menschen doot ende vinghen der veel, ende namen dair water ende voeren van daer den eersten dach in Augusto.'

Tot zooverre het verhaal van onzen Vlaamschen landgenoot. Vele der door hem meegedeelde benamingen, zijn verkeerdelijk opgegeven, doch gemakkelijk te herstellen: voor Calcoen moet Calicut gelezen worden; voor Cape de boen sperancie, Kaap de Goede Hoop; voor Schafal, Sofala; voor Miskabijc, Mosambik; voor Hylo, Quiloa; voor Oan, Goa, enz.

Omstreeks drie honderd jaren nadien vertrok een onzer stadgenooten naar dezelfde streken, en hij verbleef geruimen tijd in dit alleszins zonderlinge land, hetwelk, door alle eeuwen heen, nog grootendeels zijn voorvaderlijk geloof en zijne oude zeden en gewoonten heeft behouden, ofschoon zijne onafhankelijkheid in den maalstroom, der tijden reeds lang is verloren geraakt.

Op het Burchtplein, hetwelk eerlang staat te verdwijnen, woonde, nu ruim eene halve eeuw geleden, schuins tegenover de oude Vierschaar, Frans-Balthazar Solvyns, wiens avontuur-

lijk leven ons de stof voor het onderhavige artikel heeft verschaft.

Solvyns werd den 6^{n} Juli 1760 te Antwerpen geboren: zijn vader was Maximiliaan en zijne moeder Maria-Elisabeth Abeloos. Zijne ouders waren tamelijk welstellende menschen, die hun kind eene goede opvoeding gaven, en dit ging des te gemakkelijker, aangezien de knaap zeer leerzuchtig was en veel natuurlijken aanleg bezat. Reeds in 1772, dus slechts twaalf jaren oud zijnde, behaalde hij op de academie zijner geboortestad den eersten prijs der teekenkunst. Vervolgens legde hij zich met vrucht op de schilder- en de graveerkunst toe en wist, door ijver en vlijt, de aandacht op zich te trekken: de door hem vervaardigde zeestukjes verwierven een zekeren bijval, in zooverre dat hij door den Oostenrijkschen gouverneur, den aartshertog Aalbrecht, met een bestelling werd gelast, namelijk het op doek brengen der haven van Oostende, van welke taak hij zich met eere kweet. Deze schilderij werd later door den plaatsnijder Daudet in gravuur gebracht.

Evenwel is het te veronderstellen dat zijn penseel geene winstgevende bron voor hem was; want hij werd tot kapitein van het fort Lillo benoemd toen hij nog geene twintig jaren oud was, en niet lang daarna stelde Maria-Theresia's dochter, de aartshertogin Maria-Christina, die zijne verdiensten had leeren waardeeren, hem aan tot kapitein van het kasteel van Laken, welke plaats hem eene schier volledige vrijheid liet, om zich, naar hartelust, op zijne geliefkoosde studiën en bezigheden toe te leggen. Hij mocht echter dit genot niet lang smaken; de Patriotten begonnen het hoofd op te steken, en welhaast werd de landvoogdes door de staatkundige gebeurtenissen gedwongen België te verlaten. Solvyns volgde de aartshertogin, die hij als zijne weldoenster beschouwde, naar Weenen, waar zij den 24^{n} Juni 1798 overleed.

Van jongs af had hij het verlangen gekoesterd om vreemde landen te gaan bezichtigen; hij dacht nu het oogenblik gekomen en vroeg en verkreeg van zijne beschermster verlof, aan die neiging te voldoen. Ten jare 1791 scheepte hij zich in op het eskader van sir Home Riggs Popham, welke later algemeen gouverneur van Indië werd. Solvyns bezocht met dezen al de kusten der Roode zee en maakte er de kaarten van op, welke als zeer belangrijk werden geacht, doch die ongelukkiglijk zijn verloren gegaan.

Er was vooral een werelddeel dat zijne aandacht trok, waar een volk woonde dat door alle eeuwen heen, eigen aard en eigen zeden had behouden, namelijk Hindoestan en de Hindoes. Solvyns stapte er aan wal, en om dit land en zijne bewoners in al zijne bijzonderheden te leeren kennen, besloot hij er verscheidene jaren te blijven, de taal aan te leeren en al de gebruiken van den landaard grondig na te gaan. Vóór hem hadden reeds talrijke reizigers die uitgestrekte wereldstreek doorloopen; doch de beschrijvingen die zij er van geleverd hadden, waren meestal oppervlakkig en ook de afbeeldingen die hunne werken versierden, lieten veel te wenschen. Solvyns ondernam eene wezenlijke reuzentaak, waartoe hij overigens ten uiterste geschikt was: hij wilde eerst alles met de grootste nauwkeurigheid onderzoeken en dan eene volledige beschrijving leveren, met afbeeldingen naar de natuur; hiertoe kwam zijne kennis van de teeken- en graveerkunst hem zeer wel te pas. Nadat hij zich met hart en ziel op het aanleeren der Hindoesche taal had toegelegd, wist hij betrekkingen met de Bramas en wetkenners aan te knoopen en leerde alzoo langzamerhand de van voor talrijke eeuwen getrouw bewaarde oude geheimen en overleveringen van de godsdienstige en burgerlijke wetgeving dier oude volken kennen. Ook was hij bij al hunne feestelijkheden tegenwoordig, beschouwde alles aandachtig en maakte er nadien zelve de teekeningen van. Alzoo had hij meer dan eens, volgens de gebruiken van dit land, de vrouwen bij de lijken

harer mans levend in het vuur zien werpen of springen. Op eene der door hem vervaardigde platen, die zijn groot werk opluisteren, ziet men hem op eenen heuvel, dergelijk schrikwekkend schouwspel staan na te zien. Niet alleen in het openbaar, maar ook in het huiselijk leven der Hindoes wist hij door te dringen en alles op te merken.

Hij moet eene buitengewone wilskracht en voortvarendheid hebben bezeten, want om te kunnen teekenen had hij papier noodig, en dewijl er geen voorhanden was, moest hij zelve er eerst maken. Kortom, hij kwam al de moeielijkheden die hem in den weg stonden, te boven, en om de waarheid zoo getrouw mogelijk te blijven, kleurde hij ter plaatse zelve zijne teekeningen en schreef er de noodige uitleggingen bij.

In het artikel over den Antwerpschen reiziger P. Van den Broecke,(1) hebben wij gezien dat de Hollandsche en Engelsche handelsmaatschappijen zich sedert het begin, der XVIIe eeuw in Indië hadden gevestigd; omtrent honderd jaren later had de Fransche handel insgelijks een voornaam kantoor te Pondichery geopend. Door den naijver ontstond er tusschen de Engelsche, Hollandsche en Fransche handelsmaatschappijen gedurig twist, welke dikwijls aanleiding gaf tot bloedige oorlogen. De Indische vorsten werden tegen elkander opgehitst en door deze of gene Europeesche natie ondersteund. Het komt zeker niet te pas die oorlogstooneelen hier te verhalen; wij zeggen alleen dat ze op het einde der XVIIIe eeuw nog altijd voortduurden. De Engelschen drongen gedurig dieper in het land; nu hadden zij het oog geslagen op het keizerrijk Mysour. Tippoo-Sahib, de Nabab of vorst van dit land en wiens vader reeds vroeger in den strijd met de Engelschen was gesneuveld, wist hun, met behulp der Franschen, eenen tijd lang het hoofd te bieden en eenen voor hem eervollen vrede te bekomen. In het jaar 1789 vatte hij het stoutmoedige plan op, de Engelschen uit het gansche schiereiland te verdrijven; hij mocht echter daarin niet gelukken, des te min omdat hem de medehulp zijner vroegere bondgenooten teenemaal ontbrak, en welhaast werd hij gedwongen den vrede af te smeeken welke hem slechts op zeer schadelijke voorwaarden werd toegestaan: de Engelschen kregen een gedeelte van zijn land in bezit en namen twee zijner zonen tot gijzelaars.

Tippoo-Sahib hield evenwel niet gedwee het hoofd onder het

(1) Zie *de Vlaamsche School* 1881, blz. 13.

juk gebogen: in 1798 knoopte hij onderhandelingen aan met generaal Bonaparte, welke destijds aan het hoofd stond van de Fransche legermacht in Egypte, en greep op nieuw naar de wapens. Lord Wellisley, algemeen gouverneur der Engelsche bezittingen in Indië, zond tegen hem een leger af van 60,000 man, dat het beleg sloeg voor Seringapatam, de hoofdstad van zijn rijk, welke den 4^{n} Mei 1799 stormenderhand werd ingenomen. Tippoo-Sahib verdedigde zich als een leeuw en moedigde zijne soldaten door zijn voorbeeld aan; doch overmand, moest hij eindelijk voor het groote aantal zijner vijanden bezwijken. Zijn lichaam werd onder eenen ganschen hoop andere lijken gevonden. Hij was 51 jaren oud, waarvan hij er ruim zestien had geheerscht.

De Engelschen, die zich van zijne schatkist, welke ongeveer 75,000,000 fr. bevatte, hadden meester gemaakt, besloten hunne overwinning met ongewonen luister te vieren; maar ofschoon er in de groote stad Calcutta duizende Europeanen woonden, werd er toch niemand gevonden, die bekwaamheid genoeg bezat om de inrichting der feestelijkheden op zich te nemen, en eindelijk werd onze stadgenoot Solvyns met die taak gelast. Hij ontwierp, tot ieders voldoening, het plan voor een olifantengevecht, bestuurde de algemeene verlichting en schilderde de draagstoelen, waarop de kinderen van Tippoo-Sahib naar het kamp van den overwinnaar werden gebracht.

Toen de feesten waren afgeloopen legde hij zich met meer iever dan vroeger op zijne geliefkoosde studien toe. Nog ditzelfde jaar gaf hij te Calcutta zijn eerste plaatwerk uit, met bijgaanden catalogus, getiteld:

> *A collection of two hundred and fifty coloured etchings descriptive of the manners*, *customs and dresses of the Hindoes.* Calcutta 1799. in fol. - *A catalogue of* 250 *coloured etchings*, *etc.*, *by Balt. Solvyns.* Calcutta, 1799, in 8°.

De twee honderd vijftig gekleurde platen van de verschillende klassen der Hindoes, welke zich in dit zeldzaam geworden folioboek bevinden, zijn, zooals hij zelve bekent, slechts ruwe schetsen van zijn later groot werk. Niettemin verscheen er, buiten zijnen wete, in het jaar 1804, te Londen, een uittreksel van in quarto-formaat, bevattende zestig platen, onder den titel: *The costume of Hindustan elucided by sixty coloured en gravings*, *with description by Balt. Solvyns of Calcutta.*

Eindelijk, na een vijftienjarig verblijf in Hindoestan waren al de bouwstoffen voor zijn groot werk verzameld en nam hij de terugreis naar zijn vaderland aan. Onderweg had het vaartuig, waarop hij zich had ingescheept, met een verschrikkelijken storm te kampen, waaraan het niet kon weerstaan, want het werd op de kusten van Spanje verbrijzeld. Solvyns, die talrijke kisten met goederen aan boord had, was enkel in de weer om zijne kostbare teekeningen en notas te redden, met welke kunstschatten hij gelukkig aan land kwam; om al het overige dat door de zee verzwolgen werd, bekommerde hij zich weinig.

Toen hij zonder verdere onheilen in zijne geboortestad was aangekomen, gunde hij zich echter geene rust, maar legde er zich onverdroten op toe, om zijnen arbeid voor de uitgave gereed te maken. Hij graveerde en kleurde zelve de platen en schreef bij elke gravuur een verklarenden tekst in het Fransch en in het Engelsch. Een werk van zooveel belang moest ook met buitengewone zorg worden gedrukt: daarom ging Solvyns zich met zijne vrouw, eene Engelsche dame mej. M.A. Greenwood, te Parijs vestigen, op de Place Saint-André-des Arts, n^{r} 11, waar hij, bij den boekhandelaar H. Nicolle, rue de la Seine, n^{r} 12, onmiddellijk het prospectus

liet uitgaan van zijn werk *Les Hindous*, te verschijnen in 48 afleveringen in groot folio, ieder versierd met zes platen, waaronder eene dubbele. De prijs per aflevering was 36 fr., dus 1728 fr. voor het gansche werk. Voor die som had men echter nog maar de gewone uitgaaf; wilde men de platen door Solvyns zelve gekleurd hebben, dan kostte het exemplaar 2600 fr. In 1807 begonnen, was de geheele uitgave eerst in 1812 volledig; zij had dus vijf jaren geduurd en vormde vier groote foliodeelen, versierd met 288 platen en vier kleinere titelplaten. Onder het oogpunt van kunst beschouwd zijn de platen zeker niet schoon te noemen; doch dat zij de waarheid getrouw zijn, daaraan twijfelen wij niet. De tekst is kort en meestal wat droog en stijf; maar de schrijver heeft niets vermeld dan wat hij met eigen oogen heeft gezien. Het werk is aan het Instituut van Frankrijk opgedragen; die opdracht is onderteekend: *F. Balthazard Solvyns, Auteur-Graveur et Editeur de la Description des Hindous.*

Elk deel is voorafgegaan door eene inleiding; in die van het eerste deel zegt de schrijver onder andere het volgende over zijn werk:

> ''t Is waar dat om dergelijke taak te vervullen, er een samenloop van omstandigheden noodig is, welke zelden van de macht der reizigers afhangen en waartoe men altijd niet zoo gelukkig is ze te mogen vereenigen. Vooreerst was het noodig lang genoeg te midden van dit volk te verblijven, om het in al de daden zijns levens te kunnen gade slaan, in zijne huiselijke zeden, gewoonten, dagelijksche bezigheden, burgerlijke en godsdienstige plechtigheden, vermaken, feesten en spelen; want door al deze dingen zijn de Hindoes een wezenlijk oorspronkelijk volk, gansch verschillend van de anderen.
>
> Wanneer men weet dat bij hen alles, tot zelfs den vorm der meubelen en gereedschappen tot de hoogste oudheid opklimt, en dat hun huiselijk leven eene aanhoudende uitoefening is van hunnen ouden godsdienst, zal men ongetwijfeld hierin toestemmen, dat, om ze goed te kennen en te beoordeelen, men niet alleen lang met hen geleefd moet hebben, maar hen ook in al hunne daden moet hebben nagegaan en een behendig opmerker genoeg zijn moet, om de oorspronkelijke en zuivere klassen van de gemengde te onderscheiden, thans zoo talrijk in een groot gedeelte van Hindoestan.
>
> Door deze noodige voorwaarden niet te vervullen, hebben de meeste reizigers slechts onvolledige of verkeerde begrippen over de Hindoes in Europa medegebracht en hunne onderlinge betrekkingen door de dwaaste denkbeelden en belachelijkste opvattingen misvormd. Een andere hinderpaal, welke tot nu toe degenen die lezen om zich te onderrichten, belet heeft zich een duidelijk en juist gedacht te bezorgen over de voorwerpen in quaestie, is dat de schrijvers welke dezelve ter plaatse hebben opgemerkt, niet konden teekenen en verplicht waren om ze voor 't oog te brengen, zich

> tot artisten te wenden, welke er geen het minste denkbeeld van hadden; ofwel, in geval zij zich zelven bekwaam geloofden die voorwerpen door de teekenpen of graveernaald weer te geven, zij dit deden als liefhebbers veeleer dan als artisten; overigens, al de platen, welke bij de reisverhalen in die landen zijn gevoegd, zijn op eene zoo zeer verkleinde schaal gemaakt, dat de mindere bijzonderheden zich versmelten en voor het oog niet anders dan onbepaalde voorwerpen aanbieden.
> Volgens dien onvolledigen en verkeerden staat onzer denkbeelden over Hindoestan en de Hindoes, heb ik mij mogen vleien dat een werk, waarin ik niets verwaarloosd heb om al de aangenomen dwalingen te herstellen, om alles wat over die belangvolle voorwerpen weggelaten was, aantevullen, gunstig zou ontvangen worden. Ik durf het met vertrouwen uitgeven, als het gevolg eener langdurige en aanhoudende studie, welke ik over deze natie in haar vaderland zelve heb gedaan, tijdens een vijftienjarig verblijf. De teekeningen volgens welke de talrijke platen zijn vervaardigd, welke dit werk versieren, zijn ter plaatse en door mij zelve gemaakt. In stede van mij op anderen te betrouwen, of mij te bevredigen met de kennis der schrijvers die mij zijn voorafgegaan, heb ik moeite noch tijd gespaard, om alles met eigen oogen te onderzoeken en elke zaak met nauwgezetheid weer te geven, hetwelk men gereedelijk zal toestemmen, indien men de vrucht van eenen zoo langdurigen en moeielijken arbeid wil beschouwen.
> Ik heb het gezag der schrijvers gansch verwaarloosd, welke voor mij over de stoffen geschreven hebben, die ik behandel, en enkel datgene aangehaald wat ik uit den mond der meest onderrichte en bekwame inlanders vernomen heb, om mij de bijzonderheden te leeren kennen waarover ik hen ondervroeg. Ongetwijfeld zou het mij gemakkelijk geweest zijn, den tekst mijner platen te verlengen bij middel der menigte werken welke tot nu toe over Hindoestan verschenen zijn; doch ik hadde er de echtheid niet van kunnen waarborgen. Waarheid, verstaanbaarheid, juistheid, ziedaar het doel dat ik altoos heb trachten te bereiken. Wat de eerste dezer hoedanigheden betreft, vrees ik niet, gelogenstraft te worden; wat de andere aangaat, daarover zullen de onpartijdige lezers mij oordeelen.'

Vervolgens spreekt Solvyns over de zeden en gewoonten der vier verschillende en scherp afgeteekende standen in Hindoestan, namelijk: 1e over de Bramas of priesters; 2e de Kotterys of edelen; 3e de Baices of landbouwers, pachters en kooplieden; 4e de Souders of werklieden, en eindelijk ook over de Parias. Daarna zegt hij ten slotte:

> 'Verre reizen, langdurig verblijf in vreemde luchtstreken, lange afwezigheid uit het vaderland, zorgen, studiën, uitgaven, niets heb ik gespaard, om mijn werk al de waarheid, alle mogelijke getrouwheid, al het belang te geven waarvoor het mij vatbaar scheen. Moge het publiek, door het gunstig te ontvangen, bewijzen dat de uitvoering niet onwaardig is van zooveel werkzaamheid, opsporingen en opofferingen.'

Die laatste wensch werd echter niet verwezenlijkt; men vond het werk wel degelijk en goed, doch de prijs was waarlijk al te hoog om veel aftrek te laten verhopen. Toen het groote werk nog niet volledig was verschenen, ondernam Solvyns er reeds

eene nieuwe uitgave van, ditmaal in quarto-formaat, waarvoor hij insgelijks zelve de platen zou graveeren; thans zou de tekst niet alleen in het Fransch en het Engelsch zijn: er zou nu ook eene Duitsche vertaling bij worden gevoegd. Van die nieuwe uitgave zijn slechts eenige afleveringen verschenen. De wereld was toen volop in oorlog, waarin schier al de landen waren gewikkeld; Napoleon's heerschzucht stelde alles te vuur en te zwaard, en het was waarlijk een slecht gekozen oogenblik voor het uitgeven van dergelijke kostbare werken. Hoe het zij, Solvyns vond het debiet niet, waarop hij had gerekend, en dewijl hij voor al de kosten gansch alleen stond, werd geheel het fortuin zijner vrouw in die onderneming verzwolgen, en alzoo werd hij gedwongen zyne overige levensdagen in min of meer bekrompen omstandigheden door te brengen. Zooals het dikwijls gebeurt, mocht hij tot loon van al zijnen arbeid, niet anders inoogsten dan een handvol roem.

Na den val van Napoleon werden de Vereenigde Nederlanden, zooals men weet, tot één koninkrijk versmolten, onder den schepter van het huis van Oranje. Solvyns, die wel zijn fortuin, doch niet den moed verloren had en wiens vlijt geene palen kende, legde zich nu weder op het schilderen toe en vervaardigde een tafereel, *de Aankomst van koning Willem I in de haven van Antwerpen* verbeeldende. Daardoor won hij de gunst van den vorst en werd door hem tot havenmeester van Antwerpen benoemd, eene plaats die vroeger nog door leden zijner familie schijnt waargenomen te zijn geweest. Althans men heeft bevonden dat burger Maximiliaan Solvyns-wellicht zijn vader - welke sedert vijf jaren den post van havenkapitein vervulde, op 8 Januari 1801, door eenen anderen persoon werd vervangen.

Zijne nieuwe betrekking - welker jaarwedde, bij koninklijk besluit van 1 December 1817, ten laste der stad was gesteld - leverde aan Solvyns vooreerst een tamelijk goed bestaan op en kwam ten andere met zijnen aard zeer wel overeen. Hij vestigde zich metterwoon op het Burchtplein, in het huis n^{r} 14, en ten einde den toestand van zijn huisgezin zooveel mogelijk te verbeteren, kondigde hij, bij inschrijving, eene openbare verloting aan van de nog al talrijke overgebleven zijnde exemplaren van *Les Hindous;* er kwam echter niets te recht van dit plan, evenmin als van het door hem aangekondigde werk: *Voyaye pittoresque aux Indes Orientales et en Chine*, met verklarenden tekst en 200 platen en kaarten, welke hij voornemens was, allen zelve te graveeren.

Zooals men ziet, schrikte het werken hem hoegenaamd niet af; maar er was gemis aan bijval, of liever aan koopers van zulke dure boeken. Wie weet wat hij met zijn rusteloozen en voortvarenden geest echter nog zou uitgevoerd hebben, ware hem een langer leven gegund geweest; doch het gedwongen rustuur naderde voor hem. Ofschoon eene uitmuntende gezondheid genietend, overleed hij eensklaps aan eene beroerte, op zondag 10 October 1824, in den ouderdom van 64 jaren, drie maanden en vier dagen, door allen betreurd die hem hadden gekend. Zijne tijdgenooten, onder andere een zijner opvolgers in het havenmeesterschap, wijlen P. Van den Bemden, heeft ons dikwijls verhaald, dat hij onuitputtelijk en tevens zeer onderrichtend was in zijne gesprekken over Hindoestan en zijn veeljarig verblijf aldaar.

Solvyns liet eene vrouw en drie kinderen achter. Niet lang na zijn overlijden kondigde zijne weduwe eene nieuwe uitgave aan, in quarto-formaat, van *Les Hindous;* er verscheen zelfs eene aflevering als proef, doch daar bleef het bij.

Antwerpen.

J. STAES.

Sterfgevallen.

LOUIZA MARIA FRANCISCA BONGAERTS, echtgenoote van den heer professor Ed. Rigelé, welke sedert verscheidene jaren op de bloemententoonstellingen uitblonk en een groot getal eeremetalen bekwam, is te Antwerpen overleden den 23^{n} Februari, ongeveer 48 jaren oud. De overledene was eene inderdaad uitstekende beoefenaarster van de plantenkunde.

TEEKENING VAN FRANS EN HOUTSNEDE VAN JAAK GONS.

Jacobus Franciscus Ludovicus GONS, houtgraveerder te Antwerpen, is aldaar overleden op 26 Februari, bijna 70 jaren oud. J. Gons was een leerling van de Antwerpsche academie en de klasse van houtgraveerkunst ten tijde van H. Brown[(1)]. De *Grafen gedenkschriften* alsook ons tijdschrift bevatten een aantal zijner houtsneden, terwijl verscheidene boeken met zijne werken zijn opgeluisterd. Wij deelen hier een dezer laatste mede, uitgevoerd voor de *Tooververhalen* van Jozef Colveniers (J.A. De Laet), verschenen in 1847 bij Rysheuvels, te Antwerpen. J. Gons is begraven te Deurne den 28^{n} Februari; de uitvaart had 's anderendaags ten 10 ure plaats in de Augustijnenkerk te Antwerpen. De overledene was aan zijn kunstvak zeer gehecht en een recht gemoedelijk man, die veel achting en genegenheid genoot.

LODEWIJK KUFFERATH, geboren te Mulheim in 1811, is volgens een bericht van 2 Maart, overleden. Hij was muziekbestuurder te Leeuwarden geweest; gedurende vele jaren gaf hij te Gent en Brussel les op de piano en in de toonzetting. Hij schreef gewaardeerde samenstellingen voor de piano, trios, quatuors enz. Eenige daarvan werden gedrukt.

MARC BAYEUX, de Fransche roman- en tooneelschrijver, geboren te Caen in 1829, is te Parijs overleden in het begin van Maart.

(1) Zie *de Vlaamsche School*, 1870 blz. 13.

CHARLES WICARD, de uitmuntende zanger, geboren te Doornik den 11^{en} September 1826, is te Brussel in het gasthuis in eene door hem betaalde kamer op 8 Maart overleden.

FAUSTIN BESSON, geboren den 15^{n} Maart 1821 te Dôle, is in het begin van Maart te Parijs overleden. Hij volgde in zijne jeugd de leergangen der school voor schoone kunsten te Parijs, en leerde ook bij Decamps. Van 1842 tot 1867 prijkten ieder jaar portretten of tafereelen van zijne hand op de tentoonstellingen. Voor de werkkamer van Napoleon III had hij twee tafereelen boven deuren geschilderd; hij versierde vele bijzondere huizen en schonk tafereelen aan de St.-Pauluskerk en de St.-Eustachiuskerk te Parijs.

ANTOON SOPERS, geboren te Luik in 1834, is aldaar op 8 Maart plotseling overleden. Hij voltrok zijne te Luik begonnen kunststudiën aan de Antwerpsche academie. Hij was gevestigd te Elsene, op den Waverschensteenweg n^{r} 82, maar had ook een huis te Luik, in de Agrimontstraat n^{r} 2. In het rijksmuseum te Brussel prijkt van hem een fraai marmeren beeld, *Een met eenen bol spelende Napolitaansche jongen*, uitgevoerd te Rome in 1850 en op de Brusselsche tentoonstelling van 1860 met goud bekroond. In 1864 bekwam hij op de Parijsche tentoonstelling het gouden eeremetaal. De Bogenbrug te Luik is met vier zinnebeelden van Sopers versierd; ook de concertzaal van het conservatorium der hoofdstad bezit verschillende beeldwerken van hem. Het borstbeeld van wijlen baron de Gerlache, op de opene plaats van het hof van cassatie, is mede van zijne hand. Hij vervaardigde buitendien vele zeer verdienstelijkewerken. Hij was ridder der Leopoldsorde.

FRANCIS WEY, de veelzijdige en vruchtbare schrijver, wien men onder zeer vele andere geachte werken op onderscheiden gebied, het belangrijk werk dankt dat voor titel voert: *Rome, descriptions et souvenirs,* is tusschen 10 en 11 Maart overleden te Parijs. Hij werd den 12^{n} Augustus 1812 te Besançon geboren.

EMIEL MARCHANT, een bouwkundige van onbetwistbaar talent, bekroond in de academiën van Brussel en Gent, oud lid der commissie van monumenten, bestuurder der werken aan het paleis des konings onder A. Balat en in de laatste tijden medewerker aan de voltooiing van het justitiepaleis te Brussel, hij is te Gent bij zijne familie gaan sterven op 13 Maart, slechts 34 jaren oud.

LOUIS BELLET, letterkundige, geboren te Parijs den 7^{n} November 1805, is aldaar op 15 Maart overleden.

EDUARD FOUSSIER, de tooneelschrijver, te Parijs den 23^{n} Juli 1824 geboren is aldaar op 16 Maart overleden.

HENRY WADSWORTH LONGFELLOW, de beroemde Amerikaansche dichter, den 27^{n} Februari 1807 te Portland (Maive) geboren, is volgens een telegram van 24 Maart overleden. Onder andere gedichten van den vruchtbaren schrijver, werd zijne *Evangeline* door S.J. Van den Bergh en B.Ph. De Kanter in het Nederlandsch overgezet.

JOSEPHUS DIERCKX, de uitmuntende tooneelspeler van den Vlaamschen schouwburg te Antwerpen, is aldaar op 28 Maart overleden op 46-jarigen ouderdom. Dierckx laat zijne weduwe, de verdienstelijke Vlaamsche tooneelspeelster Emelia Broux, met vier kinderen achter. Den 31^{n} Maart werd Dierckx onder een zeer grooten toeloop ter aarde besteld op het Kiel. De heer burgemeester en andere leden van het gemeentebestuur van Antwerpen woonden de begrafenis bij.

Uit het leven van eenen Duitscher door hem zelf verhaald.

Lezer, gij moet weten, dat ik eigenlijk een deugniet ben. Dit moet wel waar zijn, want het is mij dikwijls genoeg gezegd. Toen ik nauwelijks kon loopen, werd ik door onze dienstmeid een tweeden keer met dien naam gedoopt; ik was nog geen half uur in de school, of de onderwijzer wees mij allen aan als een deugniet; mijne lieve moeder zaliger heeft mij dikwijls met tranen in de oogen gevraagd, of ik dan in het geheel niets goeds wilde doen, en mijn vader liet mij meer dan eens in zijne kamer komen, en heeft mij lange redeneeringen gehouden, die alle hierop uitliepen, dat ik een onverbeterlijke deugniet was, wiens later lot zijn hart met de bangste zorg vervulde.

Gij gelooft niet, hoevele tranen die akelige voorspellingen mij hebben gekost. Ik had waarlijk medelijden met mij zelve. Ik zag in mijnen geest, hoe ik gekoord en gebonden, gelijk men zegt, door gerechtsdienaars werd opgebracht en weggeleid door de straten mijner vaderstad, tot schrik van alle buren en voornamelijk van hunne kinderen, die allen klein en onschuldig waren gebleven, terwijl mijn lichaam en mijne ondeugd zoo groot werd; ik zag mij aan de galg hangen, des nachts in den maneschijn, omringd door vraatzuchtige raven en kraaien; ik zag mij op het schavot staan. Kortom, ik was innig overtuigd, dat ik dit alles, en nog veel meer, door mijne groote slechtheid ruim had verdiend. In een woord, ik was erop voorbereid, dat de duivel mij zoude halen, en had een gebed samengesteld, waarmede ik zijne barmhartigheid wilde inroepen, en dat, geloof ik, begon met de woorden: ‘lieve, beste duivel!’

Als iemand mocht vragen, waarin dan eigenlijk deze mijne bijzondere slechtheid bestond, zoo weet ik waarlijk nog in dit oogenblik geen juist antwoord daarop te geven. Dat ik in de school steeds op de laatste banken zat, dat ik - al had het mij het leven moeten kosten - geene Latijnsche thema met minder dan een dozijn fouten konde maken, moet ik bekennen, maar er waren dommer en luier jongens, die niet half zooveel slagen kregen en welken niemand een slecht einde voorspelde. Ik was ook niet van harte slecht; ik durf zelfs zeggen, dat ik een goed hart had, misschien een al te goed hart, en ten minste de helft der ontelbare domme streken, die ik heb begaan, heeft mijn hart veroorzaakt. Ik kwam zonder overtrek naar huis, omdat ik hem aan een armen, half naakten jongen had gegeven; eens ben ik overreden, door een kind, dat op de straat speelde, van voor de wielen eener koets weg te trekken; een anderen keer was ik bijkans verdronken, om eenen hond te redden, dien kwade jongens in de vaart hadden gegooid; nooit heb ik eenen kameraad in de klem laten zitten of hem verraden, maar ik heb dikwijls genoeg de schuld van anderen, en niet minder de slagen, die daarvan het gevolg waren, op mijnen breeden rug genomen. Dit klinkt nu wel bijna als eene grootsprekerij, maar, ik kon er niet aan doen, dat de grootte van mijn hoofd en de breedte mijner schouders niet in evenredigheid waren met elkander. ‘Iets moet de mensch zijn eigen noemen,’ zegt Schiller, en als iemand door de natuur voorbeschikt is om in een opstel steeds de meeste fouten te maken, is het zeer natuurlijk dat hij zich door zijne grootere lichaamskracht troost voor het gebrek aan gaven des geestes.

En ik was in elk opzicht zoo door de natuur toegerust, dat men mij in de wandeling den dikke of Goliath, of den dommen of luien Goliath noemde.

Deze mijne kracht (ik was voor mijne jaren buitengewoon groot, zwaar en sterk) werd met mijne goedheid de tweede bron, uit welke voor mij veel onheil, maar ook, zooals gij weldra zult hooren, mijn levensgeluk is voortgesproten. Het was, als of de natuur zelve mij had aangewezen als den persoon, die het meest geschikt was tot de uitvoering van domme streken.

Och, wat heb ik in mijn later leven al niet moeten lijden om mijne breede schouders: hoe dikwijls hebben in de wagons van den ijzeren-weg mijne medereizigers er over geklaagd, dat ik bijna twee derde deelen van de plaats voor twee personen innam; nog kort geleden hoorde ik eene juffrouw, die op de komedie in het parterre achter mij zat, mijnen rug vergelijken met den Chineeschen muur, dewijl zij noch rechts noch links voorbij mij konde zien; ja, zij hebben mij in den tijd om mijne breede schouders de school doen verlaten. Dit geval zal ik eenigszins breedvoerig vertellen. Het is de moeite waard.

't Was den dag vóór de groote zomer-vacantie, en wij, jongens in de derde klasse, waren opgeruimd, en daar de tijd, dat wij nog allen bij elkander waren, maar zeer kort meer zou zijn, besteedden wij hem aan eene vechtpartij, tot het uitmaken eener oude veete, waarbij het gebeurde, dat de partij, tot welke ik behoorde, de andere partij de deur uitwierp. ‘Goliath, gij moet de deur toe houden!’ riep men nu van alle kanten; ik drukte dus mijne schouders tegen de deur en hield haar wakker tegen, hoe sterk ook de buitenstaanden drukten en ten laatste, als in vertwijfeling, met de vuisten tegen de deur sloegen, terwijl mijne kameraden van vreugde over mijn bewijs van kracht als bezetenen raasden. Eindelijk werd mij - tot mijne verbazing - de druk tegen mijne schouders te sterk; ik moest lossen en de bestuurder en ten minste een half dozijn ondermeesters, die allen aan de deur geduwd hadden, stormden naar binnen. Het einde kunt gij u vorstellen: men zeide dat ik de buitenstaanden teer goed had gekend; mijn tegenspreken hielp niet; het was, zoo verklaarde de bestuurder, de schandelijkste streek, die sedert menschengeheugen op de school gespeeld, en ik werd met schande verjaagd.

Mijn goede oude vader was buiten zich zelve. Uit de school weggejaagd te zijn en op de Grootemarkt gebrandmerkt te worden, was in zijne oogen omtrent hetzelfde. Hij noemde mij met tranen in de oogen zijnen verloren zoon, en ik dankte God, dat mijne moeder, al was zij mij ook vroeg ontnomen, nu reeds lang onder de aarde lag en zich over de schande van haren zoon de lieve oogen niet meer konde rood weenen.

Van dezen oogenblik af ging ik al sneller en sneller achteruit.

Mijn vader had mij bij eenen grondeigenaar geplaatst, die hem bekend was als een goed landhuishoudkundige, om den landbouw te leeren. Ik had in geene slechtere handen kunnen vallen. De grondeigenaar was een onwetende, grove vent, een kweller van vee en menschen, een kleine dwingeland, die een ieder, die zijne arbeiders en knechts somtijds zelfs met zijne rijzweep sloeg. Ik zag dit eenen tijd lang, ter wille mijns vaders, geduldig mede aan, tot dat op een schoonen zomerschen morgen, ten tijde van den roggeoogst, in het open veld, in het bijwezen van al de arbeiders, mannen en vrouwen, tusschen mij en den grondeigenaar eene haspeling plaats had, die de bedoelde heer zeker niet zou hebben uitgelokt, als hij er het einde had kunnen van voorzien. Ik hoor nog steeds het luidruchtig hoera, dat uit de kelen der arme blanke slaven weerklonk, toen de ellendeling op den grond lag, en ik, nadat ik hem eenige krachtige slagen gegeven had, de rijzweep, die ik hem had ontwrongen, in het naburige water slingerde. Ja, dat hoera doet mij goed, zoo dikwijls ik daaraan denk, en ik heb mij reeds in droevige uren daarmede getroost, dat het in het boek mijns levens op het credit staat aangeteekend, en dus de eene of andere mijner domheden ongestraft zal blijven.

Na dit voorval waagde ik het niet, zooals gij kunt denken, in het vaderlijke huis terug te keeren. Ik bleef eenige maanden bij bloedverwanten, tot dat de tijd daar was, dat ik soldaat konde worden.

Ik kwam veel beter te recht met de kanonnen dan met de Latijnsche oefeningen, en daar mijn kapitein mij goed kon lijden en het de wensch mijns vaders was, bleef ik, nadat mijn tijd om was, als vrijwilliger dienen en werd als spoedig onder-officier. Reeds zag ik in mijne verbeelding de officiersepauletten op mijne schouders blinken, toen het volgende gebeurde.

Toen ik eerst sergeant benoemd was werd een jongeling, met wien ik op de school was geweest, en dien ik dikwijls, nog heden geloof ik, dat hij het heeft verdiend, afgeranseld heb, uit de kadettenschool ontslagen en bij mijne compagnie geplaatst. Hoeveel de nieuwbakken luitenant op de kadettenschool had geleerd, laat ik daar, maar dat hij niets had vergeten, ten minste niet wat mij betrof, werd mij weldra duidelijk. Hij nam alle middelen te baat, om mij te plagen, te vernederen en te kwellen. 't Duurde dan ook niet lang of ik lag openlijk met hem overhoop. Zekeren dag hadden wij een hevigen twist, ik stond tegen hem op en alsof dit nog niet genoeg was, sprak ik ook bedreigingen tegen hem uit. Het gevolg daarvan was, dat ik voor vijf jaren op de strafdivisie kwam, hetgeen, zooals men mij zeide, de omstandigheden in aanmerking genomen, een ongehoord geluk voor mij was te noemen.

't Moge waar zijn, iedere zaak heeft twee zijden, zelfs eene strafdivisie, hoewel dit moeielijk te gelooven is. De slechte en slechtste zijde was voor mij die, dat mijn arme vader zich over mijne schande niet konde troosten, en spoedig daarna, ik geloof van hartzeer, stierf. Ik was zijn eenig kind geweest en God weet, welke schitterende toekomst hij zich voor mij had gedroomd. Hij had het nooit verder kunnen brengen dan tot ondergeschikt beambte; ik moest veel hooger klimmen. Hij had mij zeer liefgehad, mijn goede oude vader, en de grootste kommer voor mijn leven is, dat ik hem - al was het dan ook tegen mijnen wil - zooveel kommer heb moeten veroorzaken.

Ja! en de goede zijde van mijne vijfjarige gevangenis? Misschien was ik te volbloedig, of mijn bloed was niet behoorlijk gemengd, of moest eerst goed worden, even als wijn, die men een paar jaren in den kelder laat liggen, voor men hem op flesschen tapt. Zooveel weet ik, dat in den eersten tijd mijn bloed in mij kookte, zoodat ik bijna geloofde, dat ik het niet zoude overleven, of dat ik ten minste krankzinnig zoude worden; maar langzamerhand werd het stiller en bedaarder, en

ik begon mij minder ongelukkig te gevoelen. Al konde ik ook niet goed begrijpen, waarom een mensch, die zich van geene misdaad bewust is, als een misdadiger moest worden behandeld, zoo dacht ik: onze lieve Heer zal het wel weten, en als deze zich niet om een armen schelm bekommert, dan is het mijn noodlot en tegen dat kan de mensch niets. En dan was ik toch ongetwijfeld zeer lichtzinnig geweest, en het viel mij loodzwaar op het hart, dat ik mijne Latijnsche lessen altijd slecht had geleerd. Ten laatste zegde ik tot mij zelve, dat ik wegens mijne luiheid, lichtzinnigheid en domme streken vijf jaar langer verdiende. Dit troostte mij.

Daarbij kwam, dat men mij op de strafdivisie zeer goed, ja ik moet zeggen onverdiender wijze goed behandelde. In den beginne had ik wel moeten in den kruiwagen loopen, gelijk de overigen, maar in de woeste stemming, waarin ik mij toen bevond, was dit eigenlijk een ware zegen voor mij, en daar ik krachten voor drie had, arbeidde ik ook voor drie. In dien toestand bleef ik echter slechts weinige weken. De gouverneur der strafdivisie, die een goedig heer was, moest voor mij hebben gesproken. De ketenen werden mij afgenomen en ik mocht op het bureel als schrijver arbeiden. Daar ben ik den geheelen overigen tijd geweest, en dewijl ik mij, reeds uit dankbaarheid jegens den edelen man, die waarlijk edelman was, wakker hield en eene goede hand schreef - het eenige, wat ik zonder inspanning op school had geleerd - werd ik weldra om zoo te zeggen de bijzondere secretaris van mijnen begunstiger en zoo vriendelijk door hem en zijne familie behandeld, dat ik eigenlijk nog slechts den naam van een gevangene had. De gouverneur trok zich mijner nog verder aan. Hij deed de merkwaardige ontdekking, dat ik niet alleen goed konde rekenen, maar dat ik, zooals hij zeide, aanleg had voor de wiskunde. Ik lachte daarover eens hartelijk, maar, daar hij zelf een uitstekend wiskundige was en zeer sterk in het bewijzen, bewees hij mij - tot mijne eigene groote verwondering - dat hij gelijk had. Het was mij daarbij wonderlijk te moede. Ik kreeg voor de eerste maal een weinig eerbied voor mij zelven, maar een nog grooteren eerbied voor mijnen weldoener, en toen ik kort daarop eene vrij zware opgaaf, die hij mij

voorstelde, juist oploste en hij mij op den schouder klopte en zeide: ‘Ziet gij, Roland, dat gij dit goed kunt begrijpen?’ weende ik van vreugde en kuste den goeden man in innige dankbaarheid de handen.

Hij deed nog meer voor mij.

Juist op dezen tijd werd op het fort, dat tot gevangenis diende, een kleine gasmeter gesteld. De gouverneur leidde zelf het werk en liet mij in zijn bureel niet alleen alle plannen en teekeningen vervaardigen, maar stelde mij ook aan tot opzichter bij het werk, zoodat ik met zijne hulp de theorie en de praktijk der zaak grondig leerde kennen. ‘Dat kan u later zeer nuttig worden, beste Roland,’ zeide hij dikwijls, als hij bij het werk kwam, en mij, om zijne tevredenheid te kennen te geven, op de schouders klopte.

Hij had mijne schouders lief, de brave man. Zij waren zoo breed en de zijne zoo smal. ‘Het doet iemand goed u aan te zien, men ademt veel vrijer,’ zegde hij, en daarbij glimlachte hij steeds zoo vriendelijk en zoo treurig. Ik geloof, dat ik mijn hartebloed voor hem hadde kunnen geven, maar het zoude hem toch niets hebben geholpen. Hij stierf aan de tering in mijne armen, een paar weken voordat ik mijne vijf jaren had doorgebracht en uit den kerker ontslagen werd.

(Wordt voortgezet.)

Verluchting.

Ik weet niet, zoo wordt er gezegd in Gemeenzame Brieven van een vriend der natuur door Max Van Edijck, of ge ooit de volgende proef hebt gezien. Neem een gewonen drogen muursteen en bedek vier zijvlakken goed met was, zoodat twee overstaande vrij blijven. Laat op die beide zijden blikken trechters aanbrengen, aldus:

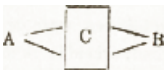

A en B zijn de trechters die de niet met was voorziene zijden bedekken, en C is de steen. Blaast men bij A in den trechter, dan is men in staat eene brandende waskaars bij B uit te blazen. Een droge muursteen laat dus lucht door. Is de steen vochtig, dan mislukt de proef geheel en ten allen tijde. Dat dringen van de lucht door de muren heen is voor de verluchting van hoog belang. Het is bewezen dat door deze ‘natuurlijke’ verluchting veel meer versche lucht in onze kamers dringt dan door vensters en deuren te zamen. Daar nu vochtige muren die verluchting niet toestaan, is het gemakkelijk te begrijpen, waarom men zijnen vijand het eerste jaar in een nieuw huis moet doen wonen en er eerst dan zelf in moet trekken. Door flink stoken kan men echter spoedig, - mits de fout niet in de kalk zit, zooals kan zijn, - de natuurlijke verluchting doen werken.

> Menschen gaan soms aanzitten aan het leven gelijk men zich tot een gedekte tafel schikt. Ze leggen hun servet over de knie, kruisen de armen, slaan een blik naar omhoog en spreken tot den goeden God: ‘Zet nu het geluk maar op tafel, hier zit ik, ik wacht, ik ben gereed.’ - Die heeren kunnen lang wachten. Het wordt niet in een schotel opgedragen, gebraden en gezoden; het ligt in kleine kruimpjes op den grond. De kunst is maar ze te zien, te bukken en op te rapen.
> J.H. HOOIJER.

Een stuk van Rembrandt of?...

In onzen vorigen jaargang, blz. 38, hebben wij gemeld dat den 17^{den} November 1880 ten sterfhuize van den ridder Ed. Soenens, eene schilderij was verkocht, *Twee kinderen die zeepbellen maken*, welke schilderij door den kooper voor een stuk van Rembrandt gehouden word. In den catalogus was deze schilderij als volgt opgegeven:

'S a l o m o n K o n i n c k . Twee kinderen die zeepbellen blazen. De kleine knaap, in staande houding en met een bloemkrans getooid, blaast zeepbellen, terwijl het kleine meisje met de goudblonde lokken, aan eene tafel gezeten, aandachtig nagaat wat haar speelmakker uitricht. Fraaie schilderij van groote verdienste, die wij in de aandacht der kenners aanbevelen. Fraaie lijst van ebbenhout.'

Deze schilderij, in den catalogus opgegeven onder n^{r} I, werd voor 500 fr. toegewezen aan een Gentschen liefhebber.

Het baarde eenig opzien en zelfs gelach, toen de bestuurder van de verkooping, als n^{r} I^{bis} een zwartgeworden en vuil doek, zonder lijst, ter tafel bracht, waarop, in zooverre zichtbaar, hetzelfde onderwerp was geschilderd als op de schilderij n^{r} I, *Twee kinderen die zeepbellen blazen.* Deze onoogelijke schilderij, 1^{m}14 hoog en 0^{m}90 breed, werd voor 50 fr. toegewezen aan den Gentschen kunstschilder Robert De Pauw, die, na haar te hebben gereinigd, er niets minder dan een gewrocht van Rembrandt in ontdekt heeft. Zoo althans wordt van verschillende zijden verzekerd. Het stuk scheen op meer dan eene plaats overschilderd te zijn en de heer Robert De Pauw moet er in gelukt zijn, de overschilderingen geheel weg te nemen. Zelfs (altoos volgens men verzekert) zou op de schilderij Rembrandts handmerk aangetroffen worden, met het penseel in de volle verf op den grond van het tafereel aangebracht. En er wordt bijgevoegd, dat ook zonder het handteeken, geen kenner aarzelen zal om bij de eerste aanschouwing, het gereinigde stuk voor een werk van Rembrandt te erkennen. De twee afgebeelde kinderen, zoo lezen wij in eene beschrijving, zijn ten halven lijve, op natuurlijke grootte voorgesteld. Zij zijn zoo zonderling uitgedoscht, dat hunne kleeding niet laat onderkennen tot welk land zij behooren. Het hoofd van den knaap is met veldbloemen, dit van het meisje met eenen diadeem vol edelgesteenten versierd, waarin een prachtig licht speelt. Op den grond liggen een aantal gouden en zilveren muntstukken en staat aan de voorzijde een wierookvat waaruit walmen opstijgen die zich kronkelen tot de woorden: Vanitas vanitatum, omnia vanitas.

Men verzekert, dat er van Engelsche (?) zijde, reeds 50,000 fr. voor de schilderij aangeboden is.

Wat er van dit een en ander waar moge zijn, zal vermoedelijk de tijd wel leeren.

Oude bouwwerken in Vlaanderen.

De 2de aflevering voor 1882 van dit belangrijk werk, uitgegeven door P. Langerock en A. Van Houcke, bevat: afbeeldingen eener deur, binnen- en buitenwaarts, uit een huis in de lange-Schipstraat te Gent, van ijzerwerk van een vensterluik in den toren van voormeld huis; het grondplan, den scheerboog, de gebinten en bijhoorigheden der parochiekerk van Sijngem; een hersteld huis op de Tichelrij te Gent. De geschiedkundige beschrijvingen zijn grootendeels ontleend aan de belangrijke geschiedenis der gemeenten van Oost-Vlaanderen door Fr. de Potter en J. Broeckaert.

Oud Antwerpen.

GEZICHT OP ANTWERPEN ZUIDWAARTS IN 1500.
TEEKENING VAN J. LINNIG, HOUTSNEDE VAN WIJLEN H. BROWN.

Zondag 26 Maart en volgende dagen was in den *Katholieken Kring* te Antwerpen eene tentoonstelling ingericht van 150 water verfschilderingen, voorstellende gezichten, gebouwen enz. uit Antwerpen. Deze schilderingen, gemaakt door en afkomstig van wijlen den z e e r e e r w . heer kanunnik Schaeffer, overleden te Mechelen in 1878, zijn thans in bezit, van dezes broeder, rustend geneesheer te Antwerpen. In 1879, blz 11, hebben wij den aankoop door het Mechelsche s t a d s b e s t u u r vermeld v a n dergelijke schilderingen van gezichten op Mechelen, aldaar uitgevoerd door J.B. De Noter 1787 + 1855. Ook de stad IJperen bezit in haar museum eene merkwaardige verzameling teekeningen, vervaardigd door A. Böhm 1801 + 1873, naar de merkwaardigste gebouwen dier stad. Het gemeentebestuur van Antwerpen mocht er wel eens aan denken ook eene zulke verzameling aan te leggen en door teekenstift of penseel alles te laten vereeuwigen wat van oud Antwerpen merkwaardigs overblijft. Hetgeen er besteed wordt aan lichtbeelden (photographies), zal, het is te vreezen, verloren geld zijn, daar zeer waarschijnlijk binnen 50 of 100 jaren de lichtbeelden zullen verzwonden zijn; het ware dus doelmatiger teekenstift, penseel of graveernaald te benuttigen, zooals wij reeds in 1879, blz. 183, hebben doen opmerken ter gelegenheid van het *Werk van Rubens.*[1] Het ware niet onbelangrijk eens eene algemeene tentoonstelling in te richten van tafereelen, waterverfschilderingen, teekeningen, prenten enz. die betrekking hebben op de stad Antwerpen en de omliggende plaatsen. Daartoe kon men een beroep doen op de liefhebbers en kunstbeoefenaren die dergelijke bezitten. De heer Jos. Linnig, die als 't ware een gansch leven heeft besteed aan het teekenen, schilderen en graveeren van voorstellingen uit oud Antwerpen, zou voor eene tentoonstelling als de bedoelde, een schat van bijdragen kunnen leveren; onder andere zouden bij onze weet ook een aantal werken der kunstschilders F. De Braekeleer, Ed. Dujardin, H. Leys, J. Ruyten, H. Schaefels, J. Van Regemorter e n z . ding k u n n e n gevraagd worden. De houtsnede van H. Brown, die wij hier mededeelen, werd vervaardigd naar eene op het A n t w e r p s c h s t a d s a r c h i e f b e r u s t e n d e afbeelding die in 1505 werd gemaakt, naar eene o u d e r e . De verzameling w a t e r v e r f s c h i lderingen van kanunnik S c h a e f f e r is e c h t merkwaardig; zij strekt de nagedachtenis van den waardigen maker inderdaad tot eer en verschaft hem wettige aanspraak op de dankbaarheid zijner Antwerpsche stadgenooten.

(1) Zie daarover ook onzen jaargg. 1880, blz. 14 en 146.

Kroniek.

Antwerpen. Onze vriend en medewerker de heer Jos. Staes, die als prozaschrijver niet minder gunstig bekend is dan als dichter, maakte in 1881 eene kunstreis doorheen een groot gedeelte van Italië. Op zijnen tocht verzamelde hij, volgens zijne oude goede reisgewoonte, tal van aanteekeningen, met het doel die later te verwerken tot een samenhangend geheel. Zeer waarschijnlijk zal de heer Staes ook onzen lezers in de gelegenheid stellen, met zijne reiservaringen op velerlei gebied, hun voordeel te doen. In afwachting hij klaar zij met den niet geringen arbeid waartoe hij zich heeft gezet, liet hij bij L. Dela Montagne eene aan zijn reisverhaal ontleende beknopte verhandeling drukken, waarin over het zoogenoemde geboortehuis van Rubens in de stad Keulen gehandeld wordt. Het opstel, dat 12 bladzijden beslaat, bevat almede een teekenachtig overzicht van de stad Keulen. Ter loops vat de schrijver te zamen wat er in den laatsten tijd over de geboorteplaats van Rubens werd aangevoerd. Zooals men ziet is de inhoud van het opstel afwisselend genoeg. Het zal dan ook met genoegen worden gelezen. De titel is: *Rubens' geboortehuis*, *eenige bladen uit mijn onuitgegeven reisboek.*

- Mev. wed. Jos. Stalins-Verschuylen heeft ten haren huize in de Leopoldstraat n^{r} 15, eenen cursus van teekenkunst enz.

voor dames ingericht, onder medewerking van een bekwamen geoefenden leeraar den heer Emiel Nelis. De cursus omvat de volgende vakken van onderwijs; teekenen, schilderen op porselein, met olieverf, met waterverf, enz.

- Den 8^{n} Mei zal in de naburige gemeente Duffel een levensgroot standbeeld van Cornelius Van Kiel (Kilianus), die in 1528 te Duffel geboren werd en te Antwerpen overleed op 15 April 1607, opgericht worden. Het beeld is een gewrocht van den gunstig gekenden Joseph De Cuyper. Er zullen groote feesten door het gemeentebestuur worden ingericht, een geschiedkundige stoet zal uitgaan en een feestmaal gehouden worden om 5 ure. (Zie over Kiliaen *De Vlaamsche School* van 1863, blz. 187; 1873, blz. 165; 1874, blz. 91.)

- De beeldhouwer J. De Braekeleer heeft het gemeentebestuur bericht dat hij niet zal mededingen voor het maken van een beeld van Conscience, op de voorwaarden door de overheid voorgeschreven en door ons vermeld op blz. 33.

- *Koninklijke academie van schoone kunsten.* Bij koninklijk besluit van 22 Maart zijn benoemd als keurders der werken van den voorloopigen beeldhouwkundigen wedstrijd voor den prijs van Rome (zie blz. 11) de heeren J. Geefs, P.C. Vanderstappen, E. Simonis, T.J. Canneel, L. De Taye, K. Verlat en M.P. Drion; bijgevoegde leden: J. Ducaju en J. De Braekeleer. Vergadering op 4 April.

Mechelen. Mgr. Claessens heeft in eenen prijskamp voor Latijnsche gedichten, uitgeschreven te Rome door mgr. Luigi Tripepi, ter gelegenheid van den verjaardag der kroning van Z.H. Leo XIII, een zilveren eeremetaal bekomen.

Brussel. Zij, die willen deelnemen aan den prijskamp gesticht door dr, J.B. Guinard voor het beste werk of de beste uitvinding ter verbetering van den zedelijken en stoffelijken toestand der werkende klasse, moeten hun werk, in druk of handschrift, of de beschrijving van hunne uitvinding, met of zonder model, vóór 1 Juli 1882 inzenden aan den minister van binnenlandsche zaken. De uitgeloofde prijs bedraagt 10,000 fr.

- In de koninklijke academie van België heeft de heer Leop. Devillers, archivaris van Henegouwen, mededeeling gedaan van het dagboek van Nicolaas de Landas, den advocaat van graaf Egmont, toen deze door Alva gevangen genomen was. Dit dagboek, loopende van 11 December 1567 tot 12 Februari 1568, berustte vroeger in het archief van het burgerlijk gasthuis te Bergen; in 1871 is het naar het burgerlijk archief overgebracht. Het beslaat 300 folio-bladzijden en beschrijft de bezwaren, welke Alva telkens aan den geregelden loop van het proces in den weg legde. De privileges van het Gulden Vlies, de rechten van Brabant, welke Philips II bezworen had, werden in weerwil van al de maatregelen van Landas, met voeten getreden. Alva wilde den graaf buiten rechterlijken bijstand houden, totdat deze zelf zijne verdediging zou opgesteld hebben.

- De te Brussel gevestigde Nederlandsche Maatschappij van Liefdadigheid, onder bescherming van Z.M. den koning der Nederlanden en het voorzitterschap der heeren Gericke van Herwijnen, den Nederlandschen gezant, en dr. J. Huyvenaar heeft ten behoeve van haar liefdadig doel, eene tentoonstelling geopend in het Paleis van Schoone Kunsten, in de Regentiestraat, bestaande uit: 1. oude schilderijen van Hollandsche en Vlaamsche meesters, 2. hedendaagsche schilderijen, waterverfschilderingen enz. De tentoonstelling zal met eene verloting van belangrijke voorwerpen gepaard gaan. HH. MM. de koning en de koningin woonden de opening der tentoonstelling bij; HH. KK. HH. de graaf en de gravin van Vlaanderen brachten haar een bezoek.

- De vrije hoogeschool telt 1239 leerlingen.

- In den wedstrijd van tooneelletterkunde, uitgeschreven door de maatschappij de *Wijngaard* (zie onzen jaargg. 1881, blz 122), is het tooneelspel in een bedrijf

Broederliefde, door A. Schepens, te St.-Joost-ten-Noode, bekroond. Eene eervolle vermelding bekwamen de stukken *Misverstand*, door Edm. Hendricx, bestuurder van het nationaal tooneel te Brussel, en *Familieschande.*

- De schilderij van L. Gallait, waarvan wij blz. 34 gewaagden, is eenige dagen tentoongesteld geweest in het Paleis van Schoone Kunsten. Het stuk is in een grijzen droefgeestigen maar indruk wekkenden toon geschilderd en bevat vele figuren: slachtoffers van de ziekte, vrouwen, kinderen en grijsaards; voorts de bisschop van Doornik. Radbod, blootvoets, in een haren kleed gewikkeld, uit de hoofdkerk komende, voorafgegaan van eenen koorknaap die eene bel klingelt; achter den bisschop, priesters en kloosterlingen die een zwart O.-L.-Vrouwebeeld ronddragen, ten einde door de goddelijke barmhartigheid het ophouden der pest te bekomen die in de XIIe eeuw de stad Doornik teisterde. Dertig jaren geleden maakte onze beroemde meester de eerste schets dezer merkwaardige schilderij, welke hij voor goed onder handen nam in 1878 en onlangs voltooide. Zij is naar de door ons op bladz. 35 aangekondigde tentoonstelling te Weenen gezonden.

- N^{r} 8 en 9 der *Annales du bibliophile belge*, uitgave van Fr. J. Olivier, bevatten de geschiedenis van den Franschen schouwburg in België; door F. F; *Erasmiana*, zijnde onuitgegeven grafschriften ter nagedachtenis van Desiderius Erasmus door wijlen F.L. Hoffmann, van Hamburg; Almanakken enz. gedrukt te Doornik en eene zeer belangrijke boekenlijst met prijzen.

- Het rijksmuseum heeft eene kleine schilderij van Rubens bijgekocht, 0^{m}67 hoog, 0^{m}48 breed, waarop Onze-Lieve-Vrouw met het kindje, gezeten afgebeeld is in een landschap met rozen beplant dat door J. Breughel zou geschilderd zijn. Maria is gekleed in 't karmozijn met blauwen mantel; de kleine Jezus, die geheel naakt is, houdt een vergeet-mij-nietje in de hand.

Leuven. A. Hennebicq heeft de eerste schilderij voor de versiering der gothieke zaal van het stadhuis voltooid. (Zie 1878, blz. 202.) Zij stelt voor *Antoinetta van Rosmal die met de hervormden van Leuven geschil voert over den Bijbel* (1542).

Gent. De in 1879 begonnen herstelling van Rafaël Coxie's schilderij in het museum, *Het laatste oordeel*, is sedert eenige maanden geheel voltooid. In onzen jaargang 1864, blz. 207, gaven wij van deze schilderij eene door C. T'Felt op steen gesneden afbeelding, vergezeld van het opstel waaraan wij op blz. 28 van den loopenden jaargang hebben herinnerd, ter gelegenheid van het overlijden van den schrijver, den heer Ed. De Busschere.

- Verschenen bij F.L. Dullé-Plus: *Muziek en tooneel in Vlaanderen* door Remo (O. Wattez), een boekdeeltje van 15 bladzijden, waarin de schrijver nagaat hoedanig de toestand ten onzent is op het gebied van de muziek en het tooneel en wat hij zou kunnen en moeten zijn. Hij doet uitschijnen hoe ook in ons land de publieke wansmaak aan de kluchten van Offenbach den voorrang gunt boven de meesterstukken van Wagner, Beethoven, Weber enz.; hij brandmerkt de dusgenaamde *cafés-chantants*, waar bij 't geronk eener slechte piano *romances* en *chansonnettes à la parisienne* worden voorgedragen en toegejuicht en toont aan wat het beklagelijk gevolg is geweest van die geestverstomping in Frankrijk, dat ten onzent zooveel naäpers vindt. Hij wijst verder met kracht van woorden de wegen en middelen aan door welke de smaak van het volk zou kunnen veredeld en het publiek op de hoogte gebracht worden om het schoone te waardeeren en lief te

krijgen. De daartoe strekkende pogingen behooren met vastberadenheid en moed te worden ondernomen; de vereischten zijn: goede wil, werkzaamheid en beleid. Dusdoende zouden de muziek- en tooneelvereenigingen inderdaad leerscholen worden voor het volk, wat zij vooralsnog in verre na niet zijn. Wij wenschen de verhandeling van den heer Wattez in veler handen.

Luik. In de naburige gemeente Angleur zijn ter diepte van ruim een halven meter uit den grond de volgende bronzen voorwerpen opgegraven: twee vrouwenbeeldjes, een jongelingsbeeldje met opgeheven armen, het beeldje van eenen veldgod, drie gebaarde Mercuriuskoppen, twee tigerskoppen, een leeuwenbeeldje, eene Romeinsche kraan, eene rechte buis enz. Er wordt verondersteld, dat daar ter plaatse eenmaal een Romeinsch landhuis heeft bestaan. Naar gissing zijn de voorwerpen, welke in bezit gekomen zijn van den hoogleeraar E. de Lavelye, ruim 1500 jaren oud.

Verviers. De kerk van den H. Remaclus, in de XIIe eeuw gebouwd, gaat afgebroken worden. Zij behoorde aan den heer Grand'Ry, een rijk fabrikant, die de nieuwe Remacluskerk bouwen liet, waarin muurschilderingen van den Antwerpschen kunstschilder Jos. Bellemans prijken. (Zie onze jaargg. 1864, blz. 45; 1869, blz. 65; 1880, blz. 155.)

Doornik. Ch. Brunin, van Bergen (Henegouwen) heeft het model voltooid van het standbeeld van den maarschalk van Ligne; de inhuldiging van het bronzen beeld op de Grootemarkt te Beloeil is vastgesteld tegen Juli.

Buitenland.

's-Gravenhage. De *Nederlandsche Kunstbode* kloeg onlangs in de volgende bewoordingen: ‘De zorg van het gemeentebestuur der hofstad voor de oudheden, kunstvoorwerpen en archieven der stad is spreekwoordelijk. Tien jaren geleden verkocht het voor eenige guldens een fraai goudlederen behangsel, uit de gebouwen van de inrichting voor de soepkokerij afkomstig, aan een bekend liefhebber, den heer John L. Eenige jaren geleden liet het toe, dat in het gymnasium eene kamer, met Gobelins behangen, werd volgestapeld met steenkolen en turf. Kort daarop kondigde het de verkooping aan van een fraaien, gebeeldhouwden schoorsteen, afkomstig uit een der huizen naast het stadhuis. Dezer dagen heeft het de stadsapotheek doen verbouwen. Op een fraai schoorsteenstuk, dat in dit gebouw werd aangetroffen, wierd niet gelet. Het werd aan den aannemer overgelaten, die het aan een antiekkoopman overdeed, van wien het overging in handen van een kunstkenner, die het doek restaureerde. Het stuk is nu eenige honderden waard. Het stelt een fraai landschap voor; in 't midden, onder zwaar geboomte, het standbeeld van een riviergod, waarbij een gezelschap deftige dames en heeren gezien wordt. Op den achtergrond links eene karos met vier paarden. Dit inderdaad schoone schilderstuk dagteekent uit de tweede helft der XVIIe eeuw.’

- Er is in den Haag een genootschap tot stand gekomen van Nederlandsche waterverfschilders, onder de bescherming des konings. Van Juli tot September zal de eerste tentoonstelling worden gehouden. Het bestuur bestaat uit de heeren: H.F.C. Ten Kate, te 's-Gravenhage, Ch. Rochussen, te Rotterdam en C. Springer, te Amsterdam.

- Het Cremer-gedenkteeken is voltooid en geplaatst bij de waterpartij in de Scheveningsche boschjes. Het bestaat uit eene groote bank, gesteund door twee kleinere, alle drie halfrondvormig en koepelsgewijze ingericht. De groote bank heeft 5 pilaren, uit rooden en hardsteen opgetrokken, ongeveer 4 meters hoog, met drie

hardsteenen trappen; de zitplaats is evenals de twee andere van ijzeren staven. De vloer is belegd met verschillende tegels. De twee hoofdpilasters zijn bedekt met eene geslotene vaas met fakkel. Op de hoofdpilaren leest men in vergulde letteren: *Gewijd aan J.J. Cremer*, en op de andere: 1827-1880.

Amsterdam. Eene internationale tentoonstelling van koloniale en algemeene uitvoerartikelen zal van 1 Mei tot einde October 1883 in deze stad worden gehouden. Er zal eene afdeeling zijn voor kunstvoorwerpen uit vroegere jaren en voorwerpen van nijverheidskunst; er zullen prijskampen van levende dieren, van bloemen en fruit, benevens congressen en voordrachten plaats hebben, (N.-B. In het buitenland kan het algemeen reglement, alsmede de bijzondere programmas der tentoonstelling, door belanghebbenden geraadpleegd worden aan de Nederlandsche consulaten.)

Parijs. Charles Blanc heeft zijne zeer kostbare boekenverzameling aan het Fransche instituut vermaakt. (Zie blz. 20.)

Londen. Op eene meeting, den 28^{n} Februari onder voorzitterschap van den prins van Wallis gehouden, is beslist doorheen heel Engeland vergaderingen te beleggen, ten einde het noodige geld in te zamelen voor het stichten van een koninklijk muziekcollege.

- Gebroeders Rogers, te Watford, beweren een niet ontplofbaar gas te hebben ontdekt, dat geen nadeel doet aan planten, schilderijen, boeken en verguldsel, terwijl het beter licht geeft en goedkooper zou zijn dan gewoon steenkolengas.

- De tweede schilderij van Rubens (zie blz. 35) die vermeld wordt als zullende met de overige schilderijen der galerij van Hamilton openbaar verkocht worden, is getiteld *De Paardmenschen* (centauren).

Bremen. Een ingezetene dezer stad, Julius Roland, onlangs overleden, heeft bij laatste wilsbeschikking bepaald, dat zijn vermogen van eenige honderd duizend mark voor de helft aan zijn geboorteland Oldenburg en voor de andere helft aan de stad Bremen zal komen, om het voor bepaalde doeleinden op kunstgebied te gebruiken.

- In het kroonwoud van Stupbach is den 1^{n} Februari een 400-jarige eik geveld; de boom was 35 meters hoog; zijn omvang (in de koord) bereikte 6 meters, zijne middellijn van onder 2 meters.

Geneve. De lage waterstand op het meer Constanz, ten gevolge der langdurige droogte, heeft vele belangrijke vooreeuwsche voorwerpen blootgelegd, nabij Steckborn, in het kanton Thurgau, namelijk: beenen en keisteenvoorwerpen, harpoenen, pot- of aardewerk, waarvan veel ongeschonden is, knodsen, harpoenen, korven, pijlen en landbouwwerktuigen, benevens geraamten en deelen van beren, bisons en moerashennen; voorts eene aanzienlijke hoeveelheid haver en tarwe in goeden staat van bewaring en een opmerkelijk goed en kunstvol gemaakt harpoen van hertshoorn. Al de overblijfsels zijn naar Frauenfeld overgevoerd bij de verzameling van de plaatselijke maatschappij van geschiedenis en natuurlijke historie.

- Nu wijlen mev. Streikeisen, die van haar grootvader, Paul Moulton, ettelijke handschriften van J.J. Rousseau erfde, heeft aan de stadsbibliotheek van Geneve 8 boekdeelen geschonken, allen eigenhandig door Rousseau geschreven, te weten: *Les Confessions,* 2 boekdeelen; *Le Contrat Social*, 1 boek; *La Profession de Foi du Vicaire Savoyard*, 1 zwaarlijvig boekdeel; *Oraison Funèbre du Duc d'Orléans*, 1 boek; *Projet de Constitution pour la Corse*, opgesteld ten verzoeke van Paoli, in 1760; *Morceaux divers*, 1 boek; voorts 2 tot nu toe onuitgegevene boekdeelen.

Napels. Den 1^{n} October wordt in deze stad een weerkundig congres gehouden.

Jan Hendrik Bormans 1801 + 1878.*

De werkzaamheden van Bormans op 't gebied der Nederlandsche taal- en letterkunde zijn bijzonder tweederlei: ten eerste, zijne bemoeiingen tot het bereiken der eenparigheid in spelling; ten tweede, zijne critische uitgaven onzer middeleeuwsche letterkundige werken en zijne grondige studiën over de oude Dietsche taal.

I. In het begin van 1836 werd er te Brussel eene Maatschappij ingericht *tot bevordering der Nederduitsche tael- en letterkunde.* Zij had tot doel ‘om alle bestaende geschillen over spelling en taelregelen allengskens te vereffenen, en door dien weg tot de gewenschte eenparigheid te komen(1).’

Het getal der leden was bepaald op dertig. Onder hen treffen wij aan al de mannen, die het sein gaven tot heropbeuring onzer moedertaal en eenig gezag hadden op het gebied der Vlaamsche taalkunde, J.-F. Willems, David, Ledeganck, Blommaert, Serrure, enz. Aan Bormans, onlangs benoemd tot leeraar der Vlaamsche letterkunde bij de Gentsche Hoogeschool, werd het lidmaatschap aangeboden en door hem aanvaard.

Ten gevolge van een besluit der jonge Maatschappij, werd de Heer Minister van Binnenlandsche Zaken verzocht eene prijsvraag te willen uitschrijven, aldus luidende: ‘men vraegt eene beoordeelende verhandeling over de geschilpunten ten aenzien der spelling en woordverbuiging der Nederduitsche tael, met aenwyzing der middelen het best geschikt om tot de eenparigheid te leiden, volgens de oorspronkelyke gronden der tael, het algemeen spraekgebruik en het gezag der oudere en nieuwere schryvers, in dier voege dat de daerbij verkiezelykst gevondene schryfwyze aennemelyk zy in alle de provincien des Ryks waer die tael gesproken wordt.’

De Heer Minister willigde het verzoek der Maatschappij in. Bij koninklijk besluit van den 6^{den} September 1836, werd de prijsvraag voorgesteld, en den 15^{den} Juli 1837 eene Commissie benoemd ter beoordeeling van de twaalf ingezonden antwoorden of verhandelingen. De Commissie telde zeven leden: de heeren J.-F. Willems, David, Bormans, De Smet, D'Hulster, Verspreeuwen en Ledeganck. Zij vereenigde zich voor de eerste maal den 22sten Januari 1838, en droeg aan Willems het voorzitterschap op, aan Bormans de taak van secretaris-verslaggever. In de zitting van den 6^{den} October 1838, erkende de Commissie dat geene der mededingende verhandelingen de prijsvraag volkomen had opgelost. Zij gelastte dan den secretaris een algemeen verslag op te stellen, waarin niet alléén de verdiensten of gebreken der ingezonden schriften zouden worden besproken, maar tevens al de geschilpunten volgens de echte taalgronden verhandeld en beslist, zóó dat dit verslag de grondsteenen zou leveren tot de heropbouwing van ons spellingstelsel.

De taak, hoe moeilijk ook, werd door Bormans bereidwillig aangenomen. Het verslag moest in de zitting van den 15^{den} Januari 1839 aan de Maatschappij tot bevordering der Nederlandsche taal- en letterkunde worden medegedeeld; maar, om verscheidene redenen, had die zitting geene plaats, en het was eerst in de vergadering der Commissie, gehouden den 17^{den} en 18^{den} Augustus 1839, dat eenige deelen van het verslag, de gewichtigste punten betreffende, werden voorgelezen en door al de aanwezige leden goedgekeurd. De Commissie besloot alsdan den druk van het geheel verslag.

Hoewel het Belgisch Museum reeds in de derde aflevering van het jaar 1839 (bl. 291-341) een belangrijk uittreksel uit het Verslag opnam, duurde het nog anderhalf

* Zie de *Vlaamsche School* 1878, blz. 124.

(1) David, in *De Middelaer,* 1, blz. 20.

jaar vóór de verschijning van het lang verbeide Verslag, een boekdeel van 641 bladzijden. Het voorwoord tot den lezer is gedagteekend den 26 Mei 1841.

Grondige kennis der taal, zoowel der nieuwere als der oude, gezonde redeneering, bondigheid der voorstelling, kenmerken volgens de beste *critici* van dien tijd het belangrijk werk. ‘Wij kunnen de verzekering geven, schreef David, in *De Middelaer,* I, bl. 432, dat er nimmer in België een werk over onze moedertael geschreven is, waerin de taelgronden met meer geleerdheid en scherpzin onderzocht zijn, en dat Holland zelf weinig heeft voortgebragt dat er meê vergeleken kan worden.’

De schrijver ontleedt en beoordeelt achtereenvolgens tien der ingezonden verhandelingen, in 't kort besprekende die welke de verslaggever van minder gehalte schijnen te zijn, langer verwijlende bij die, waaraan hij grootere waarde hecht, in 't bijzonder bij de verhandeling van P.v.D., professor aan het Athenaeum te G. In elke dezer tien beoordeelingen is de wederlegging van elke valsche stelling gevolgd van de bewijsvoering der stelling, welke Bormans verdedigt.

Ten gevolge van dit plan, is de schrijver genoodzaakt, in stede van de betwiste vraagpunten volgens eene systematische en logische orde te behandelen, den opsteller van iedere verhandeling stapsgewijze te volgen, en hij stelt zich aldus niet alléén aan het gemis van logische orde, maar insgelijks aan herhalingen bloot,

Ware het Verslag in twee verhandelingen verdeeld, waarvan de eerste de stellingen der ingezonden stukken achtereenvolgens zou ontleden en desnoods in 't kort wederleggen, de tweede de taal- en spelregels, door de Commissie of door Bormans voorgestaan, in 't breed en in systematische orde zou ontvouwen en bewijzen, het alleszins zoo belangrijke werk zou er aan duidelijkheid en kracht van bewijsvoering veel bij hebben gewonnen, des te meer daar het gemis eener inhoudstafel de hanteering van het lijvig boek lastiger maakt.

Groot was de invloed, dien het meesterlijk Verslag van Bormans oefende op het vaststellen onzer taal- en spelregels. Vele valsche of belachelijke stellingen, voor welke hardnekkige kampioenen sedert jaren in 't harnas waren gesprongen, waren voor immer uit het strijdperk verwezen. De grondslag tot eenheid van spelling was gelegd.

Het verslag verdedigde de volgende stellingen:

1° Ieder klinker kan slechts door zich zelven verlengd worden, wil hij niet een tweeklank of ten minste eene onzuivere vokaal worden. Derhalve schrijve men: *daad,* niet *daed, muur*, niet muer (bl. 109-114, 201-215).

2° Het gebruik der enkel vokaal spelling in alle lettergrepen waar de klinker de slotletter is, de scherplange *e* en *o* uitgezonderd. Men schrijve *daden*, niet *daeden* of *daaden*, *muren*, niet mueren of muuren (bl. 216-223, 226-239).

3° De zachtlange *î* bestaat niet meer en is verloopen tot den tweeklank ie; de scherplange *i* is de tweeklank ij geworden (blz. 228-230). Van den klinker ij onderscheide men streng de y, welke geen klinker, maar een medeklinker en overgangsletter is, evenals de *w.* Men schrijve *maatschappij, hij, zij,* niet *maatschappy*, *hy*, *zy* (blz. 245-338).

4° In overeenkomst met den voorgaanden regel, worden de tweeklanken *ei* en *ui* met de enkele *i* gevormd: *lui*, *rei* niet *luy*, *rey;* ook in verlengde woorden, als *rei-en, krui-en, lui-aard*, wijl hier de twee opvolgende klanken zonder gaping kunnen worden uitgesproken, en derhalve de inlassching eens medeklinkers niet behoeven (bl. 264-265, 276 278, 293-304, vgl 53-59).

In de twee- of liever drieklanken *aey* (*aay*, *ây*), *oey*, *ooy*, is het verkieslijker de *y* te behouden, wijl hier de medeklinker gehoord wordt met een duister gevoel van den hem, om zoo te spreken, verwanten
i-klank. Dus s c h r i j v e men: *bloey*, *bloeyen, draey* (*draay*), *drayen* (bl. 274-275, 289-292, 304-314, vgl. 165-173).

NAAR EENE KOPERSNEDE VAN J. DEMANNEZ.

5° Men schrijve n a a r verkiezing *paerd* (paard), *waerd* (*waard*), staert (staart), of *peerd*, *weerd*, *steert*, maar niet peird, w e i r d , *steirt* (blz. 83-123).

6° Weglating der accenten, met uitzondering van die teekens, welke gebruikelijk zijn om eenen bijzonderen nadruk of eene samentrekking aan te duiden (bl. 26-48, 620-633).

7° Men schrijve *veinzaerd* (*veinzaard*), *gierigaerd* (*gierigaard*), enz., niet *veinzaert*, *gierigaert* (blz. 344-362).

8° V ó ó r d e letter *t* gebruike m en *ch*, overal waar de *g* niet oorspronkelijk is (bl. 369-406).

9° Men schrijve *lag-chen*, *kug-chen*, *lig-chaem*, om den korten wortelklinker ongestoord te bewaren, maar *jui-chen*, *goochelen*, *loo-chenen*, zonder verdubbeling, dewijl de wortelklinker lang of een tweeklank is (bl. 393, vlgg.).

10° Men schrijve met inlassching der *t wezentlijk, opentlijk, eigentlijk,* enz. (blz. 443-472).

11° In den eersten naamval mannelijk enkelvoud, schrijve men *de* (*een*), niet *den* (eenen), bijgevolg met weglating der *n* of *en* in de bijvoeglijke naamwoorden, welke laatste nochtans, zelfstandig gebruikt, in 't meervoud de *n* aannemen (bl. 49-53, 552-570, 583-593).

12° De stoflijke bijvoeglijke naamwoorden behouden de *n: ijzeren*, *gouden,* enz. (blz. 342-344).

13° Men schrijve *dt* in de vervoeging der werkwoorden op *den* uitgaande: *gij wordt*, *bindt*, *vindt*, hij *wordt*, *bindt*, *vindt* (blz. 601).

De twee laatste punten werden door den verslaggever slechts ter loops aangeduid.

Van deze stellingen waren er *acht,* te weten: n°s 2, 4, 5, 6, 8, 11, 12 en 13, door de leden der Commissie in de zitting van en 18^den^ Augusti 1839 met algemeene stemmen goedgekeurd, terwijl de andere punten, als van minder aanbelang zijnde, onaangeroerd werden gelaten. De Commissie verklaarde dat zij het aannemen dier taal- en spelregels voorstelde en aanried, als reeds gewettigd door het gezag der beste schrijvers en overeenkomstig met het aloude gebruik onzer voorvaderen en tevens als zijnde het geschiktste middel om tot eenparigheid in het schrijven der Nederlandsche taal te geraken(1).

Nauwelijks was deze verklaring der Commissie door het Staatsblad openbaar gemaakt, of er verhieven zich hevige protestatiën, bijzonder in West-Vlaanderen, van den kant der aanhangers der oude spelwijze. 'Er werden artikels geschreven, protestatiën geteekend, pamphletten rondgedragen en onder de deuren gestoken, looze geruchten verspreid, lasteringen uitgevonden, listen berokkend om het werk der Commissie omver te werpen(2).' Maar al die luidruchtige tegenspraak baatte weinig en verminderde allengskens, nadat het verslag van Bormans de taalkundige gronden der aangenomen regels had uitgelegd. In eene vergadering van taalkundigen en onderwijzers der provincie Antwerpen, beroepen vanwege den Gouverneur op den 11^den^ October 1841, werden, na grondige bespreking; zeven der acht taalregels door meerderheid van stemmen aangenomen. Alléén de regel, hooger vervat onder n° 4, betreffende het gebruik van *i* of *y* in tweeen drieklanken, werd in zijn tweede artikel gewijzigd(3). Reeds sedert de maand September van hetzelfde jaar had het Hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der Nederduitsche taal- en letterkunde eene algemeene vergadering belegd tot het nemen van een goed- of afkeurend besluit op

(1) Zie Belgisch Museum, III, 290.
(2) David in *De Middelaer,* II, 150.
(3) Zie *De Middelaer*, II, 53-56.

elk der acht taalregelen[1]. De vergadering werd gehouden te Gent, den 23sten October, en bijgewoond door twintig leden der Maatschappij, door de afgevaardigden der letterlievende Genootschappen van Antwerpen, Leuven en Gent, één voor elk Genootschap, en door twee en twintig andere taalkundigen van Oost- en West-Vlaanderen[2].

Zooals te Antwerpen, werden *zeven* voorstellen der Commissie met eenparigheid of eene groote meerderheid van stemmen goedgekeurd. De regel over het gebruik der *i* of *y* in de twee- en drieklanken werd gewijzigd in den zin dien de Antwerpsche vergadering had voorgesteld, en luidde derhalve als volgt[3]:

1° In de twee- of zoogenoemde drieklanken ei, ui, aei, oei en ooi, gebruikt men de enkele *i*, zoo dikwijls die letter het woord sluit of van een' medeklinker gevolgd wordt; derhalve schrijft men: ei, kruid, draei, boei, strooi, draeit, boeit, strooit.

2° Wanneer er een klinker opvolgt, voegt men achter de *i* een *j*, als vleijen, luijaard, draeijing, boeijen, strooijen.

De acht aldus vastgestelde taal- en spelregelen wonnen meer en meer veld en het gebruik er van werd door koninklijk besluit van den 1sten Januari 1844 verordend in de officieele vertaling van den *Bulletin officiel des lois et arrêtés royaux*[4].

Bormans mocht tevreden zijn over den uitslag zijner bemoeiingen. Nochtans was hij het niet. Hij kon het niet vergeven noch vergeten dat zijne stellingen over het onderscheid der *i*, *y* en *ij*, die hem sterk ter harte lagen, door het Gentsche Taalcongres waren gewijzigd. Hij drukte in *De Middelaer*, I, blz. 552-566, 1840-1841, II, blz. 189-205, 1841-42) een opstel getiteld: *Mijn verslag.* In de twee eerste artikels bespreekt hij de gebreken die men misschien aan zijn verslag zal ten laste brengen, hardheid van uitdrukking en duisterheid van voorstelling; in een derde en laatste artikel bestreed hij met hevigheid de wijziging die aan zijnen regel over de *i* en de *y* werd toegebracht (*Middelaer*, II, blz. 570 587).

De Vlaamsche taalkundigen, wier vurigste wensch het was het gebruik der aangenomen taalregels algemeen te zien worden, vreesden dat 's mans standvastigheid, of, zoo men wil, halsstarrigheid op het groote publiek slechten indruk zou maken. Derhalve trachtte de Heer van West-Pluymers van St.-Truiden, een der beste vrienden van Bormans, hem over te halen om in dit punt zijn persoonlijk gevoelen te slachtofferen tot goed voorbeeld voor hen allen die tot dus verre met de spelling van het Taalcongres het nog niet hielden. Het was in de *Middelaer* (III, 1842-1843, bl. 449-455), dat de Heer van West die poging deed. De opvolger van den *Middelaer*, de *School- en Letterbode*, gedrukt te St.-Truiden, bij den heer van West, ontving het antwoord van den onverbiddelijken taalkundige in eenen open brief ‘aen den heer W. Van West-Pluymers, boekdrukker te St.-Truiden, deel I, 1844, bl. 501-532. ‘*Zijne meening*’, zoo luidt het, ‘*zijne overtuiging*, die uit *daadzaken* spruit welke van ons niet afhangen, kan men zoo niet afstaen.....’, en als bewijs dat hij zijne overtuiging niet afstond, drukte hij in den tweeden jaargang van hetzelfde tijdschrift (1845), eene uitgebreide studie, getiteld: ‘*Wat is in ons Nederduitsch en in 't Fransch de y, wanneer zij met eene vokael verbonden is?*’ (blz. 20-31, 79-89, 105-121), met het bijzonder oogwit ‘te betoogen dat mede in 't Fransch en volgens de eigene belijdenis der Fransche spraekkundigen, de *y* in de meeste gevallen niet eene *vokael*, maer eene *diphthong is.*’

(1) Zie *De Middelaer*, II. 50-53.
(2) *De Middelaer*, II, 94-97. F.-A. Snellaert, Taelcongres en Vlaemsch feest gehouden te Gent den 23sten en 24sten October 1841. Gent. 1842.
(3) *De Middelaer*, II, 96.
(4) Zie het *Staatsblad* van den 9den Januari 1844.

Het is niet te ontkennen dat 's mans weigering om zich naar de uitspraak van het Gentsche Taalcongres te gedragen, den invloed belemmerde dien de beslissingen van het Congres op het publiek moesten oefenen; maar men denke na hoe hard het valt aan een' geleerde, regels te verstooten van wier juistheid hij innig overtuigd is. Zoo kon ook, na de wijzigingen, aan het spellingstelsel toegebracht door de Commissie van 1864, om tot eenparigheid te geraken tusschen Noord en Zuid, J.-B. David, welke voorzitter dier Commissie geweest was, aan de verlenging van *a* door *e* niet verzaken[(1)].

Tot bewijs der grondigheid van Bormans' Verslag diene het dat de Commissie van 1864 slechts weinige veranderingen aan de acht taalregels maakte: ze golden nogmaals den regel over *i*, *y* of *ij* in de twee- en drieklanken, door de invoering der enkele *i*, zoowel in *vleien*, *draaien*, enz., als in *ik vlei*, *ik draai*, enz., en den regel over het gebruik van *ch* of *g* vóór de letter *t*, terwijl dezelfde Commissie verscheidene andere spelregels van Bormans aannam, die door de Commissie van 1839 onbeslist waren gelaten, als de verlenging der klinkers door zich zelven, het onderscheid der enkele en dubbele *e* en *o* en de vervanging van *y* als vokaal door *ij*[(2)].

In korte woorden: onder al onze taalkundigen is Bormans degene welke het meest heeft bijgedragen tot de eenparigheid in spelling; en deze eenparigheid is de voornaamste uitslag onzer werkzaamheden op het Vlaamsche taalgebied sedert vijftig jaren.

***

II. Toen Bormans, ten gevolge zijner beroeping te Gent op 't eind van 1835, het besluit nam zich aan de studie der Nederlandsche Taalkunde toe te wijden, begreep hij alras dat de eenige grondslag der wetenschap de kennis is onzer Middelnederlandsche taal. Met ijver doorlas hij de gewrochten onzer oudste letterkunde; en het baart geen wonder dat de man, ervaren in de critische methode der classieke philologie en met een' bijzonderen aanleg voor de taalstudie begaafd, weldra verrassende vorderingen maakte in dit nieuwe vak. Te dien tijde was, ten minste in Zuid-Nederland, onze middeleeuwsche letterkunde, die in onze Zuiderprovinciën met den grootsten luister gebloeid had, schier onbekend. Een groot getal werken onzer middeleeuwsche dichters lag in handschriften verscholen, en wachtte op een' bekwamen uitgever. Deze taak nam Bormans op zich.

Derhalve begon hij met de jongste uitgaven der Middelnederlandsche werken grondig te onderzoeken en critische nalezingen te schrijven op die uitgaven. Zijne critische beoordeeling van de uitgave van *Reinaert de Vos* door J.-F. Willems, gedrukt in den *Messager des sciences et des arts de la Belgique* (t. v, blz. 67-106, 377-429, 500-514, Gent, 1837), zijne *Aenteekeningen op eenige der oude stukken*, *uitgegeven in het Belgisch Museum* (Belgisch Museum, I, 454-470, Gent, 1837) en zijne aanmerkingen, medegedeeld in *De Middelaer* (2e jaergang, 1841-1842, blz. 262-266, 3e jaargang, 1842-1843. blz. 340-344) over *De ware lezing van 't Leven van Jhesus*, *door G.J. Meyer uitgegeven*, *naar 't Handschrift hersteld, tot nader kennis en juister schatting van dat Hs.*, al deze geleerde opstellen getuigen reeds van 's mans grondige kennis der Middelnederlandsche taal, zoowel als van zijn schrander oordeel en zijn' fijnen smaak.

(1) Zie mijne *Redevoering over de verdiensten van Hoogleeraar J.-B. David in het gebied der Nederlandsche Taal- en Letterkunde.* Leuven, 1866, blz. 29.

(2) Zie het koninklijk besluit 21 November 1864, in 't Staatsblad van den 22sten November 1864.

Maar weldra ondernam hij zelfs als uitgever op te treden; en als uitgever van Middelnederlandsche werken heeft hij aan de wetenschap de grootste diensten bewezen.

Tot in 1836 heerschte het algemeen gevoelen dat Jacob van Maerlant als de oudste onzer Middelnederlandsche schrijvers moet geroemd worden. Onze letterkunde, zoo meende men, dagteekende slechts sedert de tweede helft der XIIIe eeuw. In 1836 verscheen de vermaarde uitgave van *Reinaert de Vos*, door J.-F. Willems. De geleerde taalkundige beweerde dat de oorspronkelijke bewerking van den Vlaamschen Reinaart ten minste tot de tweede helft der XIIe eeuw opklimt. Die bewering, gegrond of niet, steunde op bloote redeneeringen. Ook vond Willems' meening hevige tegenstrevers. In 1837 wierd door Bormans aan de Belgische Academie[1] de ontdekking aangekondigd van de St-Servatius legende van Heinryck van Veldeken, den beroemden dichter die in de tweede helft der XIIe eeuw leefde (1160 + 1190) en door de Hoogduitschers als de hervormer hunner letterkunde wordt genoemd. Het bleek dat de oorspronkelijke St-Servatius legende geschreven is noch in het Hoogduitsch, noch in 't Platduitsch, maar in echt Nederlandsche taal, in het Limburgsch dialekt. Nu was het bewezen door de verklaring des dichters zelven, dat hij geboren werd in het oude graafschap Loon, waar inderdaad de woning der familie van Veldeken tot het einde der XIIIe eeuw door plaatselijke oorkonde wordt bevestigd.

Heerlijke ontdekking, en zóó waar, zóó gegrond, dat zelfs Gervinus, de vermaarde geschiedschrijver der Hoogduitsche letterkunde, de wezenlijkheid er van moest erkennen[2.] Heerlijke ontdekking, zeg ik; want zij geeft aan ons, Nederlanders, den beroemden van Veldeken weder; zij bewijst den invloed dien de Nederlandsche letterkunde in de XIIe eeuw oefende op het Hoogduitsche. Zij bewijst eindelijk dat Limburg of liever de Maasgouw, welker Dietsch dialekt volgens deskundigen de minst verbasterde telg van het Oudfrankisch is, te gelijker tijd met West-Vlaanderen de bakermat was onzer nationale letterkunde.

Het belangrijk handschrift dat de St-Servatius legende bewaarde, werd geschreven in het midden der XVe eeuw, waarschijnlijk te Maastricht, waarvan de patroon in het werk wordt vereerd, en hoorde toe aan den heer Aussems, notaris te Aubel. De tekst der legende verscheen door de zorgen van Bormans in de *Annales de la Société archéologique de Maestricht*, 1857, en afzonderlijk in 1858, ib. De tekst is opgeluisterd door korte aanteekeningen, en de *Voorrede* geeft de nauwkeurige beschrijving van het handschrift.

De XIIe en XIIIe eeuwen waren in Noord-Frankrijk en Waalsch-België de bloeitijd van den Ridderroman, waarvan de onderwerpen bijzonderlijk aan de sagen van Karel den Groote of van Arthur of van de Grieksche helden ontleend waren.

Onze Middelnederlandsche dichters hebben dezelfde stoffen behandeld. Voor 1840 kende men slechts weinige fragmenten onzer Nederlandsche ridderromans, en dewijl volgens het algemeen gevoelen die fragmenten niet hooger dan de XIVe eeuw of het einde der XIIIe eeuw opklommen, beschouwde men al de ridderromans als vertalingen van Fransche werken. Bormans bestreed die meening; hij beweerde in verscheidene opstellen dat de eerste kiem van vele sagen op Nederlandschen, niet op Gallischen bodem is ontsproten, en derhalve dat de eerste bewerking dier

(1) *Bulletins de l'Académie*, 2e serie, t. I, blz. 501 vlgg.

(2.) *Geschichte der deutschen Dichtung*, 5e Auflage. Leipzig, 1871, t. I, blz. 260 en 472. Zie ook J.-J. Thonissen, *Rapport séculaire sur les travaux de la Classe des Lettres*, blz. 204,

sagen in Nederlandsche taal moet zijn geschreven. Natuurlijk werd die stelling door Fransche taalkundigen, als Paulin Paris, verworpen; maar andere, zoo als Jonckbloet[1], nemen ze ten volle aan. Bormans ontkent niet dat van de fragmenten die wij *nu* nog bezitten, en wier getal door zijne ontdekkingen aanzienlijk vermeerderd is, de meeste vertalingen of liever navolgingen zijn van Fransche werken. Maar hij beweert dat dit niet het geval is met alle; en verder, dat de Fransche ridderromans, die door onze Nederlandsche schrijvers werden vertaald, vroeger den invloed hebben ondergaan van oorspronkelijk Nederlandsche werken die later verloren zijn geraakt.

Tot de Karelromans behooren onder andere de *Saksenkrijg*, het *Roelandslied* of de *Roncevaller slag*, *Carel ende Elegast* en de *Yeeste van Aiol.*

Van den *Saksenkrijg* bezitten wij slechts een fragment van 199 verzen; en het is nogmaals Bormans die het ontdekte op twee halve perkamentbladen van den omslag van een boek in- 4°, geschreven in het midden der XIIIe eeuw. De tekst met voorrede en aanteekeningen werd door hem in 1848 uitgegeven in de *Compte-rendu des séances de la Commission royale d'histoire* (t. XIV, blz. 253-279): *Fragment d'un ancien roman du cycle de Charlemagne en vers thyois* (*vieux flamand*). Ons fragment schijnt ontleend te zijn aan de vrije vertaling van eenen Franschen roman. Was deze de *Gwidekijn van Sassine,* of een andere? De vraag is tot heden niet opgelost.

De Dietsche bewerking van het vermaarde *Roelandslied* was gekend door drie fragmenten, het Haagsche, uitgegeven in 1840, het Brusselsche, gedrukt in 1851, en het Rijsselsche, openbaar gemaakt in 1858, toen de Eerw. Heer Daris een vierde fragment en wel het uitgebreidste van alle (want het bevat 565 verzen), ontdekte op den omslag van een register der oude collegiale kerk van Loon. Het fragment, geschreven tegen het einde der XIVe of begin der XVe eeuw, werd aan Bormans overhandigd, en gaf aan den geleerden taalkundige de gelegenheid om eene algemeene studie over het *Roelandslied* te maken: *La chanson de Roncevaux*, *fragments d'anciennes rédactions thioises avec une introduction et des remarques*, gedrukt in 1864 in de *Mémoires de l'Académie* (in-8°, t. XVI). Dit belangrijk werk bevat de kritische uitgave van al de Dietsche fragmenten van het *Roelandslied*, opgeluisterd door talrijke aanteekeningen, alsmede van de latere omwerking der XVIe eeuw. Vóór den tekt staat eene inleiding waarin Bormans den historischen oorsprong der sage behandelt, verder de Fransche bewerkingen der XIIe en XIIIe eeuwen, de bewerkingen in andere Europeesche talen, en eindelijk onze Ouddietsche fragmenten, wier diplomatische waarde en omvang hij bespreekt. De uitslag dezer vergelijkende studie is de volgende: De eerste redactie van het *Roelandslied* werd in het Dietsch opgesteld; naar deze werden bewerkt de Fransche uitgaven der XIIe eeuw. De Fransche teksten wierden op hunne beurt vrij nagevolgd door Dietsche dichters van wie de bestaande fragmenten voortkomen. Deze fragmenten zijn niet vertaald naar Turold, zoo als Jonckbloet vermeent[2], maar naar latere Fransche uitgaven; zij behooren niet alle tot ééne en dezelfde vertaling, maar tot verschillende, dagteekenende van de XIIIe of XIVe eeuw. Onder al de fragmenten is waarschijnlijk het Loonsche het oudste.

Van den oorspronkelijk Nederlandschen Karelroman *Carel en Elegast*, wiens overgeleverde tekst waarschijnlijk door eenen Brabander in de tweede helft der XIIe eeuw werd gedicht, gaf Bormans in 1873 twee fragmenten uit, behelzende 128 verzen,

(1) Jonckbloet, *Geschiedenis der Middennederlandsche Dichtkunst*, I, 288.
(2) *Gesch. der Middennederl. Dichtk.*, 257-258.

geschreven in de XIVe eeuw en behoorende aan de bibliotheek der stad Namen (*Bulletins de l'Académie*, 2e serie, t. XXXVI, blz. 220-226). Hoewel de inhoud dezer fragmenten reeds in Jonckbloets critische uitgave van 1859 gedrukt is, en zij derhalve aan onzen onvolledigen roman niets bijvoegen, leveren zij nochtans volgens Bormans eenige goede tekstverbeteringen.

Aan de Karelromans sluit zich aan de *Yeeste van Aiol*, die betrekking heeft op de zonen van Karel den Groote. Van dezen roman bestaat er eene Fransche bewerking in 11,000 verzen van het einde der XIIe eeuw, welke kort daarna door eenen Limburger in Limburgsch of Maaslandsch dialekt wierd overgebracht. Twee fragmenten dier vertalingen zijn onlangs teruggevonden, het eene van 218 verzen, door F. Deycks, Hoogleeraar te Munster, het ander van 27 verzen, afkomstig van de archieven van het gerechtshof te Diepenbeek bij Hasselt, door Bormans in 1863. Beide fragmenten komen voort, zooals Bormans het bewees, van hetzelfde handschrift, geschreven in het eerste vierendeel der XIIIe eeuw. Het nieuw ontdekte fragment, voorzien met aanteekeningen, de oorspronkelijke en alstoen nog onuitgegeven Fransche tekst, die in 't fragment vertaald is, en eindelijk de herdruk van het Deycksche fragment, met eene inleiding, werden in 1863 door Bormans uitgegeven in de *Bulletins de l'Académie* (2e serie, t. XV, blz. 177-275): *Fragment d'une ancienne traduction ou imitation en vers thiois de la Chanson de Geste d'Aiol, - Extrait de la partie correspondante du texte encore inédit de l'original roman. - Notes philologiques sur les deux textes.*

Onder de Fransche dichters, die in de XIIe eeuw de Arthurromans behandelden, munt uit Chrestien de Troyes. Van de Middelnederlandsche vertaling van zijnen *Percheval* bezaten wij slechts een klein gedeelte, toen Bormans in 1857[1] de ontdekking aankondigde van een fragment van 720 verzen, geschreven op twee perkamentbladen die als omslag dienden aan een register van het graaflijk huis van Outremont, Bormans beloofde dit fragment later aan de Academie mede te deelen; maar hij heeft deze belofte niet vervuld.

Zonder nauwe betrekking met de Karel- of Arthurromans is het epos of de ridderroman wiens held heet graaf Parthenopeus van Angiens en Bloys, neef van Clovis. Oorspronkelijk in 't Fransch opgesteld ongeveer om 1230 door Denys Piramus, werd de roman zeer kort daarna, waarschijnlijk door een Westvlaming, in 't Dietsch vertaald. Van deze vertaling bestaan er aanzienlijke fragmenten, die, in zooverre zij toen bekend waren, gezamenlijk door Massmann in 1847 te Berlijn werden in 't licht gegeven. Nieuwe fragmenten werden intusschen verzameld door Fr. Deycks, en na diens dood, in 1867, volgens den wil des overledenen, aan zijnen lettervriend Bormans ter hand gesteld. Op last der Belgische Academie bereidde Bormans eene volledige en kritische uitgave der *Ouddietsche fragmenten van den Parthonopeus van Bloys,* die in 1871 verscheen. Terwijl Masmanns uitgave slechts iets meer dan 3000 verzen bevatte, behelst die van Bormans 8405 verzen, met aanduiding van varianten en met critische aanteekeningen onder den tekst, eene critische nalezing, en eene woordenlijst opgesteld door Hoogleeraar Roersch. De *Voorrede* bespreekt wijdloopig de handschriften der fragmenten. Volgens Bormans, komen deze alle van slechts drie handschriften voort: een handschrift in-4°, waartoe behooren de Leidsche of Hildesheimsche fragmenten, de Keulsche, en 25 blaadjes van Deycks-Bormans; een prachthandschrift in-folio, waarvan wij de fragmenten van Jena, van Groningen, en twee bladen van Deycks-Bormans bezitten; en eindelijk een derde handschrift, waar de Triersche fragmenten van deel maakten, die, door

(1) *Bulletins de l'Académie*, 2e serie, t. I, blz. 506-507.

Hoffmann van Fallersleben in 1821 ontdekt, door Bilderdijk werden uitgegeven, en thans, zoo het schijnt, verloren zijn geraakt.

De Ouddietsche werken, welke wij tot dusverre bespraken, of ten minste het grootste getal daarvan, zijn ouder dan Jacob van Maerlant, die in 1270 zijnen Rijmbijbel voltooide. Bormans heeft dus ontegensprekelijk bewezen, dat, indien Jan Boendale getuigt:

> Jacob van Maerlant die vader
> es der dietscher dichtren algader,

dit niet aldus mag verstaan worden dat van Maerlant de oudste onzer dichters zou geweest zijn.

(Wordt voortgezet.)

De hyena.

Bovenstaande houtsnede vertoont ons een der gasten die in den Antwerpschen dierentuin het zoogenoemd Roofdierenpaleis bewonen, waarvan wij eene afbeelding gaven in onzen jaargang 1880, blz. 190-191. De hyena gaat voor ontembaar door. Haar vaderland is Afrika en Azië. Zij is hooger, maar minder lang dan de wolf, heeft geelachtig bruin haar, lange kale ooren en een stompen snuit; zij is ook min of meer gestreept, woont in bergholen en onderaardsche kuilen en leeft gewoonlijk 20 of 30 jaren. De hyena is woedender dan de wolf of eenig ander roofdier en gaat soms den strijd aan met leeuwen, tigers en luipaarden; zij gaat zoowel bij dag als bij nacht op den roof uit. Bij gebrek aan betere spijzen, voedt zij zich met jonge boomwortelen. Zij is zeer bloeddorstig. Voor menschen is hare ontmoeting eene van de allergevaarlijkste die in de wildernis kunnen voorkomen. De hyena aast ook op lijken; kan zij eene begraafplaats genaken, zoo tracht zij met de pooten de lijken te ontgraven om die te verslinden. En waar in Afrika of Azië geoorlogd wordt, volgen de hyenas de legers schier op den voet. Het vleesch der hyenas is niet eetbaar en de huid heeft zeer weinig waarde. Een paar jaren geleden had te Parijs in het dierenspel van den beruchten dierentemmer Bidel een ijzingwekkend tooneel plaats. Op het oogenblik dat Bidel, na de eerste voorstelling, de dieren uit het algemeen hok deed komen, sprong eene hyena op hem toe en beet hem boven de knieschijf tot op het been; de man, die zijne tegenwoordigheid van geest niet verloor en het dier met zweepslagen afweerde, ontsnapte als door een wonder aan den dood.

Loreley, liederen en gedichten door Pol de Mont.

Wij waren reeds in de gelegenheid, in onzen vorigen jaargang blz. 206, de aanstaande verschijning te vermelden bij J.L. Beijers, te Utrecht, van het werk welks titel aan het hoofd dezer regelen staat. Het zal 300 blz. beslagen en voor 5 fr. verkrijgbaar zijn. Wij vestigen er de aandacht onzer lezers op en sporen hen ten sterkste aan om niet te verwaarloozen zich deze nieuwe lettervrucht van den zoo voortreffelijk gekenden Vlaamschen dichter aan te schaffen. De inschrijving is bij alle boekhandelaren opengesteld. Als eene proeve van bewerking, laten wij hier een gedicht volgen, dat in den aangekondigden bundel opgenomen zal worden:

't Seizoen der kussen is reeds lang voorbij. -
Wie zal 't vervlogen heil nog wederhalen? -
En niets van al uw liefde bleef mij bij
dan wel een droom - dien ik u wil verhalen!

Ver is de jeugd. Dag, week, en maand en jaar,
na week en maand en jaren zijn vervlogen...
Thans heeten we ‘Oudjes’ - Zilver is nu 't haar,
half dof de blik, de schouder licht gebogen.

Met breeden schawl, wellicht met bril en toer,
sleept gij u voort in 't koestrend avondgloeien....
Toch kan uw hand nog, even lief, een snoer
van fulp of zijde u langs de heupen plooien.

Zoo gaan wij soms, een schoonen najaarsdag,
weêrzijds ons pad. - Van kinderkens omgeven,
die gij verlustigt met een woord, een lach,
zie ik u dwalen door de ontblaârde dreven.

Ik ben alléén.... Mijn stok buigt onder mij,
en stromplend, sukklend half, treed ik u tegen...
Mijn hart gaat open: 'k groet u stil - en gij....
lacht weêr! - blij glanst de zon op onze wegen!

Doch, geen der kindren heeft daaraan gedacht! -
een lichte blos beroosverwt beider wangen....
Iets sprak daar in mijn hart, met macht en kracht!
Mij dunkt - ik wou u wel op 't harte prangen!

Ginds, op het groene bankje zet ge u neêr....
Tien stappen verder staat mijn bank te wachten....
En liefdelonkjes vliegen heen en weêr,
van mij naar u, gevleugelde gedachten!

En 't schijnt mij soms - daar wischt gij uit uw oog
Een heimelijke traan van stil verlangen....
En ook mijn wimper blijft niet langer droog....
Twee dikke perels rollen langs mijn wangen! -

Eens - hupte 't wicht, dat u verzelt, tot mij....
Het bracht me een tuiltje.... - Hadt gij 't licht gezonden?
Zoo lieflik was zijn stem! Wat lachte 't blij!
Ik wilde 't danken.... heb geen woord gevonden.

't Geleek u gansch: zóó, als ge eens mijne waart!
   't Had gansch uw oog, uw kuiltjes in zijn wangen...
Ik heb het lang in 't open oog gestaard,
   hield lang zijn handjes in mijn hand gevangen....

Toen zonk de daggod, bloedend, achter u....
   Moê was het kind.... Ik zag u huiswaarts keeren....
Doch lang, zoover ik zien kon, volgde ik nu
   uw tragen tred, en uwe zwarte kleêren.

POL DE MONT.

Uit het leven van eenen Duitscher door hem zelf verhaald.

(Vervolg van bladz. 48).

Nu was ik op vrije voeten, en, God weet het, ik verlangde dikwijls genoeg mijne gevangenis terug. De wereld kwam mij zeer groot, en ondanks de vele menschen, zeer woest voor. Niemand bekommerde zich om mij. Mijn vader was dood en even arm gestorven, als hij had geleefd. Mijne bloedverwanten wilden van den ontslagen gevangene niets weten en wendden zich van mij af als ik hen op straat tegenkwam, hetwelk ik natuurlijk zoo zelden mogelijk deed. Ik kan wel zeggen, dat het mij een tijd lang zeer slecht ging, en dat ik het voor een groot geluk hield, toen het mij eindelijk gelukte, onderopzichter te worden in eene gasfabriek. Ik won vijftien thalers in de maand. Gij kunt u denken, hoeveel ik, die zoo goed kon eten, daarmede uitrichten kon. Inderdaad verteerde ik het grootste deel van mijn inkomen aan aardappelen en brood, en het spreekt gewis voor de voortreffelijkheid van mijne maag, dat ik, ondanks dat alles, zeer dikwijls nog grooten honger leed.

Zij, die in de volheid des geluks groot geworden zijn, hebben er geen gedacht van, hoe iemand, die door de natuur met eene rijke geschiktheid tot genot uitgerust is, zich gevoelt, als het genot hem spaarzaam wordt toebedeeld. Daarenboven, al was mijn vader ook maar een slecht betaalde klerk geweest, zoo was hij toch een heer en hij had mij als een heer opgevoed, en mij in den beginne misschien wel wat bedorven. Mijne moeder was eene welopgevoede vrouw en van goede afkomst. Mijne ouders hadden in de samenleving steeds omgegaan met menschen van den deftigsten stand. Ik had bij al mijne lichtzinnigheid en woestheid, toch den smaak mijner ouders voor goede vormen en misschien ook iets van hunne eerzuchtigheid geërfd, en als iemand, die zulke hoedanigheden bezit, op een zolderkamertje woont, in eene gaarkeuken moet gaan eten, en gedwongen is, in een kalen frak, dien hij bij eenen oudkleerkooper kocht, over de straat te gaan, zoo heeft dit zijn ongemak, zooals ik u uit lange ervaring kan verzekeren.

Intusschen was ook deze tijd niet voor mij verloren. Ik leerde mijn vak van alle kanten kennen en ook van die zijde, welke alleen de eigenlijke werkman te zien krijgt; daarbij zette ik, uit eerbied voor de nagedachtenis van mijnen overleden weldoener, mijne wiskundige studiën ieverig voort, en met behulp daarvan en van mijne dagelijksche practische oefening, kwam ik op zekere ontdekkingen in den samenstel der werktuigen en de behandeling der cokes, die ik voor verbeteringen hield, en die in het vervolg dit wezenlijk bleken te zijn. Dit alles gaf mij natuurlijk eenigen moed en ik begon op middelen te zinnen om uit mijne afhankelijke en ondergeschikte betrekking tegeraken en aan eene andere te komen, waarin ik voordeel konde trekken van mijne ontdekkingen en die waardiger was voor den zoon mijns vaders. Het aandenken van mijn braven vader vervolgde mij voortdurend

en ik kon mij niet van het gevoel losmaken, dat hij zich nog in zijn graf zoude verheugen, als ik er in de wereld nog eens bovenop kwam.

Zoo verliepen er vijf jaren, en ik begon er ongeduldig over te worden, dat ik nog steeds op mijn zolderkamertje woonde. Toen kwam de plaats van bestuurder der groote gasfabriek open, en de maatschappij deed eene oproeping van deskundigen die voor de betrekking in aanmerking wenschten te komen. Het was den 21sten Januari, dat ik de aankondiging las, en dewijl het juist mijn dertigste geboortedag was, hield ik het voor een goed teeken, en zeide tot mij zelve: 'Moed, jongens, nu of nooit!' En het was goed dat bij die zaak een zoo goed voorteeken kwam, anders had ik toch, bij slot van rekening, den moed niet gehad het te wagen. Met de plaats was die van vakkundigen opperbestuurder voor de veertig gasfabrieken, die door de maatschappij reeds gesticht zijn, verbonden. Ik moest dus de overste worden van mijn toenmaligen bestuurder, ik, arme onderopzichter, gelijk ik toenmaals was. Ik kon het niet ontveinzen, dat de zaak er eenigszins dwaas uitzag. Maar het was in die maand Januari vinnig koud; door de spleten mijner zolderkamer floot de ijzige wind; ik was beurtelings verkleumd en hongerig, en als de duivel toenmaals een bod op mij had gedaan, zoude hij mij zeker goedkoop hebben kunnen krijgen.

Eveneens als naar den duivel, konde ik ook naar het kantoor van de firma Jäger & comp. gaan en mij als candidaat voor de open zijnde plaats aanbieden.

De zaak was echter niet zoo gemakkelijk als zij er uitzag. Ten eerste bedroeg het aantal candidaten, reeds binnen de drie eerste dagen, twee en twintig, en toch konde ik vóór den volgenden Zaterdag, waarop ik, na de morgenwacht, een vrijen namiddag had, mijnen post niet verlaten. Ten tweede had ik volslagen gebrek aan gepaste kleeding. Met de laarzen en het linnengoed ging het nog, ook vond ik eene zwarte broek die niet al te slecht en te gebruiken was, als ik er nog inkonde, hetgeen werkelijk, na eenige inspanning, gelukte. Nu ontbrak mij nog een frak en dezen leende mij mijn ambtgenoot en tegenwoordige opperopzichter, mijn vriend, bijgenaamd Hans Zonderzorg, die veertien dagen vroeger bruiloft gehouden had en in het bezit was van een splinternieuwen jas.

- Hans Zonderzorg, zeide ik, toen hij mij des Zaterdags afloste en ik den frak, dien hij in een doek gewikkeld medebracht, had aangepast, ik kan er niet voor instaan, dat ik niet de naden van de mouwen of zelfs den geheelen rug doe scheuren.

- Dat komt er niet op aan, mijnheer Roland, zeide Hans; als gij de plaats krijgt, kunt gij mij immers een anderen geven, en als gij haar niet krijgt - maar dat is niet mogelijk! Een man, als gij, behoeft zich maar te laten zien en te toonen dat hij het meent, dan gaat het van zelf.

Hans Zonderzorg, moet gij weten, hield mij voor den grootsten man mijner eeuw. Ik was voor hem een held, en als ik had gezegd: Hans, ik heb besloten, hertog of koning te worden, hij zoude hebben gezegd: 'Dat is voor u eene kleinigheid.'

Ik lachte wel over de trouwhartige eenvoudigheid van mijn goeden makker, maar zoo geheel gerust was ik toch niet, toen ik in den nauwen frak en de prangende zwarte broek voor het kantoor van Jäger & comp. stond, en eerst zacht, toen harder en ten laatste zeer luide aanklopte.

'Binnen,' zeide eindelijk eene scherpe stem. Ik meende aanvankelijk, dat er in de nabijheid eene of andere deur had geknarst, maar het was werkelijk eene menschenstem geweest, en dus trad ik binnen.

In het groote, schoone vertrek zat op dit oogenblik - het was namelijk reeds wat laat geworden, en de kantoorbedienden waren weggegaan om te eten, - een oude heer van kleine gestalte, die er, naar het mij toescheen, buitengewoon grimmig en barsch uitzag.

- Wat verlangt gij? zoo vroeg hij, terwijl hij zich op zijnen kantoorstoel naar mij omwendde.

- Ik kom mij aanbieden voor de open zijnde plaats van bestuurder der gasfabriek.

- Gij zijt de dertigste, zeide mijnheer Jäger.
- Dat komt er niet op aan, zeide ik.
- Hoe dat?
- Zij kan toch maar aan eenen gegeven worden.

De oude heer draaide zich nog een weinig verder op zijnen stoel om en zag mij veel grimmiger aan dan eerst. Ik hield mij goed en dacht: Zie maar, oude, de frak is wel geleend, maar er steekt een eerlijke kerel in.

Op dit oogenblik werd er nogmaals aan de deur geklopt en, zonder het antwoord van mijnheer Jäger af te wachten, trad een man binnen, die mij dubbel mishaagde, ten eerste dewijl hij mij stoorde in mijn gesprek met mijnheer Jäger, dat juist zoo belangrijk begon te worden, en ten tweede, omdat hij een afschuwelijk gelaat had - een echt galgengezicht, dat voortreffelijk paste bij zijn beenderig lichaam.

- Wat zou er u believen? vroeg mijnheer Jäger.
- Dat weet gij zoo goed als ik, antwoordde de man op groven toon. Ik wil mijn geld, anders niet.
- Ik heb u reeds geschreven, waarom ik u niet kan geven wat gij vraagt, zeide mijnheer Jäger beleefd.
- Dan zal de duivel de kaars houden, zeide de ander.
- Dat zoude u weinig helpen, hernam mijnheer Jäger. Als 't u belieft, mijnheer, zoo wendde hij zich tot mij, ga zitten, tot dat ik met dezen heer gedaan heb.

Ik ging op eenigen afstand op eenen stoel zitten en het gesprek tusschen de twee personen ging voort. De vreemdeling was een koopvaardijkapitein die voor de gasfabriek kolen naar Hamburg had gebracht en, zooals het scheen, van de firma zaken vorderde, die niet bij contract waren bepaald. Al spoedig waren de beide heeren hevig aan het kijven; zij schreeuwden en tierden tegen elkander op dat hooren en zien verging; de vensterruiten schenen als te daveren van het lawijd.

Ik ben van nature geen vriend van twist en onverstandig schreeuwen. Daarbij kwam, dat de kapitein zonder twijfel ongelijk had en tegen de duidelijke verklaringen van mijnheer Jäger slechts dreigementen en scheldwoorden overstelde. Hoe langer ik den kerel hoorde razen, des te hatelijker werd hij mij, en toen hij mijnheer Jäger, die dan toch een oud, ziekelijk en zwak man was, zijne lompe vuist onder den neus hield, verloor

ik geheel het geduld. Ik stond op, ging naar de deur, die ik opende, en toen naar den kapitein, terwijl ik hem door gebaren te kennen gaf, dat hij mij zeer zoude verplichten, als hij ons van het genoegen zijner tegenwoordigheid beroofde. De kapitein werd rood van woede en begon zich zoo waanzinnig te gedragen, dat ik werkelijk bezorgd werd voor den ouden man, die bleek en bevend op zijnen stoel zat. Ik greep dus den kapitein bij de schouders, drukte hem de armen stevig tegen het lichaam, tilde hem op en droeg hem, hoewel hij als een wildeman raasde, de deur uit door de voorzaal tot aan de trap. Daar zette ik hem neder en bespoedigde toen zijnen terugtocht langs de trappen door eene wel aangebrachte tuchtiging, van welke men zich pleegt te bedienen bij onbeschaamde honden en menschen. Nadat ik mij toen had overtuigd, dat de kapitein, onder aan de trap gekomen, spoedig weder op de been was geraakt en onder vloeken en dreigementen het huis verlaten konde, keerde ik naar het kantoor terug, deed de deur weder toe en zeide: ‘Ik geloof, mijnheer Jäger, dat wij nu ongestoord met ons onderhoud kunnen voortgaan.’

Al word ik honderd jaar oud, ik zal den blik, waarmede de oude heer mij toen aanzag, nooit vergeten. De toorn en schrik vermengden zich op zijn gelaat met de verbazing en, geloof ik, met de vreugde over mijne handelwijze, en ik dacht werkelijk voor een oogenblik, dat de oude heer zot was geworden. Eensklaps begon hij, zijne kleine fonkelende oogen steeds vast op mij gericht houdende, te lachen, of ik moest eigenlijk zeggen te kraaien, want het was veeleer het kraaien van een of anderen vreemden vogel dan het lachen van een Europeeschen christen. Helaas zag ik, of voelde spoedig, wat hem in mij zoo belachelijk scheen. De trouwfrak van den armen Zonderzorg, waarvan de stof, ondanks haren glans, niet van de beste was, was bij de inspanning, die het mij had gekost, om den sterken kerel te overweldigen, aan alle naden gescheurd, en hing, om zoo te zeggen, eigenlijk slechts in flarden aan mijn lichaam. Ik gevoelde, dat ik zeer rood werd, maar ik had besloten, de zaak niet ernstiger te maken dan zij het verdiende.

- Vergeef mij, mijnheer Jäger, zeide ik, mijn ontredderd toilet, maar daar ik u mij zelve en niet mijnen jas wilde aanbieden, zoo komt het toch op hetzelfde neer. Kleederen maken wel mannen, maar geene bekwame gaswerkers.

- Gij zijt de man, dien ik hebben moet, zeide de oude heer, huppelde van zijnen stoel naar mij toe, gaf mij zijne lange, magere hand en zag mij bijna teeder aan. Als gij uwe zaak verstaat, zult gij de plaats hebben, zoo waar ik Jäger heet.

- Ik versta mijne zaak, mijnheer Jäger, zeide ik (ik weet zelfs heden nog niet, vanwaar ik den moed kreeg, om zoo stout te spreken), uit- en inwendig versta ik haar.

- Ik geloof u, ik geloof u op uw woord; gij zijt een flinken kerel. Ga zitten, hier aan de tafel en zeg mij nu eens, waar, hoe en wat gij hebt geleerd. Wat denkt gij bij voorbeeld van den nieuwen gasmeter van den heer Hotwater, te Liverpool?

Uit deze vraag zag ik, dat de oude heer zelf de zaak zeer goed verstond. Ik zette hem dus uiteen, waarom mij de zoogenaamde uitvinding van Hotwater geenszins beviel, en waarom ik aan mijn stelsel boven dezelve de voorkeur gaf. Daarbij haalde ik een paar teekeningen, waarmede ik mijne uitvinding had duidelijk gemaakt, uit den zak, legde ze mijnheer Jäger voor, en, dewijl de zaak zelve mij zeer veel belang inboezemde, en ik, behalve den braven Zonderzorg, nog niemand had gevonden, wien ik ze had kunnen mededeelen, werd ik warm in mijne rede en sprak wel een half uur, terwijl de oude onophoudelijk knikte en ‘Hm, hm, ja, ja, goed, uitmuntend,’ mompelde. Toen vertelde ik nog, dewijl ik nu eenmaal aan den gang was, wie mijne ouders waren, en in het kort al mijne lotgevallen, waarbij ik niet vergat te spreken van de strafdivisie. Toen ik had geëindigd, gaf de oude heer mij de hand en zeide: ‘Hier is mijne hand, mijnheer; gij zult bestuurder worden; tweeduizend thalers jaarlijks

inkomen, vrije woning, vrij vuur en licht en vijf ten honderd zuivere winst. Zijt gij tevreden?

Het hart bonsde mij in de keel, toen ik den ouden heer zoo hoorde spreken. Ik greep zijne hand en stamerde, ik weet zelf niet wat. Ik wist slechts, dat nu mijn nood geëindigd was, en dat Hans Zonderzorg den schoonsten frak zoude hebben, dien ooit een kleermaker konde maken.

- En ga nu naar huis, mijnheer, zeide de oude heer, trek een anderen jas aan en kom heden tegen vijf ure bij mij ter maaltijd. Ik wil u aan mijne familie voorstellen en daarna kunnen wij het contract onderteekenen. Gij verlaat dadelijk uwe tegenwoordige betrekking. Ik zal terstond aan uwen bestuurder schrijven en hem de verandering, die in ons personeel is voorgevallen, bekend maken. Misschien hebt gij geld noodig, jonge menschen behoeven dit altijd. Hier zijn honderd thalers voorschot. Maak geene complimenten. Zet hieronder uwen naam. Ik dank u! Vaarwel, tot wederziens; stipt ten 5 ure.

Daarmede liet de oude heer mij gaan: ik boog mij en toen weet ik niet meer, hoe ik te huis en in de woning van Zonderzorg ben gekomen. Ik weet alleen, dat ik mij in de armen van de trouwe ziel terugvond, die in éénen adem lachte en weende en daar tusschen uitriep: ‘Ik heb het altijd gezegd, gij behoeft maar te laten zien dat gij het meent - dan gaat het van zelf.’

Het vervolg en het einde van de geschiedenis kan korter zijn dan wat voorgaat, want het heeft betrekking op huishoudelijke zaken die, als hij er zelf in betrokken is, niemand gaarne aan het klokzeel hangt.

Ik kwam ten vijf ure bij den heer Jäger en werd voorgesteld aan mevrouw Jäger, aan mejuffrouw Emma Jäger, hunne dochter, en aan twee andere personen die insgelijks zouden deelnemen aan den maaltijd. Aan tafel zat ik naast mejuffrouw Emma en wist niet of het de champagne of de schoone oogen van Emma waren die mij zoo geheel van mijn stuk bracht. Heden weet ik er alles van, maar ik zal er daarom niet meer van zeggen, want ik ben de gelukkige echtgenoot geworden van mejuffrouw Emma en mijn lief vrouwtje zou het mij en te recht zeer kwalijk nemen, als ik uit onze huishouding klappen ging.

Naar FRIEDRICH SPIELHAGEN.

Kroniek.

Antwerpen. Van 3 tot 22 Maart waren in de zaal van het hedendaagsch museum, Venusstraat, twee werken tentoongesteld van de primussen van Rome in 1872 en 1878, te weten: J. Cuypers, pleisteren beeld, *Slavernij: Hoe zwaar drukken mij die kettingen*, Ed. De Jans, *Portret van prins Lorenzo Colonna*, eene kopie naar Hans Holbein, uit de galerij Colonna, te Rome.

- Aangekondigd: *Langs de Maas*, schetsen uit Limburg, door Arnold Sauwen, met eene plaat naar H. Goossens. De inteekening, mits twee franken, is opengesteld bij den schrijver, Dambruggestraat n^{r} 116, te Antwerpen.

- Als een bijzonder fraai gebouw vermelden wij de haast voltooide meesterswoning in Vlaamschen stijl die volgens het plan en onder de leiding van den bouwmeester Jan Stordiau voor rekening van den heer René Moretus- de Theux opgericht wordt op den hoek van de Plantijns- en de Quinten-Matsyslei. Boven de poort prijkt het drukkersmerk van Plantijn en daarboven zijn in den gevel de witmarmeren medaillonsportretten geplaatst van de medewerkers aan den bij Plantijn-Moretus gedrukten veeltaligen bijbel. Deze portretten werden gebeeldhouwd door L. Dupuis.

Mechelen. De maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten zal van 2 tot 23 Juli in deze stad eene tentoonstelling openen, waarvan het programma verkrijgbaar bij den heer secretaris G. Morissens.

Brussel. In den *Cercle artistique* heeft eene tentoonstelling plaats gehad van een 100-tal schilderingen en 250 teekeningen, door E. Verboeckhoven (zie 1881, blz. 39), die zullen verkocht worden op 24 en 25 April, in de roepzaal van Drouot, te Parijs.

- Onder voorzitting van den hoogleeraar L. Van der Kindere is een menschnatuurkundig genootschap opgericht, welk zich hoofdzakelijk toeleggen zal op de studie van de menschenrassen die thans in België gevestigd zijn of vroeger het land bewoond hebben. Het genootschap stelt zich voor een nauwkeurig onderzoek te wijden aan de verzamelingen menschelijke schedels, die de Brusselsche hoogeschool bezit. Tusschen deze schedels bevinden zich een groot getal hoofden van lieden die in België gehalsrecht zijn.

- De herstelling van het Broodhuis op de Grootemarkt, die gaat voortgezet worden en waaraan al ruim 500,000 fr. werd verteerd, is geschat nog omtrent een millioen te zullen kosten en 5 jaar te zullen duren. De uitgaaf wordt gedragen door de stad Brussel en het rijk.

Leuven. Volgens de laatste opneming, is het getal studenten aan de hoogeschool 1408.

- De beeldhouwers gebroeders Goyers, Courroit, Vermeylen, Raynaud, Godts en Van Emelen hebben 23 voor het stadhuis bestemde steenen beelden voltooid, die gaan geplaatst worden.

Gent. In den laatsten tijd werd het museum verrijkt met het marmeren groepje van F. Joris, *Mijn cavalier* (zie onzen jaargg. 1880, blz. 11 en 196), benevens de volgende schilderijen; Burnier, *In den omtrek van Dusseldorp*, Coyen, *De schipbreukelingen*, Gabriel, *In het Zwijnsleger*, *nabij Grafhorst*, Th. Gerard, *De gezondheid van den herder*, L. Hermite, *De grootmoeder*, Parrot, *De Lente*, Pille, *Eene vergiffenis,* Roll, *Silenusfeest*, J. Van Luppen, *Gezicht te Poix*, L. De Winne, *Portret van Leopold I* (grijsschildering), E. De Block, *Herbergkrakeel.* (De meeste dezer kunstwerken vindt men loffelijk vermeld in ons overzicht der laatste Gentsche tentoonstelling, jaargg. 1880.)

- Aan de hoogeschool zijn 663 studenten, te weten: 63 in wijsbegeerte en letteren, 170 in de rechten, 96 in de geneeskunst, 90 in wetenschappen, 224 in de school

der burgerlijke genie, 38 in de school van kunsten en nijverheden, 8 in de wetenschappelijke normaalschool.

Brugge. Het museum der Oudheidkundige Maatschappij werd in den laatsten tijd vermeerderd met de volgende voorwerpen: 1. zeven bundels met teekeningen van oude merkwaardige gebouwen en kunstwerken der stad Brugge; 2, eene verzameling afgietsels van ruim 700 zegels betrekkelijk Brugge en Vlaanderen; 3. eene in steen gekapte voorstelling van het Laatste Avondmaal uit de XVIe eeuw; 4. eene groote gebeeldhouwde eiken bank uit de XVIIe eeuw; 5. een gebeeldhouwd koffer van omtrent 1500, afkomstig van de St.-Jorisgilde. De maatschappij heeft afgietsels doen maken van beeldhouwwerk uit de kapel van het H. Bloed en van de doopvont van Zedelghem, welke beide dagteekenen van de XIIe eeuw en als dusdanig voor Vlaanderens kunstgeschiedenis zeer belangrijk zijn.

Buitenland.

Weenen. Een dronken of zinneloos soldaat, die in het Schloss de wacht hield, heeft een aantal merkwaardige geschilderde portretten de oogen uitgestoken met zijne bajonet.

Griekenland Dagbladen behelzen het volgende bericht: ‘De heer N. Rokos heeft in een klooster op den berg Athos, een papyrushandschrift van de *Iliade* gevonden, geschreven door Theophrastes, een Athener, omtrent de 117^{e} Olympiade of 308 jaar voor Christus' geboorte. Naar het schijnt bracht Andronikos, neef van den laatsten Griekschen keizer, het in dit klooster. Men beweert dat het stuk doet kennen in welken tijd Homerus leefde, waar hij geboren werd en welke bronnen hij benuttigde.’

Egypte. Op 56 kilom. afstand van Caïro, naar het Zuiden, aan den rechteroever van den Nijl, in het dorp Meydum, op puinhoopen en rotsen gebouwd, voortkomstig van de aloude stad Metung, welke genoemd is in de geschriften der Pharao's van het derde stamhuis, heeft professor G. Maspero, door zandheuvels te laten afgraven, eene pyramide ontdekt, die verondersteld wordt de grafstede geweest te zijn van Senefroo, den laatsten koning van het derde stamhuis, die, volgens Mariette, 4325 jaar vóór Christus leefde, zoodat dit gedenkteeken ouder zou zijn dan de groote pyramide van Cheops, die den naam draagt naar haren stichter, den derden koning van het vierde stamhuis. De grafkamers waren geheel ledig, maar zij bevatten niet onbelangrijke opschriften.

Sterfgevallen.

JOZEF GOTLIEB CHADT, de vermaarde brandglasschilder, is op 4 Februari te Weenen overleden, 70 jaar oud.

P. CAHIER, van het genootschap van Jezus, is op 75-jarigen leeftijd overleden. Hij schreef onder andere belangrijke werken, eene *Monographie de la cathédrale de Bourges; Mélanges d'archéologie* (onder medewerking van pater Martin), en *Nouveaux Mélanges d'archéologie*, 4 foliodeelen, verschenen bij Didot, te Parijs, met vele platen.

CHARLES-ALBERT d'ARNOUX, als spotprentteekenaar voor onderscheidene Parijsche bladen beroemd onder den aangenomen naam van Bertall, is volgens een bericht van 24 Maart overleden. Hij werd te Parijs geboren den 18^{n} December 1820.

ALEXIS PÉRIGNON, portretschilder, geboren te Parijs den 15^{n} Maart 1806, is einde Maart aldaar overleden.

HENRI LEHMANN, geboren te Kiel (Holstein), genaturaliseerd Franschman, is op 31 Maart te Parijs overleden, 68 jaren oud. Tot zijne beste schilderijen (hij leerde bij Ingres) behooren onder andere *Tobias en de engel, De dochter van Jephte, De hemelvaart der H. Catharina, De heilige Maagd met het kindje Jezus*, *Hamlet en Ophelia, Prometheus*, enz. Hij schilderde buitendien een groot getal meesterlijke portretten.

Eene zonneval.

Met hevigheid drong de koude wind, de ellendige kamer binnen, bewoond door den ouden schoenlapper David Coombe; scherp en bijtend vond hem de grijsaard, toen hij, nu en dan, zijn werk stakende,

zich de handen w r e e f en ze warmde aan de weinige vuurspra n k e l s d i e in zijnen haard smeulden.

K o u d en treurig was het voorzeker; zoowel buiten als binnen; op de straat s p o e d d e n de menschen zich voort, de hoofden gebogen, als om den wind te verplichten de kruinen h u n n e r hoeden in plaats van hunne arme blauwe neuzen aan te tasten. Mannen met grove overkleederen aan, h i e l d e n hunne handen diep in de zakken g e b o r g e n , en trokken ze er slechts uit, als aan den hoek eener straat, de w i n d dreigde hunne hoeden af te rukken en zij verplicht waren eene poging te doen om ze op het hoofd te houden. Eene bemerking die ik tevens maken moet en die niet veel tot eer van den wind strekt, is dat de vrouwen, huiverend voortstrompelende, veel meer dan twee handen noodig hadden om hoed, halsdoek en boa te bewaren en hare rokken omlaag te houden.

Aan elke zijde der straat, liepen bedelaars zonder schoenen aan de voeten, de voorbijgangers achterna, om eene aalmoes af te smeeken.

‘Ik heb het zoo koud, ik heb zulken honger,’ zoo klonk het kermend langs den weg, in den huilenden wind; en op de naakte, ijzige straatsteenen gezeten zag men een afschrikkelijk wezen, met een bord voor de borst, waarop met groote letters te lezen stond: ‘Bezwijkend van honger;’ - maar heden zijn al die beden nutteloos; het is veel te koud om stil te staan en de beurs te langen; te koud om de handen uit de warme mof of uit de diepe zakken te halen; omtrent het midden van den dag, is de bezwijkende man het afwachten moede en keert hij huisw a a r t s om t e middagmalen.

Maar den armen ouden David Coombe wacht te huis geen midd a g m a a l ; hij heeft geene andere woning dan het klein donker kamertje waarin hij werkt; noo it heeft hij aan de b a r m h a r t i g e menschen gezeid dat hij bezweek, want hij zegt: 'Ik zal niet verhongeren, zoo lang ik wat brood met kaas kan koopen, en nu en dan een weining afsnijdsel van spek; maar toch vind ik het hard gedurig te moeten werken en niets te bezitten en dan, dat treurig hol, waarin ik leef; neen, dat is geen leven, waarlijk, dat is het niet; ho..la!'

Arme David! wat hij zegde, liep altoos uit op een 'Ho..la!' en als hij zoo sprak, was zijne wanhoop hoog gestegen; deze klanken schenen uit den grond zijns harten als eene weeklacht op te stijgen.

David was altijd arm geweest en het leek wel of hij het altijd zou blijven; hij was er nooit op bedacht geweest om zijnen toestand door eigen inspanning te verbeteren; hij scheen in den waan te verkeeren dat het de plicht der rijken was, hem het leven aangenaam te maken; hij hield er zich van overtuigd dat hij eens, door een schatrijk man, uit zijne

ellendige omstandigheden zou getrokken en in een goeden doen gebracht worden. Hij was gemoedelijk en oprecht; nooit zou men hem betrapt hebben op eene onwaarheid; maar hij klaagde over de hardheid van zijn lot, zoo dikwijls als iemand hem kwam bezoeken; op den duur kwam niemand hem nog troosten en bleef hij geheel aan zich zelve overgelaten. Dies ging hij voort met de schoenen zijner geburen te lappen, voor een karig loon, dat hem wel is waar dagelijks brood, maar ook weinig of niets meer verschafte.

Aan den avond van den dag, toen het zoo koud en winderig was, scheidde David er met werken uit en ontstak zijne pijp; hij bereidde zich om den avond over te brengen zooals naar gewoonte, met rooken en nadenken. - Hij strekte de beenen zoo gemakkelijk uit als hij kon, legde zich met het hoofd tegen de leuning van zijn kreupelen stoel en liet zich den tabak smaken; nu en dan nam hij de pijp eens uit den mond, om als antwoord op zijne gedachten een ‘Ho..la!’ uit te spreken. David was droefgeestig van aard; vandaar dat zijne gedachten ook altijd treurig waren.

- 't Is hier wel het donkerste hol, dat ik ooit te zien kreeg, en duisternis is altijd akelig; noch 's winters noch 's zomers dringt er ooit een weinigje zonneschijn binnen.

Of het hem op dat oogenklik toescheen dat er nergens eene plaats was, langs waar de zon zich toegang banen kon, zou ik moeielijk kunnen zeggen; maar hij blikte de kamer rond en zijne oogen bleven op een klein venster gevestigd, waarvan de ruiten met eene korst stof en vuil bedekt waren.

- Daar is een venster, zoo mompelde hij; maar het huis staat in eene donkere straat; nochtans als ik ergens werk te huis breng, zie ik er zonneschijn, licht en blijheid; maar hier... in mijne kamer... Ho..la.

Het werd al donkerder en donkerder.

- Kom, zoo sprak hij, mijne pijp is uitgerookt; ik ga een kop thee drinken; dat smaakt.

Hij maakte licht, haalde een snuifje thee uit een pakje te voorschijn en liet ze trekken op warm water. Toen de thee gereed was, dronk hij ze, uit eene tinnen kroes, zonder melk of suiker; dit was weldra gedaan en al spoedig stopte hij eene tweede pijp.

Het werd hoe langer hoe donkerder. David blikte nog eens in zijne kamer rond, en zuchtte andermaal: ‘Ho..la!’ toen plotseling een schitterend licht in het vertrek stroomde en hem verschrikt deed opspringen. Het verdween bijna even plotseling als het opgekomen was, doch nu ontwaarde hij eene kleine vrouwengestalte, van uitstekende schoonheid. Hare strookleurige kleederen waren overdekt met lieve kleine insecten; haar lang haar viel als een sluier van goud over hare schouders en was versierd met bloemen die schitterden van dauwdroppelen. Haar gelaat was zoo helder, dat de ontstelde en verschrikte David er niet op blikken kon, en zijn wezen onder zijne handen verbergen moest.

Eindelijk sprak de geest met eene hoogst welluidende stem: ‘Sterveling, waarom zijt gij verschrikt? Ik zal u geen kwaad doen. Gij wenschtet daar zooeven naar mij, om uwe akelige woning te verhelderen, en vermits gij een goed man zijt, zoo ben ik gekomen om u te zeggen, hoe gij mij altijd kunt vangen, als ge wilt. Ik en mijne schitterende zusters zijn zeer talrijk, en wij leiden een gezellig en vroolijk leven, want er is niets of niemand in heel de wijde wereld, die ons niet lief heeft en onze komst niet met vreugde begroet. De insecten stoeien lustig om ons henen; de bloemen zijn schitterend en juichen als wij op haar nederzien; het water danst en kabbelt vol vreugde voor onzen blik; alle dieren beminnen ons en slapen er te rustiger om als wij over hen waken; overal zijn wij welkom; wij banen ons glinsterende paden tusschen de bladeren der boomen en in de eenzame bosschen rusten en slapen wij op de geurige viooltjes; en ook hier, in de drukke straten, worden wij hooggeschat,

en alhoewel wij ons bij voorkeur tot de bloemen en in het open veld begeven, toch vertoonen wij ons ook in de duistere, nauwe straten om ze te vervroolijken. Wij dringen zoomede in de akelige gevangenissen; de zwaarste grendels kunnen ons niet buitensluiten; waar ergens een arme gevangene schuilt, die berouw over zijne misdaad gevoelt, zoo gaan wij tot hem en verheugen en troosten hem. Ook het donker ruim der schepen op zee bezoeken wij; den zwervers op de zilte wateren brengen wij groeten van hun huis. Wij nemen plaats bij zieken en droeven; wij zijn bij allen die ons zoeken en trachten ons te vinden - met allen die hunne blikken van de aarde willen afwenden, die zich ontheffen van de wereld en hare lagere beslommeringen en ons zoeken waar alleen wij te vinden zijn, in den schitterenden hemel. Hoewel de wolken ons eenigen tijd kunnen verbergen, toch zijn wij daar en blinken immer schoon. Maar het is niettemin waar, David Coombe, dat wij in deze wereld moeielijk om vangen zijn, moeielijker voor den een dan voor den ander, en gij zijt een dergenen wien dit moeielijk valt; gij zegt dat noch 's winters noch 's zomers uwe woning door ons licht vervroolijkt wordt; maar hebt gij ons wel ooit bij u binnen genoodigd, David Coombe? Wij beminnen heldere plaatsen en reine en brave borsten; bovenal beminnen wij trouwe en dankbare harten, welke God, die ons en hen geschapen heeft, liefhebben en aanbidden. In zulke harten, David, is er altijd een zonnestraal te vinden; voor zulke harten is er geene plaats die duister en vreugdeloos is, hoe arm en akelig zij ook zijn moge. Tracht dus een van ons te vangen, om uw hart en uwe woning te vervroolijken; ik zal u zeggen hoe gij de val moet zetten. Zij moet helder en rein zijn en tot aas moet zij hebben krachtdadigheid, volharding, vlijt, liefdadigheid, geloof, hoop en tevredenheid. Doe dit, David Coombe, en gij zult nooit meer zeggen, dat geen enkele zonnestraal uwe woning komt vergulden. Vaar in afwachting wel!’

De stem zweeg. David deed zijne handen van voor de oogen weg en bemerkte niets meer dan een flauwe lichtstraal, die allengs geheel verdween, zoodat David zich weer alleen bevond in de duisternis. Na eenige oogenblikken sprak hij:

- Ik geloof dat ik gedroomd heb; de stem, die ik heb meenen te hooren, zal zeker het straatorgel zijn, dat nu nog in de verte klinkt; toch was 't een zonderlinge droom; wie toch zou er ooit op het gedacht komen eene val zetten om zonnestralen

te vangen? Krachtdadigheid zou daartoe noodig zijn: wie kan er krachtdadigheid bezitten in deze wereld, waar alles door stoom verricht wordt? Neen, dat is uit, dat is nutteloos geworden. Volharding, wel volhard ik niet? Sedert twintig jaren schoenen te lappen is toch wel zeer volhardend, zou ik denken, en nijverig ook. Liefdadigheid, ja, ik weet niet goed wat dit beteekent; ik veronderstel, dat dit geld geven is; maar ik heb nooit iets te geven gehad, nooit. Geloof, och! eens wist ik wat dit zeggen wil. Mijne moeder heeft mij dit dikwijls voorgehouden; maar het is zoo lang geleden, dat ik alles vergeten ben wat zij me leerde. Zij gaf mij eene Schriftuur, met prenten; daarin werd over het geloof gesproken; morgen zal ik er eens naar zoeken, want ik weet niet waar dit boek mag verbleven zijn. Hoop, ik heb altijd gehoopt, maar het was vruchteloos, zooals ik ondervonden heb. En tevredenheid, waarover en waarmede zou ik tevreden zijn? Met deze oude donkere kamer? Ho..la.

En de arme David, meer verlegen en in de war gebracht, dan hij ooit te voren geweest was, vleide zich op zijnen stroozak en trachtte te slapen; maar zijne gedachten bleven steeds op de vreemde verschijning gevestigd en hielden hem wakker; de welluidende stem ruischte immer in zijne ooren, het schitterend wezen danste hem altijd voor de oogen.

(Wordt voortgezet.)

> Geld is geen eer en eer voor geen geld te koop.
> P. CALDERON.

Jan Hendrik Bormans 1801 + 1878.
(Vervolg van blz. 56.)

Toen in 1854 de bestendige Commissie der Belgische Akademie gelast met het uitgeven der oude Vlaamsche werken, besliste vooreerst de hand te slaan aan zekere werken van Maerlant, koos Bormans voor zijne taak de uitgave van het alstoen nog ongedrukte werk: *Der Naturen Bloeme*, eene omwerking, zoo als Bormans het reeds had bewezen[1], van het Latijnsche werk *De naturis rerum*, van onzen Brabantschen landgenoot, Thomas van Cantimpré. Hij benuttigde daartoe vijf handschriften en verscheidene fragmenten. Het eerste deel, behelzende de *Prologhe* en de IV eerste boeken, met de varianten der handschriften, verscheen in 1857. Ongelukkiglijk raakten kort daarna de meeste aanteekeningen, die door den uitgever waren verzameld, verloren. Dit verlies trof hem zóó dat hij den wensch uitdrukte van de voortzetting der uitgave ontlast te worden[2]. De uitgave van het tweede deel, met inleiding en glossarium, werd later door de Commissie vertrouwd aan ons geleerd medelid, Hoogleeraar Heremans, en is thans onder druk. Evenwel deelde Bormans nog aan de Akademie twee korte studiën mede over *Der Naturen Bloeme,* die in de *Bulletins* van 't jaar 1861 (2e série, t. XII, bl. 58-59, en 353-358) wierden opgenomen; de eerste bevat eene beschrijving van een fragment van een goed handschrift van het begin der XIVe eeuw, behoorende aan de bibliotheek van het Luiksche seminarie, en behelzende 344 verzen van het XIIe boek, de tweede bespreekt een nieuw fragment van het begin der XIVe eeuw, berustende te Aschaffenburg, en inhoudende brokken van het IIIe, IVe en Ve boek, te zamen 657 verzen.

(1) *Bulletins de l'Académie,* t. XIX, 1re partie, pp. 132 vlgg., 1852. Zie hooger.

(2) Zie Snellaert, *Rapport sur les travaux de la Commission chargée de la publication des anciens monuments de la littérature flamande.* Brussel, 1872, bl. 9.

Ten tijde van Maerlant leefde in Westvlaanderen een dichter met name Jan Praet, die een didactisch werk van godvruchtigen en zedelijken aard van ten minste 4932 verzen schreef. Over tien jaren waren zoowel de dichter als het gedicht aan de letterkundigen geheel onbekend. Het eenig handschrift dat wij er thans van bezitten, geschreven in de XVIe eeuw, waarschijnlijk de tweede of derde kopie van het oorspronkelijke, is afkomstig van het klooster der Zwarte Nonnen te Brugge, en werd door den Eerw. Heer Guido Gezelle aan Bormans overhandigd. Het gedicht, door Bormans geroemd om zijnen vrijen en keurigen stijl en de afwisseling der versificatie, werd alsdan door hem, op last der koninklijke Academie, met voorrede, critische en taalkundige aanmerkingen, uitgegeven in 1872 onder den titel: *Speghel der Wijsheit of leeringhe der Zalichede van Jan Praet, Westvlaemschen dichter van 't einde der XIIIe eeuw.*

Tot ditzelfde tijdstip behooren insgelijks de vroeger onbekende Dietsche omwerkingen van zekere Fransche erotische werken, als een *Bestiaris*, waarschijnlijk vertaald uit den *Bestiaire d'amours* van Richard de Furnival, en *De aert van der minnen*, Dietsche berijming eener Fransche vertaling van Ovidius *Ars amatoria.* Bormans ontdekte van de eerste een fragment van 198 vérzen, van de tweede een fragment van 10 verzen, welke door hem met voorrede en aanteekeningen gedrukt werden in 1869 in de *Bulletins de l'Académie* (2e série, t. XXVII, pp. 488-505).

Het hooger gemeld verslag *Sur quelques fragments d'anciens manuscrits latins, thiois et français* (in de *Compte-rendu des séances de la Commission royale d'histoire,* 2e série, t. VI, bl. 85-196; 1854), bespreekt eenige fragmenten ontleend aan de historische of wijsgeerige werken der opvolgers van Maerlant: een fragment der Rijmkroniek van Melis Stoke, behelzende 176 verzen, geschreven in de eerste helft der XIVe eeuw, en overeenkomende met de verzen 359 510 van het VIe boek der uitgave van Huydecoper, en een fragment van 28 verzen uit een handschrift van *Die Dietsce Doctrinale.* Dit fragment is geschreven in het midden der XVe eeuw en levert eenige varianten op met den tekst der uitgave van Jonckbloet.

Naar alle waarschijnlijkheid is, zooals men weet, de *Dietsche Doctrinaal* het werk van Jan Boendale of de Clerc. Deze meening is insgelijks door Bormans verdedigd in eene studie van grooteren omvang, aan Jan Boendale gewijd.

J.-F. Willems was door de koninklijke Commissie van Geschiedenis gelast geweest de uitgave te bezorgen der Brabantsche Yeesten, begonnen door Boendale en door andere voortgezet. De geleerde taalkundige stierf na den druk der twee eerste deelen, die de vijf boeken van Boendale en het boek VI der voortzetting bevatten. De voleindiging van het werk werd aan Bormans opgedragen. In 1869 verscheen het *Derde deel der Brabantsche Yeesten.* Het behelst het zevende boek der Yeesten (18186 verzen), opgeluisterd door philologische aanteekeningen, eene rijmkroniek van 534 verzen *Over de oorlogen van Luyck*, die volgens den uitgever door den schrijver van het VIIe boek is opgesteld, en, naar Blommaert's uitgave, *Die corte coronike van Brabant*, welke Bormans niet als eenen proloog, maar als een afzonderlijk werk van Boendale aanziet. Deze teksten zijn voorafgegaan van eene leerrijke Voorrede van 142 bladzijden waarin de uitgever niet alleen de handschriften bespreekt die hij benuttigde, en tracht te bewijzen dat het VIe en het VIIe boek niet

door verscheidene personen wierden gedicht, maar door éénen, waarschijnlijk Leuvenaar van geboorte, die bijzonder Dynterus heeft gevolgd, en in het klooster van Groenendaal in 1440 het VIIe boek voleindigde, maar waarin hij ook, gebruik makende van de jongste ontdekkingen over Jan Boendale, eene volledige schets geeft van het leven en de werken van onzen beroemden Tervuurschen dichter en kroniekschrijver.

Tijdgenoot van Jan Boendale, hoewel vóór hem gestorven, was de Brusselaar Heinrik Van Aken, de Dietsche vertaler, zoo als het algemeen en gegrond gevoelen is, van den beruchten of, zoo men wil, beroemden *Roman de la Rose.* Reeds in 1844 had Kausler, in zijne *Denkmäler altnied. Sprache und Literatur* (11^{e} deel), den tekst dezer Dietsche vertaling volgens het Comburgsche handschrift uitgegeven. In 1855 drukte Bormans twee fragmenten van een ander handschrift der XIVe eeuw, wier tekst hij vergelijkt met dien van Kausler, onder aanduiding der varianten van het handschrift van het Nederlandsche Instituut: *Notice sur deux fragments de la traduction thioise du Roman de la Rose par Heinrike van Aken de Bruxelles* (*Bulletins de l'Académie,* t. XXII, 1re partie, bl. 76-125.)

Bormans' eerste ontdekking was die van een handschrift afkomstig van een vrouwenklooster te Mielen bij St-Truiden, bevattende de berijmde legenden van de H. Lutgardis in drie boeken van omtrent 4300 verzen en van de H. Christina in een boek van 1949 verzen, beide vrij vertaald naar den Latijnschen tekst van Thomas van Cantimpré. Verheugd over dezen belangrijken vond, gaf hij er kennis van in een uitgebreid opstel, gedrukt in *De Middelaer* (1e jaergang, 1840-41, bl. 142-150, 185 200, en 3e jaergang, 1842-43, bl. 291-304) onder den titel: *Ontdekking, lotgevallen, nadere beschrijving en een paer uittreksels van 't hs. bevattende de Ouddietsche berijming der levens van de H. Lutgardis en de H. Christina.* Dewijl verscheidene schrijvers getuigen dat Willem van Afflighem, tijdgenoot van Thomas van Cantimpré, het leven der H. Lutgardis in 't Dietsch vertaalde, meende men eerst in den door Bormans ontdekten tekst de vertaling van Willem te erkennen. Maar in de inleiding van de sinte Christina noemt zich de schrijver:

> ‘ic brueder Geraert een minderbroeder’

weshalve deze legende niet gevoeglijk kan toegeschreven worden aan Willem, die daarenboven nergens als vertaler van de Sinte Kerstinen legende gemeld wordt. Van den anderen kant, bleek het aan Bormans dat de twee legenden niet alléén door denzelfden schrijver gedicht zijn, maar ook in het handschrift door dezelfde hand geschreven, en dat die hand de hand zelve des dichters is. ‘Van welk gewicht zulk een handschrift voor de juiste kennis en waerdering onzer oude letterkunde worden kan, zegt Bormans’, zal iedereen dadelijk beseffen, en vooral zij, die weten hoedanig alle andere handschriften van middeleeuwsche dichtwerken, eensdeels door de onkunde of slordigheid, anderdeels door de nog veel schadelijker neuswijsheid der afschrijvers, bedorven geworden en in wat staet zij tot ons gekomen zijn.’

Wie was die minderbroeder Geeraert? Wanneer leefde hij, of in andere woorden, van welke eeuw dagteekent ons handschrift? Bormans meende eerst dat het tot het begin der XVe eeuw behoorde, doch helde later tot het gevoelen over dat het wel eene eeuw ouder mocht genoemd worden. In broeder Geeraert erkende hij eenen Limburger, die waarschijnlijk te St-Truiden minderbroeder was. De geleerde philoloog is van meening dat Geeraerts dialekt in den grond het Limburgsche is,

maar gemengd met vormen ontleend aan het Brabantsch, het Vlaamsch en de overige tongvallen.

Volgens Bormans bezit broeder Geeraert een uitmuntend kunsttalent, en is hij meester in taal en versbouw, terwijl Jonckbloet aan de Sinte Kerstine alle aestetische waarde ontkent en ze als onpoëtische ascetische rijmelarij uitkrijt: een zeker overdreven oordeel, dat, zooals Bormans verklaart, zijnen oorsprong heeft in het protestantsche standpunt van den geleerden Hollandschen *criticus*, bij wien de ascetieke en mystieke heiligenlegenden weinig of geen belang wekken(1).

Bormans bestudeerde met voorliefde het ontdekte handschrift, en in 1850 verscheen de prachtige uitgave in-4° van het *Leven van sinte Christina de wonderbare in Ouddietsche rijmen*, *naer een perkamentenhandschrift uit de XIV*de *of XV*de *eeuw met inleiding, aenteekeningen en andere bijvoegsels.* De inleiding beslaat 71 bladzijden, de tekst, 52, en de aanteekeningen 508 bladzijden, waarop volgen de collatie van den gedrukten tekst met het handschrift en een bladwijzer bevattende al wat in de aanteekeningen onder een taal- of spraakkundig opzicht aanmerkelijk is. Het *Leven van sinte Lutgardis,* met eene voorrede en korte aanmerkingen, werd gedrukt in de *Dietsche Warande,* in 1857.

***

Dit is de lange reeks onzer Middelnederlandsche werken, die Bormans, volledig of in fragmenten, uitgaf en grootendeels ontdekte of ten minste voor de eerste maal liet drukken, De meeste dezer uitgaven zijn, zooals wij het telkens aanstipten, vergezeld van aanteekeningen, die betrekking hebben hetzij op woord- en zinverklaring, hetzij op historische ophelderingen, hetzij op de wetten onzer Middelnederlandsche grammatica, syntaxis of metriek. Het zijn bijzonder de aanteekeningen op het leven van sinte Christina die hoogst belangrijke bijdragen bevatten tot de kennis der Middelnederlandsche taal. Het is te betreuren dat de man, die met onze oude taal zóó was vertrouwd dat hij reeksen van half uitgeschrapte of verminkte verzen met de grootste waarschijnlijkheid herstelde (getuige bij voorbeeld zijne uitgave van Jan Praet) geen handboek hetzij van de grammatica of syntaxis, hetzij van de metriek onzer Middelnederlandsche taal heeft nagelaten. In zake van Middelnederlandsche rhythmiek had Bormans een eigenaardig stelsel, dat door J.-F. Willems in België, door Jonckbloet en de Vries in Noordnederland, hevig werd bestreden. Hij beweerde dat onze Ouddietsche dichters nagenoeg dezelfde versmaten gebruikten als de Grieken en de Latijnen, zoodat iedere maat bestond uit eene heffing (*arsis*) en eene daling (*thesis*), welke laatste uit ééne, 2 of 3 korte lettergrepen kon gevormd en vóór of na de heffing worden geplaatst. De maten, zijn dus in andere woorden jamben of trochaeën, dactylen of anapaesten, enz. Daarentegen, volgens het heerschend gevoelen, gedeeld door J.-F. Willems en Jonckbloet, bestaat elk vers uit vier toonheffiingen (*arses*), tusschen welke eensijlbige dalingen kunnen staan, maar ook in zekere gevallen ontbreken(2). Bormans verdedigde het eerst zijn stelsel in eenen *Brief aen den Uitgever van het Belgisch Museum over te Elnonensia en de Oudnederlandsche versmaet*, welke in, 1846 in het *Belgisch Museum* (deel X, bl. 158 vlgg.) werd opgenomen. Hij handhaafde zijn stelsel en lichtte het nader toe in zijne Inleiding tot Sinte Christina (I.II vlgg.), in zijne Voorrede tot Sinte Lutgardis (bl. 15-16), en in de Voorrede tot het derde deel der *Brabantsche Yeesten* (LXXIII-LXXIX). Maar het handboek over de Middelnederlandsche metriek, dat de geleerde taalkundige hoopte éénmaal uit te geven(3), is niet verschenen.

(1) Zie de Voorrede tot de uitgave van Sinte Lutgardis.
(2) Jonckbloet, *Gesch. der Middenned. Dicht.*, I, 245-246, en *Over Middennederlandschen epischen versbouw.*
(3) Zie, onder andere plaatsen, de Inleiding tot Sinte Christina, bl. XLVI, aanteekening.

Hoewel de taalkunde en de critische uitgaven onzer Ouddietsche werken de hoofdvakken waren van 's mans werkzaamheden, trad hij soms op als fijne en wel wat scherpe beoordeelaar der hedendaagsche letterkunde. Getuigen zijne studie, getiteld *Onze Letterkunde* gedrukt in *De School- en Letterbode* (1844, bl. 101-112, 163-178, 270-277) en de verslagen die hij aan de Academie mededeelde, in 1853 over de Vlaamsche stukken ingezonden voor de prijsvraag: *De Lof van Godfried van Bouillon*[1], en in 1859 over de Vlaamsche gedichten die mededongen naar den prijskamp uitgeschreven ter gelegenheid van de vijf en twintigste verjaring van de opening der spoorwegen[2].

Hij mag zelf als een der beste Vlaamsche prozaschrijvers van onze eeuw geroemd worden. Zuiverheid van taal, juistheid van uitdrukking, bondigheid van stijl, fijne ironie kenmerken zijne Vlaamsch geschreven werken en werden reeds door David, bevoegden rechter in dit punt, hooggeschat.

Bormans nam, ten minste gedurende de vijf en twintig laatste jaren zijns levens, geen dadelijk aandeel aan de eigenlijke Vlaamsche Beweging. Op congressen, landdagen of zoo menige vergadering, waar de Vlaamsche belangen werden besproken, verscheen hij zelden of nooit. Te Luik metter woon gevestigd, was hij te verre verwijderd van het middenpunt der Vlaamschsprekende gewesten, en de kalme studie strookte beter met zijn karakter dan de drift der politieke beweging, zelfs dan wanneer die beweging een taalkundig doel had.

Maarop wetenschappelijk gebied heeft hij aan de Vlaamsche belangen de hoogste diensten bewezen, en immer zal hij leven in de dankbare heugenis der Vlamingen als de man die, na J.-F. Willems, het meeste heeft bijgedragen tot de waardeering onzer oudere letterkunde, en die, door de voorbereiding der eenparigheid van spelling, den weg heeft gebaand tot het herbloeien onzer nieuwere letterkunde.

P. WILLEMS.

N.B. In den *Annuaire de l'Académie royale de Belgique* voor 1881, blz. 231, is de volledige lijst der werken van Bormans te vinden.

> De dood blijft den levenden het eeuwig onbegrijpelijke.
> T. GROTZ.

De schoenmakersgilde te Brugge.

In het stedelijk archief te Brugge wordt een register bewaard, waarvan 181 bladen geschreven zijn op perkament en 33 bladen op papier. Het is van koperen sloten voorzien en bevat het reglement van de oude Brugsche schoenmakersgilde, onder den titel: *Cueren ende statuuten van den ambachte van de cordowaniers binder stede van Brugghe beghinnende van den jaere duust vier hondert vier en veertich.*

De statuten welke de eerste ingeschreven zijn, werden door het magistraat vastgesteld in Januari 1445.

De *Cueren* der schoenmakersgilde behelzen twee soorten, van bepalingen: de eene, welke om zoo te zeggen een *algemeen* karakter hebben, betreffen de aanneming, de leervoorwaarden, de meesterschap en den regel van het ambacht; de andere, zijn *bijzondere* bepalingen nopens de uitoefening van het ambacht, de gereedschappen en het fatsoen; zij kunnen in een woord, de handwerkmatige afdeeling genoemd worden.

(1) *Bulletins de l'Académie;* t. XX, 2e partie, pp. 186-199.

(2) *Bulletins de l'Académie*, 2e série, t. VII, bl. 173-178.

De laatstbedoelde voorschriften zijn ontegenzeggelijk de belangrijkste, vermits zij, de geheimen van het handwerk ontsluierende, ons bekend maken met de hoogte waarop het ambacht zich in de middeleeuwen te Brugge bevond. De toenmaals heerschende zin voor het maken van reglementen, was teweeggebracht en noodig geworden door het recht dat de ambachten bezaten om alleen eene zekere soort van voorwerpen te vervaardigen. Dank aan deze omstandigheden, kunnen wij thans kennis nemen van de wijze waarop en hoedanig de grondstoffen werden verwerkt; wij leeren tevens de gebezigde gereedschappen kennen en kunnen daarbij nagaan welke eischen door weelde en smaak in dien tijd gesteld werden. Het geldt hier buitendien eene zaak die ook waarde heeft voor taal- en oudheidkunde.

In deze orde van denkbeelden, geef ik hier een letterlijk afschrift van het volgende gedeelte der *Cuere* van 1445:

Art. 5. Item, dat elc vry cordewanier maken mach van ghevarwet leder roodt, groene, blaeu, alle maniere van schoen, van alle manieren van verkeerdt leder zulck als de cordewaniers ghecryghen connen ende dat men daer toe bereeden mack vugte ghedaen honden, zaelhonden ende zueghen leder; Ende zo wie van eenich van den voorseiden drien lederen eenighe schoen maecte, die verbuerde zes ponden parisysen telcker warf dat men bevonde.

Art. 6. Item, zo wie van den voorseiden ambochte die maect zwarte galootsen boven zeven duinen lanck, dat hij die schuldich es te makene coyen, cordewanen of calverin; ende die ghezuelt met coyene of ossene zolen; ende dat niemende maken moet onghevaerwede bezaenen schoen metter erve vuytwaert boven zeven dumen lanck; ende zoo wie de contrarie dade, jn eenich van den voorseide poincten, die zoude verbueren vyf ponden parisyse van elcken paere.

Art. 7. Item, dat de voorseide cordewanieren maken mueghen alle manieren van goudinen galootsen, witte, groene ende blaeuwe galootsen, van alzulcken leder als de lieden begheeren, ende men daer toe bereeden mach. Behouden dies dat men de voorseide galootsen zuelen zal van ossen rigghen ende van coyen rigghen, ende van anderen gheene. Ende zo wien de contrarie dade, dien zoude verbueren drie ponden parisysen van elcken pare telker warf dat hy bevonden worde.

Art. 8. Item, dat de voorseide cordewaniers maken moghen om te vercoopene alle manieren van leersen van cordewanen leder ende van coyen leder, ende van anders geenen leder. Ende zoo wie leersen makede van anderen ledere dan zoo voorseit es, die zoude verbueren drie ponden parisysen van elcken pare, also dickens alst bevonden worde. Behoudens dies dat zij zullen elcken man moghen maken leersen te zijnen verbeseghene van zulcken Iedere alst hij begheert.

Art. 11. Item, zo wie die maect schoen calveren of sterkin boven zeven dumen lanck, hij verbuert twintich schellinghen parisysen telcker warf dat hys bevonden wort.

Art. 14. Item, dat men gheene ghesmouten schoen maken mach met onghesmouten zuelen op de boete van vijf schellinghen parisysen van den pare.

Deze *Cuere* werd opvolgelijk herzien in 1489, 1493, 1511, 1513, 1553-56, 1570, 1587, 1606, 1608-9, 1611, 1615-19.

De gilde omvatte drie afdeelingen van schoenmakers, namelijk *nieuwe schoenmakers, kinderscoemakers* en *oudscoemakers.*

Brugge.

GILLIODTS-VAN SEVEREN.

Armoede bindt, vereenigt: rijkdom ontbindt, verdeelt.

P. HEERING.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

5. Het laatste avondmaal: schilderij van L. Da Vinci.

Boven de deur aan den Noorderkant, en verder zich uitstrekkend boven het gestoelte, ‘hangt eene groote schilderye op doeck gemaect, daer Christus syn lest avontmael houdt met syne twelf Apostelen.’[1] Het beroemde Avondmaal van Leonardo da Vinci, de weerga op doek van het tafereel, dat hij op den reftermuur van het Dominikanerklooster *de Santa Maria delle grazie*, te Milaan, schilderde, is bij uitstek het pronkstuk der abdijkerk.

In zijne *Origines Antverpianae*, in 1569 uitgegeven, zegt reeds Goropius: Onder andere schilderijen bezit de kerk van Tongerloo er eene, waardoor zij, al was daar niets anders, zelfs de prachtigste tempels der streek - schoon er nergens zoo vele en zoo prachtige bestaan als ten onzent - gemakkelijk overtreffen zou[2]. In denzelfden zin spreekt van Herdegom: Bij het tabernakel hangt een overgroot tafereel, de instelling van het H. Sacrament verbeeldend, en kunstig gemaakt door den zeer beroemden Italiaanschen schilder Leonard da Vinci[3].

De bewondering, die het tafereel afdwingt, zal, door eeuwen heen, nieuwe bezoekers naar Tongerloo lokken. Onder de schilderijen door Goropius geroemd, schrijft Miraeus in 1613, bevindt zich het Laatste Avondmaal, door eenen uitmuntenden Italiaanschen schilder gemaald; om deze en andere te zien, snellen zoo onze inlandsche als vreemde schilders derwaarts[4]. W. Bosschaerts, in zijn *Chronicon Tongerloense*, ten laatste in 1637 geschreven, zegt daarbij, dat verscheidene schilders er kopieën naar maakten. Volgens Sanderus liet onder andere de aartshertog Leopold-Willem door zijnen schilder D. Teniers eene kopie vervaardigen.

Het is onmogelijk de echtheid dezer bevestiging in twijfel te trekken, als men in aanmerking neemt dat de eerste uitgaaf van Sanderus' werk over Tongerloo verscheen in 1659, toen de genoemde aartshertog pas vertrokken was en Teniers zelf nog leefde[5].

Een opstel in handschrift van provisor Nicolaas Van der Meulen (+ 1723) noemt ook Rubens en Van Dyck als hebbende met dit doel Tongerloo bezocht. De studie van den eerste - het is meer eene studieteekening, dan eene kopie te noemen - is gekend door de gravuur van P. Soutman. Om de rij der bezoekers van naam niet buitenmate te verlengen, noemen wij ten slotte de geleerde Benedictijnen Martene en Ursin, die in het begin der achttiende eeuw, op hunne letterkundige reis niet nalieten ook Tongerloo te bezichtigen. Zij schreven: Het tabernakel nevens het altaar is het schoonste in dien aard, dat men zien kan... Al de altaars en sieraden zijn bewonderenswaardig, maar bovenal een tafereel van het Laatste Avondmaal onzes Heeren[1].

Hoe en wanneer het kunststuk te Tongerloo kwam, weet Heylen te zeggen. De bronnen waaruit hij zijne inlichtingen geput heeft, bestaan niet meer, of ten minste

(1) Gemeld handschrift. Vglk *Vlaamsche School* 1877, blz. 141.
(2) Bij Miraeus: *Ord. Praem. chronicon.* ad annum 1134, en bij Sanderus: *Chor. Sac. Brab.* t. I, p. 308.
(3) Van Herdegom: D*iva virgo candida*, p. 320.
(4) Miraeus. 1. cit.
(5) Vglk. de bekroonde *Levensschets van David Teniers den Jonge*, gedrukt bij de *Kermisfeesten van Antwerpen*, 1864, door Désiré van Spilbeeck, blz. 113.

(1) *Voyage littéraire de deux religieux Bénédictins.* Paris 1717-24, 2e partie, p. 198.

het gelukte ons tot hiertoe niet ze terug te vinden Wij hebben echter de nauwgezette zorgvuldigheid zijner aanteekeningen te dikwijls ondervonden, om eenigszins hunne echtheid te betwijfelen. Over het Laatste Avondmaal schrijft hij volgenderwijze: 'Van dit meesterstuk vind en hoort men overvloedige onzekere vertelsels en gissingen; doch dit staet vast, dat het ten jaere 1544 (Brabandschen stiel; anderzints 1545) tot Antwerpen van de Erfgenaemen van Jan Le Grand gekogt is door de Religieusen van Tongerloo, en dat het den 3 Februarius van aldaer door Peeter Scheelen, secretarius der zelve Abdye, is afgehaelt geweest, en daer voor betaeld zyn 450 rynsgulden. Is gemaeld door L. Di Vinci[(2)].'

De oorsprong der schilderij is dus buiten kijf. Doch desniettegenstaande zijn er onzekere vertelsels en gissingen, namelijk aangaande de reden, die tot het maken der schilderij heeft aanleiding gegeven, en nopens de omstandigheid, die haar hier te lande bracht.

Volgens het verhaal van de Feller schilderde L. da Vinci eene herhaling zijner fresco voor Hendrik VIII, maar ten gevolge der geloofsverzaking van den Engelschen vorst, kreeg zij eene andere bestemming[(3)]. W. Bosschaerts verklaart het feit op dezelfde wijze[(4)]. Provisor Van der Meulen, in aanteekeningen op Sanderus, zegt dat de schilderij werd besteld door den paus, om als patroon te dienen voor een tapijtweefsel. Men bewaart werkelijk in het Vaticaan een tapijt, naar da Vinci's tafereel gemaakt, met enkele wijzigingen op den achtergrond. Nadat hier te lande het tapijt was vervaardigd, zou men het tafereel te koop hebben gesteld. Zooals men kan opmerken, is deze tweede uitlegging niet onvereenigbaar met de eerste; een en ander is mogelijk, en dat de paus het weefsel liet maken, en dat het tapijt, of de schilderij, of misschien beide bestemd waren als geschenk voor den koning van Engeland. Op eene derde wijze wordt de zaak verhaald door onzen gids: 'Wanneer eene Coninck van Frankrijck (Frans I?), zegt hij, Milanen gewonnen hadde, siende dese schilderije, hem seer leet was dat hij die nijet mede en mocht nemen, overmits die tegen den muer geschildert was, maer orde gegeven te hebben om dat te contrefeyten, dwelck contrefeytsel men segt tselve te sijn dat in den voirsc. choir hangt ende is doen coopen bij den vs. heer

(2) *Verhandeling.* VII, blz. 25. - In 1718 bewaarde men nog den kwijtbrief in de archieven der abdij.
(3) De Feller. *Dictionn. histor.*, art. Vinci. Vglk *Dictionn, géogr.*, art. Tongerloo.
(4) *Cronicon Tongerloense MS.* ad annum 1547. - In denzelfden zin spreekt de twee uitgaaf van de *Verhandeling* van Heylen (Turnhout. 1837) bl. 159. De tweede uitgever is niet altijd nauwkeurig in zijne zoogezegde verbeteringen.

Aerdt Streyters binnen Antwerpen van de erfgenamen Johans le Grand in den Jaere 1544[1].'

Kon men nu nog te weten komen, wie deze Johan le Grand geweest is, en nog meer, kon men iets ontdekken aangaande zijne nalatenschap, zoo zou wellicht ook de laatste twijfel worden opgehelderd, dat da Vinci's prachtig tafereel omnevelt. Wij veroorloven ons de aandacht van den geleerden en ijverigen archivaris der stad Antwerpen hierop in te roepen.

6. Het doxaal. Het klein orgel.

Tusschen de pijlers, die het koor van den kruisbeuk scheiden, wijst onze gids op het 'doxael van de kercke; 't is wat uytstekende, sonder op pijlaers te rusten ende is van houte gemaect doir Jan van Dyck, wonende tot Utricht, nae den pourtrait ende ordonnantie van Mr Phs Lammekens omtrent den Jaere 1545, seer net en wel gesneden met verscheyde historien[2].' Jan van Dyck wordt elders ook Jan van Noyen geheeten. Zestien pachters van Duffel hebben den 4^{n} Juli 1548 het doxaal aangevoerd[3], dat van Maastricht naar Duffel was overgebracht[4]. Lammekens kreeg voor het plan 75 rijnsgulden, zooals blijkt uit het volgend kwijtschrift:

'Ick Mr Philips Lammekens kenne midts desen ontfangen te hebbene van mijnen Heer den Prelaet van Tongerloo uut handen van Mr Peeter Scheelen zijnen secretaris de somme van vijff ende tseventich karolusguld. als voer de volle betalinge van de ordinantie die ick gemaect hebbe voer mijnen heer voirsc. van tpatroon gront herders ende schorssingen metter toebehoorten tot eenen nyeuwen oxael inde goidshuyse van Tong^{o}, welcke patroon metten berders ick mynen heer voirsc. gelevert hebbe, bekennen my daer af ende van alle andere ordinantien die ick voer mynen heer voirsc. gemaect hebbe ten vollen betaelt ende vernuecht te zyne. Ende des torconde hebbe ick myn gewoenlyck hanteken hier onder geset. Actum tot Tongerloo op ten sesten dach in Octob. anno XV^{c} vyf ende veertich.'

Het klein orgel, op dit doxaal, is gemaakt in 1548, door Hendrik Nieuhof van 's-Hertogenbosch; Jaspar Jansen was diens hulpgast[5]. De trap of 'wendelgraet', die daar achter den pilaar aan den zuiderkant uitkomt, en gebeiteld is door Michiel van de Galen, van Breda, leidt er naartoe. De versiersels van den trap beschrijft een briefje van Tielman, van Beringen:

'Tgheen dat Maghiel van Breda antycqsnyder van Breda gemaect heeft aende windelgraet in die kercke te Tongherlo. Inde eerste XVIIJ kinderhoykens (hoofdekens) met vlogelkens. Noch VII^{ve} ligghende kinderkens. Twee staende kinderkens boven die deure. Een pieramiere staende boven die duere. Noch een dricant stuck gesneden aen die duere. Noch een roze hangende onder dat solderken vande voersc. trap. It. over die voersc. werk heeft Maghiel voersc. gewrocht vierenviertich

(1) Meer gemeld HS.
(2) HS.
(3) Aanteekening van Adr. Heylen.
(4) *Comput.* Aug. 1548.
(5) *Comput.* Sept. 1548.

dagen, en sdachs VI stuvers, maeckt in al XIIJ R. en III st.. Dies sal hy noch maken een stuck gesneden aen die spille van de trap liggende op die lene vande graet, gelyck ick hem gewesen hebbe. It. dees Maghiel heeft gehat seven R. soe moet hy noch hebben, VI R. ende IIIJ st..'

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

Kroniek.

Antwerpen. Zondag 26 Maart vierden de leerlingen en oud leerlingen der koninklijke academie voor schoone kunsten den 25sten verjaardag der benoeming als leeraar van den kunstschilder Lucas Schaefels.[(1)] Er was voorgenomen 's meesters beeltenis in marmer te doen maken door den reeds verdienstelijk gekenden beeldhouwer A. Van Beurden.

Het feest had plaats in de groote lange zaal der academie in de Venusstraat, ten 11 1/2 ure; de heeren burgemeester, schepenen en gemeenteraadsleden waren tegenwoordig, alsook de eere-bestuurder en de leeraren der academie, benevens familieleden en genoodigde vrienden van den held van het feest.

Nadat de voorzitter der inrichtingscommissie voorlezing gehouden had van een adres van dankbetuiging, uit naam van de leerlingen en oud-leerlingen van Lucas Schaefels, werd het kleed weggenomen dat het plaasteren model van het goed gelijkend portret van den vereerde bedekte.

Een jeugdige knaap bood den heer Schaefels eene eikenkroon met zilveren eikels aan; op de blauw satijnen linten die de kroon versierden, stond in zilveren letteren te lezen: *Aan Lucas Schaefels zijne dankbare leerlingen* 1857 - 26 Maart - 1882. De heer burgemeester L. de Wael voerde het woord als voorzitter van den bestuurraad der academie, de heer G. Geefs namens de afdeeling beeldende kunsten van het *Verbond voor kunsten*, *letteren en wetenschappen.*

De heer Schaefels drukte herhaalde malen zijne erkentelijke gevoelens in hartelijke woorden uit.

Ten besluite werd door al de aanwezigen een voor den gevierden kunstenaar bestemd gedenkschrift van de plechtigheid, met hunne namen onderteekend.

- Gedurende het stormweder dat op Zondag 26 Maart in Antwerpen heerschte, is een steen van 15 en een van 17 kilos zwaarte van Onze-Lieve-Vrouwetoren afgerukt. De eene steen viel op de Schoenmarkt, de andere op eene afgeslotene plaats die gebruikt wordt door werklieden welke aan de herstelling der kerk gebezigd zijn. Er werden geene ongelukken door veroorzaakt.

- De voortreffelijke Antwerpsche zanger H. Fontaine (de begaafde zoon van den drukker van ons tijdschrift) maakt eene omreis door een gedeelte van Frankrijk en wordt in alle plaatsen waar hij optreedt toegejuicht door het publiek, terwijl de dagbladen zich in de vleiendste bewoordingen uitlaten over zijne schoone stem en zijn talent van voordracht. Onzen lezers is bekend, dat H. Fontaine aan het koninklijk conservatorium te Brussel den eersten prijs verworven heeft. Te Marseille zong hij dezer dagen, op een groot muzikaal feest van de *Société des concerts classiques*, eene melodie van Flégier, *Le Cor*, een aria uit Sacchini's *OEdipe* en de cavatine uit Gounods *Reine de Saba.*

- Nederlandsche bladen melden dat de beroemde tooneel-

(1) Zie onzen jaargg. 1880, blz. 21, 127 en 194.

speelster mej. C. Beersmans Holland verlaten en naar Antwerpen terugkeeren zal, waar zij als tooneelspeelster eene jaarwedde van 10,000 fr. zou bekomen, terwijl haar buitendien eene betrekking van leerares aan de muziekschool zou opgedragen worden met een jaargeld van 8000 fr. Het feit wordt echter tegengesproken.

- De 4e aflevering van den 2den jaargang van het *Album der Antwerpsche etsers* is verschenen en bevat van: W. Linnig vader, *Een liefhebber van oudheden*; W. Linnig zoon, een leelijken *Vrouwenstudiekop;* J. Thielens, *Stilleven* (doode vogelen), zeer veelbelovend voor eene eerste proef; A. Elsen, *In de Polders*, zeer fraaie plaat; F. Lamorinière, *De Venen te Calmpthout*, meesterlijk; C. Cap, *In eerste klasse*, een gedeelte van een zijner gunstig gekende tafereelen, een fraai plaatje, dat ons wat zwaar gebeten en wat te zwart gedrukt voorkomt.

- Verschenen bij J.E. Buschmann: *Musée d'antiquités d'Anvers. Catalogue de la collection d'Antiquités Egyptiennes. Prix:* 50 *centimes.* Het is de catalogus van de Egyptische oudheden welke het gemeentebestuur in October 1879 aankocht van den heer E. Allemant, voor 22,000 fr., en die bij beslissing van 31 October van hetzelfde jaar geplaatst is in het museum van oudheden op het Steen. (Zie de *Vlaamsche School*, van 1879, blz. 155.) Wanneer zal er eens een Vlaamsche catalogus van het museum van oudheden verschijnen?

Mechelen. Voor het stedelijk museum zijn de volgende voorwerpen aangekocht: 1. eene gravuur van 1760, waarop de keizerlijke Oostenrijksche familie is afgebeeld; 2. vijf geelkoperen platen betreffende de familie Schoonjans die in 1380 het zoogenoemde schilderkapellaanschap in de St.-Romboutskerk heeft gesticht; 3. eene zeer fraaie vaanvormige zijden kaart, ter gedachtenis van het 50-jarig jubileum van Clara-Henrietta Van Kiel, als overste van het begijnhof te Mechelen, op 29 September 1778; de kaart is versierd met teekeningen, die verondersteld worden van W.J. Herreyns te zijn.

Brussel. In den laatsten tijd werden voor het stedelijk archief onder andere de volgende handschriften aangekocht: 1. het boek der voorschriften aangaande de draaiers, mandenmakers, bogenmakers enz., over 1562 tot 16 Juli 1795, versierd met oude gravuren, van Wielans en Berterham, voorstellende de *Bekoring van den H. Antonius;* 2. een register van de gouden zilversmeden, over 1638 tot 1726; 3. een register met verschillende aanwijzingen, opgemaakt door een voormaligen burgemeester, geheeten de Valeriola; 4. een register, groot 708 foliobladen, welk al de akten bevat nopens de stichting van het klooster van Berlaimont, 1625-1678 enz.

- Op den Zavel zal voor rekening van het stadsbestuur een standbeeld van Marnix van St.-Aldegonde geplaatst worden, en daar tegenover een van Willem den Zwijger.

Gent. De Provinciale Syndicale Kamer van Kunstnijverheden bericht de personen, welke verlangen deel te nemen aan prijskampen en aan de tentoonstellingen van oude of hedendaagsche kunstnijverheid, dat zij zich moeten doen inschrijven voor 1 Mei. Er zijn al nog biljetten van inschrijving op aanvraag verkrijgbaar. De verzending van voorwerpen per spoor geschiedt tegen halven prijs. Om inlichtingen kan men zich wenden te *Gent*, ter secretarij van het provinciaal bestuur; te *Antwerpen*, tot de heeren P. Genard, J. Pinson, M. Rooses, J.J. Winders; te *Brugge*, dr. De Meyer, Grossé-Coucke en Vlietinckx; te *Brussel*, Lintelo, Mignot-Delstanche, L. Sacré en Taman; te *Charleroi*, Van Bastelaer; te *Gistbergen*, Ghys-Bruneel; te *Leuven*, E. Reusens en Ed. Van Even; te *Mechelen*, A. Dumortier en W. Geets; te *Luik*, Bronne, M. Buckens, P. Drion, J. Helbig, Poswich, H. Schuermans, Terme en Van de Casteele; te *Namen*, de Radiguez de Chennevières; te *Sint-Nicolaas*, Billiet, E.

Serrure, F. Van Naemen; te *Dendermonde*, L. De Bruyn; te *IJper*, Diegeriek, Arth. Mergelynck de Bauvoorde.

Brugge. Een dagblad meldt het volgende: ‘In eenen stadhuiskelder is een goed bewaarde grafsteen gevonden van Lupus de la Garde, geneesheer van Isabella van Portugal, in 1503 overleden, en van zijne echtgenoote Margaretha Breydel, dochter van Cornelius, overleden in 1522. De steen is in het museum geplaatst.’

Buitenland.

's-Gravenhage. Dagbladen melden dat eene schilderij van Kruseman, voorstellende *Joannes de dooper*, en zich bevindende in het voormalig paleis van Willem II, geheel bederft, doordien de schilder verven en een doek gebruikt had, die niet van de beste soort waren. Het hoofd van den prediker is halverwege in den schouder gezonken, en ook in de andere deelen van de voorstelling heeft dezelfde afzakkende beweging, de zonderlingste en grilligste uitwerking teweeggebracht. Hierdoor ziet men alweer, dat een schilder ook de stoffelijke voorbereidselen, geene kleinigheid van zijn vak, niet mag verwaarloozen. De oude meesters leerden dan ook hunne leerlingen verfwrijven, zelfs voor dat ze hen aan het teekenen lieten beginnen. Ook kunnen wij de schilders niet genoeg op dit belangrijk punt aandachtig maken.

Amsterdam. Eduard Bamberg vierde den 27sten April zijn 55-jarig jubilé als tooneelist. Hij werd den 23sten September 1816 te Amsterdam geboren en begon zijne loopbaan reeds op 10-jarigen leeftijd.

Leiden. De nagelatene werken van A.-H. Bakker Korff (zie blz. 36) zijn op 21 en 22 Maart verkocht, ten overstaan van notaris Coebergh; het stadsmuseum kocht een klein stukje voor 250 gl., *De droefgeestige* (eene dame met witte mantille en Perzisch kleed).

Parijs. Op eene tentoonstelling in den *Cercle du Progrès*, had Jan Van Beers twee stukken ingezonden. Een daarvan, getiteld *Esmeralda*, stelt eene jonge in 't groen gekleede vrouw voor, uitgestrekt liggende op eene rustbank. De schildering was niet droog en eene moedwillige hand heeft met de groene verf van het kleed het gelaat der schoone besmeurd.

Engeland. Te Dumfries is dezer dagen een marmeren standbeeld ingehuldigd van den Schotschen dichter Robert Burns, wiens *Schoonste liederen* Frans de Cort in 1862 overgezet in het Vlaamsch uitgaf (gedrukt bij L. Truyts, te Brussel; zie onzen jaargang 1865, blz. 24, waar ook R. Burns' portret staat). Het beeld werd gemaakt naar een model van mev. D.O. Hill. Burns is afgebeeld staande tegen een geknotten boom, met eenen tuil madeliefjes in de linkerhand; de rechterhand is verborgen onder een los over den schouder geworpen plaid of mantel; een slapende hond rust met den kop op des dichters rechtervoet; naast het dier, eene Schotsche muts, eene fluit en een boek. Het geheel, zoo schrijft een berichtgever, maakt een aangenamen indruk, maar men is het niet eens over de gelijkenis.

Rome. Aan de volgende ontwerpen van gedenkteekens voor Victor-Emanuel zijn prijzen toegekend: A. 50,000 fr., aan den Franschman Renot, triomfboog met zuilen, gekroond met des konings beeld, te plaatsen op het Terminiplein; B. 30,000 fr., aan Ettore Ferrari en Piscentini, te Rome, bouwkundig gedenkteeken op het Kapitool; C. 20,000 fr., aan den Italiaan Galetti, een triomfzuil op de Piazza Venezia. De commissie verklaart prijzen te hebben toegekend, omdat in het programma de bekroning van ontwerpen verplichtend was gesteld, maar dat geen dier ontwerpen ter uitvoering kan worden aanbevolen. (Zie onzen jaargg. 1880, blz. 154 en 187.)

Cornelius Van Kiel door P.J. De Cuyper.

Reeds in 1845 vestigde de dichter Prudens Van Duyse de aandacht op den geleerden Kilianus, over wien hij een gedicht liet verschijnen in *Het Taelverbond*, deel I, blz. 150, opgedragen aan den heer A. Hermans,

TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

burgemeester te Duffel.

In 1863 werd Kilianus eene eerste hulde bewezen door het plaatsen van zijn borstbeeld in de zittingszaal van den gemeenteraad zijner geboorteplaats Duffel. Dit borstbeeld was gemaakt door C. Jacobs, insgelijks in de gemeente Duffel geboren. (Zie onze jaargg. 1863, blz. 187 en 212; 1865, blz. 124.)

In 1873, op het XIIe taal- en letterkundig congres te Antwerpen, in de 3^{e} algemeene vergadering, den 20sten Augustus, stelde wijlen de heer L. Jottrand (1803 + 1877) voor, de Nederlandsche en Belgische regeering te verzoeken samen te werken om voor Cornelis Kiliaan een standbeeld te Duffel op te richten, welk voorstel door wijlen den heer A. Bergmann[(1)] werd ondersteund. De heer L. Jottrand beloofde, dat hij in

(1) Zie over dezen te vroeg gestorven vriend 1874, blz. 26; 1875. blz. 131, 167; 1876, blz. 32; 1877, blz. 135; 1878, blz. 10, 188.

het een of ander tijdschrift eene levensschets van Kiliaan zou uitgeven. Wij meenen niet dat deze toezegging werd vervuld. (Zie 1873, blz. 165 en 1875, blz. 131.)

In 1874 liet de heer P. Génard in de *Toekomst* eene levensschets van Kiliaan verschijnen; in 1880 zag van den heer Max. Rooses in de uitgaven der *Antwerpsche Bibliophilen* eene levensschets van Kilianus het licht, terzelfder tijd als de Latijnsche gedichten van den geleerde, en in hetzelfde jaar verscheen van denzelfden schrijver in het *Nederlandsch museum* te Gent eene studie, getiteld: *Hoe de woordenboeken van Plantijn en Kilianus tot stand kwamen.* De heer Rooses verschilt met den heer Génard over de schrijfwijze van Kilianus' Vlaamschen naam; hij grondt zich hierop, dat Kilianus op de twee Vlaamsche boeken, die hij bij Plantijn liet drukken, telkens zijnen naam Cornelis Kiel en zijn handteeken als *C. Kiel* schreef. In de registers van Plantijn heet hij nu eens Kiel, dan weer van Kiel, maar Kiel het meest.

Van de levensschets des heeren P. Génard ligt eene tweede vermeerderde uitgaaf ter pers.

Het standbeeld, zooals het hier voorkomt en op 8 Mei wordt ingehuldigd (zie bladz. 50). dankt men den beeldhouwer Petrus Josephus De Cuyper, geboren te Antwerpen den 16^{n} November 1808; hij is de derde beeldhouwer zijner familie en was even als zijn jongere broeder Joannes Leonardus[(1)] een leerling van den meest beroemden van het drietal, hun oudste broeder Joannes Baptista 1807 + 1852. Hij studeerde even als zijne broeders aan de Antwerpsche academie ten tijde van M.I. Van Brée, wiens dankbare leerlingen zij zijn gebleven.[(2)]

P.J. De Cuyper heeft zich vroeger meestal met de bemeubeling van kerken onledig gehouden; inzonderheid zijn vele Roomsch katholieke kerken in Holland met zijne werken versierd, zooals altaren, biecht- en predikstoelen, communiebanken, heiligenbeelden enz., waartusschen men vooral roemt het hoogaltaar der St.-Antoniuskerk, te Haarlem, op 4 Maart 1856 p l e c h t i g ingewijd door zijne hoogw. den bisschop dezer stad. (Zie verder ons tijdschrift van 1861, blz. 63. over zijne werken in de St.-Willebrordskerk, te Amsterdam; zijn standbeeld van Pieter Coudenberg, blz. 36, 111, 132; onzen jaargang 1865, blz. 8. Andere werken van zijne hand zijn nog door ons aangeteekend in 1863, blz. 65 en 124; 1867, blz. 69 en 197; 1869, blz. 183.)

Den 27^{n} Augustus 1861 was onze beeldhouwer in den echt getreden met mejuffrouw Maria Anna Hooghart, overleden te

(1) Zie *de Vlaamsche School*, 1855, blz. 56, 184, 196; 1856, blz. 32, 72, 117, 126; 1859, blz. 160; 1865, blz. 59, 105; 1867, blz. 91, 124, 172, 197; 1869, blz. 23, 62; 1870, blz. 20; 1872, blz. 179.

(2) Zie *de Vlaamsche School*, 1860, blz. 137; 1864, blz. 225; 1871, blz. 45; 1872, blz. 57; 1879, blz. 155.

Antwerpen in 1868 en ter wier gedachtenis hij in de Sint-Antoniuskerk te Antwerpen een O.-L.-Vrouwebeeld als gedenkteeken oprichtte. Dezelfde kerk bevat door hem gemaakte beelden van den H. Jozef ter herinnering van wijlen den zeer eerw. heer J. Cras, pastoor der parochie; de heiligen Bernardus en Nicolaas, ter nagedachtenis der ouders van den beeldhouwer en zijne gade.

De heer P.J. De Cuyper was in Antwerpen altijd een voorstander der Vlaamsche zaak en maakte deel uit van de meeste letter- en toonkundige maatschappijen. Dat hij ook de pen weet te hanteeren hebben onze lezers kunnen nagaan uit zijne briefwisseling met ons over een tafereel in het Antwerpsch museum. (Zie 1869, blz. 48.) Sinds 1873 is hij metterwoon te Duffel gevestigd, waar het model van het standbeeld van den beroemden M.I. Van Brée in zijnen tuin prijkt.

Zie nog over Kilianus of zijne werken onze jaargangen: 1874, blz. 91, 105; 1875, blz. 125, 131; 1877, blz. 183.

Eene zonneval.
(Vervolg van bladz. 63.)

Coombe overpeinsde evenwel, dat hij ten minste gedeeltelijk den raad kon ten uitvoer brengen, die hem gegeven was; hij kon zijne kamer reinigen, zekerlijk, of, ten minste, hij kon ze voor hem doen reinigen. Daar wilde hij mede beginnen. Vroeg in den morgen, besloot David Coombe zich tot de vrouw te wenden, van wie hij de kamer in huur had, en haar te verzoeken, het vertrek te laten opredderen door hare oudste dochter. Hoewel hij sedert lange jaren van vrouw Denys huurde, had hij nooit den voet in hare kamer gezet; nooit had hij omgang met haar gehouden, hij betaalde haar wekelijks zijne kamer; dit was al; en daar vrouw Denys zijn knorrigen aard kende, zoo had zij nooit beproefd om in eenige nadere betrekking met hem te komen.

Het scheen David, nadat hij zijn besluit genomen had, veel moeite te kosten, om van uit zijne donkere kamer naar boven bij vrouw Denys te gaan; hij opende zijne deur, blikte naar buiten en trad dan weder binnen; na eenige aarzeling, zette hij evenwel den voet buiten het vertrek en besteeg met vlugge schreden de trap; maar hij was nauwelijks drie of vier treden hoog, of hij bleef staan, als om te overwegen wat hij verder doen zou; maar het was alsof hij door de overweging aangespoord werd, want hij trad voort, om niet eerder stil te blijven dan toen hij zich voor de deur der kamer van vrouw Denys bevond.

Hij klopte zachtjes. Er werd hem opengedaan door eene gezonde vriendelijke vrouw, die hem verwonderd aanzag.

- God zegene mij, baas Coombe, wie zou het ooit gedacht hebben u hier te zien? Is er iets voorgevallen? Maar kom binnen en zet u neer.

Zij schoof hem eenen stoel bij het vuur, waarboven een blinkende ketel te zingen hing en waar dichtbij eene tafel gereed gedekt was voor het ontbijt. Voor het venster stonden in vurig roode potten, eenige goudbloemplanten. Alles, in de kamer, zag er rein en behagelijk uit. Een gezond levendig kind was op den grond met zijn speelgoed bezig; het zat vlak in de zon.

- Zou die kleine kerel ook al eene val kunnen stellen? vroeg David zich af; hij heeft zelfs meer dan een zonnestraal gevangen. Dat was een aardige droom! Maar ik zal er hier niet van spreken, want zij zouden wel kunnen denken dat ik zot ben.

- Mag ik weten, wat ons het genoegen verschaft u te zien, baas Coombe? vroeg vrouw Denys.

- Ik kwam vragen, of uwe dochter niet eens zou willen komen om mijne kamer wat op te schikken?

Zelden was de verwondering sterker uitgedrukt, dan op het gelaat van vrouw Denys, toen zij deze woorden hoorde. Coombe's kamer komen opschikken! o! Hoe lang reeds had zij daarnaar getracht! zij wist dat zijne kamer eene schande was voor haar huis, en dankte den hemel, dat het maar de keuken was en dat de menschen die haar kwamen bezoeken, dit vertrek niet te zien kregen. Zijne kamer wat komen opschikken, wel hemel lief!

- Zeker, zal zij dat doen, Coombe, zoo luidde het antwoord. Zij zal komen, zoodra zij gedronken heeft? Wilt gij met ons ontbijten?

- Ik zou er voor moeten bedanken; maar vermits gij toch zoo goed zijt, zal ik een kom meedrinken.

- Daar is Betje, vervolgde de vrouw, en zich tot het binnentredend knappe meisje wendende, vervolgde zij: kom al gauw drinken, Betje, want onze gebuur Coombe heeft u noodig, om zijne kamer eens in orde te brengen. Als gij gedronken hebt en gij hebt hier gedaan, moet gij maar dadelijk beneden gaan, om de kamer van baas Coombe aan te pakken.

- Ja, moeder, antwoordde het verwonderde meisje; maar komt vader nog niet drinken?

- Neen, antwoordde de vrouw; hij heeft gezegd dat wij op hem niet moesten wachten; spoed u dus maar.

De thee was weldra gereed; de kleine krullebol werd van den vloer opgenomen en in eenen stoel vastgemaakt, terwijl hem een tinnen lepel in de hand werd gegeven om daarmede te spelen, in afwachting er tijd zou zijn om hem te eten te geven.

Vrouw Denys sneed de boterhammen en hield de telloor waarop zij lagen aan Coombe voor, die bedeesd er eenen af nam; hij zag maar al te wel, hoeveel verschil er bestond tusschen zijne zwarte vingeren en de bruine doch volmaakt zuivere handen van zijne goedhartige waardin. Naarmate het ontbijt werd genuttigd, kwam David meer op zijn gemak; hij begon zich voor de eerste maal sedert vele jaren eenigszins vergenoegd te gevoelen.

Wat eene vroolijke kamer was het ook niet! Hoe gunstig stak zij niet af bij zijn vuil en donker woonvertrek! En wat een spel van de zonnestralen! Hoe dansten zij, nu eens op den glinsterenden tinnen theepot, dan op het theekopje van vrouw Denys, dan over den rug der oude kat en verder tusschen de goudbloemen voor het venster; en toen het kind ontbeten had en wederom op den vloer zat, viel de zonnestraal op het speelgoed, dat het jongentje in handen had, en scheen in glans toe

te nemen, naarmate het kind luidruchtiger in zijne vreugde werd.

- Hoe de zon hier toch binnenschijnt, vrouw Denys, zoo sprak David; het moet u varen, als het een donkere dag is of als het regent en de zon zich niet laat zien.

- Wel neen, zoo luidde het antwoord; het is alsof de zon hier alle dagen schijnt; ook geven wij op het weder weinig acht; als wij allen gezond en bijeen zijn, gevoelen wij ons gelukkig en bekreunen wij ons niet veel om zonneschijn of regen. Gij zijt mijne zon, niet waar, lieve jongen? vervolgde zij, haar kind van den vloer opnemende en het met kussen overladende.

Het liet zich gissen, dat de jongen zich eenmaal dankbaar betoonen zou voor de liefde zijner goede moeder, maar nu schreeuwde en spartelde hij om maar weer op den grond gezet te worden bij zijn speelgoed. Desniettemin bracht het gezegde van vrouw Denys aan David de woorden in herinnering die de verschijning tot hem gesproken had: ‘In deze harten is altijd zonneschijn.’

Betje had weldra de tafel afgedragen en nadat zij zich een breeden voorschoot omgedaan had, bereidde zij zich om naar de donkere kamer te gaan.

- Zal ik daar zeep vinden, baas Coombe, zoo vroeg zij, of wil ik er medenemen?

- Wel, zoo luidde het antwoord, ik vrees dat gij er geene vinden zult, Ho..la!

- Och! zoo sprak moeder Denys, neem maar wat zeep, eenen emmer en borstels en alles mede wat ge noodig hebben kunt.

Met veel kieschheid besefte zij, dat er alles ontbrak, maar zij wilde hem het verdriet niet aandoen, het hem te doen bekennen. Weldra begaf Betje zich naar Davids kamer, beladen met al de voorwerpen die tot eene reiniging van dezen aard vereischt worden. David ging ondertusschen in de buurt eenig werk naar huis dragen. De goedhartige vrouw Denys deed hem echter beloven, indien bij zijne terugkomst zijne kamer nog niet geheel opgeredderd mocht zijn, hij met hen zou komen middagmalen. David was opgestapt, zich zelve afvragende hoe hij zijne kamer zou vinden, als zij gereinigd was; of hij weer denzelfden droom zoude hebben en of een zonnestraal zijne woning zou komen verlichten.

(Wordt voortgezet.)

Nederlandsch taal- en letterkundig congres.

Op eene dezer dagen te Antwerpen gehouden vergadering der in September laatstleden te Breda benoemde commissie voor de taal- en letterkundige congressen, is beslist, dat er in 1882 geen congres zal plaats hebben, maar dat het aanstaande congres in 1883 te Brugge zal bijeenkomen. De commissie koestert de hoop, dat dit congres zal samenvallen met de feesten ter gelegenheid der onthulling van het standbeeld van Breydel en de Coninck.

Met de uitgave der handelingen van het congres te Breda zal binnen kort een aanvang worden gemaakt. Wanneer zullen eindelijk die van Brussel van 1876 verschijnen?

Rubens-Bulletijn.

J*aarboeken der ambtelijke commissie ingesteld door den gemeenteraad van Antwerpen voor het uitgeven der bescheiden betrekkelijk het leven en de werken van Rubens.*

Onder bovenstaanden titel, die, wat het woord *bulletijn* (!) b e t r e f t , gansch niet welluidend is, gaat te Antwerpen een bijzonder aan Rubens en zijne werken gewijd tijdschrift uitgegeven worden, welks doel en strekking breedvoerig omschreven worden in het volgende vertoog, afgedrukt in de eerste aflevering en waaraan wij eene plaats inruimen:

> ‘De commissie, ingesteld door den gemeenteraad van Antwerpen om de bescheiden, aangaande het leven en de werken van Rubens, op te zoeken, heeft besloten een *Bulletijn* uit te geven, bestemd om hare werkzaamheden te doen kennen en om te dienen als tolk der onderneming, waarmede zij zich heeft belast. Deze onderneming bestaat, zooals men weet, in het bijeenbrengen eener verzameling van ambtelijke getuigenissen of van oorkonden van gelijke waarde, welke betrekking hebben tot al wat Rubens uitgevoerd heeft als kunstenaar of als staatsman, tot al wat dienen kan om hem te doen kennen als hoofd eener kunstschool, als geleerde, als huisvader als burger.
> Dezelfde gedachte, waaruit de *Verzameling van Oorkonden* ontstaan is, roept ook den *Bulletijn* in het leven. Die gedachte is, dat niets mag verwaarloosd worden in de geschiedenis der mannen, die in eene der verheven uitingen van den menschelijken geest geschitterd hebben. Het genie bestaat niet uit één stuk, het is eene gave, wier onderscheiden bestanddeelen zich veropenbaren in zooveel verschillende richtingen, als de gunstige omstandigheden er voor haar openen. Het is dus hoogst nuttig alles te verzamelen wat tot ons gekomen is over die uitverkoren mannen, over hunne denkbeelden, zoowel als over hunne daden, over hunne gevoelens, zoowel als over hunne werken. Met ze in al hunne bijzonderheden te bestudeeren zal men den invloed kunnen verklaren, dien zij uitoefenden, en raden hoe zij al den roem verwierven en al de diensten bewezen, welke hun naam ons te binnen roept.
> Rubens leven was veelzijdig en wel vervuld. Het gedeelte ervan, dat hij aan de kunsten wijdde, is, ja, het schitterendste, maar de staats-archieven leeren ons, dat het gedeelte, welk hij doorbracht in diplomatieke onderhandelingen, gewichtig en vruchtbaar was. Zijne briefwisseling, nog slechts voor een deel gekend, getuigt van zijn weetgierigen aard en van den onafgebroken arbeid zijns geestes.
> Het gebied der opzoekingen is dus onmetelijk. Rubens heeft in België en Italië geleefd; hij heeft herhaaldelijk in Spanje, in Engeland, in Frankrijk, in Nederland en misschien elders gereisd; hij heeft talrijke betrekkingen in de wereld der staatkunde en der beeldende kunsten aangeknoopt; banden eener langdurige en edele vriendschap verbonden hem met

menig aanzienlijk man. Onze taak is het op te zoeken en te verzamelen wat er nog te vinden is aan sporen van dit roemrijk verleden; maar die taak zal veel tijd en moeite kosten. De uitgave der *Verzameling van Oorkonden* kan dus nog niet ondernomen worden. De nu reeds verzamelde bouwstoffen zijn zeer belangrijk, maar diegenen, waarvan het bestaan ons bekend is en het spoor door ons gevolgd wordt, zijn ook talrijk, en zeker zijn er vele, die vooralsnog geheel onbekend zijn, en wier bestaan ons slechts zal veropenbaard worden door dienstvaardige belangstellenden in ons werk.
Vooraleer over te gaan tot het vormen der *Verzameling* willen wij den uitslag onzer opzoekingen bekend maken. Ons *Bulletijn* zal in twee deelen verdeeld worden. In het eerste zullen wij in hun geheel of broksgewijze de verslagen onzer zittingen, de bestuurlijke bescheiden, en de gewisselde brieven bekend maken, welke belang zouden kunnen opleveren. In het tweede zullen wij onuitgegeven oorkonden en geschiedkundige mededeelingen van allen aard opnemen. En dewijl Rubens een dier mannen is, die geheel een tijdperk der kunstgeschiedenis overheerschen, als een machtig brandpunt, dat zijne stralen over een ruime oppervlakte zendt, zoo mogen wij ons niet bepalen bij den roemrijken meester alleen, en zal ons *Bulletijn* den kring zijner studiën verbreeden en bijdragen en oorkonden opnemen over de leerlingen, de vrienden, de personen, met wien hij brieven wisselde, over de Vlaamsche school, wier hoofd hij was, in een woord over al de tijdgenooten, met wie hij in betrekking stond.
Wij willen eene beweging in het leven roepen; onze ervaring heeft ons geleerd, wat hinderpalen er te overwinnen, wat vooroordeelen er te bestrijden zijn om ons doel te bereiken. De toegang tot de groote staats-archieven is over het algemeen gemakkelijk genoeg; dit der familie-archieven is dit maar al te zelden. Met gedurig de aandacht in te roepen op den schilder, zijne werken, zijn leven, zijne school, hopen wij de afstammelingen der groote familiën te overtuigen, dat zij er een eerebelang bij hebben de betrekkingen in klaarlichten dag te stellen, welke sommige hunner voorouders met een man als Rubens kunnen gehad hebben. Aan hen, die de geschiedkundige bronnen onderzoeken, bieden wij de gelegenheid den reeds gevonden schat te verrijken. Allen zullen wij aldus bijdragen om de uivoering te vergemakkelijken van een werk, dat nog slechts uit den ruwe aangelegd is: de nauwkeurige, echte, eigenhandige geschiedenis van Rubens en van zijne werken.
Het *Bulletijn* zal bij driemaandelijksche afleveringen verschijnen en zal jaarlijks een boekdeel met titel, tafels en illustraties vormen.[1] De commissie zal dankbaar de mededeelingen ontvangen, welke men zal gelieven haar te sturen. De artikelen mogen in onverschillig welke taal geschreven worden, maar moeten bijdragen, bescheiden of inlichtingen van stelligen aard zijn. Al wat van zuiver bespiegelenden aard is zou niet kunnen opgenomen worden.
De commissie: L. Gachard, *voorzitter;* C. Ruelens, *secretaris;* ridder L. de Burbure, P. Génard, Max Rooses, leden.'
(Zie over den *Codex diplomaticus Rubenianus* en het *Werk van Rubens,* 1879, blz. 130, 182; 1880, blz. 14, 146.)

(1) In-8° formaat: prijs 6 fr. voor België, 7 fr. voor het buitenland.

Goede diensten zijn goede diensten, maar ze verliezen er niet bij als men ze een bloem in 't knoopsgat steekt.
J.H. HOOIJER.

Lentesotternijen.
Poëzie van Pol de Mont[1].

Storm, regen en sneeuw kondigden op eene prozaïsche wijze het begin der door de dichters zoo hoog opgehemelde lente aan en deden het verschil tusschen ideaal en werkelijkheid zoo duidelijk zien en gevoelen, dat ik beschaamd was, in mijne rijmelaarsperiode voor zulke onaangename gast eenige lofzangen gewaagd te hebben. Ik haast mij echter tot mijne verschooning hierbij te voegen, dat mijne zangen niet zoo zeer de lente ten doel hadden, als wel de liefde mijner Joanna, die in de lente geboren is, en voor wie ik, zelfs nog vele jaren van ons huwelijk, op haren geboortedag eenige verzen schreef, die doorgaans eene vergelijking tusschen haar en de lieve lente bevatten.

'Heerlijk weer! niet waar, vrouw?' zeide ik, terwijl ik mijn stoel wat dichter bij den haard schoof.

'Ja, - antwoordde zij, - 't is jammer dat de Oude Heer Smits niet meer leeft; want dan zou hij zeker eene nieuwe jeremiade aanheffen, en.... de lentedichters nog eens hartelijk uitlachen,' - voegde zij er op spottenden toon bij.

Ik weet niet hoe 't kwam, maar eensklaps maakte ik rechtsom keer en begon de lente te verdedigen, met aan te voeren, dat zij drie maanden duurde en dus nog tijds genoeg had om hare eer te handhaven en den haar toegezwaaiden lof te rechtvaardigen; en dat wij toch aan haar het eerste groen, de eerste bloemen te danken hebben.

'Dat is waar, kreeg ik ten antwoord. - Maar gij zult met mij bekennen, dat het schoone en liefelijke van dit jaargetijde te veel overdreven wordt en bij zulk lenteweêr het lezen van lentepoëzie een gansch verkeerd uitwerksel heeft!

Terstond de proef op de som genomen!' riep ik uit; want ik herinnerde mij eensklaps, dat ik, reeds eenigen tijd geleden, een heelen bundel van dusdanige poëzie, getiteld '*Lentesotternijen*' ter beoordeeling ontvangen had. Ik sloeg het boekje open en las:

Wachter, op den hoogen toren,
steek den horen,
heisch de lentevlagge omhoog!
Ziet gij geene bronnen stroomen?
Hebt gij geen gezang vernomen?
Span het oor en open 't oog!
Lustig, wachter! Steek den horen
dat het Oost en West moog hooren!
'De Lente is in het Land gekomen!'

Watten wolken aan den hemel,
zilvren golven in den vliet,
lachende zonne, straalgeschemel,
schietende gerzen en halmengewemel,
alles leven wat men ziet!
Koelende windekens,
bottende blaren,
woelende kindekens,
minnende paren,

(1) Zie onzen vorigen jaargang, blz. 205.

kiemende bloezems
langs berg en dal, -
hijgende boezems
overal;
en midden dat alles, gelijk een godinne,
wandelt de liefde, de meikoninginne,
van botten doorvlechtend de lokken van goud:
loverkens zwaait zij
langs veld en langs woud,
en - met een lach op heur blozende wangen,
zaait zij
alom in de herten - verlangen!

Wachter, op den hoogen toren,
steek, den horen;
vroolike maren kond gedaan.
Welkom, 't sappig kiemend lover,
welkom, 't kwikkend lichtgetoover,
bloemen en boomen,
halmen en blaren,
rozige droomen
der lievende paren
dwalend langs de groene baan:
Welkom, zalige lentemaren! -

Wachter, blaas de zwaluw aan!

Waarlijk, onder het lezen hoorde ik noch het bulderen van den storm, noch het kletteren van den regen tegen de glasruiten, en ik zag in mijne verbeelding, door den dichter weer opgewekt, eene frisch groene vlakte, met veldmadeliefjes en boterbloemen bezaaid, waar eene menigte vroolijke, blozende kinderen liepen, stoeiden, rolden en schaterden; terwijl in de aangrenzende dreef een achttienjarig blondje en een welgebouwde jongeling, arm in arm voortwandelende, elkander de indrukken huns harten schenen mede te deelen.

‘Wel, vrouw, wat zeg je daarvan?’ vroeg ik op eenen zegevierenden toon.

‘Heel lief, - zeide zij - maar het blijft toch waar, dat het ideaal liegt, en de werkelijkheid alleen de waarheid zegt;’ en zij wees mij op het spionnetje, dat door den wind bijna was neergerukt.

Ik zweeg en bladerde in stilte voort.

Een zonnestraal waagde het, eenen flauwen glans in het vertrek te verspreiden. Dat gaf mij moed, om ook het volgende stukje voor te lezen:

Wat ik in 't woud heb afgespied,
zijn waarlik al aardige dingen!
- geheel een drama - en 'k weet wel niet:
daar is vast nog een lied op te zingen.

Ik lag, in het hooggeschoten gewas
verdoken, te denken, te droomen;
daar speelden lustige stralen op 't gras
van tusschen de groenbeloverde boomen.

De halmen schoten, welig en hoog,
rond mij, hunne blinkende stengelen;
en over mijn hoofd, als een gothische boog,

zag ik de takken zich mengen en strengelen.

Daar zaten de lijsters, zij tegen zij,
de koppekens samen, te vrijen,
en de oukens van jaren, die trilden er bij
en droomden van zonnig-zaliger tij'en.

‘Wip’ 't staertjen omhoog; ‘wip,’ 't staertje omnêer,
zoo zat daar het paarken, de vleugelen
te pikken, te strijken meê 't bekje de vêer,
als poogde 't zijn dwingende min te beteugelen.

Dan plots - een gekrijt! En daar wipt in de lucht
lijnrecht, het paarken; - en hijgend
en gijgend van wonderlik minnegenucht,
daar zingt het, steeds stijgend, stijgend, stijgend.

En al wat daar leefde, kroop of vloog
in het gras, op 't geboomt, in de blaren,
mieren en krekels, - leeuweriks, hoog
in 't eindeloos spansel d'oogen ontvaren;

al wat daar de lent, uit Zuiden of West
bracht, scheen in die liefde te deelen;
daar steeg één gejubel uit ieder nest,
gansch 't woud was nog enkel één veêlen, één kwelen!

Doch toen ik, verbaasd, een der olmen bezag,
toen schudde de boom zijne blaren,
als wou hij mij zeggen, zoo, half met een lach:
‘Wel, Heere! da's zoo al sinds jaren en jaren!’

In dien tusschentijd had de meid de thee binnengebracht, en was er aan den redetwist tusschen mijne wederhelft en mij een einde gekomen. Mijne vrouw bekende eindelijk ook, dat de lente, in onze streken, wel niet zooveel betooverends heeft als in de Zuidergewesten, maar dat ze toch, met uitzondering van eenige dagen, veel aangenaams en liefelijks aanbiedt. De vrede tusschen ons was alzoo geteekend, en onder het drinken van een kopje thee en het rooken van een goeden sigaar, bracht ik de lezing van genoemden bundel ten einde, waarover ik mijne bevinding maar terstond laat volgen, en dus het *ik* en *mij* van den verhaler, met het deftiger *wij* en *ons* van den criticus dien te verwisselen. Nu ter zake.

Ieder zal met ons bekennen, dat het zeer moeilijk is, eenen ganschen bundel gedichten te leveren over één en hetzelfde, en reeds door alle dichters, zoo groote als kleine, bezongen onderwerp, zonder dikwijls te herhalen wat men reeds vroeger gezegd heeft. Dit gebrek, als men zulks gebrek noemen mag, ontwaarden wij in het voor ons liggende werk; doch de dichter, door telkens eenen anderen vorm aan zijne gedachten te geven, heeft daardoor belet, dat die herhalingen den lezer zouden vervelen. Wij hebben dan ook met genoegen het boekje, van af de eerste tot de laatste bladzijde, gelezen zonder slechts éénmaal te geeuwen; iets wat aan boekbeoordeelaars zelden overkomt. Wij duiven dus de ‘*Lentesotternijen*’ van Pol de Mont aan alle beminnaars van lieve en gezonde beelden aanbevelen.

Maar ‘ieder gek heeft zijn gebrek,’ zegt een oud spreekwoord; en men behoeft geen inwoner van Gheel te zijn, om onder de toepassing van dit spreekwoord te vallen. Allen, ook wij, worden daardoor bedoeld. Waaruit volgt dat de dichter Pol de Mont alléén geene uitzondering op dezen algemeenen regel maakt en dus ook zijne gebreken heeft. En opdat hij, die ten

opzichte van verzenbouw en rijm tamelijk op zijn gemak schijnt, in 't vervolg die gebreken trachte te vermijden, veroorloven wij ons, eenige daarvan aan te toonen.

Eerst en vooral stootte het ons, hier en daar uitheemsche woorden te ontmoeten, als: *Märchen*, *Sehnsucht*, *vroo*, *feeën*, *gegangen*, *wonne*, *traurich*, *fürchten*, enz. Daar de Nederlandsche taal toch zeker rijk genoeg is, kan men zeer goed die vreemde woorden derven, en men zal, door ze niet te gebruiken, zich voor iedereen verstaanbaarder maken.

Vervolgens wanneer men met den gemeenzamen spreektrant der bewoners van zekere gewesten niet goed bekend is, handelt men verstandig, met dezen niet te bezigen. Zoo lezen wij op bladzijde 13:

'Wat? *Staat-je* daar vevroren van kou!.....'

Dit *Staat-je* voor *Sta-je* is hard en bijgevolg onaangenaam; en een Hollander zulks lezende, zou wel eens lachende kunnen uitroepen: Zie, die Belg wil Hollandsch praten! Dus, schoenmaker, blijf bij je leest.

Verder moet een dichter nimmer uit het oog verliezen, dat het geslacht der woorden of de woorden zelve te verbasteren of te verminken, ter wille van versmaat of rijm, eene niet geoorloofde vrijheid is. Ziehier eenige gevallen, die wij ter loops aanstippen:

Bladzijde 30: wild-*langende* oogen, voor *verlangende.*

Bladzijde 41: in *'t sidderend top* van den boom... Voor: in den sidderenden top.

Bladzijde 44:

> Daar heeft het de min,
> als eene zonne, *vroô*
> en trouw, gekoesterd, *beschongen...*

Vroô voor vroolijk om te rijmen met Hoïho; en *beschongen* voor beschenen, opdat het zoude slaan met *bedwongen.*

Bladzijde 90: en 't gelaat in het roksken *gewonnen!* Voor *gewonden,* omdat het rijmen zou met *verzonnen.*

Bladzijde 97: Hij *geerde* niets meer dan zijn liefjes gezicht... Voor: hij *begeerde.*

Bladzijde 99: Toch wed ik dat m'in ieder woord... Voor: dat *men in.*

Zulke vrijheden pleiten niet voor hem, die ze gebruikt, en gaarne hadden wij gewenscht, ze in de Mont's dichtbundel niet te ontmoeten.

Wat de dichter wil zeggen met de volgende uitddrukkingen is ons niet zeer duidelijk:

Bladzijde 3: 'laat frissche geuren mijn hert *doorstriemen.*' Zou dit soms *doorstroomen* moeten beduiden?

Bladzijde 42: 'Waar rijpend koren *op en neder dauwt.*'

Eindelijk schijnt de dichter eene voorliefde te gevoelen voor rijmen als: *wil ik - grillig; planken - verlangen; wieken - vliegen; duiken - buigen; blonk - hong;* voor *hing; gedrongen - gedronken.*

't Is wel waar, dat men zulke rijmen nog bij andere hedendaagsche Vlaamsche dichters aantreft, doch we gelooven niet, dat deze, onder dit opzicht, navolging verdienen; want gewrongen rijmen bevorderen noch de welluidendheid, noch de schoonheid.

In de hoop dat Pol de Mont deze wenken ten goede zal nemen, wenschen wij zijne *Lentesotternijen* veel bijval, iets wat zij, volgens ons, wel verdienen.

Antwerpen, 26 *Maart* 1882.

V.

> Ieder woelt hier om verandering en betreurt ze dag aan dag.
> P. HEERING.

Kroniek.

Antwerpen. Ter gelegenheid van zijn 42-jarig jubilé als tooneelist, is Victor Driessens den 26^{n} April in eene buitengewone vertooning in den Vlaamschen schouwburg opgetreden als vader Martin in het stuk *Martin de kruier* en als Bierbuijk in P.F. Van Kerckhovens tooneelspel *Twee katten voor eene doode musch.* De uitstekende kunstenaar, wiens afbeeldsel in onzen jaargang 1865, blz. 157, voorkomt, is met warmte toegejuicht geworden door het talrijk publiek dat de feestelijke vertooning bijwoonde. Al de stedelijke tooneelkringen en vele maatschappijen van buiten de stad waren evenals het nationaal tooneel van Brussel vertegenwoordigd. Den heere Driessens werden een groot getal kronen en andere geschenken, alsmede zijn borstbeeld aangeboden. Dit laatste geschiedde uit naam van de Mertensvereeniging. Het welgelijkend borstbeeld is een werk van G. Leurs, dat op de laatste 3-jarige tentoonstelling te Brussel prijkte.

Mechelen. Er is van de stadsbibliotheek een catalogus verschenen die 471 blz. beslaat.

Brussel. De weduwe van den hoogleeraar Morel heeft haars mans bibliotheek, die uit 700 werken bestond, aan de hoogeschool geschonken.

- De heer Lodewijk Delgeur, te Antwerpen, is benoemd tot voorzitter der *Société scientifique.*

- De openbare verkooping der schilderijen, nagelaten door wijlen den burggraaf Bernard du Bus de Gisignies, is aangekondigd tegen 9 en 10 Mei. Bij Fr. J. Olivier, Parochiaanstraat 11, is de door Ed. Fetis opgemaakte catalogus, versierd met 32 platen, voor 35 fr. verkrijgbaar.

Leuven. De heer stadsarchivaris E. Van Even laat een werk drukken, waarin opgegeven is, welke personen tusschen 1757 en 1793 tot de waardigheid van het patriciaat werden toegelaten. Dit werk zal zich aansluiten bij de verhandeling van Divaeus over de geschiedenis van Leuven.

Luik. Onder den titel: *Conscience, Zondagsvriend,* is in deze stad het proefnummer verschenen van een weekblad, uitgegeven door C.E.P. Van Delft (Betsy Perk).

Buitenland.

Amsterdam. 20 April werden openbaar verkocht, de eerste voor gl. 10,206.90, de tweede voor gl. 4262.50, in de roepzaal *de Brakke Grond,* twee Gobelin-behangsels voor twee zalen, met voorstellingen naar D. Teniers en Arcadische landschappen, afkomstig uit het aloude kasteel De Cannenburgh, te Vaassen, in Gelderland.

Parijs. Voor de aanstaands kunsttentoonstelling zijn 2611 schilderijen aangenomen.

Rome. In het huis dat Walter Scott in deze stad bewoonde is een gedenksteen geplaatst met het volgende Italiaansch opschrift: ‘In het jaar 1832, het laatste van zijn leven, woonde in dit huis de beroemde Britsche romanschrijver Walter Scott, van Edinburg, 1882.’

Mexico. In aansluiting met ons opstel getiteld *Mexicaansche oudheden*, in onzen vorigen jaargg., blz. 83, nemen wij het volgende over, betreffende een bezoek, in den laatsten tijd door twee Amerikanen, de heeren Powell en Stephenson, afgelegd in de onderaardsche steden van Nieuw-Mexico en Arizona. Eene dier steden moest volgens berekening meer dan 100,000 inwoners gehad hebben. Meest al de woningen, als biekorven gebouwd, liggen grootendeels in puin; enkele zijn ongeschonden. Zij hebben slechts eenen ingang, maar noch vensters noch schouw. De eenige kamer van het huis is eirond; in een der uiteinden bevindt zich de haard, in de wanden bevinden zich enkele holten, welke waarschijnlijk dienden om het huisgerief in te plaatsen. Op het toppunt van de bergvlakte waarin de oude stad gegraven is, bevinden zich groote ronde gebouwen, wier rechtstaande muren 10 of 12 voet hoog zijn. Op den hoogsten top van den grooten Patrero de la Vacas, een berg op den linkeroever der Rio-Grande, zijn twee bergleeuwen (vermoedelijk afgodenbeelden) in de vulkanische rots gehouwen. Benoorden deze plaats bevinden zich een aantal huizen die in den zuidelijken rotswand gekapt en waarschijnlijk door geene zwervende stammen gemaakt, vermoedelijk dagteekenen van voor den tijd van de heerschappij der Azteken over die streek. Op vele steenen wordt beeldschrift aangetroffen, van denzelfden aard als wij in 1881, blz. 84, in houtsneden hebben medegedeeld.

Sterfgevallen.

FRED.-WILLEM KUCKEN, de bekende toonzetter, geboren den 13^{n} November 1810, is in 't begin van April overleden te Schwerin.

FERDINAND DE BEAUMONT, sterkwaterplatenmaker, is te Poitiers in het begin van April overleden, 30 jaren oud.

THOMAS-JONES-HENRY BARKER, kunstschilder, geboren te Bath in 1816, is in het begin van April te Londen gestorven. Hij was een oud leerling van Ingres. Hij schilderde op verzoek van Lodewijk Philips den *Dood van Lodewijk XVI*, welk tafereel tijdens de Februari-omwenteling werd vernield. Tot zijne meest bekende stukken behooren *De ontmoeting van Wellington en Blücher te Waterloo*, *De bondgenooten voor Sebastopol*, *Napoleon na Bassano, de overgaaf van Napoleon III te Sedan*, enz., enz.

PIERRE HENRI MARTIN, de beroemde dierentemmer, geboren te Marseille, is op 7 April te Overschie overleden, 89 jaar en 3 maanden oud. Hij was voor de tweedemaal gehuwd in Holland met mejuffrouw Schot. Hij verkocht zijne dieren aan de vereeniging *Nutura Artis Magistra* te Amsterdam, hielp de dierengaarde te Rotterdam stichten en stond een geruimen tijd als bestuurder aan het hoofd dezer inrichting. Hij laat twee dochters na. Den 11^{en} April is hij te Kralingen begraven. (Zie over Martin en dezes vriend E. Verboeckhoven onzen vorigen jaargang, blz. 40.)

CONSTANT JEHOTTE, de voortreffelijke stempelsnijder, is op 12 April te Luik overleden. Een veertigtal zijner werken prijkten op de landstentoonstelling van 1830-1880.

ROMANO ridder VON RINGE, de beroemde bouwmeester, is op 13 April te Weenen overleden. Het is aan hem dat Oostenrijks hoofdstad hare prachtigste gebouwen en paleizen en ook de schoone Ringstraat dankt.

D.F. MAC CARTHY, de bekende Iersche dichter van den *Lierzang aan O'Connell* en bewerker van vertalingen van dramas van P. Calderon, geboren in 1817, is op 7 April overleden, te Blackrood, bij Dublin.

VALENTIN MAURICE BORREL, beeldhouwer en stempelsnijder, geboren te Montataire (Oise) in 1804, is overleden.

Antwerpsche reizigers.

XII.
Kolonel Rottiers.

In Antwerpen werd er den 8^{n}, 9^{n} en 10^{n} der maand October 1795 gefeest; het kanongebulder donderde telkenmale weergalmend door de lucht, de beiaard liet, gedurende drie dagen lang, zijne vroolijkste arias hooren en's avonds had er verlichting plaats: België was door de Fransche overweldigers, tegen wil en dank, bij de groote natie ingelijfd, en de plechtige afkondiging van die gedwongen vereeniging moest overal, het gansche land door, met groote feestelijkheid worden gevierd, al werd er door de bevolking aan die zoogezegde vermakelijkheden ook schier geen deel genomen.

Inderdaad, onze landgenooten hadden reeds ten hunnen koste geleerd - en zij moesten, eilaas! zulks nog meer ondervinden, - dat het bij onze vreemde overheerschers, met hunne holklinkende woorden van vrijheid en broederlijkheid, niet ernstig gemeend was; integendeel! de Franschen beschouwden ons land, van in het begin af, slechts als een wingewest, eene goede melkgevende koe, die zij nooit genoeg konden uitbuiten. De wezenlijke burgervrijheid werd door hen ongenadig den nek omgewrongen, en dit bleek vooral toen de nu nog zoo zeer gehate militie-loting hier door hen werd ingevoerd. Zij werd derwijze toegepast, dat al de weerbare jongelingen soldaat moesten worden; alleen de kreupelen en blinden bleven er van verschoond, en zij die met dergelijk gebrek behebt waren, werden destijds als de wezenlijk gelukkigen beschouwd! Degenen die vertrokken, gingen blijkbaar den dood te gemoet: als zij aan het eene gevecht ontsnapten, sneuvelden zij gewis in een ander; van al de duizende ongelukkigen, die met den ransel op den rug, aan ouders en nabestaanden vaarwel zegden, keerden er slechts enkelen, en dan meestal nog verminkt, terug.

Mijn vader zaliger was een van de talrijke slachtoffers der bloedwet. Hij moest de zegevierende Fransche legervanen naar Italië volgen, waar hij te Mantua lang in garnizoen verbleef; daarna nam hij nog aan verschillende veldtochten deel: in een dezer, ik meen in Oostenrijk of Duitschland, werd hij door een geweerschot in het been getroffen, en eerst na eene langdurige verpleging, genas hij eindelijk, ofschoon de kogel niet uitgehaald was kunnen worden en in het gebeente was blijven vast zitten: in 1869 werd de brave man er mede ten grave gedragen. Ik herinner mij nog dat hij elke weersverandering kon voorspellen; zijne kogelwonde was voor hem eene soort van almanak geworden.

Men kan licht begrijpen dat dit gedwongen soldaat zijn, aan den grooten hoop niet beviel; ook waren er talrijke achter-

blijvers, doch niet zooveel als men wel zou meenen, want onze vrijheidslievende Fransche broeders hadden er spoedig een onfaalbaar middel op uitgedacht, om de onwilligen uit hunnen schuilhoek te voorschijn te doen komen. Alzoo, wanneer een jongeling niet verscheen op het oogenblik dat hij bij het leger moest worden ingelijfd, werd er op zijne goederen, of op die zijner ouders beslag gelegd, en als zij geene eigendommen bezaten, werden zijne ouders, en zelfs zijne verloofde in gijzeling gezet. Dit laatste was onder andere het geval met mijns vaders broeder, welke den oproep niet had beantwoord en wiens geliefde geruimen tijd in hechtenis werd gehouden, ofschoon zij waarlijk niet wist te zeggen waar haar toekomende bruidegom verborgen zat!

Dergelijke wraakroepende dwangmiddelen werden over het algemeen op de weerlooze burgers toegepast; het verzet bleef dan ook niet lang achterwege. Vele jongelingen ontrokken zich overal, ten elken prijze, aan die gedwongen inlijving. Zij zegden alles vaarwel, verscholen zich in de bosschen, verzamelden zich welhaast in benden, boden hunnen verdrukkers gewapenden tegenstand, en aldus ontstond hier te lande de zoo heldhaftige boerenkrijg tegen de vreemde dwingelandij, welke gedurende een paar jaren met verschillende kansen werd volgehouden. Onbeschroomd en kloekmoedig waren zeker die vaderlandslievende mannen, en de naam van bandieten, hun door sommige Fransche geschiedschrijvers toegeworpen, strekt hun tot eene eerzuil. Hoe onbedreven ook in den wapenhandel, boden zij hunnen vijanden evenwel in menige gevechten, duchtig het hoofd en deden hun meer dan eens het onderspit delven: het gelukte hun zelfs de steden Mechelen, Diest, Hasselt enz. te veroveren; doch eindelijk moesten zij voor de overmacht bezwijken en stierven als wezenlijke martelaren van de vrijheid. Een hunner hevigste vervolgers en die zeer veel tot hunne uitroeiing heeft bijgedragen, is een Belg, met name Jardon, te Verviers geboren en als brigade-generaal bij het Fransche leger in dienst. Vloek over hem! Schande aan zijne nagedachtenis!

Bij diegenen onzer jongelingen, welke neiging voor den soldatenstand gevoelden, werden er ook gevonden die boven het Fransche leger, anderen vreemden dienst verkozen. Tot dit getal behoort onze stadgenoot B.-E.-A. Rottiers. Hij stamde af van eene oude Antwerpsche familie, nopens welke wij de volgende bijzonderheden hebben aangeteekend:

Ten jare 1625 trad Philip Rottiers, of Roettiers, te Antwerpen in het huwelijk. Hij oefende het bedrijf van zilversmid uit en had verscheidene kinderen, waarbij drie zonen: Jan, Joseph en Philip. Tijdens zijne ballingschap schijnt Karel II, koning van Engeland, met hem in betrekking te zijn geweest en hem zelfs eene som geld ontleend te hebben. In de maand Mei 1660 kon die vorst naar zijne staten terugkeeren en het daaropvolgende jaar ontbood hij de drie broeders Rottiers naar Engeland, om er, onder het toezicht van Thomas Simon, meester graveerder van de munt, werkzaam te zijn. Toen Simon in 1665 zijn ontslag gegeven had, vervulden de drie gebroeders zijne plaats, en in 1669 werden zij er ambtelijk toe benoemd.

Rond het jaar 1700 stierf Jan Rottiers te Londen. Joseph werd in 1672, door den staatsraadsheer Colbert, naar Frankrijk geroepen, om er den Luikschen graveerder Jan Warin, als muntmeester te vervangen. Lodewijk XIV verleende hem in 1674 naturalisatiebrieven en vijf jaren later een verblijf in de gaanderijen van den Louvre.

Philip kwam omtrent 1673 naar Antwerpen weer, trad er op 10 Februari van het volgende jaar, met Joanna-Maria de Mangelaer in den echt, en in 1691 werd hij er tot muntmeester aangesteld. Hij overleed in het jaar 1718 en liet onder andere kinderen ook eenen zoon na, met name Philip, welke hem in 1719, als oppergraveerder van het muntwezen opvolgde, en die plaats bleef bekleeden tot aan zijnen dood, in 1732. Hij liet geene afstammelingen na.

Een zijner neven, Jacob geheeten, in 1698 geboren en met Catharina Verwilt gehuwd, diende nu een verzoekschrift in, om het ambt van muntmeester, ter vervanging van wijlen zijnen oom, te mogen bekleeden, en den 31^{n} Maart van het volgende jaar werd zijne vraag ingewilligd. Op 17 Augustus 1741, bij het voortdurend verval der Antwerpsche academie, teekende hij als stempelsnijder, met J.-B. Bouttats, plaatsnijder, M.-J. Geeraerts, historieschilder, P. Snyers, fruit- en bloemenschilder, J.-P. Van Baurscheit en A. Van Papenhoven, beeldhouwers-bouwkundigen, eene akte, waarbij zij alle zes zich verbonden om het onderwijs, alsmede het bestuur der academie, kosteloos waar te nemen, en den 1^{n} December 1749 werd hij van stadswege, officieel tot medeleeraar-bestuurder benoemd, welk ambt hij tot in 1756 vervulde. In dit laatste jaar vervaardigde hij kosteloos de gouden en zilveren eeremetalen, welke den landvoogd prins Karel van Lorreinen en zijnen minister, graaf von Cobenzl, werden aangeboden, als dank voor de bescherming door hen aan de academie verleend. Bij de herbouwing der Antwerpsche munt ging Jacob zich te Brussel vestigen, in welke stad hij tot in 1764 medebestuurder was van de aldaar bestaande academie. Hij overleed er schielijk in de maand Juli 1772.

Een ander neef van Philip Rottiers, met name Norbrecht, in 1666 geboren, had na de omwenteling van Engeland in 1688, dit land verlaten en was naar Frankrijk overgesteken, alwaar hij ten jare 1704 zijnen oom Joseph in het ambt van oppermuntsteker mocht opvolgen.

Bij de St.-Lucas-gilde werd, in 1714, een Jacob Rottiers, beeldhouwer, als lid aangenomen. In den *Liggere* wordt hij aangeduid als ‘meester beltsnijder.’

Frans Rottiers, de tweede zoon van Philip, werd in 1682 te Londen geboren. Gedurende eenige jaren was hij teekenmeester van de Engelsche koningin Anna. Vervolgens vertrok hij naar Parijs, in welke stad hij in 1712 trouwde. Rond 1718 werd hij bestuurder van de Weener academie van schoone kunsten. Hij stierf in de hoofdstad van Oostenrijk ten jare 1742, zonder afstammelingen achter te laten.

Een andere Frans Rottiers, zoon van Jacob, was priester te Antwerpen. Zijn naam komt op de lijst voor der geestelijken, welke in 1798 door de Fransche regeering waren veroordeeld om

naar Cayenne te worden verbannen, omdat zij den vereischten eed niet hadden willen afleggen. Of deze priester de hem toegedachte straf heeft ondergaan, is ons niet gebleken; doch het is zeker dat hij nadien kapellaan was in St. Andrieskerk, van 1808 tot 1810, toen hij op 3 Juni van dit laatste jaar, aan eene beroerte, in den ouderdom van 72 jaren overleed.

TEEKENING VAN H. VERBEYST, HOUTSNEDE DOOR D. VEREST.

Bernard Eugeen-Antoon Rottiers, met welken wij ons hoofdzakelijk willen bezig houden, werd den 16^{n} Augustus 1771 te Antwerpen geboren en in de St-Joriskerk gedoopt. Zijn vader heette Jan-Baptist en zijne moeder Petronilla Pottieux. De knaap groeide voorspoedig op en onders c h e i d d e zich spoedig door zijn levendigen geest, en de wijl zijne moeder, eene zeer godvruchtige vrouw, het voor haar als eene groote eer beschouwde dat haar zoon ‘pastoor’ zou worden, werd hij naar de Latijnsche school gezonden, welke destijds metveel bijval te Bornhem, door de paters Carmelieten werd gehouden. Vervolgens studeerde hij nog twee jaren aan de hoogeschool van Leuven; doch aange zien zijne persoonlijke neigingen zijn avontuurlijke aard met het verlangen zijner brave moeder hoegenaamd niet overeenkwamen, liet hij eensklaps het studeeren varen en trad, op 18-jarigen leeftijd, als kadet in Oostenrijkschen dienst; korten tijd nadien werd hij reeds tot onderofficier bevorderd.

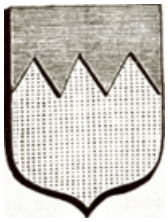

HONORE TUENDA.

Ten jare 1793, in den veldslag van Jemmappes, waar de Fransche generaal Dumouriez de overwinning behaalde, werd Rottiers gewond; hij genas evenwel spoedig, en toen België door Frankrijk was binnengepalmd, begaf hij zich naar Holland en verkreeg er eene aanstelling als officier der mariniers. Ook daar mocht de weerstand tegen de vreemde overweldigers niet baten en Willem V was welhaast gedwongen, in Engeland eene wijkplaats te zoeken. Rottiers vergezelde hem in zijne ballingschap, bleef twee jaren ter zijner beschikkingen eerst in 1797 trad hij in Engelschen dienst en nam het jaar nadien, als hulpkwartiermeester, aan den veldtocht in Ierland deel. Met denzelfden graad woonde hij in 1799 de landing bij van het Engelsche legerkorps in Hollanden werd er nogmaals gekwetst. Na zijn herstel verbleef hij eenigen tijd bij het leger van generaal Moore in Spanje, en bij de vestiging van den Hollandschen troon, werd hij door koning Lodewijk, die zijne b e k w a a m h e i d waardeerde, t o t kapitein bij den algemeenen staf van het leger benoemd.

Keizer Alexander had, op het einde van 1808, aan koning Lodewijk eenige Nederlandsche officiers gevraagd, voor den dienst in Rusland, en onder degenen, welke daartoe werden aangeduid, bevond zich onze stadgenoot Rottiers. Hij vertrok naar Rusland, bekwam er den graad van majoor en bewees in 1811, als stafmeester, onder generaal Orbelianoff, veel dienst bij het leger in Georgië, waar zijne bekwaamheid als ingenieur en teekenaar hem zeer goed te pas kwam. De stad Tiflis was gewoonlijk zijne verblijfplaats. Nog in den loop van hetzelfde jaar werd hij luitenant-kolonel en geraakte bij keizer Alexander in groote achting; evenwel, na den slag van

Waterloo, waar de gelukszon van Napoleon teenemaal was ondergegaan en toen de Vereenigde Nederlanden als koninkrijk waren ingehuldigd, wenschte hij naar zijn vaderland terug te keeren. Hij wilde zijne oude moeder gaan omhelzen, welke nog te Antwerpen woonde en vervolgens bij het Nederlandsche gouvernement in dienst treden.

Toen hij in 1818 zijn verlangen daartoe had te kennen gegeven, ontving hij van den Russischen keizer zijn eervol ontslag met den graad van kolonel. In plaats van voor die tehuisreis rechtstreeks door Rusland en Duitschland te trekken, verkoos hij den weg over Klein Azië, bezocht Trebizonde, Sinope Konstantinopel enz., en het is van die reis dat hij in 1829 te Brussel een verhaal heeft uitgegeven, getiteld: *Itinéraire de Tiflis à Constantinople.* Behalve zijne reisbeschrijving bevat dit boek talrijke geschiedkundige wetenswaardigheden over de door hem bezochte streken, welke bewijzen dat Rottiers veel gelezen had. De ontworpen reis, zoowel te land als ter zee, was niet van gevaren ontbloot.

> ‘En het was niet van mij alleen dat er quaestie was,’ zegt Rottiers, ‘want wat zou ik alsdan gevreesd hebben? maar mijne vrouw, mijne dochter en mijne drie zonen, waarvan de jongste nauwelijks zijn tiende jaar had bereikt, moesten mij op dien gevaarlijken tocht vergezellen. Veeleer dan die geliefde wezens aan het minste gevaar bloot te stellen, zou ik mijne nieuwsgierigheid en zelfs mijn verlangen om mijne verrichtingen aan de wetenschap nuttig te maken, hebben opgeofferd. Doch mijne vrouw zelve moedigde mij in mijne avontuurlijke ontwerpen aan; zij was reeds aan de lange en moeielijke tochten gewoon en verkoos mij overal te volgen, liever dan alleen Rusland door te trekken; zij deed mij verstaan dat mijn oudste zoon, die reeds eenigen voortgang in de Turksche taal gedaan had, ons overal als taalman zou kunnen dienen, en, terwijl hij ons nuttig was, eene vroegtijdige bekwaamheid bekomen. Kortom, ik voldeed aan haar verlangen; ik besloot van deze mij zoo verkleefde wezens niet te scheiden, en sedert mocht ik mij geluk wenschen dit niet te hebben gedaan; want ik heb alle reden om te veronderstellen, dat bijaldien ik aan de meest ijzingwekkende gevaren mijner onderneming ontsnapte, ik dit verschuldigd ben aan den eerbied, welke de meest barbaarsche volken gevoelen voor een huisgezin, eene vrouw en kinderen, dwalend in een vreemd land; eerbied welke een man alleen hun niet zou kunnen inboezemen.’

Den 18^{n} Mei 1818 verliet Rottiers met zijn huisgezin Tiflis en werd door zijne vrienden een eind verre uitgeleide gedaan. Het afscheid was treurig, want het liet geen wederzien verhopen, en onder hen bevond zich een landgenoot. Ziehier wat Rottiers van hem zegt:

> ‘Bij mij was nog een mijner landgenooten, wiens gedachtenis ik hier met een smartelijk genoegen herinner: de heer Joseph Camberlain, geboren te Antwerpen, voornaam beeldhouwer en bouwmeester, lid der academie van wetenschappen van St.-Petersburg, was, na in die hoofdstad, het beurslokaal en verscheidene grafmonumenten te hebben opgericht, welke zijn talent eer aandoen, als bouwmeester van het gouvernement naar Tiflis gezonden. Hij kon mij niet verlaten; bij de eerste rustplaats overviel hem een treurig voorgevoel. Eindelijk, na herhaalde malen geaarzeld te hebben, zegde hij, mij sterk de hand drukkend: “Vaarwel, ga de Schelde wederzien; ik zal zoo gelukkig niet wezen; maar als gij de torens van onze

geboortestad zult ontwaren, denk dan ten minste een oogenblik aan mij. Vaarwel!” Hij wendde zich eensklaps om en verwijderde zich snel. Op eenigen afstand keerde hij zich nog eens om, en riep mij in onze moedertaal toe: *Goeye reis*, *zulle!* Eenige oogenblikken nadien had ik hem uit het gezicht verloren. De arme jongen bedroog zich niet: drie jaren nadien stierf hij te Tiflis, op 31 Januari 1821. Hij had den ouderdom van 54 jaren bereikt.’

De eerste dag was de reis zeer aangenaam in het lommer der boomen en tusschen een weelderigen plantengroei, en de volgende nacht werd nog al tamelijk goed te Gertiskal doorgebracht, dank aan den voorraad benoodigdheden en beddegoed, die de kleine karavaan medevoerde; want, zegt Rottiers:

‘In dergelijk land moet gij niet aan de gastvrijheid denken, welke men zich in eene herberg zou kunnen verschaffen, of bij de inwoners zou kunnen ontvangen. De onzindelijkheid die overal met de ellende heerscht, verplicht u onder de opene lucht of onder eene tent te slapen; en dan nog moet men onderzoeken, of de plaats die men kiest, niet onlangs door andere reizigers is bezet geweest. De eerbied welke de Oosterlingen hebben voor al de werken van den Schepper, heeft tengevolge dat, om zich van zekere lastige diertjes te ontslaan, zij zich vergenoegen dezelve op de plek neer te zetten, waar zij den nacht hebben doorgebracht, alzoo langsheen hunnen weg levende sporen achterlatende, welke men moet vreezen uit te wisschen.’

Een beter onthaal vonden onze reizigers op het kasteel Opplissighi, eene soort van forteres in de rots uitgehouwen, in de nabijheid van Gori gelegen. Dit was het verblijf van prins Tsérételli, die hen met veel gastvrijheid onthaalde en hun een ontbijt aanbood, waarvan Rottiers ons de volgende beschrijving mededeelt:

‘De eetzaal diende terzelfder tijd tot ontvangst-salon en slaapkamer van den prins en zijne vrouw. Aan een der zijkanten stond een onmetelijk lang houten bed, gelijk vormig aan die welke men in onze krijgswachtzalen aantreft. Des nachts spreidde men eene soort van vilten matras, twee vingers dik en zeer hard, daarover heen: 's morgens werd dit huwelijksbed opgerold en op de koffers geplaatst, waarin de kleedingstukken van den prins en de prinses geborgen waren. Langsheen de muren hingen allerhande verschillende wapens van den prins; zij waren prachtig en talrijk. De ramen, in steen uitgehouwen zooals in onze gothieke kerken, waren voorzien van geolied papier, in plaats van ruiten. Wij dineerden, op zijn Turksch ten gronde gezeten. Om mijne vrouw eer te bewijzen, week de prinses van de landszeden af en plaatste zich bij ons. Hoe groot het getal der genoodigden ook moge wezen, zij zetten zich toch altoos op ééne rij en de heer van den huize aan een der uiteinden, derwijze om zich met al zijne gasten te kunnen bezig houden. Wij waren met ons twaalven. Er werd eene mat voor ons uitgespreid en daarop een gekleurd ammelaken. Lange en platte brooden, zeer malsch gebakken, werden voor ieder der genoodigden geplaatst. Deze brooden worden tot verscheidene doeleinden aangewend: om soep te eten, welke zeer dik is, en zelfs de groenten en de saus, maakt men er eene soort van lepel van, welke men eindigt met op te knabbelen; men maakt er insgelijks eene servet van, om er de vingers of de lippen aan af te droogen. De personen drinken veel en een dienstbode staat voortdurend achter de

genoodigden, gewapend met eene kolossale kruik en een grooten zilveren lepel, waaruit ieder beurtelings drinkt.

> Bij den prins Tsérételli bedienden mijne vrouw en de prinses zich met haar twee van een platten beker, in den vorm eener offerschaal. De schotels waren zeer klein en talrijk. De groenten verschillen meestal zeer veel met degene welke men ons in Europa opdient.'

De reis langs de kust werd nu in eene lichte bark voortgezet, en de nachten werden gewoonlijk op het strand doorgebracht. In het begin was de vaart gunstig; maar allengs keerde de wind geheel naar het Westen en de zee werd zeer hol. Toen het daglicht aanbrak, werd het vaartuig op het droog getrokken, nabij het dorp en de rivier Arckaweh, op 10 uren afstand van Batoum.

> 'Verscheidene inwoners van het land, Lazen genaamd, Europeanen aan boord van ons schip ziende, naderden nieuwsgierig. Eenigen dreven zelfs de onbeschaamdheid zooverre van in onze bark te klimmen, waarin wij gebleven waren, ofschoon zij op het zand zat. Mijn patroon, Ibrahim Reys, wist hen met zachtaardigheid te verwijderen, hun doende verstaan dat er vrouwen bij ons waren. Over het algemeen hebben de Muzelmannen den grootsten eerbied voor den huwelijksband: zij bewijzen alle soort van achting aan eene vrouw die haren man vergezelt. Zooals ik reeds gezegd heb, ben ik wel overtuigd dat, op dit punt, de zeden der volken, bij welke wij gereisd hebben, voor ons allen eene bescherming zijn geweest.
> Ik kon met reden opmerken dat de Lazen ons met een tamelijk slecht oog aanzagen. Ofschoon wij wel zorg hadden gedragen geen enkel woord in de Russische taal uit te spreken, en dat mijne zonen en ik, even als mijne twee dienstboden als Circassiërs gewapend en gekleed waren, bleven zij ons voor Russen aanzien en hoorde ik meer dan eens rondom mij deze woorden mompelen: *Djaour Moskoff* (Moscovietsche ongeloovige). Om hen van dit gedacht af te brengen, was mijn oudste zoon, die tamelijk goed Turksch sprak, gedwongen hen herhaaldemaal te zeggen dat wij Fransche soldaten waren, in 1812 gevangen genomen, en dat wij naar ons land terugkeerden. Toen zij dit wel wilden aannemen, begonnen zij ons onmiddellijk te ondervragen over het Fransche leger en over het lot van Napoleon, dien zij nog altijd Bonaparte noemden, onder welken naam hij zich aan de Oosterlingen heeft doen kennen.
> Wij moesten dezelfde vooroordeelen overwinnen tijdens het bezoek dat wij 's anderendaags aflegden bij Omar-Aga, bevelhebber van dit vlek. Hij was bloedverwant van Jordan Ouglou, bekend door zijnen haat tegen Rusland, welks grenzen hij bij elken veldtocht verwoestte. De veldtocht van 1810 tegen de Russen, had hij zelve medegemaakt en tot hunne nederlaag te Oghalzike bijgedragen, waarop hij zich gedurig beroemde. Deze listige en begeerige grijsaard, onze beweringen niet geloovende, wilde ons terughouden en losgeld doen betalen; wij ontsnapten hem slechts, met te verzekeren dat wij door den bassa van Trebizonde werden verwacht. Den volgenden dag waren wij zeer verwonderd, van zijnentwege een geschenk van gezouten forellen te ontvangen. Dewijl ik het Turksche gebruik kende, verstond ik wat zulks beteekende, en ik zond hem in ruiling eenen zeer schoonen Georgischen dolk (*Kinjal*). Doch hij vond dat dit geschenk te gering was voor zijne hooge bescherming, en daar hij ons den vorigen dag in onze bark had zien eten, was hij zoo onbeschaamd, ons voor zijne vrouw, twee der zilveren lepels te vragen, waarvan wij ons bedienden.

De Lazen, wier landstreek zich van Gouriël tot aan Kerasour uitstrekt, zijn een talrijk volk en de woningen staan op gansch de kust nog al tamelijk dicht bij elkander. Zij leider, een onafhankelijk, bijna wild leven en bestaan van de opbrengst hunner jacht en vischvangst. Een groot getal hunner verlaten het land, om in de Turksche marine dienst te nemen, en na verscheidene jaren een leven geleid te hebben dat niet veel van dat der vrijbuiters verschilt, komen zij zich terug ten hunnent vestigen. Deze omstandigheid oefent invloed uit op het karakter der natie, dat ik listig vind, wraakzuchtig, tot diefstal geneigd en tot alle misdaden in staat die daarmee gepaard gaan. Ik kan de Lazen niet beter afschilderen, dan door hen aan de Lesghis te vergelijken, welke volgens mij nog beter zijn dan zij, omdat hunne dapperheid, naar ik meen, ten minste den schijn heeft van oprechtheid, iets wat den Lazen ontbreekt. Deze zijn ook dapper en zullen zich doen dooden om hunnen vijand te bereiken, doch enkel wanneer het hun onmogelijk is hem verraderlijk te verworgen, zonder eenig gevaar te loopen.
Ziedaar het volk, waarmede de Russen thans zouden te doen hebben, indien zij eenen stap verder in Azië deden. Het portret dat ik ervan maak is niet gevleid; maar zij hebben mij niet derwijze behandeld, om mijne toegevendheid te verdienen. Men zal daarover oordeelen door het verhaal van wat mij te Arckaweh nog gebeurde.
Den derden dag na onze aankomst, zag ik eenen man tot mij naderen, dien ik reeds als den baardscheerder van dit dorp kende (want de Lazen, even als de Georgianen, wier taal zij insgelijks spreken, laten over het algemeen slechts hunne knevels groeien). Na zich goed verzekerd te hebben dat niemand ons beluisterde, berichtte mij die brave man, dat eenige inwoners het inzicht hadden opgevat, mij van mijn jongsten zoon te berooven, door hem op eene mijl afstand van het dorp te lokken, op de boorden der rivier, onder voorwendsel hem hunne wijze van vischvangst te laten zien. Om aan dit gevaar te ontsnappen, was het voldoende het kind bij ons te houden; doch ik ben overtuigd, dat bijaldien het plan niet aan het licht gekomen ware, niets ter wereld mij mijnen zoon had kunnen doen terug geven, zelfs het gezag niet van den Grooten Heer, hetwelk in deze wilde en onafhankelijke streken bijna onbeduidend is.
Ik bewees zoo goed ik kon mijne erkentenis aan den redder van mijnen zoon, en hem hebbende doen praten, vertelde hij mij dat hij een Rus was, en dat de slechte behandelingen, welke hij van eenen zijner officiers te onderstaan had, hem hadden doen wegloopen. Wel was hij een renegaat, doch niet besneden, en in de moskee bad hij Christus nog aan. Hij dacht er aan, nog eenmaal in Gouriël te vluchten, tot het ware geloof terug te keeren, en een Laze-meisje te doen doopen, met hetwelk hij getrouwd was en dat tot het einde toe in zijn lot wilde deelen. Deze toonde aan mijne vrouw, welke zoo nieuwsgierig was in hunne woning te gaan, een Christusbeeld dat haar man bewaarde. De ware godsdienst ontvangt wellicht zuiverder huldebewijzen dan die van den renegaat en van deze onwetende bekeerde, doch meer aandoenlijke ontvangt hij er niet.
De Russissche overloopers, en zelfs degenen, welke gedwongen of vrijwillig hunnen godsdienst hebben afgezworen, zijn altoos gereed, aan de Europeanen die zij ontmoeten, dergelijke bewijzen van aangekleefdheid te geven. Klaarblijkend teeken dat zij spijt hebben, hun vaderland en hunnen God verloochend te hebben. De meesten toonen hun leedwezen openlijk en hebben geen ander verlangen dan de gelegenheid te vinden om te ontsnappen.

Men zou zich niet kunnen inbeelden hoe talrijk deze lieden zijn in al de provinciën van het Turksche keizerrijk. Bijaldien Rusland, in geval van oorlog, de armen wel wil reiken tot die ongelukkige verdwaalden, kunnen deze eene krachtige versterking en zeer kostbare bekendheid der streken verschaffen.

Verscheidene soldaten, en onder andere een jager van het 15e regement, welke sedert den vrede, door drie Turken van Poti, in het bosch tusschen Fhase en Kouleh, verrast en medegevoerd waren, kwamen mij beurtelings in den avond vinden en mij verzoeken, te Trebizonde hunne voorspraak te willen zijn; ik beloofde het. Ik hadde hen willen medenemen; deze dienst had ik vooral willen bewijzen aan den man, welke mij mijnen zoon had doen behouden. Maar Ibrahim Reys deed mij verstaan, dat die schaking niet verborgen kon blijven; dat men hem zelve verantwoordelijk er voor zou maken, en dewijl hij daar dicht bij, op de kust te Witze, woonde, men hem welhaast zou aanhouden en straffen. Ik moest toegeven aan eenen man, die aan ons zeer gehecht scheen te zijn en ons in verscheidene hachelijke omstandigheden zijn vlijt betoonde.
Bij de in dit land gevestigde vrouwen, vonden wij teekenen van een godsdienstig gevoel, gelijkvormig aan datgene, waarmede al de Russische vluchtelingen bezield zijn. Er kwam een troepje jonge vrouwen voor onze bark, waarop wij eene tent hadden geplaatst, en eene harer verzocht dringend mijnen zoon, haar zijne moeder te toonen, de Frankische vrouw die hem met hare melk had gevoed. Men liet haar binnen komen: zij brachten honig, vruchten en andere kleine geschenken mede, welke zij met eene aandoenelijke vriendschap mijne vrouw aanboden. Men zou gezegd hebben dat dit het wederzien eener familie was. De bezoeksters streelden mijne vrouw en hare dochter zeer veel; zij onderzochten nieuwsgierig al hare kleedingstukken. De jongste en de schoonste scheen de ieverigste: toen zij opmerkte dat mijne dochter een kruisje aan den hals droeg, greep zij het vast en drukte het weenend aan hare lippen. Dit jonge meisje was christin geweest; het was ook nog een der Turksche slachtoffers.'

Eerst den derden dag, tegen den avond, werd de wind gunstig en kon Rottiers met de zijnen onder zeil gaan. Gansch den nacht bleef het weer voordeelig en toen het dag werd, was men te Witze aangekomen.

'Bij den inkom van het dorp merkten wij een schoon en groot gebouw op: dit was de harem en het lusthuis van onzen goeden Omar-Aga, bevelhebber van Poti. Hij had ons aangewakkerd, er in het voorbijvaren aan te leggen. Toen de gunstelinge van den aga onze aankomst vernam, en wetende dat wij eene dame bij ons hadden, zond zij ons ververschingen en voorraad van allen aard. Mijne vrouw ging bij haar een bezoek afleggen en deed zich vergezellen door mijnen zoon, die, nog baardeloos zijnde, in den harem komen mocht en haar tot taalman dienen. Tusschen de vrouwen, welke er zich bevonden, was er eene uitstekende schoone, doch die evenwel onder hare gezellinnen den eersten rang niet scheen te bekleeden. Zij leed aan de scheurbuik, en dewijl de Oosterlingen geneigd zijn te gelooven dat wij bovennatuurlijke geneeskundige kennissen bezitten, smeekte zij de vreemdelinge, haar te genezen, hetzij bij middel van eene amulet, ofwel door eenige krachtvolle woorden. Bij het heengaan, na eenige confituren gebruikt en allerhande bewijzen van toegenegenheid ontvangen te hebben, beloofde mijne vrouw aan de zieke, haar een geneesmiddel te zullen zenden, dat zoo goed was als alle mogelijke spreuken, en amuletten. Ten onzent teruggekomen, mengde zij eene flesch klaar water en eene flesch brandewijn, voegde er een glas

absinthe bij en zond de twee flesschen van dit mengsel aan de schoone slavin, haar aanbevelende er elken dag den mond mede te spoelen. Op de Mahometaansche organen, de sterke dranken ongewoon, zal dit geneesmiddel krachtig hebben gewerkt. Wij mogen niet veronderstellen, dat de smaak van dit mengsel de zieke zou hebben kunnen bekoren, om de wet van den Profeet te overtreden, door er den minsten druppel van in te slikken.'

Te Trebizonde aangekomen, maakt Rottiers van die gelegenheid gebruik, om ons daarvan de gansche geschiedenis te vertellen. Er wedervoer hem niets belangrijks, tenzij hij er eene andere bark moest huren, waarvan Mahommed Reys patroon was. Over dezen laatste hadden onze reizigers zich herhaalde malen te beklagen; evenwel kwamen zij zonder ongevallen te Sansoun aan, eene oude kolonie der Atheners, waar zij aan wal stapten.

'Wij richtteden onze twee kleine tenten buiten Sansoun op, in eene aangename plaats, onder de olijfboomen. Aan onzen rechterkant was een zeer schoone hof, toehoorende aan den cadi der stad; links hadden wij de zee, wier golven, zonder geheel kalm te wezen, zich slechts regelmatig bewogen. Mijn oudste zoon ging eerst den aanbevelingsbrief bestellen, welken de bassa van Trebizonde ons voor den *Mousselim* (bevelhebber) gegeven had. Vergezeld door eenen mollah en verscheidene officiers van zijn gevolg, kwam deze ons in den namiddag bezoeken. 't Was een man van eene schoone lichaamsgestalte; zijne trekken waren regelmatig en de strengheid ervan werd door een zeer vriendelijk gelaat getemperd. Hij was onder de Abazen geboren, evenals de bassa, aan wiens gunst hij ongetwijfeld zijne bevordering te danken had. Na mij gegroet te hebben, zeggende: *Quoché gueldun*, *effendi* (wees welkom, mijnheer), verzocht hij ons op die plaats tot 's anderendaags te wachten, ten einde hij voor ons een Turksch huis zou kunnen doen gereed maken, waarvan de bewoners zich opzettelijk zouden verplaatsen en dat wij als het onze zouden mogen beschouwen. Wij brachten dus dezen nacht onder onze tenten door, na dichtbij een groot vuur ontstoken te hebben, dat wij onderhielden met er olijftakken op te werpen. Wij deden er voor ons avondmaal een schaap braden, dat de mousselim gezonden had, geheel gereed om aan het spit te steken. Wij werden, tot het dag werd, door een groot getal jakhalzen geplaagd. Het schijnt dat de vooruitziende natuur dit dier in Azië heeft geplaatst, om er de raven te vervangen, welke er zeer zeldzaam zijn. Men vindt ze in groote hoeveelheid tot in Georgië, aan den voet zelfs der Kaukasusbergen; maar van den anderen kant der bergketting ziet men er geen enkele meer. De vraatzucht dezer dieren belet dikwijls het uitbreken van besmettelijke ziekten in die landen, waar ze, ondanks dit, gedurig heerschen. Een verlaten lijk zou voldoende wezen om de er altoos levende kiemen van die noodlottige kwalen te doen ontwikkelen; maar de benden jakhalzen, waarvan ieder meer verslindt dan tien roofvogels zouden doen, hebben er welhaast tot de laatste sporen van het vleesch afgerukt, hoe bedorven het ook zijn moge. Er was eene doode koe nabij Sansoun blijven liggen; des anderendaags vonden wij er nog enkel het geraamte van, afgekuischt met eene netheid, welke aan den meest behendigen toebereider van geraamten tot eer zou strekken.
Ik ging op mijne beurt den mousselim bezoeken. Mijn zoon had zich aan hem over het gedrag van onzen patroon beklaagd, hetgeen ik wellicht niet zou gedaan hebben, dewijl ik vreesde hem eene al te strenge straf

te berokkenen. Hij deed Mahommed Reys bij zich komen. Deze begon met den boord van het kleed des mousselims te kussen, dan achteruitgaande, aanhoorde hij eerbiedig de verwijtingen en de bedreigingen, waarmee zijn opperhoofd hem overlaadde: daarna kwam hij mij vergiffenis vragen.
Het huis dat de mousselim ons bezorgd had, was zeer

zindelijk en gemakkelijk. Men had de opmerkzaamheid zooverre gedreven, zelfs de kamers met rozenwater te besprenkelen, en het was bevoorraad met eenen zak rijst, drie schapen, groenten, kruidenierderijen en watermeloenen van een uitmuntenden smaak. Deze vruchten, welke men *Arbousen* noemt, wassen op de boorden van de Ekil Irmak, en de soort, eigen aan dit kanton, is zoo gezocht, dat men er tot zelfs uit Konstantinopel van vraagt. Men verschafte ons daarenboven voortreffelijken witten en rooden wijn. Bijaldien ik in deze bijzonderheden treed, gebeurt dit enkel om te doen zien tot hoeverre de Turksche gastvrijheid gaat, en welke valsche denkbeelden men in bijna gansch Europa heeft over de zeden van een volk, waarvan sommige personen schaamteloos de uitroeiing vragen.'

Voorzien van eene aanbeveling van den mousselim van Sansoun voor den bassa van Amasia en voor verscheidene overheden der landstreek, nam Rottiers eenen wegwijzer, bestelde paarden en vertrok met zijnen zoon. Hij liet zijne andere kinderen met zijne vrouw gerust te Sansoun achter; door de ontvangst, welke hij er genoten had, moest hij voor hunne veiligheid niet bevreesd zijn. Hij bezocht achtereenvolgens Amasia, Tourkhal, Tokat, Marsevan, Adjikevi, Totia, Castambol, Sinope en Bafra, en na eene afwezigheid van veertien dagen, keerde hij naar Sansoun bij zijne vrouw terug.

'Gedurende mijn afzijn was gansch de harem van den mousselim, in korps bij mijne vrouw een bezoek komen afleggen. Zijne gunstelingen woonden in een klein lusthuis, niet verre van de stad. Zij waren aangekomen op eenen wagen, overdekt met eene soort van tent en getrokken door ossen, wier hoornen met linten waren versierd, het gewoon onderscheidingsteeken in Turkije van het span der voorname dames die op reis gaan. Men had haar chocolade opgediend, en ter oorzake der afwezigheid van mijnen zoon, gebeurde schier alles bij middel van gebaarden. De besnedene die haar vergezelde, verliet ze geen oogenblik. Mijne vrouw poogde haar aangenaam te zijn, door hare kleedingstukken te laten zien, welke zij nieuwsgierig onderzochten, terwijl ze bij elk nieuw voorwerp, levendig hare verwondering te kennen gaven. Zij aanvaardden met genoegen eenige gouden juweelen en een stuk kant. De ontvangst die haar meester ons had bewezen, was wel eenige hoffelijkheid van onzen kant waard; en evenwel wisten die arme vrouwen niet, hoe hare dankbaarheid genoegzaam te betuigen. Een harer, aan mijne vrouw vaarwel zeggend, deed haar verstaan dat zij haar in langen tijd niet zou terugzien; doch zij wees haar met den vinger den hemel aan, alsof zij wilde zeggen: Daarboven!
De mousselim bezorgde ons plaatsen op eene bark die naar Sinope vertrok. Er waren eenige jonge godgeleerden aan boord, die te Konstantinopel gingen studeeren.
Alvorens te vertrekken, wilde ik den Turk schadeloos stellen, die met zijn huisgezin zijne woning had verlaten, om dezelve aan ons af te staan; doch hij zegde dat het hem verboden was iets te ontvangen. Inderdaad, hij wilde niets aannemen, zelfs niet met belofte van geheimhouding, en verijdelde verscheidene kleine listen, die ik gebruikt had, om hem te laten wat ik hem dacht verschuldigd te zijn. Mijn zoon sprak er den mousselim

over aan, en deze zegde hem: Gij zijt mijn gast geweest: gij moet mijn gouvernement verlaten zooals gij er gekomen zijt.'

Na Sinope, waarvan Rottiers al de geschiedkundige bijzonderheden mededeelt, bezichtigd te hebben, werd de vaart naar Konstantinopel ondernomen; doch denzelfden dag werden zij door een onweer gedwongen, het anker te werpen voor een Turksch dorp, Tekeueunu genaamd, waar allen aan wal stapten. Eindelijk konden ze den Bosphorus binnenvaren, en nu was het doel der reis bijna bereikt.

'Op het fort werd een kanonschot gelost: men zegde ons dat er een Janitsaar was verworgd.
De inbeelding kan zich geen gedacht vormen van het tooneel, dat de twee oevers aanbieden, tusschen welke onze brik snel doorvaarde. De beide kanten der engte zijn bezet met kiosken, in de meest schitterende en verschillende kleuren geschilderd, met paleizen, zoo licht van bouwkunst als de stammen der palmboomen die ze omringen, met hovingen, of liever een enkelen maar ongewoon grooten en tooverachtigen hof. Het Oostersche land der toovergodinnen en geniussen is geen droombeeld; men vindt het nabij den Bosphorus.
Welhaast vertoonde Scutari zich aan onzen linkerkant: de schoone cypressen van het onmetelijk kerkhof verhieven hare somber groene kruinen boven de vergulde moskeën en de schitterende gebouwen der stad, welke als het ware aan zijnen voet verdwenen. Inderdaad, het kerkhof is het bijzonderste gedeelte dezer afhankelijkheid van Konstantinopel. De rijkste en godvruchtigste Turken van die hoofdstad doen zich allen te Scutari begraven; deze gewoonte is gegrondvest op eene nationale overlevering, waarvan de oorsprong zich in het verledene verliest. 't Is bij hen een algemeen aangenomen denkbeeld, dat Konstantinopel, *de goed bewaarde*, op eenen Vrijdag zal ingenomen worden, terwijl de moskeën vol geloovigen zullen zijn. Voeg daarbij dat de Turken, welke wij barbaren noemen, in het algemeen, veel meer eerbied voor de asch der dooden hebben, dan wij voor de reliquieën, zelfs onzer nabestaanden: nooit zullen zij wetens en willens menschenbeenderen verplaatsen, om er een nieuw lijk te leggen. Men begrijpt dat het kerkhof van Scutari zich om die twee redenen, gedurig uitbreiden moet, en reeds eene uitgestrektheid hebben moet, in evenredigheid met het groot getal inwoners, van eene der volkrijkste steden van Europa. Overigens, de schoonheid van dit doodenveld beantwoordt aan zijne grootte. De Turksche kerkhoven kunnen aan bekoorlijke Engelsche hovingen vergeleken worden; zij zijn met boomen en bloemen beplant en de zeer goed onderhouden praalgraven staan ver genoeg van elkander, om er tusschenin paden, graszoden en eene soort van wegeltjes te laten. Vrouwen, kinderen, zelfs mannen zijn hier en daar verspreid, in eene diepe aandacht verslonden, de bloemen besproeiend die zij op het graf van een geliefkoosd wezen hebben geplant, ofwel geknield op een ten gronde uitgestrekt tapijt en vurige gebeden opzendend aan dien God van Abraham en Christus, welken zij even als wij erkennen.
Wij ook hebben te Parijs, wel eenige op eene schilderachtige wijze verdeelde doodenakkers, waar bevallige gedenkteekens zich hier en daar verheffen, waar de opschriften de deugden, den ouderdom en het geslacht herinneren dergenen die wij verliezen; maar ik weet niet wat armzaligs, pronkzuchtigs er doorstraalt in onze pogingen, om tegenover den dood, grootsch en ernstig te zijn; de aanblik van onzen Europeeschen frak is voldoende, om elk min of meer ernstig gedacht te verdrijven: het

denkbeeld alleen der draperijen en van den Oosterschen baard boezemt eerbied en ingetogenheid in.
Ik bezocht te Galata een gesticht, weinig aan de Europeanen bekend en door niet eenen reiziger beschreven; evenwel hebben talrijke christenen het ondanks zich zelven bezocht, en het is verwonderlijk dat niemand ondernomen heeft de plaats te beschrijven, welke getuige was van zijn langdurig lijden. Ik

bedoel het slavenhuis van Konstantinopel, door de Turken *Kuret* genaamd.

Het slavenhuis is gelegen in het arsenaal zelve, aan het uiteinde der gebouwen, en op de helling van eenen heuvel, van waar men gansch Konstantinopel ontwaart. 't Is een ruime omtrek met 15 tot 20 voet hooge muren, en welke eene menigte onregelmatige gebouwen bevat, eene soort van dorp. Bij den inkom vindt men eerst rechts, eene loods, waarin de aga, gouverneur van het slavenhuis, zich ophoudt; links is een werkhuis, waar de kettingen, voor de gevangenen bestemd, worden gemaakt; verder staan de ovens waarin hun brood wordt gebakken. Alsdan komt men aan eene nieuwe afsluiting waar de gevangenen niet buiten mogen gaan: binnen deze tweede omheining is een koffiehuis, eene badplaats en eene tapperij. Onder een afdak van ongeveer vijftig voeten lang, zijn een honderdtal mannen, de zwaksten der opgeslotenen, bezig met oude koorden te pluizen, om er werk van te maken, ten gebruike der marine. Verder, een weinig afgelegen, staat een blok gebouwen dat men het klein slavenhuis noemt, en hetwelk in pesttijd tot gasthuis dient. Gansch ten einde ziet men eene prachtige Grieksche kerk: zij wordt gedurig met begiftigingen verrijkt, en de schatten welke zij bevat, mogen op verscheidene millioenen franks worden berekend. De Turken zorgen dat er geene herders aan den troep zouden ontbreken; bij mijn bezoek waren er vijf gevangen priesters, waaronder een bisschop.
Inderdaad, de Grieken en Armeniërs vooral, kunnen daar onder het minste voorwendsel worden opgesloten; daar zijn er bijna nooit minder dan twee duizend. De personen welke het recht hebben iemand naar het slavenhuis te zenden, zijn: de groot-vizier, de Reis-effendi, de Bostandji-Bachi, de aga der besnedenen van het serail, de Grieksche patriark, de Capitan-bassa en de *Tarsana-Emir* (gouverneur van het arsenaal). Een firman van eenen dezer personen is voldoende, om den man te doen opsluiten die hun heeft mishaagd. De opgeslotene mag er niet uit, dan op bevel van den persoon zelf die hem heeft doen aanhouden, en alleen eene met goud gekochte bescherming kan het firman voor de loslating doen verwerven. Aldus is het slavenhuis altijd bevolkt door de meest aanbevelenswaardige menschen tusschen de Grieken en de Armenianen. De lichtvaardigheid met welke men de gevangenen wegvoert is zoo groot, dat de Armenische patriark zelve, somtijds de priesters waarover hij ontevreden is, naar het slavenhuis als naar eene verbeteringsplaats zendt. Nauwelijks honderd gevangenen in het gansche slavenhuis hebben wezenlijke misdrijven begaan, en deze alleen zijn Turken. De muzelmansche onrechtvaardigheid is zoo goed bekend, dat het verblijf in die gevangenis hoegenaamd geene oneer na zich sleept.
De gevangenen zijn twee aan twee met eene ketting vastgehecht: evenwel, met geld (100 piasters die de aga ontvangt), kan een gevangene de gunst bekomen alleen te zijn; alsdan is de ketting door eenen vastgemaakten ring vervangen. Allen arbeiden voor het arsenaal. Zij die vastgeketend blijven, doen slechts het grof werk, waarvan ik straks gesproken heb; doch de Grieken hebben eene bezigheid die meer behendigheid en macht vraagt: zij werken op de scheepstimmerwerf, en zonder hen zouden de Turken onbekwaam zijn hunne schepen te bouwen en te tuigen. Ook zijn deze gevangenen om zoo te zeggen de meesters van het arsenaal; zij zijn nooit geketend.

Ofschoon zulke belangrijke diensten bewijzende, krijgen de gevangenen dagelijks, voor alle voedsel, maar twee brooden, ongeveer van drie ponden, en eene meelsoep, welke bijna door niemand wordt aangeraakt. Iedereen moet zijnen voorraad koopen, en bijna allen bezitten er de middelen toe. Des Zondags hooren zij de mis, ofschoon zij maar des Vrijdags uitrusten, en talrijke personen uit de stad komen ze met hen bijwonen. Voor alle uitspanning hebben zij het genoegen vele bezoeken te ontvangen; want al de mannelijke vreemdelingen worden in de omheining toegelaten; doch de vrouwen mogen er onder geen voorwendsel hoegenaamd binnen treden, en wanneer een gevangene met eene zijner vrouwelijke bloedverwanten spreken wil, moet hij eene toelating tot uitgaan bekomen.
Ziedaar het treurig lot van bij de twee duizend personen, waarvan het gansche misdrijf bestaat, aan deze of gene overheid mishaagd, of als werkman eene bekwaamheid te hebben, welke aan de keizerlijke marine kon nuttig zijn, ofwel een fortuin te bezitten, dat toelaat hen te rantsoeneeren. Alzoo wordt de Grieksche en Armenische bevolking aanhoudend gedund; er is misschien geen zesde der personen van die beide natiën, welke niet eenige maanden in den dienst Z.K.M. hebben doorgebracht.
Ik was nog te Konstantinopel tijdens de feesten van den *Baïram*, welke op het einde van den vasten van Ramazan worden gevierd en drie dagen duren. Het Mahometisme heeft nog een ander feest, *Kourban Baïram* genaamd: dit feest is eene herinnering aan Abrahams offer.
Gedurende den Baïram werd ik ten eten verzocht bij eenen Turk, die zijne genoodigden zeer goed ontving. De tafel was met eetwaren overladen; doch men had slechts den tijd om ze te rieken, en zij verdwenen zonder aangeraakt te zijn. Eene enkele buitengewone schotel diende voor het festijn. Zij was voor den meester des huizes geplaatst, aan het uiteinde van de rij genoodigden, welke met gekruiste beenen ten gronde waren gezeten. Nadat de gastheer zijne mouwen opgestroopt en zijne handen gewasschen had, begon hij er met grepen uit te nemen en op de schotels te laden, welke de slaven bij de genoodigden brachten. Dit was de familieschotel van al de bewoners van Azië, de *pilar* of *pilau.* 't Is eenvoudig rijst, in een grooten ketel met water gekookt, tot dat al het vocht verdampt is: men doet er boter bij en dikwijls mengt men er stukken vleesch in of gevogelte, zelfs aan stukken gesneden faizanten. Deze rijst is weinig gekookt en hard op den beet: de korst, in den ketel bruin geworden, ligt gewoonlijk het bovenste op de schotel, en ieder genoodigde bekomt er zijn deel van. 't Is een eenvoudig en zeer gezond eten; maar flauw en dat zou moeten gekruid worden met iets gelijkvormig aan den *carrik* der Indianen.
Dewijl een der genoodigden met een talrijk gevolg gekomen was, voorafgaan door eenen paardenstaart, waagde ik het aan mijnen tafelbuurman, die de Frankische taal sprak, te vragen wat deze eereteekens eigenlijk beduiden, nopens welke maar weinig Europeanen een juist gedacht hebben. Volgens de uitlegging die ik bekwam, dienen de paardenstaarten, in het Turksch *tough*, tot het aanduiden der hoogere militaire graden: zij hangen aan eene vergulde halve maan, die boven op eenen stok staat, en men draagt ze plechtig voor de officiers, die door hunnen graad er het recht toe hebben. De sultans, aan het hoofd van hun leger, hebben er zes, de grootvizier drie, even als de bassas van eerste klasse, welke men met onze oppergeneraals mag gelijkstellen; de bassas van 2^{e} klasse hebben er twee en staan met onze luitenant-generaals

gelijk in rang; eindelijk, de bassa met eenen staart is gelijk aan onze generaal-majoors. Deze laatsten hebben gewoonelijk het bevel over twee of drie duizend man. De overste van elke duizend man wordt *bimbachi* genaamd, en de officiers van minderen rang onderscheiden zich door het getal der manschappen over welke zij het bevel voeren.
Wanneer de groot-vizier het bevelhebberschap over het

leger op zich neemt met de zes staarten, geeft men hem den titel van *Veliki-Moutlak* (vertegenwoordiger van Zijne Hoogheid): terzelfder tijd ontvangt hij alsdan den *Sandjak chérif* (de standaard van den profeet) onder zijne bewaking, en de zetel van het gouvernement is overal waar de groot-vizier zich bevindt.'

Wat Konstantinopel betreft, daarover schrijft Rottiers niets; hij vindt dit onnoodig, dewijl er door anderen reeds zooveel over geschreven is geworden. Hij woonde jachtpartijen bij, was bij de gehooren van den groot-vizier en ook van den sultan tegenwoordig, bezocht, als Turk gekleed, de moskeën en wist zelfs tot op den tweeden koer van het serail door te dringen; doch dit alles meldt hij slechts met een enkel woord. Eindelijk was de dag van het vertrek aangebroken. Rottiers zegde zijne Turksche vrienden vaarwel, ging scheep en kwam gelukkig met al de zijnen behouden in het vaderland aan.

Rottiers vond te Antwerpen zijne oude moeder nog in leven en vestigde zich insgelijks in die stad. Behalve een rijken voorraad historiepenningen, waar hij eene bijzondere liefhebberij in had, bezat hij ook een goed voorzien kruidboek, samengesteld uit zeldzame planten, met veel moeite in de door hem bezochte landstreken verzameld. In het jaar 1820 gaf hij dit kruidboek aan het kruidkundig genootschap van Gent ten geschenke. Lang rustig te huis blijven kon hij niet; reeds in ditzelfde jaar reisde hij naar Rome, waar hij zijne kostbare verzameling van ruim 600 geschiedkundige medailles, aan den hertog van Blacas, gezant van Frankrijk bij den H. Stoel, verkocht, op voorwaarde dat er eene beschrijving van uitgegeven zou worden, waarin de naam van den verzamelaar moest worden vermeld.

Hij verbleef niet lang in Italië, want nog in den loop van 1820 trad hij in dienst bij koning Willem I, die hem, ook met den graad van kolonel, in het Nederlandsche leger plaatste, en zijne neiging kennende, hem in het jaar 1825, met eene wetenschappelijke zending in het Oosten gelastte. Rottiers begaf zich spoedig met eenen zijner zonen op reis en ontscheepte op het eiland Milo. Hij kocht er een stuk land, begon opgravingen te doen en ontdekte weldra een prachtig altaar, eenige vazen, antieke lampen en zeldzame medailles. Hij was voornemens zijne opdelvingen op groote schaal voort te zetten, toen hij daarin eensklaps door den oppermagistraat werd verhinderd, welke hem een besluit van het Grieksche gouvernement deed kennen, waardoor het aan iedereen strengelijk verboden was aldaar opgravingen te doen of zich iets toe te eigenen. Het gouvernement was ongetwijfeld nayverig geworden, omdat men er in 1819 de beroemde Venus had gevonden, welke thans nog te Parijs in het museum van den Louvre prijkt, en het was nu voornemens, voor eigen rekening alles zelve te doen opgraven en van de te vinden voorwerpen een nationaal museum samen te stellen.

Van Milo begaf Rottiers zich naar Smyrna en in het begin van 1826 ontscheepte hij met zijnen zoon en den Antwerpschen kunstschilder P.J. Witdoeck - die later professor werd van teekenkunst in het onderwijsgesticht der paters Jezuïeten te Brugelette - op het eiland Rhodes, hetwelk door het verblijf der dappere ridderorde van dien naam en door hare heldhaftige verdediging tegen de Turken, in de geschiedenis is vermaard gebleven. Hij verkreeg van den bey de toelating om al de gedenkteekens van Rhodes na te teekenen, behalve de moskeën en de versterkingswerken, welke uitzondering hij echter niet is nagekomen. Toen hij zich op het eiland niet meer in veiligheid waande, keerde hij, op het einde van de maand April 1826, met eenen goed voorzienen bundel notas en teekeningen, op 's konings vaartuig de *Roserpina*, naar het vaderland weder. De meeste der door hem aangekochte of opgespoorde oudheden schonk hij aan het museum van Leiden en

begon alsdan zijne aanteekeningen en platen te rangschikken en voor de uitgave gereed te maken. In 1828 was zijn arbeid in zooverre drukvaardig, dat hij het prospectus in het licht zond van zijn werk getiteld: *Description des monuments de Rhodes*, met een langwerpig album van 75 gesteendrukte platen. Dit werk verscheen in elf afleveringen en was in 1830 volledig. Het kostte 55 gulden voor de gewone uitgave en 66 wanneer de inschrijvers eenige platen gekleurd verlangden te hebben. De platen zijn door P.J. Witdoeck geteekend, en de tekst, een zwaar quartoboek, is met het portret van den schrijver versierd. Dit portret, geschilderd door sir Th. Lawrence (1769 + 1830), werd op steen gebracht door J. Van Genk en gedrukt bij Haverals. Er onder staat zijn wapenschild met de leus: HONORE TUENDA, wat in de Nederlandsche taal zeggen wil: *Met eere te bewaren.* (Zie bladzijde 77.)

Gedurende zijn verblijf op het eiland Rhodes had Rottiers eenen Griekschen leidsman genomen, met name Dimitri, welke hem al de gedenkteekens aanwees en hem er tevens wijdloopige historieke bijzonderheden over meedeelde. Welnu, het zijn deze uitleggingen, welke den voornaamsten inhoud uitmaken van het boek, waarin Dimitri meestal zelve sprekend optreedt.

Op die laatste reis had Rottiers ook gewichtige diensten aan Frankrijk bewezen, waarvan echter door dit land geene voldoende rekening werd gehouden. Het Fransche gouvernement had namelijk de blikken op Algiers geslagen, om dat zeerooversnest uit te roeien. Het liet Rottiers, door den markies van Blacas verzoeken, de kust en landingspunten van Algiers te verkennen, aan welk verzoek hij, met toestemming der Nederlandsche regeering, bereidwillig voldeed. Ten gevolge van het door hem ingeleverde verslag, besloot Frankrijk tot de uitrusting en den aanval. Ook hiertoe bood Rottiers zijne medewerking aan; doch hij werd verachtelijk afgewezen door de generaals de Bourmont en Clouet, welke beweerden dat zij hun eigen plan zouden volgen. Rottiers gaf het door hem opgemaakte plan van aanval in het licht; het verscheen in het Meinummer van 1830 der *Revues des Revues*, en, in tegenstrijd met de beweringen vau bovengenoemde generaals, was de landing der Fransche troepen, welke slechts eene maand nadien plaats had, er volkomen naar geregeld!

Rottiers betreurde het uitbarsten der Belgische omwenteling van 1830; hij bleef partijganger van koning Willem I, doch hield zich werkeloos. Bij het beschieten van Antwerpen, op

23 October 1830, werd zijne woning in de Schermersstraat, het dusgenaamde Schermershuis, dat hem in eigendom toebehoorde, in brand geschoten, en zijne kostbare verzameling kunstvoorwerpen en oudheden, met zooveel zorg bijeen gebracht, werd grootendeels door de vlammen verslonden; voor die schade heeft hij zich door het land nooit kunnen doen vergoeden, omdat hij de aanvraag en opgave daartoe te laat had ingediend.

Nadat België zich, met behulp van vreemden, van Holland gewelddadig had losgescheurd, ging Rottiers als gepensioneerd generaal te Brussel wonen, waar hij op 6 Juli 1858, in 87-jarigen ouderdom overleed.

Antwerpen.

J. STAES.

Onze-Lieve-Vrouwekerk
'*geklonken aan 't been van eenen reus.*'

De heer Julius de Geyter heeft onlangs een gedicht uitgegeven 'ter eere van Appelmans,' getiteld 'Antwerpens toren.' Hij heeft dit in 't Hoogduitsch, Engelsch en Fransch doen vertalen, en aldus, met rooden, blauwen en zwarten inkt, bij Mees in de Apostelstraat, doen drukken en voor eenen frank verkrijgbaar gesteld.

Het gedicht is vloeiend en met geestdrift geschreven, en doet den dichter in zoo verre eer aan als het met echt vaderlandschen zin herdenkt al wat de toren aan zijnen voet en verder om zich heen heeft zien gebeuren. Maar plots laat de dichter zich door nieuwerwetsche *politiek* medesleepen, en met een akelig vooroordeel roept hij uit dat de toren eene fout heeft, want er is een tempel aan gebouwd; anders ware hij volmaakt.

'Wel heeft men aan des reuzen been
een tempel vastgeklonken;
Maar kerkers heeft het schoonste steen,
De hoogste berg spelonken.
Laat vrij
Om heerschappij
Den priestermond er donderen.' Enz.

De Fransche vertaler Emile Lefèvre heeft dit in proza letterlijk overgezet; de Engelsche W.L.M. deed het, niet zonder talent, in dichtmaat.

Doch aan den Duitschen vertaler scheen de zaak toch wat bedenkelijk, zoo niet belachelijk, dat de waarde van een toren vermindert doordat hij deel is van het huis Gods, ja de vinger Gods, die jaar in jaar uit ten hemel wijst en schijnt uit te roepen: 'Sursum Corda!' Wiens klokgeklep de geloovigen van heinde en verre bijeenroept tot de aanbidding van den Allerhoogste!

De talentvolle vertaler, onze vroegere stadgenoot, de heer Heinrich Flemmich, heeft eenvoudig het gedacht van die vastgeklonken kerk en kerkers achterwege gelaten. Vergeefs trachtte hij nu voor de spelonken eene plaats te vinden en heeft die boven op den berg gesteld:

'Der berg er dulden muss
Dass krönen ihn spelunken.'

Hoe het zij, wij hopen van harte dat deze les aan onzen goeden dichter de Geyter gegeven niet vruchteloos moge wezen.

X.

Kroniek.

Antwerpen. Voor den novellenprijskamp der J.-F.-Willemsvereeniging zijn niet minder dan 30 novellen ontvangen. (Zie 1881, blz. 204.)

Brussel. Ten overstaan van den kunstschatter L. Slaes zijn in de roepzaal in de Anspachlaan n^{r} 71, twee portretten, opgegeven als geschilderd door Frans Hals, het eene voor 13 500, het andere voor 3000 fr. toegewezen aan A. Slaes van Parijs.

- De muziekuitgevers gebroeders Schott zijn door de rechtbank van koophandel verwezen tot het betalen van 5000 fr. vergoeding aan Gustaaf Lagye, omdat zij een gedeelte van dezes Fransche vertaling van Suppe's zangspel *Boccace*, zonder opgaaf van Lagye's naam en zonder zijne vergunning ingelascht en laten drukken hadden in eene andere uitgave.

St.-Truiden. Verschenen bij Van West-Pluymers, een bundel met 24 liederen, voor in en buiten de school, door P. Smitz, pr.

Buitenland.

Parijs. Er is een wedstrijd uitgeschreven voor bestekken tot wederopbouw en vergrooting van de Sorbonne, alleen voor Fransche bouwkundigen. De bestekken zullen openlijk tentoongesteld worden.

Moscou. Van Shakespeare's werken is eene Russische vertaling in 9 deelen aangekondigd.

Sterfgevallen.

L. GRUNER, de beroemde sedert jaren te Londen gevestigde plaatsnijder, geboren te Dresden den 25^{n} Februari 1801, is overleden.

FREDERIK DRAKE, de beroemde beeldhouwer, leeraar aan de academie te Berlijn, is aldaar overleden in April. Hij was geboren in 1805 te Pyrmont, maar bewoonde Berlijn van in zijne jeugd. Zijn uitmuntendste werk is het reuzenstandbeeld van den keizer van Duitschland, op de standplaats van den ijzeren-weg te Keulen. Drake's afbeeldsel prijkt in een bronzen medaillon in het Antwerpsch museum. (Zie onze jaargg. 1881, blz. 96, en 1879, blz. 186.)

CHARLES ROBERT DARWIN, de beroemde Engelsche natuuronderzoeker, in 1809 te Shrewsbury geboren, is den 20^{n} April te Londen overleden. Van zijn zooveel opgang gemaakt hebbend werk *On the origin of species by means of natural selection*, dat in schier alle talen is overgezet, bezorgde dr. H. Hartogh Heijs van Zouteveen eene Nederlandsche vertaling onder den titel *De afstamming van den mensch en de seksueele teeltkeus*, in twee deelen verschenen te 's-Gravenhage, bij Joh. IJkeman. Een ander lijvig werk van Darwin werd door denzelfden vertaler in het Nederlandsch overgebracht onder den titel *Het uitdrukken der gemoedsaandoeningen bij den mensch en de dieren* (1863, voornoemde uitgever).

Darwins begrafenis heeft den 26^{n} April plaats gehad te Londen, in de Westminster abdij. De slippen van het baarkleed werden gedragen door den hertog van Argyll, lord Derby, den heer Lowell, gezant der Vereenigde-Staten, sir John Lubbock, professor Huxley, dr. Spottiswoode en den heer A. Wallace. De vijf zonen van den overledene gingen achter de kist. De lijkdienst werd door meer dan 3000 menschen bijgewoond. Er werd een door dr. Bridge voor de omstandigheid vervaardigde lijkzang en een koor van Haendel voorgedragen. Na afloop van de godsdienstige plechtigheid en het verrichten der gebeden, werd het stoffelijk overschot neergelaten

in de groeve die gemaakt was naast de graven van sir John Herschel en Isaäc Newton.

RALPH WALDO EMERSON, de befaamde Amerikaansche wijsgerige schrijver en dichter, geboren te Boston den 25^{n} Mei 1803, is volgens een bericht van 27 April overleden te Concord, in Massaschusets.

FELIX CLOUET, gunstig gekend als schilder van stillevens, vogelen en wild, is in de tweede helft van April overleden te Parijs. Hij werd geboren te Puiset.

Het Vlas.[1]

Als ik was jong en schoon,
Droeg ik een blauwe kroon;
Als ik was oud en stijf,
Kreeg ik veel slagen op mijn lijf;
Als ik die slagen had verdragen,
Werd ik van prinsen en koningen gedragen;
En als ik voor niets meer docht,
Dan werd ik in de school gebrocht[2].

Dat is het bloemenraadsel van het *Vlas*, raadsel in gansch den Vlaamschen lande bekend. Onnoodig hier de goede eigenschappen dier plant - die bron van Vlaanderen's vroegere welvaart - op te sommen: iedereen weet dat hare bastvezels tot linnen verwerkt worden, dat hare zaden de lijnolie en goede plaasters voor de geneeskunde geven.

In gansch Europa wordt het Vlas gekweekt. Echter van waar het afkomstig is - uit de Noorder- of Zuiderlanden - dat is niet uitgemaakt.[3]

Eene zee van groen met liefelijk blauw overtogen - zoo schijnt een vlasakker ons op het einde der Meimaand. En als de wind over die zee speelt, er baren over blaast en de bloemekens knikken doet, dan willen die blauwe en groene baren ons iets vertellen. Louisa von Plönnies heeft ze afgeluisterd:

De eerste sprak: ‘Verlicht door blauwen bliksem,
Gezweept door storm, geslingerd om en weer,
Zal ik als zeil, het schokkend woeden tartend,
Vrij fladderen op het schuimend verre meer.’
De tweede sprak: ‘Veel schooner zal mijn lot zijn:
Bevrijd van onweersstoot, van ramp en wee,
Zal ik het lieve kind, getooid met onschuld,
Omhullen zacht als geurige bloemensneeuw.’

(1) Van den heer Teirlinck-Stijns is onder den titel *Bloemenleven*, een keurig gedrukt boekje verschenen bij den uitgever De Seyn-Verhougstraete, te Roeselare. Wij ontleenen er het bovenstaande lieve verhaaltje aan, dat wij bovendien met twee toepasselijke plaatjes versieren. Er komen verscheidene echt fraaie vertellingen in het bundeltje voor, waarvan het hier afgedrukte ongetwijfeld een goeden voorsmaak zal geven. De prijs van het werk is 2 fr.
(2) Idiotisme voor *gebracht.*
(3) Zie *de Vlaamsche School* van 1879, blz. 168.

De derde sprak: ‘Vernieling, oorlog woeden;
Ik span mij uit in 't wijd verwoeste veld;
De trommel slaat en de trompetten schallen
En onder mij zacht droomt van zegepraal de held.’

De vierde sprak: ‘En als men, zegepralend,
De glazen klinkt bij vroolijken zang,
Dan lig ik glansend gestrekt op de tafel
En op mij rusten de bekers met schuimenden drank.’

De vijfde sprak: ‘Wanneer voor 't huwelijksouter,
De bruid haar liefde schenkt - haar reinsten schat -
Dan waai ik van haar hoofd als kanten sluier,
Dan glans ik blij, van vreugdetranen nat.’

‘Ik golve lustig en uw harte golft ook,’
Zoo sprak de laatste in 't morgenrood,
‘Gauw is mijn vlas en gauw uw hart gebroken,
En voor uw lijkgewaad weeft mij de Dood.’

Vertelling.

Op den heuvel strekte zich de groote hoeve van Goudakker uit, met het breede voorhof, met de flinke paarden en de vette koeien in de stallen en met het schoone, groengeluikte woonhuis.

Niet altijd was Goudakker zoo rijk geweest als nu. Eens was hij een arme werkman; gedurende den dag arbeidde hij op eene hoeve. Zijne vrouw spon het garen en hij weefde het.

Zoo door moed en volharding, was hij rijk geworden.

Hij had eene dochter, de schoone Rika.

Beneden in het dal lag eene kleine woning met leemen muren en strooien dak. Daar woonde de arme weduwe Goemare met haren zoon, den wever Ward.

Ward was verliefd op Rika en Rika beminde hem.

Daar lachte boer Goudakker mee.

Toen werd de schoone Rika bleek en ziek. En nadenkend dwaalde haar vader nu, rond zijne breede akkers, met de spade op den rug en hij schudde het hoofd.

Rika?.... Hij zag ze toch zoo hartelijk gaarne!

Hij kwam bij het ziekbed zijner dochter en sprak:

‘Rika, arm zijn is geen schande; doch Goudakkers schoonzoon wil ik eenen wakkeren kerel zien...’

‘Ward, vader!’

‘Ik zeg u, meisje: kan Ward 's nachts weven, zooals uw vader deed... Weven tot het Vlas bloeit- dan zijt gij de zijne!’

Rika sprong, half genezen, recht en liep bij Ward.

En van middernacht tot den morgenstond klonk het klitsklets van het getouw door het dal.

De lente kwam; maar zij was kouder dit jaar dan ooit; de nevelen bleven lang over de velden hangen en de zon brak er niet door.

Het Vlas was gezaaid; maar het wilde niet bloeien.

‘Ik geef den moed niet op, Rika, “sprak Ward na verloop van vele dagen;” maar ik vrees, dat ik van 't getouw zal vallen. Mijne armen en beenen, mijn rug worden zoo stijf! Uw vader hoort dan het weven niet meer, komt door het venster zien en lacht met mij.’

‘'t Vlas zal bloeien, Ward!’ moedigde Rika aan.

En dikwijls sloop eene vrouw uit de poort der groote hoeve en trok naar den vlasgaard.

Waar ging Rika?

Koren en Vlas stonden nat van den nachtdauw. Over het wijde veld dreef de wind, bewoog halmen en vlasstengels, die huiverden: ‘'t Is koud!’

Kon Ward het nog volhouden? Neen, het Vlas zou nog niet bloeien! De voeten van den wever konden schier de planken niet meer neerkrijgen; zijn arm kon de schietspoel niet forsig meer slaan, noch stevig den kam toehalen.

Ward dacht aan Rika. Zou hij ze moeten verliezen? Sedert den dood zijns vaders rolde de eerste traan over zijne wangen.

De dag kwam op en de wever doofde zijn lampje uit.

Daar riep eene stem door 't vensterken:

‘Ward!’

't Was Rika.

‘Ward, 't Vlas bloeit!’ juichte ze en hief een bundeltje in de hoogte. Daar praalden de hemelsblauwe bloemetjes!

‘Neen, Rika! “zuchtte hij;” 't kan niet zijn, niet zijn!’

‘Niet zijn?... Uwe Rika heeft het des nachts beschermd, verzorgd en gekoesterd. In 't midden van den akker bloeit enkel *mijn* plekje! Kom, bij vader! Kom!...’

Hij sprong buiten, kuste de blauwe bloempjes en drukte het schoone meisje aan zijn hart. En zoo kwamen beiden op de groote hoeve, waar Goudakker reeds in de deur stond.

‘Vader, 't Vlas bloeit!’ jubelde Rika.

‘Ja, het Vlas bloeit!’ herhaalde de vader; en lachend voegde hij er bij: ‘en nu ken ik eenen schoonzoon waardig van U! Ward, Rika, weest gelukkig en bemint het Vlas, gelijk uw vader het lief heeft.’

TEIRLINCK-STIJNS.

> Onze vrienden kunnen ons soms pijn doen. Een en andermaal zeggen ze ons dingen, op zichzelven verklaarbaar en niet kwaad gemeend, maar die we hun moeilijk vergeven.
> P. HEERING.

> Het is steeds mijne ondervinding geweest, dat naarmate we minder van onze bedoelingen spreken, de kans ook grooter is dat we haar zullen verwezenlijken.
> RUSKIN.

Eene zonneval.
(Vervolg van blz. 70.)

Terwijl hij zoo nadacht, kuierde hij de eene straat uit en de andere in, tot hij eindelijk een klein huisje binnentrad, waar hij werk moest afgeven en eenig geld hoopte te ontvangen.

Hij klopte aan eene half openstaande deur, zonder dat iemand zich vertoonde of liet hooren. Nadat hij andermaal vruchteloos had geklopt, begon hij ongeduldig te worden, want het was vrij guur en de koude beving hem; eindelijk hoorde hij eene flauwe, zwakke stem hem van uit den huize toeroepen of daar iemand was. ''k Ben ik het maar,' antwoordde Coombe. 'Kom dan binnen, als 't u belieft,' antwoordde de stem; 'ik mag niet opstaan.' David trad de voorkamer binnen, waar hij op een schamel bed eenen man aantrof, die blijkbaar aan eene zware ziekte leed. Het vertrek was vuil en in wanorde; een open steenkolenvuurtje, dat flauwtjes brandde, vervulde de kamer met een zeer onaangenamen reuk.

- Goeden dag, baas Coombe, zoo sprak de zieke, gij brengt mijne laarzen te huis? Ik vrees dat ze mij geenen dienst meer bewijzen zullen, want ik ben zeer ziek.

- Ik ben bedroefd dit te vernemen, vriend: iedereen schijnt tegenwoordig ziek of arm te zijn, of iets anders te hebben. Ho..la!

- Mijne vrouw is sedert twee uren uitgegaan, en ik bevind mij gansch alleen; ik ben ongelukkig genoeg, dat mag ik u verzekeren. Ik geloof, dat zij uitgegaan is, om te trachten ons eenig eten te bezorgen; we hebben gisteren geenen beet over onze lippen gehad en hoe wij u betalen zullen, dat weet ik niet.

Een diepe zucht besloot deze droevige mededeeling.

- Voor wat de betaling betreft, zoo antwoordde David, daar moet gij u voorloopig het hoofd niet mee breken; begin maar allereerst met te genezen, uwe laarzen te dragen en er al gauw een ander gat in te slijten; daarna kunt gij ze door den ouden Coombe doen herstellen, als ge hem betalen kunt. Ho..la!

De zieke opende zijne diep gezonken oogen en blikte strak op de vuile gebogen gestalte, die voor zijn bed stond; dan zijne magere, beenderige hand uitstekende, sprak hij met stille en van aandoening bevende stem:

- God zegene u, dat is echte liefdadigheid; vriend, laat de gordijn vallen, als het u belieft, het licht is te fel.

Er drong een weinig zonneschijn in het kleine vertrek; er glansde een straal om des schoenlappers hoofd. Eenige oogenblikken later was David op den terugweg naar huis, maar hij voelde zich geheel anders; er was als iets veranderd aan hem; herinneringen uit vroeger dager waren in hem verlevendigd; hij zag in den geest de plaats terug, koesterend door de zon beschenen, waar hij als jongen gespeeld had met zijne makkers; zijn stap scheen vaster en vlug geworden, terwijl eene stem hem scheen toe te fluisteren: 'Dat is echte liefdadigheid' en 'in zulke harten als deze.'

Een angstkreet trok hem eensklaps uit zijne mijmering: hij zag een paard dat op den loop gegaan was met een schoon jong meisje, die van schrik bezwijmd scheen.

- Daar kan een ongeluk van komen, zoo sprak hij. Ho..la!

Waarom houdt niemand het paard tegen? Zou ik het kunnen? 'k Zal het beproeven.

Zoo gezeid, zoo gedaan; het paard werd gevat en weldra rustte het hoofd van het bezwijmde meisje op den schouder van den ouden schoenlapper.

Eene dichte menigte had zich rond hen verzameld; iedereen gaf raad, maar niemand deed er iets; eenige stonden later kwam er een heer te paard aangereden; hij was doodsbleek en vol angst vroeg hij of het meisje letsel bekomen had. Het antwoord luidde: ‘Neen, heer, maar zij is van haar zelve door den schrik; deze man heeft haar gered; waar is hij?’ David had de jonge juffrouw reeds aan andere gedienstige handen overgegeven en baande zich eenen weg door de menigte.

De laatst aangekomene was zoo gehaast om het ontstelde meisje bij eenen geneesheer te brengen, dat de schoenmaker al weg was, voordat de heer zich zijner herinnerde. Er werd gemompeld: ‘Dat is niet wel gehandeld: een armen kerel, die zijn leven heeft gewaagd, onbeloond te laten gaan.’ De inmiddels toegekomen politie beval de menigte zich te verwijderen.

- Ho..la, zei David, toen hij een paar straten ver was; ik zou wel willen weten, of het nu dat is, wat de menschen krachtdadigheid noemen.

De tweede klant, dien hij moest gaan vinden, betaalde hem eenen schelling en gaf hem eenig werk mee. David keerde huiswaarts. De koude oosterwind, die sedert eenige dagen woei, suisde hem in de ooren; maar hij rilde er niet van; integendeel gevoelde hij zich warm. Een weldadige gloed scheen hem te doorgloeien en hij dacht dat de woorden van de verschijning waar moesten zijn, dat de zonnestralen soms de harten der menschen koesteren. Hoe zou hij zich anders op dit oogenblik zoo warm en tevreden kunnen gevoelen?

Vrouw Denys stond aan de deur met eenen gebuur te praten, toen David zijne woning bereikte.

- Kom binnen, zoo sprak zij hem toe; uwe kamer is kant en klaar, maar gij moogt daarom toch niet nalaten met ons te komen eten. David gevoelde zich wel eenigszins verlegen gemaakt door zooveel voorkomendheid; maar toch nam hij de uitnoodiging aan en volgde de goedhartige vrouw, naar hare kamer, waar het tafelkleed reeds gespreid was voor den middagdisch.

Ditmaal was de echtgenoot ook te huis; David liet zich de spijzen goed smaken; een zulk aangenaam maal had hij in lange jaren niet meer bijgewoond; toen hij wegging, deed men hem beloven, dat hij ook op Kersdag in het gezin zou eten.

David! David! hoe staat gij daar met de handen in uwe diepe zakken, op uwe kleine kamer te staren; hoe verwondert u alles wat gij daar ziet! De vloer is schoon geschuurd en met wit zand bestrooid; de kachel glimt en het vuur brandt helder; het theewater zingt in den blinkenden ketel; al de schoenmakersgereedschap is netjes naast elkander gerangschikt; de vensterruiten zijn zoo zuiver, dat zij een vrijen blik op straat veroorloven en de glans der ondergaande zon die de gevels der huizen van de overzijde verguldt, er zich in afspiegelt. Zijne tinnen kroes was geschuurd en stond op het rek nevens zijne pijp; het klein getal tafelborden en schotels was afgewasschen en in orde geschaard; de kleine ronde tafel, die van zijne moeder kwam, scheen als gepolijst en voor de tafel stond een stoel, waarop zijne sinds zoolang verloren Schriftuur lag!

Nadat hij dit lang genoeg had staan aanblikken, riep David: ‘Hola!’ maar nu werd dit woord niet uitgesproken zooals hij gewoonlijk deed; neen, het was nu op den toon waarop knapen ‘Hola’ zeggen, wanneer zij, met den neus tegen de ruiten van een taartenbakker geplakt, al de lekkere dingen in den winkel met begeerige blikken aangapen. David stond verbaasd: hij hield bij de deur stil en aanschouwde ze van onder tot boven; dan ging hij tot het vuur en blikte in de vlammen; eindelijk nam hij

plaats op eenen stoel en bedekte zich de oogen met de handen, alsof hij waande de speelbal van eene zinsbegoocheling te zijn, die weldra verdwijnen zou.

Maar neen, het was geene inbeelding, geene begoocheling, maar eene streelende wezenlijkheid; David stak de handen diep in de zakken en riep nog eens: ‘Hola!’ Hij opende de Schriftuur en bij het licht der ondergaande zon las hij deze woorden, waarop zijn blik zich toevallig vestigde: ‘Laat ons dan goeds doen, en niet moede worden; want op zijnen tijd zullen wij ook oogsten, zoo wij niet vermoeien.’ En dezelfde zachte welluidende stem, die hij vroeger nog gehoord had, sprak: ‘Dit is onze lievelingswoning, David; gij zult ons hier altijd aantreffen.’

(Wordt voortgezet.)

Godsdienstige voorwerpen.

In Rusland is het maken van godsdienstige voorwerpen eene broodwinning voor vele duizende menschen. Men vindt dan ook weinige landen, waar het gebruik van geschilderde en geboetseerde heiligenbeeldjes onder allerlei vormen zoozeer bij het volk doorgedrongen is, als daar. Er zijn Russische dorpen die om zoo te zeggen geene andere bronnen van bestaan bezitten dan het vervaardigen van godsdienstige voorwerpen haar oplevert. Men treft daar huisgezinnen aan, wier mannelijke en vrouwelijke leden, van ouders tot kinderen, al sedert eeuwen den kost verdienen met het maken van groote en kleine kruisbeelden, Lieve-Vrouwe- en heiligenbeeldjes, naar modellen die door de kerkelijke overheid gekeurd en vastgesteld zijn. Ieder lid van het gezin heeft zijne taak. Zoo treft men er beeldsnijders aan, die nooit andere beeldjes gemaakt hebben dan Lieve-Vrouwtjes. Weer andere munten alleen in de vervaardiging van Christusbeelden uit enz. Eigenaardig zijn de Russische dusgenaamde beeldekens van papier. Deze prentjes, waarvoor gewoonlijk vrouwen en niet zelden kinderen de patronen knippen, worden met de hand geschilderd. Een van de vervaardigers schildert de zichtbare vleeschdeelen op de prentjes, een ander de oogen, een derde het haar, een vierde de kleeding enz. Sommigen doen hun leven lang niets dan de zilveren of gouden stralenkransen knippen waarmede de hoofden der heiligenfiguurtjes op de prentjes of zoogenaamde beeldekens omgeven zijn. De beeldjes in hout, leem of steen zijn niet zelden rijk versierd met paarlen en diamanten. Bij de Russen van alle standen bestaat de gewoonte, om schier ieder vertrek van hunne woning met talrijke godsdienstige beeldjes of prentjes te versieren.

Stad Antwerpen.
Kermisfeesten van 1882.

De tooneelraad van den Nederlandschen schouwburg onder voorzitting van den heer Jan Van Beers, daartoe uitgenoodigd door het stadsbestuur, opent eenen wedstrijd van tooneelkunst, welke op Zaterdag 12 A u g u s t u s , ten 7 ure 's avonds zal aan vang nemen.

Al de in Antwerpen gevestigde tooneelmaatschappijen kunnen er aan deelnemen met een verdienstelijk oorspronkelijk of vertaald ernstig of luimig tooneelspel in een bedrijf, waarin ten minste twee mannen en eene vrouw handelend optreden. Keurmeesters zullen in het bijzonder acht geven op de juistheid der vertolking van karakters en personen, de waarheid en natuurlijkheid van voordracht en gebaren, de beschaafdheid der uitspraak en de keurigheid der taal. Voor de beste opvoering is uitgeloofd als 1ste prijs, een verguld zilveren eeremetaal en 500 fr.; 2e, een zilveren eeremetaal en 300 fr.; 3e, idem en 200 fr. De beste liefhebster, de beste tooneelspeelster en de beste liefhebber bekomen ieder een eeremetaal en 100 fr. Buitendien zullen zilveren eeremetalen voor beschaafde uitspraak worden gegeven. Mededingers moeten zich voor 1 Juni laten inschrijven bij den heer F.J. Van den Branden, secretaris van den tooneelraad, en tevens doen kennen: *a.* den titel van het door hen op te voeren tooneelspel en den naam des schrijvers; *b.* of de dames liefhebsters of tooneelspeelsters zijn. Voor 15 Juni moeten zij inzenden een exemplaar of afschrift van hun stuk, de rolverdeeling der optredende personen, met de namen der spelers, die de rollen zullen vervullen, eene nauwkeurige lijst der schermen. De ingezondene stukken verblijven aan den tooneelraad. De maatschappijen moeten voor 15 Juni bij den heer Max. Suremont, in de Ommeganckstraat nr 66, 25 fr. storten, die zij terug bekomen wanneer zij aan de wedstrijd hebben deel genomen, doch anders verbeuren.

Oude bouwwerken in Vlaanderen.

De derde aflevering van den 2^{en} jaargang van bovengemeld werk is verschenen. Zij bevat de volgende teekeningen: schouw in de Kuipersstraat te Gent; grondplan, voorkant, zijkant en achterkant en doorsnede der parochiale kerk van Mariakerke; huizen op de S^{te}.-Pharaildeplaats te Gent; achterkant en zijkant der parochiale kerk van Nevele; herstelde huizen in de Roode-Koningstraat te Gent.

Men schrijft in bij H.L. Stepman, Oudburg n^{r} 30, te Gent. Zie onzen vorigen jaargang, blz. 23.

Koninklijke academie van schoone kunsten te Antwerpen.

Bij het eindigen van het schooljaar, op 30 April, 1 en 2 Mei, waren de in de afzonderlijke werkplaatsen gemaakte werken zichtbaar gesteld, alsook die van de prijskampen in de verschillende vakken van het onderwijs. Wij namen verleden jaar blz. 86 de vrijheid te vragen: Wanneer er eindelijk een bestuurder voor de Antwerpsche academie zou benoemd worden? Wij schreven te dier gelegenheid dat het een ongelukkig iets was, onze beroemde schilderschool zonder bestuurder te laten, iets dat onvermijdelijk het onderwijs moet doen achteruitgaan of stilstaan. Sedert dien, onze lezers weten het, is de toestand niet veranderd. De in de afzonderlijke werkplaatsen uitgevoerde en tentoongestelde werken hebben zeer weinig te beduiden: van historische, godsdienstige of groote schildering geen schijn. Het is dan ook tijd eindelijk een verantwoordelijken bestuurder te benoemen, opdat de jonge schilders eene meer ernstig en doelmatigere leiding kunnen vinden. Het is juist dan wanneer de leerlingen hunne studiën hebben voltrokken, dat de afzonderlijke werkplaatsen nuttig kunnen zijn, mits de jonge kunstenaars raad en voorlichting blijven genieten; onder de tegenwoordige omstandigheden leveren de bedoelde werkplaatsen slechts luttel vruchten op; zelfs wordt het gebruik van die werkplaatsen toegestaan aan jongelingen die geene voldoende studiën gedaan hebben.

Wij hebben tusschen de tentoongestelde stukken opgemerkt van: E. Nelis (Waasmunster), een *portret*, getiteld *Mona Lisa*, en eene goede studiefiguur in de gedaante van een liggenden man, verkort gezien, aangekocht door den heer Toudouze de Gilly; Fritz Vermorcken (St.-Gillis, Brabant), een niet gelijkend portret, dat als teekening te wenschen laat.

Landschapschildering, leeraar Jos. Van Luppen. K. Boland (Spa), *De dageraad,* in de gedaante eener zeer licht, gesluierde naakte vrouw, welk stuk reeds in 1881 te Brussel tentoongesteld was en dat hier dus ten onrechte voorkwam als een in het afgeloopen schooljaar vervaardigd werk. In een ander stuk van denzelfden schilder, dat elders geweigerd was, kwam een inderdaad prachtig geschilderde faizant voor; Robin Paley, Esq. (Halifax, Engeland), *Stil water* (afgaande zon); H. Van de Gehugte[(1)], twee gezichten uit den *Omtrek van Calmpthout,* met verdienstelijke hoedanigheden.

Beeldhouwkunde, leeraar Joz. Geefs. D. Duwaerts (Diest), *De eerste stappen* en *Het bad*, groepen in gebakken aarde; A. Van Beurden, *De jonge visscher* en een

(1) Zij, bij wier namen geene geboorteplaats is vermeld, zijn Antwerpenaren.

portret van wijlen baron A. van Havre. Sieraden, leeraar F. Lalmand. F. Van Elsen, geboetseerd paneel met planten.

Scheepsbouw, leeraar H. Hertoghe. D'Hondt (Brussel), *Plan en bestek eener goelet van* 200 *ton;* idem *eener bark van* 300 *tonnen.*

Houtsnede, leeraar Ed. Vermorcken. J. De Blust: *Heilige Joannes naar Rubens,* en eene teekening op hout; D. Verest: *Portret van Rottiers* (zie blz. 77) en het *Stadhuis van St.-Nicolaas,* met welke laatste plaat onze lezers ook later kennis zullen maken.

Teekening toegepast op stielen en ambachten, leeraar A. Schoy. F. Cappoen, F. De Mayer en A. Van Nieuwenhove (Kortrijk), ieder een beschilderde praalboog in den stijl der Vlaamsche kunstherbloeiing; H. Wiertz, eene geschilderde rederijkerskamer, zeer zorgvuldig uitgevoerd.

Den 2^{en} Mei is de beoordeeling van de proefstukken voor den grooten wedstrijd van beeldhouwkunde afgeloopen. Van de 23 kampers werden naar orde van verdiensten de 6 volgende aangewezen om mede te dingen naar den prijs van Rome (zie blz. 11): 1^{e}, P.J. Braecke (Nieupoort), 2^{e}, I.L. De Rudder (Brussel), 3^{e}, G.J. Charlier (Elsene), 4^{e}, K. Dupont (Itegem); 5^{e} M.P.J. Vermylen (Leuven); 6^{e} J.B. De Keyser (Anderlecht).

Den 7^{n} Mei had de plechtige prijsuitdeeling plaats, onder voorzitterschap van den heer gouverneur der provincie, in de groote zaal der Koninklijke Harmonie. De heer G. Kempeneers, regent der academie, maakte verslag over het afgeloopen schooljaar, waaruit bleek dat het getal leerlingen met 100 vermeerderd en tot 1792 gekomen is. De heer griffier P. Rombouts deed de namen der bekroonden kennen. Prijzen van uitmuntendheid werden behaald door, te weten: *Schilder- en teekenkunst,* hooger onderwijs: L. Boschmans (Thielt, Brabant).-*Teekenkunst,* middelbaar onderwijs: K. Dankmeijer (Amsterdam); overgangsafdeeling: H. Poels; 1ste afd.: J. Spaan (Dordrecht); 2de afd.: E. Larock (Cappellen op den Bosch); 3de afd.: J. Soetewey; 4de afd.: L. Delderenne; 5de afd.: E. Weyts. - *Landschapschildering.* R. Fehdmer (Koningsberg, Pruisen). - *Beeldhouwkunst en boetseering*, hooger onderwijs: V. Dupont (Kortrijk); middelbaar onderwijs: L. Baggen (Geleen, Holland); 2^{e} afd.: A. Müller (Crefeldt, Pruisen); lager onderwijs: H. Sjongers; 2de afd.: W. Dahlmanns (Saeffelen, Pruisen). - *Sieraden:* hooger onderwijs: A. Van Mechelen; middelbaar onderwijs: G. Van Put; lager onderwijs: J. Pira; 2de afd.: F. Mombach (Arlon). - *Bouwkunde,* hooger onderwijs: M. Vergouwen (Roosendaal); middelbaar onderwijs: A.W. Meijneken (Rotterdam); 2de afd.: K. Janssens (Contich); 3de afd: O. Huez (Charleroi); 4de afd.: A. Van Mechelen; lager onderwijs: E. Dobbeleers; 2^{e} afd.: M. De Braey. - *Scheepsbouwkunde.* A. D'Hondt (Brussel). - *Teekenkunde op kunsten en stielen toegepast. Sieraadschildering:* hooger onderwijs: J. Courtoit; 2^{e} afd.: F. Augustyns; middelbaar onderwijs: 25 leerlingen hebben bloemen, vruchten, wild enz., waaronder verdienstelijke schilderingen, tentoongesteld, uitgevoerd onder de leiding van den voor dit vak onbezoldigden leeraar Lucas Schaefels (zie blz. 67 en 1881, blz. 86). - *Teekening van sieraden:* E. Dupont; lager onderwijs: D. Snyers; 2^{e} afd.: K. Darden (Borgerhout); 3^{e} afd.: G. Karnas; 4^{e} afd.: P. Trouwen; 5^{e} afd.: A. Beeckmans. - *Graveerkunst:* F. Brant en H. Moons (Rupelmonde) bekwamen ieder een aanmoedigingsprijs; lager onderwijs: P. Claes.

Van de door ons, in 1880, vermelde levensgroote teekeningen naar het leven, eene nieuwigheid door den leeraar K. Verlat ingevoerd, waren dit jaar geene proeven tentoongesteld, evenmin als van eene andere nieuwigheid van 1881, namelijk waterverfschilderingen naar het leven, die wij verleden jaar mochten vermelden. Zooals men weet, heeft de beroemde kunstschilder een deel van het schooljaar in Rusland doorgebracht en is intusschen vervangen geweest in de klasse van het schilderen door zijnen kunstvriend P. Van Havermaet.

D.V.S.

Koninklijke Maatschappij ter Aanmoediging der Schoone Kunsten, te Antwerpen.

Driejarige tentoonstelling van 1882(*).

1. De maatschappij zal hare 23e driejarige tentoonstelling openen voor de werken der nog levende kunstoefenaars, zoo Belgen als vreemden. Men zal er evenwel de werken toelaten van kunstoefenaars die sedert de sluiting der tentoonstelling van 1879 overleden zijn.
2. De besturende commissie zal voor de tentoonstelling ontvangen: schilderijen, cartons, teekeningen, waterverfschilderingen, pastels, gravuren, steendrukken, beeldhouwwerken, drijfwerken, gegraveerde medailles, bouwkundige samenstellingen. Deze laatstgemelde zullen mogen bestaan in lichtteekeningen van werken welke door den tentoonsteller *reeds* zijn uitgevoerd, onder voorwaarde dat iedere lijst niet grooter zij dan een meter vierkant.
   Schilderingen op porselein of op plateel zullen niet meer aanvaard worden.
3. Het getal der voorwerpen die elke kunstoefenaar naar de tentoonstelling mag zenden, is bepaald op drie. Zullen als één enkel stuk aanvaard worden: de miniaturen, teekeningen, waterverfschilderingen, medailles, gravuren, steendrukken, lichtteekeningen van bouwkundige werken, welke in eene en dezelfde lijst geplaatst zijn.
4. Zullen niet aanvaard worden: werken die reeds in eene der vroegere tentoonstellingen te Antwerpen gezien zijn; diegene die niet kunnen begrepen worden in eene der soorten bij art. 2 aangeduid; kopieën, behalve diegene die een kunstwerk uit een ander vak voorstellen; kunstwerken niet meer aan hunnen maker toebehoorende, indien erbij geen bewijs van toestemming van den kunstoefenaar overgelegd wordt; schilderijen, teekeningen en gravuren zonder lijsten; beschadigde pleisterwerken; naamlooze werken.
   De commissie van aanneming, bestaande *a*) uit de besturende commissie der maatschappij, *b*) uit de commissie van plaatsing, *c*) uit vijf aanwezige leden der maatschappij door hunne medeleden gekozen, beslist daarbij of er reden zijn om de plaatsing te weigeren voor andere oorzaken dan de hierboven aangehaalde.
5. Lijsten van ronden of ovalen vorm, of met gebroken hoeken, zullen in vierkante ramen moeten vastgemaakt zijn.

(*) Zie onzen vorigen jaargang, blz. 111.

6. De voor de tentoonstelling bestemde werken zullen moeten besteld zijn in het lokaal der maatschappij, in de Venusstraat, uiterlijk *Zaterdag* 15 *Juli, ten* 8 *ure 's avonds.* Na dit tijdstip zullen zij niet meer aanvaard worden, onder welk voorwendsel het ook moge zijn.
   Zij zullen aangekondigd worden door eenen adviesbrief gericht *Aan de Maatschappij ter Aanmoediging der Schoone Kunsten te Antwerpen.* Deze brief zal behelzen: den naam, den voornaam en de woonplaats van den kunstoefenaar - het onderwerp - en, indien de kunstenaar verlangt zijn werk te verkoopen, welken prijs hij er voor vraagt.
   Daarbij zal deze brief nog bevatten den naam en voornaam der kunstoefenaars door den tentoonsteller aan te duiden, tot samenstelling der commissie van plaatsing, in het art. 9 omschreven.
   De toegezonden werken zullen, op den achterkant, een briefje moeten dragen, *den naam van den kunstoefenaar en kortbondig het onderwerp aanduidende.*
7. De kisten moeten gezonden worden: *Aan de besturende commissie der driejarige tentoonstelling van schoone kunsten, Venusstraat*, *te Antwerpen.*
8. De maatschappij neemt ten haren laste de vervoerkosten op het grondgebied van België, weg en weer, van al de voorwerpen welke haar langs de spoorbaan van den staat, tarief n^{r} 2, zullen gezonden worden; de vervoerkosten langs elke andere baan zullen voor rekening van den afzender blijven.
   De voorwerpen uit het buitenland gezonden zullen tot aan de Belgische grens moeten gefrankeerd worden.
9. De plaatsing der tentoongestelde voorwerpen zal gedaan worden door eene commissie samengesteld als volgt: *a*) uit eenen schilder, door de tentoonstellende kunstoefenaars van Vlaanderen gekozen; *b*) uit twee schilders, van welke minstens een historieschilder, en een plaatsnijder, door de tentoonstellende kunstoefenaars van Brabant gekozen; *c*) uit twee schilders, van welke minstens een historieschilder, een beeldhouwer, een bouwmeester en een plaatsnijder door de tentoonstellende kunstoefenaars van Antwerpen en van de overige provinciën des koninkrijks gekozen; *d*) uit den voorzitter der koninklijke maatschappij der schoone kunsten, of zijnen afgevaardigde, en den secretaris der maatschappij.
10. De tentoonstelling zal op Zondag 13 Augustus geopend en op den eersten Zondag van October onwederroepelijk gesloten worden. De zalen zullen geopend zijn alle dagen der week, van 10 ure 's morgens tot 4 ure namiddag. De Zon- en feestdagen zullen de zalen open blijven tot 5 ure 's avonds.
    De commissie behoudt zich het recht de zalen te sluiten telkenmale dat het aan Z.M. den koning of aan de koninklijke familie zou behagen dezelve met een bezoek te vereeren, of dat eene andere buitengewone oorzaak zulks vereischen zou.
11. De inkomprijs tot de tentoonstelling is een frank per persoon. Kinderen beneden 14 jaren zullen 50 c. betalen.
12. Bij afwijking van het voorgaande artikel, zal de inkom kosteloos zijn, te beginnen van 23 Augustus, des Zondags van 2 tot 5 ure, en de Woensdagen, den geheelen dag.
13. De kunstoefenaars-tentoonstellers en de inteekenaren der maatschappij zullen eene personelijke toegangskaart voor geheel den tijd der tentoonstelling ontvangen; deze kaart zal door den houder onderteekend moeten zijn en vertoond worden telkenmale dat hij den toegang verlangt, waartoe die kaart

het recht geeft. *De verlorene kaart zal in geen hoegenaamd geval door eene andere vervangen worden.*
Elk inteekenaar zal het recht hebben om, des Zondags, de bij hem inwonende leden zijner familie, en de personen vreemd aan de stad, kosteloos in te leiden.

De leerlingen van 's rijks academiën, die de hoogere leergangen volgen, zullen, gratis tot de zalen toegelaten worden.

14. Geen tentoongesteld voorwerp zal uit de zaal kunnen teruggenomen worden voor de sluiting der tentoonstelling.
15. Bijaldien het niet anders aangeduid wordt, zullen de voorwerpen, onmiddellijk na het sluiten der tentoonstelling, aan de afzenders teruggezonden worden. Diegene die oningepakt of zonder voldoende aanduiding, voor het terugzenden, besteld zouden zijn en die binnen de 6 maanden niet zullen afgevraagd zijn, worden beschouwd als aan de maatschappij afgestaan, welke daarover volgens goeddunken beschikken zal.
16. Leden der commissie zijn tegenwoordig bij het openen der kisten, bij hare aankomst, alsmede bij het herinpakken voor de terugzending; zij zorgen dat deze werkzaamheden met alle noodige voorzorgen plaats hebben.
17. De commissie zal streng waken over de goede bewaring der voorwerpen die haar toevertrouwd zullen worden, zonder echter op haar te nemen de verantwoordelijkheid van toevallen, die zouden kunnen plaats grijpen gedurende de tentoonstelling of tijdens de verzending.
18 De stad Antwerpen heeft alreeds 25,000 frank gestemd om kunststukken voor haar hedendaagsch museum aan te koopen; de commissie rekent van het staatsbestuur, even als in 1879, voor hetzelfde voorwerp, eene gelijke toelage te zien toestaan.

Daarbij heeft de commissie van het staatsbestuur bekomen dat de driejarige tentoonstellingen van Antwerpen op denzelfden voet als de tentoonstellingen van Brussel gesteld zullen worden, voor wat betreft het verleenen van belooningen en van onderscheidingen aan de tentoonstellende kunstoefenaars.

De secretaris, C. Dumercy.

De voorzitter, Jac. Cuylits.

N.-B. Na de laatste driejarige tentoonstelling zijn door het staatsbestuur toegekend 14 gouden medailles en drie kunstbeoefenaren tot ridders der Leopoldsorde benoemd. (Zie 1880, blz. 11 en 18.)

De inschrijvers zullen dit jaar eene kopersnede ontvangen uitgevoerd door Frans Lauwers naar het tafereel getiteld: *Ontroostbaar,* dat van Frans Verhas in de vorige pronkzaal prijkte.

Kroniek.

Antwerpen. In den boekhandel P. Kockx (A. De Decker), Oude-Koornmarkt, n^{r} 18, is de door ons op blz. 69 vermelde levensschets van Kilianus door P. Génard verkrijgbaar voor fr. 1.50, met eene houtsnede naar het beeld.

- Volgens wij vernemen, bestaat er uitzicht, dat de twee best gekeurde ontwerpen voor den aanbouw van een nieuw museum, die der heeren J.J. Winders en F. Van Dyck (zie onzen vorigen jaargg., blz. 204), met elkaar versmolten zullen worden, zoodat de leiding der werken aan de twee voornoemde bouwkundigen gezamenlijk zou worden toevertrouwd. Waarschijnlijk zal met het grondwerk nog in den loop van 1882 een begin gemaakt worden. De bouwplaats op de gronden in het Zuiderkwartier, tusschen de Schilders-, Plaatsnijders- en Beeldhouwersstraat, blijft behouden.

Mechelen. De *Berthouderskring* heeft ter gelegenheid van de oprichting van Kilianus' standbeeld te Duffel, eene levensschets van den vereerden taalkenner uitgegeven. Het werkje kwam ons nog niet onder de oogen.

Roeselare. Bij De Seyn-Verhougstraete is verschenen:

Bloemenleven, door Teirlinck-Stijns. Om onze lezers een voorsmaak van het boek te geven, waarop wij hiermede de aandacht vestigen, nemen wij er het op onze blz. 85 voorkomende opstel *Het vlas* uit over. Het merkwaardig fraai gedrukte boek bevat ongeveer 200 blz. en kost slechts 2 fr.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

7. Kleine altaars. - Tafereel van G. van der Weyden.

Onder het doxaal, van weerskanten bij den ingang van het koor, zijn kleine altaars opgericht, waarvan een den H. Laurentius is toegewijd[1], schoon op geen van beide het voorgestelde tafereel zulks te kennen geeft. Op de schilderij van het altaar aan den noorderkant is een Salvator afgebeeld, volgens onzen geleider ‘door Quintus (Quinten Metsijs?) tot Antwerpen’, volgens andere handschriften, door Van Eyck. Omstandiger en zekerder berichten hebben wij over het tafereel van het tegenovergesteld altaar.

Aan de voeten en te rechterzijde van de H. Maagd, die in koninklijk gewaad en met het goddelijk kind op den linkerarm te midden van het paneel is afgebeeld, ziet men Bernerus van Rijsbergen ter aarde geknield. Boven de wapenrusting draagt hij een zwart schildkleed waar zijn blazoen is ingeweven. Een stuk grond met boomen beplant offert hij aan de H. Maagd, de patrones van Tongerloo. Het blazoen voert op zwarten grond eenen leeuw van zilver met gapenden muil en met goud bekroond, en eenen tornooikraag van rood boven den leeuw. Achter Bernerus staat Arnulphus Brabant, geheel in rood gekleed, en te linkerzijde zit Bernerus' echtgenoote in een purper gewaad, waar drie zilveren kruisen - het blazoen van Breda - zijn ingeweven. Met haren gemaal offert zij grond en boomen aan de hemelsche koningin[2]. Een opschrift maakt de beteekenis volledig. In de eerste jaren van het bestaan der abdij hebben Bernerus van Rijsbergen en Arnulphus Brabant, deze de kerkgiften en de tienden van Nispen en Klein-Zundert, gene zijn vrijgoed van Calmpthout, Huibergen en Esschen aan het klooster opgedragen. Het tafereel is eene hulde van dankbaarheid voor die edelmoedige giften. Het opschrift luidt:

> OFFERT ALLODIUM CALMPTHOUT, HUBERGEN ET ESSCHEN NOSTRO COENOBIO BERNERUS DE RISEBERGEN, CUM RELIQUO JURE QUOD NOBILIS HIC HABET IN RE. ECCLESIAS SIC ET DECIMAS NISPEN, QUOQUE SUNDERT ARNULFUS BRABANT CHRISTI CONDONAT AMORE. QUORUM SINT ANIMAS FRATRUM PRECE CONCILIATAE.

Met de beschrijving, aan Wichmans ontleend, en die volledіger is, komt die van onzen gids hoofdzakelijk overeen; maar deze noemt den knielenden man eenen zoon van den hertog van Brabant, ‘achter hem sittende sijnen soone met eenen rooden schaerlaken rock geschildert; aen de andere sijde is geschildert op haer knijen sijn vrouwe, insgelijx een plaxken landts met een boomken in de hand hebbende en presenterende als boven; haer cleedinge sijnde gelijck de wapen van Breda, want dese is geweest vrouwe van Breda, getrouwt hebbende den natuerelijcken soone van den hertogh van Brabant, genoempt Arnulphus Brabant. Den soone van desen Arnulphus is oijck religieus tot Tongerloo geworden[1].’

(1) Zie *Norbertijnsche Mengelingen.* 1881, bl. 53, of *De Vlaamche School,* 1880, bl. 107.
(2) Aug. Wichmans. *Brabantia Mariana,* p. 535.
(1) Dikwijls gemeld handschrift.

Dit is het tafereel ‘dwelck’ naar het zeggen van onzen geleider, ‘men vermeynt d'outste stuck te wesen dat in den clooster is.’

Doch wij hebben grondige redenen om èr anders over te oordeelen, en met zekerheid te zeggen, dat het geschilderd werd door Gozewijn Van der Weyden, omtrent het jaar 1512.

Door zijnen knecht of bediende Judocus, liet de schilder den 21^{n} April 1509, van den abt van Tongerloo, 3 pond Vlaamsch of 18 rijnsgulden in leening vragen. Zij werden hem niet geweigerd. Wij geven op de volgende bladzijde in fac-simile den brief van aanvraag en het ontvangstbewijs van Gozewijn(2). In Juni van het volgend jaar werd nogmaals eene som van 18 gulden aan zijne echtgenoote te leen gegeven(3); uit anderen hoofde was hij nog 16 ½ gulden schuldig. Omtrent geheel de som vereffende hij met het leveren van twee werken zijner hand, waarvan het eerste: eene schildering van beelden aan een kerkvaandel tien gulden, en het tweede: het tafereel der begiftiging van het vrijgoed van Calmpthout, 36 rijnsgulden werd aangerekend(4).

(2) Eerwerdeghe notable heere prelaet van Tongerlo ons lieve heere ende meester, vriendelijc grueten en ghebieden wij ons tot al uwen dienste Jcke en Thuen met alle onser herten. Wij souden u wel wat willen bidden, maer wv scamen ons over seere dat kinne God; maer het groot herte dat wij hebben om ons werck te leveren inde sinxenmercte dat doet ons uwer weerdicheit vriendelijc bidden om iij pont vlaems ons te leenen die wy u duegdelyc nu inder selver mercte wederkeeren willen ende u danckende uwer goetheit Dwelc wij God bidden dat wijt aen u oft aent tgodshuijs noch verdienen moghen alle vrienscap die ons oyt daer af ghecomen es. God sy altijt bij u in alle uwen believen. Jc scrijve hier onder een hantteeken; mijn cooplieden die comen inde sinxenmerct t Antwerpen en oec niet eer ende myn ghelt es nu te cort ghecomen dus bidden wij vriendelyc Jooes die salt wel bewaren wilt God.
Jck gooessen van der Weyden kinne ende lyde dat le ontfanghen hebbe van mijnen eerweerdegen prelaet van Tongherlo te weten iij pont vlaems die hy mij duegdelyc gheleent heeft In orconden myns hantteekens hier onderghesedt ao XVe en IX. xiiij daghen na paesdach.

M. Gooessen vander Weyden.

(3) Mgr. Goeswinus pictor tenetur ex mutuo sibi facto op XXI April a^{o} IX° per Judocum familiarem suum unde est obligatio XVIII Ren. - Id. adhuc seu ejus uxor, op XX Junii a^{o} x^{o} per Bye XVIII Ren..... Rest. XXXVI Ren. *Reg Restant..* 1506-1511.

(4) Magister Goeswynus van der Weyden pictor commorans Antwerpie tenetur ex mutuo sibi facto diversis vicibus ut in precedenti libro Restan. XXXVI Ren. et pro Petr. Ca. v st. - Id. tenetur de VII ½ Sext. s. elc XLIIIJ st. fc. XVI ½ Ren. Inde solvit cum pictura ymaginum ad vexill. ecclesie X Ren. et cum *pictura tabule donationis alladii de Calmpthout* xxxvj ren. et tenetur de VII ½ sext. s.a. Michaele danck..... elc LVJ st. fc. XXI Ren. Solvt p. terminis ai XI et XIIj VI ren. Rest xxj Ren. XV st. *Reg. Restant.* 1511-1515.

Naast de altaars, die bij den ingang van het koor staan, en aan den voet der pilaren zien wij weerszijden een albasten beeld, zeven voet hoog; aan den noorderkant den H Augustinus, aan den anderen de H. Catharina. ‘Welcke twee beelden met noch eenen Salvator van alabaste, soo groot als d'andere, staende boven den preeckstoel in den buyck van der kercke, heeft gehouwen ende gemaect Joos van Santvoort tot Mechelen A^{o} 1545[1].’ Volgens eene aanteekening van Vichet werden zij 200 rijnsgulden betaald[2].

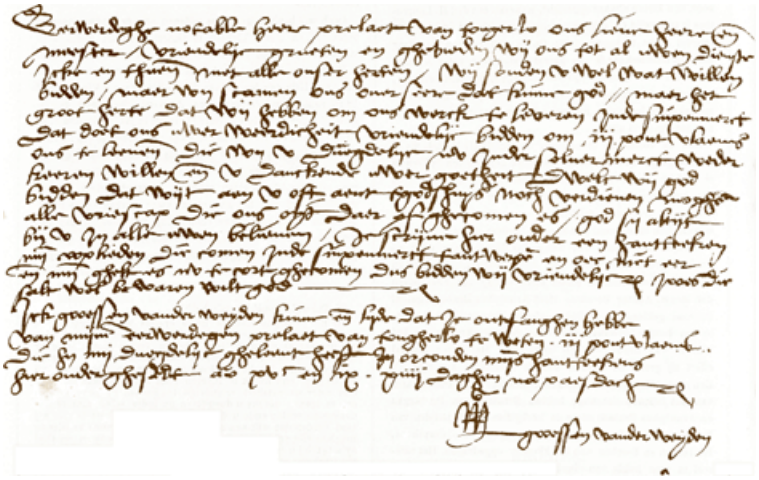

Handschrift van Gozewijn Van der Weyden, zie blz. 91.

Om van het koor in den kruisbeuk te komen, zijn wij drie trappen afgedaald, waarvan een zich bevindt bij het einde van het koor, en de twee andere een weinig verder tusschen de twee altaars die wij zooeven bezichtigden.

8. Beiaard. - Klokken.

Brengen wij thans een bezoek aan de twee zijkoorkens of nissen, aan wier uiteinden de deuren zich bevinden, die wij in het hoogkoor hebben aangetroffen. Maar zeggen wij eerst nog dat het koorken aan den noorderkant, waar men ook de deur aantreft, die naar den dormpter opleidt, met zijn hoofdeinde steunt tegen den toren, waarin ‘hangt een schoon geluijt van 4 clocken, behalven twee, die grootste, die te voren bij desen oorloge ewech genomen ende ontvrempt sijn, met eenen voorslach van achtien doeken gemaect door Hendrick van Breda tot Lueven wonende a^{o} 1536, met een groote uerclock.[1]’

Deze Hendrik was niet van Breda, maar van Arendonck:

‘Opten x^{en} dach in Junio anno xv^{e} xxxv Heinrick van Arendonck wonende te Loeven heeft aengenomen te makene voer mynheer den prelaet van Tongerloe een uuerwerek met eenen voerslach met allen zynen toebekoerten met eenen wyser oft met twee wysers naer myns Heers beliefte. Ende den voerslach moet dienen tot sesthien cloeken meer oft min met drye partyen daer op[2].’

De vier klokken, waar onze gids van gewaagt, zijn te Mechelen gegoten door meester Medard Wagenens:

(1) Gewoon handschrift.
(2) *Tongerloa*. Ad annum 1539.
(1) Handschrift.
(2) *Lib. Conventionum.*

‘Opten 19^{en} Mey a^{o} 1535 Meester Medaert Wagenens heeft aengenomen te maken voer 'tclooster van Tongerloe vier clocken van goeden stoff van de toone *ut*, *fa*, *sol*, *la*, accordeerende met de twee groote doeken tot Tongerloe, ende moet leveren allen de stoffe daer toe dienende, te weeten root cooper ende Engels ten oft Oosters ten, oft half en half[3].....’

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

(3) Ibidem.

Jan Michiel Ruyten 1813 + 1881.

De kunstschilder, wiens trouw afbeeldsel hier nevens gaat, werd te Antwerpen geboren den 9^{n} April 1813; hij was de zoon van den poortwachter der in 1869 afgebrokene dusgenaamde R o o d e poort G a s p a r d Ruyten en van M a r i a J o s e p h a Cremers.

OP STEEN GETEEKEND DOOR H. VERBEYST.

Van toen hij nog zeer jong was, volgde hij de lessen der academie zijner geboortestad, zonder dat men er aan dacht om hem tot een schilder op te leiden; toch behaalde hij in 1830 de eerste plaats in het teekenen naar de antieke beelden; wel mogelijk was deze belangrijke onderscheiding hem of zijne ouders eene vingerwijzing, want nog hetzelfde jaar werd de jonge Ruyten l e e r l i n g van den kunstschilder Ignatius Van Regemorter[(1)]; twee jaren later viel hem bij de militie-loting een dienstplichtig nummer ten deel en moest hij met een g e w e e r i n plaats van met penseelen leeren werken, iets wat zeker niet aangenamer was.

Reeds in 1833 zond onze militiaan op de driejarige tentoonstelling te Brussel een schilderijtje in, *Een noenmaal* voorstellende; op de volgende tentoonstelling te Antwerpen zag men van hem een naar de natuur geschilderd *Landschap.*

In 1835 bekwam hij een dienstverlof van eenige dagen, welk door toedoen van den edelmoedigen kunstvriend Gustaaf Wappers[(2)] tot een jaar werd verlengd.

In 1836 behaalde de jeugdige Ruyten aan de Antwerpsche academie de 3^{e} plaats in den kampstrijd van het teekenen naar het levend model. Van jaar tot jaar werd zijn verlof verlengd; zelfs werd hem vergund zijne studiën in den vreemde te gaan ver voorderen. Hij t r o k naar Holland, waar hij, behalve in de museums, ook aan

(1) Zie de *Vlaamsche School* van 1873, blz. 121.
(2) Zie de *Vlaamsche School* van 1874, blz. 184.

de werkhuizen der kunstschilders A. Waldorp, A. Schelfhout en inzonderheid van den toenmaals beroemden W.J.J. Nuyen verkeerde.

In 1838 (hij was toen reeds vrijgesteld van den soldatendienst) keerde hij in zijn vaderland terug, waar hij zich volieverig aan de schilderkunst wijdde, zonder zich veel te bekreunen om wat er buiten haar in de wereldomging. Op schier alle driejarige tentoonstellingen in België (onverminderd zijne inzendingen op tentoonstellingen in Holland, Duitschland, Engeland, Frankrijk en Zweden) verschenen schilderijen van zijne hand. Zijne bijzonderste stukken sedert het vierde eener eeuw vindt men in ons tijdschrift vermeld[1].

Aan de oevers van de Maas en in de Ardennen heeft Ruyten vele studiën geschilderd. Afwisselend leverde hij landschappen, zeestukken en stadsgezichten, binnen- en buitengezichten van huizen, maan- en fakkellichtstukken, middeneeuwsche genre-

(1) Zie onze jaargangen: 1855. blz. 174; 1857, blz. 175; 1860, blz. 119, 195; 1863. blz. 123; 1864, blz. 198; 1865, blz. 123: 1867, blz. 192: 1869. blz. 161; 1870, blz. 37; 1871, blz. 168. 1875. blz. 53, 149, 196: 1879, blz. 135, 165; 1880, blz. 155, 194; 1881, blz. 29, 175, 193, 204.

schilderijen en geschiedkundige voorstellingen; maar het waren vooral zijne Antwerpsche stadsgezichten die hem naam en faam hebben doen maken.

Wij laten hier de lijst volgen van de stukken die van Ruyten op de Belgische driejarige tentoonstellingen verschenen:

1835. *Binnenstadsgezicht* en *Verwoesting eener kerk in de* XVIe *eeuw*;
1836. Twee *Binnenstadsgezichten*, waarvan een toebehoorde aan den heer ridder Th. de Coninck van Merckhem, te Gent; een dezer tafereelen is overgebracht in steendruk door F. Stroobant, in den *Compte-rendu du salon d'exposition de Bruxelles par L. Alvin;* op deze tentoonstelling bekwam de schilder het bronzen eeremetaal;
1837. *De plundering van Eindhoven door Marten Van Rossem;* dit stuk werd hetzelfde jaar op de tentoonstelling te Brugge door het staatsbestuur aangekocht; *Een stapelhuis binnen de stad; Stadsgezicht;*
1838. *Uitrukking der Antwerpsche geuzen*, *den* 4^n *April* 1585, *met het oogmerk om de brug te doen springen die Alexander Farneze*, *hertog van Parma*, *generaal van het Spaansche leger*, *over de Schelde had doen leggen*, *tusschen de forten Maria en Philips; Eene verhuizing;*
1839. *Stadsgezicht;*
1840. *Rivierkade;*
1842. *Timmerwerf der Grieksche-wijk te Antwerpen; Watertochtje;* dit laatste stuk werd aangekocht door den toen regeerenden hertog van Saksen-Coburg;
1843. *Verhuizing;*
1846. *Winter;*
1849. *Postuurkoopman; Aanlandingskoofd bij eene rivier;* eerstgenoemd stuk, voor de verloting aangekocht, viel bij de trekking den heere De Meren ten deel;
1851. *Aankomst op het kasteel*, aangekocht voor de verloting;
1852. *Het ontbijt bij de overvaart* en *Stadsingang bij winteravond;* eerstgenoemd stuk, voor de verloting aangekocht, viel den ridder van Britto, te Weenen, ten deel;
1854. *Wandeling aan de Werf te Antwerpen* en *Een namiddag;*
1855. *De familie van eenen gevangene aan de voeten van eenen rechter bij het verlaten van het Steen* (Antwerpsche gevangenis); dit, door maan- en fakkellicht verlicht stuk, aangekocht voor de verloting, werd verworven door mev. de gravin van der Stegen;
1856. *Het oude Sinte-Walburgisplein te Antwerpen;*
1857. De schilderij van 1855; *Gedwongen onteigening* (het tooneel heeft plaats op de Palingbrug te Antwerpen); *De donkere metten in Sint-Pauluskerk te Antwerpen*, aangekocht voor de verloting en thans in het bezit des konings; (N.-B. Van deze schilderij werd eene kopie op kleine schaal, door Ruyten zelf gemaakt, voor eene schilderij van H. Leys verkocht aan den heer Jan Nauts, gemeenteraadsheer te Antwerpen.)
1858. *Beeldstormerij in de Antwerpsche hoofdkerk in den avond van* 20 *Augustus* 1566 *onder de leiding van Herman Modet;* aangekocht voor de verloting;
1860. *Bemeestering van Berck in Gelderland door de troepen van Marten Schenck;*
1861. *Het bivouak* (besteld door den heer Ed. Verhaegen, te Antwerpen): *Wintergezicht in Holland;*
1863. *Parochiekermis in de* XVIIe *eeuw te Antwerpen; Wildmarkt;*
1864. *De rampen des oorlogs* (toebehoorende aan den heer Ed. Verhaegen); *De les op het ijs* en de reeds vermelde kermis;
1866. *Gezicht uit de omstreken van Antwerpen;*

1867. *Het uitgaan der school* en een *Stadsgezicht* (de eerstvermelde schilderij, voor de verloting aangekocht, viel bij de trekking aan mev. Van Dun-Baudouin ten deel);
1869. *Sint-Jacobskerk te Antwerpen;*
1870. *De oude Vleeschhal te Antwerpen;* werd voor de verloting aangekocht;
1871. *Gezicht op de Oude-Leeuwenrui te Antwerpen;*
1872. *Eene vliet te Antwerpen;*
1873. *Gezicht op de oude Jezuïetenbrug te Antwerpen;*
1874. *Eene oude Antwerpsche straat;*
1875. *De vertrekplaats;*
1876. *De Koolvliet* en *De Brouwersvliet te Antwerpen*, beide besteld door het gemeentebestuur dezer stad; *Gezicht op de Merwede;*
1877. *De Kempischevaart en nieuwe dokken te Antwerpen;*
1878. *De Eiermarkt te Antwerpen;*
1879. Laatstvermeld stuk; De Kempischevaart en nieuwe dokken te Antwerpen; dit laatste stuk, aangekocht voor de verloting, viel ten deel aan den heer Stanislas Pauwels, te Antwerpen;
1880. *Een winterdag te Lier* en *St.-Jacobskerk te Antwerpen;*
1881. *De Grootemarkt te Antwerpen.*

De laatstvermelde schilderij prijkt sinds des schilders overlijden in het museum van hedendaagsche meesters in zijne geboortestad. Velen heeft het gespeten, dat deze eer den verdienstelijken man niet in zijn leven beschoren werd, alsook dat hem geene vorstelijke onderscheiding te beurt viel.

Dit jaar zal er nog een tafereel van zijne hand op Antwerpens driejarige tentoonstelling voorkomen, namelijk een gezicht op eene plaats, die alsdan waarschijnlijk hare oude gedaante zal hebben verloren; immers het stuk vertoont *De Klaverstraat te Antwerpen*, gezien van op het Zand. Ten sterkste zij hiermede het Antwerpsche stadsbestuur den aankoop van dit stuk aanbevolen.

In 1840 was Ruyten benoemd tot lid der academie van Antwerpen en in 1841 tot lid van de Maatschappij ter Aanmoediging der Schoone Kunsten te Kortrijk.

Ter gelegenheid van den aankoop van eene zijner schilderijen, op de tentoonstelling van 1845 te Stockholm, door de koningin van Zweden, werd Ruyten tot lid van de Stockholmer koninklijke academie benoemd. Het volgende jaar werd hij vast lid van de Koninklijke Maatschappij ter Aanmoediging van Schoone Kunsten zijner geboortestad.

De koningen van Pruisen, Wurtenberg en Denemarken bezitten stukken van Ruyten, terwijl zijne *Vischmarkt van Antwerpen* in het museum van Kortrijk prijkt en een *Havengezicht* in dat van Koningsberg. Ook vele zijner werken zijn in Amerika geplaatst.

Nog zij vermeld, ook ten bewijze van des schilders onverdrotene werkzaamheid, dat Ruyten, op den mannelijken leeftijd en toen hij reeds naam gemaakt had, des winters 's avonds met vrienden naar gekleede modellen teekende; deze fraaie werken maken deel uit van zijne nalatenschap. Evenmin zij vergeten, dat hij een schier ontelbaar aantal stukken van met hem bevriende of omgang houdende schilders heeft gestoffeerd. Hij deed dit ook, naar wij meenen te weten, voor kunsthandelaren.

Jan Ruyten, de flinke, eigenaardige schilder, was een echt

Antwerpenaar, een ronde Vlaamsche burgerman, die, ook in 't genot van eer en roem, bescheiden, eenvoudig en nederig bleef.

Der Vlaamsche zaak was hij met warmte en oprechte verknochtheid toegedaan; hij maakte al vroeg deel uit van de kunst- en letterkringen welke er te Antwerpen ontstonden en behoorde namelijk tot den kunstkring in het *Paardeken*, te Antwerpen[(1)], waar Conscience, Th. Van Ryswyck en anderen zich vereenigden. Voor de *Eigenaerdige verhalen* van Th. Van Ryswyck, in 1837 verschenen bij Jos.-M. Jacobs zoon, te Antwerpen, teekende hij eene plaat bij het gedicht *De torenbrand* en in de eerste uitgaaf (1837) van Conscience's *Wonderjaer* vereeuwigde hij een voorval uit de *Beeldstormerij* te Antwerpen in 1566.

Hij maakte twee koperetsen, namelijk: *Een strand*, met een schip op den voorgrond, uitgevoerd in 1841; de heer Jos. Linnig te Antwerpen bezit er drie verschillende staten van;

Opbouw van den toren van Babel, voor de *Poëtische luimen*, door Th. Van Ryswyck. verschenen in 1842 te Antwerpen bij gebroeders De Wever.

Eenige weken voor zijn afsterven had Ruyten voor ons tijdschrift aangenomen eene etsing te zullen maken, die wellicht aangelegd, maar in elk geval niet voltooid is.

In verschillende tijdschriften verschenen houtsneden door Ruyten geteekend, onder andere in het *Nederlandsch magazijn* van 1862 (Amsterdam, gebroeders Van Es), met een puik artikel van Yours (A. Snieders Jr.) en in de *Illustration européenne* van 1880. (Th. Speé, Brussel), alsook in de gedichten van F. de Cort. Aanteekeningen over hem gaven *De Pangermane* van J.M. Dautzenberg in 1860, alsmede J. Immerzeel en C. Kramm in *de Levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders* enz.

Van zijne vrij talrijke waterverfschilderingen, bevinden er zich vele in Nederlandsche verzamelingen. Zij gelden, hooge prijzen.

Ruyten was in 1841 getrouwd met Isabella Van Son, die hem overleeft met een zoon, Ludovicus-Gaspard-Leopoldus, thans bouwkundige in stadsdienst en twee dochters, mejuffrouwen Maria-Josepha-Antonia en Carolina-Maria-Isabella, welke laatste zich ook met schilderen onledig houdt en reeds voor ettelijke harer tafereelen koopers vond.

Tusschen Ruytens leerlingen telt men: F. Crabeels, F. Monu, G. Ortmans, H. Schaefels, H. Schaep, L. Smedt, L. Tielemans en des meesters jongste dochter Carolina.

Ruyten, overleed te Antwerpen in zijn huis op de Paardenmarkt n^{r} 98, den 12^{n} November 1881; hij stierf in zijnen armstoel, aan de gevolgen eener zeer kortstondige ziekte, nauwelijks eenige uren nadat hij opgehouden had te werken aan een groot tafereel, een *Zeestrand* voorstellende, dat onvoltooid op zijnen schilderezel is blijven staan. Zijn lijkdienst had den 15^{n} November plaats, ten 10 ure 's morgens, in de Sint-Antoniuskerk, onder een zeer grooten toeloop. De lijkkist werd van uit het sterfhuis tot in de kerk gedragen; de slippen van het baarkleed werden vastgehouden door de heeren stadsschepenen Jac. Cuylits en A. Van den Nest, N. De Keyser, eerebestuurder der academie, Jos. Delin, voorzitter der afdeeling beeldende kunsten van het *Verbond voor kunsten*, *letteren en wetenschappen,* L. Pluyms en H. Schaefels, kunstschilders. Bij de geopende groeve der begraafplaats op het Kiel, werd eene redevoering uitgesproken door den heer Jos. Delin.

D.V.S.

(1) Zie *de Vlaamsche School* van 1881, blz. 173.

Eene zonneval.
(Vervolg van blz. 87.)

Zoodra zijne verwondering eenigszins bedaard was, om alles wat hij gezien en gehoord en over de wonderen die Betje bewerkt had, voelde hij zich genoeg beraden, om zich weer naar vrouw Denys te begeven: hij wilde haar bedanken en haar eene belooning aanbieden voor den bewezen dienst. De goedhartige vrouw liet zich de dankbetuiging welgevallen, maar van eene andere belooning wilde zij niet hooren spreken.

Des anderendaags, na een beter dan anders doorgeslapen nacht, was David reeds vroeg te been. Door de heldere ruiten van zijn venster zag hij, hoe de straat dik besneeuwd lag. Na met goeden eetlust zijn ontbijt te hebben gebruikt - sedert jaren hadden zijne boterhammen en zijne koffie hem niet zoo gesmaakt - toog hij vlijtig aan het werk, en (sedert hoe lang was hem dit niet meer gebeurd!) hij neuriede onder den arbeid een deuntje uit zijnen jongen tijd. Rond half negen kwam Betje zijne kamer in orde brengen en schoonkeeren. Om haar niet in den weg te zijn, besloot hij eene wijl op straat te gaan.

Hij was omtrent eene straat ver gegaan, toen hij een schreiend twee- of driejarig kind op een voetpad zag zitten. Er stond een bakkersknecht bij, die het kind aangesproken had, zonder veel antwoord op zijne vragen te bekomen.

- Kent gij dezen kleinen bengel soms? vroeg de bakker, toen David ook bij het kind bleef staan. Hij schijnt verloren geloopen te zijn en weent zeker van honger.

David antwoordde dat hij het kind niet kende; de bakker stelde voor, den knaap in handen te stellen van de politie; maar David verklaarde dat hij hem voorloopig liever meenemen zou naar zijne woning, en na eenige zoete woorden liet het kind zich gewillig door den schoenmaker op den arm nemen en medenemen. Ten zijnent gekomen, sneed David het kind een goeden boterham, ontdeed het van zijne natte schoentjes en kousen en nadat hij het op zijne vraag naar zijne moeder verzekerd had dat deze hem weldra zou komen halen, legde hij het op zijn bed, waar het weldra in eenen gerusten slaap gedompeld was. Het kind sliep tot over den middag. Toen het opgestaan was, had David het te eten gegeven en daarna trachtte hij het knaapje zoo aangenaam mogelijk bezig te houden, door het te laten spelen met schoenmakersgereedschap, waarmee het zich niet bezeeren kon. Tegen den avond, bracht hij het weer te bed, terwijl hij zelf met licht aan zijn werk voortging. Rond 8 ure werd er eensklaps hevig bij hem aangeklopt. Er trad eene zeer ontroerde vrouw binnen, die aan David vroeg, of hij haar zoontje, haar eenig kind, niet gezien had. ‘Ik weet niet, zoo antwoordde hij, op de hem eigene trage wijze, of het kind het uwe is.’.

En het licht naar het bed brengende, toonde hij der vrouw het slapende kind: een enkele blik was voldoende, en de

moeder drukte kaar verloren schat aan het hart. Het kind opende de oogen, en toen het zijne moeder erkende, legde het zijn mollig armpje rond haren hals en viel wederom in slaap.

- Wij zijn niet rijk, zoo sprak de vrouw, terwijl vreugdetranen haar in de oogen glinsterden, maar indien wij iets voor u doen kunnen, moogt gij er op rekenen dat wij het niet zullen nalaten. Gij moest zoo vriendelijk zijn, Zondag bij ons te komen eten, om ook mijnen man in de gelegenheid te stellen u te bedanken.

David verontschuldigde zich, maar het mocht niet baten; de vrouw ging met haar kind niet eerder weg, dan nadat de schoenmaker beloofd had, vast te zullen komen.

David gevoelde zich niet weinig onthutst over deze ontmoeting. Hij brak zich vooral het hoofd met de vraag, hoe hij, in zijne afgedragen kleeren, bij vreemde menschen zou durven gaan middagmalen. Hij besloot (en het was terwijl hij in zijn bed lag, dat hij dit voornemen opvatte) met vrouw Denys te rade te gaan en dit zonder eenigen uitstel. Immers 's anderendaags was het Zaterdag; er bleef hem dus slechts een enkele dag over om eene beslissing te nemen.

Vrouw Denys spaarde hem de helft van den weg. Zij kwam namelijk des Zaterdags morgens al vroeg op zijne kamer, om naar al de omstandigheden betreffende het kind te vernemen. David vertelde haar alles en kwam alzoo ongezocht op het kapittel van de uitnoodiging en de kleederen: Wat zou hij doen? Hij kon niet gaan, neen, gaan kon hij niet!

Vrouw Denys dacht er echter geheel anders over. ‘Leg dezen avond, zoo sprak zij, uwe kleederen maar buiten, de deur; ik zal ze eens goed uitkloppen en afborstelen; mijn man zal u een zuiver hemd en eenen halsdoek leenen en ik zal uwe laarzen poetsen, dat gij er u zult kunnen in spiegelen. Gij zult er uitzien als een bokje. Neen, baas Coombe, gij moet vast en zeker gaan, gij moet trachten u vrienden te verwerven en ze te behouden.’ De schoenlapper wist nauwelijks woorden te vinden om de gulhartige vrouw te bedanken. Hij betoonde zich met hare beschikkingen uiterst tevreden en verzocht haar hem eeu half pond zeep mede te brengen, om daarmede en met behulp van zand en heet water zijne handen eene reinigingsproef te doen doorstaan.

Zondags 's morgens opende David met eene soort van kinderlijke nieuwsgierigheid zijne deur om zijne kleederen in te nemen, welke volgens afspraak door zijne goedhartige waardin in orde gebracht waren. Hij vond ze, goed geborsteld en op de best mogelijke wijze hersteld. De goede vrouw was des Zaterdags zeer laat opgebleven om dit karweitje af te doen. Zij had ook gezorgd voor een zuiver hemd, voor een zindelijken halsdoek, een reinen neusdoek en blinkende laarzen. In jaren had David zich niet zoo in zijnen schik gevoeld. Spoedig bracht hij het water in de kook en weldra had hij zoo ieverig met zeep en zand gewerkt, dat hij nauwelijks meer te erkennen was. Toen hij zich gewasschen en gekleed had, voelde hij zich als een geheel ander mensch en het was met eene ware zelfvoldoening, dat hij den zonnestraal begroette die in zijne kamer doordrong op het oogenblik dat hij koffie dronk.

Het begon te luiden voor de mis; hoe goed hoorde David de klok, veel beter dan hij ze ooit te voren gehoord had. Hij vergezelde vrouw Denys en hare dochter naar de kerk, doch na afloop van den dienst, keerde hij niet met haar huiswaarts. Hij begaf zich naar zijne nieuwe kennissen, die hem met zooveel gul- als dankbaarheid onthaalden en aan wier tafel hij zich weldra op zijn gemak gevoelde. Sedert dien gebruikte hij nagenoeg iederen Zondag het middagmaal in hun huis. Zij hadden het kind geleerd, hem oom David te noemen.

De tijd vloog voorbij; zelden had David nog gelegenheid, om zijne kamer als donker en vreugdeloos te beschouwen; Betje zorgde er voor, dat het vertrek rein

bleef en alles er weer op zijne plaats kwam. Onbelemmerd drong de zonnestraal er binnen.

Zekeren dag kwam vrouw Denys hem verzoeken, bij haar boven te komen, waar twee juffrouwen op hem wachtten. Hij spoedde zich de trappen op en bevond zich aldra in de tegenwoordigheid van twee rijk gekleede jonge dames, waarvan de jongste, die uitnemend schoon was, hem eene lange wijl aanstaarde en daarna vroeg, of hij het niet was, die onlangs een paard tegengehouden had, dat op den loop was gegaan. David antwoordde ja.

- Och! wat ben ik blijde! riep zij uit. Gij zijt dan de man, waarnaar ik zoo lang vruchteloos gezocht heb; vader heeft zich ook zooveel moeite gegeven om u te vinden; mij hebt gij het leven gered en tot nu toe was het mij niet mogen gelukken te onderscheppen waar gij woondet. Ik ben naar hier gezonden doop eene vrouw die voor mij werkt, en die mij verteld heeft hoe goed gij voor haar kleinen jongen geweest waart. Het schijnt wel, alsof gij in de wereld zijt om goed te doen. En zij glimlachte zoo liefelijk, dat eenieder den ouden schoenlapper om dit lachje wel benijden mocht. Daarop vroeg zij, wat zij wel voor hem doen kon.

David, antwoordde, dat zij hem groot genoegen doen zou, als zij hem, nu en dan, eenige schoenen liet lappen, en hij voegde er bij, dat zijn werk op het woord was.

- Dat zal ik, zoo luidde het antwoord van het vriendelijk lachend mondje, maar gij moet dan zelf de schoenen komen halen. Hier is mijne adreskaart. Wij zullen u verwachten, hoe eer zoo liever. Vader is er zeer op gesteld om kennis met u te maken. En nu, eer ik wegga, moet gij mij eene hand geven. Ik kan het niet uitspreken, hoe dankbaar ik u ben.

De arme oude David was gansch onthutst; maar zijne hand was zuiver, hoewel hard en bruin; hij vatte de aangebodene hand, drukte die eerbiedig en beloofde dat hij 's anderendaags de schoenen zou komen halen.

Nadat hij de jonge dames uitgeleid had en weer terug in zijne kamer was gekomen, hoorde hij de geheime stem hem toefluisteren: ‘Herinner u, David, dat het door uwe werkzaamheid is, dat gij vrienden gevonden hebt en niet door werkeloos en in ledigheid er om te wenschen.’

In de woning der jonge dame viel David een recht feestelijk onthaal te beurt en hij liet er zich gemakkelijk toe overhalen om zijne nieuwe vrienden meermalen te bezoeken. Steeds was

hij er een welkome gast. Het aanbod van het dankbare meisje wier leven hij gered had, om hem eene grootere en betere woning te verschaffen, wees hij echter standvastig van de hand; hij verkoos de kamer te blijven bewonen, die hij bij vrouw Denys al sedert zoovele jaren betrok. Men liet hem hierin zijn eigen wil volgen. Maar de jonge juffrouw had de kamer fraai doen beschilderen en zij had hem een zachten zetel verschaft en voor het venster een aantal bloempotten geplaatst, die het David een genoegen was door de zon te zien koesteren. Dikwijls was zij op zijne kamer te vinden en dan kon zij hare zachte blauwe oogen langen tijd op zijn gelaat gevestigd houden, met eene uitdrukking van kinderlijke liefde. Soms las zij hem voor uit zijne eigene oude Schriftuur en sprak met hem over geloof, hoop en liefde.

***

Er gingen jaren voorbij; de oude David stierf; toen hij begraven werd, vergezelden zijne trouwe vrienden des grijsaards stoffelijk overschot tot op het kerkhof. ‘Het is zonderling, zoo sprak vrouw Denys, terwijl zij, terugkeerende van de begraafplaats, hare natbeschreide oogen afveegde; David sprak veel van de zon en hij hield er niet minder van; er rustte een zonnestraal op zijn gelaat, toen hij den adem uitblies en de zon scheen op zijne kist, toen het lijk in het graf gelaten werd.’

Lezer, welke rang of stand gij ook in de wereld moogt bekleeden, hebt gij ook niet, zooals David Coombe, u over uw lot beklaagd, en, evenals hij, uw ongelukkig lot bejammerd, zonder uw eigen hart goed te doorgronden, wat u misschien de ware en wellicht min of meer gemakkelijk uit te roeien oorzaak zou hebben, doen kennen, waardoor de rust van uw gemoed werd gestoord? Gij zoudt waarschijnlijk kunnen antwoorden, dat u noch geesten noch toovernimfen komen raden of helpen; maar zijt gij wel zeker dat geene zachte stem tot u spreekt, zonder dat gij acht geeft op wat zij u voorhoudt? Uw morren belet u te hooren. Blijft er, zelfs bij grooten tegenspoed, niet nog altoos wat, ja soms veel over, welk ons met dankbaarheid behoort te vervullen? Als droefheid u overvalt, denk dan aan hen die nog grooter droefheid hebben dan gij en tracht hen op te beuren, waar u dit mogelijk is. Zijt gij niet begunstigd door de fortuin, treffen u stoffelijke verliezen, weer dan vooral de moedeloosheid van u af, want zoo ooit, dan leidt zij u in dergelijke omstandigheden van den kant in de gracht. Wordt gij door ziekte geteisterd, zoo betoon u door zachtheid, onderwerping en geduld, een voorbeeld voor andere lijders, waarvan helaas zoovelen er wel erger aan toe zullen zijn dan gij. Wedervoer u ondank voor weldoen, laat de wetenschap uwer goede werken u genoeg zijn en houd stugheid en hoogmoed verre van u af.

Het is zoo en niet anders: over 't algemeen gaan wij aan ikzucht mank; wij denken te veel om ons zelven, te weinig om onze evennaasten. Wij houden te zeer en te uitsluitend het oog gevestigd op het doel dat wij zelven najagen, zonder daarbij te denken aan de grootere of kleine diensten, die wij anderen zouden kunnen bewijzen, zonder nadeel en meestal zonder noemenswaardige moeite of opoffering voor ons zelven. Kortom en in een woord gezegd: wij verwaarloozen de dusgenaamde goede werken meer dan te veel. Laat de geschiedenis van David Coombe ons tot inkeer brengen en het zal voor ons zelven en iedereen in de wereld beter gaan. Laat ons dan goeds doen, en niet moede worden; want op zijnen tijd zullen wij, evenals de oude schoenmaker, ook oogsten, zoo wij niet vermoeien.

Vrij naar het Engelsch van mev. MACKARNESS *door* D. BAETSLÉ.

Antwerpsch museum.

P.P. RUBENS. TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

> Rembrandt, Rafael, Rubens komen mij in hunne geestelijke tafereelen als ware heiligen voor, die overal waar zij zich bewegen, in de binnenkamer en op het land, Gods alomtegenwoordigheid voelen, en geen praal van tempels en offeranden noodig hebben, om hem te doen afdalen tot hun hart.
> GOETHE.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

9. De legende van S. Anna. Altaartriptiek door Joannes...?.

In de diepte van het koorken vinden wij ‘een autaer, daer een geschilderde taefel op staet, met deuren open en toegaende, wesende een oude seer perfecte schilderije van den Boom Jesse in de eene deure, ende in d'andere de generatie van Elisabeth ende Zacharias, int middentaefel de generatie van Joachim ende S. Anna, ons L. Vrouwe int midde.’ Zoo beschrijft onze gids het altaartriptiek. -

Ten jare 1873, van 10 tot 18 April, was in de verkoopzaal der Paulusstraat, te Antwerpen, een triptiek tentoongesteld, voortkomstig uit de oude abdij van Tongerloo, en nu, dank aan de edelmoedigheid van wijlen den weledelen heer Alfons della Faille van Leverghem[1] en aan eene geldelijke bijdrage van het

(1) Zie *De Vlaamsche school* 1879, blz. 59.

staatsbestuur, het eigendom geworden van de parochiale kerk van O.-L.-V.-ter-Heide, onder Brasschaat. Den oorsprongen de beschrijving van het schilderstuk deelde het *Journal d'Anvers* zijnen lezers mede, onder den titel: *Un chef d'oeuvre d'Albert Durer*, en *De Vlaamsche School* besprak op hare beurt het tentoongestelde werk(1). De beschrijving van het *Journal* was nagenoeg van den volgenden inhoud:

'De hoofdgedachte van het tafereel, op paneel geschilderd, is de verheerlijking van Maria, patrones van Tongerloo. De H. Maagd, omringd van al de leden harer familie, door den Bijbel en door de legende bekend, is er afgebeeld. Door engelen gekroond, met den wassenaar onder de voeten op eenen wolkentroon gezeteld, en de borst gevend aan haar goddelijk kind, overheerscht zij geheel het tooneel. Onmiddellijk daaronder ziet men in de diepte de abdij van Tongerloo, zooals die was in 1520 voor de herbouwing der kerk en voor de groote werken, door Tsgrooten en Streyters uitgevoerd. Op een der deurpaneelen, is de abt Tsgrooten, die het tafereel liet vervaardigen, in aanbidding, met den mijter nevens hem, en in zijnen staf ontwaart men het wapen van Tongerloo: goud met drie kepers van keel.

WAPEN EN HANDTEEKEN VAN ANTONIUS TSGROOTEN.

Rechts en links van de H. Maagd zijn Isaias en Mozes afgebeeld met banderollen, waar hunne voorzeggingen nopens de Moeder Gods opgeschreven staan. Omtrent het midden ziet men Maria's vader en moeder, den H. Joachim en de H. Anna, met hunne betrekkelijke bloedverwanten: aan eenen kant Alpheas en Maria Cleophas met hunne vier kinderen, Jacob den mindere, Joseph den rechtvaardige, Simon en Judas, in het Evangelie broeders des Heeren genaamd; aan den anderen, Zebedeus en zijne echtgenoote Salome met hunne zonen Sint-Jan Evangelist en Jacob den meerdere.

Op de rechterluik, links van de H. Maagd, zitten Effra en zijne echtgenoote Ismeria. Die namen ontmoet men niet in het Evangelie, maar zoo heet de legende den schoonbroeder en de zuster van de H. Anna, volgens dezelfde legende de grootouders van de H. Elisabeth, Maria's nicht in het Evangelie. De H. Elisabeth, - waarschijnlijk ter gedachtenis harer naamgenoote, de koningin van Hongarië - eene kroon in de handen dragend, bevindt zich boven in het paneel, met haren zoon, den H. Joannes-den-Dooper, en daarnevens ziet men den H. Servatius, eersten bisschop van Maastricht, door eene oude verdachte legende onder des Heeren bloedverwanten gerekend.

Het ander paneel vertoont, buiten den reeds vermelden abt, eenen slapenden Jessé, nevens welken een boom ontspruit en ten hooge klimt met al de koningen van Juda, Maria's voorouders.

In wit gekleed en in groepen van drie zijn de twaalf apostelen op de keerzijde der luiken geschilderd. Het symbolum, dat hunnen naam voert, is geschreven op de wimpels die hen omringen.'

Zoo wij nu deze wijdloopigere beschrijving vergelijken met de beknopte van onzen geleider, dan blijkt het onmiddellijk dat het tegenwoordig altaarstuk van

(1) *Journal d'Anvers*, 61e année no 100. 10 Avril 1873. - *De Vlaamsche School,* 1873, bl. 84.

Maria-ter-Heide hetzelfde is, dat wij in de XVIe eeuw in de abdijkerk aantreffen. Maar wie heeft het geschilderd?

Volgens onzen gids is het ‘eene oude seer perfecte schilderye’; meer weet hij niet te zeggen. De opsteller van het artikel in het *Journal d'Anvers* dacht in eenen hoek van het tapijt, waar Jessé op zit, de naamletter van Albert Durer te erkennen; daarbij overwegend, dat naar het getuigenis van de geschiedschrijvers der abdij en op de eerste plaats van Adr. Heylen, Albert Durer ooit voor de abdij schilderde, schreef hij zonder aarzelen het tafereel toe aan den grooten Duitschen meester.

Bij die besluitrede schudde de opsteller van de *Vlaamsche School* ongeloovig het hoofd, ja trok de eerste stelling in twijfel: ‘Wij stonden, zegt hij, met vele liefhebbers voor de fraaie schilderij, maar hebben er geenen Durer in gezien, al wijst men ook in een hoekje van het stuk een handteeken, dat naar des meesters naamcijfer gelijkt.’

Om te beslissen wie van beide gelijk had, kennen wij ons onbevoegd. Wij willen echter uit een fragment van een oud rekeningboek der abdij een paar regels afschrijven, die misschien eenig licht op het vraagpunt brengen. In Juni 1513 treffen wij den volgenden post aan: *It. pro tabula legende sce Anne Jo. pictori* IX *Ren.:* Voor een tafereel der legende van S. Anna, aan Jo(annes) schilder, IX Rijnsg.. Wie zich herinnert wat men oudtijds verstond door de Legende van S. Anna, zal met ons gereedelijk instemmen dat op het beschreven middenpaneel die naam beter past, dan die van Verheerlijking van Maria, door den schrijver van het *Journal d'Anvers* eraan gegeven. In 1513 was Tsgrooten aan het hoofd der abdij, en diens beeltenis, zegt men, is op het tafereel te zien. Is het dan niet waarschijnlijk, dat wij het werk van den schilder Joannes voor oogen hebben? - Maar de som van negen gulden is niet in evenredigheid met de waarde van het kunststuk? - Wij bekennen het volgaarne; maar wie zegt, dat hier de eenige en volledige betaling is aangeteekend?

In een ander fragment vinden wij in Januari 1515: *It. Jo. pictori marito Marie Hoesack^{r}* III *Ren.* VI *St.*: Aan Joannes schilder, echtgenoot van Maria Hoesacker, III Rijnsgulden VI Stuivers.

Wie is die schilder Joannes, echtgenoot van Maria Hoesacker? Welaan, heeren genealogisten, aan u de taak dit vraagstuk op

te helderen, en alzoo misschien een nieuw licht aan den schitterenden kunsthemel van België te doen oprijzen.

10. H.-Augustinus altaar. - Tafereel in naaldwerk. - Glasramen.

Ons bezoek voortzettend, vinden wij in den kruisbeuk, naast het koorken dat wij verlaten, een altaar met den H. Augustinus voor patroon, ‘daer de geschilderde taefel oudt werck af is, begrijpende met percken 't geheel leven van S. Augustijn, seer net ende vast geschildert[1].’

Hiertegenover is een portaal dat naar den kloosterpand leidt, en in den gevelmuur hebben wij de sacristijdeur, waarboven het groot orgel, vervaardigd door ‘Mr Jan van Lier omtrent den jaere 1535; 't houtwerck seer constigh gewrocht ende gesneden, is gemaect door Henrick Cools van Herentals[2].’ Deze twee meesters, zegt Heylen in eene zijner aanteekeningen, hebben dit werk aangenomen voor 1100 rijnsgulden.

In het zijkoorken van den zuiderkant ‘staet oijck een autaer, daer op dat staet een viercant stuxken, metter naelt soo net ende constigh gewrocht al oft geschildert ware, begrijpende Mariam met haer kijndeken op haren schoot, daerbij engelen op instrumenten staen en speelen, met landschappen, boomen nae den perspective seer excellent gemaect; den boordt is met verheven personagiën, de roede van Jesse, al gewerct als d'middelste. - De gelasen ter zijden sijn geheel geschildert ende gebacken[3].’

Welke onderwerpen in die glasramen afgebeeld, en wie de glasschilders zijn, vergeet onze leider te melden. Alleenlijk zegt hij, den zuidergevel van den kruisbeuk aantoonend, dat ‘daer gebacken in is de roede van Jesse, daer bij den Prelaet onder een tabernacle is knielende, staande achter hem eenen religieus metten mijter in de handt’; en van den voorgevel gewagend, dat daar in is ‘een seer groot wel geschildert ende gebacken gelas.’ Voegen wij erbij dat al de kerkvensters het een of ander mysterie der H. Maagd vertoonen[4]; en dat in den voorgevel Maria's Dood en Hemelvaart te zien is, met het opschrift: *Streiterius abbas* 33 *me fecit fieri*.[5].

Onder de glazenmakers van den tijd ontmoeten wij eenen Ghisbertus; eenen ongenoemden meester van Utrecht, die het glasraam plaatste van den voorgevel in den zijbeuk; maar voornamelijk Frederik Peeters, van Amsterdam, dien wij bestendiger aan de kerkvensters zien werken.[6] Deze bewoonde te Herenthals, achter het stadhuis, op den hoek van de markt, een huis, waarvoor hij een erfelijken cijns van 20 stuivers aan de abdij schuldig was[7].

Buiten de glasramen in de kerk, plaatste hij er ook in de sacristij en in het kapittel; onder die der sacristij bemerken wij een, geschonken door Hendrik Bosch, pastoor van Nispen[1], en een ander, gegeven door Embertus Nijvelaer, proost van S. Sulpitius, te Diest, en later abt van Heylissem; in het kapittel stelde hij er ter nagedachtenis van Laurentius de Thymo of Vanderheijden, overleden pastoor van Diessen, van wijlen Werner Van de Werve, van Antwerpen, in zijn leven pastoor te

(1) Ons gewoon handschrift.
(2) Ibidem.
(3) Ibidem.
(4) Van Herdegom. *Diva virgo candida*, p. 111.
(5) Vichet. *Tongerloa* MS ad annum 1530.
(6) *Computationes.*
(7) Fredericus Peeters gelaesmakere in Herenthals tenetur hereditarie ex domo sua cum attinentiis suis in angulo fori retro domum civitatis in Herenthals XX st. *Reg. Recept.* 1557.

(1) Hij werd den 23^{n} Augustus 1557 in zijne pastorij verraderlijk vermoord.

Nispen, en van Lambertus van Rethy. Een glasraam, de geschiedenis van profeet Heli (Elias?) voorstellend en door den abt van Tongerloo in den Troon, bij Herenthals, ten geschenke gegeven, was ook zijn werk[2].

Een anderen glasschilderen verscheidene zijner werken, hier en elders, kennen wij uit de volgende overeenkomst:

'Opten XXX^{n} Martii A^{o}1535 post Pasche Gommarus Loop wonende te Nivelle heeft aengenomen te makene voer mijnen E. heer van Tongerloo een gelasen venster inde kercke van Ste Gommarus te Liere breet zijnde vijf parcken ende seven parcken hooge, daer aff zullen gescreven zijn de middelste drye parcken met hooge cleuren gelyck de vensteren van Villers en St Bernarts, te maken van Bourgonschen gelaesen nae tpatroon staende (te) Tongerloo inden paent tegen over de kerck doere metter wapenen van mynen heer mette divisie. Ende tharnas oyck gescreven werck gelyk des behoort. Ende zal hebben voer de voirs. venstere gelyck voirs. is te maken ende te leveren ende setten acht en twintich Rinsg. eens.

Gommaer Loops[3].'

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

Kroniek.

Antwerpen. *Terechtwijzing.* De inschrijvers van de Maatschappij ter Aanmoediging der Schoone Kunsten, zullen dit jaar de plaat van F. Lauwers, door ons op blz. 90 verkeerdelijk aangekondigd, nog *niet* ontvangen; maar wel de sterkwaterplaat naar een tafereel van Hendrik Schaefels, door ons vermeld, in onzen jaargang 1879, blz. 164.

- De feestelijke inhuldiging van Kilianus' beeld (zie blz. 60) heeft met veel luister op 8 Mei te Duffel plaats gehad. Rond 11 ure vereenigden zich de vereerders van Van Kiel aan de spoorwegstandplaats te Duffel, waar zij opgewacht en verwelkomd werden door het plaatselijk bestuur en de commissie van inrichting; ten half twaalf kwamen de heeren gouverneur en griffier der provincie Antwerpen te Duffel aan. Er werd een optocht gevormd die onder klokgelui en kanongebulder de gemeente binnentrok, die gevlagd was en aan wier ingang eene eerepoort stond die het volgende jaarschrift te lezen gaf: VLAMINGEN SCHENKT ALLEN VAN KIEL UWE HULDE. Voor het gemeentehuis, gebouwd onder de leiding van den provincialen bouwmeester F. Berchmans (1803 + 1854), staat Kilianus' witsteenen beeld op een arduinen voetstuk. De onthulling had plaats in het bijwezen van al de inwoners van Duffel. De heer L De Koninck droeg met veel talent eene door hem gedichte ode ter eere van Kiliaan voor. De heer

(2) *Computationes* 1546. 1547. 1554.
(3) *Reg. Convention.*

gouverneur ridder Ed. Pycke wenschte den maker van het beeld in eene goede Vlaamsche toespraak met zijn werk geluk en gaf hem kennis van zijne benoeming tot ridder der Leopoldsorde, waarvan hij den heer De Cuyper het kruis op de borst hechtte. De volgende sprekers, de heeren Van de Walle, notaris te Duffel, en Janssens, van Mechelen, vonden een aandachtig gehoor. Des namiddags ging een zeer fraaie geschiedkundige stoet uit: ruiters der XVIe en XIXe eeuw, maagdekens en muziekverenigingen, zinnebeeldige wagens van den landbouw, van de drie heerlijkheden van Duffel, van de Plantijnsche drukkerij enz., voorts reuzen en reuzinnen. Ten 5 ure feestmaal in het gemeentehuis, waar het aan hartelijke redevoeringen en opgewekte heildronken niet ontbroken heeft. De zeer sierlijke spijskaart kwam uit de drukkerij van heeren gebroeders Ratinckx, te Antwerpen. De dag werd besloten met de algemeene verlichting der gemeente en het afsteken van een prachtig vuurwerk.

Zondag 14 Mei werden de feesten gesloten met een luisterlijk festival, waaraan maatschappijen uit alle oorden van Vlaamsch België deel waren komen nemen. Des avonds werden de gedenkpenningen op het gemeentehuis plechtig uitgereikt en werd een prachtig vuurwerk afgestoken.

- De dusgenaamde boom van vrijheid, die naar aanleiding der omwenteling op de Grootemarkt voor het stadhuis werd geplant in 1837, ter vervanging van een in 1830 geplanten boom, die gestorven was, is den 24^{n} Mei geveld, omdat hij, op zijne beurt, dood was gegaan. Een paar schijven van het hout zijn overgebracht naar het museum van oudheden, terwijl het overige gedeeltelijk zal worden benuttigd om daaruit een meubel te maken, dat bij het gemeentebestuur zal worden bewaard. De vervaardiging zal bezorgd worden door den heer bouwmeester P. Dens.

- Een oud medewerker van ons tijdschrift, de heer Herman Ledeganck, consul van België te Samarang (Nederlandsch Oost-Indië), is consul-generaal van België te Keulen benoemd.

- Het op blz. 183 van onzen vorigen jaargg. vermelde panorama, door den kunstschilder K. Verlat voor Moscou te schilderen, is reeds voltooid en ingepakt; eerstdaags zal het werk scheep gaan en de kunstschilder met zijne leerlingen en helpers zullen zich langs den ijzeren-weg naar Rusland begeven, om er de laatste hand aan de schilderingen te leggen. Twee maanden tijds zijn den kunstschilder voldoende geweest om dit reusachtig werk uit te voeren, nadat hij ter plaatse de noodige studiën was gaan gereed maken.

- Het instituut van Hollandsche ingenieurs zaj op Donderdag en Vrijdag 29 en 30 Juni hier vergaderen, in plaats van te 's-Gravenhage.

Brussel. In den nacht van 12-13 Mei zijn met een aantal juweelen uit het koninklijk paleis vier kleine schilderijen ontvreemd: een *Arabisch koffiehuis in Opper-Egypte*, door J. Robie, een *Gezicht op Assouan*, van denzelfde, *De twist in de kroeg*, door J.B. Madou, en *Een grijsaard en een jong meisje met een papegaai*, door J. Van Regemorter; eene dier schilderijen was geplaatst op de zoogenaamde Khedive's trap, twee andere in de Witte Zaal en de vierde in eene der zalen belendende aan de vertrekken van H.M. de koningin. De diefstal (naar het schijnt gepleegd door den zoon van iemand uit de omgeving der koningin) werd 's morgens ontdekt; de lijsten waren achtergelaten en op den grond nedergezet.

- Prijsvragen van de klasse der letteren van de koninklijke academie van België. Toegewezen: het gouden eeremetaal aan de verhandeling over de liefdadige instellingen in België, van den heer P. Alberdingk Thijm, hoogleeraar te Leuven; de verhandeling *Omnia* enz., over hetzelfde onderwerp, bekwam een zilveren eeremetaal; - het gouden eeremetaal aan de verhandeling over het rijk der Meden,

door den eerw. heer A. Delattre, leeraar aan de normaalschool van het gezelschap van Jezus te Drongen; de verhandelingen *Les phases* enz. en *Temporis brevitas,* over hetzelfde onderwerp, bekwamen zilveren eeremetalen; - eene eervolle melding aan de verhandeling over de landszeden en gewoonten volgens de Vlaamsche gedichten van de XIIIe en XIVe eeuw (prijs gesticht door den baron J. de Saint-Genois); - het gouden eeremetaal aan de verhandeling over het openbaar geldwezen in België sedert 1830 door den heer L. Richald, te Brussel.

- George Eekhouds levensbeschrijving van Hendrik Conscience is door W. Leen van uit het Fransch in het Vlaamsch overgebracht uitgegeven bij Lebègue en c^{o}.

- In 1881, blz. 21, hebben wij gemeld dat het door W. De Groot gemaakt bronzen beeld van de faam, welk het gedenkteeken van Leopold I te Laeken bekroonde, daarvan afgenomen was moeten worden, omdat het dreigde te vallen. Dit beeld zal op een der torentjes van het paleis voor schoone kunsten in de Regentiestraat geplaatst worden.

- Parijsche dagbladen melden (doch het bericht wordt tegengesproken) dat de schilderij van wijlen G. Courbet, *de Steenbrekers*, door Z.M. koning Leopold II voor 120,000 fr. zou aangekocht zijn. Wij zagen dit stuk in 1851 op de 3-jarige tentoonstelling te Brussel, waar het wellicht voor minder dan 10,000 fr. verkrijgbaar zou geweest zijn.

Hastieres. De aloude in zuiver Romaanschen stijl der XIIe eeuw gebouwde dorpskerk wordt hersteld. Bij het uitvoeren der werken is eene zeer oude krocht ontdekt en zijn ook opschriften en schilderingen aan het licht gekomen. (Zie over de voor de bouwkunde belangrijke kerk van Hastières onzen jaargg. 1870, blz. 123.)

Buitenland.

's-Gravenhage. Het Haagsche *Dagblad* gewaagt in zijn nummer van 12 Mei over eene aan Rubens toegeschrevene schilderij, die in bezit zou zijn van ingezetenen, wonende in de Tweede-Wagenstraat n^{r} 112. Een deskundige, zoo spreekt het blad, heeft een grondig onderzoek ingesteld naar de echtheid van het stuk, welk *De aanbidding der wijzen* voorstelt. ‘Het onderzoek is van dit gevolg geweest, dat in een donkeren hoek rechts het monogram (R) van Rubens gevonden is, zoodat nu alle twijfel is weggenomen.’ Alle twijfel, is misschien veel gezegd.

Leeuwarden. Bij het ontgraven der bouwplaats voor de nieuw te stichten katholieke kerk, in den voormaligen Amelandstuin, zijn drie miskelken (waarvan twee gebroken) met patenen, twee zilveren hostiedoozen en het zilveren deksel van eene ciborie gevonden. Sommige voorwerpen bevatten opschriften. Het alles is waarschijnlijk eenige eeuwen onder den grond bedolven geweest.

Berlijn. De gebouwen der gezondheids-tentoonstelling, die den 16^{den} Mei moest geopend worden, en zeer vele ingezondene voorwerpen, waartusschen vele brandreddingstoestellen, zijn den 11^{den} Mei, ten 7 ure 's avonds, door brand vernield. De schade wordt geschat op meer dan een millioen franken. De verzekering der meeste voorwerpen nam slechts aanvang met den dag der opening van de tentoonstelling.

Geen darwinist.

Te Amsterdam, zoo melden Nederlandsche bladen, woont een David Aap. Vermoedelijk is deze brave koopman geen darwinist, want hij heeft Z.M. den koning vergunning verzocht, zijne kinderen niet van een Aap te laten afstammen, maar van

een David. David Aap verlangt namelijk om zijnen familienaam Aap te mogen verwisselen met den naam David.

Een kunstwerk van Cornelis Floris alias De Vriendt 1518 + 1575.

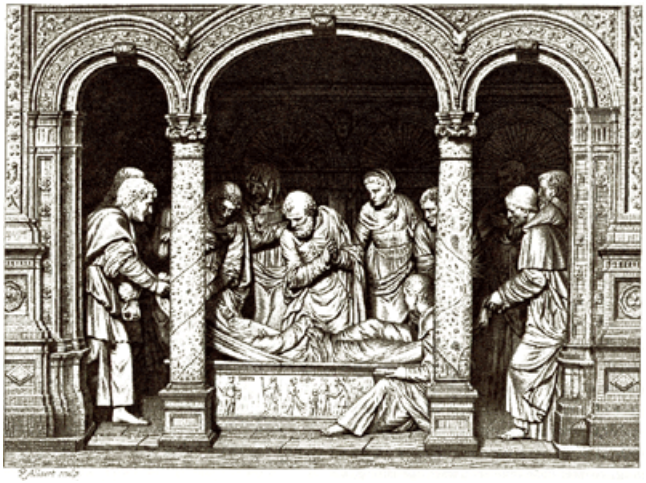

STEENSNEDE VAN P. ALLAERT, TE GENT, NAAR EENE LICHTTEEKENING.

In 1880, blz. 147, handelden wij over dezen beroemden Antwerpschen beeldhouwer, die, zooals men weet, de bouwmeester is van het stadhuis zijner geboortestad; hierboven hebben wij het genoegen in eene uitmuntende op steen gesnedene plaat de afbeelding mede te deelen van een beeldhouwwerk, bestaande in de Benedictijner abdij van Solesmes bij Mans in Frankrijk, deel uitmakend van eene reeks voorstellingen betrekkelijk op den dood en de verheerlijking der Heilige Maagd en tot versiering dienend aan eene kapel der kloosterkerk. Het is een prachtig werk, aan den Antwerpschen meester toegeschreven, ofschoon die toekenning wel eens werd in twijfel getrokken; gelijk men ziet, vertoont het Maria's graflegging. Vier personen houden de slippen van het lijkkleed vast, waar de Heilige Maagd is op uitgestrekt. Te midden der samenstelling aanschouwt men den heiligen Petrus; hij blikt eene laatste maal neder op de goddelijke moeder die in het graf wordt gelegd; achter hem staan twee der heilige vrouwen en leerlingen die eveneens een laatsten oogslag werpen op de moeder huns meesters. Aan het voeteinde van liet graf ontwaart men de beeltenis van Joannes Bougler, den kunstminnenden abt, door wiens toedoen dit en tal van andere kunstwerken in de beroemde abdij werden uitgevoerd in het begin der XVIe eeuw.

Wij danken de mededeeling van de bovenstaande zeer schoone steensnede den heere Emiel Varenbergh, letterkundige te Gent. Langs dezen weg, betuigen wij den achtbaren geleerde hiervoor onzen openlijken dank.

Gedachten.

Wanneer ik in eene bloem God zie, dan is die bloem mij meer waard dan de geheele wereld, wanneer ik God er niet in zie.

Om in eene taal uit te munten, moet men die geheel zijn leven beoefenen.

De tijd is een oppermachtig wetgever, die alles afschaft wat strijdig is met de belangen der menschheid.

De man wordt eerst volmaakt mensch door vrouw en kind, en wie deze niet bezit, hij leert nooit de helderste hoogten en de donkerste diepten des levens kennen.

Zoo de man, al wat hij is en wat hij vermag voor iets kan geven, dan is het voor zijn eigen huis.

Leer uit uw onspoed: het geringste geluk te genieten; uit uwe misstappen: ze niet weer te begaan; van uwe vijanden: over uw gedrag te waken; van de boozen: de goeden op den rechten prijs te schatten.

P.G.C.

De bloem en het nieuwjaarsgeschenk.

Op eenen der koudste dagen van de maand Januari 18.., stonden omstreeks den middag, in eene der drukste straten van Parijs, eene menigte menschen voor den prachtigen winkel van eenen bloemist, ondanks den donkeren en treurigen hemel, de welriekende uitstalling te bewonderen. De bloemen, door eene zachte lucht verwarmd, vermengden hare schitterende kleuren en aangename geuren, en schenen den jaloerschen winter uit te dagen en de naderende lente tot zich te roepen, terwijl zij aller blikken als betooverden. De nieuwsgierigen bleven staan, gingen weer voort, volgden elkander op; doch één kind scheen den kouden wind en de vorst niet te gevoelen, en zijne bewondering was zoo onwankelbaar, zoo volhardend, dat hij aan het voetpad vastgeworteld, en aan de winkelramen gehecht scheen.

Dat kind, negen of tien jaar oud, was tamelijk arm gekleed; zijn bleek en teeder gelaat droeg de uitdrukking eener kwijnende droefgeestigheid; lange blonde haarlokken hingen tot op zijne schouders en omgaven op eene bevallige wijze zijn natuurlijk, openhartig uiterlijk: de arme kleine bibberde over al zijne ledematen, en zijne rozeroode lippen waren onophoudelijk in beweging, zoozeer door eene zenuwachtige rilling, als door de gedachten, die zijn hart deden kloppen. De voor het publiek tentoongestelde heesters ontvingen van hunnen jeugdigen vriend de mildste liefkozingen, maar onder alle boeide een prachtige camelia zijne oplettendheid, zijne begeerte.

Het was een Japansche camelia, van drie voet hoogte en waarvan de talrijke bruine takken, beladen met groene, glanzende, langwerpig ronde bladeren, op eenigen afstand van elkander gescheiden bloemen droegen van eene levendige, schitterend roode kleur. De blikken des kinds waren onbeweeglijk op die rijke struik gevestigd.

De glazen deur des bloemkweekers werd eensklaps geopend en eene rijk gekleede dame trad den winkel in, die weer aanstonds door eenen livreibediende gesloten werd. Het kind, steeds in zijne mijmering verdiept, sloeg geen acht op de aankomst der juffrouw, en, met de kin tegen de glazen gedrukt, ging het voort de bloemen te beschouwen.

- Hebt ge aan mij gedacht? zeide de jonge vrouw, plaats nemende in eenen leuningstoel, dien de bloemist haar haastig aanbood.

- Zeker, mevrouw de markiezin, ik heb uwe gansche bestelling ontvangen, en eene verrukkende keuze, die u zal verleiden.

- Gij zijt een man van uw woord; ik zie het... Ook zal ik nog eindigen met mij bij u te ruïneeren.

- Mevrouw de markiezin zal zich slechts arm maken door aalmoezen te geven; zij is zoo goed.

- Mijnheer Nicolas, geen vleierijen, als ge mij tot klant wenscht te houden... Maar zie, zeg mij toch eens, als 't u belieft, wie is die kleine jongen, dien ik zoo dikwijls aan uwe deur ontmoet, en daar nu weer voor 't venster staat?

- 't Is een arm kind, mevrouw, en even als u, een hartstochtelijk minnaar van bloemen, zoo 't schijnt; want hij brengt hier urenlange bezoeken. Verbeeld u, als ik eenige verslenste bloemen wegwerp, dan raapt hij die met zorg op, beschouwt ze langen tijd en neemt ze dan meê, ik weet niet waarheen.

- Arme kleine!... Ha! Ha! welk een schoone camelia! sinds wanneer hebt gij dien?.... En gij spreekt er niet van? O! wat is hij schoon!

De markiezin was haastig opgestaan, en naar de plant geloopen, om die van dichtbij te beschouwen.

De bloemist nam met beide handen den pot op, waarin de camelia stond, en plaatste dien voor de markiezin. Toen begonnen de oogen van den armen kleine zich te bewegen en volgden met ongerustheid en verdriet de bewegingen des bloemkweekers.

- Prachtig, verrukkend schoon! zeide de markiezin. Gij zult mij daar eenen zotten prijs voor vragen?....

- Neemt u hem?

- Ja, zeker.... ik zou er nacht en dag van droomen... Maar neen, zeg mij niet hoeveel hij kost; ik zou mij kunnen bedenken; ik word zoo dikwerf beknord om uwent wille; en het is niet ten onrechte; want ik alleen verbruik meer bloemen, dan een gansche zwerm bijen... Goeden dag....

Frans, zeide zij tot haren knecht, neem die plant op. - Goeden dag, mijnheer Nicolas! zend mij uwe rekening der vorige maand; want, in alle gevallen, moet men toch zijne dwaasheden betalen.

- Mevrouw is mij niets meer schuldig dan duizend franken.

- Inderdaad!.... tot weerziens.

De jonge vrouw verliet den winkel des bloemkweekers, en in 't voorbijgaan eenen welwillenden blik werpende op het arme kind, vervolgde zij haren weg. De arme kleine boog plotseling het hoofd, om twee dikke tranen te verbergen. Vervolgens, toen hij den knecht zag voor hem uitgaan, die naast zijne meesteres de plant droeg, slaakte hij een zucht, dien hij reeds lang verkropt had, en de wanhoop teekende zich op zijn gelaat.

Eensklaps zette hij 't op een loopen achter de markiezin, hield dan stil, raapte eenen geborduurden zakdoek op, die uit den moffel der schoone dame gevallen was, haalde haar in, en sprak met eene ontroerde stem:

- Mevrouw, hier is uw zakdoek, dien gij zoo even hebt laten vallen.

- Ha! mijn vriendje, dat is braaf van u; gij zijt een eerlijke jongen en verdient eene belooning. Er is veel geld in de punt van mijn zakdoek, en zoo gij dien gehouden hadt...

- Ik ben de zoon van een eerlijk man, mevrouw.

- Ja, maar ge lijdt veel koû onder die dunne kleederen; ziedaar, mijn beste, neem die twee goudstukken en maak er een goed gebruik van. Dit zeggende, deed de markiezin den knoop uit den zakdoek en bood hem twee gouden *louis* aan.

Dank u, mevrouw, mijn vader heeft mij verboden geen ander geld aan te nemen, dan dat wat ik verdienen zal, als ik zal kunnen arbeiden.

- En welk ambacht leert gij, vriendje?

- Vader is schilder, maar hij is bijna blind geworden en kan voor zich-zelven niets meer verrichten. Hij geeft mij les, en dat is alles.

- En welk *genre* studeert gij?

- De bloemen....

- Ha! daarom staat ge dan altoos voor den winkel van mijnheer Nicolas... Arm kind, gij komt alzoo bij den bloemist uwe indrukken zoeken?

- Ja, mevrouw, stamelde de jonge kunstenaar, en hij wierp eenen treurigen blik op den camelia.

- Gij hebt dus geene bloemen voor uwe studiën, mijn beste?

- Helaas! mevrouw; vader kan mij ternauwernood mijne potlooden, verven, doek en papier verschaffen... Wij zijn zoo behoeftig! de bloemen zijn veel te duur voor ons.... daarom ga ik dagelijks bij den bloemist... Daar beschouw ik, studeer ik, en daarna werk ik volgens mijne herinneringen! Ach! de winter is zoo een hard jaargetijde!

- En welke bloemen ziet gij 't liefste?

- Ik zie ze alle gaarne! alle, hernam het kind met geestdrift, maar er was er eene, die mij schooner toescheen dan alle andere.

- Is die er dan niet meer?

De arme kleine wendde het hoofd naar den camelia, en mompelde:

- Neen.... U hebt ze meêgenomen.... U zijt wel gelukkig.

De markiezin had eene van die gelukkige gemoedsbewegingen, die 't hart zoogoed doen;.. de glans kwam op haar gezicht;.. de gedachte aan de goede daad, welke zij overwoog, scheen zich op hare gelaatstrekken te weerspiegelen.

- Het spijt mij, vriendje, hernam ze na een kort stilzwijgen, u een oogenblik verdriet te hebben aangedaan; neem deze camelia en bewaar hem tot aandenken onzer ontmoeting.

Op eenen wenk van zijne meesteres, overhandigde de knecht den kostbaren bloempot aan den jeugdigen kunstenaar; en de arme jongen, na zijne plotselinge verbazing tot zich zelve gekomen, zocht te vergeefs zijne weldoenster... zij was verdwenen.

Den 31sten December 18.., vijftien jaren na hetgeen wij boven verhaalden, trok eene op den *Boulevard des Italiens* tentoongestelde schilderij de aandacht der wandelaars. Die schilderij vertoonde de broeikas eens bloemkweekers, vol planten, struiken, bloemen en bladeren, met eene bewonderenswaardige kunst op het doek gebracht, en met eene weergalooze zuiverheid, met eene treffende waarheid geteekend. De bloembedden van alle werelddeelen schenen hunne schoonste voortbrengselen verkozen te hebben, om de uitstalling te versieren, waarop men den naam las van eenen beroemden bloemkweeker: *Nicolas.*

Ieder bewonderde het keurig penseel des schilders, die, om de geheimen der natuur met eene zoo volmaakte wezenlijkheid in al hunne bijzonderheden te schetsen, voor zijne studie den ganschen schat zijner jonge jaren, al den moed eener onweerstaanbare roeping had moeten aanwenden.

Eene jonge dame zat in den winkel des bloemkweekers, en een arm, slecht gekleed kind, stond buiten, als 't ware, gehecht aan de glasruiten, waarvan het 't ijs door zijn warmen adem, deed smelten.

Langzamerhand werden de wandelaars zeldzamer... Het was omstreeks 6 ure 's avonds; het uur waarop de straten ledig worden en ieder fatsoenlijk mensch huiswaarts keert en gaat eten, de rijke om te genieten, de arme om te leven.

Een door lijden bleek en afgemat gelaat, bewoog zich zachtjes langs de glasruiten des winkels, waar de schilderij was tentoongesteld, en een paar door weemoed en uitdrukking prachtige oogen, vestigden hunne eensklaps verlevendigde blikken op het doek des schilders.

Een jong mensch, omstreeks vijf en twintig jaren oud, bevond zich in den winkel en wandelde op en neer met den meester. Hij bleef dikwijls voor de schilderijen stil staan, en was in een tamelijk levendig gesprek gewikkeld.

Die jonge man was smaakvol en eenvoudig gekleed. Zijne houding en gebaren waren insgelijks deftig; zijn uiterlijk was zacht en voorkomend.

- Ziedaar eene dame, aan wie uwe schilderij zeer schijnt te bevallen, zeide de meester.

De schilder bezag zonder erg de hem aangewezen persoon; dan, de glasruiten naderende, opende hij haastig de deur.

- Mevrouw, zeide hij, gelief u de moeite te geven, binnen te komen, gij zult dan ten minste op uw gemak zijn, om die schilderij zoolang te beschouwen als 't u believen zal.

Na eene lichte aarzeling, trad de dame binnen, aanvaardde den stoel dien men haar aanbood en plaatste zich voor het doek.

- De belangstelling die u voor dit stuk hebt, mevrouw, strekt den schilder tot groote eer, zeide hij.

- Ach! Mijnheer! het talent des schilders vereenigt zich met mijne herinneringen, om mij die bloemen te doen bewonderen..... Ik meen den vervaardiger van dat meesterstuk te herkennen.... Helaas! de tijden zijn veel veranderd.... ook ik, ik ben veel veranderd!

Aldus sprekende, onderdrukte de arme vrouw eenen zucht... en boog haar sterk gerimpeld voorhoofd... De schilder gevoelde zich bewogen.

- Ik ken ook den man, van wien u met zooveel goedheid spreekt, mevrouw; en indien u zoudet verlangen hem weer te zien...

- Neen... Och! neen... Toen ik hem kende, was ik gelukkig en rijk; nu ben ik arm, ten gronde gericht, oud!

De onbekende stond op en zeide met eene bevende stem: - Als gij den grooten meester, die zich nog den bloemist Nicolas herinnerd heeft, terugziet, zeg hem dan niet, dat eene arme vrouw zoo dikwijls voor zijn werk heeft stilgestaan, om te denken aan gelukkiger dagen, die men vergeten moet.... Ik zal nog wel eens terugkomen, ik zal die schoone bloemen, dien Japanschen camelia nog meer komen beschouwen.

- Helaas! Mevrouw! de schilderij is verkocht; zij wordt morgen ochtend weggehaald... Gij zult ze waarschijnlijk nooit meer zien.

- Ach! dat ik nog rijk ware! Is zij duur verkocht?

- Twintig duizend franken.

- Twintig duizend franken!... God zij geloofd... met zulke som... Vaarwel, mijnheer, vaarwel.

- Mevrouw, gij gevoelt u onpasselijk... Sta mij toe u mijnen arm aan te bieden en u te vergezellen....

- Neen, mijnheer, 't is niets.... eene duizeling! Ik ben zeer zwak, 't is niets!

- Verschooning! ik weet niet wat te doen met mijn tijd.

De schilder nam zijn hoed, en geen acht gevende op de verzoeken der onbekende, vroeg hij haar: Waar is uwe woning?

- Zeer verre... *rue de Grenelle saint Germain* 88.

De schilder gaf dit adres op aan eenen voorbijrijdenden koetsier, hielp de dame instappen en plaatste zich naast haar.

De paarden gingen voort.

- Gij zijt dus door zeer groote rampen bezocht, mevrouw? zeide de schilder, toen zijne gezellin eenigszins van hare ontsteltenis bekomen was.

- Ik heb bijna al mijne bloedverwanten verloren, en ben in rechtsgedingen verwikkeld geworden, waardoor mijn fortuin verslonden werd. Niets meer bezittende, is nu de overwinning voor mijne tegenpartij, en bij gebreke eener twintig duizend franken, zie ik mij veroordeeld tot eenen toestand, die dicht aan de ellende grenst... Ik heb vroeger zooveel gegeven, dat ik nu op vrienden had moeten kunnen rekenen!... Mijn laatste vriend heeft mij met mijne laatste kroon verlaten.

- Zoo zijn alle vrienden, mevrouw... Zonder ondankbaarheid zou men heden zijnen weg niet kunnen maken.

- Ik ben fier gebleven, mijnheer, en de markiezin de C... zal het eigenbelang slechts door medelijden bevechten!

- Ziehier uwe woning.... Indien mijne wenschen u van dienst kunnen zijn, ik houd ze ter uwer beschikking, mevrouw; zij zijn oprecht; ik zou gaarne verlangen het recht te hebben, u eenigen dienst te bewijzen.

De markiezin steeg uit het rijtuig, en herinnerde den schilder zijne belofte, van deze ontmoeting niet te zullen spreken.

Den volgenden dag, den eersten Januari, omtrent twee ure, werd mevrouw de markiezin de C... door een zeer voorzichtig belletje gewekt uit hare droomerijen, waaraan zij zich, gezeten bij een treurig, armzalig, eenzaam vuur, had overgegeven. De rijke klant van den bloemist Nicolas bewoonde een arm en koud zolderkamertje, waar zij ellendig leefde, zonder familie en zonder vrienden. Verwonderd over dit onverwacht bezoek, ging zij naar de deur en opende ze. Groot was hare verbazing, toen zij haren geleider voor zich zag, die haar daags te voren den arm had gegeven, en haar thans, met den hoed in de handen, eene prachtige roode en witte cameliabloem aanbood.

- Mevrouw, zeide hij, gij hebt mij gisteren doen beloven, dat ik aan den gelukkigen schilder, die uw aandenken verdiende, niet zou spreken van onze ontmoeting; ik zweer u, dat ik hem geen woord daarover gezegd heb.

- Ik geloof u, mijnheer, antwoordde de markiezin, een weinig onthutst; geef u de moeite binnen te komen... het is zeer koud en mijn armzalige haard is u ten minste gastvrijheid verschuldigd.

De schilder, voorafgegaan door de markiezin, kwam in een arm maar zindelijk kamertje; in zijne hand hield hij nog altijd de schoone bloem, in een eenvoudig wit papieren kokertje opgesloten. De markiezin wees hem eenen ouden leuningstoel,

en haar bezoeker, plaats nemende in den hoek over den schoorsteen, reikte haar op nieuw zijne cameliabloem, zeggende:

- Gij versmaadt dus uwe oude vriendinnen.... ik meende dat zij 't waren, die u verlieten!... Ik meende...

- Ik zie met genoegen die prachtige bloem, mijnheer; maar ik mag ze niet aanvaarden; zij herinnert mij een verleden, te gelukkig voor mijn treurig leven.

- Indien de kleine jongen, die, vijftien jaren geleden, van u een camelia aannam, toen uw offer geweigerd had, zoudt gij nu het aandenken missen aan eene schoone daad.

- Kent gij die geschiedenis... mijnheer mompelde de markiezin, terwijl zij den schilder verstomd aanstaarde.

- Aanvaard deze bloem, mevrouw, verstoot het nederige nieuwjaarsgeschenk niet van het arme kind, dat gij geholpen hebt. Zonder u, zou hij gedurende eenen ganschen winter niet hebben, kunnen werken... Gij hebt van eenen leerling een tamelijk goed meester gemaakt. Neem die bloem en mijne goede wenschen.

De markiezin stak hem de hand toe, hare bleeke en ziekelijke wangen bloosden. Geen woorden vindende om te antwoorden, bracht zij de bloem aan hare lippen en kuste haar. Door deze beweging ontwaarde zij een rolletje geelachtig papier, waarmede het kokertje, waar de bloem in rustte, van binnen belegd was; zij greep het, rolde het open, en terwijl hare oogen zich met tranen vulden, riep zij met eene bewogen stem uit:

- Mijnheer, dat is te veel.... ik vraag geene aalmoes; neem deze bankbriefjes terug... neem ze terug, mijnheer.

- Mevrouw de markiezin weet, dat ik, zonder haar, niet zou geworden zijn, wat ik ben; 't is aan hare goedheid, dat ik mijne vruchtbaarste arbeidsuren verschuldigd ben. Ik heb de schilderij van den bloemist voor twintig duizend franken verkocht; die twintig duizend franken zijn mij niet onmisbaar; wijl u mijn fortuin gemaakt hebt met eene bloem, mevrouw, zoo is het billijk dat eene arme bloem de uwe herstelt. Die twintig duizend franken zullen misschien uwe processen winnen...

- Ik zal ze aannemen, mijnheer; want ik ben zeker dat ik winnen zal, en zeker dat ik u het grootmoedig geleende zal kunnen weergeven.

- Waar hebt gij u toch verborgen, mevrouw, gedurende de vijftien jaren dat ik u gezocht heb?

-- Ik was in Rusland met mijnen echtgenoot.... over wien ik heden in den rouw ben.

Vier maanden na dit bezoek, hield een rijk rijtuig stil voor de deur van den beroemden, schilder L... en eene smaakvol gekleede dame klom de trap op, gevolgd door eenen lakei.

- Wie zal ik aanmelden, mevrouw?

- De markiezin de C...
- Welaan! Mevrouw de markiezin! Welaan! riep de schilder geestdriftig uit.
- Alles is gewonnen, mijnheer; ik kom uwe twintig duizend franken terug brengen; dat, wat ik u niet teruggeef, is de herinnering.... Wat zuit gij op dat groote doek schilderen, mijn waarde weldoener?
- Wat u verlangt, kies slechts.
- Een zinnebeeld.
- Welk?
- De ondankbaarheid overwonnen door de kunst.

Naar het Fransch van A. DE GONDRECOURT.

Moederspraak.

Moeders naam is een hemelsch woord,
zoo verre de baren blauwen;
moeders stem, die het kind bekoort,
verheugt wien de haren grauwen.
Zoet in heil en zoet in nood,
zoet in leven als in dood,
zoet ook in herinring.

Moeders stem is de wiegezang
waarnaar wij het liefste luistren;
moederspraak heeft een hemelklank
waar kinderen ‘Moeder’ fluistren.

Moederspraak, o, die taal behaagt,
zoet klinkt zij in liefdezangen;
moeders spraak is ook die der maagd,
die minnend we in de armen prangen.

Moederspraak was der vorsten praal
wier wijsheid en deugd wij roemen;
moederspraak was der helden taal,
die fier we onze vaadren noemen.

Moederspraak is het krachtig woord
dat leeft in des volkes monde;
zoo 't wordt gesproken in Zuid en Noord,
zoo schalt het in zang in 't ronde.

Moederspraak is de rozenkrans,
die grooten omwindt en kleinen;
weder wekt zij in grootschen glans
der vaderen geest, den reinen.

Moederspraak maakt het harte kloek,
met smaad zou de vreemde ons dekken;
zij alleen maar in mond en boek
heeft kracht om een volk te wekken.

Moederspraak aan het barre strand,
in wouden, op steile klippen,
heerlijk klinkt zij toch te allen kant,
maar 't schoonst van der meisjes lippen.

Zoet in heil en zoet in nood,
zoet in leven als in dood
zoet ook in herinring.

(*Naar het Deensch van N.F.S. Grundtvig.*)
LEONARD BUYST.
Brussel, 1882.

Een voor schilder- en graveerkunst belangrijk werk door J.F. Van Someren.

Met groote ingenomenheid vestigen wij de zeer bijzondere aandacht van de kunstminnaars op een belangrijk werk van meer dan 200 bladzijden, hetwelk de heer J.F. Van Someren, een der bibliothecarissen van de Amsterdamsche hoogeschool, in het licht gegeven heeft onder den titel: *Essai d'une bibliographie de l'histoire spéciale de la peinture et de la gravure en Hollande et en Belgique* (1500-1875). Als uitgevers van het keurig gedrukte boek, waarvan niet meer dan 300 exemplaren voor den handel bestemd zijn (een getal dat ongetwijfeld reeds spoedig te klein blijken zal), vinden wij op het titelblad vermeld de heeren Fred. Muller en c^{o}, te Amsterdam, en A.E.C. Van Someren, te Zutphen. De schrijver heeft zijn werk opgedragen aan zijne ouders.

De arbeid, waartoe de heer J.F. Van Someren zich heeft gezet en die hem, zooals hij verklaart en men ook gemakkelijk kan bevroeden, eene jarenlange inspanning heeft gekost, mag inderdaad veelomvattend genoemd worden.

Het doel, dat de schrijver zich had gesteld, bestond in niets minder dan de verzameling en rangschikking der nauwkeurig aangehaalde titels van alle gedrukte werken die tot in het jaar 1875 in Europa werden uitgegeven en aan de geschiedenis van de Hollandsche en Vlaamsche schilder- en graveerkunst zijn gewijd.

Van de vermelde werken, wier aantal 900 te boven gaat (ruim 500 daarvan kwamen den heer Van Someren persoonlijk in handen), zijn er 48 die nooit in den handel gebracht of waarvan minder dan 100 exemplaren gedrukt werden; 39 hebben betrekking op Rembrandt, 66 op Rubens. Slechts een paar honderd van de beschrevene boeken bevinden zich in bibliotheken van Holland. Voor al de overige heeft de schrijver zich tot het buitenland moeten wenden. Het behoeft wel niet gezegd dat België in het werk van den heer Van Someren eene breede plaats inneemt.

In de voorrede wordt tot deskundige lezers het verzoek gericht, dat zij zouden gelieven den schrijver de leemten en gebreken aan te wijzen, welke zij in de door hem opgemaakte lijsten mochten ontdekken, ten einde daarvan rekening zou kunnen gehouden worden in een later uit te geven *Bijvoegsel*, hetwelk de jaren 1876, 1877, 1878, 1879 en 1880 zal omvatten.

Wij brengen den heere J.F. Van Someren hulde voor wat hij heeft tot stand gebracht. Hij heeft een werk geleverd zooals er ons in den vollen zin des woords een *ontbrak.* Wellicht, de heer Van Someren doet dit zelf opmerken, zullen in de opsomming die bij gaf, werken vergeten zijn. Uit den aard der zaak kan dit wel niet anders waar een zoo uitgestrekt gebied te doorloopen viel. Wy denken echter, na een zeer aandachtig onderzoek, zonder aarzelen de getuigenis te mogen afleggen, dat, zoo het werk van den geachten verzamelaar niet *alles* vermeldt wat tot de daarin behandelde vakken behoort, het dan toch in ieder geval als *hoofdzakelijk volledig* zonder voorbehoud verdient te worden geroemd.

Als gids en vraagbaak zal het zeer zeker hoog te waardeeren diensten bewijzen.

De prijs van het *Essai d'une bibliographie de l'histoire spéciale de la peinture et de la gravure en Hollande et en Belgique* bedraagt slechts 6 fr. De druk, op fraai en sterk papier, is keurig verzorgd.

D.V.S.

> Zelfzucht is de zonde aller zonden; door liefde wordt de mensch voor den hemel geboren.
> P.G.C.

Dirck Van Paesschen.

Het volgende dient tot aanvulling en terechtwijzing van hetgene wij, in den vorigen jaargang van dit tijdschrift, op blz. 194-195, nopens dezen persoon hebben gezegd.

Toen Dirck Van Paesschen, na het vergaan van zijn eerste schip, in de maand Mei 1516, naar Antwerpen was teruggekeerd, wist hij rechts en links geld op leening te bekomen en deed alsdan een nieuw vaartuig bouwen, aan hetwelk de naam van *Salvator* werd gegeven, en waarmee hij, ten jare 1518, nogmaals voor de kusten van Syrië op reis ging. Ongetwijfeld leverde deze laatste scheepstocht hem geene voldoende winsten op; althans, bij zijne weerkomst kon hij zijne schuldeischers niet betalen en geraakte met hen in moeielijkheden. Om zich daaruit te redden, verkocht hij de *Salvator*, met gansch den inventaris, aan Augustijn Terygo, een Genueesch koopman, voor de som van 590 ponden grooten Vlaamsch, dat is omtrent 14,000 fr., een zeer aanzienlijke prijs voor dien tijd, en op 27 April 1521 werden zijne schuldeischers uitgenoodigd om binnen de veertien dagen, hun aandeel ervan op het stadhuis te komen ontvangen, zooals blijkt uit het volgende stuk, afgeschreven uit de Gebodboeken van Antwerpen, berustende op het stedelijk archief:

> Gepubliceert ende vutgeroepen by, heēn Clause van Lyē, Riddē, Schouteth; Burgermeesteren Scepenen der stadt van Antwerpen, den xxvij dach van Aprille an^{o} xv^{c}xxi.
> Alsoe Dierick Paesschen ingeseten poortere deser stadt by consente van zynen crediteuren vercocht heeft, Augustynen Terygo, coopmanne van Genes, zyn scip met alle zynen toebehoorten, geheeten den Saluator, daer mede hy lestweruen tot Ihrlm̄[1] geweest heeft, voere de somme van viue hondert ende 'tnegentich ponden grooten vleems, naer vutwysen den bescheyde daer af zynde, welcke voersc. penningen bynnen den derden dage na deser publicacien gebrocht sullen worden onder dese stad, tot behoef van zynen crediteuren die hem gelt oft goet opte auenture ende rysieke[2] vander zee gedaen hebben; waeromme, soe eest, dat men van sheeren ende vander stadt wegen daecht alle des voersc̄. Dieric̄ creditueren, dat zy comen van heden in xiiij dagen naestcomen̄, oft bynnen middelen tyde alhier opter stadthuys by de Rentmeesters dess. stadt, ende ontfange huere penningen die hen competeren ende comen vand. voersc̄. Diericke ter saken als voere, met intimatien, weder zy comen oft nyet en comen, datmen nochtans, huere absencien nyet tegenstaende, procederen sal totter distribucien ende deylingen van den seluen, penningen soe na recht en̄ redenen behooren sal.
> (*Gebodboek*, *vol*, *A. fol* 97.)

De *Salvator* maakte in 1521 deel eener vloot, ter bescherming van de Nederlandsche haringvisschers, doch alsdan voerde jonker Willem van Cats er als kapitein het bevel over. Wat de afbeelding betreft welke wij op hooger gemelde blz. 195 des vorigen jaargangs meegedeeld hebben, dit is die van het eerste schip van Dirck Van Paesschen.

Antwerpen.
J. STAES.

De klok klinkt waar men ze trekt.

(1) Jerusalem.
(2) Risico.

P.G.C.

Kroniek.

Antwerpen. Overeenkomstig het op onze blz. 90 voorkomend bericht, heeft de gemeenteraad, na de voordracht van een verslag van den heer schepen Joseph Lefebvre te hebben gehoord, de beslissing genomen, de bouwkundigen J.J. Winders en F. Van Dyck den bouw van het nieuw museum op te dragen. De kosten zullen niet meer dan 2 millioen frank mogen bedragen. De drie mededingers in den prijskamp voor het plan van 't nieuw museum, wier ontwerpen naar orde van verdienste gerangschikt werden achter die van de heeren Winders en Van Dyck, zullen als belooning te zamen eene som van 11,000 fr. ontvangen. Des gemeenteraads beslissing zal eerst in vervulling treden, nadat zij door het staatsbestuur zal goedgekeurd zijn.

Brussel. Het 3de deel van de *Correspondance du cardinal de Granvelle*, uitgegeven door Edm. Poullet, is verschenen. Het loopt over de jaren 1565 tot 1583 en bevat 65 brieven van Granvelle, van welke 17 gericht zijn aan Philips II, met 6 antwoorden van dezen. Een aantal van 118 brieven is aan Granvelle, tijdens zijn verblijf te Rome, geschreven. Onder deze zijn er van Margaretha en vooral van den provoost Morillon, die den kardinaal op de hoogte hield van hetgeen er van dag tot dag gebeurde, en Ferd. Lannoy, die hem omtrent den loop der zaken op krijgskundig gebied inlichtte. Men vindt hier allerlei bijzonderheden omtrent de gevangenneming en den dood van Egmont en Hoorn, den bloedraad, de krijgsbewegingen van Lodewijk van Nassau en Willem van Oranje. Eene inleiding en vele aanteekeningen omtrent de personen, welke in deze briefwisseling voorkomen, verhoogen de belangrijkheid van het werk.

Gent. Bezorgd door het Willemsfonds, is bij den uitgever J. Vuylsteke, gedrukt door C. Annoot-Braeckman, eene 2de vermeerderde uitgave verschenen van het werk *De wilde bloemen*, inleiding tot de kruidkunde, door C.A. Fredericq, geneesheer te Gent.

Doornik. Er zal in deze stad, in September, op het stadhuis eene tentoonstelling van oude kunst ingericht worden, in den aard van degene welke te Luik, te Brussel en te Mechelen vroeger plaats hadden. Zij zal in 6 afdeelingen gesplitst zijn, te weten: 1. schilder-, beeldhouw-, plaatsneekunst, gezichten en plannen; 2. tapijten, stoffen, weefsels, kanten, borduursels en kerkgewaden; 3. gouden en zilveren werken, ivoor, brandschilderwerk en oudheden; 4. meubelen, koper, ijzer, brons, speeltuigen, wapens enz.; 5. aardewerk, plateel, porselein, steenwerk, glasramen, glasschildering en schildering op lava; 6. handschriften, drukwerken, munten, zegels enz. Eerevoorzitter L. Crombez, burgemeester; voorzitter de graaf van Nédonchel; secretaris A. De la Grange. De inschrijvingen te nemen vóór 1 Augustus bij den heer voorzitter.

Buitenland.

's-Gravenhage. Den 25n Mei vierde de stedelijke teekenacademie haar 200-jarig jubilé. Zij telt thans 420 leerlingen, behalve 62 vrouwelijke leerlingen, die tweemaal 's weeks onderwijs ontvangen. Bestuurder is de heer J. Ph. Koelman.

- Op de publieke verkooping, den 8sten Juni in het verkoophuis, in de Nobelstraat, te dezer stede gehouden, werden onder andere de volgende oudheden tot de daarbij genoemde prijzen verkocht: een gouden zoogenoemde dames-chatelaine (eene ketting, door de dames om het lijf gedragen en waaraan sleutels, reukfleschjes enz.

worden gehangen), stijl Lodewijk XVI, aan goud waarde bezittende van 110 gl., voor den prijs van 440 gl.; een snoertje paarlen zeer klein van stuk, te zamen 150 stuks, 575 gl.; een kokertje verni-martin met goud bezet

en eene miniatuur er in, een landschap voorstellende, 155 gl.; een zeer klein gouden fleschje, aan goud 60 gl. waard, voor 300 gl.; een gouden gedreven zakuurwerk, 150 gl.; een zilveren klein tabakspotje met parelrandjes, 120 gl.; twee zilveren zoogenoemde presenteer-trommeltjes, 140 gl.; een zilveren vaasje op voet, 90 gl.; een eikenhouten leuningstoel, de rug bedekt met een gobelin wapenkussen, 200 gl.; een Chineesch lakkastje, 280 gl.; een oude beenen antieke waaier, zeer beschadigd, 48 gl.; vier dito waaiers, 77 gl.

Amsterdam. In den door ons op blz. 192 van onzen vorigen jaargang aangekondigden kampstrijd voor eene *medaille* der Maatschappij ter Bevordering der Bouwkunst is een ontwerp bekroond, ingezonden uit Antwerpen door de heeren J. Ryssens, bouwmeester en kunstschilder, en F.J. Baetes, stempelsnijder, onder kenspreuk: *Vlaamsch!*

Rotterdam. Zondag 28 Mei, ten 9 1/2 ure 's avonds, is door eene ongekende oorzaak brand ontstaan in het gebouw der academie van beeldende kunsten, aan de Coolvest. Toen het ontdekt werd, brandde het in de zalen n^{r} 6, 5 en 4, waarin tal van schilderijen, bestemd voor de tentoonstelling, waren opgehangen. Niet meer dan 8 zijn beschadigd, te weten: *Een Hollandsch wintergezicht*, van Johanna Heidenrijk, *Een gezicht op de Theems*, van J.R. Rust, *Een landschap*, van 1. D. Huiberts, *Vruchten*, van Alex. W.A. Liernur, *Eene onaangename verrassing*, van B. Th. van Loo, *Een landschap*, van G. van der Schaft, *Jacht op rendieren*, van A. Nordgren, en *Stilleven*, van J.C. van Hulsteyn.

- Er zijn muurschilderingen ontdekt in de protestantsche kerk te Kollum, die, volgens deskundigen, in de XIVe of XVe eeuw gebouwd is. Vóór de hervorming, die haar aan den katholieken eeredienst ontnam, voerde deze kerk den naam van den heiligen Martinus.

Dordrecht. Bij den uitgever J.P. Revers is een nieuwe roman verschenen van de begaafde Vlaamsche schrijfster mev. Courtmans geb. Berchmans, getiteld: *De hoogmoedige.* Prijs: gl. 2.75. Naar wij vernemen, houdt mev. Courtmans dit werk voor het beste wat zij schreef.

Arnhem. Het bestuur der Nederlandsche Vereeniging voor locaalspoorwegen en tramwegen is voornemens den 31sten Juli van dit jaar eene tentoonstelling te openen van al wat er op het gebied dier vervoermiddelen in het binnen- en buitenland merkwaardigs te zien is.

Leiden. Op de verkooping der planten van wijlen mev. de weduwe Backer, is voor 's rijks academietuin in deze stad een palmboom van 1^{m} 80 hoog, *Chamaerops Hystrix*, een eenig bekend exemplaar, voortkomstig uit de verzameling van Z.M. koning Willem II, aangekocht voor 410 gl.

- Op de jaarlijksche vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, den 15^{n} Juni, zijn onder andere tot buitenlandsche leden benoemd de heeren S. Daems, Norbertijner kanunnik-regulier der abdij van Tongerloo, K.M. Pol de Mont, leeraar in de Nederlandsche taal- en letterkunde aan het atheneum te Doornik, en dr. P. Fredericq, hoogleeraar in de Nederlandsche taal- en letterkunde te Luik.

Gorinchem. De rederijkerskamer *Nut en Genoegen* schrijft een internationalen tooneelprijskamp uit. Van de zich op uitnoodiging aanmeldende maatschappijen, zullen een achttal worden toegelaten. Er zijn uitgeloofd: 1. voor het d r a m a , een gouden eeremetaal met 300 gl. en een verguld zilveren met 200 gl.; 2. voor het **blijspel,** een gouden eeremetaal met 150 gl. en een verguld zilveren met 100 gl. Buitendien worden in beide vakken prijzen gegeven voor de eerste liefhebbers en liefhebsters.

Terschelling. In den gevel van een nieuw schoon gebouw, dat een gegoed Nederlander laat oprichten om het aan de schipperij van dit eiland in vollen en vrijen eigendom over te dragen, wordt een sierlijke gedenksteen met opschrift geplaatst, ter eere van den op Terschelling geboren Noordpoolreiziger Willem Barents. In den boekhandel is een werkje verkrijgbaar gesteld voor 1 gl., getiteld: *Het eiland Terschelling in zijn eigenaardigheden geschetst;* het is versierd met 5 groote platen.

Parijs. Bij de veiling der nalatenschap van de onlangs overleden weduwe van den romanschrijver Honoré de Balzac (1799 + 1850), zijn de volgende prijzen besteed voor de handschriften der nagenoemde werken: *Les contes drlôatiques* 1440 fr., *Eugénie Grandet* 2000 fr., *L'histoire des Treize* 650 fr., *César Birottou* 1520 fr., *Le Lys dans la Vallée* 1500 fr., *Recherche de l'Absolu* 860 fr., *Béatrix* 820 fr., *Le médecin de campagne* 1620 fr., *Les illusions perdues* 2050 fr.

- Den 31^{n} Mei werden op eene kunstveiling de volgende prijzen besteed voor: een Lakmartin-waaier, voorstellende eene herberg, naar A. Van Ostade, fr. 2350; 5 stuks oud-Delftsch aardewerk, kabinetstel, gekleurd met bloemen, fr. 1900; eene oud-Fransche Sèvres-telloor met bloemen, fr. 6350; eene gouden doos met het portret van Maria-Antoinetta, fr. 8050; eene zilveren doos, gedreven door de Lelie, fr. 2550; een familieportret van Frans Hals, fr. 38,100; eene schilderij van Van Goijen, fr. 12,700; eene schilderij van A. van Ostade, eene herberg, fr. 5300; vier stuks Gobelins-tapijten, fr. 15,900.

- Mgr. Perraud, bisschop van Autun, is benoemd tot lid der Fransche academie, ter vervanging van wijlen Aug. Barbier. (Zie onzen loopenden jaargang, blz. 28.)

- De Fransche regeering heeft voor 79,000 fr. de geheele bibliotheek van Mariette-bey aangekocht, welke de rijkste is in werken over Egypte.

Lucern. Den 22^{n} Mei en volgende dagen hebben groote feestelijkheden plaats gehad, ter gelegenheid van de opening van den spoorweg door den St.-Gothard. Den 23^{n} Mei reed de eerste trein door den St.-Gothard-tunnel, die in 20 minuten werd doorkruist, bij volle sneltrein-vaart. De lengte van den geheelen tunnel bedraagt 42, 660 kilometers.

Londen. De werklieden op lord Normantons landgoed hebben, terwijl zij aan het uitgraven waren van klei, een onderaardsch bosch ontdekt, dat met eene circa 10 voet dikke laag klei bedekt was. Eenige der boomen zijn nog in bijzonder goeden staat; een eikenstam is gevonden van 54 voet lengte. Het grootste aantal bestaat uit dennen- of pijnboomen, die zoo verhard zijn dat men ze in hun geheel uit de klei trekken kan. Ook onderscheidt men duidelijk de iepen van de eiken stammen. Het bosch is minstens 3 acres groot.

- In de Drievuldigheidskerk te Windsor is een raam geplaatst in gekleurd glas, bekostigd door openbare inschrijving, als herinnering aan den onlangs gepleegden en mislukten aanslag op het leven van koningin Victoria, door Roderik Maclean. Het bovenste veld stelt de Hemelvaart voor; daaronder is eene gekroonde vrouwelijke figuur afgebeeld, op eenen troon zittende, met den schepter in de eene en het kruis in de andere hand. Achter den troon weert de heilige Michael den dood af, die eene brandende fakkel en een zwaard draagt, waarvan de kling in stukken breekt. Voorts ziet men de figuur van den Zaligmaker, aan wiens voet eene vrouw knielt. Het raam draagt het volgende opschrift: ‘Ter eere van God en in dankbare herinnering aan de genadige redding van Hare doorluchtige Majesteit koningin Victoria op den 2^{n} Maart 1832.’

- In het Britsch museum zijn uit Bagdad 300 beschreven leemen tafels aangekomen, op eene van welke een stuk Baby-

lonische geschiedenis geschreven is van de 9de tot de 14de eeuw voor Christus.

- Wij hebben reeds vroeger (namelijk in 't jaar 1877, blz. 111) melding gemaakt van pogingen, bij de regeering aangewend, om te verkrijgen dat de museums in Engeland des Zondags zouden opengesteld worden voor het publiek. Den 19den Mei kwam in het Lagerhuis weder een daartoe strekkend voorstel van den volksvertegenwoordiger Hawards in behandeling. Het werd door vele leden bestreden als 'strijdig met de beste belangen der werkende klasse.' Van wege de ministers werd verklaard, dat, zoolang het volk niet zelf toonde van den Zondag een dag van genoegen en uitspanning in plaats van een rustdag te willen maken, het de plicht der regeering is de museums en kunstgalerijen des Zondags *niet* te openen. Ten slotte werd het voorstel van Hawards *verworpen* met 208 tegen 83 stemmen.

- De fraaie kleine schilderij door Meissonier in 1862 geschilderd, voorstellende Napoleon I op zijn wit strijdros in de vlakte van Parijs, is door de heeren Christie, Manson and Woods, voor 150,000 fr. verkocht aan de heeren Wallis and Son, eigenaars van de 'French Gallerij' in Pall Mall. De heer Ruskin, aan wien het schilderijtje toebehoorde, kocht het 10 of 12 jaren beleden, toen het ook in de Fransche Galerij tentoongesteld was, van denzelfden heer Wallis voor 1000 guinjes (omtrent 26,000 fr.).

Weenen. In deze stad is den 28n April een door den Belgischen schilder Emiel Wauters geschilderd panorama ingehuldigd, voorstellende *Kaïro en de oevers van den Nijl.* Z.M. de keizer, aartshertogen en andere hooggeplaatste personen, kwamen het panorama bezichtigen, dat in 8 dagen tijds 22,339 bezoekers had. Eerlang zal aan het panorama een ook door Emiel Wauters geschilderd diorama worden toegevoegd: *Sobieski voor Weenen*, *door de Turken belegerd.*

Rome. Het internationaal letterkundig congres, dat in deze stad gehouden is, heeft in zijne laatste zitting besloten, dat de volgende vergadering te Amsterdam zal plaats hebben.

Lissabon. Ridder J.P.N. da Silva, bouwmeester des konings, heeft onlangs in Portugeesch Estramadura, in de omstreken van Thomar, eene oude Romeinsche stad ontdekt. Bij onderzoek bleek, dat hij de stad Nabantia gevonden had, welke door verschillende schrijvers genoemd wordt. Reeds zijn 4 straten en 16 huizen uitgegraven en van zand en stof zooveel mogelijk ontdaan. Verder is het vermeldenswaardig, dat kolommen en kapiteelen van wit marmer opgegraven zijn en ook een aantal munten en mozaïeken. Men hoopt nu nog het forum te vinden, de schouwburggebouwen, den circus, de baden en de tempels.

Sterfgevallen.

D.G. ROSETTI, kunstschilder en schrijver, is te Londen overleden.

ADRIAAN JOZEF VERHOEVEN-BALL, kunstschilder, oudleerling van H. Leys, te Antwerpen geboren den 7den Augustus 1824, is aldaar overleden den 24n April. Hij heeft in onderscheidene vakken der schilderkunst gearbeid, maar slaagde 't best in bloemenschildering en het maken van zoogenoemde stillevens; hij leverde vele waterverfschilderingen en ook eenige koperetsingen, waarvan wij zijne eerste en de lijst der overige op eene volgende bladzijde zullen mededeelen. Als voorzitter der afdeeling beeldende kunsten van het *Verbond voor kunsten*, *letteren en wetenschappen* te Antwerpen maakte hij zich zeer verdienstelijk. Al de leden dezer afdeeling hadden het zich dan ook ten plichte geacht zijne ter-aardebestelling bij te wonen welke geschied is den 27n April op de begraafplaats van het Kiel. Door de

heeren Jos. Delin en M. Rooses werden redevoeringen uitgesproken, om de verdiensten te doen uitschijnen van den man, over wiens werken in de *Vlaamsche School* een groot getal berichten opgenomen zijn. A.J. Verhoeven was wedeuwnaar van Maria Anna Ball en was eene tweede maal getrouwd met Maria Anna Power.

FRANZ graaf van CHAMPAGNY, lid der Fransche academie, schrijver van eene *Histoire des Césars* en andere werken, is den 4^{n} Mei overleden.

DUPONT, beeldhouwer, is volgens een bericht uit Brussel van 4 Mei, plotseling op straat gestorven. De overledene, die zoo gierig was, dat hij zich het noodige ontzegde, bewoonde eene zolderkamer, waar men, bij de opneming van den schamelen huisraad, 30,000 fr. in een vunzigen stroozak verborgen vond, terwijl buitendien is gebleken dat Dupont eigenaar was van een huis, hetwelk hij onverhuurd liet ledig staan, om zich geene kosten van herstelling te moeten getroosten.

AIMABLE-A.-M. CASTERMAN, gewezen kolonel der genie, is den 9^{n} Mei te St.-Gillis (Brussel) overleden. Hij deed zich gunstig kennen als schrijver der volgende werken en bijdragen: *Notice historique et chronologique sur la ville et les fortifications de Termonde; Notice historique et chronologique sur la ville et l'ancien château de Huy; Les agrandissements et les fortifications d'Anvers depuis l'origine de cette ville* (te zamen met wijlen Karel-Lodewijk Torfs). Casterman was lid van de Belgische academie van oudheidkunde en meer andere geleerde genootschappen. Om zijn dapper gedrag te Leuven, in den slag van 12 Augustus 1831, werd kolonel Casterman, die alstoen kapitein van den staf der genie was, op 18 Juli 1845 tot ridder der Leopoldsorde benoemd.

CHARLES-VICTOR-EUGÈNE LEFEBVRE, kunstschilder, geboren te Parijs den 16^{n} October 1805, is aldaar overleden op 17 Mei.

F. CHABAS, de geleerde schrijver van *Mélanges égyptologiques* enz., geboren in 1817, is den 19^{n} Mei te Versailles begraven.

M.G. TETAR van ELVEN, oud-bestuurder der konînklijke academie van beeldende knusten te Amsterdam, is volgens een bericht van 25 Mei overleden te Oirschot.

HERMAN HETTNER, hoogleeraar in de beeldende kunsten aan de academie van Dresden, schrijver van eene beroemde *Letterkundige geschiedenis van de* XVIIIe *eeuw*, geboren te Leiffendorf den 12^{den} Maart 1821, is den 27sten Mei overleden.

CASPAR-PETER-PALUDAN MULLER, de hoofdvertegenwoordiger der Deensche oudheidkunde, schrijver van belangrijke geschiedkundige werken, is den 1^{n} Juni overleden te Kopenhagen, 77 jaren oud.

EMILIO CAMALIA, de beroemde natuurkundige, hoogleeraar in de dierkunde te Milaan, is volgens een bericht van 10 Juni overleden.

SCOTT RUSSELL, een der voornaamste ingenieurs van de XIXe eeuw, is den 8^{n} Juni overleden te Ventnor (Wight), oud 75 jaren. Hij wijdde zich vooral aan den scheepsbouw en gaf een belangrijk werk uit over de golvingslijnen, bestudeerd naar de wetten van den tegenstand, die het water aan zich voortbewegende voorwerpen biedt; de *Great Eastern*, het grootste schip der wereld, werd onder zijne leiding gebouwd. Zijn laatste werk in scheepsbouw was de stoomboot op het meer van Constanz, die de treinen van de tegenover elkander liggende spoorwegstandplaatsen vervoert. De 360 voet wijde koepel van het gebouw der internationale tentoonstelling te Weenen in 1873, werd onder hem en naar zijne plannen uitgevoerd.

Sterkwaterplaten van A.J. Verhoeven-Ball. 1824 + 82.

1. Nevensgaande *Krijgstrompetter* uit de XVIIe eeuw, zijn paard bij den toom houdende en een voor hem zittenden hond beschouwende; 0^{m}105 hoog, 0^{m}083 breed;
2. *Het paard in den stal:* een man geeft hooi aan het dier, hetwelk tegenover een venster is geplaatst; hiervan bestaan 3 verschillende staten; is 0^{m}098 hoog, 0^{m}135 breed;

3. *Wildkoopman*, met een beladen ezel en een hond, zijne waar te koop aanbiedend a a n e e n e vrouw die kant werkt bij haar v e n s t e r ; 0^{m}183 hoog, 0^{m}150 breed;
4. *Een oude en jonge bedelaar bij een kerkportaal*; de oude, met een witten baard, staat overeind; de andere, die gekwetst en ziek is, zit op de knieën; 0^{m}135 hoog, 0^{m}099 breed;
5. *Halt houdende reizigers:* een ridder, in de kleeding der XVIIe eeuw, bij een huis, snijdt zijn paard brood voor, en eene vrouw, die een kind in eene rugmand draagt, schenkt drank; 0^{m}188 hoog, 0^{m}150 breed;
6. *De wieg:* eene vrouw in een landelijk huis, voor de wieg gezeten m e t haar kind; 0^{m}068 hoog, 0^{m}095 breed;
7. *De schuurster:* eene vrouw reinigt eenen ketel voor eene woning omstrengeld van boomtakken; op den achtergrond twee kinderen, een man en een paard; er bestaan hiervan 2 staten; de eerste voert den naam J. Verhoeven, met het jaartal 1847; de tweede is zonder naam; 0^{m}185 hoog, 0^{m}152 breed;
8. *Oude vrouw*, kant werkend bij haar venster; 0^{m}073 hoog, 0^{m}052 breed;
9. *Fruit- en groenteverkoopster;* hiervan bestaan 3 staten; van op den tweeden staat zijn de schaduwen krachtiger en op den derde is het afdak en wild van den achtergrond weggenomen; 0^{m}072 hoog, 0^{m}052 breed;

10. *De jonge kantwerkster*, een meisje zit aan een open vensterraam kant te werken; 0^m096 hoog, 0^m083 breed;
11. *Twee rijdsters*, waarvan de eene, op haar paard gezeten, haar dier laat drinken, terwijl de andere is afgestegen; 0^m085 hoog, 0^m135 breed;
12. *Lodewijk XI en zijne dochter Anna de Beaujeu*, in 1866 uitgevoerd voor de *Vereeniging van Antwerpsche kunstbeoefenaren* (zie onzen jaargang 1866, blz. 116); 0^m265 hoog, 0^m315 breed;
13. *Titelblad* van de *Vereeniging der Antwerpsche etsers;* 0^m250 hoog, 0^m150 breed;
14. *Drinkplaats*, uit dezelfde verzameling (zie voor deze twee laatste onzen jaargg. 1881, blz. 27); 0^m010 hoog, 0^m150 breed.
    De 11 eerste etsingen schijnen gedeeltelijk onvoltooid; zij worden desniettemin door liefhebbers gezocht.

In het werk *Le peintregraveur hollandais et belge du* XIXe *siècle* door T. Hippert en Jos. Linnig, in 1877 uitgegeven door Fr. J. Olivier, te Brussel, zijn drie drukken, n^r 12, 13 en 14, verkeerdelijk als van onzen Verhoeven opgegeven; zij zijn van den kunstschilder A. Verhoesen, geboren te Utrecht in 1806.

D.V.S.

Eene sombere verschijning

is de engel des doods, als hij zijne s c h a d u w werpt op de legerstede eener jeugdige kranke. De grijsaard ten minste heeft elken hartstocht, elke aandoening ondervonden. Beurtelings hebben vreugde en lijden, liefde en haat, verwachting en teleurstelling, wanhoop en verrukking zijnen weg met bloemen en doornen bestrooid. Voor hem, den pelgrim, is de dood een liefderijke engel, die hem de matte oogen sluit. Maar sterven als de toekomst ons tegenlacht, als onze phantasie zich eene wereld van begoochelingen toovert, als het hart zoo warm en krachtig slaat voor al het schoone den edele, als liefde hare machtspreuk fluistert en de aarde in eenen hemel herschept; maar den dood te zien worstelen met een kind, dat het leven lief heeft en zich krampachtig vastklemt aan het leven, ijzingwekkende strijd! En toch, beween de vroeg geknakte bloemen, maar beklaag ze niet.

J.F. WERTHEIM.

Verkooping der schilderijenverzameling van burggraaf Bernard du Bus de Gisignies, te Brussel.

9 en 10 Mei zijn de stukken van bovengemelde verzameling verkocht in de Meridiaanstraat n^r 10, ten overstaan van de heeren V. Le Roy, keurder en kunstschatter der koninklijke museums, en Fr. J. Olivier, boekhandelaar-uitgever te Brussel, te weten:

SCHILDERS	ONDERWERP	HOOG	BREED	PRIJS FRANKS
Bega C.	*Herberg*	37 1/2	33	1750
Berckheyde G.	*Marktplaats*	70	92	2500
Bol F.	*Mansportret*	1,28	$1^{m}01$	1650
Brakenburgh R.	*Deheuschegebuur*	25 1/2	21 1/2	850
Brouwer A.	*Zittende drinkebroers*	25	20 1/2	13,000
Brouwer A.	*Lustige gezel*	30	24	2600
(Coques) Kocks G.	*Mansportret*	22 1/2	17	4600
(Coques) Kocks G.	*Vrouwsportret*	22	16 1/2	3400
(Coques) Kocks G.	*De reuk*	25	19	} 19,800
(Coques) Kocks G.	*Het gehoor*	25	19	} 19,800
(Coques) Kocks G.	*De smaak*	25	19	} 19,800
(Coques) Kocks G.	*Het gevoel*	25	19	} 19,800
(Coques) Kocks G.	*Het gezicht*	25	19	} 19,800
Cuyp A.	*Omstreken van Dordrecht*	32 1/2	47	18,800
Cuyp A.	*Binnenkerkgezicht*	41	32	9000
De Heem J.D.	*Bloemen en vruchten*	85 1/2	70 1/2	10,000
De Keyser T.	*Mansportret*	49	371 1/2	} 39000
De Keyser T.	*Vrouwsportret*	49	37 1/2	} 39000
De Lairesse G.	*Zinnebeeldigstuk*	82 1/2	1,22	550
De Pape A.	*Hollandsch binnenhuis*	52	43 1/2	6500
Desportes F.	*Wildstuk*	1,66	2,45	4050
De Vos P.	*Hertenjacht*	2,17	3,48	13,200
De Vos C.	*Mansportret*	1,07	84	4200
De Vos C.	*Vrouwsportret*	1,07	84	12,500
De Witte E.	*Binnenkerkgezicht*	47 1/2	39 1/2	8500

Fijt J.	*Wagen met wild*	1,64	2,46	7500
Fijt J.	*Wild en honden*	1,21	1,61	4200
Haagen F.	*Dame met bloemenkrans*	53 1/2	43	11,400
Hackaert J.	*Landschap*	57 1/2	46	1000
Hackaert en V. d. Velde.	*Zicht in Italië*	28	34	1250
Hals F.	*Familieportrett.*	1,12	91 1/2	37,500
Hondecoeter M.	*Haan, kip en eend*	1^m	1,26	12,000
Huysmans C.	*Landschap*	17	23 1/2	1800
Huysmans C.	*Hinderlaag*	31	37	1550
Huysmans C.	*Landschap*	33	38 1/2	1550
Huysmans C.	*Bergachtig landschap*	56	80	700
Jordaens J.	*Ontijdige twist*	1,63	2.34	3000
Jordaens J.	*Mansportret*	109	90	17,000
Lingelbach J.	*Maaldersmaal*	46 1/2	39 1/2	600
Miel J.	*Afspanning*	51	59 1/2	500
Mignon A.	*Stilleven*	71	58	4500
Moucheron F. & Van de Velde.	*Landschap*	44	55	1900
Neefs P. & Franck.	*O.-L.-V kerk te Antwerpen*	48 1/2	81 1/2	22,200
Netscher.	*Mansportret*	51	42 1/2	1750
Peeters B.	*Zeegezicht*	72	1^m04	1025
Peeters B.	*Vaartuigen ad Moerdijk*	42	73	570
Potter P.	*Landschap*	33	40	5500
Quellin E.	*Heilige Familie*	78 1/2	63	450
Rubens P.P.	*Heilige Maagd met het kind*	1^m00	76	15,500
Rubens P.P.	*Portret van Frederik IV*	34	17	1900
Rubens P.P.	*Tobias en de engel*	34	20 1/2	1200
Rubens P.P.	*Petrus en de apostelen geld*	33 1/2	22	2450

	vindend in den visch			
Rubens P.P.	*Ontwerp-altaar*	88	73	1050
Rubens P.P.	*Diogenus een man zoekende tusschen rotsen*	1,98	3,14	500
Rubens P.P. school	*Heilige Familie*	40	28	1350
Ruysch R.	*Bloemen*	83	65 1/2	3200

SCHILDERS	KOOPERS	VEILINGEN, WAAR VROEGER VERKOCHT, PRIJZEN ENZ.
Bega C.	A. de Pret	Geteekend: C. Bega, 60.
Berckheyde G.	Sedelmeyer	1851, Van Saceghem, van Gent, te Brussel, fr. 1050. Get. G. Berkk Heyde.
Bol F.	Kohlbacher	Herman De Kat, te Dordrecht. Get. R. Brakenb.
Brakenburgh R.	Michel (Meinz)	
Brouwer A.	Rijksmuseum	Beschreven door A. Houbraken. 1835, Van Rotterdam, fr. 800; 1856, ridder de Koninck van Merckem, fr. 1450. g. Brouwer.
Brouwer A.	A. de Pret	1795, De Calonnes.
(Coques) Kocks G.	De Paeuw	1851, Van Saceghem. Get. Gonzalo *fecit*, 1657.
(Coques) Kocks G.	H. Doyne	1857, dr. Decordes, Brussel.
(Coques) Kocks G.		
(Coques) Kocks G.	F. Burton voor Londens Nationale galerij.	dr. Decordes, Hiervan bezit de heer E. Trachez te Antwerpen de schetsen.
(Coques) Kocks G.		
(Coques) Kocks G.		
(Coques) Kocks G.		
Cuyp A.	J. Hollender Suermondt (Aken)	Geteekend A.C.
Cuyp A.		Geteekend A.C. 1851, Van Saceghem fr. 7700.

De Heem J.D.	V. Le Roy	1856, ridder de Koninck van Merckem. Get. J.D. De Heem *fecit*, 1667.
De Keyser T.	J. Hollender	Get. TDKeyser, 1690. } 1853, Van Camp, te Antwerpen.
De Keyser T.		Get. TDK. 1640. } 1853, Van Camp, te Antwerpen.
De Lairesse G.	Pauwels	1851, Van Saceghem, fr. 160.
De Pape A.	Pr. v. Arenberg	1851, A.W.C. baron van Nagell van Ampsen, 's-Hage, 1851, gl. 910 aan E. Le Roy, Brussel. Get. A. De Pape.
Desportes F.	Gauchez	1851, Van Saceghem.
De Vos P.	Rijksmuseum	1867, De Salamanca Parijs. Get. P. De Vos *fecit.*
De Vos C.	A. de Pret	1870, Du Blaisel Parijs.
De Vos C.	L. Lampe	1870, Du Blaisel Parijs Get. C. De Vos, f. a^{o} 1622.
De Witte E.	E. Kums	1862, Baillie, Antwerpen, fr. 600. Get. E. De Witte.
Fijt J.	Rijksmuseum	1867, markies de Leanges en Salamanca.
Fijt J.	Pr.v. Arenberg	1851, Van Saceghem, fr. 700.
Haagen F.	F. Gisler	1852, Charlé de Waspick, Brussel. Get. F. Haagen, 1686.
Hackaert J.	De Stuers	1851, Van Saceghem, fr. 1000. Get. Hackaert.
Hackaert en V. d. Velde.	De Stuers	1851, Van Nagell van Ampsen, gl. 280, E. Le Roy. Get. J.H.
Hals F.	J. Hollender	
Hondecoeter M.	Sir H. Barron	Geteekend M. D'Hondecoeter.
Huysmans C.	Nat. Gal. Dubl.	1852, Nieuwenhuys vader, Brussel.
Huysmans C.	E. Brugman	1857, Dr. Decordes.
Huysmans C.	E. Brugman	1857, Dr. Decordes.
Huysmans C.	Clarembaux	Chapuis.

Jordaens J.	A. Allard	1851, Van Saceghem, fr. 1075.
Jordaens J.	A. Allard	1866, C. Cels, Brussel.
Lingelbach J.	Lasquin	1851, Van Saceghem, fr. 600. Get. J. Lingelbach.
Miel J.	F. Delehaye	1851, Van Saceghem, fr. 460.
Mignon A.	V. Le Roy	1855, Nieuwenhuys vader. Get. Mignon *fecit.*
Moucheron F. & Van de Velde.	F. Michel	1861, D. Van der Schrieck, Leuven, fr. 1710. Get. M.F.
Neefs P. & Franck.	F. Delehaye	1827, P.F. Tiberghien, Brussel, D. Van der Schrieck, fr 2750. Get.
Netscher.	P.E. Nicolié	1853, Van Camp, Antwerpen. Get. Netscher *fecit*, 1679.
Peeters B.	Bouqueau	Get. B. Peeters *fecit*, 1641.
Peeters B.	Dahl	1853, Van Camp.
Potter P.	Suermondt	1851. Van Saceghem, fr. 1700. Get. P. Potter, 1650.
Quellin E.	A. de Pret	1852, Van den Steen de Jehay (Brussel) get. E. Quellinus.
Rubens P.P.	Sedelmeyer	Gegraveerd door J. Suyderhoef.
Rubens P.P.	Deschamps	Op koper gegraveerd door Van Thulden, in het werk: *Pompa introitus principis Ferdinandi Austriaci.*
Rubens P.P.	Caratheodori	1862, J.P. Weyer te Keulen, { schetsen der deurschilderingen van het hoogaltaarstuk der O.-L.-Vrouwekerk te Mechelen.
Rubens P.P.	Deschamps	1862, J.P. Weyer te Keulen, { schetsen der deurschilderingen van het hoogaltaarstuk der O.-L.-Vrouwekerk te Mechelen.
Rubens P.P.	A. Allard	Schets, afkomstig uit O.-L.-Vrouwekerk te Antwerpen.

Rubens P.P.	Pauwels	Hetzelfde onderwerp, door Rubens, bestaat in de Louvre te Parijs en te Munchen.
Rubens P.P. school	V. Le Roy	Graaf Cornet, Brussel.
Ruysch R.	B[o]n Oppenheim	1852, Charlé de Waspick, Brussel.

SCHILDERS	ONDERWERP	HOOG	BREED	PRIJS FRANKS
Snijders F.	*Keukenvoorraad*	1,13	1,75	8700
Snijders & J. Wildens	*Uilenjacht*	64	1,15	1700
Soolmaker J.F.	*Landschap met dieren*	38 1/2	34 1/2	2050
Sorgh H.M.	*Kaartspelers*	41	54	1400
Steen J.	*De chirurgijn*	36 1/2	30	3600
Teniers D. de jonge	*Rooker*	25	32	6000
Teniers D. de jonge	*Dronkaard*	28	37	8750
Teniers D. de jonge	*Antonius' bekoring*	53	73 1/2	11,600
Teniers D. de jonge	*Landschap*	41	64	13,000
Teniers D. de jonge	*Prediking van den H. Antonius*	55 1/2	75 1/2	2,100
Teniers D. de jonge	*Zicht in Vlaanderen*	79	1,28	3000
Teniers D. de jonge	*Landschap*	64	98	2800
Teniers D. de jonge	*Heilige Antonius in de rots*	40	57	1800
Terburg G.	*Het tooisel*	49	34 1/2	26,000
Terburg G.	*Mansportret*	28 1/2	21 1/2	3900
Uchtervelt J.	*Kantwerkster*	47 1/2	38	1400
Van Aelst W.	*Wild en jachtgerief*	78	74	3100
Van Bassen & Lebrun	*Kerk met volk*	55	70	525
Van Ceulen Janssen C.	*Mansportret*	72	59	750
Van Craesbeek	*Herbergtwist*	54 1/2	75	2500
Van Craesbeek	*Bezoek bij den geneesheer*	63 1/2	48 1/2	3100
Van der Meulen	*Ruitergevecht*	54	84	18,500

Van de Velde A.	*Wintervermaak*	30 1/2	38 1/2	9500
Van de Velde de jonge	*Zeegevecht*	40	50	6600
Van Dijck A.	*Maria - Louiza van Taxis*	75 1/2	61	26,300
Van Dijck A.	*Portret van president Roose*	61	49 1/2	4,500
Van Dijck A.	*Portret van president Roose A. Van Stalbent*	25 1/2	17½	3000
Van Dijck A.	*Portret van president Roose H. Van Balen*	25½	17½	2050
Van Dijck A.	*Portret van president Roose Van der Geest*	35½	25	3100
Van Dijck A.	*De Kalvarieberg*	48	35	2800
Van Goyen J.	*Zeehaven*	33	41	8000
Van Goyen J.	*Landschap*	35	47	5100
Van Helmont M.	*Binnenhoeve*	80	1.14	2100
Van Herp G.	*Mattheus' roep*	78	95	850
Van Hughtenburgh	*Gevecht*	53	62	1020
Van Mieris F. en W.	*Heilige Familie*	34½	35½	1350
Van Oosterwyck M.	*Bloementuil*	61	47 1/2	1500
Van Ostade A.	*Herbergpolitiek.*	22	19	5000
Van Ostade I.	*Reizigersrust*	54 1/2	45½	16,000
Van Ravesteyn	*Vrouwsportret*	67	56	1100
Van Tilborch G.	*Vlaamsch feest*	1,50	2,04	11,000
Van Uden Luc	Landschap	1,33	1,81	1900
Van Utrecht Ad. en Teniers de jonge	*Keukenvoorraad*	1,26	1,58	7700

Van Verendael N.	*Halfverheven beeldw. omringd met bloemen*	1,12	85	2500
Van Vliet H.W.	*Binnenkerk*	1,07	84	1,900
Weenix J.B.	*Slapend herderin*	71½	59½	3100
Wouwermans P.	*Ruitergevecht*	44	39 1/2	1650
Wyck T.	*Alchimist-werkhuis*	47	40	2100

SCHILDERS	KOOPERS	VEILINGEN, WAAR VROEGER VERKOCHT, PRIJZEN ENZ.
Snijders F.	Pauwels	1862, Baillie, Antwerpen, fr. 825.
Snijders & J. Wildens	Suermondt	1851, Van Saceghem. Get. F. Snijders, *fecit.*
Soolmaker J.F.	Nat. Galerij Dublin	1853, Van Camp. Get. F. Solemaekers.
Sorgh H.M.	Sedelmeyer	1851, Van Nagell van Ampsen, gl. 300, aan Et. Le Roy. Get. M. Sorgh.
Steen J.	Foucart	1860, d'Hane de Steenhuyse, van Gent, te Parijs. Get. J. Steen.
Teniers D. de jonge	P. Crabbe	Get. D. Teniers *fecit.*
Teniers D. de jonge	Deschamps	Get. D. Teniers *fecit.*
Teniers D. de jonge	Rijksmuseum	Get. D. Teniers *fecit.*
Teniers D. de jonge	de Potemkin	Get. D. Teniers *fecit.* Hertog de Valentinois, Parijs.
Teniers D. de jonge	V. Le Roy	Wellesley en Charlé de Waspick. Get. D.T.
Teniers D. de jonge	Sedelmeyer	1851, Van Saceghem.
Teniers D. de jonge	E. Brugman	La Villestreux
Teniers D. de jonge	P. Crabbe	La Villestreux
Terburg G.	W Thibaudeau	1776, Blondel de Gagny; 1778. Dulac; 1816, Villiers; 1823, La Peyrière, Parijs; 1857, Th. Patureau fr. 7800 aan Et. Le Roy. Het stuk is beschreven door Smith in zijn *Catal. Raisonné*, t. IV, p. 124, n^{r} 19.

Terburg G.	Kohlbacher	1822, Robert de Saint Victor.
Uchtervelt J.	Sedelmeyer	1856, ridder de Koninck.
Van Aelst W.	V. Le Roy	1851, Van Nagell van Ampsen, gl. 235, aan Et. Le Roy.
Van Bassen & Lebrun	P.E. Nicolié	La Villestreux.
Van Ceulen Janssen C.	Sedelmeyer	1866, C. Cels, Brussel. Get. C. Jansen Van Ceulen *fecit*, 1654.
Van Craesbeek	A. de Pret	1853, Van Parys, Brussel; 1860, Piérard van Valencyn, Parijs. Get. J.V.C.B.
Van Craesbeek	P. Crabbe	
Van der Meulen	Jd'Oultremont	1869, d'Hane de Steenhuyse. Get. A.F.V. Meulen, 1664.
Van de Velde A.	Antw. museu^{m}	1851, Van Saceghem.
Van de Velde de jonge	V. De Stuers	Wellesley en Charlé de Waspick.
Van Dijck A.	J. Hollender	1851, Van Saceghem.
Van Dijck A.	Sedelmeyer	1853, Van Camp,
Van Dijck A.	Museum Gent	Grijsschildering.
Van Dijck A.	A. Coster	Grijsschildering.
Van Dijck A.	Foucart	1867, Stevens, te Parijs.
Van Dijck A.	Thiem	1870, Schollaert, de Heusch. Brussel.
Van Goyen J.	Sedelmeyer	1851, Van Saceghem fr. 520.
Van Goyen J.	Rijksmuseum	1851, Van Nagell van Ampsen, gl. 150, aan Et. Le Roy; kenners aanzien het voor een stuk van Pieter Molijn.
Van Helmont M.	A. Allard	1860, d'Hane de Steenhuyse. Get. M.V. Hellemont *fecit.*
Van Herp G.	Van Havre	Graaf van Cornelissen.
Van Hughtenburgh	V. Le Roy	1851, Van Saceghem, fr. 890 Get. J.V.H.
Van Mieris F. en W.	Sanford	1721, Desoubic; 1801, Trochin des Delices; 1808, Van der Pot-Groeneveld.

Van Oosterwyck M.	V. De Stuers	1856, de Koninck van Merckem.
Van Ostade A.	F. Michel	1840, Schamp van Aveschoot te Gent; 1843, Tardieu zoon, Brussel. Get. A.V. Ostade.
Van Ostade I.	V. Le Roy	1792. de Choiseul-Praslin; 1832, ridder Erard, Delamare; 1857, Vilain XIIII, Parijs, fr. 14,800; beschreven in den *Cat. raisonné* van Smith, n^{r} 26, werk van I. Van Ostade.
Van Ravesteyn	Greyson	Geteekend V.R. 1632.
Van Tilborch G.	Moens	1868, Graaf Cornet de Ways-Ruart. Get. Tilborch, 1658.
Van Uden Luc	E. Brugman	1862, Baillie, fr. 1260.
Van Utrecht Ad. en Teniers de jonge	Pr. v. Arenberg	1851, Van Saceghem, fr. 1100. Get. door den eerste, an^{o} 1649.
Van Verendael N.	Dezelfde	1862, Ballie, fr. 610, aan Wolff. Get. Nic. V. Verendael.
Van Vliet H.W.	Sedelmeyer	1852, Charlé de Waspick.
Weenix J.B.	Sir H. Barron	1819, ridder De Burtin, Brussel.
Wouwermans P.	Antw. museu^{m}	1853, Van Parijs, Brussel. Get. P. Wouwerman.
Wyck T.	V. De Stuers	1852, Charlé de Waspick.

Drie groote tafereelen, welke den gang van het huis versierden, op doek geschilderd door Cornelis Schut, n^{r} 105-107 van den catalogus, zijn niet verkocht. Zij stellen voor: *De muziek en de zang*, 2^{m}58 hoog 3^{m}30 breed; *Sterrekundige berekening*, 2^{m}58 hoog 2^{m}28 breed; *Rekenkunst*, 2^{m}58 hoog en 1^{m}65 breed.

Tentoonstelling van kunstnijverheid te Rijssel.

De door ons op blz. 28 aangekondigde Rijsselsche tentoonstelling, welke wij dezer dagen bezochten, is zeer merkwaardig. Het paleis Rameau, waarin zij gehouden wordt en dat uitnemend voor zulke doeleinden geschikt is,[1] vormt een langvormig dubbel vierkant met zeer f r a a i e n gevel en een voorgebouw waarin rechts een bureel en links eene portierswoning gevestigd zijn. De ruime ingang voert tot eene zeer hooge z a a l m e t r u i m e bovengaand e r i j e n , die m e n b e r e i k t langs eene dubbele trap, terwijl aan het uiteinde der groote zaal zich nog twee wenteltrappen bevinden; achter het geheel uit w i t t e s t e e n opgetrokken paleis, staat een zeer hoog rondvormig gebouw, uit ijzer en glas gemaakt, hetwelk tot stedelijke broeikas dient en een wezenlijke wintertuin heeten mag. Aan den rechterkant van het paleis is een hulplokaal opgericht en ook in den tuin zijn vele voorwerpen tentoongesteld. Aan de linkerzijde van het gebouw verschaft eene herberg eene gemakkelijke gelegenheid om eten en drinken te bekomen. Het aantal tentoonstellers was 282; natuurlijk gaat het aantal ingezondene voorwerpen dit cijfer verre te boven. De onderscheidene vakken, waaraan de tentoonstelling was gewijd, waren zeer goed vertegenwoordigd. Tusschen de tentoonstellers hebben wij er een 100-tal uit ons land geteld; meestal van Brussel. De talrijkste inzenders, wat uit den aard der zaak zeer verklaarbaar is, leverde de stad. Rijssel. Ook Parijs en andere Fransche steden hadden zich niet onbetuigd gelaten. Uit Engeland, Holland, Italië en Oostenrijk (Weenen) merkten wij enkele inzendingen op. Wij zagen fraaie kroonlichters, kandelaren en voorwerpen in geslagen ijzer van A. Acolet (Compiègne), D. De Degauquier,[2] C. Dumont, J. Lelon (Elsene-Brussel), P. Schrijvers, van de *Société anonyme de St.-Sauveur* bij Atrecht, E, Tellier, J. Verhoogen (Brussel), Wauters-Koeckx (St.-Jans-Molenbeek), Th. Buisine (Santes); prachtige marmeren schouwen van F. Boucneau (St-Gillis-Brussel), R. Busiau (Bergen), van ge broeders Deffrennes, E. Deliens Levasseur, A. Destresbecq (Tourcoing), F. Dubar (Roubaix.), L. Evrard (Brussel); voorwerpen in dusgenaamd kunstmarmer, mozaïeken enz. van D. Delgutte, Mora-Fabien en A. Morel. Tusschen de hardsteenen voorwerpen enz. zagen wij eene uitmuntende schouw in den stijl der kunstherbloeiing en vazen (stijl Lodewijk XV) door Gauthier, Lestienne en c^{o}, van Soignies; modellen van bouwkundige sieraadwerken van J. Houtstont (Brussel); gebeeldhouwde schouwmantels, parketten, vensterluiken, lijsten, enz. van H. Chantry, Tasson en

(1) Dit paleis werd, met daartoe bij testament door den heer Rameau vermaakte gelden, gebouwd op eenen door de stad Rijssel beschikbaar gestelden grond, aan de Roubaixplaats, om voor landbouwtentoonstellingen en zekere kunstfeesten te dienen. Zie daarover ook onzen jaargang 1876, blz. 57.

(2) Tentoonstellers, van wie geene woonplaats vermeld is, behooren tot de stad Rijssel.

Washer, *Société anonyme Franco-Belge* (Brussel), A. D a m m a n en Cassard (idem), E. Delemotte - Ladein, V. Facq, E. Rouzé, A. Seidel, Evrard, A. Flament; bronzen deurkrukken, dusgenaamde p o m p e n (draairoeden) voor ramen enz. v a n H. Dandois (Brussel), Fougnies-Barigand (Peruwelz); marmer-, hout- en sieraadschilderingen van E. M a l i v o i r (Amiens), A.J. Patou (Compiègne).

T u s s c h e n d e prachtmeubelen en kerksieraden waren puike werken van F. Allewaert (IJperen); A. Brambilla (Venetië); Buisine, Rigot en zoon;. Butel (Duinkerke); J. Delemar, L. De Meuter (Brussel); van J.A. Goyers (Leuven) zagen wij een schoonen uit eikenhout bewerkten predikstoel.

Snaar- en speeltuigen van P. Bailly, R.G. Deckers, Gautrot aîné & co (Parijs), Gavioli zoon.

Beschilderd plateel en porselein van L. Bélangé, A. De Mol (Brussel); mej. M.A. De Vaux-Bidon (Parijs); gebroeders Fourmaintraux.

Open vuren, brandkassen, wapens enz. van A. Berlinguez, E. Blanchard, V. Blancho, F Bondues, G. Declercq, L. Degrisse, J. De Grijse-Werbrouck (Tourcoing), gebroeders De Surmont, H. Divoir.

Sieraadpaneelen in gebakken aarde van A Boussard.

Sieraadschilderingen van L. Defernez. A. Florent, De Ligne-Verlat, P. De Munter, G. Janlet (Brussel).

Versierde glazen en spiegels van F. Brigode (Brussel).

Verrekijkers in parelmoer, ivoor enz. door Cahen, van Parijs.

Gastoestellen van H. Deldal.

Glasschilderingen van G. Doens, H. Evaldre, R.M.P. Durrieu (Parijs).

De 5^{e} afdeeling bevatte eene echt bonte verscheidenheid van voorwerpen, waaronder heliogravuren, haarwerken en zelfs suikerwerk; hoe beide laatste in den catalogus bij druk en graveerkunst gerangschikt kwamen, is ons een raadsel. Opmerkelijk en in allereerste plaats de aandacht boeiende waren de uitmuntende plaat en drukwerken, der veeltalige drukkerij van de *Augustijnvereeniging*, bezorgd door de heeren Desclée, De Brouwer & co (Brugge en Rijssel), schoolboeken, werken over kunst en oudheid, prachtkleurendrukken, volksprenten, almanakken enz. enz. Verders de plaat- en letterdrukken der *St.-Jan-Evangelistvereeniging*, bezorgd door de heeren Desclée, Lefebvre &. co, te Rijssel en Doornik, welke firma ongeëvenaard uitmunt in het drukken van kerk- en misboeken, in den zoo statig godsdienstigen middeleeuwschen stijl. Als proeve van bewerking deelen wij hier een paar daarop betrekkelijke houtsneden mede. De eerste, ontleend aan eene prachtuitgave

van den bijbel, verbeeldt *Davids zalving door den profeet Samuel*, naar aanleiding van den tekst: I Boek der Koningen, XVI, 13: ‘Samuel nam dus den oliehoorn, en zalfde hem te midden zijner broeders en de Geest des Heeren kwam in hem op dien dag en nadien’; de tweede is het drukmerk van het huis Descleé, Lefebvre & co, te Doornik; deze firma voert buitendien nog een drukmerk met een opschrift dat ontleend is aan een tot haar gericht schrijven van Z.H. Pius IX: *Operam non perdit qui colaborat*, wat in het Nederlandsch wil zeggen: *Hij die medewerkt verliest zijne moeite niet.* De heeren Desclée, Lefebvre & co stelden ook uitmuntend keurig bewerkte banden van boeken in middeleeuwschen stijl ten toon. Van de Brusselsche lettergieters A. en F. Van der Borght waren op de tentoonstelling oude en hedendaagsche drukletteren, muzieknoten, platen, enz. V. Tribout en F. Waroux (Parijs) stelden fraaie gravuren op ivoor, koper, staal enz. ten toon.

Eene bijzondere melding zij gemaakt van de fraaie nijverheidsteekeningen voor kanten, weefsels, tapijten, ijzerwerk, gouden en zilveren werken enz. van C. Stiers, P. Desaucourt, (Uccle bij Brussel); zeer nette kleurendrukken waren ingezonden door S. Czeiger (Weenen) en L. Danel; goede steendrukken door R.F. De Boeve en H. Leys (Brussel).

Ook van keurige lichtbeelden, sommige bij electriek licht vervaardigd, was de tentoonstelling goed voorzien, onder andere door inzendingen van mev. Dupont geb. Geruzet, Reifferscheidt en Sophie, allen te Brussel, J. Ferrand, A. Mallart en C. Houppe (St.-Omer).

De academische en andere jongens- en meisjesscholen hadden zeer verdienstelijke werken uitgepakt.

Lebègue & co, van Brussel, hadden een rijken voorraad schoolwerken en dito gerieven ingezonden.

Zonder eenig voorbehoud mogen wij de getuigenis afleggen, dat de tentoonstelling een goed figuur maakte; de bezoekers betoonden er zich zeer voldaan over, in zooverre wij hebben kunnen merken en van verschillende zijden te weten kwamen. Er is ons ook verzekerd, dat zij voor ettelijke inzenders reeds terstond tot het aanknoopen van niet te versmaden betrekkingen heeft geleid.

D.V.S.

Letternieuws,

uitgegeven door de vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels onder leiding van J.F. Van Someren, adsistent der universiteitsbibliotheek te

Amsterdam, geeft in zijn 5e nummer, gedagteekend van 1 Juni 1882, het volgende te lezen:

'HET ORGAAN DER KUNST TEN ONZENT. Onder dezen titel schreef Simon Gorter in *de Gids* van 1861 een als altijd keurig gestileerd opstel. Waarom we er nu, ruim twintig jaren later, aan herinneren? Omdat we thans meer dan ooit het gemis van een orgaan der kunst ten onzent betreuren. De *Kunstkronijk* is langzamerhand een oud besje geworden, met moeite haar kwijnend leven door eene verloting in stand houdende. Tekst? voornamelijk romantische lectuur; platen? in hoofdzaak gravures van of naar buitenlandsche meesters. Prijs? zoo hoog, dat alleen goed gespekte beurzen den aankoop kunnen bekostigen. Ook de *Nederlandsche Kunstbode*, eenmaal een veel belovend plantje, is ter ziele; ze overleed, zegt men, "om redenen van huishoudelijken aard." De *Nederlandsche Spectator* geeft, wel is waar, nu en dan degelijke artikelen over Nederlandsche kunst en kunstgesehiedenis, maar is daarmeê al spaarzamer en spaarzamer. Is het niet verklaarbaar, dat we thans reikhalzend uitzien naar een nieuwen tolk der kunst? Zou een orgaan, dat zich ten taak stelt om zoowel de geschiedenis van het kunstverleden der Nederlandsche gewesten aan te vullen en op te bouwen als om het wezen en den voortgang der hedendaagsche kunst te schetsen en aan te toonen; - dat de werken der kunstenaars door tekst en platen beide aan het publiek bekend maakt en den kunstzin van het publiek ontwikkelt, leidt en ter toepassing aanmoedigt, - zou zulk een orgaan, vragen wij, geen kans op bestaan hebben? Een zoodanig tijdschrift was vroeger in België *De Vlaamsche School*, prijzenswaard door tekst, door platen en door billijken koopprijs. *Waarom die uitgave gestaakt is, weten wij niet.* Och, mochten Nederlandsche als Vlaamsche letterkundigen en kunstbroeders de handen in eenslaan, en een tijdschrift vestigen, dat den goeden tekst en de fraaie uitvoering van den *Kunstbode* en *De Vlaamsche School* in zich vereenige! Dat deze regelen daartoe het hunne bijdragen!

Q.N.'

Schrijver van vorenstaande regelen schijnt nopens België minder goed ingelicht te wezen dan zijne medewerking aan een blad voor de belangen des boekhandels mocht doen verwachten. Immers de uitgaaf van de *Vlaamsche School*, die haar 28sten jaargang beleeft, is gedurende al dien tijd nooit opgeschorst of gestaakt geweest.

Hoe eene moeder handelen moet.

Zoo heet het nieuwe pennenvruchtje, dat *de Vriend Frans* zijnen gemoedelijken Vlaamschen lezers aanbiedt.

Reeds bij het doorlezen van de eerste bladzijden zien wij met genoegen, dat het boekje vol werkelijkheid is en ons eene getrouwe schets geeft van het nederig volksleven in Antwerpen. De gedachten zijn eenvoudig, de toestanden naar waarheid geschetst, en sommige trekken zijn waarlijk met gevoel en gloed geschilderd.

Wij wenschen er den schrijver geluk mede; maar - dat ongelukkige *maar* - wat taal aangaat, zijn wij het, voornamelijk in de tien eerste bladzijden, met den Vriend Frans volstrekt niet eens. Immers wat eerst en vooral van eenen schrijver

vereischt wordt, is dat hij zijne taal machtig is, deze zuiver schrijft en de juiste beteekenis en kracht der woorden kent.

Wij lezen echter tot zelfs driemaal op ééne bladzijde (dus geen drukfout) het woord *kindheid* in plaats van *kindschheid.* Op diezelfde bladzijde ontmoeten wij nog: *en ging een groep makkers vervoegen*, voor: en ging *zich bij* een groep makkers *voegen.*

Ook merken wij op, dat *krijten* door goede schrijvers alleen gebruikt wordt om smart te uiten. De Vriend Frans laat den jongen krijten van *vreugd;* waarom niet *juichen?*

Verder stooten wij op eenige woorden, die wij nog nergens hebben gevonden, als: ‘al de uitdrukkingen van zijn gemoed op een enkel *uitpunt* te doen samenkomen.’ Dat uitpunt doet ons bijna aan een *mispunt* denken. Het *gezinnig* (?) ‘goeden avond’ uitsprekend.

Op bladz. 7 noemt de schrijver de kindschheid een ‘*enkele stond* van die lange overzeesche vaart die men het leven noemt, en een *traagloopend uur* dat zoo onbekommerd en ergeloos wordt doorgebracht,’ Die kindschheid, die tegelijkertijd *een enkele stond* en *een traagloopend uur* is, is waarlijk verheven.

Op bladzijde 8 lezen wij: ‘bemint de goede vrouw haren zoon met al de *snaren harer ziel.*’ De goede vrouw zou zeker verwonderd staan te zien, indien men haar vertelde, dat hare ziel snaren had, even als eene viool Och, laat ons maar geen muziek maken, en laat zij haar kind slechts met al *de krachten* harer ziel beminnen, dat is waarlijk al schoon genoeg.

Mocht de schrijver in het vervolg zulke kleinigheden vermijden, dan zullen zijne werkjes, wij zijn er verzekerd van, niet alleen door het volk, maar ook door het letterkundig publiek met genoegen gelezen worden.

K...

Rodenbach's laatste werk.

Ten jare 1878 werd er, ter gelegenheid van de vijf en twintigste verjaring der stichting van ons Nederlandsch tooneel, door het gemeentebestuur van Antwerpen, eenen prijskamp voor dramas, tooneel- en kluchtspelen uitgeschreven. De zes uitgeloofde prijzen voor die drie vakken bestonden gezamenlijk in eene som van 3000 fr.; er was dus eene mooie duit te winnen, en zooals te voorzien was, aan mededingers was geen gebrek: er werden niet minder dan negen en dertig stukken ingezonden, en dertien personen, tooneelisten en letterkundigen, werden van ambtswege veroordeeld om die allen nauwkeurig te lezen en de zes beste er van aan te duiden.

Deze kweten zich met veel iever van die niet zeer aangename taak: al de prijzen werden door Noord-Nederlandsche tooneelschrijvers weggedragen, iets wat de Zuid-Nederlandsche zeker niet tot eere strekt en doet veronderstellen dat zij bij hunne Noorderbroeders nog verre ten achter staan.

Tusschen de drie en dertig in de scheurmand geworpen stukken werd bij nader onderzoek, door den voorzitter van de jury, een lijvig, klein geschreven drama, getiteld: *Goedroen*, opgevischt, dat, alhoewel ter opvoering ongeschikt, zeer verdienstelijk bevonden werd en aan hetwelk ten slotte, als aanmoediging, een gouden gedenkpenning werd toegekend. Een dozijn andere inzenders moesten zich met eene eervolle melding getroosten; maar voor de twintig overige, - dus meer dan de helft! - bleef het vonnis onverbiddelijk: zij waren gewikt, gewogen en teenemaal onbeduidend verklaard.

De schrijver van GOEDROEN was een veelbelovend 22-jarige jongeling, destijds student in de rechten aan de hoogeschool van Leuven. Kort nadien gaf hij een

bundeltje verzen in het licht, getiteld: *Eerste gedichten*, waarover in een der vorige jaargangen van dit tijdschrift[1] eene gunstige beoordeeling voorkomt. Die lofspraak moet hem nog eenige oogenblikken van vreugde hebben verschaft, en hij zette zich onverdroten aan het verbeteren en omwerken van zijn *Goedroen*, tot hem eensklaps, op 23 Juni 1880, door den dood de veder uit de hand werd gerukt; hij was te Roeselare geboren en nauwelijks 24 jaren oud.

Door het uitgeven van het drama hebben zijne vrienden zijnen laatsten wensch volbracht en hem tevens eene eerezuil willen stichten. Het boek is thans te Gent, bij Ad. Hoste, van de pers gekomen, onder den eenigszins gewijzigden titel: *Gudrun,* spel in vijf bedrijven. Die vijf bedrijven, ruim 200 bladzijden, in rijmlooze dichtmaat, getuigen dat de jeugdige schrijver kennis aan kunst paarde, al springen er u onder de lezing dan ook wat al te veel West-Vlaandersche woorden en uitdrukkingen tegen het hoofd. Als een staaltje van zijnen schrijfstijl laten wij hier den berijmden *Prologus* van het drama volgen:

> De Dichter droomt en pegelt door de nevelen der tijden,
> en ziet een groot volk stijgen soms uit wilde reusenstrijden,
> en wen dat volk in kampen bloeit, dan roept hem naar 't Tooneel
> een Dichter en herschept hem in een reusig tafereel,
> tot voorbeeld en begeestering, der Vaderen grootsche kampen.
> De Dichter droomt en ziet rond zich uit eeuwenlange rampen
> een volk herleven, *zijn* volk, dat, spijts hoon, verraad en nijd,
> met stille, ja, maar taaie kracht, om zijn herworden strijdt.
> Hij ziet, al is de stonde ook vol teleurstelling en dreigen,
> in zijn gedacht ter kimme soms een blijden dagraad stijgen,
> vergeet te roeken of hem wel de kracht gegeven werd
> tot hooger schepping, baart allengs en voedt in geest en hert
> een gansche wereld Helden met hun raad en daad en streven,
> herschept zich het verleden, voelt de tijden in zich leven,
> en dicht. En 't is een spel, een wild en krielend Heldenspel.
> Och! treft, begeestert, plet het niet genoeg, hij vreesde 't wel,
> maar, is zijn spel niet machtig, nu de herten toe te wringen,
> verzuchtend, dan de scharen in begeestering te doen zingen,
> vooruit toch! 't Is een poging, 't is een wenk, een voorspook van
> hetgene aan 't stijgend dietsche volk de Toekomst schenken kan,
> en zal, wanneer zijn Schouwburg eens, zijne echte stem hervonden,
> synthesis aller Kunst, den roem van Dietschland zal verkonden.

In eene zeer uitgebreide voorrede trekt Rodenbach, ter verdediging van zijn geliefd West-Vlaamsch dialect, te velde, tracht er het nut van te doen uitschijnen en breekt, als een dapper ridder, er menige lans voor. Verder toont hij het belachelijke aan der voortdurende miskenning van talentvolle prozaschrijvers en dichters, naar gelang deze katholiek en gene liberaal zijn; ook wijst hij, bij name, onderwijsgestichten aan, zelfs geestelijke seminariën - 't is waarlijk Gode geklaagd! - waaruit de Nederlandsche taal stelselmatig verbannen en streng wordt buitengesloten. Volgaarne zouden wij een brok uit die wezenlijk belangrijke voorrede overnemen, doch zij vormt als het ware een geheel en beslaat niet minder dan dertig bladzijden druks. Men koope het boek; het kost slechts 2 fr., en de voorrede alleen is wel degelijk het dubbel waard.

Antwerpen.

J. STAES.

(1) Zie de *Vlaamsche School*, jaargang 1879, blz. 169-170.

Kroniek.

Antwerpen. Blz. 33 hebben wij gemeld, dat door het gemeentebestuur aan 10 Antwerpsche beeldhouwers gelegenheid ging gegeven worden om kleinmodellen voor een zittend beeld van Hendrik Conscience in te dienen. Buitendien werd ook de beeldhouwer G. Van Beurden tot de inzending van een model toegelaten. De inzendingen moesten geschied zijn in de laatste week van Juni. Het gemeentebestuur ontving in den gestelden tijd 4 modellen en een dag te laat nog een model.

- Overeenkomstig de vooruitzichten waarvan wij melding maakten op blz. 27, heeft de gemeenteraad, na de voordracht van een verslag door den heer schepen Joseph Lefebvre, goedkeuring verleend op een ontwerp van den heer stadsingenieur G. Royers, volgens hetwelk bovenop de goederenloodsen, die op de Scheldekaaien zullen gebouwd worden, tusschen de St.-Jansvliet en de Boterrui en tusschen het Kranenhoofd en de Koolvliet, wandelterrassen zullen aangelegd worden, die 10 1/2 meter breed zullen zijn. De gezamenlijke lengte van de wandel-terrassen, bovenop de goederenloodsen, zal dus 550 meters bedragen. In het midden van de Werf, rechtover het Burchtplein en verderop, over eene lengte van meer dan 200 meters en eene breedte van 100, worden geene afdaken gezet en zal het gezicht van de Schelde door niets belemmerd zijn. De terrassen zullen zich op omtrent 7 of 8 meters afstand van den boord van het water bevinden en circa 6 meters hoog zijn. Zij zullen, langs meer dan eene trap, gemakkelijk te bereiken wezen.

Brussel. De keurders van den driejarigen prijskamp van Fransch-Belgische tooneelletterkunde hebben van de Fransche tooneelstukken van Belgische schrijvers uit de jaren 1877-80-81 niet een bekronenswaardig geoordeeld.

- *Koninklijke academie van schoone kunsten.* Er zal dit jaar een groote prijskamp van schilderkunst plaats hebben tusschen de leerlingen en oud-leerlingen van dit gesticht welke de 30 jaren niet bereikt hebben en vroeger onderscheidingen in teeken- of schilderkunst bekwamen. De uitgeloofde prijs beloopt 1000 fr. De inschrijving had plaats aan de academie den 6^{n} Juli van 9 tot 12 ure; de prijskamp zal plaats hebben van 10 tot 12 Juli.

- De heer Van Rysselberghe, die als weerkundige aan het observatorium verbonden is, heeft een middel gevonden hetwelk toelaat om telegraafdraden te doen dienen voor telefoonverkeer, zonder dat daardoor hunne kracht tot overbrengen van telegrammen in het minst gehinderd wordt. De eerste proeven werden genomen tusschen Oostende en Brussel en het draadgesprek had met zooveel gemak plaats alsof de twee punten maar eenige honderde meters van elkander waren verwijderd. Proeven tusschen Brussel en Parijs slaagden even goed.

Brugge. Met steeds vernieuwd genoegen onthalen wij de berichten die van tijd tot tijd voorkomen omtrent het herstellen van oude fraaie huisgevels in hun oorspronkelijken staat. Aangenaam was het ons dan ook in de *Brugsche Beiaard* van 17 Juni te lezen, dat een schoone oude huisgevel in de St.-Jacobstraat, toebehoorende aan den geneesheer Van der Ginst, op onbekrompene wijze hersteld wordt volgens het plan waarnaar hij werd gebouwd.

Buitenland.

's-Gravenhage. Voor het rijksmuseum is voor 250 gl. eene schilderij gekocht die zich op het stadhuis te Tholen bevond en *Het laatste oordeel* voorstelt. De aankoop schijnt hoofdzakelijk om de geschiedkundige waarde van het stuk gedaan te zijn.

Haarlem. Jonkneer Fabricius van Leyenburg heeft onder zekere voorwaarden van vruchtgebruik aan het gemeentebestuur meer dan 50 schilderijen en een aantal lichtteekeningen vermaakt. De gemeenteraad heeft deze making aangenomen den 14^{n} Juni.

Parijs. Jan van Beers had twee schilderijen ingezonden op de tentoonstelling van schoone kunsten: *De ingescheepten* en zijne bekende *Lilly* (zie blz. 27), dit laatste stukje in eene lijst achter glas gezet. Misnoegd omdat het schilderijtje zeer hoog, namelijk op de derde rij, was gehangen, heeft de schilder het glas met eene laag vernis doen bedekken, zoodat er van de schildering niets meer te zien was. Hij liet dit bij verrassing doen door eenen werkman, dien hij met eene dubbele ladder en eenen pot vernis naar de pronkzaal had doen komen. De commissie over de tentoonstelling heeft de schilderij doen wegnemen.

- Een Spaansch kunstschilder Juan Antonio Gonzales had op de tentoonstelling van schoone kunsten eene kleine schilderij ingezonden, voorstellende een *Bezoek bij grootouders.* Omdat het stuk veel te hoog gehangen en dus slecht zichtbaar was, heeft Gonzales zich aangematigd zijn doek uit de lijst te komen snijden. Hij werd op de daad betrapt en heeft zich den toegang tot de tentoonstelling zien ontzeggen.

Rome. Men wil in deze stad in 1887 eene wereldtentoonstelling houden, waarvoor de gemeenteraad 3 millioen franks heeft gestemd.

Jeruzalem. Het volgende is ontleend aan het Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage van 3 Juni: ‘Men weet niet algemeen, dat de grafkelder, waarin het stoffelijk overschot van Abraham, Sara, Isaäc, Rebecca, Jacob en Lea, in de spelonk Machpelah bij Hebron, heden ten dage nog even ongeschonden is als ten tijde waarin het bijbelsch verhaal handelt. Het stoffelijk overschot van den aartsvader en der zijnen wordt in steenen sarcophagen bewaard. Sedert de kruistochten heeft geen christen daar ooit toegang gehad; in de laatste jaren hebben de Engelsche en Duitsche kroonprinsen, voorzien van firmans van den sultan, de daar ter plaatse opgerichte moskee bezocht; maar zij mochten niet verder gaan dan tot den ingang van de spelonk, die men zelfs nooit heeft willen verlichten in hun tegenwoordigheid. Een Italiaansch bouwkundige, de heer Pierotti, is, als Arabier vermomd, er in geslaagd, eenige treden af te dalen op de trap, die naar de spelonk leidt, en heeft daardoor de marmeren grafsteden kunnen zien, die naast elkander geplaatst zijn en waarin de eerste voorvaderen van het Israëlietisch volk, gebalsemd waarschijnlijk naar de Egyptische wijze, zich bevinden. Een veertien dagen geleden heeft, op last van den sultan, eene commissie het inwendige der grot in al haar onderdeelen nagegaan, ten einde te onderzoeken of er geene herstelling noodig of geene instorting te duchten was. Men heeft alles in den besten toestand gevonden; alleen de zijden tapijten, die de sarcophagen dekken, zullen door kostbaarder stoffen worden vervangen, welke de sultan zal zenden.’

Sterfgevallen.

Kapitein RAMAECKERS, een der verdienstelijkste officieren van het Belgisch leger, die met de Belgische uitzending in Afrika werkzaam was voor de beschaving van dit werelddeel en het openen aldaar van handelswegen ten nutte van den Europeeschen handel, is den 23^{n} Februari te Karema aan de gevolgen van den buikloop gestorven, nauwelijks 33 jaren oud. De overledene was een wetenschappelijk gevormd man, die in zijne omgeving zeer gewaardeerd werd en onder andere vele vrienden telde te Antwerpen, in welke stad hij tamelijk lang garnizoen gehouden heeft.

Eene bijdrage tot de geschiedenis der uithangborden.

Als eene bijdrage tot de geschiedenis der uithangborden in Antwerpen, geven wij de hier voorkomende kopersnede, uitgevoerd door eenen plaatsnijder die weinig of bijna niet gekend is. Hij bezat evenveel talent.

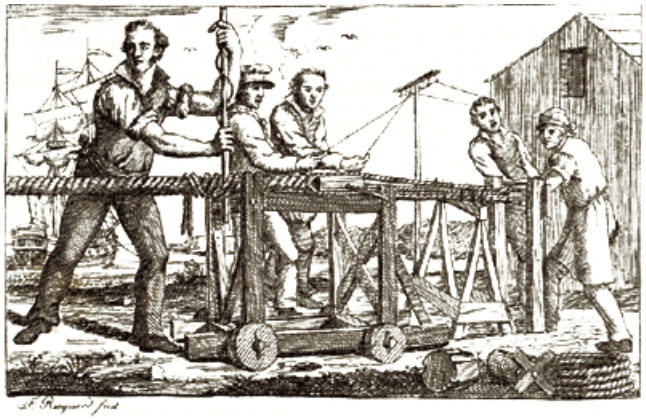

KOPERSNEDE VAN LUDOVICUS FRANCISCUS JOANNES RICQUIER 1760 + 1838.

In mijne jeugd bestond er te Antwerpen aan de Slijkpoortvest eene zeelbaan of koordendraaierij, welke plaats thans ingenomen is door gedeelten der oost- en westkaai van het verbindingsdok en door dit dok zelve, en voorts door huizen en magazijnen en een gedeelte der Bordeauxstraat; de zeelbaan was afgebeeld op een overgroot uithangbord, dat, aan den gevel van het Oostersch Huis vastgehecht, uitgevoerd was door den nog levenden en sedert vele jaren te Parijs gevestigden kunstschilder Louis Ricquier, geboren te Antwerpen den 16^{n} Augustus 1792 en die getrouwd is geweest met de zuster van M.I. Van Brée. Voor het schilderen van dit uithangbord dienden vrienden als modellen. De man van groote gestalte, die aan de linkerzijde voorkomt, was niemand anders dan des schilders kunstmakker en vriend Hendrik Rafaël Schaefels 1785 + 1857, dien wij vele jaren als een der verdienstelijkste leeraren van de Antwerpsche academie kenden, de vader onzer twee uitstekende schilders Hendrik en Lucas. Ouderen van jaren verzekeren ons, dat de twee in het midden voorkomende personen de portretbeelden zijn van den schilder zelf en dezes meester Pb. Van Brée 1786 + 1871, terwijl de twee mannen rechts de bazen Van Deurme en Rabot zouden wezen.

L. Ricquiers vader, maakte naar het uithangbord eene kopersnede welke wij hieronder mededeelen, en die door de meesters touwslagers J.B. Van Deurme en Rabot als adreskaart werd benuttigd.

Vader F. Ricquier moet nog meer platen gegraveerd hebben; zij kwamen ons echter niet onder het oog. Hij was in zijn leven aan het arsenaal te Antwerpen verbonden en overleed den 11^{n} October 1838 in het zinneloozenhuis zijner geboortestad. Hij was driemaal getrouwd, namelijk met Brigitta Joanna Josepha Larosse, Anna Maria Wolschot en Anna Catharina Godart, die hem overleefde.

De touwslagers Van Deurme en Rabot hadden de gewoonte, hunne beeldrijke adreskaart in de door hen gemaakte kabels en min of meer dikke touwen goed omwonden op te sluiten, en zij waren meermalen in de gelegenheid, als de kabels of touwen, na op meer dan eene zeereis dienst te hebben gedaan, hun door omstandigheden weder in handen kwamen, er de adreskaarten onbeschadigd uit te voorschijn te halen, iets waarop zij roem droegen als een bewijs van de degelijkheid van hun werk.

De vermaarde touwslagerij der heeren Van Deurme en Rabot bestaat nog te Antwerpen; zij is thans onder het bestier van den heer A. Beernaert; hare magazijnen zijn steeds in het Oostersch Huis gevestigd.

Het kunstrijke uithangbord is evenwel al sinds ettelijke jaren van het Oostersch Huis verdwenen, zonder dat wij weten wat er van geworden is.

Karel Ricquier, sieraadschilder en broeder van den bovenvermelden Lodewijk, werd te Antwerpen geboren den 12^{n} Mei 1801 en stierf aldaar den 30^{n} Juni 1881. Beide zijn zonen van L.F.J. Ricquier en A.M. Wolschot.

D.V.S.

Oud huis van het Schippersambacht in de Gildekamerstraat n^{r} 5 te Antwerpen.

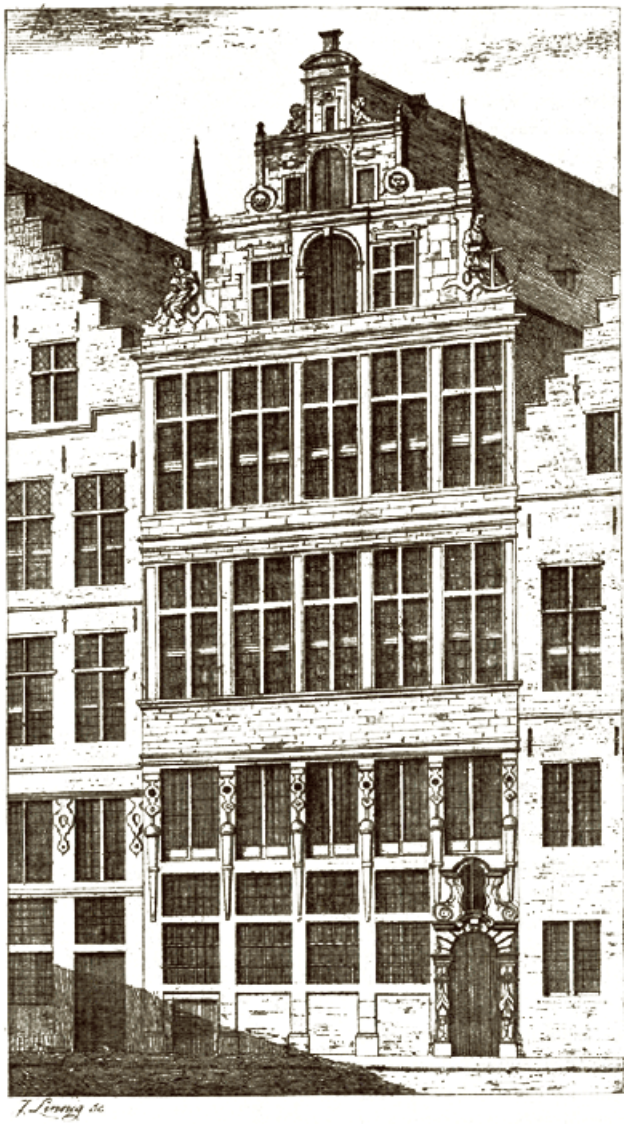

NAAR EENE TEEKENING EN KOPERSNEDE VAN JOS. LINNIG.

Dit huis, genaamd *De Lelie*, het fraaiste dat er bestaat in voornoemde langsheen den noordelijken zijgevel van het stadhuis loopende straat en hetwelk dagteekent van de tweede helft der XVIe eeuw, is den 15^{den} Juni in openbare veiling ten overstaan van den notaris P. Ragheno aan het Antwerpsch gemeente bestuur toegewezen voor de som van fr. 44,000. Het hoorde toe aan vrouwe weduwe Van de Wyer geb. Schrijner, woonachtig te Leuven; den 29^{n} Juli 1871 was het uit der hand verkocht voor 28,000 fr. aan M.J. Van de Wyer, koopman te Antwerpen, door Josephus Oswald de Pret Roose van Calesbergh, die het had geërfd van zijne moeder mev. de Pret geb. Eulalia Thuret, die het haren echtgenoot als erfgoed van hare ouders had aangebracht.

Hetzelfde huis werd den 29^{n} Pluviose van het jaar VI der Fransche republiek ([1]6 Februari 1791) als nationaal goed verkocht voor 106,000 livres (franks). Deze

onmatig hooge prijs vindt zijne verklaring in het feit, dat de som geheel of gedeeltelijk mocht gekweten worden met papieren geld, de welbekende Fransche assignaten.

Het gebouw werd zeer waarschijnlijk opgetrokken volgens de teekeningen en onder de leiding van den beroemden Antwerpschen bouwmeester en beeldhouwer Cornelis Floris alias De Vriendt (zie blz. 101). Het beslaat e e n e oppervlakte van 222 vierkante meters.

Buiten het benedenhuis heeft het zes verdiepingen, waarvan alleen de hoogste haar oorspronkelijk karakter hebben behouden. Langs weerskanten v a n d e n puntgevel, boven de vierde verdieping, prijken twee steenen vrouwenfiguren, geplaatst aan de voetstukken van twee slanke zuilen. Deze twee z i n n e b e e l d e n , waarvan het eene een a n k e r , het andere een scheepsroer vasthoudt, bevinden zich, evenals gansch het gebouw, in een zeer gehavenden toestand, w a a r a a n door de zorg van h e t stadsbestuur eerlang een einde zal gesteld worden. Tegen den voorgevel, aan de 5e en 6e verdieping, zijn vier steenen maskers van menschenaangezichten aangebracht, die wijlen de heer F.H. Mertens voor de zinnebeelden der vier winden hield; inderdaad zijn er drie die geweldige blaaskaken vertoonen. Van het vierde masker, hetwelk dit van een doodshoofd is, zegt voornoemde schrijver,(1) dat de beteekenis minder duidelijk is, ten ware men er de voorstelling van den zuiderwind mocht willen in zien, die oudtijds geducht werd als een aanbrenger van pest

(1) Zie het *Historisch Album der stad Antwerpen* door Jos. Linnig, met historische aanteekeningen van F.H. Mertens, 1868.

en dood. Wij laten deze gissing voor wat zij waard is.

Naar men meent, was de puntgevel aanvankelijk versierd met het beeld van den patroonheilige van het schippersambacht. Wij geven hier eene afbeelding van het wapenschild van dit ambacht.

In de Gildekamerstraat bestonden vroeger huizen van de Kolveniers, twee van den Jongen Voetboog (deze bezat er twee in de Gildekamerstraat en een derde in de Zilversmidstraat), van de Lintwevers en van den Ouden Handboog, te zamen zeven gebouwen, waarvan er thans vier aan de stad Antwerpen toebehooren, te weten:

het huis n^{r} 4, groot 205 vierkante meters, aangekocht in 1880 in openbare veiling, voor 35,650 fr., van voornoemden heer J.O. de Pret Roose van Calesbergh, in wiens bezit het op dezelfde wijze gekomen was als het bovenvermelde huis n^{r} 5; het op onze vorengaande bladzijde afgebeelde huis n^{r} 5; het huis n^{r} 6, groot 168 vierkante meters, aangekocht in 1881, in openbare veiling, voor 29,900 fr., van Elisabeth-Maria Donners echtgenoote van Franciscus Van Tichelen, koopman te Antwerpen en mede-belanghebbenden; laatstgenoemden verkregen het huis uit de nalatenschap van J.A. Donners-Cools, die het gekocht had van mev. Francisca-Maria-Josepha Geelband weduwe van Joannes Paulus van Delft echtgenoote van Eugenius-Ludovicus baron van Delft en mede-belanghebbenden;

het huis n^{r} 9, met eenen gevel in de Gildekamerstraat en eenen gevel op de Suikerrui, groot 295 vierkante meters, van ouds geheeten *de Roode Os*, aangekocht uit der hand, in 1876, voor 56,500 fr., van Joannes-Josephus De Bom, te Antwerpen, die het in 1870, in openbare veiling, voor 39,150 fr. gekocht had van F.J.B.J.M. Van Opstal, commissionairverzender te Antwerpen en mede-eigenaars, welke laatsten het van hunne ouders F.J. Van Opstal en Julia-Maria-Theresia Mommaerts hadden geërfd, die het bekwamen uit de nalatenschap van J.F. en J.B. Van Opstal, terwijl dezen het hadden geërfd van Maria-Joanna Francot weduwe van Jacobus-Philippus Raemdonck, in leven koopman te Antwerpen.

Van het huis *de Roode Os* heeft het gemeentebestuur de fraaie voorzijde in de Gildekamerstraat laten herstellen in haar oorspronkelijken staat. Het gebouw op de Suikerrui werd afgebroken en vervangen door een zeer schoon politiehuis (bureel en woning van den hoofdcommissaris), waarvoor de stadsbouwmeester P. Dens het plan leverde; het huis in de Gildekamerstraat werd geschikt gemaakt om te dienen als bureel voor de burgerwacht en als bureel en woning voor den commissaris van de rechterlijke politie.

De huizen n^{r} 4, 5 en 6 blijven voorloopig verhuurd als natieen pakhuizen, maar zullen vroeger of later geschikt gemaakt worden voor takken van den openbaren dienst.

D.V.S.

> De eer is het eigendom der ziel en mijne ziel behoort alleen aan God.
> P. CALDERON.

Uit de dagen der sansculotten.

Het was in den loop der maand Augustus van het jaar 1877 dat ik met een mijner vrienden de baan opstapte van Antwerpen naar Beveren.

Door het schoone weder uitgelokt, hadden wij de gelegenheid te baat genomen om een onzer oude schoolgezellen te voldoen, welke niet afhield ons bijna maandelijks te schrijven, ten einde hem met een bezoek te vereeren en eenige aangename uren in zijnen huiskring door te brengen.

De wandeling, welke ongeveer twee en half uren duurde, was ons alleraangenaamst. En geen wonder: geen enkel wolkje vertoonde zich aan het uitspansel, en het was - bij uitzondering - niet al te warm.

Met den mispelaren gaanstok in de hand en onder vroolijken kout, waren wij, bijna zonder het te weten, in bovengenoemd dorp aangekomen, alwaar onze vriend ons reeds met ongeduld wachtte.

Nauwelijks hadden wij zijne woning van verre bemerkt of hij kwam ons te gemoet gesneld en drukte ons vurig de hand, terwijl hij ons toesprak:

- Hoe is het mogelijk, dat gij toch eens gekomen zijt! Sedert vier maanden heb ik u reeds driemaal geschreven, om ons eens te komen bezoeken en eindelijk.....

- Zijn wij gekomen, zoo vulde ik zijne woorden aan.

- Ik vreesde, zoo vervolgde hij, dat ge vandaag alweder niet zoudt gekomen zijn, daar ge mij geschreven hadt tegen elf ure hier te zullen zijn en het nu al bijna twaalf is; een gansch uur heb ik reeds wachtende doorgebracht, starende op de baan, op den uitkijk of ik u niet zag verschijnen.

Terwijl wij deze opmerkingen beantwoordden met eene verontschuldiging, waren wij zijne woning genaderd en leidde hij ons binnen, waar hij ons voorstelde aan zijne moeder, die ons noodde op een gereedstaande voortreffelijk ontbijt, dat wij ons niet weinig lieten smaken, zonder dat het eten ons belette een hartelijk gesprek te voeren.

Toen het ontbijt afgeloopen was, bemerkte ik aan den wand der kamer, over de plaats waar ik gezeten was, een klein tafereeltje. Alhoewel het geene kunstenaarshand verried, was het toch tamelijk wel geschilderd. Het onderwerp scheen uit den tijd der sansculotten te dagteekenen, want er kwamen in de samenstelling verscheidene soldaten uit dit bloedig tijdvak voor.

Op eene vraag welke ik de moeder mijns vriends toestuurde, antwoordde deze:

- Inderdaad, het schilderijtje is eene voorstelling uit de dagen der Fransche republiek van 1792. En wie meent ge dat er de schilder van is?

Die vraag was voor mij onoplosbaar en ik bekende het

gulweg; immers, er zijn zoovele kunstschilders in ons land; hoe zou ik dus den naam van den kunstenaar kunnen raden?

Dit antwoordende, bemerkte ik dat een lichte glimlach over Alfrieds gelaat zweefde en dat tevens eenig rood zijne wangen kleurde; dit was mij eene vingerwijzing en daarom waagde ik de vraag, of wellicht Alfried, van wien ik wist dat hij een goed teekenaar was, de schilder van het stuk mocht wezen.

Ik had juist geraden.

Ik en mijn reisgezel stonden op en bezichtigden van dichtbij het tafereeltje.

Voor het schilderijtje staande, konden wij weinig onderscheiden, want de verf lag er in dikke kladden op; doch, wanneer men het van op eenigen afstand gadesloeg, zag het er tamelijk wel uit. Ik zeg *wel*, ten minste voor mij, want ik ben geen groot kenner van schilderijen.

- Hebt gij, zoo vroeg ik onzen vriend, het gedacht van dit stukje niet uit Conscience's *Boerenkrijg* gehaald?

- Neen, antwoordde hij: ik ben zelfs tot nu toe niet in de gelegenheid geweest den *Boerenkrijg* van onzen lievelingsschrijver te lezen. Hetgeen ik afgemaald heb, is hier in het dorp voorgevallen, op ongeveer een kwart uurs afstand van onze woning, en tot staving van mijn gezegde zal ik er bijvoegen dat ik de historie uit den mond gehoord heb van iemand die het afgebeelde bloedig feit heeft bijgewoond.

- Dan moet die persoon reeds eenen hoogen ouderdom bereikt hebben, merkte ik met nieuwsgierigheid aan.

- Inderdaad, zoo luidde het antwoord; de man telt reeds 89 jaren, en niettegenstaande zijnen hoogen ouderdom begeeft hij zich nog dagelijks ter misse, en de weg van zijne woning tot aan de kerk is in niet minder dan vijf en twintig minuten af te leggen, een bewijs dat de man nog flink is, ten minste voor zijne jaren. Indien wij straks eene wandeling door het dorp doen, wil ik u bij den man brengen; gij zult dan zelf uit zijnen mond de gansche waarheid vernemen. Het zal wel eenige moeite kosten, vooraleer ik hem zal overgehaald hebben om de geschiedenis zijner ouders te verhalen, doch ik hoop te gelukken.

Beviel Alfrieds voorstel niet al te zeer aan mijnen reisgezel, ik hield er des te meer aan.

Wel is waar, poogde de moeder haren zoon van zijn voornemen te doen afzien, als reden daarvoor opgevende dat hij den ‘ouden sukkelaar,’ zooals zij zich uitdrukte, wederom zou bedroeven met hem oude herinneringen voor den geest te roepen welke hem voorzeker hartzeer zouden doen, doch daar ik er mij bijzonder op gesteld toonde de geschiedenis van den grijzen dorpeling te hooren, stemde zij er eindelijk in toe ons naar believen te laten handelen.

Op mijn aandringen, verlieten wij kort daarna Alfrieds woning, en na eene wandeling van omtrent twintig minuten bereikten wij de hut des ouden mans.

Onze geleider deed ons buiten, op eenige schreden afstands van de hut, wachten en trad alleen binnen. Een klein kwartier later, kwam Alfried ons verzoeken om de schamele kluis binnen te treden.

Des grijsaards woning was geen onbehagelijk verblijf, al was zij ook slechts van den eenvoudigsten en onontbeerlijksten huisraad voorzien. Vier of vijf ingelijste prenten, door den ouderdom bijna zwart geworden, versierden de wanden; boven den haard bevond zich eene huive, waarop verscheidene aarden potten stonden, benevens eenige porseleinen figuurtjes. Alles was hoogst zindelijk en de naar het vlakke veld gekeerde vensters verschaften den bewoner van het huisje een zoo aangenaam uitzicht als overvloedig licht.

Na de gewone begroetingen, brachten wij de samenspraak op het doel van ons bezoek. De oude man liet zich niet pramen.

- Ik had reeds vernomen van mijnheer Alfried, zoo sprak hij, dat gij de geschiedenis mijner ouders zoudt willen kennen; ik zal aan uwen wensch voldoen, ofschoon het een lang verhaal is. Gij moet mij echter beloven, mij niet in de rede te vallen, want gij begrijpt, ik ben reeds zeer oud en met de jaren verzwakt het geheugen, zoodat ik al mijne geestvermogens noodig heb om u die sedert zooveel jaren gebeurde dingen aaneengeschakeld te kunnen vertellen.

Nadat wij hem hadden beloofd, met onverdeelde aandacht te zullen toeluisteren, vertelde hij ons het volgende.

(Wordt voortgezet.)

JOS. F. BUERBAUM.

> Wie zich geheel en al van elke dwaasheid wil onthouden, is des te zekerder een dwaas, naarmate hij het minder meent te zijn.
> P.G.C.

Versteende bosschen.

In den laatsten tijd, aldus bericht de *Illustration horticole*, hebben natuurkundigen zich bijzonder bezig gehouden met het onderzoek van de Misissipi-delta, en uit de door zandlagen gescheiden overblijfsels is het vroeger bestaan aldaar gebleken van verschillende wouden. Men is alzoo gekomen tot het besluit, dat een tiental wouden elkander aldaar hebben opgevolgd. Sommige der boomen - 't zijn cypressen -hebben eene dikte van 25 voet of ruim 7 meters in de middellijn, en men telde op de doorsnede van een der versteende stammen 5700 jaarringen, waaruit men besluit dat elk woud een gemiddelden ouderdom van 10,000 jaren moet gehad hebben, zoodat men voor deze tien wouden, welker overblijfselen elkaar bedekken, een tijdvak van *duizend eeuwen* krijgt. Voornoemd tijdschrift brengt te dezer gelegenheid in herinnering, dat het onderzoek van de delta van den Amazonenstroom tot soortgelijke uitkomsten heeft geleid en dat daardoor reeds de hooge oudheid der Nieuwe-Wereld, voldoende bewezen was.

> Mirabeau zegt: de staat is een boom, van welken de akkerbouw de wortel, de bevolking de stam, de fabrieken en koophandel de armen, maar kunsten en wetenschappen de twijgen en bladeren zijn.
> P.G.C.

Aan de maan.

In het vale nachtlijk duister
Glimt de schijf der mane, die
Op de schim eens klokketorens
Hangt, als 't puntjen op een i.

Manebeeld! welk nijdig luchtspook
Ment aan 't eindje van een draad
't Zij den voorkant of het zijvlak
Van uw overschâuwd gelaat?

Zijt gij 's hemels eenigste ooge?
Rent met u een spotgeest om,
Die het menschdom huichlend aankijkt
Onder uw verfletste mom?

Zoudt ge een bol zijn, en niets anders?
Of een kobbe, dik en vet,
Zonder armen, zonder pooten,
Rollende in het wolkenbed?

Zijt gij de oude bronzen wijzer-
Plaat, die de uren ('k gis het wel!)
Teekent voor de doemelingen
En de duivels uit de hel?

Hebben zij er dezen avond
Zich, u ziende, op toegeleid,
Om den ouderdom te raden
Hunner peillooze eeuwigheid?

Wordt uw mat en zieklijk aanzicht
Weggeknabbeld door een worm,
Wen ge, in uw kwartieren tredend,
Spichtig schijnt en krom van vorm?

Wie had u zoo fel gehavend
Zeekren nacht? Wis hadt ge uw oog
Toen verloren in het botsen
Op een boomtop spits en hoog?

Want, door mijne tralie glijdend,
Hebt ge spijtig, bleek als was,
Bei uw hoornen komen drukken
Midden op mijn vensterglas.

Wie ge ook zijt of wat, o Luna!
Zweef in 't ruim daar immer heen;
Doch gij zijt geen blonde Phoebe:
Phoebe in d'oceaan verdween.

Slechts haar beeltnis moogt gij heeten,
Oude zwerfster! 'k zie het aan
Hoe de diepe rimpelvoren
In uw tanend voorhoofd staan.

Noch gij zijt de jageresse
Uit de tijden van weleer,
Die, met boog en pijl gewapend,
Velt den vluggen damhert neer.

Geen Diana, die des uchtends
In het weimbosch u verstout
Met een drift van hazewinden
Of in 't groen platanenwoud;

Die beloert den zwarten reebok
Waar hij, voor 't gevaar beducht,
Klautrend op een steilen rotsbonk,
U beluistrend henenvlucht;

Of die ommedwaalt en dartlend
Bij de kudden u vermeit,
Wijl ter nachtrust zich de herder
Op een mosbed nedervleit.

Neen, Diana, schier vergeten,
Troont daar niet in 't luchtgebied;
Ze is getuimeld van d'Olimpus:
Maan! gij zijt Diana niet.

Doch de sprookjes uwer fabel
Dat ze gaan van mond tot mond
In de lange winterdagen
Aan 't gezellig haardvuur rond!

Dat ze gaan de lotgevallen
Van de zuster Apollo's!
Wat men van haar minnen reppe,
Blijft gij gansch niet schuldeloos!

Laat den wandlaar dan u zeegnen,
Die verlangend op u wacht;
Heet ge al oude maan of nieuwe,
Zoo gij hem slechts tegenlacht.

Lief zal u de schaper hebben,
Wen uw flonkerig albast
Sarrend naar beneden staroogt,
En de schaapshond naar u bast.

U beminnen zal de stuurman,
Die geen dreigend zwerk ontwaart,
Wen hij, 't roer in handen, rustig
Bij uw vriendlijk schijnsel vaart.

Ja, beminnen zal u 't maagdlijn
Afgedwaald van 't eendig spoor:
Licht, gij, slechts met milde klaarte
Haar onzeekre stappen voor. -

Maar de zee? gesleept als 't roofdier
Aan zijn keten, nimmermoe
Golft zij kruipend voor uw aanschijn,

Of zij bromt u toornig toe.

Dan, het waaie of moge sneeuwen,
Elken avond, zonder fout
Treed ik zelf al droomend herwaarts:
Ei! wat of me onledig houdt?

'k Tuur in 't vale nachtlijk duister
Naar de zilvren mane, die
Staat op gindschen klokketoren,
Als het puntjen op een i.

(*Vrij bewerkt fragment eener Fransche ballade van A. de Musset.*)
Lichtaart.
J.E.H.W.

De meeste menschen dragen met het christelijkst geduld het ongeluk dat anderen treft.
P.G.C.

Taalkunde.
Rare en nare woorden.

Desaangaande schrijft dr. E. Laurillard in het Zondagsblad van het Amsterdamsche Nieuws van den dag:

Bemerking, in den zin van *aanmerking*, krijgt men niet zelden te hooren en te lezen. Maar *bemerken* is *bespeuren, ontdekken, gewaarworden.* Hoe kan nu het afgeleide *bemerking* de beteekenis van *aanmerking* hebben? Daar komt het niet eerlijk aan. We moeten dus aanmerking maken op dat *bemerking* en ons bij *aanmerking* houden, bemerkende dat *bemerking*, aldus gebruikt, berispelijk is.

Billijk, in de beteekenis van *goedkoop*, is een germanisme. *Billijk*, even als zijn oudere vorm *billigh*, is *regtvaardig* en heeft met *goedkoop* niets te maken. Mag men *billijk* overbrengen in den Duitschen zin van *goedkoop*, dan zegge men ook maar *bellen* in den Duitschen zin van *blaffen*, en *verrukt* in den Duitschen zin van *waanzinnig.*

Bloot. Men spreekt van een *bloot* industriële instelling, van een *bloot* willekeurige bewering, enz. Waarom toch? 't Is ook al een germanisme, 't is niet aesthetisch en 't is onnoodig. We hebben *enkel, alleen*, *slechts, louter.* Dek toe dat *bloot*, zóó dat het niet meer zigtbaar wordt.

Drankvrij. Een heel mal woord. *Vrij*, in zulke samenstelling, is aanduiding van *onbereikbaar* of *ontrefbaar.* Zoo: *watervrij, bomvrij, vrachtvrij, schotvrij.* Maar dan is *drankvrij* iemand, die door den drank niet te bereiken is of in wien de drank niet in kan. Weg alzoo uw *drankvrije koetsiers!* - Zoo niet, zoek dan ook *biervrije kantoorbedienden* en *snuifvrije keukenmeiden.*

Eigendommelijk. Eene al te vrijpostige verkleeding van 't Duitsche *eigenthümlich.* Ons woord *eigendom* duidt *bezit* aan. En het laatste deel van dit woord past op den mensch, die dat vergeet en *eigendommelijk* zegt in plaats van *eigenaardig.*

Meerder. Te regt heeft van Lennep geschreven, dat er bijna geen woord is, dat zoozeer misbruikt wordt, als dit. Vooreerst, men stelt veelal *meerder* gelijk met *meer.* Dat is mis. *Meer* ziet op *aantal* of *hoeveelheid*, maar *meerder* op *graad* of *rang.* Hoe *meer* dit voorbijgezien wordt, in des te *meerdere* mate zondigt men tegen de taal. Ten andere: men gebruikt *meerdere* met een gerust geweten in den zin van *verscheidene.* 'Meerdere schrijvers vermelden in dit geval.' Maar, wie zoo schrijft met een gerust geweten heeft, in betrekking tot de taal, een verstompt geweten

Nevenbedoeling. Beter is het oudere *bijbedoeling.* Zoo is *bijzaak* ook beter dan *nevenzaak.* Wel spreekt men, bij wapenoefeningen, van een *nevenman*, maar daar is dan een rij of reeks aanwezig, en *neven* heeft daarin dus niet den zin van iets, *dat er bij komt.* Wie zou voor *bijblad* willen zeggen *nevenblad* of *bijgeloof* willen vervangen door *nevengeloof*? Schaf af dus dit *neven*, dat niet juist is en dat bovendien, door aan 't meervoud van *neef* te doen denken, vaak tot dwaze dubbelzinnigheden aanleiding geeft.

Opvallen. Als eene premie was uitgeloofd voor den vervaardiger van 't gekste woord dan had de maker van *opvallen,* die premie verdiend. Dat woord is zinnebeeld van een zeer oneenig huwelijk. De beide deelen willen elk een anderen weg uit. *Vallen* sluit van nature een *daling* in zich en als daar nu *op* wordt voorgeplakt, dat een *rijzing* aanduidt, dan heeft men een begrip, dat geen begrip meer is en waar nooit iemand begrip van kan krijgen. Maar misschien zegt gij: de beteekenis is niet: iets valt tegen mij op, maar iets valt op mij, en zoo ligt het begrip er in van 't onverwachte, 't verrassende. Zoo? Maar zegt gij dan ook: een dakpan is hem opgevallen? Neen! 't Is en blijft een dwaas en leelijk woord. Gebruik *opmerkelijk*, *treffend*, of zoo iets, en laat dan gerust dat *opvallen* neêrvallen, zoo dat het doodvalt.

Dr. E. LAURILLARD.

Kroniek.

Terechtwijzing. Blz. 116, 5^{en} regel, 1^{e} kolom, staat *evenveel* in plaats van evenwel.

Antwerpen. Ter waardeering van de kleinmodellen voor het zittend beeld van Conscience (zie blz. 115) zijn als keurmeesters benoemd de heeren Jac. Cuylits, schepen, voorzitter, V. Pecher en R. Fabri, beeldhouwers, J. Van Beers, L. De Winter, leden van den gemeenteraad, V. Lagye, kunstschilder en P. Dens, bouwmeester.

- Op voorstel van de raadsheeren Max. Bausart, J.I. De Beucker, P. Billiet, M. Hoefnagel, K. Van Geert en J. Van Ryswyck, heeft de provincieraad den 11^{den} Juli een adres gestemd, waarbij Hendrik Conscience geluk wordt gewenscht met de verschijning van zijn 100ste boekdeel en met het herstel van zijne gezondheid.

Mechelen. Voor de academie van schoone kunsten wordt een teekenmeester gevraagd op 1400 fr. wedde.

Brussel. Naar wij vernemen is Hendrik Conscience dezer dagen den dood nabij geweest; hij heeft drie zware bloedspuwingen gehad, maar schijnt thans aan de beterzijde. Hij was verscheidene dagen omtrent geheel van de spraak beroofd.

- Volgens wordt gemeld heeft Hendrik Conscience een roman in bewerking die getiteld is: *De duivel.*

- *Koninklijke academie van België.* Prijsvragen. B o u w k u n d e . Ontwerp van een monumentalen ingang van een 12 meters breeden spoorwegtunnel doorheen de Alpen. De plannen, doorsnede en opstand, moeten gemaakt worden naar de schaal van 1 centimeter per meter; prijs: 1000 fr. - M u z i e k . Samenstelling van een trio voor piano, viool en violoncel; prijs 1000 fr. (Bij uitzondering worden voor de toonkunde alleen Belgische mededingers toegelaten.) Antwoorden op beide prijsvragen vrachtvrij te bestellen vóór 1 September 1882 aan het secretariaat der academie.

- *Koninklijke academie van België.* P r o g r a m m a d e r p r i j s v r a g e n voor 1883. A. L e t t e r k u n d e . 1. Geschiedkundige beschrijving, onder vermelding des karakters en des oorsprongs, van de bouwkunst die in de XVe en gedeeltelijk ook in de XVIe eeuw in België bloeide en zoovele merkwaardige burgerlijke gebouwen voortbracht, als daar zijn hallen, stadhuizen, belforten, gilde- en gerechtshuizen enz; prijs: 1000 fr. - 2. Studie, zooveel mogelijk gestaafd uit stukken van goede hand, ter waardeering van Gretry's leven en werken; daarbij te voegen eene muzikale ontleding zijner uitgegevene en onuitgegevene werken, benevens eene aanwijzing van de rol die Gretry toekomt in de geschiedenis der kunst in de XVIIIe eeuw; prijs: 800. - 3. Eene bepaling geven van het realisme, onder aanwijzing van zijnen invloed op de hedendaagsche schilderkunst; prijs: 800 fr. - 4. Levensschets van Theodoor-Victor Van Berckel, graveerder van de Belgische munten in de verledens eeuw; daaraan toe te voegen de lijst en de beschrijving van zijne voornaamste gewrochten, benevens eene waardeering van den invloed dien deze uitstekende kunstenaar moge gehad hebben op de graveerders van zijnen tijd; prijs: 600 fr. De antwoorden, opgesteld in het Vlaamsch, Fransch, of Latijn, moeten voor 1 Juni 1883 vrachtvrij besteld worden bij den heer secretaris J. Liagre, in het paleis der academiën. - S c h i l d e r k u n s t . Er wordt gevraagd eene teekening van eene sieraadkundige fries, die 5 meters boven den grond verheven zou geplaatst worden in een krijgshospitaal en eene voorstelling van den bijstand in oorlogstijd zou geven; de grootte moet ten minste 2 meters bedragen, doch mag niet boven 3 meters gaan; de teekening moet 0^{m}75 hoog en 2^{m}25 breed zijn; prijs: 1000 fr. -

B e e l d h o u w k u n s t . Er wordt gevraagd een monumentaal beeld, verpersoonlijking van

de barnkracht (electriciteit), ter grootte van 1^{m}30; prijs: 1000 fr. Beelden en teekeningen in te zenden aan het secretariaat der academie vóór 1 September 1883. (Nadere inlichtingen en het volledig programma der verschillende prijsvragen zijn verkrijgbaar aan voornoemd secretariaat).

- Einde Juni is te Brussel een nu reeds naar Nieuw-York afgezonden panorama tentoongesteld geweest, geschilderd door Philippoteaux senior en voorstellende: *Het gevecht van* 19 *Januari* 1871 *te Montretout.* Zou er toch niets anders dan gevechten en krijgsvertooningen te schilderen zijn voor panoramas?

- In het paleis van schoone kunsten zal den 20^{n}-21^{n} Augustus, het groot muziekfestival plaats hebben. De koren zullen 400, het orkest 110 leden tellen; ziehier het programma: 1. *Fête d'Alexandre* (Haendel); 2. *Schoonheidshymne* (gedicht van E. Hiel, muziek van P. Benoit); 3. *Openingsstuk* (Ph. Radoux); 4. Openingsstuk van *Iphygenie en Aulide* (Gluck); 5. *Ave Verum* (Mozart). Het orgel zal bespeeld worden door A. Mailly, leeraar aan het conservatorium.

Sint-Joost-ten-Oode. Wij roepen de aandacht van het bestuur dezer gemeente op den slechten staat van onderhoud van het gedenkteeken van den dichter J.B. Houwaert; de naam op het voetstuk is onleesbaar, doordien er verschillende letteren van verdwenen zijn; andere hangen los. (Zie voor dit gedenkteeken enz. onze jaargangen 1859, blz. 122, en 1870, blz. 171.)

Leuven. Den 18^{n} Juni is ter nagedachtenis van den heer J.P. Van der Auwera een gedenkteeken ingehuldigd, waarbij, de heer J.A. Torfs, ondervoorzitter der koninklijke maatschappij *Roos en Eikel*, eene redevoering uitsprak.

Gent. Uit de magazijnen en zolders van het museum zijn eenige tafereelen te voorschijn gebracht van Nicolaas De Liemaeker (1575 + 1646), meer gekend onder den naam van Roose of Roze, onder andere stukken die gediend hebben aan zegebogen bij de intrede van den landvoogd Frederik van Oostenrijk enz. N. De Liemaeker, te Gent geboren, was een van Rubens' vrienden en gewezen leerling van Otto Venius. Bedoelde tafereelen schijnen in een slechten staat van onderhoud te verkeeren en moeten reeds vroeger ongelukkige herstellingen hebben ondergaan.

Brugge. Bij den heer K. Van de Vyver-Petyt (zie blz. 27) zijn wederom een aantal prachtige godsdienstige beeldekens in kleurendruk en verguld verschenen, onder andere van de volgende heiligen: Albertus Magnus, Antonius Florentinus, Benedictus, Catharina Senensis, Columba de Reate, Dalmatius Moneri, Dominicus, Donatus, Eligius, Rombout, Rosa van Lima en onderscheidene andere, met onderwerpen uit de gewijde geschiedenis. Bij denzelfden drukker verscheen eene groote plaat, in sierlijken kleurendruk, den heiligen Antonius van Padua voorstellende, omringd van een koor engelen; de uitvoering, in middeleeuwschen stijl, is een meesterlijk werk in het vak. Diplomas en kaarten voor godsdienstige instellingen, onderwijsgestichten enz. zijn verkrijgbaar op bestelling en volgens vooraf bepaalde prijzen bij den kunstdrukker K. Van de Vyver-Petyt, Smedestraat 5, te Brugge.

- 8 Juli besliste de gemeenteraad met 13 tegen 5 stemmen en 2 onthoudingen dat de standbeelden van Breidel en de Coninck op de Grootemarkt zullen geplaatst worden.

Hoei. In de naburige gemeente Mont-Talhize zijn uit den grond ruim 5000 penningen en munten (obolen) opgedolven van de XIIe eeuw, met de beeldenaars van Frederik Barbarossa (1152-91) en Philips van Heinsberg, aartsbisschop van Luik (1161-91). Keizer Barbarossa is zittende afgebeeld met het zwaard of een met leliën bezaaiden schepter in de hand; op de keerzijde een gebouw dat op 4 bogen staat of een Romeinsch gebouw met 4 torens. De aartsbisschop is in zijn borstbeeld

voorgesteld, blootshoofd en ook gemijterd. De verzameling schijnt voor de wetenschap behouden te zullen blijven.

Buitenland.

Luxemburg. De wetgeving van het groothertogdom Luxemburg heeft besloten in de stad Luxemburg een gedenkteeken voor koning Willem II op te richten. Er zijn ontwerpen gevraagd aan 5 beeldhouwers: P.C. Vanderstappen (Brussel), M.J.A. Mercié en A. Caïn (Parijs), Hundrieser (Berlijn) en C. Pêtre (Nancy). Keurmeesters zijn de heeren J. Portaels (Brussel), J.P. Cavelier, J.L. Gérome en Marc (Parijs) en Schaper (Berlijn). Er zal 30,000 fr. toegekend worden voor het bekroonde werk en 3000 fr. premiën voor de onbekroonde stukken.

Rotterdam. Volgens wordt gemeld, heeft mev. Cath. Beersmans hare verbintenis aan de afdeeling Rotterdam der koninklijke vereeniging *Het Nederlandsch Tooneel* voor eenige jaren verlengd. Mej. Wilh. Beersmans, dochter van de voornoemde uitstekende tooneelkunstenares, heeft met dezelfde vereeniging eene verbintenis gesloten; zoo insgelijks de heer W. Lemmens, voormalig mede-bestuurder van den Vlaamschen schouwburg te Antwerpen.

- De heer Fop Smit jr. heeft, volgens dagbladberichten, voor drie tafereelen van C. Troyon, A. Millet en J. Dupré 100,000 guldens betaald. Zij stellen voor: 1. *Terugkomst van de markt*, 2. *Vrouw bij de lamp*, 3. *Bosch van Fontainebleau.*

- Op eene verkooping van hedendaagsche schilderijen, den 26^{n} Juni in Rotterdam gehouden, werden onder andere de volgende prijzen besteed: G. Innocenti, *de Zeepbellen*, 1045 gl.; Cassioli, *Offer aan de liefde*, 800 gl.; David Bles, *Coquette moeder*, 830 gl.; W. Verschuur, *Rustende Bohemers,* 800 gl.; L. Nono, *De arme moeder*, 750 gl.; E. Tamburini, *De ongewachte gast*, 700 gl.; Perboyre, *Lansiersgevecht*, 525 gl.; H. Ronner, *Kat met jongen*, 460 gl.; E. Brillouin, *Een ruiter*, 450 gl.: Ch. Rochussen, *Militaire wacht*, 400 gl.; H.F.C. ten Kate, *Binnenzaal*, 410 gl.; Klingenberg, *Kanselarij te Leeuwarden*, 390 gl.; A. Schelfhout, *Winter*, 320 gl.

- Bij de herstelling van de kerk in de Limburgsche gemeente Meerssen zijn twee rijen muurschilderingen ontdekt, onder witkalk verborgen; zij stellen voor de heiligen Augustinus, Nicolaas, Eloy, Catharina, Benedictus en Bartholomeus.

Utrecht. Den 27^{n} Juni is in den gemeenteraad van Wijkbij-Duurstede, eene oude stad in het arrondissement Amersfoort, beraadslaagd over wat er dient gedaan met den schilderachtigen doch erg bouwvalligen toren van den burg Duurstede (Dorestadum), die in 1881 zwaar gehavend werd door een Octoberstorm. Daar de gemeentekas zich geene offers van eenig belang getroosten kan, zoo werd er in den raad voorgesteld, den toren, die nochtans een van Hollands oudste geschiedkundige gedenkteekenen is, grootendeels af te breken... In eene volgende vergadering zal een besluit worden genomen. 't Is te hopen, dat het bestuur van de provincie of het rijk hier tegemoetkomend tusschen beide moge treden. Voor de geschiedenis en voor de fraaie bouwkunst zou de voorgestelde afbraak inderdaad een onherstelbaar verlies wezen. Onder andere vindt men in P.H. Witkamps *Geschiedenis der zeventien Nederlanden*, II, blz. 589, een fraai gezicht op den burg te Wijk-bij-Duurstede, gelijk hij omstreeks 1640 was.

Parijs. Bij het doen van bouwuitgravingen, in de Pangevingstraat, zijn benevens gebeenten van menschelijke tijdgenooten, geraamten ontdekt van een mammouth, een paard, een hert en een reusachtigen olifant. Dergelijke vondsten werden te Parijs meer gedaan.

De bladen gewagen over een nieuw kunstlicht, dat Clamond-licht geheeten en verkregen wordt door gewoon lichtgas te laten stroomen door een bak met magnesium, waar-

door de kracht van electriek licht wordt verkregen; deze gasbrander moet bovendien veel spaarzamer zijn, daar men met dezelfde hoeveelheid gas tweemaal grootere lichtsterkte verkrijgt; het Clamond-licht straalt ook veel minder warmte uit.

Londen. Volgens Engelsche bladen heeft de onlangs overleden natuurkundige Charles Darwin (zie onze blz. 84) aan roerende goederen een vermogen van 140,000 pond st. (ca. 3 millioen frank) nagelaten. Voor C. Darwin zal een gedenkteeken worden opgericht (vermoedelijk een standbeeld op eene openbare plaats). Bij de commissie die voor dit doel werkzaam is, hebben zich ook aangesloten de aartsbisschoppen van Canterbury en York, de Duitsche, Italiaansche en Fransche gezanten, de dichter Tennyson enz.

Berlijn. Er is uitspraak in den prijskamp voor ontwerpen van een nieuw rijksdaggebouw. De 1^{e} prijs werd toegekend aan den bouwkundige Paul Wolet, uit Frankfort, en Frederik Thiersch; de 2de prijs aan de Berlijnsche firmas Kayser en Grossheim, Crämer en Wolfenstein en Hendrik Seeling; de 3 is verdeeld onder 5 bouwkundigen uit Dresden en Hannover.

Bremen. Een dagblad haalt aan, dat de stedelijke hoofdkerk, vermoedelijk door het bestaan van zekere uitwasemingen, de eigenschap bezit lijken voor ontbinding te bewaren, en vermeldt als nog in goeden staat in de grafkelders der kerk voorhanden het lijk van eenen loodgieter, die in 1462 van het dak viel; dat van lady Stanhope (240 jaar oud); drie Zweden (250 jaar); een student (170 jaar).

Weimar. De jongste dochter van den Duitschen dichter Bodenstedt zal eerlang in Weimars hofschouwburg als tooneelspeelster optreden in de rol van Emilia Galotti.

- In den schouwburg dezer stad, die een Belgisch muzikant, Eduard Lassen, kapelmeester van den groothertog, tot orkestmeester heeft, is in 't begin van Juni voor de eerste maal een zangspel opgevoerd, *Hamlet* getiteld, waarvan de muziek geschreven werd door Alexander Stadfeldt (1826 + 1853) en de tekst (voor deze gelegenheid uit het Fransch overgezet in het Duitsch) door Julius Guilliaume. Het stuk erlangde grooten bijval. Zooals men weet, zijn Stadfeldt en Guilliaume beide Belgen. De eerste, te Wiesbaden geboren, werd in België bij koninklijk besluit van 18 December 1847 genaturaliseerd. Guilliaume bekleedt thans de betrekking van secretaris aan het conservatorium te Brussel *Hamlet*, meer dan 30 jaren geleden geschreven, was bestemd om te Parijs opgevoerd te worden; de rolverdeeling was reeds geschied, als de toonzetter Stadfeldt ziek werd en naar Brussel kwam om er eenigen tijd daarna te sterven. Voordat het nu dezer dagen te Weimar werd gespeeld, was Stadfeldts zangspel nergens vertoond.

- A. Struys heeft zijn ontslag gegeven als leeraar der schilderkunst aan de academie van het groothertogdom, waar hij 6 jaren verbleef; hij keert terug naar Antwerpen, evenals Willem Linnig vader en zoon, beide ook te Weimar gevestigd.

- *Germania*, het Duitsch nationaal gedenkteeken op den Niederwald, waarvan wij in onzen jaargang 1879, blz. 137, eene afbeelding gaven, benevens eene beschrijving door wijlen onzen stadgenoot S. Mayer, zal vermoedelijk binnen eenige maanden onthuld worden.

Griekenland. Het dagbladbericht (waarvan wij op blz. 60 melding maakten) betreffende het vinden van een papyrus-handschrift der *Iliade* in een klooster op den berg Athos, is gebleken onwaar te zijn.

Sterfgevallen.

B.TH. VALCKENAERE, lid van den gemeenteraad te Blankenberghe, als tooneelschrijver bekend door de veel vertoonde blijspelen *Pompier en Rifleman*, *Koekeloerekoe* en andere stukken, is den 20n April te Nizza overleden. Den 29n April werd het naar België overgebrachte lijk bijgezet in den grafkelder der familie Valckenaere, te Assebroucke. De leden van *Conscience's Taalgenootschap*, te Blankenberghe, hetwelk den overledene tot eerevoorzitter had, en een groot getal vrienden en vereerders van den betreurden schrijver, woonden, benevens de nabestaanden, de droevige plechtigheid bij.

A. VAN OTTERLOO, gunstig bekend door zijne geschriften op het onderwijsgebied, is den 13n Juni overleden te Olst Holland), oud 64 jaren.

FRANS GUIGON, kunstschilder te Geneve, is aldaar overleden, 75 jaren oud.

FELIX CALLEWAERT, de oudste drukker van Brussel, is aldaar overleden den 24n Juni, 77 jaren oud. Hij was ridder der Leopoldsorde.

MICHEL RUPRICH, kunstschilder, zoon van den gekenden bouwmeester, is te Parijs op 14 Juni gestorven, 35 jaren oud.

ALFRED BOUGEART, medewerker aan de *Charivari* te Parijs, schrijver van de levensschetsen van Danton en Marat en van de werken *Femmes de la révolution*, *Pailles et Poutres, Mon Carnet* enz., is op 14 Juni te Parijs overleden.

Dr. CREVAUX, een Fransch natuuronderzoeker, die zich door verscheidene reizen naar Guyana en Brazilië verdienstelijk had gemaakt, is met al zijne makkers (omtrent anderhalf dozijn menschen) door de Indianen vermoord geworden aan den oever van de Hilcomayo-rivier, onder het grondgebied van de Argentijnsche Republiek behoorende. Het bericht dezer menschenslachting werd rond half Juni in Frankrijk ontvangen. Men wil te Nancy voor Crevaux een gedenkteeken oprichten.

AUGUST BIARD, kunstschilder, geboren te Lyon den 8n October 1798, is den 20n Juni op zijn kasteel te Plâteries bij Fontainebleau overleden. Hij was ridder van het Legioen van Eer sedert 1838. Vele zijner tafereelen prijken in Fransche provinciale museums; een aantal zijn door de gravuur vereeuwigd.

JOACHIM RAFF, de bekende Duitsche toonzetter, bestuurder van het conservatorium te Frankfort, is den 25n Juni overleden.

LOUIS - GODEFROID JADIN, de beroemde dierenschilder, geboren te Parijs in 1805, is aldaar overleden den 25n Juni.

JAAK DE POOTER, destijds een van L. Vleeschouwers vaste medewerkers aan het staatkundig hekelblad *Reinaert de Vos*, in welks trant hij sedert dien gedurende tal van jaren voortging met te Antwerpen voor politieke belangen gelegenheidsschriften te laten drukken, evenwel zonder dat zijn naam er op voorkwam, is den 27n Juni overleden in zijne woning, Valkenburgstraat nr 13, ruim 54 jaren oud. Hij werd den 30n Juni, na een 9-urelijkdienst in de St. Laurentiuskerk, op de begraafplaats der gemeente Berchem, ter aarde besteld, onder een zeer grooten toeloop. Aan het graf werden redevoeringen uitgesproken door de heeren J.A. de Laet, volksvertegenwoordiger, L. van Ryswyck, F. Caris, M. Stevenot, leeraar en M. Debraey, leerling van het handelsgesticht St.-Ignatius; de overledene was aan laatstgenoemde inrichting der paters Jezuïeten verbonden als leeraar van koophandel, in welk vak hij eene groote bekwaamheid bezat en vele jongelieden glansrijk opleidde; hij laat eene onvoltooide handleiding ter bekwaming voor den handelsstand achter. De *Nederduitsche Bond* heeft besloten hem een grafteeken op te richten.

Mgr. DE LA BOUILLERIE, hulp -aartsbisschop van Bordeaux, als geleerde en schrijver verdienstelijk gekend, is den 8n Juli gestorven, oud 72 jaren.

A. BREGUET, de vooral op het gebied der electriciteit met roem bekende ingenieur, stierf in 't begin van Juli te Parijs.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

11. S.-Dimphna-altaar. Tafereelen door Gozewijn van der Weyden.

NAAR EENE KOPERSNEDE VAN C.F. BAL. (Zie 1867, blz. 124.)

In den kruisbeuk hebben wij een laatste altaar te bezichtigen, opgericht ter eere van de H. Dimphna, ‘met een schoon tafereel ende schilderije, sijnde begrijpende het leven ende martirie van St Dingen, 't welck seer constigh ende vast is geschildert.’ - Al te kortbondig is hier onze getrouwe gids. Wat hij een tafereel heet, zijn twee boven elkander geplaatste dubbele diptieken; gelijk hij zegt, de acht paneelen verbeelden in zoovele tooneelen, het leven en den marteldood der Iersche koningsdochter, die met haar bloed den Kempischen grond besproeide. Beschouwen wij ze naar historische volgorde:

1. Op het voorplan staat de H. priester Gerebernus, de rechterhand uitstrekkend boven het hoofd der geknielde Dimphna, alsof hij de wateren des d o o p s e l s over haar liet nederstroomen. Op den achtergrond is rechts het sterfbed v a n Dimphna's moeder; links de k o n i n g , haar vader, in beraad met twee zijner hovelingen.

2. De koning vraagt zijne dochter ten huwelijk. Vier soldaten en hovelingen staan ter zijde rechts.

3. Om het gevaar te ontvluchten gaat de H. Dimphna scheep met Gerebernus, eene dienstmeid en eenen hofdienaar. Op den achtergrond ziet men de stad Antwerpen, waar zij een toevluchtsoord zullen zoeken. Hierboven de afbeelding.

4. Twee hovelingen, op zoek naar de H. Dimphna, vernemen, te Westerloo, van de waardin der herberg, de plaats waar de gevluchte maagd zich schuil houdt. De drie personen staan rond eene half gedekte tafel. Op den gevel der herberg leest men: **dits inde ketel.**

5. Een hoveling brengt den vorst het nieuws der ontdekking. Drie andere hovelingen staan achter Dimphna's vader.

6. Marteldood van de H. Dimphna en van den H. Gerebernus[1].

7. De twee witte steenen kisten, de lichamen der martelaren bevattend, zijn ontdekt. Zes personen, vier rechts, twee links, staan in biddende houding bij de ontgraven lijkkisten. Drie engelen zweven in de lucht. Op den achtergrond worden de reliquieën naar de kerk van Gheel overgedragen.

8. Na den diefstal der heilige gebeenderen, gepleegd door de inwoners van Xanten, worden zij processiesgewijze naar Gheel teruggevoerd. Volgens de geschiedenis trekt een kalfken het voertuig, dat, buiten den voerman, vier gewapende knechten vergezellen. Drie vaandeldragers in koorhemd treden vooraf en op den achtergrond bewaakt een drietal de tweede lijkkist.

Vier paneelen, het eerste, het vierde, het vijfde en het achtste, voor luiken dienend, hebben grijsschilderingen op de keerzijde.

Het eerste paneel vertoont Dimphna's oude moeder voor eene bidbank geknield, met de dochter achter haar. Op den achtergrond is de priester Gerebernus aan een altaar mis lezend; ter zijde rechts van het paneel geeft de H. Dimphna aalmoesen aan eenen armen man.

In het tweede onderscheidt men de martelie van de H. Lucia.

(1) Dit zesde tafereel bestaat niet meer; weshalve eene nauwkeurige beschrijving onmogelijk is.

Op den voorgrond wordt zij met koorden gesleurd en met het zwaard doorstoken; in den achtergrond ziet men haar op den brandstapel.

Het derde heeft staande beeltenissen van de H. Dimphna en van de H. Lucia. Deze, den hals met een zwaard doorboord, houdt een boek in de rechterhand; gene, met den duivel onder de voeten, heeft een zwaard in de linkerhand.

Op het vierde is de prelaat der abdij ter aarde geknield, met een boek in de hand, waarop geschreven is: **De' ppici' esto m pecc ori** (*Deu propicius esto mihi peccatori*). Achter hem staat een kloosterling, den mijter en staf dragend, naast wiens hoofd men den naam leest: **Wilh. Sapels** of **Sapeels.** In het bovengedeelte van het paneel rechts is het wapen van Tongerloo geschilderd.

Oorspronkelijk las men op de omlijsting der tafereelen in Vlaamsche rijmen de onderwerpen ervan[1]. Met reden kan men veronderstellen dat die rijmkens met de oorspronkelijke omlijstingen verdwenen, toen de verschillige paneelen van elkander werden gescheiden. Dit gebeurde onder het bestier van prelaat Van der Achter (1724-1745), zooals hij zelf getuigt: 'In mijn oratorium voor de kercke is het leven van Ste Dympna, verdeelt in verschijde stukxkens. Dese sijn alles maer een stuck geweest, ende die schilderije alsoo ten heele honck in onse kercke, en heeft misschien - deze "misschien" mag men gerust weglaten - eertijds in de oude kercke gedient voor een authaer stuck. Dogh ick hebbe die doen verdeelen in verscheijde stucken, soo als die nu hangen in 't geseijt oratorium. Sommige willen seggen, dat dese stukxkens soude geschildert sijn door den fameusen Quint. Macijs[2].' - Deze laatste woorden brengen ons op de vraag, wie ze schilderde.

Mertens en Torfs schrijven ze zonder aarzelen toe aan Quinten Massijs[3]; volgens ridder Leo de Burbure daarentegen zijn zij het werk van Gozewijn Van der Weyden, die, zoo hij denkt, waarschijnlijk geholpen werd door zijnen zoon Rogier[4]. Nutteloos andere gissingen aan te halen. Zeggen wij liever wat onzes erachtens ervan is.

Het tafereel of, beter gezegd, de tafereelen werden geschilderd in 1505, en derhalve valt de veronderstelde medewerking van Rogier; allerwaarschijnlijkst echter moet men Gozewijn voor den schilder houden. Het jaartal wordt ons bevestigd door Adr. Heylen en - wij herhalen wat wij nog zegden, - de nauwkeurigheid van den werkzamen en geleerden oudheidkundige hecht alle geloofwaardigheid aan zijne aanteekeningen. Van zijne hand vinden wij aangeboekt: 1505 *facta tabula in choro S. Dymphnae* (In 1505 is gemaakt het tafereel in het koor van S. Dimphna). De naam van Willem Sapels op de keerzijde van het laatste paneel bekrachtigt het opgegeven jaartal, want deze was kamerling van den abt tot in 1505, toen hij pastoor werd te Mierlo[1].

Om Gozewijn voor den schilder te houden, steunen wij op het feit, dat vóor en na het gemelde jaar, hij bestendig werkt voor de abdij, en ja de eenige schilder is van naam, dien wij aantreffen. Was er geene onderbreking in de reeks der rekeningboeken, die het ons gegeven was te raadplegen, wij zouden met volle zekerheid besluiten; maar ongelukkiglijk, op onvolledige bescheiden moesten wij voortwerken, en daarom bepalen wij ons met te zeggen dat hoogstwaarschijnlijk het zijn werk is, dat wij voor oogen hebben.

In Augustus 1499 werden aan Gozewijn, voor het schilderen van het koor der H. Maagd, acht rijnsgulden betaald, en in Augustus van het volgend jaar ontvangt hij

(1) Die rijmkens, bewaard bij Van Craywinkel: *De Triumpherende Suyverheyt* bl. 157, zijn herdrukt bij P.D. Kuyl: *Gheel vermaerd door den eerdienst der H. Dimphna*, bl. 97.
(2) Aanteekening van Van der Achter.
(3) *Geschiedenis van Antwerpen*, I, bl. 64.
(4) *Bulletins de l'académie,* 2me série, tome XIX, p. 363.
(1) Vergelijk Coppens' *Beschrijving van het bisdom van 's-Hertogenbosch*, III, bl. 398.

voor gedane werken achttien rijnsgulden; in Februari 1501 heeft een schilder de groote zaal met schilderingen versierd, en daarvoor achttien rijnsgulden getrokken; wordt Gozewijn hier niet genoemd, het is toch te veronderstellen dat het dezelfde kunstenaar is, die weinig te voren aan 't schilderen was. Met 1501 houden onze inlichtingen op tot na 1505. Dan verschijnt wederom Gozewijn. In Juni 1506 verguldt hij eene kroon voor de kerk van Duffel, ten prijze van 6 rijnsgulden; ontvangt den 7^{n} April 1507, 15 rijnsgulden voor een klein tafereel met luiken, verbeeldend in het middenpaneel het *Lijden tan Christus* en op de twee deuren den *Zaligmaker zijne wonden aan den hemelschen Vader* en *Maria hare borsten aan haren goddelijken Zoon vertoonend;* omtrent denzelfden tijd is hij met zijne hulpgasten in het hooge koor aan het werk, en trekt in 1508 voor goud gebruikt aan de kerklamp, zeven rijnsgulden; het tafereel der *Begiftiging van Calmpthout*, rond 1512 geschilderd, hebben wij reeds besproken; in 1513 worden hem, door bemiddeling van juffrouw Rolants, echtgenoote van den geneesmeester Cornelius, achttien gulden voor een tafereel toegeteld. - Terwijl Gozewijn zoo herhaaldelijk genoemd wordt, vinden wij in heel die tijdruimte niet eens een anderen schilder vermeld, ter uitneming van een ongenoemden van Mechelen, in 1506, die dan nog maar een Antoniusbeeld, eveneens te Mechelen gemaakt, schilderde[(2)]. Wij denken dus gerechtigd te zijn, Gozewijn voor den waarschijnlijken schilder van de Sinte-Dimphnatafereelen te noemen.

Zoo wij vernamen uit Heylen, werden zij gemaakt voor het koorken van Sinte-Dymphna. Een koorken van dien naam bestond in de vroegere abdijkerk te linkerzijde van den ingang. In den nieuwen tempel is ter eere van de heilige, met de bestaande tafereelen enkel een altaar opgericht, waarschijnlijk in 1551, wanneer wij Joachim Brants, draaier van Diest, er eenig werk zien aan verrichten[(3)].

Het is misschien niet onbelangrijk de waarschijnlijke reden

(2) *Comput.* annis citatis.

(3) Joachimus Brants (in margine: Draeyere) Diesten. rt p Thielmannum van Bering. pro diversis suis operibus ad tabulam sancte Dympne op 7^{a} April a^{o} 51 post Pascha IIII Ren. *Comput.*

na te gaan, waarom de keerzijden der tafereelen de beeltenis van de H. Lucia vertoonen en het drama van haren marteldood. In December 1475 is een post aangeteekend: *pro una tabnaculo* (sic, pro tabula?) *sce Dympne et sce Lucie...* Op dit tafereel, of wat het geweest zij, was de gedachtenis der Siciliaansche maagd vereenigd met die der Iersche heldin; beide waren op gelijken voet het hoofdonderwerp van het kunststuk. Maar die twee verschillige geschiedenissen te vertoonen, strookt niet met het plan van Gozewijn: dat zou de eenheid breken. Om evenwel de gedachtenis van de H. Lucia niet geheel weg te nemen, heeft hij haar eene eereplaats op de keerzijden willen inruimen.

Stellen wij hier nog eenige bijzonderheden, die de levensgeschiedenis van den te weinig gekenden Gozewijn kunnen toelichten.

12. Nadere betrekkingen van Gozewijn van der Weyden met de abdij.

Gozewijn, kleinzoon van den beroemden Rogier, omtrent 1465, te Brussel geboren, vestigde zich te Antwerpen. Hij kocht zich daar den 1^{n} Maart 1505 (n. st. 1503), van de erfgenamen van wijlen den beeldhouwer Jan Noyens, eene woning, gelegen in de Huidvettersstraat, naast eene onbebouwde erve der O.-L.-Vrouwbroeders of Carmelieten. Dit huis verkocht hij den 8^{n} Juli 1513[1] en ging waarschijnlijk van toen af zich vestigen in het Kipdorp, in het huis, *den Draeck* genaamd, sedert 1418 het eigendom en nu de refuge der abdij[2].

De menigvuldige werken te Tongerloo, gedurende meer dan twaalf jaren uitgevoerd, hebben den schilder op een zeer vertrouwelijken voet met de abdijheeren gebracht, en wij zagen er een blijk van, toen hij, tijdelijk in gebrek van geld, tot den abt zijne toevlucht nam en ja, met zulke eene vrijmoedigheid, dat hij op den brief van aanvraag het bewijs van ontvangst op voorhand neerschreef.

De abt, hem ook een volle vertrouwen schenkend, belastte hem met het ambt van waard der refuge en van zaakbezorger der abdij in de Scheldestad. Sedert 1514-1515 wordt Van der Weyden in de rekeningboeken des kloosters gestadig *hospes domus nostrae Antverpiae*, de waard van ons huis te Antwerpen, genaamd. In 1512 draagt een Judocus van Roezendale denzelfden titel.

In 1517 kocht de abdij eene nieuwe refuge in de Huidvettersstraat, thans n^{r} 38, tegenover de Jodenstraat. Aug. Thijs, in zijn *Historiek der straten en openbare plaatsen van Antwerpen*, zegt dat in het begin der XVIe eeuw die huizing toebehoorde aan Messire Stefano Justiniani; is die bevestiging nauwkeurig, dan moet deze ze verkocht hebben aan Gozewijn, want het is de schilder die ze den 27^{n} November 1517 aan de abdij overdraagt met eene kleinere woning, naast de voorpoort gelegen. Twee andere kleine huizen naast de achterpoort, in de korte-Gasthuisstraat, koopt de abt den 2^{n} December daaropvolgend van den gezegden Steven Justiniani, gemachtigde van Jacob Dorio, koopman van Genua[1]. De voornaamste der vier woningen werd tot hulpverblijf der abdij ingericht en zoo kwam Gozewijn als waard zijn vroeger eigendom betrekken. De drie kleinere huizen verhuurde men aan

(1) Zie ridder Leo de Burbure, *Documents biographiques inédits sur les peintres Gossuin et Roger Van der Weyden le jeune. Bulletins de l'académie*, loc. cit.

(2) Thans het huis der familie Le Brasseur, n^{r} 16. Vglk Aug. Thijs: *Historiek der straten en openbare plaatsen van Antwerpen.*

(1) Verkoopakte van 14 April 1535 (o. st.), deels gedrukt bij ridder Leo de Burbure ter aangeduide plaatse (bewijsstuk IX), deels wegens denzelfden edelen heer welwillend ons medegedeeld. Wij brengen hem hier onzen welgemeenden dank.

verschillige personen; een der huisjes van de korte-Gasthuisstraat bewoonde, ten minste van 1518 tot 1533, de schilder Antonius Van den Wygaerde. De koopman Georgius Muetincks nam *den Draeck*, in het Kipdorp, in huur[2].

Onderwijl had prelaat Tsgrooten de grootsche werken van herbouwing in het klooster begonnen en de gewone inkomsten waren op verre na niet toereikend om de kosten te bestrijden, Uitgestrekte turfgronden verkocht hij te Calmpthout en te Spilbeeck, bij Esschen, of, gelijk het boek van ontvangsten het opgeeft, te Esschen, bij Spilbeeck, en in de omstreek. Meermaals, wanneer de abdij groote kosten te doen had, vond zij in het verkoopen van het recht van turfdelving een redmiddel in den nood. Er was voorheen zelfs een spreekwoord zeggend, dat de kerk van Tongerloo van turf, die van Averbode van hout was opgetimmerd, om te bedoelen dat gelijk het eerste klooster uit zijne turfgronden, zoo het tweede uit zijne rijke bosschen de geldmiddelen voor den opbouw had geput. Thans echter was die bron onvoldoende voor Tongerloo, dat in 1524 zijne vroegere refuge, *den Draeck*, verkocht aan Peeter van Halmale, van Herenthals.

Eene tweede maal veranderde de abdij van refuge in 1535. Den 14^{n} April van dat jaar verkocht zij aan Jan Moys, algemeenen ontvanger van Brabant, de refuge der Huidvettersstraat met de aanpalende woningen, maar kocht daarentegen den 16^{n} Juli een huis van Mattheus van Liere, in de lange-Gasthuisstraat (thans n^{r} 31)[3]. Dit bleef het eigendom der kloosterlingen tot in 1699, wanneer zij het verkochten aan den beeldhouwer Hendrik-Frans Verbruggen, nadat een jaar te voren de abt Piëra het huis Van Dale of De Moelnere - vroeger

(2) *Reg. Recept.* - Een Antonius, - mogelijk de genoemde Van den Wygaerde - schildert een tafereel voor de abdij in December 1520: *Tabula picta ab Antho*^{o}. IIII Ren. IIII st. Zie Antonius Van den Wygaerd vermeld in de *Liggeren der Sint-Lucasgilde* (uitg. Ph. Rombouts en Th. Van Lerius) boekd. I, bl. 73, 89, 100.

(3) Vglk Aug. Thys. op. cit. - De kwijtbrief luidt als volgt: Ick Mathys van Liere kenne ontfangen te hebben vuyt hande van Meester Peeteren Scheelen inde naeme vanden Eer. Heer ende Prelaet des goidshuys van Tongerloo die somme van seven ende twintich hondert karolusgulden eens ende die ter zaken van zekeren coope van eenen huyse gestaen tot Antwerpen inde lange gasthuysstrate, Ende bekenne my daer aff vernuecht ende voldaen te zyne nae Inhoudt der voerwaerden ende zekeren obligatien daer aff zynde. In orconden van desen hebbe Ick Mathys voersc. mynen naem hier onder geset opten XIX^{en} dach in Julio a^{o} XV^{C} ende vyvendertich.
by my Mathys van Liere.

Den Grooten Sot en *het Brandtijser* - op de Sint-Jacobsmarkt, had aangekocht en tot refuge ingericht[1].

Of Van der Weyden het huis Van Liere in de lange-Gasthuisstraat nog ging bewonen, kunnen wij niet verzekeren, schoon het zeer waarschijnlijk zij. Met het jaar 1535 houden onze inlichtingen op. Tot dan toe, heet hij, zoo wij zegden, *hospes domus nostrae Antverpiae*; door Heylen hoorden wij hem den 'concierge myns heeren van Tongerloo binnen Antwerpen' benamen. Geen van beide titels drukt op voldoende wijze den post van vertrouwen uit, dien hij vervulde. Niet alleen bewoont, bewaakt en bezorgt hij de huizing, waar de kloosterlingen gewoonlijk hunnen intrek nemen, wanneer zij te Antwerpen iets hebben te verrichten; hij is daarenboven de man van betrouwen, de zaakbezorger der abdij in de Scheldestad; hij koopt en verkoopt, trekt verschuldigde sommen, op in haren naam, en vaak worden bij hem min of meer aanzienlijke sommen gelds in bewaring gegeven; in grootere zaken, zooals in de bovengemelde verkoopen van *den Draeck* en van het huis der Huidvettersstraat, handelt hij als volmachthouder der kloosterlingen; kortom, zoo niet bij name, in feit is hij hulpprovisor en -rentmeester der abdij[2].

Denkelijk verbleef hij in dien post tot aan zijnen dood. De veronderstelling, door ridder de Burbure vooruitgezet, als zou Gozewijn te Tongerloo zijne dagen geëindigd hebben, heeft weinig grond van waarschijnlijkheid. Het jaar zijns overlijdens is tot hiertoe een geheim. Het is echter zeker dat hij in 1545 door eenen anderen *hospes* der abdij, met name Gerardus Bruynzeels, te Antwerpen was vervangen. Bijgaande briefzegel van Van der Weyden vonden wij op een schrijven van hem van het jaar 1523.

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

Uit het nieuwe strafwetboek van Nieuw-York.

De staat Nieuw-York in de republiek der Vereenigde-Staten heeft dezer dagen een nieuw strafwetboek vastgesteld, waarin de volgende bepalingen voorkomen:

'Wie zal gepoogd hebben zelfmoord te plegen zal gestraft worden met gevangenis van 2 jaar en eene geldboete van hoogstens 2000 dollars.

Het vloeken, het onteeren van den naam Gods, van Jezus Christus en van den H. Geest is insgelijks strafbaar; indien zulks voor een vrederechter, een alderman, een mayor of een griffier gebeurde, mag elk dezer magistraten den schuldige veroordeelen tot 10 dagen gevangenis.

Wie den Zondag niet heiligt, wordt veroordeeld tot eene geldboete, van 10 dollars en 5 dagen gevangenis.

(1) Vglk P. Génards belangrijke *Notice sur l'hôtel de Moelenere et Van Dale;* alsook Aug. Thijs. op. cit.

(2) *Reg. Recept.* passim.

De bestuurders van schouwburgen, die des Zondags hunne gebouwen openstellen, kunnen veroordeeld worden tot geldboete van 300 dollars voor elken persoon, die de vertooning zal hebben bijgewoond.
De uitdaging tot tweegevecht wordt gestraft met 7 jaar gevangenis, hetzij de uitdaging schriftelijk of mondeling gedaan zij.'

Tentoonstelling voor schoone kunsten te Rotterdam. (Zie blz. 107).

Deze tentoonstelling, den 4^{n} Juni geopend in het gebouw der Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen, is eene der merkwaardigste die wij in deze stad nog zagen. Zij bevatte, in zes zalen, 476 kunstwerken.

In het geschiedkundig vak stond aan de spits P. Van der Ouderaa's *Rechterlijke eerherstelling in* 1593. Jan Van Breuseghem, een rijk Antwerpsch koopman, werd in 1592 ter pijnbank gebracht, valschelijk beticht van verstandhouding met de vijanden van den staat. Zijne onschuld werd echter in 1593 erkend en het magistraat der stad ging hem plechtig met flambouwen uit de gevangenis het Steen afhalen om hem naar zijne woning te geleiden; de dochter van den gefolterden man is aanwezig; de burgemeester noodigt hem uit om eene vergoeding te vragen voor het aan hem gepleegde onrecht en het antwoord luidt: 'Ik ben rijk, en mijne rust en gezondheid, die gij mij hebt ontnomen, kunt gij niet teruggeven; maar mijn wensch is, dat men voortaan geene marteltuigen meer gebruike.' De voorstelling, over haar geheel en in hare deelen, is aangrijpend en boeiend; kleur en lichtschakeering zijn uitnemend geslaagd en de personen sprekend levend te noemen. Het stuk, naar onze opvatting het beste gewrocht dat de schilder tot hiertoe heeft geleverd, zal op de aanstaande driejarige tentoonstelling te Antwerpen verschijnen.

L. Apol ('s-Hage): *Winteravond,* een goed tafereel, beter dan des schilders *Maartsche bui.*

D.A.C. Artz (id.): *Oude mannen- en vrouwenhuis te Katwijk.*

Mej. G.J. Van de Sande-Backhuijzen (id.): *Pruimen* en *Voorjaarsbloemen.*

J. Van de Sande-Backhuijzen (id.): *Landschap in Drenthe* en *Maartsche buien;* dit laatste zeer schoon landschap aangekocht voor het museum Boymans.

A.H. Bakker Korff (wijlen, zie blz.36): *De marmeladekookster,* eigenaar de heer L. Droogleever Fortuin, en '*k Ben de roos van Saron*, eigenaar de heer W. Th. Van Griethuijsen, beide te Rotterdam, twee uitvoerig geschilderde recht keurige stukjes.

Th. Bock (Scheveningen): zeer schoone, maar niet genoeg afgewerkte *Lenteavond* en *Opkomende maan* (van dit laatste is eigenaar de heer F. Mesdag, te 's-Hage).

E.J. Boks: *Huwelijksaanvraag*, eene goede schilderij, hier slecht geplaatst, die wij reeds te Antwerpen zagen.

H. Bource's *Wachten* was niet belangrijk genoeg voor dezen in Holland gevierden schilder.

J.A. Canta (Rotterdam): *Kindervreugd,* eene zeer aangename schilderij, die tot aankoop voor de verloting hadde verdienen in aanmerking te komen. Kind en vogel zijn zeer zorgvuldig geschilderd. Van het geheel mag zonder voorbehoud gezegd worden, dat het eene welgeslaagde schilderij vormt, die den maker tot eere strekt.

Th. Cleynhens genoot veel bijval met zijne *Markt* en zijn *Binnenhuis* der XVIe eeuw.

C. Cunoeus (Amsterdam): *Aristocratie* en *September,* twee goed geteekende en flink geschilderde stukken, maar slecht van toon.

O. Eerelman ('s-Hage) *Voor het uitrijden*, eene verdienstelijke schilderij.

P.J.C. Gabriël (Brussel): twee stukken die goed van toon, maar niet genoeg afgewerkt zijn: *De eerste baars* en *Turftrekkers.*
E.L. Garrido (Parijs): *Na de wandeling*, uitmuntend en geestig behandeld.
E. Geelhand (Antwerpen): *Op verkenning,* voor een liefhebber zeer verdienstelijk.

J. Geoffroy (Parijs): *De kleine ontrouwe boodschaplooper* is een goed stuk en *Die breekt moet betalen* zeer geestig.
E. Godding (Antwerpen): *Die zingt verbant zijn leed*, tamelijk wel gelukt.
M.F.H. De Haas (Nieuw-York): *Gezicht op het eiland Shoals*, uitstekend geschilderd, maar eenigszins valsch van toon.
G. Henkes ('s-Hage): *Het ontbijtuurtje*, is een goed schilderijtje; *Bij de zieke*, beviel ons minder.
I. Israëls zoon (id.): *Een Atjehheld;* ware, onzes dunkens, beter geweigerd geweest.
H.F.C. Ten Kate (id.): *Plunderaars*, niet op de hoogte van des schilders naam en *De rattenvanger*, deze laatste gekocht door den heer W. Th. Van Griethuysen.
M. Ten Kate (id.): *Het ledige kooitje*, zeer lief behandeld.
J.C.K. Klinkenberg (id.): *Het H.-Geesthofje te 's-Hage*, minder goed geslaagd dan wij van den schilder gewoon zijn.
J.H.B. Koekkoek (Hilversum): *Op de Maas voor Rotterdam.*
J. Van Luppens *Gezicht te Modave*, ons eene oude kennis, maakte ook hier geen goede figuur en was slecht geplaatst.
A.H.R. Maasdijk (Rotterdam): *De voorzaal van het Palazzo Reale te Genua* en *Een voorlezing uit Molière's 'Bourgeois gentilhomme,'* twee uitstekend goed geschilderde tafereelen.
A. Mauve ('s-Hage): *Houthakkers*, zoogenoemd realistisch geschilderd; op afstand maakt het stuk een vrij goeden indruk; voor het overige draagt de bewerking geen kunststempel.
H.J. Melis (Charlois): *Grootmoeders geluk* en *Moeders schat*, vaardig gepenseeld, maar zeer conventioneel.
Chs. Rochussen (Rotterdam): *De gezant C. Pauw bij Gustaaf Adolf, koning van Zweden, te Maintz;* als samenstelling zeer schoon.
Mev. H. Ronner hulde om hare *Spelende katten.*
Mej. A. Ronner: uitnemend keurig *Fruit* en een voortreffelijk *Stilleven.*
Ph. Sadée ('s-Hage): *Op het strand*, terugkeer van den vischverkoop; eene goede schilderij.
P.A. Schipperus (Rotterdam): eene wat al te kleurige *Ondergaande zon*, aangekocht voor het museum Boymans; de *Geule bij Valkenburg in Limburg* is minder wel gelukt.
C.S. Stortenbeker ('s-Hage): *Zomer* en *Herfst.*
A. Struys: *Alles verloren*, eene oude kennis (zie 1881. blz. 188), en *De verzoening der graven van Mansfeld door Luther*, goed van opvatting en samenstelling, maar te geel van toon.
J. Unterberger (Brussel): *Posilipo Napels* en *Napelsche visschers*, twee zeer geestig behandelde stukken.
H. Veder (Rotterdam): *Strand te Katwijk* en *Kaai van Bordeaux*, zeer verdienstelijke stukken voor een liefhebber schilder.
E. Verveer ('s-Hage): *Rust aan het strand*, goed van toon, maar zorgeloos geteekend.
Mej. M. Vos (Oosterbeek): een zeer fraai *Stilleven.*
A. De Vriendt (Brussel): *Lia, jonge vrouw van Bethlehem* en *Onder de muren te Jerusalem*, eene studie.
J.B. Witkamp: *Welkom*, eene tamelijk goede schilderij.
Als fraaie landschappen vermelden wij die van: mev. Bilders, *Herfst in het bosch;* J.W. Bilders, *Zicht bij Oosterbeek;* H.W. Mesdag, *Morgen* en *Nacht.*

P. Meyerheym (Berlijn), de puike schilder, dien wij jaren geleden te Antwerpen en te Parijs de hand mochten drukken, zond twee voortreffelijke schilderijen in: een *Stilleven* en eene door kleur en bewerking uitmuntende *Kermistent.*
A. Norman (Dusseldorp): *Noordsche kust*, puike schilderij.
P. Oyens (Brussel): een belangrijk portret van een *Italiaansch meisje*, doch wat veel geklad en gesmeerd.
A. Plumot: een aangenaam behandeld stuk: *In de rust.*
J. Portielje's *Dolce far niente* behoort niet tot zijne best gelukte voortbrengselen.
Mejuf. F. Putzeys (Luik): een fraai bloemenstuk; verkocht.

Tusschen de stukken, door Haagsche juffrouwen geleverd, zagen wij eene verdienstelijke groep van twee bevallige meisjes door mej. B. Hubrecht; een goed portret door mej. C.P. Van der Hoeven; een genrestukje *Bij moeder* door mej. A. Hugenholtz; het portret van prof. Harting door mej. T. Schwartze (Amsterdam).

Plaatsgebrek belet ons dit overzicht verder uit te strekken, zoodat - tot ons spijt - vele verdienstelijke stukken hier onvermeld blijven. Het is ons een waar genoegen te kunnen berichten dat 74 kunstwerken zijn verkocht geworden.

De dood geeft geen rekenschap van zijn keuze.
P.G.C.

De Gentsche Gantoiserie.

Hoe, Gent, is 't waar? zijt gij zoo zeer verbasterd,
zoo zeer ontaard van 't fiere voorgeslacht,
dat gij uw volk en Vlaamsche zeden lastert
en d'ondergang van de eigen taal betracht?

Hoe, Gent, is 't waar dat gij niet zelden thans
die schoone moedertaal u schijnt te schamen?
dat ge u die spraak ontwent om in het Fransch
gestadig bluf en onzin uit te kramen?

In 't Fransch!... De taal der ridders en der vorsten
die, loerend op uw erf, door de eeuwen heen
uw vrijheid en uw recht belagen dorsten
en vaak uw vest vervulden met geween!

De taal van hen, belust op roof en bloed,
die zich geweld, verraad noch list ontzagen
om, ondanks uwer vaadren leeuwenmoed,
den Vlaming 't vreemde dwangjuk doen te dragen!...

Ja, rijk aan deugd en roem is uw verleden,
o, Gent! Toen waart gij Vlaamsch; toen waart gij groot.
Maar, zeg, wat zijt gij nu? Waar zijn op heden
uwe Arteveldes? Zijn die allen dood?...

Wat vleit gij hem, die steeds uw vijand was?
Heeft de oude vrijheidszucht u gansch begeven,
o, Gent?... Of zijn van een ontembaar ras
nog slechts verwijfde franskiljons gebleven?

Brussel, 1882.
LEONARD BUYST.

De eene mensch heeft hier den anderen, gelijk tot zijn uiterlijke welvaart, zoo ook tot zijn zedelijke ontwikkeling noodig. De gaven van den geest zijn, even als die van het lichaam en van de fortuin, ongelijk verdeeld, opdat alle menschen door één band van gemeenschappelijke behoefte zouden worden omstrengeld en door wederkeerige hulp elkanders tijdelijk en hooger geluk zouden bevorderen.
P.G.C.

Geschiedenis der gemeente Mortsel
met aanhangsels over Edeghem, *Hove*, *Bouchout*, *Borsbeeck*, *Contich*, *Waerloos*, *Reeth en Aertselaer*, *door* J.B. Stockmans.

Zoo luidt de titel van een nieuw werk, dat van het grootste belang is voor de geschiedenis der provincie Antwerpen. De eerste aflevering is verschenen ter drukkerij van F. De Coker, Hobokenstraat n^{r} 36, te Antwerpen.

Het werk verschijnt in 3 afleveringen van 150 bladzijden, met kaarten en platen; iedere aflevering kost slechts 2 franks. In zijne hoofdafdeelingen omvat het werk; 1. *Burgerlijk Mortsel*, 2. *Kerkelijk Mortsel*, 3. *Kapel van den Ouden-God* en 4. *Het voormalig Luythagenklooster.*

Aan degelijke geschiedkundige stof heeft het den schrijver niet ontbroken. Voor wat de oudheid betreft, evenaart Mortsel de oudste dorpen van het voormalig graafschap Cantecroy.

Reeds in het jaar 1391 en zeker veel vroeger werd er gesproken van een gemeentezegel van Mortsel: 'Wi Laureyns Volckaert ende Baude vander Borch, mannen van Costyns van Ranst, hebben op bede van de scepenen van Dieseghem, onse zeghele ane dese lettren ghehanghe.'

ZEGEL DER XIVe EEUW.

Het oudste en vermoedelijk ook allereerst gebruikte zegel vertoont den heiligen Benedictus, patroon der parochie, met boek en staf, rechtstaande op een wapenschild (gouden veld met drie palen van keel) en het randschrift: + SIGILLUM-SCABINORV-DE-MORTSELE-E-BVSEGHEEM.

Het hierboven in houtsnede medegedeeldezegel, naar een afdruk in groen was, tamelijk goed bewaard, is gehecht aan eene akte van 16 Februari 1515, berustende in de rijksarchieven, tusschen de zegels der oude commanderij van Pitsenburg van Mechelen. Hetzelfde wapen is aan de gemeente Mortsel bij koninklijk besluit van 5 Januari 1880 toegekend en derhalve nog in gebruik.

Heerlijke familiën hebben in grooten getale te Contich gebloeid. Van het leven en bedrijf in de XVIe en de daaraanvolgende eeuwen, levert de schrijver een inderdaad boeiend verhaal, waaruit veel licht opgaat over de zeden en gewoonten van die tijden, zoo te Mortsel als elders. Opmerkelijk zijn de bijzonderheden over de bedevaartkapel van den Ouden-God, het klooster der Luythagen, den beeldenstorm tijdens het Wonderjaar (1566) in het land van Cantecrode, het krijgsvoeren, den landbouw enz. Stockmans' werk is eene wezenlijke aanwinst voor de vaderlandsche geschiedenis. Wij bevelen de inschrijving voor dit boek dan ook ten sterkste bij al onze lezers aan.

D.V.S.

Uit de dagen der sansculotten.

(Vervolg van blz. 119.)

Het verhaal van den grijsaard.

Het voorval dat ik u verhalen ga, geschiedde ten jare 1799, eenige weken vóór dat De Kever, alsdan commissaris van de uitvoerende macht der Fransche republiek, den president van Haesdonck, met name Jan Baptist Tassijns, door eene compagnie Fransche grenadiers deed door den kop branden.

Alhoewel ik alsdan nog maar een kind was van tien jaren en mijn verstand wel niet toereikend was om al de gebeurtenissen te onthouden, welke er toen in ons dorp voorvielen, zoo heb ik er nochtans verscheidene van in mijnen geest geprent, welke mij nog zoo levendig voorstaan, alsof zij nauwelijks eenige maanden geleden plaats grepen. En geen wonder! Er bestond eene zeer bijzondere reden voor mij, om die gebeurtenissen nooit uit het geheugen te verliezen; immers, het was in die smartvolle tijdsomstandigheden dat ik en mijn broertje, nog twee jaren jonger dan ik zijnde, weezen werden.

Mijn vader, die Neel Samkens heette en mijne moeder Katharina Verberckt, woonden op dezelfde plaats, waar wij nu vereenigd zijn. Met tijd en vlijt hadden zij de gelegenheid gevonden dit hutje aan te koopen, omtrent één jaar vóór dat de sansculotten in ons dorp vielen, zoodat mijne ouders in zekeren welstand verkeerden.

Nochtans, die welstand was van korten duur. Op zekeren dag van 't begin des jaars 1799, terwijl ik en mijn broeder ons met andere dorpskinderen vermaakten, werd onze aandacht eensklaps van het spel afgetrokken door het geroffel der trommels en het geschetter der trompetten, welke wij in de verte hoorden.

Aan spelen werd niet meer gedacht; al huppelende en zingende liepen wij vooruit, in de richting van waar wij de trommels en trompetten gehoord hadden. Meer dan een half uur hadden wij de baan gevolgd, toen wij allen in gelederen geschaarde Fransche grenadiers zagen komen aangestapt.

Onze blijdschap kende geene palen; nooit hadden wij het genoegen gehad zulk een aanzienlijk leger in onze gemeente te zien. De klanken der trommels en trompetten stemden onze jonge harten zoo blijmoedig, dat wij onze mutsen juichende in de hoogte wierpen en in deze kinderlijke gemoedsstemming gingen of - beter gezegd - liepen wij de soldaten achterna, dan ons langs dezen, dan langs genen kant der gelederen wendende.

Eindelijk bereikte de troep omtrent het midden des dorps.

In eenen adem snelden wij naar onze woningen, om aan onze ouders te boodschappen dat er een leger schoon gekleede soldaten verschenen was. Voor onze kinderlijke harten verwekte dit verschijnen blijdschap, daar wij niet wisten met welk doel de soldaten kwamen, want nooit had ik te huis een enkel woord over hen hooren uiten.

Ik meende de eerste te zullen zijn die het groote nieuws in onze woning aanbracht, doch, hoe vond ik mij bedrogen! Nauwelijks was ik over den drempel onzer woning getreden, als ik reeds riep welke mannen er verschenen waren, waarop

vader mij zeer koel antwoordde: ‘Ik weet het reeds, jongen, dat de bloedhonden in ons dorp zijn aangekomen.’ Wat hij bedoelen wilde met het woord ‘bloedhonden,’ wist ik alsdan nog niet; tevens bemerkte ik dat moeder weende.

Ik en mijn broeder - welken ik op de baan was vooruit geloopen en die nu juist binnentrad - wij vielen moeder om den hals en vroegen haar waarom zij weende; voor alle antwoord drukte zij ons eenen kus op het voorhoofd en daar zij aanhoudend bleef weenen, begonnen wij ten slotte insgelijks te schreien.

Het storten van tranen was voor mij en voor mijnen broeder van korten duur; daar moeder eenigszins bedaarde, droogden wij onze tranen en slopen weldra heimelijk de deur uit.

Andermaal liepen wij naar de Fransche grenadiers, die intusschentijd op een honderdtal schreden van onze woning waren blijven staan.

Terwijl wij wederom ons gejuich aanhieven, hadden wij bemerkt dat verscheidene der soldaten briefjes van hunne oversten ontvingen en zich in onderscheidene richtingen verspreidden, nadat er eens duchtig op de trommels geroffeld was.

Het grootste aantal der grenadiers was nog altoos in rijen opgesteld, en eenige stonden nadat de soldaten met briefjes de rangen verlaten hadden, werden trompetgeschal en trommelgeroffel wederom aangeheven en de nog steeds in gelederen geschaarde Franschen vervoorderden hunnen weg.

Wij volgden hen nog wel een kwart uurs verre, doch, daar wij bemerkten dat zij nergens meer stil hielden en wij - indien wij bleven medeloopen - op den terugweg zouden hebben kunnen verdwalen, dorsten wij het niet wagen hen verder te volgen.

Het speet ons waarlijk dat wij ons gedwongen zagen afscheid van de schoon gekleede grenadiers te nemen.

Met trage schreden keerden wij terug naar onze speelplaats. Ondertusschen ontmoetten wij hier en daar eenige der soldaten, welke ons meer dan eens hielden stilstaan en ons allerlei vragen in de Fransche taal toestuurden, doch, daar wij niet eens begrepen wat zij zeggen wilden, zoo bepaalden wij ons met hun vlak in het aangezicht te staren, waarna sommigen onder hen de vuisten balden en ons woorden toestuurden welke ons als bedreigingen voorkwamen. Ongehinderd zetteden wij onzen weg voort. Meest al de kinderen begaven zich huiswaarts.

Groot was de verwondering van mij en van mijnen broeder, bij het binnentreden onzer woning, toen wij bemerkten dat drie Fransche grenadiers zich bij de tafel hadden nedergezet.

Mijn vader, welke eenigszins de Fransche taal kende, stond vóór de tafel en was met de soldaten in gesprek, doch waarover zij handelden kon ik niet begrijpen; alleenlijk merkte ik op dat vader eenige oogenblikken nadien eene groote ham te voorschijn haalde en deze vóór de grenadiers op de tafel plaatste.

Het zij in 't voorbijgaan gezegd, mijn vader was oploopend van karakter; nochtans, zoolang men hem wel behandelde, was hij de goedheid zelve, doch wee, wanneer men hem te na kwam. Hij was daarenboven met eene buitengewone lichaamskracht bedeeld, en was daarbij zoo groot van gestalte, dat men hem vaak onder de dorpelingen *lange Neel* noemde.

Wat de grenadiers betreft, die aan tafel waren gezeten en dapper van de ham aten, deze maakten een geheel anderen indruk op mijn gemoed, dan toen zij met hunne kameraden, voorafgegaan van trommelslagers en trompetters, in ons dorp aankwamen.

Van deze drie mannen gevoelde ik een bijzonderen afkeer; en geen wonder; hun grootendeels verminkt gelaat, hunne knevels, waarvan de omkrullende punten bijna gelijk stonden met de kin en daarbij hunne vervaarlijke uitrusting, dit alles deed mij eene zekere vervaardheid voor hen gevoelen.

Mijn broeder integendeel was min vreesachtig dan ik; zelfs was hij zoo stout, dat hij, voor dat de krijgslieden hunnen honger gestild hadden, met de handen aan 't geweer trok, hetwelk een van hen tusschen de beenen had staan, terwijl vader voor een oogenblik in den kelder gedaald was. De grenadier, de bewegingen mijns broeders bemerkende, zette hem met de eene hand op zijne knie, terwijl, hij met de andere een stuk ham in den mond stak.

Intusschen had ik mij bij, den haard nedergezet.

De stoutheid mijns broeders ging zooverre, dat hij uit de borst van dengene op wiens knie hij gezeten was, eene pistool haalde, en dezelve op eene zonderlinge manier langs alle kanten bekeek.

Terwijl hij de pistool in de handen hield kwam vader juist uit den kelder, en hij, dit bemerkende, sprak tamelijk barsch tegen den grenadier, die dit alles toeliet.

Deze antwoordde bijna op denzelfden toon en zette mijnen broeder met zekere ruwheid tegen den grond.

Op een teeken van vader spoedden wij ons ter deure uit, en zoodra wij ons wederom op de baan aan 't spelen bevonden, dachten wij zelfs niet meer aan de soldaten welke bij ons ingekwartierd waren.

Omtrent een half uur nadien zagen wij de grenadiers onze woning verlaten.

Nauwelijks waren zij verdwenen, of wij gingen ons bij onzen haard nederzetten. Alsdan sprak vader ons toe: ‘Jongens, luistert eens aandachtig naar hetgeen ik u zeggen ga. Vraagt mij in 't vervolg niets over de soldaten welke wij moeten inkwartieren; ik wil thans, daar ik er de gelegenheid toe heb, eenige woorden over hen spreken; ik wil u bekend maken met de doenwijs dezer lieden.’

Ik en mijn broeder zagen malkander zonderling aan, alsof wij zeggen wilden: waarvan wil vader spreken? Hij ging voort, ongeveer in de volgende bewoordingen:

- Ons land, hetwelk eertijds onder Oostenrijk stond, is voor eenigen tijd voor de tweede maal in de handen der Fransche sansculotten gevallen; het zijn die mannen, welke eene wereldhervorming eischen, of, om duidelijker te spreken, voor hen mag er geen staat of kerk meer zijn. Al wat zij daarvan aantreffen, verbrijzelen zij zonder mededoogen; zij gedoogen orde noch band; zij moorden, rooven, branden en

doen al wat slecht is en dit nog wel onder de benaming van broederlijkheid.

Hij zweeg. Wij bezagen vader en bespeurden dat zijn gelaat bleek geworden was van aandoening, van gramschap; wij dorsten ons nauwelijks roeren en bleven met geduld zitten, tot dat hij na eenige oogenblikken voortsprak, nagenoeg in dezer voege:

- De soldaten, welke gij gezien hebt, zijn de uitvoerders der wetten, welke hunne overheden afkondigen. Tot nu toe is door de grenadiers in onze gemeente geen geweld gepleegd, doch, zooals ge bemerkt hebt, is ook de vloek over ons nederig dorpje gekomen; de drie soldaten, welke gij hier aan tafel hebt gezien, moeten wij herbergen.....

- Hoe lang? vroegen wij.

- God weet het, zoo luidde het antwoord. Maar onthoudt het wel: zoo lang als de soldaten in huis zijn, moet gij u zooveel mogelijk verwijderen, hetzij met u op den zolder te houden, hetzij met op de baan te spelen; ik wil u niet in tegenwoordigheid van die schelmen zien. Maar als gij met dorpsjongens speelt, moogt ge geen woord reppen van hetgeen ik u thans heb voorgehouden; en gij, Jan, zegde hij tot mijnen broeder, pas op, indien ik nog bemerk dat gij handen aan de wapens der soldaten steekt.

De uitdrukking van vaders gelaat was zoo streng, dat wij ons niet wederhouden konden en luide begonnen te weenen; alsdan veranderde zijne hardheid, want hij voerde ons op goedaardigen toon te gemoet:

- Jongens, ge moogt daar niet om weenen; zoolang gij u mijne woorden herinnert ben ik overtuigd dat gij ze niet zult overtreden. Gij, Jan, moogt gaan spelen.

Op de vraag of ik ook mocht, gaan, antwoordde hij: ‘Neen, gij moet hier blijven.’

Daar Jan eenigen tijd talmde om zich met de dorpsjongens te gaan vermaken, gebood vader hem de hut te verlaten.

Op het aandringen mijns broeders, die zou gewenscht hebben dat ik met hem mij mocht gaan vermaken, antwoordde vader, dat hij nog eenig werk te verrichten had en ik hem helpen moest.

Zoodra Jan zich verwijderd had, zeide mij mijn vader:

- Frans, gij moet mij helpen in den kelder, maar geef acht dat gij nooit uwen mond laat ontvallen wat wij daar verrichten, want de voorzorg, welke wij nemen, zou door uw praten verijdeld worden.

Zijne woorden ontroerden mij bovenmate; wat gingen wij in den kelder doen? Wat was er in verborgen of wat gingen wij er inbrengen? Deze zonderlinge gedachten wisselden elkander beurtelings af.

Hoe het zij, er bleef mij weinig tijds tot bezinning, want het bevel was nauwelijks gegeven, of vader trok de kelderval open en wij daalden de steile trap af.

(Wordt voortgezet.)

JOS. F. BUERBAUM.

> Het is met de talenten als met de deugd. Men moet ze om hen zelf lief hebben, of - ze geheel opgeven.
> W. GOETHE.

Kroniek.

Terechtwijzing. Blz. 122, 3^{en} regel, onder GENT, staat voor het geboortejaar van N. De Liemaeker 1575; het moet 1601 zijn, volgens de 3^{e} en laatste uitgaaf van het

Dictionaire des peintres, van den heer Ad. Siret, hetwelk wij hiermede aanbevelen bij onze lezers.

Antwerpen. Met 5 tegen 2 stemmen hebben de keurders en met 16 tegen 1 en 8 onthoudingen heeft de gemeenteraad het kleinmodel van Franciscus Josephus Joris voor het zittend beeld van Hendrik Conscience goedgekeurd. Voor de kleinmodellen die de beeldhouwers Alfons Van Beurden en Jos. Ducaju hadden aangeboden werden premiên van 300 fr. toegestaan. Zitting van den gemeenteraad van 21 Juli. (Zie onze blz. 121.)

Brussel. Het door ons op bladzijde 121 vermelde adres is H. Conscience den 27^{n} Juli gebracht door de heeren J.A.C. Hoefnagels, burgemeester van Turnhout, ondervoorzitter en M. Bausart, P. Billiet, J.I. De Beucker en J. Van Ryswyck, leden van den provincialen raad van Antwerpen. Conscience was diep getroffen.

- In Augustus viert de koninklijke maatschappij *de Wijngaard* haar 225-jarig jubelfeest. Te dezer gelegenheid zal zij eenen optocht houden, waaraan alle tooneel-, muziek-, zangen letterkundige maatschappijen van België en Holland uitgenoodigd worden deel te nemen, op Zondag 13 Augustus, ten half elf 's morgens. Zij, die aan den stoet wenschen deel te nemen, gelieven daarvan kennis te geven aan den heer Stroobant, voorzitter van de *Wijngaard*, Zuidstraat n^{r} 130, te Brussel. Buitenlandsche maatschappijen, door minstens drie leden bij den stoet vertegenwoordigd, ontvangen een zilveren gedenkpenning. Allen, die aan den optocht deelnemen, hebben kosteloos toegang tot een groot feest, dat ten 6 ure plaats heeft in den lyrischen schouwburg.

Buitenland.

Amsterdam. 19 Juli is op het Roomsch-katholiek kerkhof de Liefde een grafteeken ter nagedachtis van den uitstekenden tooneelist Morriën ingehuldigd (zie onze blz. 36). een gelauwerd kruis met het opschrift: ‘Aan Henri Morriën, geb. 19 Juli 1841, overl. 14 Jan. 1882. R.I.P. Door zijne vrienden.’ Nadat Morriëns dochter eene kroon had op het graf gelegd, werden redevoeringen gehouden door de heeren Roskam, Overeem, P. Neuckens, van Antwerpen, en Kettman.

- De Middelburgsche Courant schrijft: ‘De bijdragen voor het Multatulifonds, zoo in Nederland als in Indië, beloopen zooveel, dat men in staat is geweest, voor zijnen persoon eene dadelijk ingaande lijfrente van 840 gl. en voor zijne echtgenoote eene gelijktijdige van 600 gl. aan te koopen.’

Delft. Den 25^{n} Juli werden op eene publieke verkooping van oudheden, in deze stad, onder andere de volgende prijzen besteed: voor een antiek fraai notenhouten kabinet 780 gl.; een klein gekleurd Chineesch porseleinen kabinetstel (genaamd Japansch porselein) 600 gl.; een kokosnoten bekertje, met een beslag van gedreven zilver, anno 1600 (zilverwaarde 30 gl.) 170 gl., zijnde de kokosnoot met figuren uitgesneden; eene koperen Napoleon-pendule 360 gl.; 12 stoelen van notenhout, bekleed met Utrechtsch fluweel, stijl Lodewijk XVI, 400 gl.; vier zilveren kandelaartjes met parelranden 360 gl.; een Chineesch kabinetstel 360 gl.; eene antieke schilderij (dieren voorstellende) 170 gl.

Rome. Kunstwerken uit België, bestemd voor de door ons op blz. 36 aangekondigde tentoonstelling, in te zenden tusschen 13 en 30 November. Voor verdere inlichtingen wende men zich tot de uitvoerende commissie in den *Cercle artistique* te Brussel.

Sterfgevallen.

LODEWIJK VERWEE, kunstschilder, te St.-Joost-ten-Oode den 9^{n} Juli overleden, op nauwlijks 50-jarigen ouderdom, is den 11^{n} daaraanvolgende, ten 3 ure namiddag, ter aarde besteld, onder een grooten toeloop van vrienden en vereerders.

DE VRIJHEID VAN GODSDIENST.

EUGENIUS SIMONIS, te Luik den 11^{n} Juli 1810 geboren, is in zijne woning op Jette's steenweg, te Koekelberg, bij Brussel, daags vóór zijn 72sten verjaardag overleden. Hij begon zijne kunststudiën aan de academie zijner geboortestad en vertrok op 19-jarigen leeftijd naar Italië; te Rome kwam hij in kennis met den uitmuntenden beeldhouwer M. Kessels, volgde ook de lessen van den toen vermaarden beeldhouwer ridder Fincelli en keerde als een b e k w a a m beeldhouwer in 1836 in zijne g e b o o r t e s t a d terug, waar hem eene plaats als leeraar in zijn vak aangeboden werd, maar hij verkoos zich in de hoofdstad te gaan vestigen. Wij laten hier de opgaaf van eenige zijner bijzonderste werken volgen en vermelden tevens dat hij een zeer groot getal portretborstbeelden maakte, die als kunstgewrochten en ook wat de gelijkenis betreft zeer geroemd worden: *Een liggende Bacchus met eenen panter spelende; Vaderlandsche strijder; De nijverheid; De onschuld* (in het rijksmuseum); *De barmhartigheid; In een touw springend meisje;* een *Engel;* de *Jongen met de trommel; Pepijn van Herstal* (in het Paleis der Natie); *Borstbeeld van M. Kessels* (in het rijksmuseum); *Simon Stevin*, standbeeld te Brugge (zie onzen jaargg. 1877, blz. 185); *Godfried van Bouillon; Grafgedenkteeken van kanunnik Triest,* in de St.-Gudulakerk, te Brussel; de *Leeuwen der congreskolom;* de 9 *provinciën* in halfverheven beeldwerk die het onderdeel der congreskolom omringen; de *Vrijheid der godsdiensten*, dat wij hierboven in houtsnede mededeelen[(1)]; het *halfverheven beeldwerk van het front des Muntschouwburgs* te Brussel; aan het Noorderstatiegebouw te Brussel, vier half-verheven beeldwerken, voorstellende de rivieren die door Belgische spoorwegen verbonden zijn: de *Schelde*,

(1) Voor de congreskolom en andere aanteekeningen over dezen meester, zie onze jaargangen: 1855, blz 56, 136, 184; 1858, blz. 33; 1859, blz. 148, 152; 1860, blz. 136; 1862, blz. 96; 1864, blz. 188, 226; 1865, blz. 60, 196; 1866, blz. 140; 1867, blz. 26; 1869, blz. 40; 1872, blz. 31; 1877, blz. 70; 1879, blz. 114; 1881, blz. 82.

Maas, *Seine* en *Rijn.* Hij was verscheidene jaren bestuurder der academie voor schoone kunsten te Brussel. In 1839 werd hij ridder, in 1850 officier, in 1859 commandeur en in 1881 groot-officier van de Leopoldsorde. Hij was getrouwd met mej. Eugenia Orban, schoonzuster van den heer Frère-Orban, België's minister van buitenlandsche zaken. De plechtige begrafenis had plaats den 14^{n} Juli 's namiddags, onder een grooten toeloop van vrienden en vereerders. Op den weg, dien de lijkstoet volgde, om zich van het sterfhuis naar de begraafplaats der gemeente Koekelberg te begeven, was eene dubbele rij soldaten van het wapen der karabiniers en voorts de helft van het garnizoen van Brussel opgesteld, onder het bevel van den generaal-majoor Siersack. In het sterfhuis werden vier redevoeringen uitgesproken, namelijk door de heeren E. Fetis, leeraar aan de academie te Brussel, J. Rousseau, bestuurder der afdeeling schoone kunsten bij het ministerie van binnenlandsche zaken, D. Vervoort, voorzitter van den *Cercle artistique*, en A. Henne, secretaris der academie voor schoone kunsten te Brussel. De slippen van het b a a r k l e e d werden gedragen door de heeren L. Gallait en J. Stallaert, kunstschilders; C.A. Fraikin, b e e l d h o u w e r ; J. Liagre, J. Rousseau en F. Wellens, letterkundigen.

CECIL LAWSON, eene jeugdige landschapschilderes, is te L o n d e n overleden in de eerste helft van Juli.

JOSEPH ALOYSIUS AMSOM, de bouwmeester van het stadhuis van Birmingham, van kerken te Ryde, D a l h e i t h , Leeds, Preston, Ripon, Boulogne, Marychure, Oxfort, Manchester en Arundel, is te Londen overleden, 78 jaren oud.

Ridder JOSEPH VAN ROMAKO, hoofd-ingenieur van het zeewezen in Oostenrijk, die belangrijke verbeteringen ingevoerd heeft in den scheepsbouw, is omtrent 15 Juni te Reichenau overleden.

LEONCE CHABRY, landschapschilder, geboren te Bordeaux in 1832 en sedert 1855 te Tervueren gevestigd, is te Brussel den 19^{n} Juli schielijk overleden. In 1879 behaalde hij op de tentoonstelling te Parijs een eeremetaal 3^{e} klasse en te Antwerpen het gouden. Slechts eenige dagen geleden was de tentoonstelling gesloten in den *Cercle artistique* te Brussel van studiën, schetsen en teekeningen, door hem in Egypte gemaakt; hij laat, onvoltooid, een tafereel achter, dat bestemd was voor de aanstaande tentoonstelling te Antwerpen, een *Zonsondergang in de vlakte van Thebes.*

FRANZ HOFFMANN, de bekende schrijver voor de jeugd, wiens werken ook in het Nederlandsch overgezet zijn, is te Dresden overleden, 68 jaren oud.

G. PERKINS MARSH, gezant der Vereenigde-Staten bij het Italiaansche hof, beroemd als schrijver van het werk *The origin and history of the English language,* is den 24^{n} Juli overleden te Vallombresa (Rome), oud 81 jaren.

LEONARDUS TERRY, een van België's verdienstelijkste muziekkunstenaars, leeraar aan het koninklijk conservatorium te Luik en lid van de academie van België, is overleden te Luik, oud 66 jaren. Hij schreef, benevens vele liederen, koren en cantaten, *Fridolin*, lyrisch drama en *Maître Bioch* en *La Zingarella*, kluchtzangspelen. 28 Juli, 3 ure, werd hij te Luik begraven.

Edward Dujardin.

OP STEEN GETEEKEND DOOR H. VERBEYST.

Getrouw aan onze belofte van op blz. 10, geven wij het afbeeldsel van Edw. Dujardin, die, verleden jaar, zijn 40-jarig dienstfeest als leeraar aan de Antwerpsche academie mocht vieren. Tevens volgen hier e e n i g e a a n t e e k e n i n gen over zijn leven en streven. Zoon van den meester metser P e t r u s Franciscus Dujardin(1) en Anna C a t h a r i n a P a u l i n a Scheerders, werd hij te Antwerpen geboren den 30^{n} November 1817. Men wil dat zijn aanleg voor de kunst zich r e e d s vertoonde van op vijfjarigen ouderdom, toen hij e e n e ongemeene liefhebberij aan den dag legde in het krabbelen, met kool en krijt, van allerlei figuren op de muren der woonk a m e r z i j n e r ouders. Van zijn 6de tot zijn 13de jaar ging hij met Hendrik Conscience ter school bij meester J.F. Vercammen(2); nadat Conscience deze school verlaten had, om onderwijzer te worden bij meester Jac. Jos. Delin(3), was het aan den jongen Dujardin dat meester Vercammen de taak opdroeg om de gestrikte letteren, engeltjes en andere versierselen op de nieuwjaarsbrieven, gelegenheidsgedichten of schrijfmodellen te teekenen, eene kunst waarin Conscience

(1) Vader Dujardins ouders bewoonden Calloo en op hunnen winkel gingen Antwerpsche en andere metsers destijds een paar jaren leeren, om zich tot hun ambacht te bekwamen. Vader Dujardin zelf had zijnen *tour de France* gemaakt en een paar jaren te Parijs verbleven. Gedurende een 20-tal jaren was hij met zijnen broeder opzichter bij de weduwe Van Enschodt, in de Kloosterstraat n^{r} 1811, 4^{e} wijk, te Antwerpen, die destijds meest al de groote ondernemingen van openbare werken voor het rijk en de stad uitvoerde. Toen deze firma te niet ging, vestigde vader Dujardin zich als meester metser, voor eigene rekening. P.F. Dujardin had 5 broeders. Van deze 6 werkzame mannen, verongelukten er 3 bij het uitoefenen van hun ambacht.

(2) Zie onzen jaargg. 1872, blz. 162, IX.

(3) Zie 1874, blz. 208.

in zijnen schooltijd uitmuntte. Vader Dujardin wilde van zijnen zoon een metser maken en hij stelde hem als dusdanig op 14-jarigen leeftijd aan de taak; maar vermits de knaap er aldra niet langer van gediend scheen werd hij als leerling bij den goudborduurder wijlen G. Numan geplaatst[1]. Ook dit ambacht bleek den knaap niet naar den zin. Er zou gedacht worden over eene nieuwe keuze. In afwachting bood zich eene gelegenheid aan om voor het ouderlijk huishouden eenen stuiver te helpen verdienen, door missendiener te worden in de Sint-Jacobskerk. Dit baantje hielp den knaap waar hij wezen wilde. Hij diende namelijk dagelijks de mis die een der laatst overgeblevene dusgenoemde witheeren van de voorheen beroemde St.-Michielsabdij in St.-Jacobskerk las. Aan dezen geestelijke vertrouwde hij het toe, hoe gaarne hij schilder zou worden. De witheer trok zich den wensch des knapen aan en bracht het zooverre dat vader Dujardin zijnen zoon de lessen der academie liet bijwonen en hem tevens als leerling plaatste bij den huis- en sieraadschilder H.R. Schaefels (zie blz. 116), op wiens winkel hij 3 jaren verbleef. Aan de academie behaalde hij in 1833 de 4^{e} plaats in de omtrekteekening, in 1835 den eersten prijs voor het teekenen naar het antiek, in 1837 den 2^{en} in het teekenen naar het levend model.

Gustaaf Wappers, alstoen eerste leeraar aan de academie, had den jongeling reeds in 1836 eene geldelijke tegemoetkoming bezorgd van den kunstminnenden baron Philip A.J. de

(1) Zie over G. Numan *de Vlaamsche School* van 1867, blz. 68.

Pret; deze zeer gewaardeerde ondersteuning mocht hij een paar jaren genieten, tot aan het overlijden van baron de Pret, die in 1838 stierf, op denzelfden dag als vader Dujardin het leven verloor door een noodlottigen val. Voor de zwaar beproefde weduwe, die met drie kinderen, 2 zonen en 1 dochter, onverzorgd achterbleef, was het dan ook eene ware uitkomst dat Edward, haar oudste zoon, zich ditzelfde jaar den prijs van 500 fr. zag toewijzen in den wedstrijd voor genreschilderijen, uitgeschreven door de Maatschappij ter Aanmoediging van Schoone Kunsten te Gent; het onderwerp, door de maatschappij den mededingers opgegeven, was de voorstelling van *De infanten Albertus en Isabella die de* '*Kruisafdoening*' *van Rubens in dezes werkhuis komen bezichtigen*, *vergezeld van Nicolaas Rockox*, *burgemeester van Antwerpen*, *en andere personen*, *volgens keus des schilders.* De toewijzing was gedaan met algemeene stemmen min eene. Hetzelfde jaar behaalde hij aan de Antwerpsche academie den 1^{en} prijs van het teekenen naar het levend model en den 5^{e} in de ontleedkunde; in 1839 was hij de 2^{e} in de geschiedkundige samenstelling; in 1841 was hij de eerste in voormeld vak en ook primus in het teekenen naar het levend model. Toen werd hij als leeraar aan de academie benoemd. Destijds geschiedde de aanstelling der leeraren ter gelegenheid der prijsuitdeeling; Dujardin werd dus in hetzelfde uur als leeraar aangesteld en als leerling bekroond.

In 1843 stelde hij te Antwerpen, op de driejarige tentoonstelling, een groot drievoudig stuk ten toon, getiteld: *De eerste dooden*, in het middelvak *Adam en Eva die het lijk huns zoons Abel*, *door Caïn gedood*, *vinden*, links: *Een engel die Abels ziel ten hemel voert*, rechts: *Caïn in de macht van den engel der duisternis ten gevolge zijner misdaad.* Dit stuk prijkte het volgende jaar op de tentoonstelling te Parijs en in 1845 te Brussel, waar de schilder het gouden eeremetaal bekwam; later prijkte het nog op tentoonstellingen te Keulen en te Philadelphia. Onze schilder etste zijn werk op steen voor het *Kunst- en Letterblad*, waarin het verscheen met een toepasselijk gedicht van V.N. Wij zagen het terug op de landstentoonstelling te Brussel in 1880.

In 1844 schilderde hij een *Zegepraal van den H. Petrus* voor de Sint Pieterskerk te Liverpool.

Op de Brusselsche tentoonstelling van 1845 zond hij in, behalve zijne vermelde groote schilderij, *Genoveva van Brabant;*

In 1846, op de Antwerpsche driejarige tentoonstelling, het portret van graaf Cornelissen en het voormelde tafereel, alstoen het eigendom van Eug. baron Van Havre-Cornelissen, met wie hij ditzelfde jaar eene reis deed in Frankrijk, Italië en Duitschland;

Op de Gentsche tentoonstelling, in 1847: *De kuische Suzanna;*

In 1849, te Antwerpen: *Een Gentsche magistraat overleden in* 1625, toebehoorende aan baron E. van Havre en drie portretten.

In 1849 trad Dujardin in den echt met mej. Theresia Van Arendonk, de zuster van zijnen boezemvriend den uitmuntenden beeldhouwer Jan Van Arendonk (zie over dezen laatste onzen jaargg. 1881, blz. 47).

In 1850 verloor hij zijnen broeder Edmond en twee jaren later zijne moeder; zijne jongere zuster was reeds vroeger overleden.

Dujardin was van der jeugd af aan een warm voorstander der Vlaamsche zaak. Als boezemvriend en strijdmakker van Hendrik Conscience, neemt hij naast dezen eene eigenaardige plaats in. Men weet. dat het Dujardins lotgevallen en beproevingen zijn die aan Conscience hoofdzakelijk het onderwerp hebben geleverd van zijn uitstekend werkje *Hoe men schilder wordt*, waarvoor Dujardin houtsneden teekende

en eene sterkwaterplaat leverde. Toen Dujardin, omstreeks het jaar 1853, zich door lichaamszwakte en ziekelijkheid gedwongen zag verf en penseel te laten rusten en sterk begon te vreezen dat hij de beoefening der schilderkunst zou hebben moeten laten varen, dacht hij ernstig over het plan om zich, als uitgever, met het in 't licht zenden der werken van zijnen vriend te gelasten. Dujardin is voorzitter geweest van de toon- en letterkundige maatschappij *Voor Tael en Kunst* en van de tooneelmaatschappij *De Hoop*, terwijl hij zich ook heeft doen kennen als een der ieverigste leden van de kunst- en letterkundige afdeeling der *Sint-Lucasgilde*, die de bakermat was van ons tijdschrift, aan welks stichting Dujardin deelgenomen heeft. De *Vlaamsche School* heeft verscheidene platen van hem opgenomen en over zijne gewrochten verschenen in ons tijdschrift aanteekeningen en stukken van P. Génard, J. Van Rotterdam, E. Zetternam en anderen[(1)]. Dujardin is een der eersten geweest die in ons land de omtrekteekening op steen (bij de Duitschers *Umriss*) heeft ingevoerd; zooals men weet, is het volgens dit stelsel dat hij Conscience's werken opluisterde. Meesterlijk uitgevoerd zijn vooral de 20 platen van *Graaf Hugo van Craenhove* en de 64 van den *Leeuw van Vlaanderen*, die ook in een afzonderlijken bundel met Vlaamschen, Duitschen, Engelschen en Franschen tekst uitgegeven werden. Buitendien leverde hij ook platen voor werken van Jos. Alberdingk Thijm, Edmond Lauwers, Mussely-Baudewijn, Nouhuys, dr. Nuijens, August en Renier Snieders, Zetternam enz. De door hem met droge stift op steen uitgevoerde platen zijn meer dan 1000 in getal.

Hij heeft ook veel geteekend en geschilderd voor glasschilderingen die gebakken werden bij de heeren F.J. en L. Pluys vader en zoon, te Mechelen. Hij schilderde en teekende tevens veel voor de kunstnijverheid en voornamelijk voor het behoef van goudborduurders, koper- en zilverdrijvers enz. Hij schilderde een groot getal cartels op gouden laken voor kerkvanen en gewaden. Voor vele lands-, stads- en kerkfeesten schilderde E. Dujardin kolossale doeken in lijmverf.

Wij geven hier eene opsomming der bijzonderste schilderingen die de meester in de laatste 30 jaren heeft uitgevoerd.

Stad Antwerpen.

Christus in het graf gelegd, besteld door Flor. Leysen voor de St.-Joriskerk; *H. Helena* en *H. Magdalena* (wasschildering) in de kapel der Zusters van het H. Hart; *O.-L.-V.-hemelvaart* in de Sint-Jacobskerk; *H. Veronica* in de St.-Andrieskerk; *H. Theresia novicen onderwijzende* en *H. Aloysius van Gonzaga kinderen leerende* in het klooster der Annunciaden; *Aanneming van den eersten grijsaard* in het oude-mannenhuis St.-Carolus door den eerw. stichter J.B. Hofman; portretten van P. Génard; levensgroot portret ten voeten uit van juff. Loos, overste van het oude vrouwenhuis op de Paardenmarkt; levensgroots portretten ten voeten uit van de dames Van Celst, moeder en dochter, opvolgelijk oversten van het verbeterhuis voor jonge meisjes op de St-Jacobsmarkt enz; *De veertien statiën* in de kerk van St.-Willebrords.

Gemeente Berchem.

(1) Zie 1855, blz 1, 7, 9, 11, 14, 16, 17, 20, 21, 23, 33, 3[8], 42, 65, 70, 81. 99, 104, 111, 112, 113, 119, 120, 121, 123, 167, 184, 185; 1856. blz. 24, 153; 1857, blz. 39, 57, 64, 81, 113, 114, 145, 146, 160, 168, 169, 170, 193; 1858, blz. 5, 6, 17, 72, 73, 88, 104, 105, 129, 137, 145, 152; 1859, blz. 8, 40, 96, 176; 1860, 24; 1861. blz. 65, 66, 120; 1862. blz. 61; 1863, blz. 153, 154, 221; 1864. blz. 203; 1867, blz. 198; 1871, blz. 95; 1873, blz. 140; 1874, blz. 188; 1875, blz. 40; 1876, blz. 112, 152, 172, 179; 1877, blz. 70; 1878, blz. 99, 197; 1879, blz. 122, 152; 1880, blz. 168; 1881, blz. 130, 140.

Christus in het graf, gedenkteeken in de kerk dezer gemeente. D e u r n e , H e m i x e m , H o o g s t r a t e n , E s s c h e n .

Kruiswegen (14 statiën) in de kerken dezer gemeenten.

Gemeente Ranst.

De 4 Evangelisten (wasschildering), in de kerk dezer gemeente.

Stad Leuven.

De zending der apostelen (wasschildering) in St.-Jozefkerk.

Stad Diest.

In de St.-Sulpitiuskerk (wasschilderingen), in de kapel van den gelukzaligen Joannes Berchmans: 1. *Tentoonstelling van het lichaam des gelukzaligen in de Jezuskerk te Rome;* 2. *Visioen;* 3. *Wonderlijke genezing der zuster Maria-Angelica;* 4. *Vereering der reliquieën.* In het geboortehuis van Joannes Berchmans: *De gelukzalige in gebed* en *De gelukzalige zijne ouders smeekende om zijne roeping te mogen volgen.*

Stad Thienen.

De geeseling in de Predikheerenkerk.

Stad Gent.

Een altaarstuk voor de kapel van het gesticht Crombeen en een portret der moeder-overste.

Gemeente Haasdonck (O.-Vl.).

O.-L.-Vrouw van den Rozenkrans en *Sint-Nicolaas van Tolentinen*, in de kerk dezer gemeente.

Gemeente Gijsegem.

Kruisweg in het moederhuis der St.-Vincentiuszusters.

Stad Hasselt.

Kleine kruisweg, in het gasthuis.

Tilburg (Holland.)

Aanroeping der H. Maagd door de verschillende standen der samenleving en de *Heilige Familie* in de kerk van Korvel.

Douai (Frankrijk).

Een aantal portretten van geestelijken in het Engelsch college van de Benedictijner orde; *Heilige Arnoldus*, patroon der brouwers, voor een rijk ingezetene dezer stad; een zeer fraai drievoudig stukje, bevattende in het midden *O.-L.-Vrouw* en op de luikdeurtjes de heiligen *Benedictus* en *Adrianus*, patronen van eenen overste uit voornoemd klooster, die, voor eenige jaren, bisschop werd en naar Indië trok, waar eene doodelijke ziekte hem aantastte, die hem noopte terug te keeren naar zijn klooster te Douai, waar hij eenigen tijd na zijne aankomst stierf; het portret van den eerw. De Braband, stichter en bestuurder van de kloosterorde St.-Union; voorts een 20-tal portretten van ingezetenen van Douai.

Liverpool.

De H. Petrus vereerd door alle natiën als hoofd der Roomsche kerk; vier schilderijen (onderwerpen uit het leven van Onze-Lieve-Vrouw), ter versiering van het huis van den heer Brown.

Eiland Sint-Mauritius.

Christus door Joannes gedoopt.

Jeruzalem.

Genezing van eenen kreupele aan de deur van den tempel door de heiligen Petrus en Joannes.

Van Dujardins bekend en reeds vroeger in dit tijdschrift loffelijk vermeld werk, getiteld; *De verdeelingen van het menschelijk lichaam* enz., is eene 3de uitgaaf verschenen, in minder dan twee jaren. Op de landstentoonstelling van 1830-1880 prijkte van hem nog eene schilderij, getiteld: *Op weg naar den Calvarieberg*, die in 1879 op de driejarige tentoonstelling van Antwerpen verscheen; en in 1881 stelde hij te Brussel ten toon: *Memling aan de deur van Sint-Jans gasthuis te Brugge.* In de thans te Antwerpen geopende pronkzaal komt een stuk voor, dat de meester van voor ruim 20 jaren had opgevat, verbeeldende *Het Alpha en Omega*, Begin en Einde, voorgesteld door een pas geboren kindje, te vinden gelegd naast een prachtgedenkteeken op een kerkhof, dus wel het begin en het einde op stoffelijk gebied voor den mensch; geestelijker wijze is het einde slechts het begin; daarom prijkt in het praalgraf een halfverheven beeldwerk in wit marmer, de Verrijzenis van Christus voorstellende. Dujardin werkt thans aan de beschildering der kerk van O.-L.-Vrouw-op-den-Zavel, te Brussel, waar, behalve een aantal schutterskoningen en geschiedkundige personen, ook de 14 statiën zullen worden uitgevoerd.

Voor de nagenoem de 78 geschilderde glasramen, werden door Dujardin de gekleurde teekeningen op uitvoeringsgrootte geleverd:

Stad Antwerpen.

Ste.-Elisabethsgasthuis: 9 verschillende, met heiligenbeelden; St.-Jacobskerk: in de kruisbeuk, *Kroning van den H. Ludovicus IX*, *koning van Frankrijk;* onder den toren: 2, met geschiedkundige onderwerpen en 8 heiligen; in het koor, 3 met 12 heiligenbeelden; Sint-Antonius kapel, 1, in twee onderwerpen en 2 heiligen.

Gemeente Berchem.

5 verschillende, het laatste stelt voor: *O.-L.-Vrouw van den Rozenkrans* en is geschonken door de familie Grenier, van Antwerpen.

Gemeente Bouchout.

7 ramen, de legende van den heiligen Bavo, patroon der parochie, en 3 ter nagedachtenis van wijlen mgr. E. Sterckx, aartsbisschop van Mechelen.

Stad Brugge.

In de kapel van het Heilig Bloed, 9 verschillende, voorstellende de graven van Vlaanderen.

Stad Diest.

4 ramen in de kapel van den H. Joannes Berchmans, in het koor *De Kalvarieberg*, *H. Aloysius den wimpel ontvangende van den H. Dionisius*, *H. Eduardus*, *koning van Engeland*, *de abdij van Westminster schenkende.*

Rhode.

6 verschillende onderwerpen uit de legende der *H. Agatha.*

Gemeente Nijlen.

2 ramen, *Christus* en de *H. Maagd.*

Gemeente Hove.

De schatten van den heiligen Laurentius.

Gemeente Borsbeeck.

2 ramen met 4 heiligenbeelden.

Stad Mechelen.

In Sint-Romboutskerk, in den kruisbeuk: *Mgr. E. Sterckx O.-L.-Vrouw onbevlekt ontvangen kronende;* in St.-Josephskapel, 3 ramen met 6 onderwerpen uit St.-Josephs legende; in de kapel van mgr. E. Sterckx, 3 onderwerpen van heiligen; in de H. Sacramentskapel: 3 ramen met onderwerpen; in de kapel van den Zoeten Naam, 2 ramen met zooveel onderwerpen en 4 heiligenbeelden.

Stad Herenthals.

Begijnhof: 3 ramen met heiligenbeelden.

Stad Dendermonde.

Hoofdkerk 2 ramen met 2 onderwerpen en 4 heiligen.

Gemeente Achterbroeck.

Het bezoek der H. Maagd bij Elisabeth.

Gemeente Esschen.

4 ramen met de *Heilige Vaders*, in de kerk dezer gemeente.

Tourcoing (Frankrijk).

In de hoofd kerk, 1 raam, *de Trouw van Maria.*

Ter aanvulling van de met groote trekken hier door ons gemaakte schets van Dujardins werkzaam leven, zij nog in herinnering gebracht, dat hij van 1872 tot 1876 deel uitmaakte van den provincialen raad, als gekozene van het arrondissement Antwerpen.

Sedert 1853 heeft Dujardin, wien op zijne loopbaan veel stoffelijken voorspoed ten deele viel, zich in de St.-Gummarusstraat een fraai werkhuis met belendende woning gebouwd, thans n^{r} 37. Uit zijn huwelijk, te Antwerpen in 1849 gesloten, werden twee dochters geboren, mej. Machteld, getrouwd met den heer G. Donnez, apotheker, te Antwerpen en mej. Aleidis, getrouwd met den gunstig gekenden bouwmeester J. Bilmeyer.

De heer Dujardin is sedert 1873 ridder van de Leopoldsorde en sedert 1876 ridder der orde van het H. Graf.

D.V.S.

Geïllustreerde Geschiedenis der Muziek
door J.C. Boers, *volledig in ongeveer* 28 *afleveringen* à 30 *cents.*

EMIL NAUMANN.

Welke is de verhevene macht, die in onze hedendaagsche maatschappij dagelijks honderdduizenden in de diepste stilte doet nederzitten, tot luisteren dwingt en treft en roert tot in het diepst der ziel?

Welke is de schoone dochter des hemels, die op alle volken zonder onderscheid, eene betooverende en onweerstaanbare macht uitoefent, door eene taal te spreken, die niet evenals het werk des dichters, eerst moet worden vertolkt, maar onder alle hemelstreken wordt verstaan?

Muziek is haar naam, de kunst der tonen, die zulk eene toorvermacht bezit en zulke wonderen werkt; zij is onder hare zusteren, de poëzie, de bouwkunst, de beeldhouwkunst en de schilderkunst, die welke met het gevoelen en het leven van den tegenwoordigen tijd, het innigst is verbonden, omdat zij de eigenaardige en hoogste uitdrukking is der kunst, ook in onze eeuw. - Wat den geest en het hart des menschen streelt en roert, kan hem op den duur niet uitsluitend een bron van vreugde en genot blijven, hij wil het ook begrijpen en verstaan, omdat hij gevoelt, dat het alleen dan het krachtige middel tot hoogere vorming kan worden.

Dit hebben duizenden ervaren ook op het gebied der muziek. Daaruit is het te verklaren, waarom de belangstelling in de geschiedenis van het ontstaan en de ontwikkeling der Toonkunst, in hare tweeledige betrekking tot het persoonlijk leven en tot de maatschappelijke beschaving, in de laatste twintig jaren zoozeer is toegenomen, dat de beteekenis dezer kunst thans een te voren ongekend peil heeft bereikt. Die levendige belangstelling toch, welke in de toonkunst niet alleen wil bewonderen en genieten, maar den menschelijken geest wil doorgronden in zijn diepste wezen en zijne meest verhevene uitingen, heeft, onder den naam ‘muziekwetenschap’ eene literatuur in 't leven geroepen, welke zich sedert twintig jaren steeds verder uitbreidt, en de belangstelling in de geschiedenis en de aesthetica der muziek in een ruimen kring heeft verbreid, terwijl vroeger slechts enkele v a k m a n n e n haar hunne aandacht schonken.

TERPSICHORE NAAR HET STANDBEELD IN HET VATICAAN TE ROME.

Niettegenstaande al het voortreffelijke, in de laatste jaren door uitstekend bekwame mannen aangeboden, om te voldoen aan het verlangen naar degelijke ontwikkeling op muzikaal gebied, ontbrak er nog altijd een werk, dat zich ten doel had gesteld, naast het verhaal, ter aanvulling en verduidelijking, ook afbeeldingen, behalve de geschiedkundige schets ook belangrijke documenten te geven, als een type van den geest van vroegere tijden, en tevens den lezer te boeien, zoowel door aesthetische en wetenschappelijke aanwijzingen, als door rechtstreeksche geschiedkundige bewijzen en getuigenissen omtrent de toenemende ontwikkeling der muziek.

GEBOORTEHUIS VAN MOZART TE SALZBURG. 1756 † 1791.

Dit doel beoogt het hier aangekondigde w e r k , welks titel luidt: *Geïllustreerde Geschiedenis der Muziek.*

A l s eersteling op dit gebied, r o e p t het die belangs t e l l i n g en wel w i l l e n de beoordeeling in, welke aan eerste proefnemingen op een o n b e t r e d e n veld gewoonlijk ten deel mogen vallen.

De schrijver van dit boek is voor zulk een arbeid de geschikte man. Zijn ‘Deutsche Toondichter’ dat reeds een 4^{n} druk beleefde, is een volksboek geworden en zijn werk de ‘Toonkunst in de geschiedenis der beschaving’ heeft bij zijne ambtgenooten algemeenen bijval verworven.

De heer J.C. Boers, de algemeen bekende weten schappelijke muziekkenner, heeft dit werk grootendeels gevolgd.

Aan wetenschappelijke grondigheid paart hij eene taal, zooals van een kunstenaarsgeest mag worden verwacht.

MUZIEKMAKENDE GROEPEN VAN EGYPTISCHE GEDENKTEEKENEN.

De talrijke illustratieën zullen er toe bijdragen om het boek tegelijk onderhoudend en leerzaam te doen zijn.

Arabier, de Raba bespelende.

Om den toestand der muzikale beschaving in verschillende tijdperken aan te wijzen, hebben wij proeven verzameld van verschillend notenschrift uit de middeleeuwen tot onzen tijd, facsimilés van oude titelbladen, schouwburg-affiches en handschriften, afbeeldingen van de voornaamste muziekinstrumenten uit de oudheid, zoowel als uit de laatste tijden, van gebouwen, die in de geschiedenis der muziek, van hoog belang zijn, van historisch als waar erkende tooneelen uit het leven van vermaarde toondichters, portretten en gedenkteekenen van beroemde mannen, enz. Zoo bopen wij een boek te geven, dat bestemd is een echt 'huisboek' voor den beschaafden stand te worden.

Muziekmakende engel naar Fra Bartolomeo. 1475 † 1517.

Moge deze geschiedenis der toonkunst, die-niet alleen van het woord gebruik wil maken, maar ook van de aanschouwelijke voorstelling, die zoowel door eene artistieke uitvoering nut wil stichten, als door tot dusver onbekende of weinig bekende overleveringen en gedenkteekenen uit de geschiedenis der muziek tot gemeen goed te maken, haar veelzijdig doel bereiken en het hare bijdragen tot een helder en grondig oordeel over de meest populaire aller kunsten - de muziek.

De uitgever, JOH. YKEMA. '*s-Gravenhage.*

De geïllustreerde geschiedenis der muziek verschijnt i n ongeveer 28 afleveringen à 30 cents per aflevering en zal ongeveer 70 vel druks van 8 pagina's bevatten.

Elke aflevering zal zijn afwisselend van 2 of 3 vellen druks.

Enkele losse platen, muziekhandschriften enz., zullen buiten den tekst worden gedrukt, terwijl een prachtige staalplaatafdruk: *De heilige Coecilia voor Rafaël* als titelplaat zal worden geleverd. Voor deze afzonderlijke platen worden voor ieder 10 cents in rekening gebracht. Een prachtband zal worden gereed gemaakt.

Uit de dagen der sansculotten.
(Vervolg van blz. 131.)

In den kelder gekomen, ontsnapte mij bijna een angstschreeuw. Ik zag er mijne moeder geknield zitten; ik kon mij niet wederhouden en vloog haar om den hals, onder het storten van tranen. Wat was er toch geschied, dat zij op het midden van den dag, in onzen kelder geknield zat te bidden?

Op mijne vragen, gaf zij mij voor antwoord: ‘Kind, laat mij vertroosting in 't gebed zoeken, want God alleen weet, wat wij in ons dorp misschien in korten tijd te verduren zullen hebben.’

Ik wist waarlijk niet, wat ik van dit alles moest denken; vader sprak mij, eenige oogenblikken te voren, van Fransche soldaten, van moorden, van branden en nog al meer, en moeder zocht vertroosting in het gebed; hingen er dan zulke dreigende onweerswolken boven onze hoofden? De tijd zou het ons spoedig leeren.

Ik had, na moeders omhelzing, mij naast haar geplaatst, voornemens mijn gebed met dit mijner moeder te vereenigen, en bemerkte toen dat het kruisbeeld, hetwelk altijd boven had gehangen, in den kelder vóór ons tegen den wand was geplaatst.

Middelerwijl had vader de lantaarn ontstoken; hij zocht eenige voorwerpen bij elkander en riep mij tot zich; hij stelde mij de brandende lantaarn ter hand en begaf zich met mij naar eenen hoek van den kelder. Daar moest ik op eene oude bank gaan staan en de lantaarn in de hoogt houden.

Met hamer en breekijzer gewapend, begon hij een gat in den muur te kappen de arbeid was zwaar en vorderde traag; ik kon van vermoeidheid de lantaarn schier niet meer in de hoogte

houden, alhoewel ik ze reeds verscheidene malen van de eene hand in de andere had laten overgaan.

Na omtrent een uur werkens, hield vader stil, bekeek aandachtig de gemaakte opening en mompelde dat zij nu wel groot genoeg zijn zou.

Ik wist toen nog niet, met welk inzicht hij dit zonderlinge werk verrichtte en dierf het niet vragen; maar ik zag hem naar een anderen hoek van den kelder gaan en daaruit een ruw houten kistje, hetwelk zorgvuldig gesloten was, te voorschijn brengen.

Alsdan haalde hij insgelijks eenen emmer kalk te voorschijn en begon het kistje in den muur te metselen. Wat er in hetzelve besloten lag, wist ik niet, doch ik dacht dat het van groote waarde zijn moest, vermits vader het zoo zorgvuldig in den muur metselde.

Zoodra de arbeid voltooid was, ging hij op eenigen afstand staan, en terwijl hij nauwkeurig de witte vlek gadesloeg, mompelde hij bij zich zelve: ‘Mij dunkt, dat ik slimmer had moeten handelen.’ En den blik omwendende: ‘Meent gij dat ook niet, Trien?’ zoo vroeg hij aan moeder, die sedert eenige oogenblikken op den steen had plaats genomen, waarop zij, bij ons binnentreden, in den kelder zat geknield. ‘Waarom denkt ge dat?’ sprak zij, met eene stem welke genoegzaam gissen liet dat zij langen tijd geweend had. ‘Indien, zoo antwoordde vader, de Franschen eens bij toeval in den kelder kwamen, zou dan die witte vlek in den muur hun niet doen vermoeden dat er iets in verborgen ligt?’

Er volgde een oogenblik stilte; moeder vroeg: ‘Maar, Neel, meent gij dat zij in onzen kelder zouden komen zoeken? Jaag mij toch den dood niet geheel en gansch op het lijf!’

Misschien om haar eenigszins gerust te stellen, antwoordde hij: ‘Neen, ik denk wel niet dat het toeval of hunne moedwilligheid hen hier in den kelder brengen zal; het is enkel eene voorzorg, welke ik genomen heb, wijders niets.’ Daarop sprak moeder: ‘Vermits gij toch niet meent dat zij ooit in den kelder zullen komen, zou ik alles maar laten gelijk het is.’ Vader was het hiermede niet eens, want hij begon, en liet zich hierin door mij bijstaan, de vuiligheid bijeen te keeren, waarmede de grond van den kelder overdekt was; dit vuil werd vervolgens met de handen over de buitenzijde van het nieuwe metselwerk op den muur gesmeerd. Thans was vader voldaan. ‘Laat ze nu maar rondsnuffelen, sprak hij; ik geef hun een jaar tijds, om de plaats te ontdekken waar het kistje verborgen is!’

‘Wees niet te vroolijk, antwoordde moeder, want zij zijn doortrapt en vinden alles, wat zij hebben willen, al stak het tien meters diep onder den grond.’

‘Betere voorzorgen kunnen wij toch niet nemen, Trien; gij kunt nu boven komen, want de Fransche soldaten hebben, voor eenige uren waarschijnlijk, ons huis verlaten.’

‘Och, Neel, zoo smeekte mijne moeder, laat mij in 's hemels naam bij mijn besluit; liever sterf ik hier, dan dat ik de wezens dier mannen zien moet.’

‘Maar ik heb u reeds gezegd dat zij thans niet in onze woning vertoeven; dus zult gij hen niet moeten zien.’

‘En kunnen zij dan niet onverwachts binnen komen, terwijl ik boven zou zijn?’

‘Kom, kom, geene kinderachtigheden, antwoordde vader; zij zullen u geen kwaad doen?’

‘Geen kwaad? zijt ge dan vergeten, hoe zij met sommige vrouwen onder naburige gemeenten gehandeld hebben?’

‘Neen, was het antwoord, maar de soldaten die wij moeten ingekwartierd houden, zien er niet wreed uit.’

Welke pogingen hij ook in het werk stelde, om moeder van besluit te doen veranderen, alles bleef vruchteloos. Wij stonden reeds op de trap om den kelder te

verlaten, toen hij zich nog omwendde, en haar weder het woord toestuurde: ‘Maar, Trien, hoe kunt ge toch zoo onnoozel zijn, van u zoo aan te stellen? Indien gij u in den kelder verborgen houdt en de soldaten uwe schuilplaats ontdekken, zullen zij dan niet aanstonds vermoeden dat er iets verborgen is?’

Een tranenvloed was haar eenigst antwoord; vader, verbolgen over moeders halsstarrigheid, gebood mij grammoedig de trap op te klimmen, en eenige oogenblikken daarna zaten wij beide aan den haard.

Na zijn pijpje ontstoken te hebben, gebood hij mij, zeer dicht naast hem te komen plaats nemen, en, alsof hij beducht ware geweest dat iemand hem zoude afgeluisterd hebben, sprak hij op geheimzinnigen toon: ‘Waarschijnlijk hebt ge reeds gegist, waarom wij dit kistje zoo zorgvuldig hebben verborgen?’

‘Opdat de soldaten het niet zouden ontdekken?’

‘Inderdaad, maar, ik zal u zeggen wat het bevat; er ligt eene waarde in van omtrent achttien honderd franken, voorzeker eene aanzienlijke som voor menschen van onzen stand. Ik had dit kistje wel kunnen verbergen zonder dat gij er iets over haddet geweten, doch mijn vaderlijke plicht gebood mij, er u kennis van te geven, want in de dagen welke wij beleven is er niemand zeker van den dag van morgen; bijna dagelijks worden er menschen aangehouden, onder beschuldiging of verdenking van deel genomen te hebben aan den opstand, welke eenige weken geleden plaats had in Beveren, Cruybeeck, Zwijndrecht en andere gemeenten; de meeste aangehoudenen worden onmeedoogend aan boomen gebonden en dood geschoten, plichtig of niet.’

Ik begon te weenen.

‘Nu, nu, zoo ging hij voort, misschien om mij gerust te stellen, het is wellicht zoo erg niet als wij wel meenen. Nochtans kunnen wij niets voorzien; maar, indien het noodlot wilde dat wij in deze tijdsomstandigheden van elkander zouden gescheiden worden, dan zult ge toch altoos weten waar de schat uwer ouders verborgen is. God behoede ons voor het ergste. Neem u ondertusschen in acht en let op uwe woorden.’ In dezen zin bleef vader nog eene wijl met mij in gesprek en liet mij daarna weer buiten gaan.

Tegen het vallen van den avond keerden de drie grenadiers in onze woning terug; ik bemerkte dat zij eenigszins in dronken toestand verkeerden, doch dit belette niet, dat zij, na smakelijk gegeten te hebben, nog eenigen tijd met vader

tamelijk wel koutten en zich zonder de minste buitensporigheid te plegen, ter ruste begaven.

Vier dagen verliepen er, zonder dat wij over onze nieuwe gasten te klagen hadden. Bij het aanbreken van den vierden dag, stonden de grenadiers reeds in volle uniform en gereed om te vertrekken; zij gingen ons dorp verlaten en zegden dat zij er waarschijnlijk niet weer in terug keeren zouden; zij drukten vader de hand en spraken eenige woorden tot mij en mijnen broeder op minzamen toon. Eindelijk trokken zij af, met al hunne makkers. Moeder, die zich voortdurend in den kelder verborgen had gehouden, verhaastte zich hare schuilplaats te verlaten van zoodra als de Franschen verdwenen waren. Omtrent den middag was de gansche gemeente door de soldaten ontruimd, tot groote blijdschap der bewoners.

Groot was dan ook de verbazing en de teleurstelling, toen, rond twee ure namiddag, de soldaten, welke 's morgens waren vertrokken, wederkeerden. Wij moesten ditmaal, in plaats van drie, vier grenadiers ingekwartierd houden.

Moeder ging zich in allerijl weder versteken in den kelder.

De vierde grenadier, welke eenigszins de Vlaamsche taal kon spreken, had geheel het voorkomen van een deugniet der ergste soort; de vier wapenmakkers waren, toen zij ten onzent aankwamen, kennelijk door den drank verhit; de vierde soldaat zwijmelde zelfs bij het overloopen van den drempel.

Vader sprak hun toe, van als zij nog maar voor onze deur stonden, doch ik bemerkte dat hij niets dan baldadige uitdrukkingen voor antwoord kreeg; de nieuwe grenadier dreigde zelfs met den kolf van zijn geweer tegen vaders borst te stooten.

Deze nieuweling, welken de Franschen Raoul noemden, had zich nauwelijks neergezet, of hij wierp zijn geweer met zooveel geweld tegen den grond, dat alles dreunde.

Eten moesten zij ditmaal niet hebben; hunne vraag was om drank en daar er, behalve water, geen in huis was, bepaalde vader er zich toe met hun eenig geld voor te werpen, ten einde hen daarmede te bevredigen.

Raoul sloeg het geld van de tafel en sprak in gebroken Vlaamsch: ‘Geld hebben wij niet noodig, drank alleen.’

Vader herhaalde zijne verklaring dat er geen drank in huis was en hij zich bijgevolg buiten staat bevond hun dien te bezorgen.

‘Dan zullen wij het huis afzoeken, en wee u! indien wij drank in uwe woning aantreffen,’ riep Raoul uit.

Hij sprak eenige woorden in de Fransche taal tot zijne makkers, waarop alle vier de soldaten de kassen en de laden begonnen te doorzoeken.

Vader was bleek van gramschap; eindelijk was alles doorzocht; geen enkel voorwerp was onaangeroerd gebleven; met angstige blikken had ik hunne doenwijs afgespied; vader bleef met de armen over elkander gekruist op de kelderval staan.

Nadat het benedenhuis doorzocht was, zeide Raoul, dat zij in den kelder wilden gaan zien en dat vader de val moest openen.

Vader weigerde; hij zeide hun dat er hoegenaamd geen drank in den kelder verborgen was, en dat hij niet gedoogen zou dat zij in den kelder zouden komen. Ik beefde als een riet, bij de gedachte aar, mijne moeder, die zich verborgen hield in den kelder.

Vaders verzet deed de soldaten grijnslachen; vooral trok Raouls wezen krampachtig bijeen en hij balde de vuisten.

Nog eenmaal herhaalde hij zijn bevel, en daar vader hardnekkig bij zijn besluit bleef, greep Raoul hem vast en sleurde hem met geweld van de val af; de andere soldaten legden insgelijks de hand op hem.

Ik liep als een zinnelooze rond de kamer, onder het slaken van allerlei angstkreten; welke pogingen ik ook aanwendde om tot bij vader te kunnen doordringen, als wilde ik hem beschermen tegen de mishandelingen der grenadiers, ik kon er niet in gelukken, want telkenmale dat ik beproefde hem te genaken, werd ik achteruit geslingerd.

Intusschen greep er eene hardnekkige worsteling plaats. Met hoeveel geweld men vader ook sloeg, het mocht niet gelukken Raoul, welken hij van het begin der worsteling had aangegrepen, uit zijne armen los te rukken; eindelijk vielen mijn vader en zijn tegenkamper op den grond en nu werd het gevecht nog heviger dan te voren.

Zoodra de twee mannen tegen den grond gebonsd waren, vloog eensklaps de kelderval open en verscheen moeder als eene ware zinnelooze in de kamer.

Angstig schreeuwend liep ik tot haar, maar op dit oogenblik ontving ik zulken zwaren vuistslag, van eenen der soldaten, op de borst, dat ik achteruit deinsde en bewusteloos ten gronde viel.

Wanneer ik tot het bewustzijn wederkeerde, was onze woning opgepropt met dorpelingen, welke bijna allen luidop weenden.

Ik keek verbaasd in het ronde en riep uit al mijne kracht op vader en moeder; men wilde mij uit het huis verdrijven, doch ik bood hardnekkig wederstand, gleed tusschen de boeren door, die nabij de kelderval geschaard stonden, en zag er mijn armen vader in eenen bloedplas op den grond liggen, met een bijna onkennelijk gelaat; naast hem lag een soldaat, levensloos, met paarsch en blauw gelaat.

Nauwelijks hadden de omstanders mij ontwaard, of onze gebuur Pieter Theyssens tilde mij in zijne gespierde armen op en droeg mij naar zijne woning, welke niet verre van de onze verwijderd was; daar trof ik mijnen broeder aan, die bijna stikte van het weenen.

Eenige dagen later vernam ik van de vrouw van Theyssens, bij wien wij zijn opgevoed, wat er met mijne ouders was gebeurd. Vader had van in den aanvang der worsteling, den grenadier Raoul bij de keel gegrepen en had hem niet weder gelost, voordat men hem met den kolf van een geweer den kop had ingeslagen; maar ook had Raoul alsdan reeds opgehouden te leven; vader had hem verwurgd.

Wat moeder betreft, zoodra zij naar boven kwam gesneld, werd zij aangevat door denzelfden Franschman, die mij den stomp op de borst toebracht; zij had zich uit al hare krachten geweerd en, met haren aanvaller heen en weer slingerende,

waren beide in den kelder gestort langs de openstaande val.

Alle twee waren erg gekwetst; moeder bezweek omtrent middernacht van denzelfden dag aan hare wonden; de Franschman was nauwelijks uit den kelder gehaald gestorven; zijn hoofdschedel was verpletterd door den val. De drie overige grenadiers waren heengegaan, zoodra er hulp opdaagde.

Zoo was het noodlottig einde mijner brave ouders.

* * *

Hier eindigde het verhaal van den 89-jarigen dorpeling. Terwijl hij sprak, had ik opgemerkt, dat hij meermalen had gewateroogd, zooals men het noemt; aan het einde van zijn verhaal biggelden er tranen over zijne oude wangen. Nadat wij den grijsaard onzen dank hadden betuigd, bleven wij nog eene wijl met hem in gesprek. Wij verlieten hem slechts, nadat wij hadden kunnen merken, dat hij zich eenigszins hersteld had van de aandoening die het verhaalde bij hem had teweeggebracht.

In den loop der maand Januari van het jaar 1881, ontving ik eenen brief van mijnen vriend uit Beveren, die als naschrift het volgende behelsde:

'N.-B. De grijsaard, welke ons nu omtrent drie jaren geleden, de lotgevallen zijner ouders uit de dagen der sansculotten mededeelde, hebben wij eergisteren ter aarde besteld. Hij bereikte den gezegenden ouderdom van drie en negentig jaren!'

Antwerpen, Juni 1882.

JOS. F. BUERBAUM.

Antwerpsche reizigers.

XIII.
Lodewijk Vleeschouwer.

Keizer Napoleon, de oppermachtige alleenheerscher, die de wereld zoolang voor zijne willekeurige macht en immer meer toenemende overwinningszucht deed beven, had eindelijk zijne gelukszon zien verduisteren; het door hem gestichte en zoo zeer uitgebreide keizerrijk was op eens, als door een tooverslag, in puin gestort! Zijn val had de vestiging van het koninkrijk der Nederlanden ten gevolge: de Noordelijke en Zuidelijke provinciën, nagenoeg drie eeuwen gescheiden, werden thans weer, onder denzelfden schepter, bij elkander gevoegd, welke vereeniging krachtdadig tot beider welzijn strekken en de Nederlandsche natie tot haar vroeger toppunt van welvaart voeren moest.

Inderdaad, beider belangen hadden die aaneenhechting sinds lang wenschelijk gemaakt, en voor het Zuidelijk zoowel als voor het Noordelijk gedeelte zou zij gewis eene bron van algemeenen voorspoed geworden zijn en handel en scheepvaart doen herbloeien. Ook de Nederduitsche letterkunde, welke ten onzent tot beneden zero was gedaald, zou nu spoedig een nieuwen tijdkring binnentreden en de plaats innemen, die haar tusschen de beschaafde volken naar recht toekwam.

Als een harer moedigste voorvechters trad de begaafde Jan-Frans Willems welhaast in het strijdperk, en rondom hem schaarden zich eene menigte jonge mannen, met meer moed dan talent bezield, doch die allen naar hetzelfde doel streefden, dat hij hun, met zijn overtuigend woord, zoo krachtig wist voor te spiegelen. Hoe zwak hunne pogingen ook waren, zij wezen toch de baan, welke later door de heeren H. Conscience, J.-A. de Laet, Aug. Snieders, de gebroeders Theodoor en Jan Van Ryswyck en zoovele anderen, met meer talent en oneindig meer bijval zou worden gevolgd.

Theodoor Van Ryswyck, de gekende volksdichter, werd den 8^{n} Juli 1811 te Antwerpen geboren, in een oud huisje met slechts eene verdieping en een puntgeveltje, staande aan de noordzij op den hoek van de Sleutelstraat en Boeksteeg, alias ‘Luizenmarkt,’ waar het 't nummer 13 droeg. Bij de nieuwe lijnrichting dier laatste straat is het onder den moker der afbrekers verdwenen. Zijn vader, Jan-Cornelis, die in 1837 tot bestuurder van het knechtjenshuis werd aangesteld, en eerst kousenwever en later verver was van stiel, hield er een winkeltje en verhuisde nadien naar de Oude-Vaartplaats, waar zijn tweede zoon, Jan Van Ryswyck, op 14 December 1818, ter wereld kwam, in het huis nummer 9, zijnde thans de herberg *In den Brouwer*.

Willems, aan wien later de naam van ‘Vader Willems,’ als de aanleider der Vlaamsche beweging, werd toegekend, was van Bouchout geboortig, doch verbleef te Antwerpen, in welke stad hij destijds de plaats van hulp-archivaris en daarna die van ontvanger der registratierechten vervulde. Hij was een man met veelzijdige kennissen, helder doorzicht, gezond verstand en zeer verdraagzaam jegens andersdenkenden in geloofszaken. Als een warm Orangist had hij bij de vorming van het nieuwe koninkrijk, de ineensmelting van de twee broedervolken met geestdrift begroet, en was en bleef steeds een trouwe aanhanger van koning Willem I, zelfs toen de staatkundige gezichteinder door grijze onweerswolken werd verdonkerd, iets wat eilaas! al te spoedig zou gebeuren.

Slechts weinige jaren te voren, bij de plechtige prijsuitdeeling aan de leerlingen der koninklijke academie van Antwerpen, op 10 April 1825, werd er te dier gelegenheid, onder daverende toejuichingen, door heeren en dames, eene cantate gezongen, waarin de volgende verzen voorkwamen:

> *Vive à jamais*, *vive le Roi*,
> *Des arts le protecteur*, *le père*,
> *On le chérit*, *on le révère;*
> *Vive à jamais*, *vive le Roi!*

Maar de tijden waren veranderd; ja, het oproer was reeds in aantocht! De band van wederzijdsche belangen, die Noorden Zuid-Nederland tot éénen staat had saamgebonden, de landstreken als het ware door de natuur zelve vereenigd, moesten welhaast, in brooddronkenheid, door het Zuidelijk gedeelte worden losgereten. Om de gemoederen in gisting te brengen en het lichtgeloovige volk op te ruien, werden allerhande middelen aangewend door kerels die het water wilden troebel maken, om alsdan te gemakkelijker naar een winstgevend ambt te kunnen hengelen; nietsdoeners, die hoopten bij eenen ommekeer van zaken, aan het roer te geraken. Zeker,

er waren grieven tegen het gouvernement, billijke grieven zelfs, doch welke allengs, bij eene gematigde werking, uit den weg hadden kunnen geruimd worden; maar de afscheuring der twee landen was besloten!

De Belgische omwenteling van 1830 behoort tot de geschiedenis; eene halve eeuw is er over heengegaan. Maar als wij thans met een kalmen blik de alsdan plaats gehad hebbende gebeurtenissen beschouwen, valt het ons moeielijk onzen walg te verbergen: katholieken en liberalen, geestelijken en vrijmetselaars hadden de handen ineengeslagen en een mishuwelijk aangegaan, om het bestaande gezag te ondermijnen en den troon omverre te werpen. Op den kansel en in de dagbladpers werd tegen de regeering van Willem I gebulderd; al de daden van dien vorst werden beknibbeld en afgekeurd; zijne beste inzichten en bedoelingen miskend, gehoond en bezwalkt. De grieven tegen het staatsbestuur werden tot in het oneindige vermenigvuldigd, en behalve eenige gegronde grieven, bestonden verre weg de meesten enkel in verbeelding. Alzoo had men het den koning euvel genomen dat hij aan het Nederduitsch, de taal der overgroote meerderheid, dit recht had laten wedervaren, voor hetwelk wij nu nog onverdroten ijveren. Kortom, de opstand, van alle kanten aangepreekt en aangestookt, brak los; het gepeupel, door de jeneverflesch aangehitst, werd in de straten gejaagd, en toen was men getuige van eene bandeloosheid, van eenen waanzin, die waarlijk alle palen te buiten gingen.

Van Brussel sloeg de omwentelingskoorts over naar Antwerpen. Op Zaterdag 28 Augustus 1830, was men er voor eenen volksoploop beducht; doch een groot getal vredelievende burgers nam de moeielijke taak op zich, om de rust te doen handhaven. Zij kwamen 's avonds in het Beurslokaal bijeen en trokken vandaar gewapend naar de Meir. Willems bevond zich onder hen; hij, de man van de pen, had thans het geweer gegrepen, om alle uitspatting te helpen beletten. Zij werden door het schuim van het volk uitgejouwd en met steenen geworpen. Toen het janhagel poogde hen te overrompelen, waren zij, na twee vergeefsche aanmaningen om uiteen te gaan, tot zelfverdediging genoodzaakt onder den dollen hoop te schieten, met het gevolg dat vijf der aanvallers ten gronde vielen, waarvan er spoedig vier bezweken.

De vrouw van Willems, Isabella-Maria-Carolina Borrekens, had in hare woning, Roodestraat, tot 's nachts met een onrustig hart, op hem zitten wachten; het sloeg 1 uur, en nu kon zij het onmogelijk nog langer in huis uithouden. Vreezende dat hem een ongeluk was overkomen, liep zij weenend de straten door en vond hem eindelijk, Godlof! ongedeerd; doch ondanks al haar smeeken, mocht hij haar naar de echtelijke woning niet volgen: de plicht gebood hem, zijnen post niet te verlaten, en hij bleef dien nacht en ook den volgende, tien uren lang onder de wapens!

Hendrik Conscience en Theodoor Van Ryswyck, twee jongens van het St.-Andrieskwartier, volgden J.F. Willems' voorbeeld niet na, maar lieten zich integendeel door de schier algemeene waanzinnigheid medesleepen en in zooverre misleiden dat zij bij het nieuw gevormde Belgische leger soldaat werden en hunne Noorderbroeders gingen bestrijden. Hunne verontschuldiging moet in hunne onervarenheid en jonkheid worden gezocht: de eerste was 19, de tweede slechts 18 jaar oud! Ook gevoelden zij spoedig daarop bittere spijt over dien onberaden stap en innig leedwezen omdat zij zoo blindelings, zoo onbesuisd aan eene slecht begrepene vaderlandsliefde hadden toegegeven en met den grooten hoop waren medegeloopen.

Met behulp van een Fransch leger, werd de scheuring voltrokken en België tot een afzonderlijk koninkrijk ingericht. De Vlaamsche taal, de spraak der overgroote meerderheid, werd verguisd en met verachting behandeld; alles, zoowel het bestuur als de regeering, werd op een Franschen leest geschoeid, want Walen en vreemden

hadden zich overal aan het hoofd weten te plaatsen en in te dringen, en nu, na een vijftigjarigen onverpoosden strijd, hebben de Vlamingen nog geen volkomene rechtserkenning mogen erlangen.

Hoe het zij, het zaad door Willems en de zijnen gestrooid, was op geen onvruchtbaren grond gevallen; het had wortel geschoten, en het duurde niet lang na de omwenteling, of het begon milde vruchten te dragen. Welhaast ontstonden er te alle kanten vereenigingen en maatschappijen, welke op letterkundig gebied werkzaam waren; in alle steden, en vooral te Antwerpen, rezen er onbeschroomde mannen op, die onverdroten arbeidden en met woord en pen voor de miskende rechten van den Vlaming en zijne taal in de bres sprongen Ook Lodewijk Vleeschouwer heeft daartoe ruimschoots zijn aandeel bijgedragen.

Wellicht zal menigeen vreemd opzien, omdat wij den geestigen schrijver van *Reinaert de Vos* eene plaats verleenen in onze reeks van Antwerpsche reizigers. Maar de man heeft er wel degelijk recht toe, want hij verbleef gedurende zes jaren in Noord-Amerika, zonder van Duitschland, Engeland en Frankrijk te spreken, welke landen hij insgelijks heeft bezocht. Wij hebben hem van dichtbij gekend, en ofschoon niet alles goedkeurend wat uit zijne dikwijls al te scherpe pen vloeide, waren wij echter tamelijk goed met hem bevriend. Toen hij met zijnen satyrieken glimlach datgene wat hij zijne reisavonturen noemde, vol humor verhaalde - hetgeen slechts zelden gebeurde - wist hij ieders aandacht te boeien, en hoe zwaarmoedig men ook mocht gestemd wezen, was het toch schier onmogelijk den lachlust te bedwingen. Alles wat hem op zijne reizen is overkomen, heeft hij niet geboekt; het weinige dat hij ervan heeft beschreven moet ons voldoende zijn.

Lodewijk-Joachim Vleeschouwer[(1)] werd den 19^{n} Augustus 1810 te Antwerpen geboren. Zijn vader, een goudsmid van bedrijf, heette Marten-Antoon, en zijne moeder Isabella Hendrickx; zij waren op de Grootemarkt woonachtig. Toen de knaap 9 jaren oud gewerden was, brachten zijne ouders hem in de kostschool van den heer Ruysevelds, te Eeckeren, van

(1) Zie voor L. Vleeschouwers fraai portret de *Vlaamsche School*, jaargang 1867, blz. 13; ook die van J.F. Willems, Jan-Cornelis, Theodoor en Jan Van Ryswyck verschenen in de *Vlaamsche School.* Zie daarvoor de aanteekening in 1879, blz. 181.

waar hij, na aldaar twee jaren te hebben verbleven, terug naar het ouderlijke huis werd gehaald. Pater Thyssens, een der laatst overblijvende Minderbroeders, die hier, na de vernietiging van hun klooster door de Fransche sansculotten, waren blijven wonen, gaf hem eenigen tijd onderricht in de Latijnsche taal, en eindelijk werd Lodewijk, wiens vader intusschen gestorven was, door zijnen oom, advocaat Vleeschouwer, naar het college van St.-Nicolaas gezonden om zich verder te bekwamen; doch tot op de banken der hoogeschool kon hij niet geraken, hoe gaarne hij ook voor geneesheer hadde gestudeerd: de oom vond dat hij reeds genoeg voor zijnen neef had gedaan. Hier nergens eene geschikte plaats vindende, wilde de achttienjarige jongeling zijn geluk in Amerika gaan beproeven, van welk land hij wonderen had hooren vertellen. Welhaast nam hij afscheid van vrienden en naastbestaanden, ging scheep, vol hoop in de toekomst, en zette in den loop van het jaar 1828 te Nieuw-York voet aan wal. Te vergeefs zocht hij eene plaats als kantoorbediende; men had er geene klerken noodig, maar wel kleermakers, schoenmakers, timmerlieden, metselaars, enz.; van dit alles kende hij echter niets. Kortom, hij zwierf er ambteloos rond, zonder eene kostwinning te kunnen vinden.... Doch wij laten hem zijne avonturen liefst zelve verhalen:

> ‘Na een verblyf van eenige weken te New-York, besloot ik, my naer Philadelphia te begeven; derhalve verzocht ik de weerdin van het *boarding-house* of kosthuis in Fultonstreet, waer ik afgestapt was, myne koffers te laten naer beneden halen, en den eersten kerel den besten, die met eene *dray* voorby zou komen, te doen stilhouden. Deze *drays* zyn eene soort van kar, onzen stootwagens niet ongelyk, maer hooger, korter en breeder; zy worden niet met de hand voortgeduwd, maer door een peerd getrokken. - Het is waerlyk een genoegen deze amerikaensche peerden te beschouwen; klein van gestalte, doch sterk gespierd, vol vuer en leven, trekken zy tamelyk zware lasten met de grootste snelheid over de ongelyke, moeijelyk gekassyde straten der groote handelstad voort. Het duerde niet lang of er kwam een *dray* aengereden; in een oogenblik was al myne bagagie, en ik daerby, opgeladen, en snel als de bliksem voeren wy de stad door en naer de haven heen.
> Twee stoombooten lagen in gereedheid om naer Philadelphia af te varen. Er bestond toenmaels eene *concurrencie* tusschen twee stoombootvaertmaetschappyen, welke malkaer ten gronde wilden helpen. Te dien einde hadden zy hunne pryzen allengs zoodanig verminderd, dat men nu voor een' dollar of twee gulden vyftig nederlandsch van New-York naer Philadelphia kon varen. Eenige weken later, konde men de zelfde reis doen, zonder een duit te besteden; men kreeg zelfs van den ondernemer, aen wiens boot men den voorkeur had gegeven, nog een goed middagmael toe. Ook vonden het dan vele liefhebbers zeer aerdig, hunne dagen door te brengen, met zich heen en weder van de eene stad naer de andere te laten overschepen. De lust tot reizen scheen op eens tot eenen zeer hoogen trap geklommen te zijn. Dit duerde tot dat een der twee genootschappen. de concurrencie niet langer kunnende uithouden, genoodzaakt was het op te geven, en den vryen loop te laten aen zyn' mededinger, die alsdan, tot groot ongenoegen van het reizende publiek, zyne pryzen naer welgevallen verhoogen konde.
> De reizigers waren allen aen boord getreden. De klokken der beide stoomtuigen, die reeds een' ruimen tyd geluid hadden, waren nu stil. Het water begon zich door het ronddraeijen der raderen te bewegen; de twee

schepen vingen langzaem aen de rivier af te varen; allengskens namen zy in snelheid toe, en eer zy nog eene halve engelsche myl van de stad verwyderd waren, hadden zy hunnen vollen loop bereikt.
Beide dampschepen bleven aenvankelyk nagenoeg den zelfden voortgang houden; doch daer de rivier, na een paer uren varens, steeds smaller en smaller werd en weldra geene ruimte genoeg meer zoude aanbieden om twee nevens elkander varende schepen door te laten, spande ieder al zyne krachten in, om eerst aen de engte te geraken, en aldus aen zynen medestrever de mogelykheid te benemen, hem gedurende de gansche reis nog in te halen. Ieder passagier scheen met de zelfde drift bezield te zyn en vurig te wenschen, dat het vaertuig, waerop hy zich bevond, den eerepalm mogt behalen. Het kwam er nu op aen, den medestrever voorby te varen. Reeds zyn de twee kanten der rivier zeer digt by malkaer: nog eenige wendingen der raderen in het water, en er blyft nauwelyks plaats om een enkel stoomschip door te laten. Al de voortdryvende kracht waervoor zy vatbaar zyn, wordt nu aen beide vaertuigen medegedeeld; de reizigers houden bezorgd hunnen adem in, en wenden zich werktuigelyk voorwaerts, als willen zy door deze beweging hunnen voortgang bespoedigen.
Krak! krak! krak! breekt het eensklaps los, verzeld van een vreesselyk gedruisch van angstige kreten, toornige vloeken en vermaledydingen. Het volk stroomt spoedig van de zyde, waer zich het krakend geluid heeft laten hooren, bevreesd voor een gevaer dat zy nog niet duidelyk bevatten. - “Wy zinken! De stoomketel berst! Help! help!” hoort men aen alle kanten. Reeds waren er eenigen gereed om over boord te springen, wanneer de oorzaek van al dit gerucht ontdekt werd.
Onze mededinger had zich te digt by den kant der rivier gewaegd, om voordeel te trekken uit eene wending die de stroom in die plaats nam, en was dus op den grond vastgeraekt. Onze boot, die het zelfde voordeel wilde genieten, waegde zich digt tegen den anderen. Daer deze nu vast lag, en de werking onzes vaertuigs niet dadelyk kon gestuit worden, vond hy zich geklemd, de kassen zyner wielen jammerlyk mishandeld, en hy voor een' tyd gansch buiten dienst gesteld. De gevolgen dezer zamenschokking waren niet zoo nadeelig voor het schip waerop ik my bevond. Daer dit aen den eenen kant geheel vry was, werd er slechts zeer weinig aan zyne wielenkas verslecht, en kon het zonder moeijelykheid zyne reis vervorderen.
Het getal onzer passagiers werd door dit ongeval verdubbeld.
De boot zette zich in beweging, en zonder verder ongeval landden wy om een uer des namiddags in Philadelphia aen.
.....
.... Ondertusschen vervolgden wy onzen weg door straten, die niet de minste wending hebben, en elkander zoodanig gelyk zyn, dat men ze onmogelyk uiteen kan onderscheiden; zy zyn allen even regt, even breed, de huizen zyn overal even hoog, de baksteenen waervan zy gebouwd zyn, even rood, de kalkliniën, die deze steenen van elkander scheiden, zyn even wit, en de deuren en vensters van alle de gebouwen zyn even lang en breed. Wie ééne straet gezien heeft, kent de gansche stad, en wie een huis heeft bemerkt, weet nauwkeurig hoe alle huizen gebouwd zyn. Twee straten slechts, zijn van deze regelmatigheid uitgezonderd; de eene, *Broadstreet* genoemd, verdeelt de stad in twee gelijke deelen, noord en zuid. Deze straet is breeder dan de overigen, en de huizen daerin zyn een verdiep hooger. De tweede straet, die de markt uitmaekt,

snydt *Broadstreet* dwars in het midden door en deelt de stad insgelijks in twee deelen, oost en west. Dit is Philadelphia.
De stad is tusschen twee stroomen gelegen: de Delaware, die eenige mylen van daer in de zee valt en bevaerbaer is voor de grootste zeeschepen, en de Schuylkill, die al de wooningen met versch water voorziet. De waterwerken, die dit water in de stad voeren, zyn een der merkweerdigste dingen van Philadelphia. Een zeker getal overgroote raderen worden, door den loop van het water, in gang gesteld, en deze bewegende kracht voert het nat in twee ruime waterbakken op een' hoogen heuvel, en van daer tot op de tweede verdiepingen van alle wooningen der stad.
Een der aengenaemste onderwerpen in Philadelphia, bestaet in de prachtige stoepen of voetwegen langs welke men de stad in alle richtingen, by het vuilste en modderigste weder, zoude kunnen doorkruisen, zonder ooit het gevaer te loopen zich te bespatten, indien de amerikaensche vryheid zoo groot niet ware. Deze overdrevene vryheid is de oorzaek waerom men de gemakkelykheid der voetwegen niet altyd kan genieten, en dit wel om de volgende redenen. De winkeliers hebben de gewoonte, hunne koopwaren langsheen de huizen op de stoepen, tot tegen den kassyweg toe, uit te kramen, en dus den doorgang te beletten.'
.....
'*Sex diebus operaberis*, *die septimo cessabis arare et metere*. "Ses dage sult ghy arbeyden, maer op den sevenden dag sult ghy rusten," zegt het heilig Schrift, en er is geen land in de wereld, waer dit gebod getrouwer nagekomen wordt, dan in de Vereenigde-Staten. Zoo haest de eerste slag van het uer van middernacht des zaterdags weêrgalmt, houdt alle arbeid, alle vermaek op: de smid die, aen een haestig werk bezig, in zyne werkplaets nog zoo laet staet te smeden, laet zyn' hamer niet op het yzer bonzen, maer legt hem stil ter zijde en begeeft zich ter rust; de vertooningen houden op; de kramers, die aen den ingang der schouwburgen hunne eetwaren en snoeperyen te koop venten, doen hunne kramen toe, en zelfs het meisje, dat met gezoden turksch koren leurt, en "*hot corn*, *hot corn!*" roept, blyft in het midden van haer geroep steken. Dit bevonden wy, toen wy ons van het schouwburg naer huis begaven.'

Er zijn ongelooflijk veel secten of eerediensten in Amerika De eerste, die door onzen reiziger bezocht werden, waren de Unitariërs. Ziehier wat hij er van schrijft:

'De preekstoel, gelyk in alle protestantsche tempels, stond waar by ons de outer staet, en de toehoorders zaten in eene soort van bakken, met hun gezigt naer den minister gewend. By de engelsche en amerikaensche hervormden heet de predikant een minister. De dienst was even begonnen, en na een zeer kort gebed, ving de officiant zijne redevoering aen. De man sprak gemakkelyk, de woorden vloeiden rykelyk uit zyne lippen, zyn voorkomen was innemend, hy konde zelfs als welsprekend doorgaen; maer hetgene hy zegde, verwekte eene groote verbaesdheid in myn gemoed. Ik had niet gedacht, dat de geest der menschen het zoo verre hadde durven dryven, en toch nog wanen, dat zy Christenen en godsdienstig bleven. Hy verwierp de dingen, waeraen andere gezindheden prys hechten; geene sakramenten herkende hy; de Dryvuldigheid werd

door hem geloochend, en niet alleen betwistte hy de godheid van Christus, maer zelfs beweerde hy, dat de Zaligmaker niet anders de zoon des Almogenden is, dan gelyk alle andere menschen, die soms in het heilige Schrift kinderen Gods genoemd worden. Hy hield staende, dat deze meening gegrond was op het nieuwe Testament, en dat de plaetsen die deze leer schynen te bestryden, door de copisten slecht overgeschreven, door de vertalers mis begrepen, of wel door de moniken der middel-eeuwen ingelascht werden. Dit was omtrent het onderwerp der redevoering, die ik bywoonde.'

Hier volgt nu ook wat Vleeschouwer over de secte der herdoopers zegt:

'De Anabaptisten maken eene talryke gezindheid uit in de Vereenigde-Staten. Zy verwerpen het doopsel der kinderen, en meenen dat volwassen menschen alleen geschikt zyn om dit sakrament te ontvangen; wie in zyne kinderjaren gedoopt werd, moet, volgens hen, op nieuw gedoopt worden, zoohaest hy den vereischten ouderdom bereikt heeft.

Wy begaven ons tot de plaets waer deze plechtigheid moest gebeuren. Het was een ondiep oord in de rivier. De doopsgezinde minister was reeds daer met eene talryke vergadering van aenhangers der leer die hy preekte. Er werden lofzangen gezongen, de predikant deed eene aenspraek, waerna hy, verzeld van eenige zyner kudde, gekleed gelyk zy waren, tot aen de borst in de rivier trad, ze daer een voor een by het hoofd vatte en onder het water dompelde. Want zy beschouwen het doopsel ook als ongeldig, wanneer hetzelve niet geschied door indompeling in een' loopenden stroom.

In het naerhuisgaen bemerkten wy, toen wij over de Marktstraet trokken, een' grooten toeloop van menschen. Genaderd zynde, zagen wy een' man, die op een paeltje stond te preken. Hy sprak van het einde der wereld, welk, volgens hem, aenstaende was; hy beschreef het laetste oordeel en de straffen der hel, tot welke al degene zouden gedoemd worden, die zich niet tot zyne leer bekeerden. "De Antechrist, - riep hy uit, - is reeds geboren, en het Millesium zal welhaest beginnen, wanneer de regtveerdigen op de aerde zullen heerschen. Wee, wee! dengenen die nog in hunne blindheid volharden!"

Te nauwernood had hij deze woorden uitgesproken, of een oud slordig wyf, door de menigte dringende, begon den prediker hevig aen te vallen. - "Gy, riep zy uit, - gy zyt de Antechrist, die eene leer der verdoemenis leert, en die zelf al verdoemd zyt, op de plaats waer gy uwe godlasterende reden staet uit te braken. Eeuwig zult gy aen de onuitbluschbare vlammen der brandende helsche zwavelpoelen overgeleverd worden."

Dit gezegd hebbende, trok zy den armen bloed by zynen jas, waerdoor hy zyn evenwigt verloor en van zyn paeltje totterde; maer in zynen val vatte hy het wyf by hare kleêren en trok haer met zich op den grond. Daer lagen zy nu met hun beiden te spartelen en malkaer liefderyk alle straffen op het hoofd te wenschen. Toen zy weder te been geraakt waren, hingen de ongekamde gryze hairen verward op haer gezigt, en de man trachte met zynen verkrookten hoed zoo goed mogelyk zynen kalenkop te bedekken, en dan vertrokken zy, elk langs eenen verschillenden weg.'

J. STAES.

(Wordt voortgezet.)

Groote zonsverduistering in mei 1883.

De voornaamste sterrewachten in Europa zijn met elkander overeengekomen om de tegen Mei 1883 aangekondigde geheele zonsverduistering met alle hulpmiddelen der wetenschap van het daarvoor meest geschikte standpunt nauwkeurig te doen waarnemen, en te dien einde eene wetenschappelijke uitzending naar de Markiezen-eilanden te doen. Gemeenschappelijk zal een schip uitgerust worden. De sterrekundigen met de noodige toestellen zullen van San-Francisco uitgaan. Alle Europeesche regeeringen zijn uitgenoodigd, deze uitzending te steunen en zich daarbij door mannen van de wetenschap te laten vertegenwoordigen.

Kunstdieverij.

In het begin dezes jaars werd door den heer Carl Brun, uit Zurich, in het kunstblad van den heer E.A. Seeman, te Leipzig, eene zeer belangrijke studie gegeven, naar aanleiding van eene oneerlijke daad, die een paar honderd jaren geleden begaan werd en tot nog toe niet of niet geheel in het licht was gesteld. De heer Ad. Siret, bestuurder van het *Journal des beaux-arts*, bewerkte voor zijn blad eene vertaling van het merkwaardig stuk van den heer Carl Brun en stelde ons zeer welwillend in staat de daar bijgevoegde afbeeldingen onder de oogen onzer lezers te brengen. Maar allereerst gelieve men die afbeeldingen, ieder op zich zelve, nauwkeurig te beschouwen, zoo in hare hoofdomtrekken als in hare onderdeelen.

MUURSCHILDERING VAN ANDREAS MANTEGNA 1430 + 1505.

Dan geve men zich de moeite, de eene plaat met de andere te vergelijken: de samenstellingen, in haar geheel genomen, de onderwerpen, de gronden waarop zij werden uitgewerkt en ingedeeld, de figuren, de bijhoorigheden enz., enz.

Om dit een en ander gemakkelijker te maken, werden de platen hierboven over elkaar geplaatst.

Reeds bij eene zeer oppervlakkige beschouwing ontvangt men den indruk, dat de voorstelling op de eene plaat sprekend gelijkt aan die der andere, ten minste over het geheel genomen.

Gaat men de platen in omstandigheden na, dan komt men tot de gevolgtrekking, dat de eene samenstelling of eene herhaling is van de andere of ten minste eene gewijzigde omwerking daarvan.

Inderdaad is dit laatste het geval en het was om zulks handtastelijk aan te toonen, dat de heer Carl Brun de twee platen tegenover elkander stelde en de studie schreef waarvan wij hier gewagen.

Van eene oneerlijke daad, zooals wij reeds hooger zeiden, is hier zeker de rede.

Hij, ten wiens nadeele de daad werd gepleegd, is de uitstekende Italiaansche schilder en plaatsnijder, Andreas Mantegna, in het jaar 1430 geboren en in 1505 overleden.

En de kunstenaar die zich aan de bedoelde oneerlijkheid gelegen liet, is de bekwame Duitsche plaatsnijder D. Hopfer, van wien vele platen tot ons gekomen zijn, waarop het jaartal 1527 voorkomt. Van omstreeks denzelfden tijd (1520-1523) heeft men een groot getal platen van twee andere Duitsche plaatsnijders van denzelfden naam: Lambrecht en Hieronymus Hopfer. De heer Carl Brun betoogt, dat geen van de drie Hopfers eene eerste plaats kan bekleeden, hoeveel vaardigheid en niet te miskennen bekwaamheid zij ook in hun vak bezaten. Volgens hem, waren vooral Lambrecht en Hiero-

nymus Hopfer droge en harde plaatsnijders, al bezaten zij dan ook eene kunstvaardigheid die in vele opzichten buitengewoon mocht worden genoemd, terwijl het buitendien hunnen platen noch aan zwier noch juistheid ontbrak. Van vinding of eigenaardigheid schijnen zij evenwel geen blijk te hebben gegeven. De heer Carl Brun komt tot de gevolgtrekking, dat zij hun vak meer als een handwerk of ambacht dan als een tak van fraaie kunst beoefenden en beschouwden. Hij noemt tevens eenige meesters, waaronder Antoon van Brescia, Albrecht Durer, Rafaël, Campagnola en Lucas Kranach, van welke de beide laatstgenoemde Hopfers zich voor platen, door hen gegraveerd, onderwerpen uit hunne tafereelen toeëigenden, zonder eenige aanwijzing van oorsprong.

PLAAT VAN. D. HOPFER, NAAR DEN AFDRUK UIT DE BIBLIOTHEEK VAN WEENEN, XVIe EEUW.

De derde van de Hopfers, D. Hopfer namelijk, wordt door den heer Carl Brun als de beste en de eigenaardigste van de drie vooropgesteld; maar andermans goed scheen ook voor hem groote verleidingen te hebben.

Brun noemt, als door hem in meerdere of mindere mate geplunderd of bestolen, Albrecht Durer, Burgmair, Rafaël en bovenal den voornoemden Italiaanschen meester Andreas Mantegna. D. Hopfer zou begonnen zijn met het ‘vrijpostige’ gebruik van Mantegna's sterkwaterplaten, die hij, met zeer veel kunde, in haar geheel, eenigszins gewijzigd, of wel grootendeels navolgde. Onder andere dergelijke nabootsingen, door hem, als werk van eigen vinding, in de wereld gezonden, noemt de heer Carl Brun Mantegna's *Zeegodengevecht* en *Bacchusfeest.*

In zijn opstel weidt de heer Brun het breedvoerigst uit over de diefte die D. Hopfer aan Mantegna zou hebben gepleegd, door het maken, onder voorgeving als zijnde het eigenaardig werk, van eene gewijzigde nabootsing van eene der vier muurschilderingen waarmede Andreas Mantegna de Sint-Jacobuskerk te Padua

heeft versierd. De gravuur, op onze blz. 144, geeft eene getrouwe voorstelling van het tafereel van den Italiaanschen meester, waarop de *Heilige Jacobus voor den rechter verschijnende* is afgebeeld.

D. Hopfer, deze schildering bedrieglijk nateekenende ter vervaardiging van de plaat, die men hierboven teruggegeven ziet, schijnt zijne veranderingen zoo te hebben aangelegd en berekend, dat de samenstelling zou kunnen doorgaan als verbeeldende *Christus voor Pilatus.* In sommige catalogussen vindt men haar dan ook opgegeven onder dezen titel.

Na kennisneming van vorenstaande beknopt overzicht van 's heeren Bruns doorwrochte studie en de beschouwing der twee samenstellingen, gelooven wij niet dat iemand zal aannemen dat in deze aan toevallige samentreffing gedacht worden kan.

Verre vandaar gelooven wij, dat een ieder toegeven zal, dat Hopfer inderdaad zich aan het eigendom van een hoog boven hem staanden kunstbroeder vergreep, zoodat de heer Carl Brun te recht een streng vonnis over hem mocht vellen, wegens deze onder alle hemelstreken, ten allen tijde en in iedere omstandigheid laakbare daad.

Tentoonstelling voor schoone kunsten te Mechelen.

De tentoonstelling, in de Halle geopend, was zeer belangrijk; zij telde 360 kunstwerken; de inkomprijs van 10 centiemen heeft veel bijgedragen tot de vermeerdering van den toeloop. W. Geets, de bestuurder der Mechelsche academie voor schoone kunsten, stelde twee vrouwenstudiën ten toon, flink naar de natuur geschilderd; vleesch, handen, stoffen enz., alles was om ter beste bewerkt; zijne twee geschilderde porseleinen schotels waren ook wonder wel gelukt.

Stadsgezichten van F. Bossuet, zeegezichten van L. Barnaba, paarden van E. T'Schaggeny en de bloemen van H. Robbe behoorden tot de bijzonderste tentoongestelde gewrochten.

Het tooneel uit het tijdstip van Lodewijk XV, door P. De Wit, thans te Parijs, was merkwaardig als teekening en koloriet. Hadde hij, in *Eva's appel*, de vrouw, die den appel geworpen heeft, meer achter de leuning of op de zijde van de trap verborgen, zoo zou het tafereel er waarschijnlijk bij gewonnen hebben. Het werd aangekocht voor de verloting. De *Negerliefhebber*, van denzelfden kunstenaar, miste eigenaardigheid.

De kleine tooneelen uit het soldatenleven, van A. Abry, hadden veel bijval, evenals de tooneelen uit het visschersleven door F. Cogen. T. Cleynhens had zijne *Markt uit de* XVIe *eeuw* ingezonden en P. Verhaert eene welgelukte verkleining zijner schilderij: *Voorhof eener Vlaamsche hoeve*, waaraan verleden jaar te Brussel het gouden eeremetaal werd toegekend; het kleine stuk hoort toe aan den heer F. Swaenen, te Antwerpen. Van L. Baes werd eene *Appelcienenleurster* aangekocht voor de tombola, van A. Chainaye het *Werkhuis.*

A. Jacobs schilderde een vermakelijk tooneel, vol waarheid, '*s Zondags in de omstreken van Brussel*, waarop de personen natuurlijk en goed bijeen waren gebracht. Aangename genreschilderingen en kleine tafereelen uit het huiselijk leven zagen wij van T. Ceriez, E. Farasyn, F. Jacobs, A.J. Madiol en J. Platteel wiens flink geschilderde *Zeemansvrouw* verkocht werd.

Naar gewoonte onderscheidde zich L. Herbo door lieve studiën van jonge vrouwen en J. Impens door zijne Italiaansche vrouwen. Em. Van den Bussche stelde Montenegrijnen en Wallachijers ten toon. Of zij naar de natuur geschilderd waren?

E. De Jans zond een zorgvuldig geschilderd *Gezicht te Rome* en een tafereel uit het huiselijk leven, waarvan de kleur minder goed scheen.

De landschapschildering was ook op deze tentoonstelling ruimschoots vertegenwoordigd, onder andere door gezichten uit Brabant en de Kempen, op verschillende tijdstippen van het jaar en den dag genomen, door M. La Comblé, Th. Verstraete, M. Hagemans, A. De Lathouwer en anderen. Van laatstgenoemden schilder werd een *Septemberlandschap* verkocht.

Als dierenschilder muntte F. Duyck (Elsene) uit met fraaie paarden. De dieren van H. Schouten (Brussel) beloven voor de toekomst van dien kunstenaar, maar mochten wat meer verzorgd zijn. De kop van het waterhondje van C. Van den Eycken (Leuven) was echt lief.

De bloemen- en stillevenschilders waren nog talrijker dan de landschapschilders. Onder de beste noemen wij Raoux, H. Bellis (Brussel), J. Capeinick en D. De Keghel

(Gent), die de toeschouwers de smakelijkste vruchten en de prachtigste en bontste bloemen te zien gaven. De twee Gentenaars verkochten voor de verloting; zoo ook F. Van der Wee (Antwerpen) en V. Sterck (Gent).

Grooten bijval had de kanarievogel, op het deksel van een sigarenkistje geschilderd, door H. Fimmers (Antwerpen); zoo ook de vogeltjes, omringd van vliegen, door E. Quitton ingezonden, en die gekocht werden voor de verloting.

De zeegezichten bij maanlicht van A. Musin en van E. Moerenhout werden zeer gewaardeerd, vooral *Het inkomen der haven te Oostende met de nachtsignalen*, de *Weilanden aan de oevers der Schelde*, verlicht door een prachtigen maneschijn (dit laatste stuk werd gekocht), alsook *Stille zee* van Barnaba en Declercqs *Maanlicht in Vlaanderen.*

Studiën en een portret van den heer M. Angenot vermelden wij om hunne goede hoedanigheden, welke voor de toekomst van den jongen schilder beloven. Zijn *Kinderhoofdje* was gekocht.

M. De Bruyne's *Gezicht op den Rijn*, dat verkocht was, verdient genoemd te worden als een goed stuk met schoon doorzicht.

M. Van der Taelens *Binnengezicht* uit het huis van Plantijn te Antwerpen, werd aangekocht voor de verloting en is eene goede studie; van denzelfden schilder vermelden wij loffelijk twee studiekoppen van *Landloopers op weg naar Hoogstraeten.*

Van Hoey's *Oud kasteel van Burgsteyn bij Mechelen* werd voor de verloting gekocht. Het *stilleven* van mejuffer Van Hoey bevat zeer goede deelen en getuigt van vooruitgang.

Verdienstelijke gewrochten in gebakken aarde waren tentoongesteld door P. Comein, A. Desenfants, Rio, A. Van Beurden, J. Willems, die er 2 verkocht, F. Spilliaert, Van den Kerckhove (Mario) enz. enz., onder andere lieve kinderfiguurtjes. Ettelijke schilderijen en een aantal stukken in gebakken aarde en in porselein werden op de tentoonstelling door liefhebbers aangekocht.

Voor de verloting werden 28 kunstgewrochten aangekocht, waartusschen, buiten de reeds vermelde: *Terugkomst van den landbouwer* van A. Clarys; *Ontbijt* van A. De Keyser; *Holle weg te Watermael* door K. Ecrevisse; *Kapitein der lansiers* door L. Geens; *Pioenen* door G. Leveaux; *Op den buiten* door F. Peeters; *Ontbijt* door C. Van den Eycken enz. Hij, die den eersten prijs trekt, zal tusschen de 28 gekochte stukken zelf datgene mogen uitkiezen, hetwelk hem 't meest bevalt.

Kroniek.

Antwerpen. Bij den uitgever A. De Decker, opvolger van P. Kockx, Oude-Koornmarkt n^{r} 28, te Antwerpen, is de inschrijving opengesteld op een nieuwen druk der *Dichtwerken* van Johan Alfried de Laet, lid der kamer van volksvertegen-

woordigers. Prijs: 4 fr. Deze uitgave zal ongetwijfeld in ruime mate belangstelling wekken. De eerste uitgaaf der gedichten van den heer de Laet verscheen in 1848 bij P.E. Janssens te Antwerpen. Het prospectus van den nieuwen druk herinnert er aan, dat de eerste uitgaaf al sedert vele jaren is uitgeput. Inderdaad is van de schriften van den heer de Laet ‘sinds lang geen enkel exemplaar in den boekhandel meer te bekomen; op veilingen, waar men die dan nog zelden aantreft, gelden ze doorgaans het tiendubbel van den prijs der uitgave.’ Voorts lezen wij in het prospectus: ‘Het boekdeel zal niet enkel de stukken bevatten in de eerste uitgave opgenomen, maar ook andere, in tijdschriften verspreid en zelfs eenige onuitgegevene, waaronder meer dan een van het hoogste belang.’ Volgens des uitgevers verklaring, heeft de schrijver, hiertoe aanzocht, voorshands geene toelating geven om zijne prozawerken te herdrukken.

- De tooneelafdeeling *Willem Ogier* van de maatschappij het *Vlaamsche Volk*, schrijft ter gelegenheid van haar 10-jarig bestaan eenen tooneelprijskamp uit, voor Vlaamsche en Hollandsche maatschappijen, met ingang van de maand October. De vertooningen zullen plaats hebben op den schouwburg van Verscheidenheden. Er zijn voor 1000 fr. geldprijzen uitgeloofd, benevens gouden en zilveren eeremetalen. Deelnemers moesten zich voor 25 Augustus doen inschrijven bij den heer H. Kennes, Zwartzusterstraat 15, bij wie het omstandig programma en alle inlichtingen verkrijgbaar zijn.

Rubens' tafereel *Jupiter als boschgod vermomd*, *die eene nimf mil verleiden* (zie 1881, blz. 62) is terug in het museum geplaatst, na door K. Van der Haegen geparketeerd en door L. Maillard in orde gebracht te zijn. *De communie van den heiligen Franciscus*, van denzelfden meester, is, hersteld door Felix Sacré, ook terug op hare plaats gebracht.

- Een onvoltooid tafereel van H. De Caisne (zie 1871, blz. 65), aan het hedendaagsch museum geschonken door des schilders broeder dr. P. De Caisne, voorstellende: *De engel bewaarder*, is aldaar geplaatst.

- De heer J. Cornelius Kennes, bouwmeester te Antwerpen, wiens huis met grooten en fraaien houten gevel op het Zand n^{r} 20, onteigend is voor het behoef van de herbouwing der Scheldekaaien, heeft zich bereid verklaard den bedoelden houten gevel af te staan voor het stedelijk museum van oudheden, onder beding evenwel dat hij overeind zal opgesteld worden.

- *Maatschappij der Antwerpsche Bouwmeesters.* Uitslag (11 Augustus) van den prijskamp (zie blz. 26). 1^{e} prijs: H. Dieltiens (Antwerpen), 2^{e}, H. Marck, van Etterbeeck (Brussel). Keurders: heeren Edm. Leclef, voorzitter, F. Hompus, secretaris, A. Delrue, P.P. Stoop, J. Stordiau, J. Van Ysendyck, J. Van Riel en H. Vyt. Er waren slechts 3 mededingers. De werken zijn tentoongesteld in de dusgenaamde Stuiverskapel in de Blindestraat, van 6 Augustus tot 13 September. Inkom vrij.

Brussel. Prijsvragen voor Belgische schrijvers die in de drie nagenoemde jaren wenschen mede te dingen naar den prijs door Z.M. den koning gesticht: Jaar 1886. Een werk *om bij de Belgische jeugd het gevoel en den smaak voor de oude en nieuwere letterkunde op te wekken.* - Jaar 1887. Een werk waarin wordt aangetoond *hoe België zijne roeping in Europa heeft op te vatten*, *onder staatkundig*, *verstandelijk en stoffelijk opzicht*, *zoo tot eigen welzijn als ter bevordering van de beschaving in 't algemeen.* - Jaar 1888. Een werk over *het onderwijs van de beeldende kunsten in België*, *met aanwijzing van middelen die werkstellig kunnen morden gemaakt om in België de kunst te bevorderen en te verheffen.* De antwoorden op deze prijsvragen aan het ministerie van binnenlandsche te bestellen, verscheidenlijk vóór 1 Januari 1887, 1888 en 1889.

- De kunstschilder G. Guffens heeft een prachtig portret geschilderd van wijlen mej. Clara Caroly, den 20n Februari op 20-jarigen ouderdom te Antwerpen overleden. De gelijkenis wordt zoo hoog geroemd als de schildering, ofschoon de meester slechts eene lichtteekening tot leiddraad had.

Gent. De prijskamp voor bouwkunde in de koninklijke academie voor schoone kunsten is dit jaar uitmuntend wel gelukt en vereert den leeraar Pauli. De prijsvraag was een *Museum voor beeldhouwwerken* op eenen grond van 3200 à 3500 meters vierkant. Keurders waren de heeren A. Balat, H. Beyaert, L. De Curte, J. Hubert en P.P. Stoop 11 mededingers. De vier eersten waren: L. Morial, E. Van Hamme, J. Van de Walle en J. Carels.

Brugge. Het gemeentebestuur opent eenen prijskamp voor het maken van het gedenkteeken van Jan Breidel en Pieter De Coninc; het zal opgericht worden op de Grootemarkt (zie blz. 122); alle Belgen mogen mededingen; bij gelijke verdiensten zal de voorkeur worden gegeven aan bewoners van West-Vlaanderen en bij gelijk stemmen aan Bruggelingen. Het gedenkteeken zal bestaan uit eene groep in gegoten brons en een voetstuk van arduin; het geheel mag niet meer dan 120,000 fr. kosten. Keurders zullen zijn de heeren bouwmeesters De Geyne te Kortrijk en A. Pauli te Gent, beeldhouwers J. Geefs (Antwerpen) en Th. Vincotte (Brussel), H. Dobbelaere, kunstschilder, Van den Abeele, gemeenteraadslid en Coppieters, voorzitter der Breidelcommissie (Brugge). De keurders voorbehouden zich des noodig het recht geen ontwerp uitvoerbaar te verklaren. Tusschen die mededingers, wien de uitvoering niet zal opgedragen worden, zullen de volgende drie vergoedingen, eene van 5,000, eene van 4,000 en eene van 3,000 fr. worden uitgedeeld. De pleisteren kleinmodellen in te zenden uiterlijk voor den 15n Juni 1883 aan den heer burgemeester van Brugge, in de Halle. In de kleinmodellen moet Breidels beeld 0m75 lang zijn. Voor alle verdere inlichtingen zich te wenden tot den heer voorzitter Coppieters, op de Spinolakaai 19, te Brugge.

Buitenland.

Philadelphia. Op de door ons, blz. 20, aangekondigde tentoonstelling, hadden de volgende 57 Belgische kunstbeoefenaren stukken ingezonden, die voor het grootste gedeelte reeds op andere tentoonstellingen waren verschenen en als dusdanig in ons tijdschrift dan ook werden vermeld. Van de kunstenaars. bij wier namen wij een starretje plaatsten, werden te zamen 44 stukken aangekocht, te weten: L. Abry, A. Asselbergs 2 *, R. Bauduin *, E. Beernaert *, L. Belis *, H. Bource, C. Cap *, E. Carpentier *, Th. Ceriez *, E. Claus *, M. Collart *, F. Crabeels. A. De Bergh *, A. De Braekeleer, Th. De Heuvel, *Vlaamsche hoeve* *, A. De Keyser, A. De Lathouwer, E. De Pratere (4 tafereelen) *, E. Farasijn, V. Flamache, Th. Gérard *, E. Godding, F. Goris. J. Heyermans, A. Hennebicq *, L. Herbo *, K. Hermans *, F. Lamorinière *, F. Leemans, A. Lemayeur *, I. Meyers, F. Meerts *, R. Mols, R. Montgomery, J. Nauwens, A. Neuhuys, A. Plumot, J. Portielje. E. Quitton, J. Quinaux *, J. Robie, *Bloemen* enz. *, J. Rosseels*, J. Ryssens*, H. Schaefels, Schepens*, E. Seeldrayers*, A. Serrure *, E. Siberdt, E. Slingeneyer *, J. Sluyts, E. Stallaert*, J. Stobbaerts, A. Struys *, A. Thomas * (voor het museum), A. Van Antro, C. Van Camp*, P. Van der Ouderaa, A. Van Engelen, J. Van Keirsbilck *, F. Van Kuyck, C. Van Leemputten *, J. Van Luppen, J.B. Van Moer, *Groot kanaal te Venetië* *, H. Van Zoom, P. Verhaert, J. Verhoeven-Ball, T. Verstraete, A. Verwee *, J. Wagner, E. Wauters *, J.B. Witkamp en E. Wolters. Beeldhouwwerken van F. Deckers, J. Ducaju, R. Fabri, F. Joris, A. Peeters en P. Van der Linden.

Koninglyke Maetschappy ter Aenmoediging der Schoone Konsten Antwerpen.
Drie en twintigste
driejarige tentoonstelling.
1882.

TEEKENING VAN HET DIPLOMA DER MAATSCHAPPIJ, DOOR WIJLEN F. DURLET, HOUTSNEDE DOOR ED. VERMORCKEN.

Den 13^{n} Augustus, ten 10 ure 's morgens, werd de tentoonstelling, volgens gewoonte, zonder eenige plechtigheid geopend. Zij beslaat 16 goed ingerichte zalen; voor de tweede maal, is aan de tentoonstelling een lokaal toegevoegd waar voor bezoekers spijzen en dranken verkrijgbaar zijn.

Sedert de laatste tentoonstelling zijn de volgende van de 60 vaste lidmaten der Maatschappij ter Aanmoediging der Schoone Kunsten overleden: J. Jacobs (zie 1879, blz. 188), baron L.J.H. Le Candele (z. 1881, blz. 80), J. Ruyten (z. blz. 93), L. Somers (z. 1880, blz. 122), J. Swerts (z. 1879, blz. 149), Th. Van Lerius (z. 1880, blz. 58), welke zijn vervangen door de heeren D. Col, A. Donnet. P. Koch, V. Lagye, K. Ooms, P. Van der Ouderaa en J. Van Luppen. De commissie van plaatsing, ingevolge art. 9 (zie blz. 90), was samengesteld uit de volgende heeren: Voor Vlaanderen: G. Den Duyts; Brabant: J. Demannez, G. Guffens en A. Serrure; Antwerpen; R. Fabri, I. Meyers, J.B. Michiels, K. Ooms en L. Van Opstal; voorts H. Schaefels, als plaatsvervanger van den voorzitter der maatschappij van schoone kunsten en C. Dumercy, secretaris van dezelfde maatschappij.

Vanwege het gemeentebestuur waren den 21^{n} Juli benoemd als leden der commissie voor den aankoop van stukken voor het museum van werken van hedendaagsche meesters, de heeren Ev. Allewaert, schepen, L. De Winter, J. Nauts, A. Michiels en V. Lijnen, raadsleden.

De beoordeeling der door de maatschappij uitgeschrevene prijskampen (zie 1881, blz. 111) geschiedde den dag der opening; keurders waren de heeren P. Dens, L. De Curte, L.J. Delacenserie. E. Gife, J. Janlet, F. Laureys, J. Schadde, J. Van Ysendyck en Winand-Janssens; de uitslag was als volgt: *Klassieke bouwkunde.*

M u z i e k s c h o o l . 10 mededingers; eerste prijs *niet* toegekend. Aan twee ontwerpen zijn geldelijke belooningen toegewezen, waarvoor de mededingers zich nog moeten doen kennen.

Spitsbogige bouwkunde. B e w a a r p l a a t s v o o r a r c h i e v e n .

4 mededingers. 1ste prijs, aan het ontwerp, voor kenspreuk voerende: *Ars longa*, *vita brevis*, van Eduard Celis, van Borgerhout, leerling van J. Bilmeyer en J. Van Riel.

BRAVO, TORERO!
PHOTOZINCOGRAPHIE NAAR DE TEEKENING VAN N. DE KEYSER.

De vereeniging heeft beurtelings de prijskampen voor schilder-, beeldhouw-, dicht- en letterkunde laten varen; zij kan voortaan ook gerust van die voor bouwkunde afzien en het uitschrijven van prijsvragen in dit vak overlaten aan de zoo bloeiende Maatschappij der Antwerpsche Bouwmeesters.

De catalogus der tentoonstelling vermeldt 1599 nummers; 150 stukken werden geweigerd. Benevens zeer puike werken bevat de pronkzaal ook nog al zeer veel middelmatigs.

Tusschen de bijzonderste gewrochten verdienen van de eersten genoemd te worden twee schilderijen van onzen gevierden eerebestuurder der academie N. De Keyser. *Bravo*, *torero!* de herinnering aan een stierengevecht, hetwelk de meester tijdens zijn verblijf in Spanje in 1878 heeft kunnen bijwonen, prijkte bereids op de landstentoonstelling van 1830-1880, maar onderging sedert dien veranderingen die het stuk zeer merkelijk hebben doen winnen in kracht en samenhang van kleur. De Engelsche familie, rechts van den toeschouwer, heeft op de schilderij plaats gemaakt voor Spaansche toeschouwers. Het tafereel is zoo keurig geteekend als prachtig uitgevoerd, volgens al de regels der klassieke kunst; 't zou moeielijk zijn, gelooven wij, om in dien aard iets volmaakter te leveren; wij houden deze schilderij voor het prachtigste en volledigste kunstwerk dat de heer De Keyser nog heeft voortgebracht. Hierboven de eerste samenstelling. De tweede, door hem ingezondene schilderij, is mede aan Spanje gewijd. Onder den titel *El torero y la Malagueña*, vertoont zij ons een jeugdig paar dat zich aan dezen Andaluzischen dans verlustigt met Spaanschen trek en Spaanschen zwier. Een zeer kleurig schoon tafereel, dat ons echter minder bevalt dan het eerste.

Maria De Keyser, de oudste dochter van den voornoemden meester, evenals wijlen hare moeder het penseel hanteerend (zie 1879, blz. 92), verraste ons - het woord is niet te sterk - met drie schilderijen, die haar stempelen als eene ware kunstenares: *Sevillasche dame*, aangekocht door den heer Ganshof, van Brugge, *Een arm meisje dat op eene guitaar speelt*, aangekocht door den heer Gaston de Pret Roose van Calesberg, en *Een van ziekte herstellende jongen.*

L a a t s t g e noemd stuk, h e t opmerkelijkste van de drie, werd aan g e k o c h t door den heer G. Van der Heyden.

J.P. Laurens (Parijs) zond een talentvol stuk ter tentoonstelling, in het geschiedkundige vak: *De laatste oogenblikken van Maximiliaan*, *keizer van Mexico.* De samenstelling is breed en grootsch opgevat en met gepaste soberheid uitgewerkt; geen overtollig bijwerk schaadt den treffenden, overweldigenden indruk dien deze sombere aangrijpende voorstelling op den toeschouwer maakt. De gelaatsuitdrukkingen, ofschoon wat hard, zijn mede te roemen. Teekening en schildering mogen uitmuntend heeten.

P. Van der Ouderaa bekleedt in de pronkzaal eene der eerste plaatsen, en dit naar recht, met zijne groote geschiedkundige schilderij, *Rechterlijke eerherstelling in* 1593, door ons op blz. 127 vermeld, naar aanleiding van hare tentoonstelling te Rotterdam. Als blijkbaar zeer in den smaak vallend van de tentoonstellingsbezoekers, en het strekt hunnen smaak tot eer, wijzen wij hier op Van der Ouderaa's zeer eigenaardig, goed geteekend en niet minder goed geschilderd familieportretstuk. Dezelfde schilder stelde een welgelijkend klein portret van den toondichter Alfons Janssens ten toon.

J. Anthony maakte eene romantisch-geschiedkundige schilderij, namelijk eene op middeleeuwsche leest geschoeide en dus geschiedkundig gansch onjuist afgemaalde *Bruiloft van Kana:* zaal, huisraad, kleedingen en personen, alles is van middeleeuwsch fatsoen; maar de uitvoering, als dusdanig,

doet den schilder eer aan, ook om de inderdaad groote vorderingen waarvan zij bij hem getuigt; het stuk werd aangekocht voor de trekking. Zijne ook middeleeuwsche *Voorstelling der verloofde* munt uit door zorgvuldigheid van schildering en heeft degelijke verdiensten.

Van E. Bendemann (Dusseldorp) is ter zale zijne voor het museum der academiekers bestemde *Penelope*, *bij haar ontwaken de wederkomst van Ulysses verbeidende*, benevens des meesters portret. Toen wij, het verleden jaar, de tentoonstelling van Bendemanns fraaie schilderij in voornoemd museum vermeldden, werd verkeerdelijk Cleopatra gedrukt, in stede van Penelope.

E. Carpentier, dien wij geluk kunnen wenschen met het herstel zijner gezondheid (zie 1879, blz. 117), hij is thans nog te Parijs gevestigd, ontvouwt echt meesterlijke hoedanigheden in zijne *Te vereffenen zaak* en *De verleider* en behandelde ook goed het moeielijk onderwerp dat hij aan de geschiedenis der Girondijnen ontleende en waaraan hij den titel gaf: *Onder het schrikbewind;* de schildering kwam ons echter voor, wat al te bont en sterk overtogen te zijn met eene groenachtige tint.

V. Brozik (Praag-Parijs). Zijn *Minnezanger*, aan een vorstelijk hof, ofschoon vrij conventioneel geschilderd, is voor het overige een uitnemend verdienstelijk stuk. Iets wat ons echter als zeer onwaarschijnlijk voorkomt, is de voorstelling van een gemijterden bisschop met koorkap in dit gezelschap. De kapucien, op den voorgrond, is uitmuntend gepenseeld, maar mist ouderscheiding.

F.J.C. Halkett (Brussel). Tusschen zijne drie verdienstelijke stukken vermelden wij met groote ingenomenheid de zeer aangename en bij uitstek gelukkig getroffene schilderij, die ons Rembrandt te zien geeft in zijne jeugd, te midden der natuur neergezeten op eenigen afstand van zijns vaders welbekenden molen.

Ed. Dujardins *Alpha en Omega*, waarvan wij dezer dagen reeds bij voorbaat eene beknopte beschrijving gaven (blz. 135), maakt op de tentoonstelling een goed figuur; met ons oordeel dat deze schilderij voor des meesters beste werk kan worden gehouden, hoorden wij onderscheidene deskundigen instemmen. De *Memlinc*, dien wij in 1881 op de Brusselsche tentoonstelling zagen, werd ook hier ingezonden.

(Wordt voortgezet).

Afgoden.

Elke periode van beschaving heeft hare afgoden. Een der afgoden van den modernen tijd is: de school. Men klaagt er over dat de mannen dezer eeuw zoo weinig geestkracht bezitten, dat zij niet ondernemend zijn, dat er geen merg in hunne beenderen zit. Ik acht de klacht overdreven. Voor zoover zij gegrond is, wil ik vragen, of men beter middel kent om een ras van suffers en slaven te kweeken, dan door de kinderen, in strijd met hunne woelige en bedrijvige natuur, een groot aantal uren van den dag aan de schoolbank vastgenageld te houden. Arme jeugd, het ideaal der schooljeugd is eene stilte, waarbij men een muisje kan hooren loopen! Het is waar, de ouders worden zoo gebaat, want de scholen zijn veilige bewaarplaatsen, en nooit komt het voor, dat een kind binnen de vier muren van het schoolvertrek verdrinkt of levend verbrandt!

Prof. B.H.C.K. VAN DER WIJCK

Kroniek.

Antwerpen. De beeldhouwers De Boeck en Van Wint hebben voor de kerk van Ranst een prachtig beeld in eikenhout geleverd, voorstellende het H. Hart.

Brussel. Het staatsbestuur heeft, voor het rijksmuseum, van den heer G. Guffens de teekening aangekocht der fries, door hem te IJperen op den muur van het stadhuis geschilderd en die wij op blz. 152-53 in plaat mededeelen. Eene zeer fraaie kleinere gekleurde schetsteekening prijkt er van op de Antwerpsche tentoonstelling. Buitendien werden twee teekeningen van schilderingen uit de Sint-Joriskerk te Antwerpen door den heer Guffens uitgevoerd door hem aan het rijk geschonken.

- De gekende Nederlandsche letterkundige Maurits H. van Lee, bureeloverste aan het ministerie van openbaar onderwijs, is door de Fransche regeering benoemd tot 'officier d'académie.'

- *De Wijngaard* (zie blz. 13). De prijskamp van tooneelkunde had plaats in den Molière-schouwburg te Elsene. Het opgelegd stuk was *Broederliefde*, tooneelspel in 1 bedrijf, door den heer A. Schepens, bekroond in den prijskamp van tooneelletterkunde, door den *Wijngaard* uitgeschreven (zie blz. 50). De volgende maatschappijen deden zich inschrijven om deel te nemen aan den tooneelprijskamp: *Van Crombrugghe's Genootschap,* Gent; *de Morgenstar*, Antwerpen; *de Kruisbroeders*, Kortrijk; *de Ware Vrienden*, Hasselt; *Roos en Eikel*, Leuven; *de Moedertaal*, Mechelen. Een feestmaal sloot den 3^{n} September de feesten, nadat de prijsuitreiking ook dien dag had plaats gehad.

- Nieuwsbladen melden dat de kunstschilder Jan Van Beers is in beroep gegaan, den 17^{n} Juli, tegen het vonnis van 31 Januari, hem zijnen eisch ontzeggende tegen den heer L. Solvay. (Zie onze blz. 27.)

- 15 Augustus vertrokken drie jonge officieren van het Belgisch leger, de heeren Coquilhat, Parfoury en Avaert, naar Afrika (Congo).

- N^{rs} 10, 11 en 12 der *Annales du bibliophile belge*, uitgegeven door den heer Fr. J. Olivier, onlangs verschenen, bevatten: Philippe-François Nazaire Fabre d'Eglantine, lid der nationale conventie en tooneelspeler in de Nederlanden door F.F.; Bijdragen tot de geschiedenis der Belgische Almanakken; Wapenkunde door graaf Marinus Nahuys; Onderling onderwijs door J. Petit; Onuitgegeven brief van Plantin door James Weale; Geschiedenis van het Fransch tooneel in België; Over de Vlaamsche kermis; Overwegingen van graaf Vilain XIIII; Verscheidenheden; lijst met prijsopgave van bij den heer Olivier verkrijgbare boeken,

- Twee Belgische zendingen zullen den gang van de planeet Venus voorbij de zon trachten waar te nemen; de eene in Chili, samengesteld uit de heeren L. Niesten, sterrekundige bij het observatorium van Brussel, overste der zending, C. Lagrange, sterrekundige en J. Niesten, kapitein-kommandant der artillerie; de tweede in het stadje Uvalde, nabij Mexico, bestaande uit de heeren J.C. Houzeau, bestuurder van het observatorium, overste der zending, A. Lancaster, weerkundige, en E. Stuyvaert, sterrekundige.

- Op de begraafplaats van St-Joost-ten-Noode is ter eere van Eug. Van Bemmel (zie onzen jaargg. 1880, blz. 170) een grafteeken ingehuldigd, door den beeldhouwer Houlton gemaakt, naar eene teekening van den bouwmeester Hendrickx. Er staat op te lezen: EUGÈNE VAN BEMMEL, (1824-1880).

- Het munt- en penningkabinet van de koninklijke bibliotheek heeft in den laatsten tijd van den heer Julius Rouyer, een geleerd Fransch oudheidkundige, 82 zeldzame Belgische geldstukken uit de middeleeuwen ontvangen, bene-

vens eene verzameling geldstukken der XIVe en XVe eeuw van Vlaanderen, Namen, Brabant en de heerlijkheden aan de Maas. De heeren Hanckar, consul van Italië, en G. Poumay, consul van België te Craïova, schonken aan voornoemd kabinet 300 Romeinsche kleine bronzen stukken, die den tijd omvatten welke er verloopen is van toen Claudius II regeerde tot onder de regeering van Arcadius, benevens een aantal geldstukken uit Grieksche volksplantingen.

Rousselare. Van den gunstig gekenden schrijver van het werk *Bloemenleven* (zie onze blz. 91) is bij den uitgever De Seyn Verhougstraete een nieuw werk aangekondigd, getiteld: *Kruidkunde*, hoofdzakelijk bestemd voor onderwijzers en leerlingen-onderwijzers en geheel ingericht naar de voorschriften van ‘den huidigen staat der wetenschap.’ Volgens het prospectus zal het werk den leerlingen-onderwijzers eene gemakkelijke handleiding zijn, terwijl onderwijzers er de grondstoffen zullen in samengevat vinden, welke zij in de lagere school voor hunne leerlingen verwerken moeten. ‘Overzichtstafelen, op het einde van elk hoofdstuk geplaatst, eene klare en methodische indeeling der stof, dit is, naar onze meening, het nieuwe van ons werk,’ zoo verklaart de schrijver. Bij het behandelen der plantenfamiliën, zijn de kenteekenen der gemeene inlandsche kruiden, alsook die der bijzonderste sieraadplanten opgesomd. Prijs: ft. 2.50.

Buitenland.

Bergen-op-Zoom. De gemeenteraad had aan eene commissie de overweging opgedragen van de vraag of de Gevangen- of Lieve-Vrouwepoort in deze stad, van belangrijke oudheidkundige waarde, zou afgebroken worden; wij vernemen met genoegen dat zij als middeleeuwsch kunststuk waarschijnlijk gespaard zal blijven, door overdracht aan het rijk.

's-Gravenhage. De heer J.A. Smits van Nieuwerkerk, te Dordrecht, heeft aan het koninklijk penningkabinet te 's-Gravenhage geschonken een exemplaar van een zeldzamen Leeuwendaalder van 1688 van Deventer en een gouden Karolus of gulden van Karel, Roomsch keizer, te Antwerpen geslagen. Voornoemde heer schonk alnog verscheidene oudheden aan het Nederlandsch museum te 's-Gravenhage, onder andere vier aarden galmpotten, gevonden in de kapel van het afgebroken St.-Agnietenklooster te Dordrecht; zij waren (ter verbetering van den galm of klank) ingemetseld in den westelijken zijmuur van dat gebouw, met de monding of open zijde gelijk aan den binnenkant van dien muur. Eindelijk ontving het rijksarchief van den heer J.A. Smits een dozijn handschriften waaronder eene kroniek van Utrecht, 1274 tot 1553, over geschillen tusschen de graven van Holland, den bisschop van Utrecht enz.; privileges en handvesten van het land van Steyn 1350-1593; kopieën van ‘brieven van recessen staende op Teastellenscap van Ghervliet ende op truwaertscap en dijckgraefscap van den landen en de heerlicheit van Putte;’ verleibrieven van morgen lands van 1656, op perkament met gedeeltelijk ongeschonden zegels enz.

- In het Oranje-hotel, in de badstad Scheveningen, is eene merkwaardige tentoonstelling van uitsluitend Nederlandsche kunst geopend, die, onder andere, te koop zijnde stukken telt van: A. Waldorp, Huib. van Hove, J.F. Hoppenbrouwers, J.H.B. Koekkoek, C. Leickert, C. Springer, P. Vertin, J. Stroebel, B.J. Blommers, E. Van der Meer, J.Z. Van der Laan, P.A. Haaxman (van Delft), mev. H. Ronner, M.W. Liernur, mej. C. Van der Hart, O. Eerelman, J.G. Hans, P.P. Schiedges, mej. Pruys Van der Hoeven, mej. W.I.L. Kiehl, Ch. Hüner enz. Voorts eene schoone verzameling lichtbeelden uit het werkhuis van den heer De Louw, te Delft.

- Het koninklijk Genootschap van Nederlandsche Waterverfschilders opende den 1n Augustus in de Gotische zaal te dezer stede zijne tentoonstelling van waterverfschilderingen van Nederlandsche en vreemde meesters. Er zijn 199 stukken, onder andere van D. Bles, C. Rochussen, Herman ten Kate, A. Allebé, J.W. van Borselen, Elch, Verveer, Mari ten Kate, L. Apol, J. Stroebel, H.J. Scholten, Schmidt-Crans, J. Vrolijk, J.G. Smits, C.J.K. Klinkenberg, Th. Windt, W.A. van Deventer, J.J. Destrée, B. Höppe, W. Oppenoorth, Holswilder, J.G. Vogel, D. van Lokhorst, P. Vertin, mev. H. Ronner, A. de Vriendt, K. Girardet enz. Er zijn prachtige sapverfteekeningen van Italiaansche meesters. De tentoonstelling is hoogst belangrijk.

- 10 Augustus werd in de voorzaal van het academiegebouw, Prinsessegracht, te 's-Gravenhage, de tentoonstelling van waterverfschilderingen der Hollandsche teekenmaatschappij geopend; zij bevat 136 werken van L. Alma-Tadema, A. Artz, mej. van de Sande-Bakhuyzen, J. Van de Sande-Bakhuyzen, mev. Bilders, van Bosse, C. Bisschop, B.J. Blommers, J.W. van Borselen, J. Bosboom, du Chattel, O. Eerelman, P.J.C. Gabriel, G. Henkes, I. Israëls, J. en W. Maris, Martens (Rome), A. Mauve, Ed. van der Meer, mev. Mesdag, H.W. Mesdag, ter Meulen, Nakken, A. en J. Neuhuys, C. Rochussen, W. Roelofs, Ph. Sadée, P. Stortenbeker, W. de Famars Testas, P. van de Velden, J.H. Weissenbruch, benevens de buitenlanders Biseo, Bucchi, Cabianca, Cipriani, Harpignies, Hubert, Joris, Maccari, mej. Montalba, D. en P. Oijens, Pecquereau, mev. A. Ronner, H. van Seben, Tarenghi en Tusquets.

- Besteld door Z.M. den koning, heeft de bekwame landschapschilder J.W. van Borselen twee gezichten van het koninklijk lustslot Het Loo geschilderd, als een geschenk voor H.M. de koningin.

- Te Zaandam werden den 9den Augustus publiek verkocht in het sterfhuis van vrouwe wed. P. Mul geb. Smit: eene antieke notenhouten glazen kas met zilveren hengseltjes aan de laden, voor 1440 gl.; een gouden antiek hengeltaschje (goudwaarde 260 gl.), 740 gl.; een zilveren koffiekannetje met komfoortje, 230 gl.; een kabinetstel, blauw porselein, 5 stuks, 500 gl.; een rozenhout antiek commodetje met verguld koper, 70 gl.; een antiek eikenhout gesneden persje, 80 gl. enz., enz. Alles buiten de 10%.

- In het onlangs bij Martinus Nijhoff verschenen 2de en 3de stuk van deel 1 (3e reeks) van de *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, wordt als belangrijk aangewezen eene verhandeling van den beroemden hoogleeraar R. Fruin over de geschiedenis van het klooster van St-Andries te Rugge en van de kloosters der cellezusters en cellebroeders te Brielle.

Amsterdam. Wij vestigen de aandacht der muziekliefhebbers en inzonderheid van de pianisten tusschen onze lezers, op een belangrijk muziekwerkje dat voor 75 centen verkrijgbaar is bij den boek- en muziekhandelaar Brix von Wahlberg, te Amsterdam. Het is uitgegeven door de Maatschappij ter Bevordering der Toonkunst en bevat *Oud-Nederlandsche Danswijzen*, bewerkt voor vierhandig klavier door I.C.M. van Riemsdijk.

- Door de ieverige bemoeiingen van den heer J. Six, die hiervoor eene bij ingezetenen van Amsterdam omgehaalde som van 1400 gl. bijeenbracht, is te Londen voor het Amsterdamsch museum eene schilderij van Rembrandt aangekocht, welke eertijds toebehoorde aan het Amsterdamsche chirurgijnsgild. Zij geeft eene voorstelling van eene *ontleedkundige les van professor Deyman.* De schilderij is eigenlijk maar een klein stuk van een groot tafereel, dat, door brand, voor zeven negende gedeelten verloren is gegaan. De heer J. Six beschrijft de voorstelling van het door hem gekochte stuk als volgt in nr 20 van den Nederlandschen Spectator: ‘Wat over is van de oude

schilderij moet het middelpunt van de voorstelling bevatten, te weten: een lijk, recht met de voeten naar voren en het hoofd van den toeschouwer af, daar recht achter de handen en het lichaam, tot aan de kraag, van dr. Joan Deyman en links de collegiemeester, mr. Gysbrecht Matthijsz Calckoen.'

BLIJDE INTREDE VAN PHILIPS DEN STOUTE, HERTOG VAN BURGONDIE, TE IJPEREN

- B. Van Hove heeft het model afgewerkt van het gedenkteeken dat te Batavia zal opgericht worden volgens de teekening van den bouwkundige P.J.H. Cuypers, ter vereeuwiging van den roem der Nederlandsche wapenen in Atjeh. Het stelt voor de Nederlandsche maagd (6 el hoog), in de rechterhand den krans der overwinning omhoog stekende, terwijl de linkerhand steunt op de speer van het gezag, waaraan de olijftak, het kenteeken des vredes, is bevestigd. Afwijkend van de gewoonte, is de maagd gevleugeld en draagt op haar hoofd eene koningskroon, versierd met den leeuw, in den trant van den Hollandschen tuin, zonder de speer met den vrijheidshoed, zinnebeeld der Nederlandsche republiek. Het beeld wordt in brons gegoten bij de *Compagnie des Bronzes* te Brussel, Het hoofd, de armen en de naakte deelen zullen, verguld worden in den trant der schoonste Grieksche beelden. Op het voetstuk, van graniet prijken vier leeuwen.

Dordrecht. Aan deze stad is door den heer J.A. Smits, van Nieuwerkerk eene kostbare verzameling handschriften geschonken, meerendeels beschrijvingen van de stad, keur-, gilden- en oude boeken en stukken door wijlen zijnen vader Jan Smits Janszoon, geschiedschrijver dier stad, bijeenverzameld. Hij wil buitendien aan die verzameling later nog toevoegen eene door hem zelve bijeengebrachte verzameling kaarten, grondplannen, teekeningen, prenten, portretten, gedenkpenningen, boeken, schotschriften en schilderijen, mede betrekking hebbende op de geschiedenis der stad Dordrecht, waaronder eene bijna volledige verzameling prenten en portretten en eenige boeken en schotschriften aangaande de gebroeders Jan en Cornelis de Witt.

- Te Katwijk aan den Rijn is bij het afgraven van het zoogenoemde Paasch-duin een drietal geheel gave kruikjes gevonden, op ongeveer 30 meters diepte, in eene aardlaag, die vermoedelijk vroeger teel- of boschgrond was.

Leiden. In 1874 kwamen een 40-tal Leidsche dames overeen, een tapijt te bewerken, tot versiering der trappen van het hoogaltaar in de St.-Petruskerk te Leiden. De keus was gevallen op het borduren met den zoogenoemden Gobelin-steek, volgens het weefsel der Gobelins, een werk dat, evenals bij de Turksche en Perzische tapijten, zeer veel tijd en handenarbeid vereischt. Na eenigen tijd verflauwde de iever, zoodat van jaar tot jaar het getal werksters verminderde, waartoe ook sterfgevallen het hunne bijbrachten. Ten laatste was het aantal getrouwen tot *vier* verminderd, maar deze lieten zich om geenerlei redenen van de taak afbrengen en zij mochten dan ook het genoegen smaken den laatsten draad gelegd te hebben en haar kostbaar werk voltooid te zien. Het schoone, groote fluweelachtige tapijt prijkte den 15^{n} Augustus (Onze-Lieve-Vrouwshemelvaartdag) op de treden van het hoogaltaar.

Haarlem. Bij den uitgever Tjeenk Willink is van M.A. Perk een belangrijk, verhaal van uitstapjes *In de Belgische Ardennen* verschenen, waarop wij de aandacht vestigen van ous lezend publiek.

Oudenbosch. Zij die afschriften mochten bezitten van de *Navolging van Christus*, van Thomas a Kempis, worden verzocht hiervan kennis te geven, met naam van schrijver, afschrijver, dagteekening, plaats van oorsprong, enz., aan den heer V. Becker. Oudenbosch, die zich bezig houdt met een geschiedkundig onderzoek betrekkelijk dit boek. (Zie onze jaargangen 1881, blz. 41 en 1880, blz. 42 en 169.)

Nijmegen. 31 Juli is door mgr. A. Godschalk het nieuwe kerkgebouw van de orde der Franciscanen aan den Doddendaal voor den dienst gewijd. Het is opgetrokken in 15^{e}-eeuwschen stijl, en heeft eene lengte binnenwerks van 54 meters, bij eene breedte van 20 1/2 meters; de kruisbreedte bedraagt 28 meters, terwijl de hoogste van het middenschip 20 meters is. De kleine toren op het kruis verheft zich 44 meters boven den grond. De groote toren, die nu tot aan de bekapping der kerk is opgetrokken, moet eene hoogte verkrijgen van 75 meters. De kosten hebben tot nu toe 120,000 gl. bedragen; voor den torenbouw is nog 20,000 gl. noodig, welke nog niet beschikbaar zijn.

- Te Geleen (Limburg) is men bij het graven, op 1 Nederlandsche el diepte, op eene Romeinsche begraafplaats gestooten, waarbij men de volgende voorwerpen heeft gevonden: 1 groote kruik met twee ooren, van een el omtrek, 3 grijze aarden potten met deksels en 2 fraaie kruiken, verschillend van vorm en grootte, 5 schotels van verschillenden vorm en grootte, 1 kostbaar balsemvaatje van verglaasd zilver, 1 medaillon, 1 beenring, 1 graflampje, 1 zeldzaam drievoetje of vetlampje, 1 spiegel van blauw glas met haarkam, haarnaald, kettingje en oorring. Al deze voorwerpen zijn gevonden in en naast de van harde gehouwen zandsteen gemaakte doodkist, welke eene lengte van

1.7 el, eene breedte van 1.15 el en eene hoogte van 0.8 el heeft.

DEN 24^{n} APRIL 1384, MUURSCHILDERING DOOR GODFRIED GUFFENS.

Parijs. Frankrijks regeeringsblad heeft een besluit afgekondigd, waarbij driejaarlijksche tentoonstellingen van schoone kunsten worden ingericht. De eerste dezer tentoonstellingen te Parijs, zal plaats hebben van 15 September 1883 tot 31 October daaropvolgende. Het aantal kunstwerken dat door de jury zal toegelaten worden, is beperkt tot 800 olieverfschilderijen, 200 waterverfschilderingen, 180 gravuren en 300 beeldhouwwerken. Toegelaten zullen worden, werken van Fransche en buitenlandsche kunstenaars, welke vervaardigd zijn sedert Mei 1878. De inzendingen moeten geschieden tussohen 10 en 20 Juli 1883, aan het Nijverheidspaleis, te Parijs.

- Daar er te veel stroom doorging, werden den 7^{den} Augustus de draden voor de electrieke verlichting van de Opera, te Parijs, gloeiend, waardoor de gutta-percha-omslag vernield werd, en een begin van brand ontstond, die met emmers water door de brandwacht gebluscht werd. De rook drong door de planken tot op het tooneel, doch de toeschouwers merkten er gelukkig niets van.

- De Fransche bank laat voor 60 millioen waarde 100-franks-biljetten drukken. Het nieuwe bankbiljet is door den schilder P. Baudry geteekend, door C.J. Robert gegraveerd en wordt een wonder van kunst genoemd. De kunstenaar heeft de schets op eene tafel van 3 meters breedte en 1 1/4 meter hoogte geteekend en heeft haar daarna door middel der lichtteekening tot de grootte van een bankbiljet verkleind. De plaatsnijder Robert was gedurende eenige weken in de bank werkzaam, geheel van de buitenwereld afgesloten; zelfs de hoogste ambtenaren der bank mochten zijne werkplaats niet binnen gaan. Over het algemeen is de toegang tot de drukkerij zeer moeielijk gemaakt en de werklieden staan onder gestreng toezicht.

- Het nieuwe stadhuis (zie 1879, blz. 92 en 139) is op 14 Juli ingehuldigd ofschoon het op verre na van binnen nog niet is afgewerkt. Een onzer medewerkers, die het gebouw bezocht, roemt het ons als een echt meesterwerk van fraaie bouwkunst. De wijzerplaat van de klok in den voorgevel van het nieuwe stadhuis is dezelfde, welke het in 1871 den 24^{n} Mei door de communards verbrande raadhuis bezat; de plaat, die niet door het vuur verteerd werd, is in een zoogenoemd voddenhuis teruggevonden. Het herbouwde stadhuis, waaraan 11 jaren is gewerkt en dat ruim 20 millioen frank heeft gekost, is trouw gevolgd naar het afgebrande, welk laatste, zooals men weet, een meesterstuk van fraaie bouwkunst was, door Frans I in de XVIe eeuw opgericht. Er had voor de wederoprichting een kampstrijd plaats en het waren de bouwkundigen A. Ballu en Perthès die met de werken gelast werden. Uiterlijk zijn vele standbeelden aangebracht, voorstellende de groote Fransche steden, alsook Parijzenaars die hebben uitgeblonken in staatkunde, kunsten, letteren en wetenschappen; eenige beeldsteden zijn voorbehouden voor toekomende beroemdheden. Van binnen bevat het gebouw 368 plaatsen van verschillende grootte, waarvan de grootste de feestzaal is waar op 13 Juli het inhuldigingsfeestmaal

plaats had. Te dezer gelegenheid zijn in het Legioen van Eer benoemd: Alphand, bestuurder der werken van Parijs, tot groot-officier; L.J.F. Bonnat, kunstschilder, en A. Ballu, stadsbouwmeester, commandeurs; A. Cain, beeldhouwer, J.A.E. Vaudremer, bouwmeester, officiers; H. Gervez, G.H. Pille en Cazin, kunstschilders, Idrac en A. Lanson, beeldhouwers, ridders.

- Bij het ontgraven van den grond, op de plaats, in de Montmartrestraat, waar zich de St.-Josephsmarkt bevond, is de eerste steen gevonden van de kerk, die daar ter plaatse gebouwd werd. Het opschrift herinnert, dat deze steen door den kanselier Ségnier, den 13^{n} Juli 1640 gelegd is.

- Onlangs werd in de roepzaal van Drouot een briefje verkocht, dato 14 November 1792, waarin de schoenmaker A. Simon bericht doet over de gezondheid van Lodewijk XVI. (Zie in verband hiermede onzen jaargg. 1879, blz. 47 en 1862, blz. 161.)

- Op een nabij de Lieve-Vrouwekerk nieuw aangelegd plein is een reusachtig bronzen ruiterstandbeeld van Karel-den-Groote, vervaardigd door L. Rochet, geplaatst. Men weet dat ook in Luik een beeld van dezen vorst staat. (Zie onzen jaargg. 1873, blz, 192.)

- De stad Parijs, aan wie België den prachtigen gevel van het Belgisch gebouw op de Parijsche wereldtentoonstelling van 1878 ten geschenke gegeven had, in de verwachting dat het gemeentebestuur dit werk van fraaie bouwkunst zou hebben gespaard als een geschiedkundig gedenkteeken, - de stad Parijs heeft er anders over beslist en, na 4 jaren wikken en wegen, eindelijk in de maand Juni den gevel afgebroken tot op den grond. (Zie daarover: 1878, blz. 156; 1879, blz. 15 en 33; 1881, blz. 113.)

- De schouwburg der Opera Comique, te Parijs, werd in 1781 door den hertog van Choiseul, op eenen grond, dien hem toebehoorde, gebouwd, en, wat zeer natuurlijk was, de hertog behield zich eene loge voor, die, zoolang het gebouw zou bestaan, ter beschikking zijner familie moest blijven. Eenigen

tijd geleden nu betwistte de bestuurder der Opera Comique, hierin gesteund door den Franschen staat, dit recht aan de familie, en beschikte naar eigen goedvinden over de loge. Vandaar proces, en de rechtbank, den staat en den bestuurder in het ongelijk stellende, heeft het onverjaarbaar en tot in het oneindige durende overgangsrecht der afstammelingen van den hertog van Choiseul bekrachtigd.

- Het door den beeldhouwer A. Mercié vervaardigd grafteeken van Michelet (1798 + 1874) is ingehuldigd. De overledene, levensgroot afgebeeld, ligt op een rustbed en houdt eene pen in de rechterhand; naast hem staat eene zinnebeeldige gesluierde vrouw gereed deze aarde te verlaten; op den rand van het rustbed zijn deze woorden gegriffeld: 'Moge God mijne dankbare ziel tot zich nemen', welke uitdrukking voorkomt in het testament van Michelet.

Den 22^{n} Juli is te Choisy-le-Roy, waar de vereeuwigde in 1836 stierf, een door Steiner gemaakt standbeeld opgericht ter eere van Rouget de l'Isle, den dichter van de *Marseillaise.* Te Lons-le-Saulnier, waar hij in 1760 werd geboren, krijgt hij ook zijn standbeeld.

- Het reusachtige beeld, ontworpen door den beeldhouwer F.A. Bartholdi, de *Vrijheid* voorstellende en bestemd om in de haven van Nieuw-York tot lichttoren te dienen, nadert zijne voltooiing. Het zal, van den voet tot aan het uiteinde der fakkel die het in de rechterhand houdt, 42 meters hoog zijn. De arm, die het licht zal dragen, is naar Nieuw-York verzonden. Elke vinger heeft bijna de afmeting van een gewoon standbeeld. In het deel, dat van den voet tot boven de knie reikt en hetwelk eene hoogte heeft van 15 meters, werd dezer dagen een feestmaal gegeven, waaraan 20 personen deelnamen. Het beeld wordt vervaardigd van geslagen koperen platen.

Chatillon. In deze stad, overeenkomstig eenen wensch destijds op het katholiek congres te Mechelen uitgesproken, wil men een standbeeld oprichten ter eere van den paus Urbanus II, als bewerker van den eersten kruistocht in 1096. Urbanus werd te Chatillon geboren. De kosten, geschat op 80,000 fr., zijn voor de helft gedekt. Z.H. Leo XII gaf 3000 fr. De beeldhouwer L.A. Roubeaud zal gelast zijn met de uitvoering.

Boulogne. In deze stad is een door H.A. Jacquemart vervaardigd standbeeld onthuld van wijlen August Mariette-Bey, den beroemden ontdekker van zoovele kunstschatten uit de grijze oudheid in Egypte. (Zie blz. 107.)

Londen. Met de vervaardiging van het standbeeld van den onlangs overleden natuurvorscher Charles Darwin, dat in de galerij van het museum van natuurlijke geschiedenis in South-Kensingston zal worden opgericht, is de beeldhouwer Böhm belast. (Zie blz. 123.)

- De bekende Grecian Theater (Grieksche schouwburg), in City Road, te Londen, is voor 23,000 ponden sterl. (ruim 575,000 fr.) aangekocht door eene nieuw gestichte godsdienstige secte, wier leden zich 'de zaligmakers' noemen. De schouwburg zal verbouwd worden tot eene kerk.

Dublin. In Sackvillestreet is een gedenkteeken onthuld, opgericht ter eere van den Ierschen volksleider David O'Connell (1775 + 1847). Het wordt voor het beste werk van den Ierschen beeldhouwer. J.H. Foley gehouden.

Würzburg. In het begin van Augustus vierde men in deze Beiersche stad het 300-jarig jubelfeest der *Alma Julia.* De stad was te dezer gelegenheid prachtig versierd en duizende vreemdelingen waren van alle kanten van Duitschland toegestroomd, om het feest bij te wonen waartusschen meer dan 4000 oud-leerlingen der hoogeschool. Maandag 1 Augustus werden zij plechtig ontvangen in de groote prachtig versierde wachtzaal der statie. 's Anderdaags werd het feest geopend door 3 plechtige diensten, welke te gelijkertijd plaats hadden in de katholieke kerk, den protestantschen tempel en de synagoge. De bisschop der stad droeg het H. misoffer

op in de katholieke kerk en doctor Hettinger, een gewezen student der hoogeschool, sprak eene passende redevoering uit op den tekst van het Heilig Schrift: *De wetenschap bidt.* Prins Karel van Beieren, die zelf geneesheer is, woonde de plechtigheid als oud leerling bij. Van de kerk begaven de studenten zich naar de *Witte zaal*, in de hoogeschool, die prachtig met bloemen, wimpels en vlaggen versierd was. De studenten en oud-leerlingen droegen allen het *cerevis* of het eeuwenoud studentenkleed. Talrijke uitgenoodigden waren er van al de hoogescholen van Europa. Op het feest in de hoogeschool werden een groot getal redevoeringen uitgesproken; mannen van alle gezindheden namen het woord, en ieder werd in zijne gezindheid geëerbiedigd.

Ulm. In deze stad bestaat, na den Dom van Keulen, de grootste kerk in ojivalen stijl van gansch Duitschland. Begonnen in 1377, is zij nooit voltrokken geworden; ofschoon er, in de laatste 30 jaren, nog al iets werd aan verricht, zullen er nog vele geldelijke middelen moeten worden gezocht, om daarin te gelukken. Aan den Munster is nog veel te herstellen, en de hoofdtoren, welke, volgens het oorspronkelijk plan, 500 voet hoog moet worden, is maar op 2/3 gedeelte gebracht. Om de kerk in behoorlijken staat te brengen, zullen er 2 à 3 jaren worden gevorderd, en voor den hoofdtoren die nu 330 voet hoog is, zullen er 7 noodig zijn. De plannen zijn gereed; slechts geld ontbreekt; de staat en de stad zullen hulp verleenen en Ulms bevolking zal, zoo wordt verwacht, niet achter blijven.

- Onder de nagelatene werken van den onlangs overleden toonzetter J. Raff (zie blz. 123) zijn twee zangspelen, een oratorium *Dornröschen* en eene symphonie *Winter* gevonden.

- Aan de ambachtslieden in het Thuringsche, die glazen paarlen maken, waren eenige jaren geleden, van uit het buitenland matte paarlen besteld, volgens ingezonden modellen. Daar de werklieden niet wisten, hoe zij de paarlen raat moesten krijgen, beproefden zij allerlei middelen daartoe en namelijk, het aanwenden van zuren, scheikundige mengsels enz. Alles mislukte. Toevallig stak nu een werkman eene van de matte modelpaarlen in den mond en voelde dat een zandkorreltje aan zijne tong kleefde. Dit deed hem beproeven of de paarlen misschien met zand mat geslepen waren, en hij bevond dat dit inderdaad zoo was; de paarlen, die hij aldus bewerkte, werden volkomen gelijk aan de modellen. De man hield zijne ontdekking niet geheim en het gevolg daarvan is geweest, dat sedert dien de verdiensten der Thuringsche paarlenmakers belangrijk zijn vermeerderd.

Weenen. Dagbladen behelzen het volgende bericht: ‘De schilder Hans Makart, eigenlijk Johann Makart, is dezer dagen in alle stilte te Weenen in den echt getreden met mejuffrouw Bertha Linda, of juister gesproken met mejuffrouw Bertha Babitsch. Deze dame was indertijd eerste danseres aan de keizerlijke opera te Weenen. De bruidegom telt 42, de bruid 32 jaar.’

Rome. De gemeenteraad heeft in den gevel van het oudste logement der via Tor di Nova een gedenksteen doen plaatsen ter nagedachtenis van den Franschen wijsgeer Michel Montaigne (1533+1592) die in het jaar 1589 dit huis bewoond heeft.

- Het proces tegen de bewaarders van de zoogenoemde Victor-Emanuelbibliotheek, wegens het verhaspelen, ontvreemden en verkoopen van aan hunne hoede toevertrouwde werken (waarover breedvoeriger gehandeld werd in de *Vlaamsche School* van 1880, blz. 177), is afgeloopen met de veroordeeling van den bibliothecaris Bartolucci tot 6 maanden gevangenisstraf, wegens diefstal. Drie andere bibliothecarissen werden vrijgesproken.

Brescia. Half Augustus is in deze stad een standbeeld van Arnold van Brescia ingehuldigd; hij is predikend voorgesteld. Men weet, dat Arnoldi, na veel strijd te hebben gevoerd op kerkelijk en staatkundig gebied, in 1155, op last van den prefect van Rome, aan de Volkspoort aldaar opgehangen en daarna verbrand werd.

Arrezzo. In deze Italiaansche gemeente gaat een standbeeld onthuld worden ter eere van Guido Monaco bijgenaamd Gui van Arezzo (995 + 1050), een kloosterling, als uitvinder der muzieknoten.

Konstantinopel. Geldelijk ondersteund door den sultan, heeft dezes tweede kamerheer Osman-bey eene modeldrukkerij opgericht, waarin onlangs de Koran prachtig herdrukt werd en achtereenvolgens de werken der voornaamste Arabische en Turksche schrijvers zullen verschijnen,

Athene. Op het landgoed Pickermy, nabij Athene (zoo melden dagbladen), heeft professor Dames, van Berlijn, eene menigte overblijfselen van gazellen, apen, rhinocerossen en andere dieren opgedolven, die in den toestand waarin onze aarde zich thans bevindt, alleen nog worden gevonden in de keerkringslanden.

- Nieuwsbladen melden dat bij ontgravingen te Delos, onder de leiding van den heer Kavadias, een groot en een klein Venusbeeld (aan het laatste ontbreekt de rechterhand), benevens groote overblijfselen van een ander schoon vrouwenbeeld gevonden zijn, alles van Helleenschen oorsprong.

- De beroemde oudheidkundige Schliemann beweert, op het terrein der puinen van Troje het uit eene groote reeks gebouwen bestaande paleis van Paris (beschreven in het VIe boek van de *Ilias*) ontdekt te hebben; twee van de ontdekte gebouwen, naar gissing twee tempels, waarvan er een, de Adyton, niet voor het volk toegankelijk was, zijn blootgelegd.

Java. Door den Javaan Kosino, inwoner der dessa Tiboek, district Redjasa, is in den grond, ter diepte van ongeveer 14 voet, gevonden een koperen kanon van 6 voet 10 duim lengte, van achteren 1 voet 7 duim en van voren 9 ½ duim in omtrek. Het is bewerkt in den vorm van een naga, de reuzenslang der Hindoes. De mond er van is schoon gevormd door den gapenden bek van de slang; de ooren staan wijd uit en zijn schulpsgewijze bearbeid, terwijl verder het lijf van de slang met schoone hooggewerkte bloemen en vogels is versierd. Nog is het kanon van een ijzeren vork voorzien en behoort het tot het achterlaad-stelsel. Volgens gevoelen van de oudste inwoners moet het uit zeer ouden tijd afkomstig zijn. Het is nedergelegd ter residentiekantore te Pasoeroean.

Afrika. Sedert 3 jaren is de Amerikaansche reiziger Stanley, uitgaande van de monding van den Congo, op kosten van de vereeniging aan wier hoofd Z.M. de koning der Belgen staat, bezig met het oprichten van standplaatsen, in Afrika, welke de eerste vaste punten vormen van een grooten handelsweg, die waarschijnlijk eene schoone toekomst te gemoet gaat. Volgens de laatste berichten zijn reeds vier standplaatsen geheel ingericht, die van Vini, Izangea, Teuyengs en Stanley's Pool. Tusschen deze vier punten is een weg aangelegd. De standplaatsen hoopt men tot steden te zien ontwikkelen. Voorloopig bestaan zij uit enkele huizen en tuinen. De vlag, die van elke standplaats waait, is blauw met eene gouden ster. Elke standplaats heeft een hoofdman, een onder-hoofdman en een of twee beambten; de overige bevolking bestaat uit Zanzibariten, die zich voor driejaren verbonden hebben en uit inboorlingen. Is eenmaal deze groote weg voltooid, dan zullen, zoo wordt verwacht, de Europeesche nijverheid en handel daarlangs tot in het hart van 't Afrikaansche vasteland kunnen doordringen.

Antwerpsche reizigers.

XIII.
Lodewijk Vleeschouwer.
(Vervolg van blz. 143.)

Ook de tempel der Quakers en dien der Methodisten werden door hem bezocht. Van hetgeen hij in deze laatste zag schrijft hij:

> ‘Ondertusschen kwam de predikant op den preekstoel te voorschyn; hy sprak al schuddebollende en met gesloten oogen, een lang, lang gebed uit, waer hy wel honderd mael de woorden ‘o Heere’ en ‘o God’ in herhaelde, en welk onderbroken werd door eene ontelbare menigte van zuchten, die door de aenwezigen getrouw herhaeld werden, zoodat het welhaest een algemeen gekreun en gekerm was.
> Het gebed geëindigd zynde, werd er wederom een lofzang gezongen, maer ditmael niet op de wys van *Portrait charmant*, en toen begon de preek. De minister had zyn tekst genomen uit St. Jans Evangelie, kap. III v. 3: ‘Voorwaer, voorwaer, segge ick u, 't en zy dat yemant wederom geboren worde, hy en kan het Koningryke Godts niet sien.’ De uitlegging die de predikant gaf van deze woorden, was zeer zonderbaer. Niet, dat hy de verklaring aennam van Nicodemus, die den Heere vraegde ‘*numquid* (*homo*) *potest in ventrem matris suoe iterato introire*, *et renasci;*’ maer hy beweerde, dat in den Heere weder geboren worden, niets anders was, dan de overtuiging gevoelen, dat onze zonden vergeven zyn, en wie ook, zegde hy, deze overtuiging in den grond zyns harten gewaer wordt, die is wederom geboren, en zoo onschuldig als het kindeken dat ter wereld komt. Voor zulke menschen, voer de predikant voort, is het ryk der Hemelen, welk hy zoo omstandig beschreef, als of hy er een gedeelte zyns levens hadde in doorgebragt. Vervolgens sprak hy van de straffen en pynen der Hel, die hy nog beter scheen te kennen; want hy schilderde ze zoo nauwkeurig van naeldeken tot draedjen af, dat hy er vast moest het toezigt over gehad hebben, anders konde hy het zoo goed niet weten. Dan bad en smeekte hy zyne toehoorders, met verzelling van een deerlyk gezucht en gekerm, dat ze toch maer op nieuw zouden geboren worden, dat is, dat ze toch maer zouden gevoelen in het binnenste van hun hart, dat hunne zonden vergeven waren. De vergadering zuchtte en kreunde ook om het meeste, zoodat eindelyk het gewelfsel, van het hartverscheurend gekerm weêrgalmde.
> Dit was echter niet alles; na eenigen tyd, werden de zuchten vergezeld van buitensporige bewegingen met de armen en beenen, als of alle toehoorders de stuipen hadden gekregen, en ik geloof waerachtig, dat dit by sommigen het geval was.
> .....
> Eenige maenden waren dus verloopen sedert myne aenkomst in de Vereenigde-Staten, en het geld, dat ik had medegebragt, begon op eene vervaerlyke wyze te versmelten. Niet lang konde het aenloopen, eer ik er het einde van zoude zien. Wat dan gedaan? Naer huis schryven, om eene schieting van penningen? Zeer wel; maer Europa lag niet nevens de deur; zes weken moesten er verloopen eer myn brief in Antwerpen aenkwam, en ten minste nog zes weken, eer ik een antwoord kon verwachten. Zoodat er my meer dan tyds genoeg bleef, om van honger te sterven, eer dat my eenige onderstandsgelden konden geworden. Ten andere, toen ik van huis vertrokken was, had ik gezegd, dat ik wel voor

myzelven zoude weten te zorgen; daerom zoude ik my geschaemd hebben te

moeten bekennen, in welke verlegenheid ik my bevond. Men zoude my immers hebben uitgelagchen.
De toestand, in welken ik my bevond, was zeker niet zeer behagelyk. Ik was nauwelyks achttien jaer oud, zonder geld, zonder ondervinding en zonder vrienden tot wie ik myn' toevlugt hadde kunnen nemen. Was het dan te verwonderen, dat ik moedeloos werd? Wie, in myne plaets, zoude den moed niet verloren hebben?
Ik had, wel is waer, aenbevelingsbrieven voor New-York medegebragt, en aldaer had men er my andere gegeven voor Philadelphia. In deze brieven had ik, in den beginne, met veel vertrouwen gehoopt; maer namate ik dezelve by de lieden bragt, voor wie zij bestemd waren, verminderde myn vertrouwen, en met den laetsten brief, verdween ook de laetste sprankel myner hoop. Ik wilde namelyk trachten, my in den handel voort te helpen, en twyfelde niet of de aenbevelingen die ik bezat, zouden my daerin behulpzaem geweest zyn. Ongelukkigerwyze bevond ik, dat er in het nieuwe, even als in het oude werelddeel, meer jonge lieden zyn, die naer plaetsen staen, dan bedieningen die wachten om bekleed te worden.

Volgens myne berekening, en met de grootste zuinigheid in myne uitgaven, konde myne geheele have slechts nog een paer weken duren, en ik zag niet de minste kans om andere middels te bekomen. Ik had hooren spreken van eenen Duitscher, die ook aen het einde zyner middels van bestaen geraekt zynde, niet meer wist van wat hout pylen te maken. De man was daglooner geworden, en had aen de kaeijen zoo lang gewerkt, tot dat hy geld genoeg byeengebragt had, om naer zyn vaderland terug te keeren. Zoude ik ook tot dit uiterste moeten komen? Zoude ik, die zooveel gestoft had op myne schranderheid om my uit de verlegenheid te helpen, nu arm als een schooijer onder myne naestbestaenden en kennissen durven verschynen? Zoude ik daerenboven zulk een' zwaren arbeid wel kunnen verrigten? Was het niet beter van honger te sterven, of zelfs mynen angst maer in eens te eindigen met in de Delaware te springen en de visschen een avondmael te verschaffen? Dit laetste gedacht schoot my door het brein op het oogenblik wanneer ik juist voorby de Maria-kerk ging. Het Lof was aen, en het geluid der orgel trof myne ooren. Ik ging binnen, knielde op eene bank, alwaer ik eenige oogenblikken bleef zitten. De plegtigheid van de dienst, de aendoenlyke toonen der kerkmuziek verdreven die leelyke gevoelens, en toen ik uit de kerk ging, had ik veel meer vertrouwen in de toekomst.
Aen de deur vond ik een' man staen, die my een aelmoes vroeg. Bedelaers treft men zeer zelden in de Vereenigde-Staten aen, en onder de Amerikanen vindt men er nooit. De man, welke tot myne liefdadigheid zyn' toevlucht nam, was een Ierlander, die zyn vaderland verlaten had om de ellende te ontvlugten; maer het ongeluk had hem gevolgd, en hy was zoo ellendig als te voren. Ik gaf hem het eenigste zilverstuk dat ik in mynen zak had, en dacht in my zelven: ‘Die is er nog erger aen dan ik, en toch verliest hy den moed niet; waerom zoude ik hem verliezen?’

Eindelijk moest Vleeschouwer van den nood eene deugd maken, want zijne centen geraakten op, en de eenige plaats die hij vond was die van professor, in eene hoogeschool, om les te geven in het Latijn en in het Spaansch. Van die laatste spraak kende hij zelve geen enkel woord; en toch aanvaardde hij den post, dewijl

er hem niets anders overschoot. Hij kocht, den dag voor zijne indiensttreding, eene Spaansche spraakkunst, leerde zelve in der haast de eerste grondbeginsels van die taal en wist zich tot zijn geluk zoo goed uit den slag te trekken, dat hij eene ronde som bijeenkreeg, ten slotte zijn professerschap kon laten en verder trekken.

Laat ons hooren hoe hij dit zelf verhaalt:

> ‘Ik bevind my thans in Charleston, de byzonderste stad van Zuid-Carolina. Een jaer is verloopen sedert den dag wanneer ik myne eerste les in het spaensch gaf, en latyn op zyn engelsch leerde uitspreken. De zaken in Philadelphia waren zoo goed en zoo voordeelig voor my gegaen, het getal leerlingen, die by my hadden komen les nemen, was zoo groot geweest, dat ik nu geld genoeg byeen had, om de Vereenigde-Staten *en amateur* te doorreizen.
> Toen ik in Charleston aenlandde, was er veel spraek van eene gisting, die er, zoo men zegde, plaets had onder de negers der plantatiën; men was zelfs voor een' opstand bevreesd, en de noodige maetregels waren genomen, om de rampen, welke daerdoor hadden kunnen ontstaen, te voorkomen. De burgerwacht, die hier op een' beteren voet stond dan in de Noorder-Staten, was gedurig op hare hoede en gereed om te velde te trekken, zoo haest er een noodkreet zoude gehoord worden. Geen inwooner begaf zich 's avonds te bed, zonder zyne negers opgesloten te hebben, of zonder zich van geladen pistolen en geweer te voorzien.
> Er diende als knecht, in het *boarding-house* waer ik afgestapt was, een lange struize neger, met eenen mond zoo groot, tanden zoo wit, en een vel zoo zwart en blinkend, dat hy als een staeltje van een' volmaekten neger konde doorgaen. Zyn neus was breeder en platter, zyne lippen dikker en meer vooruitstekend, zyn voorhoofd lager en meer achteruitvallend, dan het de gewoonte is zelfs onder zyne stamgenooten. Hy heette Cicero, en nooit werd een naem slechter toegepast dan deze. Onze zwarte Cicero was zoo arm aen woorden, dat, verre van eene oratie te kunnen doen, hy nauwelyks een antwoord konde geven, wanneer men hem iets vraegde. In zulke gevallen draeiden zyne oogen deerlyk in zynen kop, en zyn mond nam alle soorten van gedaenten aen, waerna Cicero zyne lippen tot aen zyne ooren opentrok om te lagchen, en *yes*, *Massa*, antwoordde. *Massa* zeggen de negers, in plaats van *master.* De langste redevoering, die ik dezen zwarte ooit heb hooren houden, was, *Massa*, *breakfast ready*, *sir.* Maer dit is zoo eene gewoonte onder de inwooners der Zuider-Staten; zy geven hunnen slaven alle soorten van benamingen, die onder de witten niet gebruikelyk zyn. Zoo heb ik Napoleon met Jupiter zien vechten, terwyl Diana de schotels waschte en Cicero bezig was de schoenen te poetsen.
> De negers zyn doorgaens de luiste, vaddigste wezens van geheel de schepping. Werken, of zich eenige moeite geven, daertoe kunnen zy zich niet besluiten, en zouden den geheelen dag ergens in den lommer liggen slapen, indien men hen niet dwong hunnen arbeid te verrigten. De arbeid is niet zeer zwaer, en onze werklieden hier te lande hebben veel meer last om hun dagelyksch brood te verdienen, dan de zoo zeer beklaegde slaven van Amerika. Cicero, onder anderen, had niets anders te doen, dan 's morgens, 's middags en's avonds aen de tafel te dienen en de schoenen der persoonen die in het huis woonden te poetsen; het overige van den dag kon hy doorbrengen gelyk hy wilde. Welnu, dit was nog te veel voor hem, en elken morgen had men hem te bekyven over zyne luiheid.

Na het eten, ging ik in een fransch koffy-huis *une demitasse* drinken. Ik hoorde er van niets anders spreken, dan van den opstand der negers, van de wreedheden die in dergelyke gevallen gepleegd worden en van het gevaer dat men liep wanneer men niet gedurig op zyne hoede was. In het nieuwspapier werden allerlei geruchten aengehaeld, die in omloop

waren; er werd nogtans geene enkele daedzaek als stellig opgegeven,
Van daer begaf ik my tot eenen lusthof, *Tivoli-garden* genaemd. Boven den ingang stond het volgende opschrift te lezen: *Hic Argus esto*, *non Briareus*, hetgene wil zeggen: “Doet hier met uwe oogen wat ge wilt; maer houdt uwe handen te huis.” In dezen tuin was er ook geen ander gesprek dan over den gevreesden opstand. Sommige lieden verzekerden, dat zy van goeder hand tydingen hadden ontvangen, die melding maekten van ysselyke vreedheden door de negers gepleegd, en van pynigingen waer de witten aen blootgesteld waren; zy voegden er by, dat een groot getal huisgezinnen van planters de vlugt hadden moeten nemen, om eene onfeilbare dood te ontgaen.
Als ik 's avonds slapen ging, deed ik myne deur op het nachtslot, en keek goed in alle hoeken en kanten, of er soms niet de eene of andere neger zoude verborgen zyn. Ik had my een paer pistolen verschaft, die ik geladen op een' stoel niet verre van myn bed nederlegde.....
Wat de geruchten betreft, die in omloop waren, betrekkelyk den opstand der slaven, deze werden ongegrond bevonden, en berustten op niets anders, dan op de volgende daedzaek. Een mulat, die opziener der negers was in eene der plantatiën, had een' slaef zoo het scheen wat hevig gestraft. De andere slaven hadden er tegen beginnen te morren, waerop de mulat ze allen wilde doen straffen; want doorgaens zijn de mulatten zeer hard jegens de negers. Deze hadden zich niet onderworpen, maer hadden eenige dreigementen laten hooren. Dit was alles. Daer ik korts daerna uit Charleston vertrok, weet ik niet hoe die zaek eigenlyk is afgeloopen.
.....
Ik had nu het grootste gedeelte van Noord-Amerika doorreisd en bevond my te Savannah, in den staet van Georgia. Er waren in die stad twee gestichten voor de opvoeding der jonge lieden, *Chatam Academy* en *Savannah Lyceum.* Met de aanbevelingsbrieven, waermede ik goed voorzien was, werd ik gereedelyk in beide gestichten aengenomen als professer der *philologie.* Daerenboven, zoohaest myne leerwyze bekend werd, had ik zooveel byzondere lessen als ik konde aennemen. Daer zoowel myne plaets van professor in de twee gestichten, als de lessen die ik daarbuiten nog konde geven, zeer mild betaeld werden, zag ik my, na verloop van dry jaren, in staet gesteld, vaerwel te zeggen aen het onderwys, om myne studiën in Parys te gaen voortzetten. Dit besloot ik te doen, met het inzigt, naer Amerika terug te keeren, zoohaest ik myn diploma als doctor in de geneeskunde zoude verkregen hebben. Maer de mensch mikt, en God beschikt. Myne studiën heb ik nu al lang geëindigd, en echter ben ik nog in het oude werelddeel. Maer dit doet hier niets ter zake, er valt nu van niets anders te spreken, dan van het gene er my in Savannah gebeurde.
Reeds was alles tot myne afreis gereed; ik had van myne vrienden en kennissen afscheid genomen en met den kapitein van een schip, dat naer Havre moest zeilen, schikkingen gemaekt, toen eene ongelukkige gebeurtenis my kwam dwarsboomen en my noodzaekte myn vertrek uit Savannah nog eenigen tyd uit te stellen.’

Vleeschouwer moest namelijk als getuige optreden, in een rechtsgeding nopens eenen moord, dien in zijn hotel was gepleegd. Toen die zaak eindelijk was

afgeloopen, scheepte hij zich op eenen Amerikaanschen driemaster voor Liverpool in.

‘Dit schip heette *the Olive branch*, bestierd door kapitein Dyer, met wien ik ging spreken over den prys dien hy zoude vragen, om my mede naer Europa te nemen. Wy kwamen overeen, dat ik hem tachentig *dollars* zoude geven, de helft dadelyk, en de andere helft zoohaest wy in Liverpool zouden aengekomen zyn.
Daer juist de tyd der gele koorts ging beginnen, haestte zich de kapitein zoo veel hy kon zyne lading aen boord te nemen, en in het begin der maend september werd het anker geligt; wy voeren de Savannah-rivier af tot dat wy in volle zee waren, alwaer de loods, die tot daertoe het schip had gestierd, ons verliet, en wy vervoorderden met eenen gunstigen wind onze reis.
Niets byzonders gebeurde er de eerste dagen: zeilen werden bygezet, gereeft of geheel afgenomen, naermate de wind sterker of zwakker werd, en zoo bereikten wij welhaest den Golfstroom, hetgene onze vaert nog bespoedigde. Het voorkomen van dezen stroom is zeer zonderbaer. Het schip gleed op eene tamelyk gladde zee, toen Mr Williams, de stuerman, my op eene halve myl afstands eene ruwe streep op het water deed bemerken, en zegde dat dit de Golfstroom was. Wy voeren er naer toe, en nauwelyks waren wy over deze linie heen, of wy bevonden ons in eene onstuimige zee, van waer wy nog eenigen tyd het kalme water konden ontdekken, dat wy zoo even verlaten hadden.
's Middags aen tafel zag er de kapitein zwaermoedig uit; hy had geene lust om te eten, en zegde, dat hy zich een weinig in zyne kooi ging leggen om te rusten. Hy klaegde van pyn in het hoofd en in de ruggegraet. Dit maekte my ongerust, want zulke zyn de gewoonlyke voorteekens der geele koorts.
Ik voelde den kapitein den pols, en vond dezen zeer onregelmatig en koortsig. Er waren medicamenten aen boord, en ik wilde een afdryvend middel voorschryven; maer hy weigerde iets in te nemen, zeggende dat het wel van zelf zoude beteren. Het werd avond, maer de onpasselykheid beterde niet. Tegen acht ure viel de kapitein in slaep. Een half uer later, wilde ik my ook in myne kooi begeven; want aen boord van een schip weet men niet hoe den avond, zonder zich ter dood toe te vervelen, door te brengen. Reeds had ik myne kleederen uitgetrokken, toen de kapitein opstond, zich in zyn hemd naer den trap, en dan naer boven begaf. Ik snelde hem achter na, en in myne haest vergat ik myne kleederen weder aen te trekken. De matroos, die aen het roer stond, verschrikte toen hy in het donkere twee witte gedaenten op het dek zag verschynen, en riep met eene forsche stem: “Wie daer?” Ik dacht er niet aen, hem te antwoorden; want de kapitein liep naer de lyzyde van het schip en deed eene beweging als wilde hy over boord springen. Ik was nog by tyds genoeg by hem, om hem tegen te houden. Toen ik hem by den arm vatte, wendde hy zich om en bezag my met verwilderde oogen; de koorts had hem waenzinnig gemaekt. Hy stiet my met kracht van zich weg en wilde met geweld zyn voornemen voortzetten; maer ik vatte hem by den kraeg van zyn hemd en riep om hulp; de stukken lynwaed bleven my in de hand hangen. Gelukkig waren de stuerman en twee matroozen by dezen tyd tot ons gekomen, en het gelukte hun, ofschoon met veel moeite, den zieke terug in de kajuit te brengen en hem in zyne kooi te leggen, alwaer ik hem dwong de noodige geneesmiddels in te nemen. Daerna legde ik hem eene sterke spaenschevliegpleister van achter in den hals, om zoo

spoedig mogelyk de verhitting van het brein af te leiden. Dit alles geschiedde echter niet zonder moeite, want de zieke woelde geweldig en spande al zyne krachten in, om zich los te maken. Eindelyk verliet hem de aenval, en de zieke viel in een' diepen slaep. De *steward* en de matroos bleven in de kajuit, om tegen alle voorvallen in gereedheid te zyn. Hun byzyn werd echter niet noodig bevonden, want de patient kreeg zoo een' hevigen aenval

van waenzinnigheid niet weder, hoewel hy nog eenigen tyd ylhoofdig en onbekwaem bleef om zich met de bestiering van het schip te bemoeijen.'

Eenige dagen nadien werd de stuurman Williams insgelijks door dezelfde ziekte aangetast, en Vleeschouwer vervulde nogmaals het ambt van dokter. Wij zullen hem dit nog eens zelve laten vertellen:

'.... Nauwelyks was hy de eerste en sterkste aenvallen der koorts door, of de tweede stuerman werd door de zelfde krankheid overmand; zoo dat de dry eenigste persoonen, die het bevel over de manschap konden voeren, bedlegerig waren en buiten staet om het scheepswerk te bestieren. De ziekte, eene soort van galkoorts, overviel ook een gedeelte der matroozen, en zoo werd, om zoo te zeggen, eer ik myne studiën der geneeskunde ter dege had begonnen, reeds een geheel hospitael aen myne behandeling toevertrouwd. In al onzen druk hadden wy echter nog reden om God te danken; want de wind bleef voorspoedig, en wy konden den zelfden koers, dien wy in het begin gevolgd hadden, blyven voortzetten. Indien er een onweêr ware ontstaen, wanneer somtyds al het scheepsvolk te gelyk de hand aen het werk moet slaen, weet ik niet wat er van ons zoude geworden zyn.
Zoo als de zaek stond, hadden wy niets te doen, dan het schip met een' matigen toestel van zeilen in de zelfde rigting te houden, en by elke hernieuwing der wacht het log te werpen en den loop aen te teekenen. Met dit laetste had ik my belast; doch schreef ik myne aenmerkingen niet in het logboek, maer op een afzonderlyk stuk papier, opdat de kapitein dezelve na zyne genezing, behoorlyk zoude kunnen boeken.
Als ik my, op den vyf en twintigsten dag na onze afreis uit Savannah, 's morgens op het dek bevond, nam ik den verrekyker op, om den tyd een weinig te verdryven met naer alle punten der kim rond te schouwen. Toen ik de zienbuis westwaerts rigtte, kwam het my voor, als of er zich in de verte iets bewoog, maer ik kon niet verklaren wat het was. Ik wilde eenen der matroozen, die aen het roer stond, het instrument in handen geven, opdat hy ook zoude kunnen zien wat er in het westen te voorschyn kwam; maer, zonder eenig ander middel dan zyn doordringend zeemansoog, had hy het voorwerp reeds ontdekt en zegde; - Het is eene schuit, misschien de loodsboot. -
Toen het vaertuig naderde, bevonden wy dat het eene visschersschuit was, die op ons toekwam. Zoo haest zy het schip ter zyde lag, vroeg ons een der visschers of wy geen' verschen visch of iersche aerdappels noodig hadden. Ik ging den kapitein verwittigen van het geen er gaende was, en daer hy zich nu tamelyk wel te pas bevond, kwam hy naer boven en kocht een gedeelte der dingen welke deze lieden te koop veilden, en deed deze eetwaren 's middags opdisschen. Nooit heb ik een middagmael genomen, dat my lekkerder smaekte dan die visch en aerdappels. Wanneer men een' geruimen tyd beroofd is geweest van versch eten, dan is het onbegrypelyk, met welken lust men zich op hetzelve werpt, zoohaest de gelegenheid zich aenbiedt. Zoo ging het ook met den kapitein, die zoo smakelyk zyn mael binnensloeg, dat ik genoodzaekt was hem tegen te houden, opdat hy, eerst uit eene ziekte opgestaen zynde, zich niet zoude overeten.

Na den middag kregen wy een' loods aen boord, en al onze zieken hielden zich zoo wel als zy konden, opdat men ons geene *quarantaine* zoude opleggen, het gene ontwyfelbaer het geval ware geweest, indien de gezondheidsbeambten iemand aen boord hadden gevonden, die onder eene kwael leed, welke zoo sterk aen de gele koorts geleek als degene waervan de kapitein, de stuerman en een gedeelte van het scheepsvolk zoo onlangs genezen waren. Alles ging echter goed, en op den zeven en twintigsten dag onzer reis, wierpen wy het anker voor Liverpool.
De kapitein begaf zich naer een *boarding-house* in de nabyheid van de dokken; ik volgde hem in deze verblyfplaets. Des anderen daegs ging ik de wisselbrieven, die ik by my had, ontvangen, en dan wilde ik den kapitein de veertig dollars betalen, die ik hem nog schuldig was; maer hy werd boos en riep uit:
- Wat! gy hebt my het leven gered, en ge wilt my nog geld geven! Ik ben eerder in schuld by u dan gy by my. -
Ziende dat de brave man het aldus opnam, drong ik niet aen, en toen ik, eenige dagen later, uit Liverpool vertrok, om my naer Londen te begeven, drukte hy my hartelyk de hand, en hernieuwde zyne dankbetuigingen voor de zorg, die ik voor hem en zyn scheepsvolk had gedragen.'

Na omtrent eene maand te Londen verbleven te hebben, begaf Vleeschouwer zich naar Antwerpen, vertoefde er echter niet lang, maar vertrok naar Parijs, waar hij zijne geneeskundige studiën wilde voortzetten; want hij had geld genoeg overgespaard om de leergangen te kunnen volgen. Te Parijs ontmoette hij den Antwerpschen kunstschilder Marchand, deed met dezen, tijdens de vacantie, een uitstapje naar zijne geboortestad, waar hij alsdan met de bevallige zuster van dien schilder kennis maakte. Naar Parijs teruggekeerd, mocht hij er een paar examens afleggen; doch in 1837 reisde hij eensklaps met eenen zijner vrienden naar Berlijn, waar hij tien maenden studeerde en zich tevens in de Duitsche letterkunde verdiepte. Op het einde van de maand October 1838 vinden wij hem te Parijs terug, waar hij er eindelijk in gelukte zijn laatste examen af te leggen. Hij schreef zelfs eene verhandeling voor zijne aanstaande benoeming; maar nu begon het lieve beeld van mej. Marchand hem gedurig voor den geest te spelen, en op zekeren dag sprong hij in den eersten trein, stoomde naar Antwerpen, trouwde met zijne uitverkorene en zegde vaarwel aan de geneeskundige loopbaan, want al de formaliteiten die hij nog moest vervullen, om in zijn vaderland dokter te kunnen worden schrikten hem af.

Bij een zijner vorige bezoeken te Antwerpen, was hij er met de voornaamste Vlaamsche letterkundigen in kennis gekomen. De *Eigenaerdige verhalen* van Th. Van Ryswyck, en Conscience's *In 't Wonderjaer, De Phantazy* en *De Leeuw van Vlaenderen* genoten er een zekeren bijval, en Vleeschouwer besloot ook letterkundige te worden en de bijzonderste vreemde meesterstukken in het Nederduitsch te vertalen. Hij begon met Goethe's *Faust* en zou daarna ook Shakespeare's *Hamlet* overzetten; maar van *Faust* werden er bitter weinig exemplaren verkocht, de schrijver kon geen hulpgeld bekomen en de uitgave van *Hamlet* bleef dan ook in het dak steken. Wat de vertaling van *Faust* betreft, deze is voorzeker getrouw; maar dat ze uitermate stroef is, kan niet worden ontkend.

(Wordt voortgezet).

J. STAES.

Een Oostenrijksch overste zeide tot prins Starremberg: 'De keizer heeft mij tot generaal gemaakt.' - 'Daaraan twijfel ik, hernam de prins kortaf; *benoemd* heeft hij u, meer niet.'.
P.G.C.

Gevaard de zinnelooze.

Bij E. Biddeloo, te Gheel, verscheen onlangs een schoon en tevens belangrijk werk, getiteld: BETTY, *schetsen uit het leven der zinneloozen te Gheel*, door d^{r}. J.-Al. Peeters, Geneesheer-Opziener der Kolonie.

Dit werk, in een en boeienden romantischen vorm geschreven, bevat, behalve eene beknopte schets van den oorsprong en de geschiedenis der Gheelsche kolonie, eene menigte nuttige wenken voor hen die met de verpleging van krankzinnigen belast zijn.

Pachter Dielens en zijne dochter Betty zijn twee prachtige karakters; hunne belanglooze liefde en het daaruitvloeiende medelijden, gepaard aan eene engelachtige zelfopoffering, perste ons menigen traan uit de oogen.

De schrijver stelt ons den pachter Dielens voor als de vader der bewoners van de Winkelomheide. Bij hem gaat ieder om raad; bij hem vergaderen zich de boeren, om voor de belangen der aan hunne zorgen toevertrouwde krankzinnigen te spreken, en 't is bij die gelegenheden dat Dielens somtijds uit oude oorkonden het een en ander voorleest of verhaalt. Wij laten hier een dier verhalen volgen, ten einde onzen lezers eene gedachte te geven van bovengenoemd werk.

(De pachter Dielens is aan het woord:)

Mijne vrienden, zegde hij, met voldoening zie ik u talrijker dan ooit rond mij vergaderd en bereid mijne eenvoudige woorden te aanhooren. Ik heb u reeds zoo dikwijls droge lessen voorgehouden, dat ik, om uwe aandacht niet te vermoeien, of, rechtuit gesproken, om u niet te vervelen, vandaag met u eenen anderen weg wil inslaan. Gheel bestaat reeds zoolang; ik wil zeggen, Gheel, als toevluchtsoord voor de krankzinnigen, dat ik mij meer dan eens de vraag gesteld heb: wat deden de Ghelenaren van vroegere tijden voor hunne ongelukkige broeders? Hadden zij ook een zoo liefderijk hart als vele Ghelenaars van heden?

Het antwoord op die vraag kon, mijns inziens, niet twijfelachtig zijn. Hoe hooger wij tot den oorsprong onzer kolonie opklimmen, hoe meer voorbeelden van christene liefdadigheid wij moeten tegenkomen. Gij weet het immers: onze kolonie heeft haar ontstaan te danken aan den godsdienst, welks Stichter gezegd heeft dat een glas water, in zijnen naam gegeven, niet onbeloond zal blijven.

Het lot der zinneloozen te Gheel was dan ook, van den beginne af, zoo gelukkig als het zijn kon. Terwijl zij overal gevreesd werden, als wilde dieren, in hokken opgesloten leefden en, in hunne vlagen van geestverbijstering, voor teedere zorgen, de wreedste mishandelingen ondervonden, leefden zij te Gheel in vnijheid, aan familiën toevertrouwd, die hen als vrienden, als naastbestaanden verzorgden en liefhadden. De Kerk, meer dan eens beschuldigd, ten aanzien der waanzinnigen hare liefderijke zending miskend te hebben, de Kerk bad voor hen, gaf hun in hare archieven den naam van zieken[(1)], van pelgrims[(2)], van onnoozelen[(3)], zond hen

(1) Men denke slechts aan het woord ziekenkamer. ‘De ziekenkamer stond eertijd, zooals nu, tegen den kerktoren en had, bij middel eener binnendeur, toegang tot den tempel; zelfs van in dat huis kon men de goddelijke diensten bijwonen. De arme krankzinnigen werden er “om Gods wille” geherbergd en bezorgd.’ P. Kuyl, priester.

(2) Men leest dikwijls in de archieven van Ste-Dymphnakerk: Heden.... overleed een pelgrim-genaamd.... van....

(3) Het boek dat de namen bevat der krankzinnigen die de ziekenkamer bewoond hebben, draagt den naam van *liber innocentium*, boek der onnoozelen.

dikwijls genezen naar huis, of troostte hen in het stervensuur, en verleende hun eene laatste rustplaats op het heilig doodenveld, in de schaduwe van het kruis[4].

Men moet tot in den loop der zestiende eeuw afdalen om belangwekkende bijzonderheden omtrent de zinneloozen aangeboekt te vinden. (Ik spreek natuurlijk niet van eenige algemeene bepalingen die hen raken, en die van vroegere tijden dagteekenen.) Zoo heb ik een voorval aangetroffen dat ik u wil mededeelen, en dat op u, zoowel als op mij, eenen diepen indruk zal maken. Het greep plaats ten tijde der plunderingen in den loop van het jaar 1581 door de Spanjaards te Gheel gepleegd:

Eene der eerste woningen waar de woedende soldaten invielen, was de *Salm*, herberg en afspanning nabij de kerk van St.-Amandus, bewoond door zekeren Lieven Van der Eygen, Hendrikszone, in huwelijk met Beatrix Van Doornick.

Sedert vier of vijf jaren was de huisvrouw met lamheid geslagen. Des morgens droeg men haar van het bed in eenen zetel of leunstoel, waar zij in den dag de noodige zorgen van hare kinderen ontving. Nevens haar zat gewoonlijk een getrouw gezel, een persoon van vijftig jaren, tamelijk groot van gestalte en sterk gespierd, genaamd Gevaard.... van Bergen-op-Zoom. Hij was een krankzinnige, die meer dan vijf en twintig jaren in datzelfde huis verzorgd was, bijna sprakeloos, beroofd van al zijne verstandvermogens. Hij scheen aan alles ongevoelig, op den laagsten trap der redelijke schepselen geplaatst, en enkelijk te leven als een dier of eene plant. Met één woord, hij had niet meer van den mensch dan de gedaante, ofschoon hij, voor het overige, eene goede gezondheid genoot.

Vóór het ongeluk dat de waardin had getroffen, behandelde zij Gevaard op de teederste wijze, en, als eene goede moeder, voorzag zij in al zijne noodwendigheden. Zij kleedde, voedde en reinigde hem dagelijks, en vol medelijden over zijn ellendig lot, ontviel haar dikwijls een traan tusschen deze liefdadige bezigheden. Nooit had de goede vrouw het genoegen gehad van de minste dankbetuiging. Alleenlijk deden eenige lichaamsbewegingen of een inwendig gemor haar zijne tevredenheid of wel zijn ongeduld kennen[5].

De ziekte welke de huisvrouw in eenen zoo droevigen toestand had gebracht, belette haar niet zich met Gevaard bezig te houden. ‘Kinderen, zegde zij, laat den ongelukkige niets ontbreken; past hem altijd op, gelijk ik gedaan heb.’ Ook zag men, niet zonder verwondering, dat de krankzinnige, als door eene geheime inspraak gedreven, zich steeds aan de zijde der vrouw nederzette. Hun beider ongeluk scheen den band van verkleefdheid nauwer toegehaald te hebben.

(4) Men moet bekennen dat die zoogenoemde bezetenen, waarover zooveel gerucht gemaakt is, niet als bezetenen, maar als broeders behandeld werden.

(5) De beschrijving van den toestand van Gevaard komt teenemaal overeen met den hoogsten graad van zwaarmoedigheid, met *la mélancolie stupide* van de Fransche geneesheeren.

Op het oogenblik dat de roofgierige bende binnenrukte, was er niemand te huis dan Gevaard en de zieke waardin, naast elkander aan den haard zittende. De aanleider der bandieten, een man met een somber voorkomen, dragende op het gezicht een afschuwelijk lidteeken, drong door tot bij de huisvrouw, haar de schrikkelijkste bedreigingen toesturende, indien zij niet aanstonds alle kassen opende, en haar geld hem ter hand stelde. De verschrikte vrouw riep luidkeels om hulp en om genade voor haren ongelukkigen gezel, en voor haar, die door verlamming niet kon opstaan, noch hare lidmaten bewegen, De soldaat, in woede ontstekende, schreeuwde dat het geen tijd was van te gekken, en verontwaardigde krijgers te hoonen, en, een blik op zijne makkers werpende, trok hij het zwaard om de arme vrouw eenen slag toe te brengen. Maar in het ontstelde brein van Gevaard ging er op dit oogenblik iets zonderlings om. Zijne oogen flikkerden en draaiden rond in de oogholten, het bloed drong hem naar het hoofd, de aderen zwollen en klopten, het gezicht werd purper en krampachtig saâmgetrokken, zijne lippen schuimden. Eensklaps springt hij op, valt den aanrander aan het lijf, werpt hem op den grond, ontrukt hem het wapen dat hij in stukken slaat, met eene vervaarlijke stem uitroepende: laffe moordenaar, wacht u van deze weerlooze ongelukkige aan te raken. Het is mijne weldoenster; vertrekt allen aanstonds of ik verbrijzel u! En een zwaar hefhout vastgrijpende in de schouw, springt hij de aanvallers te gemoet. De plunderaars verbaasd over de reuzenmacht van Gevaard, afgeschrikt door zijnen woesten blik, sprongen haastig te buiten, de deur achter zich toeslaande.

De vrouw, verstomd over die wonderbare redding, aanschouwde haren verlosser met tranen van dankbaarheid in de oogen, en voelde zich rijkelijk beloond voor hare vroegere diensten. Hoe troostelijk klonk voor haar die taal, die zij sedert twintig jaren niet meer verstaanbaar gehoord had! welke zoete hoop daalde in haar hart! Helaas! een nieuw voorval kwam haar bedroeven en scheen die hoop gansch te verijdelen. Na den aftocht der soldaten, zag zij met angst Gevaard bewustloos ineenzakken, als door eenen schielijken dood getroffen. De hersenschudding was te geweldig geweest. Vreezende dat hij wezenlijk ging bezwijken, begon zij jammerlijk te weenen en te huilen. Dan, in de onmogelijkheid van hem eenige hulp te kunnen toebrengen, sloeg zij de oogen opwaarts, den goeden God vuriglijk biddende voor zijn behoud.

Welhaast bestadigde zij met genoegen dat de zware snork, die eene doodelijke beroerte scheen aan te duiden, door eenen zachten en weldoenden slaap vervangen werd. Echter wachtte zij met angst den uitslag af.

Na omtrent een half uur gerust te hebben, stond de man op. Men bespeurde niets afschrikkends meer op zijn gelaat, 't welk door een zoeten glimlach verlevendigd was, en eene minzame en verstandige uitdrukking bekomen had. Gevaard.... was genezen. Hij zette zich neder aan de zijde van Beatrix en, haar vriendelijk de hand drukkende, zegde hij: beef niet meer, ik waak op u. Durven de schurken nog wederkomen, ik zal u beschermen ten koste van mijn leven.

Na eene tusschenpoos ging hij met bedaardheid voort: Ik weet niet wat mij gebeurd is. Bij het zien van het gevaar dat u bedreigde, voelde ik mijn hoofd als vol ziedend water loopen, dat vandaar zich door al mijne aderen scheen te verspreiden. Alles werd duister voor mijne oogen. Maar een heldere straal verlichtte hen, wanneer ik toesprong om de moordenaars af te weren. Alsdan verviel ik in eenen zwaren slaap, vergezeld van de aangenaamste herinneringen. Ik zag u, als een beschermengel, gedurig over mij waken, om alle gevaren van mij af te keeren; al uwe daden van menschlievendheid vertoonden zich voor mijne oogen. O goede vrouw! welke erkentenis ben ik u niet verschuldigd, voor het goed dat gij mij gedaan hebt. Wakker wordende, gevoelde ik mij een geheel ander mensch, bezield met een nieuw leven,

even als voor het overlijden van mijne lieve moeder, wier dood mij zoo diep had getroffen.

Terwijl dit roerend tooneel in den *Salm* plaats greep, hadden zich de verschrikte krijgslieden bij hunne oversten begeven, om aanklacht te doen over den tegenstand en de bedreiging, welke hun te beurt waren gevallen. Zij vroegen tegelijker tijd eene voorbeeldige straffe. De luitenant, die aan een Duitsch regiment behoorde, en bij wien alle gevoel van menschlievendheid nog niet was uitgedoofd, beloofde de zaak nauwkeurig te onderzoeken, en des noods recht te doen. Hij begaf zich naar het raadhuis, waar het college van schepenen met den drossaard in permanentie vergaderd was, en bekloeg zich over de mishandeling zijner soldaten in den *Salm.* Van Baronaige (de drossaard) kon hieraan geen geloof geven, dewijl de waard op dit oogenblik afwezig was, en er niemand kon te huis zijn dan eene gebrekkelijke vrouw, weerlooze dochters, en een onnoozele persoon. Hij bood aan, den officier te vergezellen, om ter plaatse de waarheid te ontdekken. Wanneer zij binnen traden, was Gevaard bezig met bidden. Op het zien van den krijgsman, sprong hij voor de vrouw, om haar te beschermen, maar koelbloedig, en niet meer als een razende. De drossaard, wien het gedrag van den krankzinnige zeer zonderling voorkwam, haastte zich Beatrix gerust te stellen, zeggende dat hun bezoek alleen ten doel had, inlichtingen te nemen omtrent hetgeen er ten haren huize gebeurd was met de soldaten. De vrouw verhaalde het voorgevallene, eenvoudig en openhartig. Beiden waren diep ontroerd en zagen hier den vinger der Voorzienigheid. De luitenant berispte streng zijne manschappen, en deed door eene wacht den *Salm* beveiligen.

Niettegenstaande de herhaalde aanzoeken zijner bloedverwanten, bleef Gevaard nog omtrent een jaar bij zijne weldoenster. Bij hun hartscheurend afscheid beloofde hij aan Beatrix alle jaren eene maand bij haar te komen overbrengen, welke belofte hij heeft gehouden tot aan den dood van deze goedhartige vrouw, die slechts weinige jaren meer leefde

Dit verhaal, wat den inhoud, en zelfs, zooveel mogelijk, wat den vorm betreft, getrouw wedergegeven, komt voor in de *Chronijke van Gheel*, aan *het Nieuwsblad* (van Gheel) medegedeeld door wijlen den geleerden heer dokter Verbist. Het is te hopen dat zijne kinderen den schat, door hunnen vader nagelaten, niet zullen achter slot houden.

Gheel.

Dr. J.-AL. PEETERS.

Driejaarlijksche tentoonstelling van schoone kunsten te Antwerpen. (Vervolg van blz. 150.)

ONTEERD! PHOTOZINCOGRAPHIE NAAR DE TEEKENING ZIJNER SCHILDERIJ DOOR A. STRUYS. (Zie blz. 162.)

Op 28 Augustus bezochten HH. MM. de koning en de koningin de tentoonstelling; zij werden ontvangen door de heeren bestuurleden der maatschappij en de heer voorzitter Jac. Cuylits heette HH. MM. wolkom in de pronkzaal, waar zij rondgeleid werden door de heeren Nic. De Keyser, Em. Geelhand en Th. Smekens. Z.M. de koning liet zich vele kunstbeoefenaren voorstellen.

L. Abry munt als naar gewoonte uitmet zijne soldatenstukjes *Jager en infanteristen* en *Op wacht.* Laatstgenoemd, eene waterverfschildering, is verkocht aan den heer Kalman de Perlaky.

E. Blanc-Garin. *Binnengezicht der Beurs te Brussel* (verleden jaar in de hoofdstad tentoongesteld), *Zekere morgen bij de Schaarbeeckschepoort.* Twee goeden indruk makende stukken.

E. Boks en D. Col zijn minder geestig dan naar gewoonte. Jan Moerman zou wel eens andere onderwerpen mogen kiezen, naar het voorbeeld van Geeraard Portielje, wiens *Verhaal van den soldaat* door een liefhebber uit Parijs is aangekocht, terwijl als zeer goed getroffen nog van hem te vermelden is *Voor het onweder*, eene zeer aangename schilderij, waarop men een schalksche kleermaker, zittende op den kant zijner tafel afgebeeld ziet, zich heimelijk een glaasje hartsterking inschenkende op het oogenblik dat de onweermaakster, in den persoon zijner zorgende vrouw, teruggekeerd van de markt, het vertrek binnentreedt. De leerling, op de werktafel gezeten, durft niet omkijken. Het stuk was aangekocht voor de trekking, doch werd overgedaan aan den graaf Emiel Le Grelle.

Th. Ludwig Bokelmanns' *Aanhouding* is de parel der tentoonstelling; het meesterlijk gewrocht behoort reeds toe aan het provinciaal museum van Hannover.

K. Boland heeft zijn *dierenstuk* verkocht aan den heer A. De Meester, te Hombeeck. *De dageraad* is nog aan de markt. (Zie voor beide onze blz. 88.)

K. Boom, *In den buiten* en *Verboden doorgang* getuigen van vooruitgang bij dezen jeugdigen schilder. Het tweede stuk is voor de trekking aangekocht.

H.J. Burgers, een te Parijs gevestigd Nederlander, thans in Italië, zond drie zeer aangenaam opgevatte en keurig gepenseelde stukken in: *Het duo, Eene symphonie* en *Een scheepsbouwer.*

J.A. Canta (Rotterdam), *Twist om de knikkers,* een goed tafereel, met opmerkelijke zorg bewerkt en zeer fraai als voorstelling. Er is licht, lucht en leven in.
C. Cap, *De studie,* met veel zorg bewerkt; *Een oog in 't zeil,* dat even goed of beter zou hebben *Wantrouwen* mogen heeten, is als onderwerp niet onbedenkelijk; de bijhoorigheden zijn uitnemend goed geschilderd, vooral het hondje, in den arm der vrouw achter het kamerschut.
Th. Ceriez. Drie uitvoerig en goed bewerkte schilderijen: *De koks* (die den meesten bijval heeft, zagen wij in 1880 te Brussel), *De marktdag* en *Eene lezing onder Lodewijk XV.*

E. Claus heeft geene gelukkige keuze gedaan met een *Hanengevecht in Vlaanderen* af te beelden, - uf hebben wij te doen met een portretstuk van de voorgestelde liefhebbers, die inderdaad goed naar de natuur schijnen gemaald te zijn? De schilder gaf te veel talent ten beste aan deze onbehagelijke voorstelling. Zijn portret van mejuffrouw Anna N. is zeer wel gelukt.
Th. Cleynhens' twee fraaie stukken zagen wij te Rotterdam (zie blz. 127); zijn *Binnengezicht der* XVIe *eeuw* is aangekocht voor de trekking.
J. Correns heeft een meisjesborstbeeld geschilderd, getiteld *Denkt hij aan mij?* Verkocht
A. d'Anethan (Brussel). *Het plakkaat* (school E. Manet) is aardig genoeg, maar niet schoon; *Een ziek kind*, veel beter afgewerkt van denzelfden schilder, is gekocht voor de verloting.
L. Dansaerts *Voorzaal van eenen minister* is eene hoogst verdienstelijke goed getypeerde schilderij.
H. Dauriac. *Politiek huishouden*, een niet gelukkig stuk.
A. De Bergh is op de goede baan, getuige *De vreugde eener moeder* en de bekijving *Bij de wederkomst uit het lof* van eene te lang weggeblevene jonge boerendeerne. De houding van den man is wat overdreven.
A. De Braekeleer. *Binnengezicht eener smidse,* met zorg geschilderd; des schilders *Drogist* werd aangekocht door den heer Wautricourt-Woets, burgemeester te Dixmude.
F. De Braekeleer, de 90-jarige meester schilder, maakt met zijn stuk *De vrijbuiters* ook op deze tentoonstelling eene zijner waardig figuur.
H. De Braekeleer, de uitmuntende kolorist, onlangs te Weenen met goud bekroond, heeft twee stukken ingezonden die meesterwerken van schilderstalent zijn: *De drinkebroer* (toebehooreud aan den heer Van Tilt) en *Het oude loodshuis* te Antwerpen, dat, zoo wij hopen, den weg naar het museum vinden zal, als een voorbeeld van echt Vlaamsche schildering.
C. De Bruycker (Gent). *Ruitersoponthoud* (verleden jaar te Brussel tentoongesteld) en *Op weg naar de markt,* twee verdienstelijke stukken.
F. De Bruycker. *Het familiefeest, Gedwongene medededeeling* en *De politiekers,* drie met zeer veel zorg geschilderde tafereelen; het eerste zagen wij verleden jaar te Brussel; het tweede is aangekocht voor de verloting.
L. Delehaye. Een fraaie studiekop (*Italiaansche vrouw*).
A. De Wilde's *Bruin en blond* vertoont een goed geschilderd groepje, hoewel niet alles naar het leven gedaan schijnt te zijn.
J. Geeraerts. Een voortreffelijk *Gezicht uit de Predikheerenkerk te Antwerpen,* zoo voortreffelijk dat het niet misplaatst ware in een museum, en waar het zal komen, hopen wij.
Th. Gerard. Eene puike schilderij, welke hier opgang maakt, evenals in 1880 te Brussel, en te recht: *De genoodigden op het bruiloftsbal.* Des schilders *Binnengezicht* troffen wij nog niet aan.
F. Gons heeft met Vlaamschen geest en Vlaamsche kleur eene *Jonge huishoudster* geschilderd die aan de waschtobbe staat. *De gebuur van over de deur,* een man die uit het dakvenster ligt, is verkocht aan den heer Dickson J. Watts, te Parijs.
F. Simons (Brasschaat): *De overwinnaar van den ossendraf*, in voornoemde gemeente, is zoo eigenaardig opgevat als goed weergegeven. De overwinnende boerenjongen, op zijnen os gezeten, en, in vollen draf, fier over zijne behaalde zegepraal, terugkeerende in het dorp, is uitstekend; de toeschouwers zijn dat

niet min. Loffelijk zij nog vermeld een welgelijkend portret van den heer C. Janssens.
W. Linnig vader gaf volgens de *Geschiedenis van Antwerpen*, van Mertens en Torfs, eene voorstelling van *Het werkhuis van Geert te Winter,* den beroemden koperslager en drijver, in zijnen tijd befaamd om zijne kunstig bewerkte en met zilver beslagen waterketels (bouilloirs), welke alstoen veel in gebruik waren en ook als pronk- en bruidsgeschenken werden aangekocht. Het linkergedeelte van het tafereel is zeer fraai; het middelste bevalt ons veel minder.
E. De Jans' *Binnengezicht eener herberg te Rome* is een voortreffelijk schilderstuk (aangekocht voor de verloting); veel talent verraadt ook zijne *Jonge Italiaansche bergbewoonster.*
C. Gussow, thans te Londen metterwoon gevestigd, zond twee eigenaardige stukken: *Oude lieden* en *De bouwmeester*, beide eenigszins stroef van kleur. De oudjes zijn inderdaad geestig gemaald: het vrouwtje tracht haar dooven echtvriend, die wellicht niet lezen kan, den inhoud eens briefs te beduiden, waarvan zij zoo pas kennis genomen heeft.
A. Struys, leeraar aan de academie te Weimar, een van Antwerpens talentvolle jonge schilders (hij gaat zich metterwoon in den Haag vestigen), heeft twee realistische stukken ingezonden. Een droeven indruk, eene aandoening welke niet weder wordt vergeten, maakt zijn groot zedetafereel, getiteld *Onteerd*, dat ook op de landstentoonstelling van 1880 te Brussel voorkwam. Een vader, tot den werkmansstand behoorende en die de schoone gelijkenis van den verloren zoon, indien hij haar ooit heeft gekend, blijkbaar vergeten is of niet acht, een verbolgen vader ontzegt zijne verleide dochter het ouderlijk huis. De figuur van het verstooten meisje is uitstekend weergegeven, zoowel wat betreft de juistheid der gestalte als geheel de houding; ook de vader staat er, zooals men iemand in zijnen toestand zich kan denken. Wij wenschen den zoo verdienstvollen kunstenaar geluk, met deze welgeslaagde greep in 't menschelijk leven. Goed weergegeven zijn insgelijks de verslagens moeder der verlorene dochter en de drie jongste kinderen; gillend, op elkaar gedrongen van ontzetting, zitten de twee kleine meisjes bij de tafel; de grootere knaap, al gaat hij in leeftijd ook een 10- of 12-tal jaren niet te boven, komt broederlijk zijne verstootene zuster ter hulp, door zich vast te klampen aan zijns vaders lichaam, om hem het vooruitsnellen te beletten. Er is in het stuk, dat naar zeer groote afmetingen geschilderd is, veel leven en beweging, zonder overdrijving noch wanorde. Onze lezers zullen het ongetwijfeld zeer waardeeren, dat wij van deze schilderij, op onze bladzijde 161, eene plaatsnede opnemen. De heer Struys slaagde ook uitstekend in zijn geschiedkundig stuk *Christiaan II*, *koning van Denemarken*, voorgesteld in de sombere gevangenis, waar hij zoovele jaren zijns levens doorbracht, dat de steenen van den grond, in de richting die de vorst op zijne eenzame omwandelingen

placht te doorloopen, geheel uitgesleten waren. Het is zeer te bejammeren, dat deze door gedachte en bewerking verdienstelijke schilderij, geene betere plaats erlangde in de tentoonstelling, waarvan zij een sieraad is op geschiedkundig gebied.
E. Quitton: *Wissewasjes* (een jong schilder, die, in een pomphuis, waar hij aan 't werken is, met de meid praat), mist natuur voor wat de wezens betreft; veel meer bevallen ons des schilders *Doode vogelen*, die aangekocht werden door den heer Pinto-Leite, van Manchester.

(Wordt voortgezet.)

Oude bouwwerken in Vlaanderen.

De 4e aflevering bevat het grondplan, de west-, zuid-, noord- en oostzijden, de doorsnede op de kruisbeuk, vensterramen, bijhoorigheden en de doopvont der parochiale kerk van Nieuwenhove; eene deur uit het oud koffiehuis *St.-Lucas*, in den Paddenhoek, te Gent. Bij deze aflevering is gevoegd de korte beschrijving der kerk van Mariakerke (zie blz. 88). Door ziekte van een der schrijvers is de 4e aflevering later verschenen. De twee volgende afleveringen zullen echter op den gezetten tijd het licht zien.

Kroniek.

Antwerpen. *Koninklijke academie van schoone kunsten.* 6 September zijn de keurders (zie blz. 50) overgegaan tot de beoordeeling van den grooten prijskamp voor beeldhouwkunst; het onderwerp was: *De afgezanten van den senaat voor Cinna*, in half verheven beeldwerk. Uitslag: 1e prijs, G.J. Charlier, 2 tweede prijzen aan P. Braecke en I.L. De Rudder (zie voor hunne geboorteplaats blz. 89). De mededinger K. Dupont werd uitgesloten omdat hij zijne eerste schets hoegenaamd niet had gevolgd. De werken van al de mededingers waren tentoongesteld van 7 tot 17 September.

- De 1ste aflevering van den 3den jaargang van het *Album der Antwerpsche etsers* is verschenen en bevat van: W. Geets, *Het berooken*, voorgesteld door een kind dat eene koperen plaat laat zwart worden, die als titelplaat geleverd wordt met het opschrift: *Eigen kunst is eigen leven*, zeer fraai; A. Danse, *Ik ben smid*, eene uitmuntende etsing; J.B. Michiels, portret van M. Rooses; K. Ooms, *Oude vrouw* (studie), te zwaar gebeten; F. Lauwers, *Boheemsch meisje*, naar het tafereel van F. Hals in den Louvre te Parijs, eene zeer wel gelukte proef; H. Schaefels, *Boorden der Schelde bij lage tij*, veel minder geestig gedaan dan naar gewoonte, terwijl ook de achtergrond en de lucht te grof en te hard zijn. Buitendien bevat deze aflevering het verslag van het afgeloopen jaar en de levensschetsen van werkende leden wier portretten in 1881-1882 verschenen: H.K.H. de gravin van Vlaanderen, A. Elsen en J.P.F. Lamorinière. Wij hadden in deze aflevering het portret van den overleden voorzitter A.J. Verhoeven-Ball verwacht.

Brussel. De kunstschilder Jos. Gérard heeft voor den Muntschouwburg een zolderstuk uitgevoerd, voorstellende de *muziek* en de *zangdichtkunst.*

Gent. Ter gelegenheid der opening van de kunstnijverheidstentoonstelling, den 27n Augustus, zagen wij met genoegen dat vier huizen in den ouden Vlaamschen

stijl, aan het uiteinde der Heuvelstraat zijn opgericht en dat vier groote burgerhuizen in denzelfden trant, thans in aanbouw zijn in de Steenstraat en de Dierentuindreef.

Buitenland.

's-Gravenhage. De koning ontving den 20^{n} September, ten 5 ure, in buitengewoon gehoor den lord-mayer van Londen, die hem in een gouden kistje kwam overhandigen het diploma van eereburger van Londen; Londens burgemeester was vergezeld van sir Renigald Hanson, ridder, en sir William Anderson Ogg, ridder, beide sheriffs van Londen en sir John Monkton, ridder, stadssecretaris, alsook de officieren van het bestuur, die volgens een eeuwenoud gebruik den lord mayor moeten vergezellen bij een vorstelijk bezoek. (Zie blz. 164.)

Rosendaal. 4 September werden in deze bloeiende Noord-Brabantsche gemeente de prijzen uitgereikt aan de leerlingen der gemeente-teekenschool. De plechtigheid, voorgezeten door den heer burgemeester L.J. Schoonheyt, ving aan met eene fraaie redevoering van den heer H. Dirckx, bestuurder van de school, die bij het overzicht der werkzaamheden van het afgeloopen schooljaar eene dankbare hulde bracht aan den heer J.F. Hosselet, een der stichters en gewezen secretaris, die zijn ontslag heeft genomen. De volgende bekroonde leerlingen ontvingen eeremetalen: *Handteekenen*, 2^{e} klasse: H. Wouters; idem., 2^{e} afd., J. Van Gastel; 3de kl.: J. Vermunt; 4^{e} kl.: M. Van Eekelen; 5^{e} kl.: G. Uidehaage; 6^{e} kl.: A. Rozet. *Bouwteekenkunde.* 1^{e} kl.: A. Demmers; 2^{e} kl.: A. De Bruyn; 3^{e} kl.; G. Bruyninckx; 4^{e} kl.: C. Van Tilburg; 5^{e} kl.: J. Suykerbuyck, van Rucphen; 6^{e} kl.: H. Nelemans, van Nispen. Buiten prijskamp werden kunstboekwerken uitgereikt aan de leerlingen A. Bruglemansen C. De Waal. Keurders waren geweest de heeren F. Deckers, P.P. Stoop, J. Stordiau, P. Van der Ouderaa en D. Van Spilbeeck, allen van Antwerpen. De harmonie *Unie* speelde op de prijsuitdeeling en in den stoet der bekroonde leerlingen die op het gemeentehuis door het magistraat geluk gewenscht werden. 's Avonds werden de keurders ten afscheid aan den ijzeren-weg met eene puike serenade van de *Unie* vereerd. Rosendaals teekenschool telde in het afgeloopen jaar 180 leerlingen, waartusschen uit de gemeenten Wouw, Hoeven, Steenbergen, Oudenbosch, Gastel, Vroenhout, Rucphen, Nispen en Kruisland.

Tilburg. 11 September werd in deze stad 1100 gl. besteed voor 5 antieke gekleurde schotels, waarvan 2 met landschappen en 3 met voorstellingen uit de heilige schriftuur. (Bericht aan den medewerker van den *Bien Public*, te Gent, die dezer dagen gekscheerde met de dusgenaamde eerste-communie-tellooren in gleiswerk van S. Coucke, van Brugge, ingezonden op de nu open zijnde Gentsche tentoonstelling voor kunstnijverheid.)

Amsterdam. De maatschappij tot Nut van 't Algemeen zal den 16^{n} November 1884 haar 100-jarig bestaan vieren.

- De Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs gaat een catalogus uitgeven, samengesteld door den heer P.H. Kemper, van Nederlandsche waterstaatswerken (ongeveer 2000) over de drie laatste eeuwen.

- 28 Augustus werd het 40-jarig bestaan der Maatschappij ter Bevordering der Bouwkunst feestelijk in het rijksmuseum gevierd. De feestredenaar, dr. J. van Vloten, herinnerde het verleden der maatschappij, gesproten uit de Maatschappij tot aanmoediging van de Bouwkunst, opgericht in 1819, maar ontbonden bij de scheuring tusschen Nederland en België. Op de prijsvraag: *Plannen voor een vereenigingslokaal voor bouwkundigen* (zie 1881, blz. 206), waren 18 antwoorden ingekomen; bekroond werden de heeren Van Els en Schmitz, te Dusseldorp, met den gouden eerepenning en 500 gl., Henri Evers, te Brussel, met den zilveren

eerepenning en 300 gl., en G.H. Wiegand en van A.V.A. Heim, te Hamburg, met den bronzen en 200 gl. Keurders waren de bouwmeesters O. Köhler (Hanover), P. Sédille (Parijs), J.J. Van Ysendyck (Brussel), C. Muysken, voorzitter der maatschappij, A.W. Van Dam (Rotterdam), J.G. Niftrik (Amsterdam), en H.P. Vogel ('s-Gravenhage). De jury heeft vermeend nog eervol te moeten

vermelden de ontwerpen: *On doit être de son époque enz.*, en *Na gedanen arbeid is het zoet rusten.* Als uitvoerder van het eerste heeft zich doen kennen de heer J.F. Frowein, van Amsterdam, tijdelijk te Antwerpen (zie 1881, blz. 147); de maker van het tweede verlangt onbekend te blijven. De door de maatschappij geopende tentoonstelling, die open was van 28 Augustus tot 28 September, was zeer merkwaardig; er waren 75 tentoonstellers, die een groot getal teekeningen en bouwkundige voorwerpen van allen aard hadden ingezonden. Om het welgelukken der feestviering mag in het bijzonder dank en hulde worden gebracht aan de werkzaamheden van de leden der inrichtingscommissie, bestaande uit de heeren bouwkundigen en ingenieurs, P.E. Laarman, H.J. Wolter, J.F. Klinkhamer, J.P.F. Van Rossem en C.T.J. Louis Rieber, secretaris.

Rotterdam. De voorgevel van het nieuwe Gymnasium Erasmianum, in deze stad, zal versierd worden, door Louis Stracké, met eene hooggewerkte beeldhouwkundige voorstelling, met figuren driemaal levensgrootte. Erasmus zit in het midden; in de eene hand houdt hij een boek en met de andere geeft hij aan de rechts van hem in half liggende houding geplaatste Rotte-nimf het diploma der stichting van de school, terwijl de links van hem geplaatste Maas-nimf in half opgerichte houding aan die handeling met belangstelling deelneemt. Ter zijde van elk der nimfen zijn twee kinderen geplaatst, vertegenwoordigers der schooljeugd. Buitendien ontwierp Stracké de groepen (twee knapen) die op de lijst boven de uiteinden van den voorgevel en de Minerva, die op het midden daarvan, geplaatst zullen worden.

Leiden. In het stedelijk museum, de Lakenhal, is eene kamer bijna geheel gewijd aan de nagedachtenis van Bakker-Korff (zie blz. 36). Men ziet er des schilders levensgroot portret, vervaardigd door mej. Grinet, leerares aan de stedelijke hoogere burgerschool voor meisjes; verder eene groote schets, van de hand van den meester, voorstellende *Eene rede van Epicurus.* Een afgezet vierkant stelt de werkplaats voor, waarin het eerste en het laatste werk van den meester zijn tentoongesteld; voorts treft men er nog den ezel aan, waaraan hij gewoon was te werken, zijne schilderdoos en andere voorwerpen, die hem toebehoorden.

Arnhem. In deze stad, aan het Velperplein, is in het woonhuis van den romanschrijver J.J. Cremer, den 1^{n} September een door den beeldhouwer P.A. de Leeuw, te Arnhem, in baksteen vervaardigd gedenkteeken onthuld. Het stelt voor het in eene nis gevat borstbeeld van den schrijver, bekroond met eikenloof, tusschen levensgroote vrouwenbeelden, voorstellende het volk en de geschiedenis. Onder het borstbeeld staat te lezen: ‘Jacobus Jan Cremer, geb. te Arnhem 1 Sept. 1827, overl. te 's-Hage 5 Juni 1880.’

- Liefhebbers van kostbare oudheden worden door de Arnhemsche Courant aandachtig gemaakt op het kasteel te Heeswijk (Noord-Brabant), van de heeren Van den Boogaerde, die hun van 1100 dagteekenend slot en de kunstschatten, welke zij er in bijeenbrachten, gaarne voor ieder ter bezichtiging stellen. Als een bewijs, dat de plek niet onbekend is, wordt vermeld dat de bedienden der baronnen 't vorig jaar ruim 5000 gl. aan fooien van bezoekers ontvingen.

Parijs. Op 14 Juli is in deze stad geopend een nieuw panorama, voorstellende de *Inneming der Bastille*, waarvan op dien dag als nationaal feest de herinnering werd gevierd. Het doek is uitgevoerd door de kunstschilders Poilpot en Jacob (zie 1880, blz. 80). Men ziet er de bevolking uitbundig van vreugde over de reeds behaalde overwinning; de toegesnelde troepen hebben zich met de burgers vereenigd en eene talrijke menigte is met de Fransche wachten doorgedrongen tot op het voorplein van de Bastille, waar het geschut, door de troepen aangevoerd, in batterij is gesteld. Door het klinket van de deur der hoofdpoort wordt eene schriftelijke opeisching der vesting aan een der manschappen van de wacht toegestoken. De

bezetting der vesting kan niet langer meer den strijd tegen de steeds in massa toenemende bestormers volhouden; hier en daar ziet men reeds de witte vlag, het teeken dat de overwinning op handen is. Rondom ziet men de nabijgelegen huizen van onder tot boven en halverwege op de daken vervuld met toeschouwers. Als de toeschouwer de blikken in het ronde slaat, dan ligt gansch Parijs voor hem.

- 27 Augustus is te Lons-le-Saunier een standbeeld onthuld van Rouget de l'Isle, dichter van de *Marseillaise.*

Chaumont. Voor hunne deelneming aan de tentoonstelling van schoone kunsten, bekwamen de volgende Belgische inzenders diplomas: Th. Baron, H. Bellis, mej. E. Beernaert, J. Carabain, J. Capeinick, L. Herbo, J. Janssens, I. Meyers, L. Van der Straeten, E. Van Damme-Sylva, F. Van Leemputten en G. Walckiers.

Stettin. Een pianofabrikant dezer stad beweert de inzonderheid voor zijn vak gewichtige ontdekking te hebben gedaan, hoe men versch hout in weinige uren door en door kan uitdrogen, zoodat het geheel ongevoelig wordt voor alle weersveranderingen.

Marseille. De nieuwe vuurtoren te Planier is voltooid; deze is de hoogste vuurtoren in Frankrijk, namelijk 4 meters hooger dan die van Cordouan en 10 meters hooger dan die van Duinkerken. Het lichtvermogen van dezen toren gaat tot 31,500 meters. De voet van den toren heeft 19 meters middellijn en is aan de zeezijde door golfbrekers beschermd. De trap telt 254 treden; de muren, waarvan de dikte van $2^{m}40$ tot $1^{m}37$ vermindert, hebben 16 kijkgaten. De lantaarn heeft $3^{m}40$ hoogte en zal electrisch verlicht worden.

Londen. Ter gelegenheid van het bezoek, onlangs aan deze stad gebracht door het Nederlandsche koningspaar, om de bruiloft bij te wonen van de zuster van koningin Emma der Nederlanden met den zoon van koningin Victoria, den hertog van Albany, werd aan Z.M. koning Willem een adres van hulde in een gouden kistje aangeboden door het gemeentebestuur van Londen. Dit kastje werd ontworpen en uitgevoerd door den heer J.W. Benson en is vervaardigd uit 18 karaat gewaarborgd goud van verschillende kleuren, rijk versierd met brandverf. De vorm is langwerpig met zuiltjes aan de hoeken, waarop de koninklijke kroon en naamletters. De wapens der city in brandverf met de draken, kunstvol gedreven in groen goud, zijn op de voorzijde aangebracht, de schilden gedekt door de roos, de klaver en de distel; juist daartegenover aan de andere zijde, leest men het opschrift in brandverfletters, tusschen gezichten van het inwendige van Guildhall in brandverfschildering. Een beeldje, voorstellende de city van Londen, prijkt op het deksel, omgeven door 4 cupidos aan de hoeken, die schilden dragen met de naamletters en kroontjes van den hertog en de hertogin van Albany, terwijl daartusschen miniatuurportretten in brandverf van den koning, den lord-mayor, den aanbieder van het adres van hulde (master J.T. Bedford) en diens ‘seconder’ (alderman Lawrence) zijn aangebracht. (Zie blz. 163.)

Rome. De gemeenteraad heeft een gedenksteen doen plaatsen in den voorgevel van het huis, waarin de dichter Pietro Cossa, in via del Governo Vecchio, geboren werd. Valle's koffiehuis, waar de tooneeldichter Pietro Cossa veel placht te komen, is thans naar hem verdoopt. De ingang is tevens versierd met des dichters borstbeeld, waarbij het volgende opschrift is gevoegd: ‘*Op deze uitspanningsplaats van dolende en verwilderde kunstenaars rustte Pietro Cossa van de worsteling in den naburigen schouwburg uit in de dagen van smart en roem.*’

Driejaarlijksche tentoonstelling van schoone kunsten te Antwerpen. (Vervolg van blz. 163.)

Voor de twee bijprijzen voor klassieke bouwkunst (zie blz. 148) hebben zich doen kennen als uitvoerders van de stukken nr 8, getiteld *Volharding*, Henri Wiertz, en voor nr 9, *La simplicité* enz., Ferdinand Taeymans, beide van Antwerpen.

Het tweede stuk van Th. Gerard (zie blz. 162), waarnaar eene verkeerde opgaaf in den catalogus ons lang deed zoeken ea dat wij eindelijk aantroffen in zaal 10, pand D, mag als een zeer aangenaam tafereel worden vermeld, ofschoon het niet zeer eigenaardig is (een beminnelijk jager die eene huiskamer binnentreedt, waar een talrijk gezin is vereenigd en eene volwassene dochter, denkelijk des jagers uitverkorene, naaldwerk verricht). Het grooter vroeger vermelde stuk is aangekocht voor het Antwerpsch museum.

W. Angus' fraaie stukje, *De ontwaking* (eene spinnende moeder bij de wieg van haar wakker wordend kind) is aangekocht door den heer B. De Vleeschouwer.

A. Aublet (Parijs): eene prachtig afgemaalde plechtigheid met huilende arme Turksche monniken (derwischen) te Scutari: *De iman* (Turksche priester) *gaat over de hinderen om hen onder de bescherming van Allah te stellen.* Het stuk is meesterlijk geschilderd. Uitmuntend ook, van dezen schilder, zijn het stukje, opgegeven als studie, getiteld: *Gele roos*, wellicht een damesportret, en het portret eener juffrouw in 't rood gekleed.

E. Bisson (Parijs): *Genezing* (eene jeugdige schoone vrouw in eenen strandstoel op den zeeoever gezeten), een karaktervol en schoon doek, aangekocht door den heer J. De Meester, te Antwerpen.

E. Boks' *Na den arbeid*, een man die zijn pijpje stopt, is aangekocht door den heer B. De Vleeschouwer.

O. Eerelman ('s-Gravenhage). *Vertrek voor de wandeling;* uitmuntende schilderij; gekocht door den graaf E. Le Grelle.

Van L. Frédéric (Brussel), een jonge veelbelovende schilder, vermelden wij loffelijk eene drie voudige schilderij, *De legende van den H. Franciscus;* werd verkocht. *De krijtverkoopers* en *Het waschhuis* van dezen schilder hebben even als zijn groot stuk de aandacht der kenners opgewekt.

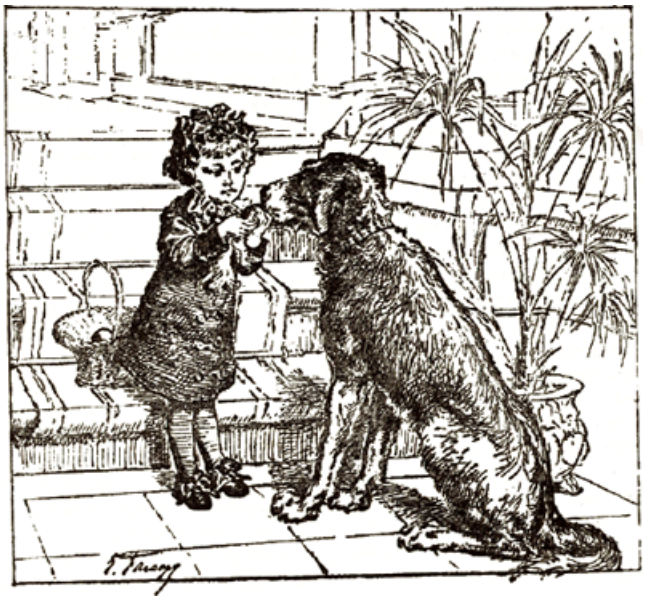

HET HAPJE. PHOTOZINCOGRAPHIE VAN DE TEEKENING VAN E. FARASYNS TAFEREEL.

E. F a r a sijns *Hapje*, een stuk vol kleur en harmonie, geven wij hier in p l a a t , naar eene eigenhandige teekening van den talent vollen jongen schilder, wiens *Grootvader slaapt* keurig bewerkt mag worden genoemd, wat nog in hoogere mate mag worden getuigd van zijn *Een ongeval;* dit laatste stuk is waarlijk de bloem van het zeer fraaie drietal, ook in het bijwerk. Dit moet ook het gedacht zijn geweest van de commissie, die het aankocht voor de verloting. Uitmuntende keus.

A. Toefaert (Gent): *In onbepaald verlof* (een flink geschilderd soldaat, die zich wel eenigszins overdreven voordoet); verkocht aan L.M.

L. Tytgadt. Zijne *Ferencza de Boheemsche*, als naar gewoonte wat te zwart behandeld, is aangekocht voorde verloting.

Frans Verhas verkocht zijne zeer fraaie en gedachtvolle schilderij, *Het bruidskleed van grootmoeder*, aan den heer Philips Phoenix, een liefhebber uit Nieuw-York, die, daar de schilder den prij van het stuk niet aan de commissie der tentoonstelling had opgegeven, zich persoonlijk daarnaar te Brussel bij den schilder ging bevragen. Terzelfder tijd kocht de Amerikaan, voor 8000 fr., den heer Verhas een grooter stuk af, waaraan hij hem, bij zijne komst, werkende vond.

J. Portielje, vader. *Coquetterie*, een verdienstelijk gewrocht, waarvan de vleeschdeelen echter te veel gelikt zijn.
A. Vianelli (Parijs). *Vijfhonderd* (twee dames uit de groote wereld, die in eene prachtige kamer kaart spelen) en *Droevig nieuws.* Zeer verdienstelijk. In beide doen de geschilderde vensterruiten op den achtergrond evenwel niet aan glas denken.
Th. von der Beek (Dusseldorp). *Zijn gelukkige vond* (een meisje dat een geldstuk heeft opgeraapt) is aangekocht voor de trekking en verdiende deze onderscheiding.
J. Van Beers volhardt in het leveren van haarfijn bewerkte stukken van groote en kleine afmetingen, die zijn talent wel tot eere strekken, maar toch, juist omdat hij het is, naar werken van degelijker gehalte doen verlangen. *Spelevaren* en *Droefgeestigheid* zijn de titels zijner twee schilderijen. In het eerstgenoemde scheen het ons, alsof het hoofdhaar van de jonge juffer op waait in eene verkeerde richting, tegen den wind.
J. Heyermans slaagde goed in de samenstelling en uitvoering van zijn genrestuk *Bij de weduwe op den vervaldag* (een huisbaas die op een winterschen dag eene met kinderen bezwaarde weduwe uit den werkmansstand om hare huishuur komt manen). De vrouw scheen ons wel wat jong voorgesteld. Des schilders *Onaangenaam weder* (eene vrouw onder een regenscherm) is ook eene puike schildering.
F.A. Fraustadt schilderde betreffende *Kriemehilde* en *Siegfried* uit het Nevelingenlied, van de eerste den droom, van de tweede het laatst vaarwel. Buitendien zond hij een stuk in, getiteld: *Dag, moeder.* Zijn *Laatst vaarwel* is aangekocht door den heer Hallier, bouwkundige te Hamburg.
E. Van den Bussche. Twee stukken, waarvan het *Jong Montenegrijnsch meisje* niet onverdienstelijk en het beste is, zeer veel beter dan zijne *Krankzinnigheid van Gretchen* (uit *Faust*), welke laatste eene ongelukkige schilderij te noemen is.
P. Kremer handhaaft den rang, dien hij reeds zoovele jaren met eere in de kunstwereld bekleedt; de geachte meester zond eene kleine figuurrijke genreschilderij ter pronkzale, getiteld: *Rampen en genoegens van den winter*, waarop eene bonte schaar mannen, vrouwen en kinderen zijn afgebeeld die zich vermaken op het hard bevrozen water, terwijl een zwakke hulpbehoevende grijsaard verkleund van koude den toeschouwer te gemoetkomt.
R. Lagye mag geluk gewenscht worden met zijn eersteling, getiteld: *Ziedaar, wat ik gezien heb.* De toon van het stuk (dat verkocht is) kwam ons wat doorgaande grijs voor.
B. Piglhein (Londen). Zeer verdienstelijk *studiehoofd*, aangekocht (tot veler verwondering) voor de tombola.
J. Platteel stelde zijne keurig afgewerkte *Zeelandsche jaarmarkt* ten toon, die zeer velen zouden gewenscht hebben voor de verloting te zien aankoopen. Het stuk heeft grooten bijval.
De door ons op blz. 161 loffelijk vermelde schilderij van J.A. Canta van Rotterdam, is verkocht aan den heer M.L. Moentack te Antwerpen.
Tusschen de z e e s c h i l d e r i n g e n treffen wij een zeer verdienstelijk stuk aan van wijlen Jacob Jacobs, zie blz. 148, zijnde een *Gezicht uit Noorwegen.*
A. Achenbach (Dusseldorp): *De haven van Oostende bij hooge tij*, uit het museum der academiekers te Antwerpen.
L. Artans *Afvaren voor de vischvangst te Blankenberghe* is geene gelukkige schilderij.

R. Montgomery. Twee zeer opmerkelijke gezichten uit Ierland: *Omstreken van Belfast* en *Eene rotssteilte op de kusten.* Meesterlijk is in het laatste stuk de branding der zeegolven gemaald, die men als het ware klotsen hoort.
R. Mols heeft een voor de opening der tentoonstelling verkocht stuk ingezonden, voorstellende de afvaart van de stoomboot *Amérique* uit Havre. Het water zouden wij doorschijnender hebben gewenscht. Voorts is het stuk er naar aangelegd, om van op tamelijk verren afstand beschouwd te worden.
E.F. Leemans' *Zomeravond*, een hoog te waardeeren stuk, is, na aangekocht te zijn geweest voor de verloting, overgelaten aan Antwerpens hedendaagsch museum, waarin wij nog liever hadden zien plaats nemen des schilders uitstekend gezicht van de *Antwerpsche Koolvliet*, die gaat gedempt worden.
E. Moerenhout. Twee maanlichten: *Schip in nood*, een met veel gemak geschilderd stuk (verkocht) en een *Watermolen*, die te hoog hangt om naar eisch beoordeeld te kunnen worden.
L. Barnaba (Brussel). Twee goed geslaagde schilderijen: *Mond der kil te Boulogne* en *Vertrek van Douvres.*
H. Bartels (Hamburg). Een fraai gezicht op de *Rivier Ponent* (Pegli).
A. Bohhorst (Antwerpen). *Een avond in zee* doet veel van dezen schilder verwachten.
Van wijlen Leonce Chabry (zie blz. 132) bewonderden wij met een weemoedig gevoel drie merkwaardige stukken, door den betreurden kunstenaar uit Egypte medegebracht, namelijk *Thebes*, *Erment* en de *Nijl te Ghizeh.*
F. Cogen. *Visschersvrouwen van Scheveningen op den verkoop van visch wachtende* en *Het aandeel der armen;* het water dacht ons niet doorschijnend genoeg.
Mej. M. Du Mont (Gent). *Vastgelegde visscherspink* (Blankenberghe) en *In de duinen* (Oostende); deze beide fraaie stukken werden gekocht.
F.W. Fabarius (Dusseldorp). *Zeestrand* en *Gestrande haringpink;* twee zorgvuldig bewerkte schilderijen.
A. Francia (Brussel). Twee fraaie gezichten van *Venetië* en een op *Scheveningen.*
F. Hens. *Boord der Schelde bij lage tij*, *Koele wind* en *Maneschijn*, drie verdienstelijke werken, waarvan het tweede ter verloting is aangekocht.
A. Le Mayeur (Brussel). *Monding der Schelde bij ruw weder* en *Binnenvaren;* het laatste is aangekocht voor de verloting.
A. Noumann (Dusseldorp). *Zomernacht bij de eilanden Lofoden* (Noorwegen) en *Een Noorweegsch fjord*, twee puikstukken.
H. Veder (Rotterdam). Een zeer welgeslaagd *Zicht op het strand van Katwijk.*
In hetzelfde vak zagen wij nog verdienstelijke werken van: M. Hagemans, H. Permeke, E. Rinquet, E. Van Brée, te Antwerpen; A. Verhaeghe, Blankenberghe; L. Van der Straeten, Gent; F. Binjé, V. Carabain, F. Coenraets, M. Donat, W. Finch, E. Hoetterickx, L.A.E. Jacobs, K. Ligny, A. Lynen, A. Musin, A. Pelcot, F. Van Acker, te Brussel; A. Dandoy

(Namen); H.L. Frische, G. Genschow, A. Kessler, H. Petersen, Dusseldorp; H. Gude, Fr. Skarbina, F. Sturm, (Berlijn); A. Bauvais, W.P.W. Dana, O. Jernberg, L. Timmermans, Parijs; M.W. Liernur, A. Mauve, 's-Gravenhage; Fr. E. Morgenstern (Frankfort).
Hendrik Schaefels. Drie tafereelen, waartusschen het *Voorval in den slag van Trafalgar op* 20 *Augustus* 1805 ons nog al bevalt, daar het het best gekenmerkt is door des schilders eigenaardigheid. De *Episode der Spaansche furie te Antwerpen in* 1576 schijnt ons met al te veel gemak geschilderd; ook is het niet waarschijnlijk dat die huizen er in 1576 reeds zoo rottig uitzagen. Het is aangekocht door den heer J. De Burlet, burgemeester te Nijvel;
Sinte-Annasgodshuis, onlangs in de Otto-Veniusstraat te Antwerpen afgebroken, hadden wij en velen met ons door de stad Antwerpen gaarne zien aankoopen. Bedoeld godshuis werd gesticht als woning voor 12 hulpbehoevende adellijke of burgervrouwen, door Simon Rodriguez van Evora, baron van Rhodes, een Portugees, dien men den bijnaam van den ‘Cleynen Coninck’ had gegeven. De heer Leo Francois, die op den grond van het afgebroken godshuis bouwt, heeft de fraaie schilderij gekocht.
Jos. Linnigs gezicht der *Ankerrui in* 1845 *overwelfd* zou het stadsbestuur wel doen aan te koopen, bij voorbeeld om op het stadhuis als herinnering aan oud Antwerpen te worden bewaard. Het stuk hangt in de tentoonstelling veel te hoog en is dus slecht geplaatst.
G. Vertin ('s-Gravenhage). Zijn keurig gepenseeld stadsgezicht *Eene gracht te Gouda*, hing in zaal 14 hoog boven de deur; des schilders *Gracht te Amsterdam* hing wat beter.
A. Eversen (Amsterdam). Drie fraaie stukken: *De Singel te Amersfort*, aangekocht door den heer R. Sequierd, *Kleine Houtpoort te Amersfort* en de *Buurt te Haarlem.*

J. Croegaert-van Brée (Antwerpen). *Het hof van Lier te Antwerpen* (XVe eeuw) schijnt naar eene prent uit het hoofd te zijn geschilderd.
A. Numans' *Gezicht op de puinen van den Jupiterstempel te Rome*, geeft daarvan een juist gedacht.
In het vak stadsgezichten en dergelijke zagen wij nog verdienstelijke stukken van F. Gailliard (Brussel) H. Herrmann (Dusseldorp), K. Klinkenberg ('s-Gravenhage), wijlen J.M. Ruyten (zie blz. 148), F. Stroobant (Brussel), L. Valckenaere (Schaarbeek), V. Vervloet (Mechelen),
J.J. Schenkel (Amsterdam) stelde 3 goed gepenseelde kleine doch merkwaardige binnenwaartsche kerkgezichten ten toon.
Aan godsdienstige schildering is er niet veel. Behalve een uitvoerig geschilderd *Christushoofd*, van G. Guffens, en eene uiterst fijn gepenseelde *O.-L.-Vrouw onbevlekt ontvangen*, van Carl Müller, uit Dusseldorp, is er niets uitstekends in dit vak. *De moeder Gods*, van L. Hendrix, ofschoon verdienstelijk, is niet verdienstelijk genoeg voor dezen schilder. Een zeer fraai stuk zond de Duitscher P. Molitor (Dusseldorp), *O.-L.-Vrouw met het kind Jezus*, op gouden grond, in den stijl der oude meesters; verkocht aan mej. G.

(Wordt voortgezet).

Nederlandsch weldadigheidstentoonstelling te Brussel.

De door ons op blz. 50 aangekondigde tentoonstelling zal waarschijnlijk gesloten zijn vooraleer deze regelen het licht zullen hebben gezien. HH. MM. de koning en

de koningin bezochten ze op 21 Maart. Over het geheel werd de tentoonstelling druk bezocht. Zij beslaat vier zalen der eerste verdieping van het Paleis voor Schoone Kunsten. In de eerste zaal bevinden zich een aantal kleine kunstgewrochten en voorwerpen van smaak, bestemd om verloot te worden. Daartusschen komt voor eene bronzen groep, *De liefdadigheid*, naar het door P. Dubois gemaakte beeldwerk, dat ter nagedachtenis van generaal Lamoricière in de hoofdkerk te Nantes is geplaatst; de voornoemde groep is een geschenk van koning Willem III. H.M. de koningin der Belgen schonk een door Haar geschilderd stukje, voorstellende een *Ruiker tulpen in eene porseleinen vaas op de bank van een open venster met een Hollandsch landsckap met molen in het verschiet.* Tusschen de voor de verloting bestemde kunstgewrochten, bevinden er zich van C. Bisschop, E.J. Boks, C. Cap, E. Claas, J.H.L. De Haes, W. Roelofs, J. Israels, D. Oyens, H. Vederen andere Vlaamsche en Hollandsche schilders. Er is eene zaal met 225 schilderijen en beeldhouwwerken van levende kunstbeoefenaren, waarvan er nog al veel verkocht zijn. Voorts eene verzameling oud-Chineesch porselein, uit Canton gezonden door een te Brussel gewoond hebbenden Nederlander.

Er was eene belangrijke verzameling schilderijen van overledene schilders bijeengebracht, namelijk van G. Courbet, Decamps, C. De Groux, E. Delacroix, N. Diaz, E. Fromentin, H. Leys, J.B. Madou, F.J. Navez, Th. Rousseau, C. Troyon en G.J.J. Van Os.

Door bemiddeling van den Nederlandschen gezant, baron Gericke van Herwijnen, had Z.K.H. de prins van Oranje 454 miniatuurportretten van Europeesche vorstelijke personen tentoongesteld. Deze verzameling werd den prins nagelaten door wijlen zijne moeder koningin Sophia der Nederlanden.

De schilderstukken van beroemde Hollandsche en Vlaamsche oude meesters waren 318 in getal; de echtheid van sommige der ingezondene stukken was echter niet boven twijfel verheven.

Tusschen een zestal stukken, als gewrochten van Rembrandt ingezonden, mogen als de belangrijkste genoemd worden twee portretten, toebehoorende aan de heeren Van Weede van Dyckveld, te Utrecht, en Georges Wilson, te Parijs; van Jacob Ruysdael waren 7, van Salomon Ruysdael 3 stukken ingezonden; onder het 10-tal Teniersen bevond zich het stuk getiteld *De gazet*, waarvan wij eene houtsnede hebben medegedeeld in 1879, blz. 105; deze schilderij is thans het eigendom van den heer de Jonge van Zwijnsbergen, te 's-Gravenhage. De tentoonstelling was ook stukken rijk van P. Potter, Rubens, Van Dyck, Jordaens, Snijders, Fijt en andere beroemde kunstenaars.

Z.M. de koning der Nederlanden heeft de heeren dr. J. Huyvenaar, voorzitter der Nederlandsche Vereeniging van Weldadigheid, J. Th. Kruseman, kunstschilder, lid van de commissie der tentoonstelling, en Henry Le Roy, kunstschatter, allen te Brussel, benoemd tot ridders der orde van de Eikenkroon.

De zwaluw,
(Klinkdicht.)

Waarom, o zwaluw, ons begeven?
- Ik ga waar dra de lente bloeit;
'k Ga waar de bonte vlinders zweven
En de aarde zich met bloemen tooit...

Natuur ontwaakt, schenkt lust en leven:
Ik ga waar zij haar schatten strooit;
'k Vlied naar Itaalje's rijke dreven,
'k Ga waar de milde zonne gloeit...

'k Ga waar de blijde vogels kweelen,
De zefiers in het loover spelen,
Waar geurt de mirt- en rozeplant;

'k Ga waar ik niets dan vreugd zag vlieten;
'k Ga waar ik 't aanzijn mocht genieten:
'k Keer weder naar het moederland!

(Vrij naar het Fransch.)
JOSEPHINE VAN DYCK.
Antwerpen.

Nederlandsche Noordpool-expeditie.
(uittreksel.)

Ruim eene maand geleden vertrokken eenige onzer landgenooten per stoomschip *Varna*, met het doel, om in het belang der wetenschap te overwinteren in het Noorden van Siberië. Den 28^{n} Juli verlieten zij Hammerfest en zetten koers naar Nova-Zembla, ten einde bij gunstigen ijstoestand een der toegangen tot de Karazee door te stoomen en vervolgens langs de noordkust van Siberië Dicksonhaven te bereiken. Volgens een telegram schijnt de toestand in de Barentszee(gelegen bewesten Nova-Zembla) zeer bevredigend; of echter de vaarwaters naar de Karazee open zullen zijn, is nog niet uitgemaakt. Gelijk men weet, bestaat Nova-Zembla uit twee eilanden, waartusschen eene nauwe straat, Matotschkin-Scharr geheeten; bezuiden Nova Zembla ligt het eiland Vaigatz, van de Russische kust gescheiden door de Jugorstraat en van eerstgenoemd eiland door de Karische-Poort. Door een dezer vaarwaters nu, moet men de bijna altijd geheel bevrozen Karazee bereiken; het warme water echter van de Petchora, Ob, Yenissej en eenige andere kleinere rivieren, doet dicht langs de kust het ijs zoodanig wegsmelten, dat daardoor een smal vaarwater gevormd wordt, eene omstandigheid die onder andere door den grooten Nordenskjöld was opgemerkt en hem de gelegenheid gaf met de *Vega* om de noordkust van Siberië te komen. Het spreekt van zelf, dat de groote rivieren van Siberië als ijsopruimers waardiglijk de voetstappen trachten te drukken van de zooeven gemelde stroomen.

Zoo het toeval wil, dat noch de Matotschkin-Scharr noch de Jugor-straat, noch de Karische-Poort open komt, dan is Dicksonhaven niet te bereiken, en dit zou jammer zijn, ten eerste omdat onze expeditie zich zou moeten vestigen op de noordkust van Nova-Zembla en van hier uit alle gemeenschap des winters zoo goed

als onmogelijk is, ten tweede, omdat én uit een weerkundig oogpunt én ter wille van het handelsbelang Dicksonhaven oneindig te verkiezen is boven elke andere plaats, in die streken. Doch wachten wij de toekomstige gebeurtenissen af.

Hammersfest is de laatste Europeesche haven die de *Varna* aandeed vóór haar vertrek naar de plaats waar het perk zal afgebakend worden voor den strijd tusschen het menschelijk, streven naar vooruitgang en de natuur, die zich echter gelukkig maar schijnbaar verzet, doch tevens doet gevoelen, dat tegenover groote daden groote opofferingen moeten gesteld worden.

Utrecht, 13 *Aug.* 1882.

B.J.G. VOLCK.

Nederlandsch Panopticum.

Te Amsterdam, in de Amstelstraat, is den 18^{n} Juli een Nederlandsch Panopticum geopend, zoo prachtig en belangrijk, dat de bezichtiging ervan alleen de reis uit België naar Amsterdam waard is. Met inbegrip van wat er voor de bouwplaats is betaald, heeft de op- en inrichting van het Panopticum, dat eene bebouwde oppervlakte heeft van 1300 vierkante meters, meer dan 800,000 gl. gekost. In het benedengebouw is eene weidsche herberg en restauratie met leeszaal gevestigd. Het Panopticum bevindt zich in de bovenzalen. Onder andere kan men er Nederlands schilderachtige kleederdrachten en gewoonten aanschouwen in onderscheidene groepen wassen beelden en zoo ook door een binnenhuis op het eiland Marken, waarvoor alles op Marken zelf is aangekocht. Het Panopticum bevat afbeeldingen van een groot getal beroemde Nederlandsche personen, te beginnen met Z.M. den koning, die men er onder andere zien kan in zijne kleeding als ridder van de Engelsche orde van den Kousenband (voor deze kleeding werd meer dan 2000 gl. uitgegeven). Voorts komen er de beelden voor van Z.K.H. Alexander prins van Oranje (die echter niet heeft willen poseeren), van Z.K.H. prins Frederik, van de generaals van der Heijden, van Swieten, Verspijck enz. (deze hoofdofficieren poseerden persoonlijk voor den maker hunner beelden, de heer Castan, van Berlijn). De groep vorstelijke personen telt 26 levensgroote beelden. Het Panopticum vertoont, onder meer, de woonkamer van het koninklijk gezin in het paleis te 's-Gravenhage en niet alleen zijn de kleederen geheel gelijk aan die welke door de doorluchtige personen worden gedragen, maar ook de meubelen, gordijnen, behangsels en schilderijen zijn volkomen dezelfde. Aan het Panopticum is een fabelachtig schoone wintertuin verbonden. In de eetzaal, fraaie muur- en plafondschilderingen de muren prijken met groepen Delftsche tegels naar schilderijen J. van Bosboom, H. ten Kate, A. Mauve, J. Maris, J. Israëls en H.W. Mesdag. De wintertuin wordt verfrischt door eenversche lucht aanbrengend stoomwerktuig (stelsel Siemens). De toegang kost 50 centen.

> Evengoed als men tegenwoordig niet meer *reist*, maar *aankomt*, kan men beweren, dat veel menschen niet meer *lezen*, maar *inzien.*
> J. SOUTENDAM.

Oudheidkunde.

Zooals de meeste steden in België, heeft ook de stad Gent een aantal harer oudste gebouwen in de omgeving van haar stadhuis min of meer goed zien bewaard blijven in hun oorspronkelijken staat. Tusschen deze eerwaarde getuigen uit het verleden, behoort te Gent het huis dat den naam van *de Groote Zickele* voert en gestaan is op den hoek van een straatje hetwelk oudtijds Zickelstraatje was geheeten en waar een tweede hoekhuis, dat over den huize *de Groote Zickele* stond, de *Kleine Zickele*

werd genoemd. Het is niet onmogelijk, geschiedkundigen houden het zelfs voor waarschijnlijk, dat de twee bedoelde huizen aanvankelijk slechts één pand uitmaakten. Volgens L'Espinoy zou de eerste eigenaar Zickel of van der Zickelen hebben geheeten. Eene familie van dezen naam is eervol bekend in de geschiedenis der stad Gent. Omstreeks het jaar 1300 was Simon Van der Zickelen eigenaar van het huis.

De tegenwoordige bezitter van dit eigendom, de heer graaf van Limburg Stirum, heeft in het te Gent verschijnend tijdschrift *Messager des sciences historiques*, in de tweede aflevering

van dit jaar, eene opmerkelijke en hoogst zorgvuldige studie aan de eeuwenheugende geschiedenis van den huize *de Zickele* gewijd, doormengd, zooals uit den aard der zaak onvermijdelijk was, met zeerbelangrijke bijzonderheden uit het bestaan van zijne vroegere aanzienlijke bezitters en bewoners.

KELDER DER XIII[e] EEUW TE GENT. TEEKENING EN STEENSNEDE VAN P. ALLAERT.

Luister van weleer! Toen, in 1540, tijdens het verblijf van keizer Karel te Gent, de gezanten van den paus aldaar aangekomen waren om den machtigen vorst hulde te doen namens den vader der geloovigen, waren zij gehuisvest in de *Groote Zickele.* Het *Memorieboek der stad Ghent*, deel II, blz. 177, teekent het feit in de volgende woorden op: 'Item op den 23 der vorseider maent (sporkele 1540), quam binnen Ghent de legaet van den paus, ende was innegehaelt met al den processien van Ghent ende was ghelogiert in de *Groote Sickele* by den Santberch.'

De bovenbouw van de *Groote Zickele* onderging in den loop der tijden zeer ingrijpende veranderingen, zóó ingrijpend dat het oorspronkelijk uitzicht van het huis er zeer veel van zijn eigenaardig karakter bij ingeschoten heeft. Dit was echter niet het geval met den onderbouw, die gebleven is wat hij was, toen het huis werd gesticht.

Wij geven hier, in eene fraaie plaat van P. Allaert, uit Gent, een gezicht op den kelder van de *Groote Zickele.* De grootsche aanleg daarvan treft al dadelijk bij de beschouwing, terwijl hij tevens eerbied inboezemt voor de kunst van den bouwmeester, wiens werk ons hier onder de oogen treedt.

Kroniek.

Antwerpen. Den 15^{n} Augustus is ter begraafplaats het Kiel een fraaie grafzuil plechtig ingehuldigd, gesticht ter nagedachtenis van den Vlaamschen tooneelist Jos. Dierckx. De marmeren zuil, die versierd is met de zinnebeelden van de tooneelspeelkunst, voert het volgende opschrift: *Aan onzen diepbetreurden vriend aan den voortreffelijken tooneelspeler Jos. Dierckx geboren te Antwerpen op* 26 *Mei* 1835 *aldaar overleden op* 28 *Maart* 1882.

- In de gemeente Hoboken is eene afdeeling van het *Davidsfonds* gesticht.

Brussel. Er is, zoo melden dagbladen, tusschen de eigenaars der huizen op de Grootemarkt en het gemeentebestuur overeen gekomen dat geene hoegenaamde veranderingen, schilderingen, geen wegnemen of plaatsen van uithangteekens of anderszins zullen gedaan worden, zonder schriftelijke overlegging met het stadsbestuur. Het onderhoud van schilderen, vergulden enz. zou door de stad verricht worden mits 5 fr. den loopenden meter. Naar aanleiding van dien wordt thans de gevel hersteld van het huis, dat nu *de Vos* geheeten is en vroeger het lokaal was van het ambacht der Kramers (merceniers). Er zou ook sprake zijn van de herbouwing van het huis *de Star*, voor eenige jaren afgebroken om den omloop der rijtuigen gemakkelijker te maken.

- Te Elsene gaat een gedenkteeken ter eere van A. Warocqué worden opgericht; in den daarvoor uitgeschreven prijskamp,

gesloten den 25n Juli, is het ontwerp bekroond van den bouwmeester Maurits Bisschops, te Elsene, bestaande in eene fontein met het borstbeeld van A. Warocqué.

- 18 September zijn op het oud kerkhof, in de Leopoldswijk, de stoffelijke overblijfselen ontgraven van den beroemden schilder Louis David, te Brussel in ballingschap overleden in 1825. Zij werden overgebracht naar het kerkhof te Evere. (Zie onzen jaargang 1865, blz. 155.)

Audenaarde. Onder dagteekening van 2 September wordt uit deze stad aan nieuwsbladen het volgende bericht: 'De kostbare tapijten die het oud kasteel der familie Berlaimont, te Audenaarde, versierden, zijn dezer dagen aan eenen Hollander verkocht voor de betrekkelijk kleine som van 10,000 fr. Die tapijten, geweven uit wol, zijde en goud en schitterend van kleur, stelden de vier jaargetijden voor en waren op het einde der regeeririg van Lodewijk XIV vervaardigd. Zij maakten de bewondering van al de kenners uit. Audenaarde is de geboortestad van den vermaarden miniatuurschilder Jan van Tavernier, die leefde in den tijd van Philips-den-Goede. In de departements-archieven van het Noorden, in Frankrijk, is de rekening gevonden van het kapitaal werk diens meesters: *de Heldendaden van Karel-den-Groote*, dat in de Burgondische bibliotheek te Brussel bewaard wordt. Audenaarde's gemeenteraad heeft beslist eenen gedenksteen aan den uitstekenden schilder te wijden en hem later een monument op te richten in de Oude Halle, die thans hersteld wordt.'

Brugge. Door *de Vlaamsche Broederland* is een prijskamp uitgeschreven, voor een *Lofdicht op Hendrik Conscience*, van ten minste 250 dichtregelen. Vrachtvrij in te zenden vóór 1 Juni 1883 aan den 1en secretaris der maatschappij. De 1e prijs is een zilveren verguld eeremetaal en 400 fr., de 2e, een zilveren eeremetaal en 200 fr.

Buitenland.

Holland. In een prijskamp voor verhalen en gedichten, uitgeschreven door de redactie van den Pius-almanak, werden bekroond: de verhalen *Het H. Sacrament van mirakel te Brussel*, door den eerw. heer J.C.J. Seuter, en *Elisabeth*, door mej. C. Alberdingk Thijm; de gedichten *Rediviva*, door den eerw. heer Jac. Vrancken, en *De Napoleons*, door mej. Louiza Stratenus.

Nolay. In deze stad is een standbeeld van generaal Carnot opgericht, die, zooals men weet, er reeds een te Borgerhout bij Antwerpen heeft, ingehuldigd den 1n Mei 1865 en gebeiteld door L. De Cuyper.

Londen. De Engelsche bladen gewagen loffelijk van *The Redemption*, een nieuw werk dat C. Gounod in Engeland laat uitvoeren. Het is de geschiedenis van het lijden van Christus. Gounod zou voor zijn gewrocht 120,000 fr. ontvangen hebben.

- Water onder zwaren druk is eene machtig werkende kracht. Eene eerste poging in deze richting sedert 1876 te Hull met goeden uitslag bekroond zijnde, zoo is door het parlement aan eene Engelsche maatschappij vergunning verleend tot beschikbaarstelling van water onder eenen druk van 50 atmosferen als beweegkracht in de wijken van Londen. Met behulp van een eenvoudigen kraansleutel zullen de aangeslotenen verschillende soorten van werktuigen in beweging kunnen stellen, als kranen, hijschwerktuigen, drukpersen, dynamo-electrische werktuigen, enz.

Liverpool Op het in deze stad gehouden congres van de Vereeniging voor de hervorming en regeling van het volkenrecht is op voorstel van den heer Clunet aan

eene commissie in last gegeven zich met de Engelsche staatsregeering in betrekking te stellen, ten einde te trachten eene internationale overeenkomst over het schrijvers- en kunstenaarsrecht tot stand te brengen.

Baireuth. In deze stad had op 26 Juli de eerste opvoering plaats van den *Parsifal* van Richard Wagner. De dagbladen en kunsttijdschriften spreken zóó verschillig over de nieuwe opera van den muziekhervormer, dat het voorbarig zijn zou er een oordeel over te vellen. Een overgroot getal vreemde toonkundigen, waartusschen de heer Peter Benoit, woonde die eerste opvoering bij. Het onderwerp is genomen uit den *Roman du St-Graal*, van Chrétien de Troyes, later in het Duitsch bewerkt door Wolfram van Eschenbach. Zooals naar gewoonte heeft Wagner zelve zijn *libretto* vervaardigd. De piano-partituur van den *Parsifal* is door Wagner aan den uitgever Scott van Mainz verkocht (voor 190,000 mark, naar sommigen beweren, maar anderen verklaren dat de koopsom in verre na niet zooveel bedraagt).

- Op het congres van afgevaardigden uit de stedelijke regeeringen uit Hannover verklaarde de vergadering dat postspaarbanken overbodig zijn en dat schoolspaarbanken op zedelijke en opvoedkundige gronden afkeuring verdienen.

Rome. Aan den mond van den Tiber, te Ostia, zijn de overblijfselen van een Romeinschen schouwburg uitgegraven, tusschen het Forum en de Porta Romana. Het gebouw moet onder Augustus zijn gebouwd, later onder Severus (163-212 na Christus) versierd en eindelijk door Honorius in de 5^{e} eeuw onzer jaartelling geheel verbouwd zijn. Achter den schouwburg is eene plaats blootgelegd die eens door eene grootsche zuilengalerij omgeven moet geweest zijn. Men vond er zuilen met 't jaartal 124, met hooggewerkt beeldhouwwerk versierd, op de sage der stichting van Rome betrekking hebbende. Het opschrift zegt, dat het door de gilde der Sacomari, welke de gewichten en weegschalen vervaardigden, aan den god Sylvanus was gewijd.

Urbino. Op de gemeenteplaats gaat een gedenkteeken ter eere van Rafaël worden opgericht, bestaande uit een standbeeld rond welks voetstuk andere beelden en half verheven beeldwerken zullen kunnen geplaatst worden. De beelden zullen uit Carrarisch marmer en de half verheven beeldwerken uit brons vervaardigd mogen worden. Er is daartoe een internationale prijskamp uitgeschreven.

Pompeji. Uit deze stad is dezer dagen eene schilderij opgegraven, voorstellende *Het oordeel van Salomo*, de eerste bijbelsche schilderij die daar gevonden werd. Het goed bewaarde stuk is anders weinig verdienstelijk.

- Uit deze bedolvene stad zijn weer verscheidene merkwaardige voorwerpen opgegraven, onder andere eene fraaie ingelegde marmeren tafel, eene bronzen vaas, twee Egyptische beelden, overtogen met eene patina van groen glas (eene groote zeldzaamheid), een Bacchusbeeld van terra-cotta, twee marmeren borstbeelden en een geraamte, met bronzen haarspelden er naast. Voorts werd er een indruksel gevonden, dat, naar men hoopte, met pleister gevuld, een indruksel van een gelaat zal opleveren.

St.-Petersburg. In eene afgelegene streek van het district Kretsy, in de provincie Nowgorod, is eene groote menigte versteende eikenstammen gevonden; verbazend groote boomstammen, in de aarde gezonken, liggen daar naast elkander als door een ontzettenden storm in een voorhistorisch tijdperk ontworteld; zij zijn bedekt door eene aardlaag van meer dan 7 voet dik, waarop andere boomen groeien en groote weidevelden zich uitstrekken; de boomstammen zijn geheel frisch, alleen is het hout een weinig bruin en gelijkt op dat van den zwarten eik, dat door de beeldhouwers zoo gezocht is.

Nieuw-York. In den avond van 4 September is met goed gevolg de proef genomen met de electrieke verlichting van eenige wijken dezer stad. Edison had 18 mijlen draad in pijpen

en 16,000 lampen in winkels en kantoren geplaatst. Met 5000 lampen en 6 mijl draad werd de proef genomen tot groote tevredenheid van de deelnemers in de onderneming. Het licht was zacht, gestadig, gelijker verdeeld dan dat van gasbranders en het verspreidde slechts 1/15 deel van de hitte van gas. De lichten, op eene halve mijl afstand van de aanvoerplaats, brandden met gelijke helderheid. Uit eene enkele standplaats zullen 22,000 lampen de noodige lichtkracht kunnen ontvangen.

- Amerika's senaat heeft de vertegenwoordigers van de meest bekende sterrewachten opgeroepen om gezamenlijk te overleggen over de aanneming van een gemeenschappelijken eersten meridiaan (middaglijn), en wel die over het westelijke der Canarische eilanden, die indertijd bij bevelschrift van Lodewijk XIII als de eerste meridiaan werd afgekondigd. Zooals men weet zijn er onderscheidene eerste meridianen: Frankrijk heeft dien van Parijs, Engeland dien van Greenwich, Rusland dien van Pulkawa, Duitschland dien van Berlijn, Amerika dien van Washington.

- In Nieuw-York is eene firma ontdekt, die fabriekmatig honig in de raat namaakt, uit paraffine-was. De cellen worden met glucose (druivensuiker met eene korensoort bereid) gevuld en gesloten door er met een heet ijzer over te gaan. Slechts een kenner kan het bedrog bemerken, zoo kunstig ziet er het geheel uit.

Yeddo. In deze stad is door de zorg van de Japansche regeering een Japansch-Fransch-Engelsch-Duitsch-Nederlandsch woordenboek uitgegeven van vakwoorden op het gebied van het krijgs- en zeewezen. Dit woordenboek vormt een lijvig deel, is door een inlander op Europeesche wijze gedrukt, en daarbij behoort een atlas, waarvan de teekeningen met de meeste zorg gegraveerd zijn. De voornaamste samensteller van dit even nuttig als merkwaardig werk is de kolonel van den generalen staf Harada-Haruda-Kadumeilé, die herhaaldelijk gedurende eenige maanden te Parijs verblijf gehouden heeft.

Sterfgevallen.

J.E. TEYSMANN, de wereldberoemde natuurkenner, oud-bestuurder van den plantentuin te Buitenzorg (Batavia), is aldaar den 22^{n} Juni overleden, 74 jaren oud.

A. NUZET, hoofdopsteller van het dagblad *l'Escant*, te Antwerpen, geboren te Namen, den 7^{n} Maart 1823, is overleden te Antwerpen, Leysstraat 2, op 14 Juli. Hij werd begraven te Austruweel.

FRANCISCUS XAVERIUS VAN DER HOEVEN, provinciaal der paters Jezuïeten in België, geboren te St.-Joost-ten-Oode op 9 December 1833, is te Brussel overleden in zijn klooster der Koninklijkestraat den 16^{n} Juli. De *Acta sanctorum* en een aantal andere geleerde werken werden onder zijn bestuur in het land gedrukt.

JOHANNES-JACOBUS VAN OOSTERZEE, sedert 1862 hoogleeraar in de godgeleerdheid aan de hoogeschool te Utrecht, is den 30^{n} Juli overleden te Wiesbaden, waar hij zich tot herstel van zijne sedert lang ondermijnde gezondheid bevond. Hoewel sedert geruimen tijd lijdende aan eene suikerziekte, gepaard met hevige rhumatische aandoeningen, en daardoor zeer verzwakt, achtte men zijnen toestand toch niet levensgevaarlijk. Den 28^{n} Juli werd de lijder nog op eene rustbank in de opene lucht gebracht, waar hij zich met een der badgasten ruim een uur over belangrijke zaken onderhield en den 29^{n} 's morgens bestond het voornemen nog om te baden; de badmeester evenwel ontraadde dit, het noodig oordeelende den

geneesheer te ontbieden. Deze kwam en achtte den toestand hoogst ernstig. Kort daarna volgde eene zware benauwdheid en bleef de lijder bewusteloos *t*ot het oogenblik waarop hij stierf. Van Oosterzee werd den 1^{n} April 1817 te Rotterdam geboren. Zijn dood is voor de wetenschap en de letterkunde een groot verlies. In beide muntte hij uit op eene bij zijne tijdgenooten schier ongeëvenaarde wijze, terwijl hij bovendien eene schier onweerstaanbare welsprekendheid bezat. Hij liet, buiten een aantal zeer merkwaardige preekbundels, verscheidene werken verschijnen, die zoowel om hunnen inhoud als door hunnen vorm zeer belangrijk mogen worden genoemd, onder andere zijn *Leven van Jezus*, zijne *Christologie*, zijne *Christelijke Dogmatiek*, zijne *Bijbelsche theologie van het Nieuw Verbond*, zijne *Voor kerk en theologie*, zijne *Bladen uit de reisportefeuille* enz. Hij schreef ook goede verzen. Ettelijke zijner werken werden in verscheidene vreemde talen overgezet. Hij was ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, en van de orde der Poolster van Zweden, commandeur van de Eikenkroon en van de Kroonorde van Pruisen. Den 3^{n} Augustus, ten 1 uur, werd het stoffelijk overschot van den uitstekenden man te Utrecht plechtig ter aarde besteld. Naar men uit Utrecht verzekert, bevindt zich onder de nagelatene schriften van den hoogleeraar Van Oosterzee ook zijne door hem zelf opgestelde levensbeschrijving, die door de uitgevers Kemink en zoon nog dit jaar zou worden uitgegeven. Het gedicht, *In Memoriam*, door den heer Ten Kate bij Van Oosterzee's lijkbaar uitgesproken, is bij den uitgever D.B. Centen, te Amsterdam, in druk verschenen. Het is een zeer schoon vers, dat met de volgende woorden besluit:

> En nu - uw assche slape in vrede!
> Het edelst wat gij achterliet
> Is dit verganklijk hulsel niet:
> Uw woord, uw geest, naamt gij niet mede,
> Uw arbeid *blijft* ons vruchten biên.
> Wees dies gezegend van ons allen!
> Ons Welkomstfeest is niet vervallen:
> 't Is maar verdaagd.... Tot wederzien!

Er is van hem een werk onder de pers getiteld: *Wijsbegeerte van den godsdienst*, zijnde eene schets der lessen, die hij zich had voorgesteld over dit leervak aan de Utrechtsche hoogeschool te houden.

VAN DE VELDE, luitenant in het Belgisch leger, die in Januari naar Afrika's binnenlanden was getogen om er werkzaam te zijn in den dienst van de Belgische uitzending ter beschaving van dit werelddeel, is in de Congostreek overleden, nauwelijks 27 jaren oud. Een zijner broeders bevindt zich insgelijks in Afrika. Het sterfbericht werd in de laatste helft van Juli ontvangen.

ALEXANDER DESGOFFE, kunstschilder, geb. te Parijs den 2^{n} Maart 1825, is aldaar overleden in de eerste dagen van Augustus jl.

JOANNY RAVE, historieschilder, geboren te Lyon den 25^{n} Februari 1825, leeraar aan de stedelijke kunstschool te Marseille, is aldaar overleden omtrent 10 Augustus.

HELENA VAN LIER geb. DE JONG, echtgenoote van den Amsterdamschen tooneelbestuurder A. Van Lier en in haren tijd eene tooneelspeelster van groote bekwaamheid, doch thans reeds sedert vele jaren rustende, is den 10^{n} Augustus overleden.

SERAZER, de bekende reiziger, die, vóór Stanley, maar te vergeefs, nasporingen naar Livingstone's verblijf gedaan heeft, is volgens een bericht uit Parijs van 11 Augustus, aldaar overleden. Bij het openen van een repetitie-horloge, sprong iets in het raderwerk en ontving Serazer een wondje aan een der duimen. Hij, die de pijlen der wilden getrotseerd had, lette op die luttele verwonding niet, die al spoedig

den arm zoo deed opzwellen, dat hij moest afgezet worden, wat evenwel het koud vuur niet stuitte, waarop de dood weldra volgde.

Tentoonstelling en congres van gymnastiek te Antwerpen.

Als men door gymnastiek, alleen *kunstenmakerij* moest verstaan, en vooral kunstenmakerij die dient tot vermaak der toeschouwers, dan zouden wij het niet gepast oordeelen er onze lezers mede onledig te houden. Het doel der turnkunst is edeler en verhevener, en zij die ingenomen zijn met het welzijn des volks kunnen niet onverschillig blijven aan de pogingen van hen, die de lichamelijke ontwikkeling van den mensch betrachten en deze op gelijken voet stellen als zijne verstandelijke opvoeding. Het is eene bewezene zaak, dat een mensch die dagelijks zijne stoffelijke krachten gebruikt, sterker en bloeker van lichaamsbouw en van gezondheid wordt en blijft, dan hij die een werkeloos vadsig leven leidt. En wanneer deze laatste, bij dat roerlooze lichamelijk leven, gedurig zijne verstandelijke vermogens overspant, zooals het al te dikwijls voorkomt bij vele menschen, dan gebeurt dit ten nadeele van het lichaam; zoodat dit tweemaal verzwakt wordt, door beweegloosheid en door vervreemding van kracht. Nochtans, de natuur, die nooit eene zonde tegen haar ongestraft laat, wreekt zich weldra door allerlei lichamelijke kwalen, waarvan het getal van dag tot dag toeneemt, getuige de talrijke aankondigingen van geneesmiddelen voor zenuwoutsteltenis, slechte spijsvertering, bloedverarming enz. enz., die de laatste bladzijde van de nieuwsbladen vullen.

Het is bewezen dat de meeste dier *remediën*, den patient niet alleen van zijn geld, maar meer dan eens ook van zijne gezondheid berooven. De meeste kwalen van bovengemelden aard zijn toe te schrijven aan de verbreking van het evenwicht tusschen het zenuwstelsel, de hersenen en de spieren; aan de onevenredigheid van het verstandelijk en het stoffelijk werk.

Wat nu, kan dat verbroken evenwicht herstellen? Beweging van het lichaam; doch welke beweging? Zij, die aangewezen wordt door de natuurlijke wendingen en houdingen die elk ledemaat verrichten kan en verrichten moet om ten voordeele van al de ledematen te gebeuren. De wetenschap, die zich zulks ten doel stelt, en die gegrond is op de kennis van den lichaamsbouw, het spel der ledematen en gewrichten, de uitwerking der beweging op de ledematen en de organen, die wetenschap heet *gymnastiek* of *turnkunst.* Onder dit opzicht alleen verdient de werking der turners ondersteuning en aanmoediging van al wie het met den welstand van het volk goed meent. Het zou ons te verre leiden, al de voordeelen van het turnen hier op te sommen; het zij ons genoeg hierbij te voegen, dat, zoo niet voor iederen persoon in 't bijzonder, dan toch stellig voor een volk, in zijn geheel genomen, schoonheid altijd met gezondheid gepaard gaat; en dat lichamelijke schoonheid het gevolg is van lichaamsoefening. Wanneer men dit alles overweegt, ontwaart men alras eene nauwe betrekking tusschen gymnastiek en esthetiek, tusschen stoffelijke ontwikkeling, stoffelijke opvoeding en beeldende kunst, en die betrekking mag wel

eene reden te meer heeten, om welke de *Vlaamsche School* zich inlaat met de turnplechtigheden, onlangs te Antwerpen gehouden.

In het lokaal van de nieuw voltooide middelbare gemeenteschool voor meisjes in de lange-Leemstraat was van 6 tot 27 Augustus eene zeer belangrijke internationale turntentoonstelling geopend, van voorwerpen betrekking hebbende tot de lichamelijke opvoeding, ingericht door drie Antwerpsche turnvereenigingen. Met de tentoonstelling ging het houden van een turncongres gepaard, hetwelk den 12^{n}, 13^{n} en 14^{n} Augustus vergaderd was Het gemeentebestuur van Antwerpen bekwam een gouden eeremetaal (geschonken door Z.M. den koning) wegens de van zijnentwege tentoongestelde 18 teekeningen van turnzalen van stadsscholen. Den heer Hendrik Peeters, te Borgerhout, werd een zilveren eeremetaal toegewezen voor het door hem op de tentoonstelling ingezonden plan van eene *turnzaal mor de schooljeugd van beide geslachten en voor de leden van een turngenootschap in eene buitengemeente;* de heer Jos. Hertogs, bouwkundige, te Antwerpen, verwierf een verguld eeremetaal en een kristallen tafelmiddelstuk, vervaardigd door de turners der kristalmakerij van Val-St.-Lambert, voor zijn ingezonden *ontwerp van eene turn-normaalschool.* Dan werden nog 5 gouden, 6 zilveren en 11 bronzen eeremetalen toegekend.

De eerste zaal bevatte eene verzameling van boeken, handelende over turnen en lichamelijke opvoeding in het algemeen, tentoongesteld door O. Forst, boekhandelaar te Antwerpen. Verbazend mag het heeten, het getal tijdschriften, aan dit bijzonder vak toegewijd, die in Europa regelmatig verschijnen; de afzonderlijk daarover gedrukte werken zijn al even talrijk. Tusschen die werken bevindt er zich een van den heer N.J. Cupérus, voorzitter van den Belgischen Turnbond en van den *Gymnastischen Volkskring van Antwerpen*, bestaande uit eene reeks groote wandtafele, waarop al de houdingen en bewegingen van het menschelijk lichaam beschreven en afgebeeld zijn, dienende tot de studie der harmonische ontwikkeling van het menschelijk lichaam.

STAAN.

HANGEN.

ZITTEN.

STEUNEN.

LIGGEN.

De tweede zaal leverde de geschiedenis op, als 't ware der gymnastiek in ons land. De eereplaats was bekleed door de

bondsvlag, door Antwerpsche dames den bond aangeboden in het jaar 1874 en waarop het bondswapen prijkt, aan het hoofd van dit opstel geplaatst.

Zij bevatte verder een exemplaar van al de werken, over de turnkunst in België uitgegeven, herinnering-medailles, oefeningsboeken, reglementen der vereenigingen, voorwerpen om in den buiten een kamp op te slagen, enz.

De oudste Belgische vereeniging is de *Société de Gymnastique et d'Armes d'Anvers.* Zij werd gesticht ten jare 1839, onder het bestuur van den heer Jos. Isenbaert; haar zinnebeeldig schild, voerende Hercules, de god der macht, en Minerva, de godin des vredes, in eene wapenzaal vereenigd, werd uitgevoerd door den gunstig gekenden historieschilder F.A. Fraustadt en prijkte ook op de tentoonstelling. Wij laten er hier de afbeelding van volgen;

De vlag van den *Gymnastischen Volkskring van Antwerpen*, uitgevoerd naar de teekeningen van den heer N.J. Cupérus, voert een zwarten klimmenden leeuw op gouden grond, met rood en zwart omzoomd.

De volgende zalen bevatten toestellen, modellen en teekeningen van turnzalen en turntuigen van allen aard, ingezonden door het Belgische staatsbestuur, de stad Brussel, het ministerie van Hessen-Darmstadt, bijzondere personen, fabrikanten of vakkundigen, enz.

Eene der zalen bevatte eene verzameling wielers (velocipeden), tentoongesteld door de heeren Firmin Mignot, en Turner, van Brussel, en Sacré, van Verviers.

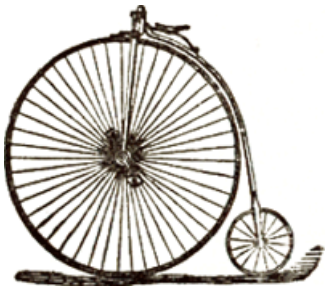

De driewielers waren al zoo talrijk als de tweewielers; dit nieuwerwetsch voertuig komt in de groote steden, ook in ons land, van lieverlede meer en meer in gebruik; het geeft eene goede lichaamsoefening; voor vele liefhebbers is het eene noodwendigheid geworden.

In steden, waar de afstanden veel grooter zijn dan bij ons, zooals in Londen, bij voorbeeld, wordt de wieler voor menigeen een onmisbaar voertuig; ook ziet men daar vele personen dagelijks zich naar hunne bezigheden, in de stad, begeven op eenen wieler, zooals andere eene *cab* (een zoogenoemd huurrijtuig) gebruiken. Zij kunnen aldus hunne woonst buiten het centrum der stad vestigen, en jaarlijks eene

ronde som aan huishuur uitsparen. Het getal velocipedisten is dan ook in Londen zeer groot.

Zeer belangwekkend waren de uitleggingen, welke de tentoonstellers, met de meeste bereidwilligheid, aan de bezoekers gaven, over de samenstellingen den bouw van deze voertuigen. Een groote velocipede, met een voorwiel van 1^m50, geheel van ijzer en staal gemaakt, weegt nauwelijks een twintigtal kilos. De wrijving der bom van het wiel op de as is zoo zacht, dat wanneer men een dier velocipeden het onderste boven voor eene opene deur stelt, zoodat het groot wiel op zijne as alleen rust, de tocht der binnenstroomende lucht voldoende is om het wiel onophoudelijk te doen draaien. De oneindig kleine wrijving wordt door eene gansch bijzondere samenstelling der bom verkregen. Deze bestaat uit eene ronde koperen bus, waarvan de doorsnede ongeveer 1 centimeter grooter is dan die der as; de leemte tusschen as en doos is aangevuld door eenen reesel kleine stalen kogeltjes van 1/2 centimeter diameter, ten getale van 12, die vrij in de bus draaien. De as, en bijgevolg heel het voertuig, rust dus op 6 punten, zoodat de aanraking allerkleinst is. Wanneer men nu den diameter van het wiel met dien der as vergelijkt, valt het licht te begrijpen hoe de zucht eener deur die tusschen de schuins geplaatste stralen van het wiel speelt, dit kan doen draaien; en hoe weinig kracht een goed ruiter bijgevolg te verbruiken heeft om bij middel van dergelijke velocipede zijn eigen gewicht met verbazende snelheid vooruit te drijven.

Voor vakmannen en ingewijde turners bevatte de tentoonstelling zeer belangrijke voorwerpen. Plannen en modellen van turnzalen, toestellen van alle slag getuigden daar van de navorschingen, de verbeteringen, de studiën waarvan de lichamelijke opvoeding en ontwikkeling in de laatste jaren het voorwerp is geweest van wege geleerden, kunstenaars, nijveraars en ambachtslieden. Zij bewezen, dat de turnkunst op vaste gronden berust, dat zij op de hoogte gebracht is eener wetenschap die geworteld is op drie andere wetenschappen, de ontleedkunde, de physiologie en de cinesiologie, dat is te zeggen de kennis van den bouw van het menschelijk lichaam, van de werking zijner ledematen en organen en van de beweging.

(Wordt voortgezet.)

Antwerpsche reizigers.

XIII.
Lodewijk Vleeschouwer.
(Vervolg van blz. 158.)

Ten jare 1840 werd Vleeschouwer opsteller van den *Controleur*, gesticht door den heer F. Servais, luitenant-colonel der Antwerpsche burgerwacht, die beweerde door het ministerie miskend te zijn geworden. *De Controleur* verscheen tweemaal per week en voerde een fellen oorlog tegen het ministerie Rogier. Het blad vond echter maar weinig bijval, en toen het vijf maanden geleefd had, werd de verdere uitgave eensklaps gestaakt, iets waarover de tegenpartij zoo blijde was, dat zij het volgende doodkaartje liet ronddragen:

Les tambours-majors, *tambours-maîtres et petits tambours font part de la mort du triste sire Jocrisse-Innocent*, *Loyale-Bazile-Escobar-Matamore Controleur*, *petit-fils de Monseigneur de la Plafonnaie. Le pauvre enfant a été accidentellement étouffé dans le bonnet de coton de monsieur son illustre père*, *le* 4 *Novembre* 1840, *à l'âge de cinq mois.*

Daarna was Vleeschouwer, van 1842 tot October 1844, opsteller van het *Journal du Limbourg*, dat te Maastricht verscheen. In gemelde stad werd zijne vrouw hem door den dood ontrukt, en nog ditzelfde jaar keerde hij met zijne twee kinderen, een jongen en een meisje, naar Antwerpen terug, waar hij de

hoofdredactie op zich nam van het *Handelsblad*, hetwelk op 4 December 1844 zijne loopbaan begon en toen slechts driemaal per week werd gedrukt.

Van dan af gaf Vleeschouwer, gedurende de wintermaanden, in zijne woning, eerst op de Suikerrui en later in de lange-Nieuwstraat, 67, leergangen in het Engelsch, Spaansch, Italiaansch, enz. enz.; hij kende omtrent een dozijn talen en bezat waarlijk uitgebreide kennissen.

In den loop van het jaar 1846 werd er te Antwerpen, door de ieverigste Vlaamschgezinden, eene geheime maatschappij gesticht. welke den naam droeg van *het Heilig Verbond.* Dit verbond had ten doel de Vlaamsche quaestie ook op staatkundig terrein krachtdadig voor te staan; wijlen dokter P.-J. Van Meerbeeck was er voorzitter van, en de romanschrijver P.-F. Van Kerckhoven secretaris. Onder de talrijke leden behoorden wijlen F.-H. Mertens, Theodoor Van Ryswyck, de kunstschilder Willem Vertommen, enz., om van de nu nog levenden niet te spreken. De bijeenkomsten hadden plaats in de afspanning *de dry Koningen*, op de Koepoortbrug, schuins tegenover de Minderbroedersrui, welke bouw in 1855 voor den doorsteek der Paulusstraat werd afgebroken met de daarneven staande huizen, rechts *de Raap* n^{r} 1807 en links n^{r} 1805, *het Exterken* genaamd.(1) De inleiding van nieuwe leden gebeurde in de bovenzaal van het *Hôtel Rubens*, aan de Groenplaats (thans het *Café de l'Univers*). Ten einde den uitsluitend Franschen geest van het gemeentebestuur zooveel mogelijk tegen te gaan, werd er tot de uitgave van *de Roskam* besloten, een weekblad dat in den aanvang van 1847 begon te verschijnen, en hetwelk door ‘drie diepzinnige staatkundigen’ werd opgesteld, waarvan L. Vleeschouwer de ziel was.

De voornaamste anti-Vlaamschgezinde leden van het gemeentebestuur werden in het bladje, dat geregeld elken Zaterdag het licht zag, ongenadig gehekeld en de schrijvers ervan bleven zoolang onbekend, tot P.F. Van Kerckhoven het geheim verklapte, ten welken gevolge hij uit *het Heilig Verbond* werd verbannen. Nu verscheen een tweede hekelbladje, *de Schrobber* getiteld, opgesteld door Karel Nys, P.-F. Van Kerckhoven, enz., waarin het stadsbestuur werd verdedigd en de heeren Vleeschouwer, Conscience en de Laet niet werden gespaard. Deze twee laatsten ontkenden hunne medewerking aan den *Roskam;* doch in Vleeschouwers nalatenschap hebben wij een exemplaar ervan aangetroffen, waarin vele artikels door hem met hunne naamletters waren aangeduid.

Van den *Roskam* verschenen 61 nummers; bij het uitbarsten der Fransche omwenteling van 1848, werd de titel in dien van *het Vaderland* veranderd, welk blad, op eene gansch andere leest geschoeid, nog tien maanden voortleefde. - Sedert dien tijd zijn er vijf en dertig jaren verloopen; maar nog herinneren wij ons, hoe gretig wij en anderen, elken Zondag naar die hekelblaadjes grepen; elkeen wilde ze lezen,

(1) De schrijver van het *Historiek der straten en openbare plaatsen van Antwerpen* heeft die vergeten. Het eerste was een groot kruidenierswinkelhuis van den heer Cornelis Van Gestel en Maria Verhoeven, de ouders van den tegenwoordigen koopman Jos. Van Gestel, oud lid van den provincialen raad, en het tweede was toen bewoond door F. Thierry en c^{ie}. Het *Exterken* was het eigendom van wijlen den heer Joannes-Cornelius Seghers en Maria-Theresia Houwerkercken, die er vroeger eene school hielden en het in 1835 verhuurden aan den heer G.P. Van Spilbeeck-Van den Bergh, welke laatste dit eigendom in optie kreeg voor 16,000 Nederlandsche guldens en het bewoonde tot in 1845. Het werd, voor den heer Thierry, nog bewoond door den heer K. Dumont, koopman in leder, en was te voren ook in bezit geweest van den beroemden kunstschilder Joos Van Cleve, alias Van der Beke, die het gekocht had van de ouders zijner vrouw, Jan Vydt, droogscheerder en Geertruid Karels, op den 27^{n} Maart 1528. Zie daarover de *Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool*, door F.J. Van den Branden, blz. 128.

en zij hebben althans dit teweeggebracht dat zij bij de Vlaamsche burgerij den reeds zoolang ingesluimerden politieken geest hebben wakker geschud.

Later werd er eene onderafdeeling van *het Heilig Verbond* ingericht, waarvan de bijtreders, bij hunne aanneming, blinde gehoorzaamheid aan het bestuur moesten beloven. Zij ontvingen last lid te worden van de Antwerpsche burgermaetschappijen en gezelschappen, tooneelvereenigingen, enz., en ze moesten trachten spoedig van het bestuur deel te maken. Dit gebeurde en velen dezer bondgenooten, - meestal geestdriftige jongelingen, die nu door de jaren veel kalmer zijn geworden - kweten zich gewetensvol van hunnen plicht: deze was secretaris, een ander bestuurlid of ondervoorzitter van gemelde vereenigingen. Dit had voor gevolg dat, toen de Vlaamsche partij, in de gemeentekiezingen van October 1851, met hare candidaten: H. Conscience, C.-E. de Ram en F. Lysen in het strijdperk trad, een tiental gezelschappen der stad zich als één man bij de maatschappij *de Eikenkroon*, welke den strijd begonnen had, aansloten, en krachtdadig medewerkten tot het welgelukken van den kamp. Des avonds werd er meeting gehouden in de groote zaal van het *Hôtel Rubens*, waar Conscience het woord voerde.

Deze kiesworsteling deed de macht der Vlamingen in zooverre uitschijnen dat twee harer candidaten, de heeren F. Lysen en C.-E. De Ram, in balloteering kwamen, doch bij de herstemming schipbreuk leden. Wat H. Conscience betreft, deze had eene minderheid van 114 stemmen. Hij werd dus niet gekozen, en dit mag, naar wij meenen, als een geluk worden beschouwd; want hoogstwaarschijnlijk zou zijne verkiezing en zijne daaruitvolgende bemoeiingen op staatkundig gebied, zijn schrijverstalent hebben gedood, en dit ware zeker voor de Vlaamsche zaak duizendmaal meer te betreuren geweest. Overigens, de toen zoo zeer gehekelde partij Loos, welke destijds het stadsbewind in handen had, was eigenlijk zoo slecht niet als men beweerde. Wel zorgde zij voor ‘nichtjes en kozijntjes;’ maar is dit, bij elke regeering, niet altoos hetzelfde geval?

Vleeschouwer, die in 1847 de redactie van het *Handelsblad* had verlaten, verving in 1851 den heer J. De Laet, welke naar het Brusselsche blad *l'Émancipation* was overgegaan, als opsteller van het *Journal d'Anvers.* Hij bekleedde die plaats tot in 1860, wanneer hij voor eigen rekening het nieuwe hekelblad *Reinaart de Vos* begon uit te geven. Die uitgave berokkende hem vele vijanden en trok hem menige onaangenaamheid op den hals; hij genoot echter veel bijval en liet zijn blad geregeld alle

Zaterdagen verschijnen. Niet zelden stond het vol fijne, geestige, maar ook nijdige personaliteiten. Ook als opsteller van het *Journal d'Anvers* had hij zeer vinnige artikels in dat blad geleverd; vooral de heer L. Dupont, destijds opsteller van den *Précurseur*, had hij tot het mikpunt van zijne spotternijen gesteld, in zooverre dat deze hem op zekeren dag in zijne woning kwam rekening vragen en hem in tweegevecht beriep. Vleeschouwer wierp hem, tot zelfverdediging, zijnen inktpot naar het hoofd en wees hem de deur. Voor die aanranding werd L. Dupont door de rechtbank tot eene maand gevangzitting verwezen, aan welke straf hij in 1857 heeft voldaan. In een goed geschreven boekje, getiteld: *En prison*, heeft hij zijne gewaarwordingen en indrukken, tijdens zijne gevangenschap in den huize Salm-Salm, aan het publiek meegedeeld.

Zooals men weet, hield de Antwerpsche quaestie geruimen tijd de gemoederen gespannen; de groote omheining en de afbraak der kasteelen, door de bevolking zoo dringend gevraagd, werden door den minister van oorlog halstarrig geweigerd. De gisting nam van dag tot dag in hevigheid toe, in zooverre dat al de partijen, mannen van allerhande staatkundige gezindheid, hunne onderlinge verdeeldheid vergaten en met de toen reeds machtige Vlaamsche party onder de dusgenaamde *Commissie van krijgsdienstbaarheden* vereenigd, zich later, onder den naam van *Meeting*, tot eene enkele partij versmolten. Dit had vooreerst de aanstelling van eenen Vlaamschgezinden gemeenteraad tengevolge, alsook dat er nieuwe afgevaardigden, hevige anti-militaristen, naar Kamer en Senaat werden gezonden, zoodat het ministerie eindelijk voor die vereenigde tegenwerking moest bezwijken en er aan de billijke grieven van Antwerpen werd voldoening gegeven.

Wij achten het onnoodig ons verder met die feiten, welke nog versch in ieders geheugen liggen, bezig te houden; doch wij konden ze niet stilzwijgend voorbijgaan, aangezien Vleeschouwer tot dien strijd ook het zijne heeft bijgedragen, ofschoon zijne gezondheid sedert lang geschokt was: de man leed aan eene keeltering, welke hem belette te slapen, zoodat hij anders geene rust vinden kon dan in eenen leunstoel. Die kwaal verergerde van dag tot dag, tot hij eindelijk, op Vrijdag 12 October 1866, den laatsten adem uitblies. Bij den lijkdienst, welke den Maandag daaropvolgende in de St.-Jacobskerk plaats had, was de menigte buitengewoon talrijk; liberale, katholieke en onzijdige Vlamingen brachten eene laatste hulde aan den betreurden afgestorvene; alzoo werden de slippen van het baarkleed onder andere gedragen door de heeren Julius Vuylsteke en Frans De Cort. Op zijne begraafplaats, in de Markgravelei, werden een drietal redevoeringen uitgesproken. Het zonderlingste van de zaak is echter, dat er op het graf van hem die zijn gansch leven voor het Vlaamsch had gewrocht, een gedenkteeken met een Fransch opschrift werd geplaatst. Die ezelarij is door zijne nabestaanden en ten spijte der Vlamingen gepleegd. Op de witte marmeren plaat van het arduinen gedenkstuk staat in gouden letteren:

†
A LA MEMOIRE DE
LOUIS VLEESCHOUWER
DECEDE A ANVERS LE 12 OCTOBRE 1866
A L'AGE DE 56 ANS R.I.P.

Na Vleeschouwers dood werd de uitgaaf van *Reinaart de Vos* nog een paar jaren voortgezet; het blad werd achtereenvolgens door verschillende personen opgesteld, doch zijn scherpzinnige geest was er niet meer in te vinden, hoezeer men ook zijnen schrijftrant trachtte na te bootsen. Er was in de artikels meestal gebrek aan fijn zout,

en ook de drukpersprocessen en veroordeelingen lieten zich niet wachten. Op 8 November 1868 verdween *Reinaart* eensklaps van het tooneel.

Behalve de reeds opgenoemde werken heeft Vleeschouwer nog in het licht gegeven: *De grondwet van het koningrijk België* (vertaald), 1849; *Stukken en Brokken* (waarin het verhaal van zijne reizen voorkomt), 1851; *Het boek der vertellingen en andere kuizelarijen*, 1863; *Faust*, *eene tragedie van Goethe*, 1842, (tweede uitgave), 1865; *Vaderlandsliefde en Moedertaal*, 1866. In het Fransch schreef hij: *Louis Napoleon et Victor Hugo*, 1851, en *Littérature anglaise*, een schoolboek, zonder jaartal, dat door hem in zijne avondlessen werd gebruikt. - Toen dr. J.W. Wolf, in 1846, de uitgave van *de Broederhand*, reeds na den eersten jaargang staakte, nam Vleeschouwer de redactie van dit tijdschrift op zich, doch kon het niet langer dan negen maanden in stand houden; het stierf bij gemis aan levenskrachten. In *Het Taelverbond*, de *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique* en in de *Vlaamsche School* leverde hij ook eenige bijdragen.

Antwerpen.

J. STAES.

Driejaarlijksche tentoonstelling van schoone kunsten te Antwerpen. (Vervolg van blz. 167.)

A. Yvon (Parijs): eene merkwaardige samenstelling, zeer zorgvuldig geschilderd, verbeeldende *De christelijke legende*, op het derde van uitvoeringsgrootte, voor eene muurschildering. In het bovendeel: *De Hebreeuwsche legende* rechts, *Jacob met zijne* 12 *zonen* links, *de groote profeten van Israël, Christus;* daaronder: de 12 *apostelen*, *de martelaren*, *de* 4 *Evangelisten en de H. Paulus de jonge kerk beschermende;* lager: het *geloof*, *de hoop* en *de liefde*, rechts en links *de heiligen en de kerkvaders tot aan Fenelon en Bossuet.* Geheel van onder, het volk, geschaard rond het voorschrift van het evangelie: *Bemint elkander.*

E. Paulus (Brussel): *O.-L.-Vrouw met het kindje;* hangt ongeveer 4 meters boven den grond en dus te hoog om gewaardeerd te worden.

A. Glaize (Parijs). Klein drievoudig stuk, eene zeer goede schets, voorstellende den *Dood van den H. Joannes Baptista.*

Ed. Wouters (Brussel) had zijne *Discipelen van Emmaüs*

ingezonden, die verleden jaar te Brussel waren tentoongesteld.

B. Bude (Dusseldorp). *Sint-Huibrecht.* De heilige is knielende in verrukking voor het hert met het kruisbeeld in het gewei in een bosch voorgesteld. Het stuk hangt veel te hoog om goed gezien te worden.

DE ROOS DER HEIDE. TAFEREEL VAN J. WAGNER, HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

Er blijven ons ettelijke uitstekende werken te vermelden:

P. Verhaert leverde eene van de meest uitstekende schilderijen der pronkzaal, in zijne *Antwerpsche vischverkoopster.* Hoe levend en hoe krachtig staat die flinke figuur daar in hare lijst! Hoe warm tintelt het gezonde bloed onder het vaste vleesch! Wat een spel om die zwellende lippen en wat geest en vuur in dat oog! Die dat geschilderd heeft, mag er zijn, zoo hoorden wij lispelen achter ons, toen wij zelf bewonderend voor de s c h i l d e r i j stonden. Inderdaad, Verhaert haalt van zijn werk eer. Het hoofd der vischvrouw ware Rubens' palet niet onwaardig geweest. De visschen op het kraam hadden wij slechts wat natter voorgesteld gewenscht. Het verheugt ons zeer, dat het zeer schoone gewrocht van uit de tentoonstelling naar het hedendaagsch museum te Antwerpen zal verhuizen. De heer Verhaert had ook de schilderij tentoongesteld, waarmede hij het verleden jaar te Brussel het gouden eeremetaal behaalde.

E. Van Hoven schilderde hoogst zorgvuldig een *Bankier* in Holbeins trant. Werd aangekocht.

B. Vautiers *Natuurkundige in de Alpen*, is een zeer verdienstelijk en tevens aangenaam stuk; de bejaarde kruidenzoeker is voorgesteld, voor eene landelijke

herberg gezeten, zijne opgezamelde bloemen en planten naast zich, terwijl hij een taaien beafsteak tracht door te snijden; de twee meisjes der herberg staan hem schalks belangstellend gade slaan.

J. Wagners *In de kerk* was reeds verleden jaar te Brussel te zien en toen getiteld: *Zondagdienst*; *De roos der heide*, van denzelfden bekwamen schilder, is eene idylle, in de opene lucht geschilderd, zonder de minste overdrijving van kleur, eene voortreffelijke schilderij, waarvan men zich een zeer goed gedacht zal maken door de houtsnede die wij naar des meesters teekening hebben laten snijden. *De madeliefjes* (door twee kinderen aan hunne moeder in eene huiskamer gebracht) beviel ons minder. De heer Wagner, die de meeste vakken der schilderkunst met vrucht behandelt. is ook teekenmeester in de Antwerpsche stadsscholen.

R. Warthmuller (Berlijn) bracht een zeer aardig groepje met echt talent op doek: twee smidsknechten die eene gezonde meid afwegen, in eene schaal. Het stuk is getiteld: *Wat weegt zij!*

Mej. T. Schwartze ('s-Gravenhage): een keurig tafereel, zijnde de levensgroote voorstelling, goed van opvatting en uitmuntend bewerkt, van eene jonge Zeeuwsche moeder met haar kind op den arm, dat naar zijn vader vraagt: *Zal hij komen?* Het innemend fraaie stuk werd aangekocht.

J. Impens (Schaarbeek). *Markt in Vlaanderen*, *Doedelzakspeler* en *Vertrek naar de stad*, drie wat al te kleurige schilderijen, waarvan de tweede, die ook de beste is, aangekocht werd voor de verloting.

Isaäk Israels, de zoon van den beroemden Nederlandschen meester, maalde, met gepaste en treffende soberheid, eene *Militaire begrafenis in Holland.* Het stuk, dat ook op de laatste Parijsche tentoonstelling ingezonden was en met eere de aandacht vestigde, toont ons in den schilder een kunstenaar die veel belooft.

F. Kaulbach (Hannover). Een *Familieportretstuk*, waarop des meesters gade en zijne twee kinderen zijn afgebeeld. Conventionele, maar uitstekend bezorgde schildering.

H. Kretzschmer (Berlijn). *De melk loopt over;* een keurig bewerkt stukje.

R. Lary (Dordrecht). *Het schip* en *De schoenmaker*, twee fraaie en zeer aangename schilderijen.

L.J. Le Brun. *Hopscheutenoogst*, welk stuk verleden jaar te Brussel tentoongesteld was, en een goed gepenseelde *Standaarddrager*, die aangekocht werd door den heer Chs. Van de Vin, te Antwerpen.

(Wordt voortgezet).

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

13. Schip der kerk. Tafereelen van G. van den Bossche, Jan Gossart, enz.

Het schip der kerk is van den kruisbeuk afgesloten met eene houten balie ‘gestoffeert op de maniere van marbre steenen in d'midden met lange ijsere spijlers roodt geschildert. Hier boven hooch ligt eenen langen balck van den eenen pijler tot den anderen, wel beset ende geschildert, daerop dat staet in den midden een groot crucifixe, daer Maria ende St-Jan onder staen, de Prelaet daer bij knielende[1].’

HOUTSNEDE VAN V. VERMORCKEN, NAAR EENE OUDE PRENT UIT:
Devotus libellus de modo confitendi et penitendi (Delft 1494).

Op de kolommen zien wij de twaalf apostelen, geschilderd door Gielis Van den Bossche, van Brussel. Volgens overeenkomst werden hem daarvoor 60 rijnsgulden betaald in het jaar 1554[2].

In den zijbeuk ten Noorden, hangt eene groote grijsschildering ‘op doeck, sonder coleuren anders dan de aensichten; d'welck is gemaect doir Mr Jan de Mabuse[3].’ Hier hebben wij het patroon of de schets van het tafereel, dat Jan Gossart - naar zijne geboorteplaats de Maubeuge en Mabuse geheeten - voor het hoogaltaar der abdij van Middelburg schilderde, en dat volgens Miraeus in eene brandramp vernietigd, volgens de Bollandisten door de geuzen in 1566 geroofd werd[4]. Prelaat Arnoldus Streyters heeft die schets ten jare 1538 verkregen van den abt van Middelburg. ‘In d'middelste perck is geschildert de cruijcinge van ons Heere tusschen de moordenaers, daer veel personagien ende perden ontrent sijn; op de deure aen de rechte sijde is geschildert daer ons Heere sijn cruijce draeght ende

(1) Handschrift.
(2) 1554 Egidius Van den Bossche pictor Bruxellen. recepit a me op 11 7^{br} anno 54 pro plena solutione ultra adhuc XX Ren. supra in Aprili rcept. XL Ren. Et sic totum de pictura XII Aplor. affixor. sen adglutinator. ad bases navis Eccle. Tongerloen. *Computationes.*
(3) Handschrift.
(4) Miraeus. *Ord. Proem. chronicon.* p. 71. - *Acta SS.* 6 *Junii. Coroll.* III *Norbertinum*, n. 76.

Veronica hem tegen compt, met vele personagien; op d'andere deure is de verrijsenisse ons Heeren daer de wakers bij 't graf slaepen[1].'

Naast deze schilderij staat de preekstoel 'van drije stucken steens bij een gevoecht', waarboven het Salvatorsbeeld, gemaakt door Joost van Santvoort, zooals wij te voren zegden.

Het moet ons niet verwonderen, zoo onze gids ons geene biechtstoelen heeft aan te toonen. Het ojivaal tijdvak kende de hedend a a g s c h e biechtstoelen niet, waarin een traliehek den biechteling van den priester scheidt. In dien tijd gebruikte de priester, om biecht te hooren, eenen gewonen zetel, of het koorgestoelte, en de biechteling knielde voor hem. Het was eerst op het einde der zestiende eeuw dat de biechtstoelen met tralies in België in gebruik kwamen[2]. Nevensgaande plaat, ontleend aan een werkje, in 1494 gedrukt, vertoont ons de wijze van biecht hooren in dien tijd. Dergelijke voorstellingen ziet men op verscheidene middeleeuwsche handschriften en tafereelen, zooals bij voorbeeld, op het prachtig tafereel *De zeven heilige sacramenten*, van Rogier Van der Weyden, in het Antwerpsch museum.

14. Kapel van den zoeten naam.

De Prelaatskapel of kapel van den Zoeten Naam, die een gedeelte inneemt van den zuiderbeuk, is van den middelbeuk gescheiden door eene afsluiting van hout 'seer constich ende magnificq gevrocht ende met beelden verciert, waer inne oijck gesneden sijn de Boodtschap van den Engel aen Mariam, de Geboorte ons Heeren, de Besnijdenisse, d'Offerande van de drije coningen, de Vluchte van Maria ende Joseph in Egijpten, ende daer ons Heere in den tempel mette doctoren disputeert; welcke afsluitinge is gemaect doir Gielis Remeijs tot Loven[3].' Eerst was de prelaat er op bedacht, eene balie van ijzer te

(1) Handschrift.
(2) E. Reusens, *Éléments d'Archéologie chrétienne* II, blz. 298.
(3) Handschrift.

maken, en had daarover reeds onderhandeld met Joannes Sloot, alias Cooten, van Hasselt, maar het beitelwerk in hout verkreeg de voorkeur(1).

Zoo het u lust te onderzoeken of Gielis Remys de voorwaarden van aanneming getrouw heeft uitgevoerd, ziehier waartoe hij zich verplichtte:

> 'Gielis Remys tot Loven heeft aengenomen te maken voer mynen Heere den prelaet van Tongerloo de afsluytinge van den choor van den naem Jhesus in die kercke van Tongerloo, van droegen wagenschot daer inne egeen faulten en moegen comen. Des sullen die platen boven wesen van droogen eyken hout ende oyck de vier staende stylen van eyken hout om te hebben die styfde, gecleet zoe dat behoort.'
> 'Item tgeheel werck met alle die chiraten ende beelden sullen gemaect wordden nae tpatroon getekent opden rugge by de hant des prelaets van Tongerloo ende des aennemers ende daer nae te werckene sonder fraude arch oft list gelyck die aennemere dat wil verantwordden voer alle meesters.'
> 'Item die chyraten boven inde zess parcken sullen wesen de historien vanden naeme Jhesus. te wetene de boetscape, de geboerte, de besnydenisse, de drye coningen, vlauwinge in Egipten ende *docebat in templo,* oft andere historien ter beliefte van mynheer.'
> 'Item de zess beelden comende boven op de piedestalen sullen wesen wel gemaect achter ende voeren even goet, groot omtrent drye voeten nae den eysch vanden wercke gelyck myn heer de beelden ordineren sal.'
> 'Item de parcken binnen inde choor ende oyck de pinnelen (paneelen?) sullen verchiert wordden met fledderhout ende met swertten hout wel effen, innegelaten zoe dat werck vereysschen sal binnen ende buiten.'
> 'Item sullen oyck binnen gemaect worden candelabers zoe verre dat werckelyck zy, daer inne de aennemere hem nyet en sal sueken.....'
> Het werk, aangenomen den 25^{n} Februari 1553 (o. st.), moest geleverd en geplaatst zijn ten laatste voor Paschen 1555, op verbeurte van 50 karolusg.. Voor loon werden den kunstenaar 450 rijnsgulden toegezegd, 'ende ingevalle de voirsc. Gielis zijn devoir int werck ende int maken van de chiraten van schoonen fledderhout ende swerthout ende andersins wel doet, soe sal myn Heer den voirsc. Gielis noch schencken boven die voirsc. IIII^{e}L rynsg., de somme van vyffentwintich rinsguld eens(2).'

Rijk versierd is heel de kapel(3); de welfselbogen zijn verguld; maar wat tusschen al de sieraden meest in de oogen valt, is daar dat groot zinnebeeld van den Zoeten Naam, gestoffeerd door Peeter de Cortte:

> 'Op XIX^{ten} Juny anno XVe drie en vyftich heeft Peter de Cortte aenghenomen te stofferen een groot rondt geheeten den sueten naem Jesus, met eenen Jesus sittende inde middelt op een cusken met een

(1) 12 Oct. 1553. Joh. Sloot alias Cooten faber ex Hasselt recepit pro suis expensis et vacationibus, qui venit ex Hasselt in Tongerloo ad loquendum cum R. Dno de cancellis ferreis ad novum chorum R. Dni formandis. 2 daeld. - II Ren. XVIII st. *Comput.*

(2) Voorwaarden van aanneming op een los blad.

(3) Cornelius Floris, van Antwerpen, vervaardigde in 1554 eenige plannen van tabernakels: 1553 (n. st. 1554) 29 Apr. Cornelius Floris de Antwp. recepit pro aliquot exemplaribus tabernaculorum pro R. Dno confectis. II Renen. (*Comput.*). Wellicht is hier spraak van een tabernakel bestemd voor de kapel van den Zoeten Naam.

cruysken op sijn schouweren. Dit kyndeken moet wit ghestoffeert zyn ghelyck albasteren ende dat haer vergult; die vier hoecken van den cusken oock vergult metten cruysken voorscreven. Ende die vlammen oft straelen oock vergult met ghebruneert gout. Item die wolcken rontomme wit ende verdiept ende gherondt met een blauken ghelyck dat behoort. Item den grondt van desen voersc. werck moet oock wit syn ghelyck albasten[1]....'

Op het altaar 'staet een stuxken geborduert metter naelde, seer geestich, daer Christus uijten voorgeborcht verlost de oude vaders' en daarboven 'de vier doctoren der heijlige kerck in alabaste gesneden[2].' Naast het altaar is de praaltombe van den abt Arnoldus Streyters, wiens stoffelijke overblijfsels in de kroft hieronder, den dag der algemeene opstanding verbeiden. Het gedenkstuk doelt op dien uitersten dag; het is 'gesneden in alabaste ende marmere steen, wesende het uijterste oordeel, gemaect door Joos van Santvoort A° 1561[3].'

Neen, 't is geene overdrijving, wat wij daar lezen:

TER DENOS CLAVO DUM SEDULUS ASSIDET ANNOS,
QUANTA VIRI FUERIT SOLLICITUDO PATET.
TEMPLA DOCENT VARIO QUAE CERNIS STRUCTA DECORE,
PLURIMA PRAETEREA QUAE MONUMENTA VIDES..[4].

Alles getuigt van de onvermoeide vlijt en - voegen wij erbij - de kunstliefde en den ijver voor den luister van Gods huis, door den prelaat aan den dag gelegd, gedurende een dertigjarig bestuur: de prachtige tempel, de menigvuldige kunststukken, die wij gezien hebben, spreken overluid tot lof zoo van hem als van zijne voorzaten.

WAPENSCHILD VAN A. STREYTERS.

Beschouwen wij nu nog, ten slotte, boven het portaal het geschilderd glasraam, eene afbeelding der Godheid, in zittende houding, het wapenschild van Streyters[5] en het portaal zelf 'van houdt wel gemaect, daer vele personagien op comen, doir den voorgenoemden Thielman van Beringen omtrent den jaere 1552 gemaect[6]'; zoo loopt ons eerste bezoek ten einde.

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

(1) *Lib. convention..*
(2) Ons gewoon handschrift.
(3) Ibid.
(4) Hugo, *Annales Proem.* II col. 976. Zie dáar het geheele grafschrift. In het koor lag nog een tweede grafsteen van Streyters, met 's mans beeltenis in koper en een ander opschrift. Sanderus, *Chor. s. Brab.* p. 332.
(5) Item moet die selven (Peter de Cortte) stofferen myns heren wapen die staet boven die niew kerck deure en onder die wapen, daer die sittende Godt sitten sal, den grondt achter moet hy schoon swart maecken. Item tot desen voersc. werck moet Peter voorsc. allen dien stoff doen sonder dat cryt. Item dit voorsc. werck sal Peter eerlyck en wel maecken en myn heer sal hem gheven (het schilderen van den Zoeten Naam daarin begrepen) vijf en twintich rynsgulden eens. *L. Convent.*
(6) Handschrift. - *Comput.* 1552. 6 Aug., 2 Oct., 13 Dec.

FEILHERSTELLINGEN. Blz. 67, kol. 1, regel 18, lees: Utrecht, in plaats van Maastricht. - Blz. 126, kol. 1, regel 19, lees: 1503 (n. st. 1504).

Kroniek.

Antwerpen. 18 October, op S^{t}.-Lucasfeestdag, ten 5 ure, boden de leeraren met het besturend personeel der koninklijke academie den kunstschilder Lucas Schaefels een vriendenmaal aan in het *Hotel de la Paix*, ter gelegenheid van zijn 25-jarig leeraarschap (zie blz. 67). Des leeraars broeder Hendrik zat mede aan, als genoodigde. Aan hartelijkheid, die zich lucht gaf in de gulste woorden, heeft het aan dezen kunstenaarsdisch niet ontbroken.

- P. Van der Ouderaa heeft eene nieuwe schilderij voltooid, getiteld: *Bruidsgeschenk;* het fraaie stuk is aangekocht door den heer graaf E. Le Grelle.

- In zitting van 21 October heeft de gemeenteraad beslist voor het hedendaagsch museum, eene schilderij van Hendrik Leys aan te koopen, voorstellende eene *Bruiloft in de* XVIIe *eeuw.* Er wordt 20,000 fr. voor betaald; de helft van die som wordt door het staatsbestuur gegeven. 't Zijn de heeren L. en J. Robbe, Joseph-II-straat n^{r} 22, te Brussel die de schilderij aan de stad verkochten. De korte beschrijving van de schilderij is deze: Op de opene plaats eener dorpsherberg staat eene groote tafel, waaraan de bruiloftsgasten zijn gezeten; zij houden de blikken op de deur gericht, waar het jonge paar en de bruidsvader verschijnen. De waard verwelkomt hen; boven de deur prijkt het volgende jaarschrift: WILLEKOM HIER NIEUW GETROUWDEN. In 't oog vallend liefderijk beschouwt eene goedaardige oude vrouw de bevallige bruid. Op den voorgrond: twee kleine kinderen, ieder van eenen grooten bloemtuil voorzien, herhalen ten aanhoore hunner moeder den gelukwensch dien zij het bruidspaar zullen toesturen bij het aanbieden der bloemen. Op den zonnigen achtergrond, onder een latwerk, vedelende speelmans; voorts een aantal belangstellende nieuwsgierigen. Voor de bruid diende des schilders zuster Catharina tot model. Op de Brusselsche tentoonstelling van 1839, waar de schilderij een verguld zilveren eeremetaal wegdroeg, werd deze *Bruiloft* aangekocht door den heer Désiré Van der Schrieck, te Leuven; zij werd, in laatstgenoemde stad, den 7^{n} April 1861, openbaar verkocht voor 6,800 fr. aan den heer kolonel Grietens, te Brussel; eenige jaren later kwam het stuk in bezit van den heer Alfred Delbruyère die het overdeed aan den kunstschilder L. Robbe. Er bestaat eene zeer fraaie steendrukplaat van door J. Kreins. Het stuk, op paneel geschilderd, is 1^{m}25 hoog en 1^{m}60 breed.

- *O.-L.-Vrouwekerk.* Boven den ingang van de groote sacristij is een nieuw geschilderd glasraam geplaatst, geteekend door P. Van der Ouderaa en uitgevoerd door Stalins en Janssens. In het middelvak zijn afgebeeld de patronen van wijlen kanunnik Christianus-Ludovicus Geelhand, apostolieke protonotaris in onze vroegere cathedraal, die, naar de heer P. Génard vermeent te hebben ontdekt, ook in zijn leven de kerk met een dergelijk raam begiftigd had. De heilige Christianus is voorgesteld als patroon van Douai en de heilige Ludovicus als koning; van weerszijde een serafijn. Onder en rond die vier beelden komen de wapenschilden voor der verschillende leden van de familie Geelhand, met vermelding van de eigennamen in plaats van de leuzen. In het bovengedeelte het wapenschild van den kanunnik, het wapen van het markgraafschap Antwerpen en het zegel der kerk, enz. Het O.-L.-Vrouwebeeld, dat toegeschreven wordt aan Frans Duquesnoy en vroeger in eene beeldstede boven den ingang der sacristij stond (zie onzen jaargg. 1867, blz. 203), is thans geplaatst tegen eene der freiten van den grooten toren, binnen de kerk.

Brussel. Er is spraak een standbeeld van Frans Anneessens op te richten. (Zie 1880, blz. 200.)

Sterfgevallen.

JACOB LEO WERTHEIM, de voortreffelijke Nederlandsche letterkundige, die, onder andere, in meesterlijke verzen voor het Nederlandsch tooneel overzettingen bewerkte van *La grève des forgerons*, *Jean Marie* en *Le Passant,* is volgens een bericht uit Amsterdam van 18 Augustus, op 42-jarigen ouderdom overleden, na eene lange uitputtende ziekte. Een Amsterdamsch blad schrijft over hem: 'Hij werkte voor het tooneel, hij had het lief en geloofde er in, als in een machtigen volksopvoeder en beschaver. Hij was secretaris van de tooneelschool; doch bescheiden en teruggetrokken van aard, kwam hij anders weinig op den voorgrond. Zijne vrienden verliezen in hem een trouwen, braven makker, het tooneel treurt over hem als over een fijn beschaafd en dichterlijk schrijver, en onze letterkunde zal de taalmuziek zijner vertalingen noode missen.' Door den overledene is een kapitaal van 5700 gl. vermaakt aan de Amsterdamsche tooneelschool, opdat begaafde, onvermogende leerlingen daar hunne opleiding zouden kunnen ontvangen. Hij wenschte dat dit de grondslag zou wezen van een fonds, voor dat doel aan te wenden.

FREDERIK graaf VAN LüTKE, de beroemde Russische wetenschappelijke reiziger, die ook meermalen de poolstreken bezocht, is den 22^{n} Augustus te St-Petersburg overleden, oud 85 jaren.

JOSEPH SAUNDERS, een niet onverdienstelijk Engelsch tooneelschrijver, werd onlangs te Stepney, bij Londen, dood in zijne armoedige kamer gevonden, waarvan eene oude tafel het eenige huisraad uitmaakte; matras of beddelakens waren er niet, spijs evenmin en wat meer dan een halve frank in koperen geld was al wat men in Saunders' jas vond. De arme man was van gebrek omgekomen. Een onvoltooid drama, *Drink* getiteld, lag op de tafel.

Dr. F.C.W. KRECKE, den 16^{n} December 1812 te Utrecht geboren, is aldaar rond half Augustus overleden. Hij was met den hoogleeraar Buijs Ballot een der oprichters van het Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut. Onder andere schreef hij twee uitmuntende reeds meermalen herdrukte werken over natuurkundige aardrijksleer, namelijk een *Handboek der algemeene natuurkundige aardrijkskunde* en *Beginselen der algemeene natuurkundige aardrijkskunde.*

JAN VAN DER STEEG, een vlijtig beoefenaar van de Friesche taal en hare letterkunde, is volgens een bericht van 22 Augustus overleden. Onder andere schreef hij de volgende werken: *De pronkskens fen de froulju, is de mânljn hjar skild* (Het pronken van de vrouwen is de schuld der mannen), *De twa Wezen, Simen's Auk, Keapman Wessel* enz.

PAOLO GIACOMETTI, de befaamde Italiaansche tooneeldichter, geboren te Novi, den 19^{n} Maart 1816, is volgens een bericht van 3 September overleden te Gazzuolo. Tot zijne meest bekende werken behooren *Il Poeta e la Ballerina, Isabella Fiesco, Elisabeth van Engeland, Goede-Vrijdagsnacht, Torquato Tasso* enz.

JOSEPH LIOUVILLE, de uitstekende Fransche wiskundige, is volgens een bericht van 9 September overleden.

EMIEL PLANTAMOUR, de befaamde Zwitsersche sterrekundige, bestuurder van de sterrewacht te Geneve, is aldaar volgens een bericht van 11 September overleden. (Voor eenige jaren was door Plantamour, op grond van sterrekundige waarnemingen voorspeld, dat de ondergang der wereld in eene zeer nabij zijnde nu reeds achter onzen rug liggende toekomst te duchten was. Zie desaangaande ons tijdschrift.)

Sint-Hubertus in de Ardennen.

TEEKENING VAN A. SCHAEPKENS. HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

Tusschen de merkwaardigste gebouwen onzes vaderlands bekleedt de kerk en de oude abdij van Sint-Hubertus, in de Luxemburgsche gemeente van dezen naam, eene eerste plaats, zoo door ouderdom als om hare geschiedkundige waarde. Zij is gesticht op het einde der VIIe eeuw. Daar waar zich hare onderaardsche krocht bevindt, was het graf van haren beroemden bisschop. De hand des tijds heeft het eerwaardige kerkgebouw fel geteisterd.

De nieuwere St.-Hubertuskerk, een prachtig en ruim gebouw uit de XVIe eeuw, staat op een heuvelvlak en heeft den vorm van een Latijnsch kruis; het choor is zeer groot; er zijn vijf goed verlichte beuken, zijkapellen, eene galerij met statige zuilen, tuinen en vensterramen met kruisen in vlammenden stijl, volgens ojivale bouworde; de beuken zijn zeer hoog; kantzuilige bogen rusten op fraaie pilaren. De beschadiging, die de Hugenoten aan het gebouw veroorzaakten, is verborgen achter marmer, dat hier voorzeker niet op zijne plaats is. Allen de krocht bleef gaaf, in haren oud en staat; op Sint-Hubertus' grafstede rusten de gesneden gewelven op 6 afzonderlijke kolommen.

Een grafteeken, door wijlen koning Leopold I geschonken en uitgevoerd door Willem Geefs, versiert eene bijzondere kapel, links van den grooten beuk. De gevel, met zijne twee torens van 1700, past hoegenaamd niet bij de kerk, gelijk zij voor het overige is ontworpen en gebouwd.

Behalve de krocht, bestaan er nog van den heiligen Hubertus ettelijke reliquieën; allereerst zijn hieronder afgebeelde ivoren bisschopsstaf, waarvan den krol versierd is met een dierenkop.

HUBERTUSSTAF.

Belangrijker en kostbaarder voor de studie der christene kunst, is de hier bijgaande bronzen sleutel, die aan Hubertusschijnt te hebben toebehoord en zich thans bevindt in de Kruiskerk, te Luik, na vroeger deel uitgemaakt te hebben van de schatkamer der oude Sint-Pieterskerk, in dezelfde stad. De opene greep bevat vier zittende beeldjes, die boeken vasthouden; tusschen de figuurtjes door gaat een platte band, met dieren en bladeren versierd. Het voorste deel en het handvatsel

HUBERTUSSLEUTEL.

zijn kruisvormig uitgesneden. De geheel bronzen *Clavis sancti Huberti* is van binnen holen bevat een deel der ketting van den heiligen Petrus, bij wijze van klepel.

Het is een zuiver Romaansch werkstuk.

De O.-L.-Vrouwekerk, te Maastricht, bewaart den verder afgebeelden in reliquiekas veranderden jachthoren van Hubertus. Evenals de sleutel van Romaanschen stijl, is hij omringd van vergulde bronzen banden, waarop ingebeelde

dieren zijn afgemaald. De bekende orde van St.-Hubertus werd in 1444 op des bisschops naamdag gesticht door Gerard, hertog van Juliers, na zijne overwinning op hertog Arnold van Gelderland. Ieder lid droeg eene medaille, waarop een een kruisbeeld voerend hert was afgebeeld. Onder andere behoorden de prinsen van Nassau, de graven van Merode, van Soubreff enz. tot deze orde.

HUBERTUSJACHTHOORN.

Van de St.-Hubertuskerk, die nog steeds als dusdanig dienst doet, komt een gezicht voor op de vorige bladzijde. Daarentegen zijn de gebouwen der abdij van St.-Hubertus aan hunne bestemming onttrokken en doen thans dienst als lokaal van het gesticht ter verbetering van jonge misdadigers.

Het leven van den heiligen Hubertus werd te Parijs gedrukt in gothische letteren, ouder den titel van *La vie de Sainct Hubert d'Ardeine* enz. Het titelblad is versierd met eene omtrekteekening, die Hubertus, vergezeld van twee middeleeuwsche ridders, knielend vertoont voor een hert dat een kruisbeeld in 't gewei draagt. Het zeldzaam geworden boek is zeer gezocht.

St.-Joost-ten-Oode.

ARNOLD SCHAEPKENS.

N.-B. In de kunstdrukkerij van den heer K. Van de Vyver-Petyt, te Brugge, zijn prachtige afbeeldingen op gouden grond en in kleurendruk van den heiligen Hubertus als bisschop verkrijgbaar.

De zeeziekte

openbaart zich bij de dieren op zeer verschillende wijzen. Alle dieren, zonder onderscheid, worden op zee tammer; zelfs de wildste schijnen een gevoel van zwakte te ondervinden. Apen hebben veel van de zeeziekte te lijden; ook gevoelen de vogels den invloed der zee, want zij zingen gedurende de reis niet. Kippen en ganzen worden zeer spoedig mager; de hanen kraaien niet meer; vele duiven sterven; slechts de eenden blijven vroolijk en behouden haren eetlust. Katten en honden gedragen zich zeer onrustig, de eersten worden schuw en verschuilen zich het grootste deel van den dag; de honden houden zich gaarne in de nabijheid van den mensch op en verliezen den eetlust. De stijfkoppigste ossen, buffels en paarden gewennen zich op zee spoedig aan hunne oppassers. Alleen op varkens en slangen schijnt de zee hoegenaamd geenen invloed te hebben.

Geïllustreerde Muziekgeschiedenis.

De ontwikkeling der Toonkunst van den vroegsten tijd tot op heden, van Emil Naumann door J.C. Boers. 's-Gravenhage, Joh. Ykema, uitgever. (zie blz. 136).

Van dit belangrijk werk zijn reeds 3 afleveringen verschenen, gewijd aan de ontwikkeling der muziek in de classieke en vóór-classieke oudheid, en de muziek bij de oudste beschaafde volken van Azië en Afrika, te weten: 1ste *hoofdstuk:* De muziek der Chineezen, Japanners en Indiërs, met de noodzakelijke muziekmodellen en afbeeldingen der volgende toontuigen enz.: de King, Hiuen-Kou (De Reuzenpauk der Chineezen), Kleine Trom, Tamtam, uit het paleis van den keizer, Tchoungtou om de maat te slaan, Cheng, Chè en de Po fou, orkest in den Thaymiao; van de Indiërs: Nareda, de god der muziek, Gopi, de gazellen door haar spel op de Vina tot zich lokkend, Juwan Schah, beroemde toonkunstenaar te Calcutta, omstreeks 1780, eene Indische gitaar, Serinda, gouden hoorn die ook door de Chineezen gebezigd wordt; 2de *hoofdstuk:* muziek der Egyptenaren, Ethiopiërs en voor-Aziatische volkeren. Treurmuziek, naar eene muurschildering uit een graf te Thebe, muziekmakende vrouwen en jonkvrouwen uit een oud Egyptisch koningsgraf; harp met luitvormig klankvat, hoekvormige harpen, muziekmakende groepen; echte vormen der eerste Egyptische harpen; priester op de harp spelende, trompetter, oude Kemken, tromslager, muzikanten en zangers aan het hoofd van een zegetocht, half verheven beeldwerk van Kougunijk, in de puinen van Ninive gevonden; het 3de *hoofdstuk* handelt over de muziek der Israëlieten, en bevat afbeeldingen van een aantal merkwaardige speeltuigen. Wij bevelen nogmaals de inschrijving op dit werk ten sterkste aan, niet alleen aan muziekliefhebbers, maar ook aan beeldende kunstbeoefenaars die het met vrucht zullen raadplegen. De prijs ervan bedraagt slechts 30 cents per aflevering.

Almanak.

Maandag 4 October was het juist 300 jaren geleden, dat op den 4n October onmiddellijk de 15de volgde: een noodzakelijk gevolg van de hervorming van den almanak, door paus Gregorius XIII ingevoerd. Door eene kleine fout was men namelijk van lieverlede 10 dagen achteruit geraakt. De Grieken en Russen, die nu nog aan den Juliaanschen almanak vasthouden, zijn thans 12 dagen ten achter bij hunnen tijd.

Driejaarlijksche tentoonstelling van schoone kunsten te Antwerpen. (Vervolg van blz. 176.)

Van A. Holmberg (Munchen) hebben wij eene zeer goede schilderij te vermelden, getiteld: *De patroon*, voorgesteld in de gedaante van eenen rijken ingezetene, wiens milddadigheid ingeroepen wordt door drie kloosterlingen voor den aanbouw eener kerk, waarvan een der paters het kleinmodel vertoont. De vier personen zijn meesterlijk geteekend en getypeerd. Het puikstuk hoort toe aan den heer Stier, te Stuttgart.

G.W. Kinlosch (Schotland). Eene gevoelvolle schilderij, *De ledige wieg*, die zeer de aandacht heeft geboeid; het stuk was over het geheel echter al te zwart.

A.A. Lesrel (Parijs) schilderde een *Vlaamsche standaarddrager,* die, ofschoon eenigszins schril gekleurd, niet onverdienstelijk te noemen is.

L. Herbo's anders bevallige *Psyche,* scheen ons eenigszins decoratief geschilderd; zijne *Zandstrandbloemen* waren niet genoeg afgewerkt. Verkocht aan den heer B. De Vleeshouwer.

J. Berlin (Brussel). Eene keurig bewerkte *Jonge Spaansche vrouw*, verkocht aan mev. de douairière Chs. van de Werve.

Graaf J. de Lalaing (Brussel) stelde onder den titel *Onderschepte koerier*, eene groote schilderij ten toon, zich kenmerkende door tal van uitmuntende hoedanigheden, die veel van dezen schilder laten verwachten; de paarden- en personengroep is zoo goed samengesteld als keurig geteekend; daarentegen laat de achtergrond van het stuk wat te wenschen over. De schilderij is gekocht door den heer J. De Burlet, burgemeester van Nijvel. De heer de Lalaing had buitendien twee verdienstelijke portretten ingezonden.

L. De Paepe (Brussel) roerde vele harten met zijn weemoedig aantrekkelijk stuk, getiteld *Alleen in de wereld.* Hoe treffend en veelzeggend is niet dat paar arme menschen, hetwelk de kunstenaar voor onze oogen doet leven: eene schamele vrouw, die baar kind draagt en buitendien beladen is met eene ledige rugmand. De uitvoering is de ernstige keuze van het onderwerp waardig.

Ed. Portielje's *Stradivarius* verdient loffelijk vermeld en voor de verloting aangekocht te worden als eene zeer goede proef.

C. Meunier (Brussel) kenmerkt zich door eene eigenaardige keus van voorstellingen, die wellicht niet zeer aangenaam zijn, maar welke op groote verdiensten van uitvoering mogen bogen en met veel waarheid geschilderd zijn. Wij bedoelen zijne *Staalgieterij te Seraing*, die verleden jaar te Brussel was tentoongesteld en de *Afdaling der mijnwerkers in den put.*

J.A. Neuhuys' *Muziekles* mogen wij niet vergeten te vermelden als eene opmerkelijk zorgvuldig bewerkte schilderij.

A. Plumot heeft uitgemunt: zijn *Overtocht der brug*, een keurig geschilderd stuk, waarin de dieren al zoo goed bewerkt zijn als het landschap, werd aangekocht door den voornoemden heer J. De Burlet; des schilders voortreffelijke *Hoefsmid*, na voor de verloting aangekocht te zijn geweest, werd overgelaten aan den heer L. Keusters, bankier te Antwerpen.

F. Van Kuycks aardig en net bewerkt *Gesprek* werd gekocht door den heer P.J. De Bruyn; zijne *Vlaamsche boerin* (uit Hoboken) is echt beelderig getroffen.

A. Nikutowski (Dusseldorp) ontleende aan de beroeringen die in de laatste jaren in Duitschland op kerkelijk gebied werden veroorzaakt door de zoogenaamde Meiwetten, het onderwerp voor eene inderdaad meesterlijke schilderij, getiteld: *De geslotene kerk*, voorgesteld in een besneeuwd landschap, met voor den weg der kerkdeur eenen doode, die naar het graf zal worden gedragen, zonder dat het hem

gegeven zal geweest zijn nog eene poos, voor het laatst, in de kerk te vertoeven. Het tafereel maakte een zeer diepen indruk, ondanks de zeer slechte plaats, die het in de tentoonstelling had bekomen.

Van de volgende Dusseldorpsche schilders bevatte de tentoonstelling ook fraaie stukken: F. Beinke, *Een leurder in het dorp*, F. Brütt, *De blinde vioolspeler.* J. Deiker, *Reinaard de Vos op loer*, H. Herrmann, *Gezicht te Rotterdam*, gekocht voor de verloting, en *Hollandsch landschap*, H. Leinweber, *De wieg*, *In 't net* en *Onteerd*, J. Leisten, *Concert bij Richelien*, *Voorspel van het bruiloftsbal* en *Maria Stuart en Rucio*, H. Oehmichen, *Binnenkerkgezicht*, *Goede nacht* en *Vaderlijke vermaning*, H. Platner, *Aangename verrassing* en *De politiekers*, C. Porttmann, *De verlatene*, A. Siegert, *Goede vriendschap* (gekocht door den heer L. Van der Voordt te Antwerpen en reeds door de gravuur beroemd), *Goed onthaal* en *Slechte betaling*, St. Lerche, *Uitdeeling van spijzen in een klooster* en *Slecht spel*, E. von Bernuth, een prachtig *Woudgezicht.*

Tusschen de dierenschilders is Jan Stobbaerts de sterkste. *Het verlaten van den stal* overtreft alles, wat hij tot hiertoe voortbracht. Wij vernamen dan ook met genoegen dat deze puike schilderij zal aangekocht worden voor het hedendaagsch museum, waaruit de schilder het zich reeds daar van hem bevindende stuk terugnemen zal. Buiten zijn voormeld opmerkelijk gewrocht, had de heer Stobbaerts zijne aan den heer Leo Deleval toebehoorende en ons reeds van vroeger bekende *Koeboerderij* tentoongesteld.

J. Stocquart (Brussel). *Kudde aan de drenkplaats* en een al te kleurig stuk *Rustend vee.*

K. Van den Eyckens *Kat* (op een dak gezeten en aangeblaft door honden) en zijne *Vroegere vrienden*, voor de verloting aangekocht, strekken de kunst van dezen schilder tot eer.

L. Robbe, eene beroemdheid in het vak (zie 1868, blz. 105), zal zijne *Weide* in het Antwerpsch museum zien plaats nemen. Zijne *Koeien op het strand* (eene voor deze dieren ongewone plaats) zijn meesterlijk geschilderd.

Mej. J. D'Espiennes' *Trekpaarden van Condroz* vormen een malsch geschilderd stuk; de *Hooitijd*, een ander verdienstelijk tafereel van deze schilderes, werd gekocht door den heer H. Partridge, te Burton-on Trent (Engeland).

H. Houbens *Vlaamsch voorspan* (een met honden bespannen melkkarretje, begeleid door eene boerin), het verleden jaar te Brussel tentoongesteld, zagen wij met genoegen, als een met zorg bewerkt stuk, in de Antwerpsche pronkzaal terug.

E.R. Maes (Contich). Een fraai *Hoenderhof;* verkocht voor de tombola.

E. Van der Meulen (Brussel). Van zijne twee goed geschilderde hondenstukken, werd er een (*Mopshond en Ardoische hond*) aangekocht door den heer Ch. Van de Vin, te Antwerpen.

Rosa Venneman, die thans Parijs bewoont, had twee fraaie stukken ingezonden; het eene, *Rustende koeien*, hadde eene betere plaats verdiend; haar *Weg van Langrune* (*Calvados*) was verkocht aan mej. A. Duday, te Parijs.

Verdienstelijke d i e r e n s t u k k e n waren ook ingezonden door A. Clarys, A. Dautrebande, F. en H. De Beul, K. Defreyn, H. Jochams, E. Marinus, H. Schouten, E. Steens, Brussel; X. De Cock, Deurle; L. Lalande (Parijs); C. Mali, E. Meisner (Munchen).

> De menschen vergelijken veelal hunne uiterlijke omstandigheden met die van anderen, welke boven hen staan, en dat is de reden hunner ontevredenheid. Hunne zedelijke gesteldheid echter vergelijken zij bij die van de laagste en diepst gezonkene medemenschen, en dat is de grond van hunne achterlijkheid in het goede. Altijd weten zij van dezulken te spreken, die nog beneden hen staan, en dit stelt hen gerust of maakt hen zelfs hoogmoedig.
> P.G.C.

Feestviering ter eere van mev. Bosboom-Toussaint.

Den 16^{n} September werd in de vereeniging *Diligentia*, te 's-Gravenhage, hare woonstad, met grooten luister den 70sten verjaardag gevierd der beroemde Nederlandsche romanschrijfster mev. Anna Louiza Geertruida Bosboom-Toussaint.

Den 12^{n} September 1812 te Alkmaar geboren, trad zij in 1851 in den echt met den gunstig gekenden kerkschilder J. Bosboom. Er werd haar een album aangeboden, met bijdragen van schrijvers en schilders uit alle Nederlandsche gewesten, bestaande uit meer dan 800 bladzijden, beschreven, beschilderd of beteekend door A. Allebé, G. Antheunis, L.F.A. Apol, J.C. d'Arnaud Gerkens, A. Arts, mev. A. Behrens-Lintzman, J.W. Bilders, D. Bles, J.W. Van Borselen, J.L. de Bruin Kops, W.P. Candel, A. Le Comte, F.J. du Chattel, J.J. Destrée, J.F. Van Deventer, Carl A. Eckstein, O. Eerelman, N.J.A.P.H. Van Es, P.J.C. Gabriel, J.J. Gabriels, A. Hazen, P.J. Haaxman, G. Henkes, J. Hilverdink, Mej. B. Hubrecht, J.C. Horsthuijs, I. Israels, J. Israels, Ch.L. van Kesteren, J.A. Koopmans, W. Lammers, mev. H. Landré-Van der Kellen, F. Lintz, Roland Lary, M. Van der Maarel, J. Lebret, A.J. Madlener, mev. C. Marjolin, J.G. de Man, A. Mauve, T. Mesdag Kz., mev. S. Mesdag-van Houten, H.M. Mesdag, F.P. ter Meulen, A. Neuhuys, F.W. Ouwerkerk, mej. J. Reekers, van Enkhuizen, Ch. Rochussen, W. Roelofs, R.E.J. Roeterink, Ph. L.J.F. Sadée, mej. M. Rooseboom, mej. G.J. Van de Sande-Backhuijzen, J. Van de Sande-Bakhuijzen, mev. C. Scheltema-Boske, P. Schmidt, J.M. Schmidt-Crans, J.G. Smits, J.L. Scheidel, mev. Lina Schneider-Weller, H.J. Scholten, P. Stortenbeker, L. Springer, jhr. mr. V. de Stuers, P. Tetar van Elven, H.A. Van Trigt, H. Veder, Elch. Verveer, M.L. Verveer, J.G. Vogel, mej. M. Vos, P.G. Vertin, J. Vrolijk, W. Van der Waaij, H.J. Van der Weele, E.S. Witkamp, Ph. Zilcken en vele anderen. Er is ook eene studie van Ary Schaeffer in opgenomen, geschonken door mev. Marjolin geb. Schaeffer, te Parijs.

Behalve deze kostbare albumbladen, werd mev. Bosboom nog aangeboden: een kristallen middenstuk op zilveren voet en rijk met bloemen gevuld; eene bloemenmand met keur van bloemen; de teekening der kas, tot bewaring van het

album, vervaardigd wordende uit zwart hout, opgelegd met zilver, voorzien van vier omzilverde hoekkolommen, rustende op even veel kloeke leeuwen. Het deksel zal een prachtig versierd zilveren schild dragen, met het volgende opschrift: *Ter zeventigsten verjaardag van mevrouw A.L.G. Bosboom-Toussaint,* met lauweren omkransd, waartusschen een lint doorgaat dat de jaartallen 1812-1882 en den feestdag 16 September vermeld. Op de hoeken prijken in gouden letteren de titels van de beroemdste werken der geniale schrijfster. De uitvoering werd door den heer Japin, te Amsterdam, opgedragen aan de Koninklijke Nederlandsche Fabriek van Gouden en Zilveren Werken der heeren J.M. Van Kempen en zonen te Voorschoten. Verder een aantal boekwerken van Noord- en Zuid-Nederlandsche schrijvers, de lijsten van de deelnemers aan het feest met een 1000-tal namen, enz. De stad Amsterdam noemde eene straat de *Bosboom-Toussaintstraat.* Z.K.H. prins Alexander, prins van Oranje, zond den luitenant-kolonel W.C. Hojel met een in ivoor bewerkt geschenk, het portret van wijlen koningin Sophia der Nederlanden.

Uit de letterkundige bijdragen van het album laten wij er hier een paar volgen:

Aan A.L.G. Bosboom-Toussaint op haar 70^{n} verjaardag.

Van de tienmaal zeven jaar
Hebben gij en ik elkaâr
Meer dan zestien duizend dagen
Vriendschap, achting toegedragen.
Heeft bij blond en grijzend haar,
't Hart ons altijd warm geslagen
Voor wat schoon is, goed en waar.

En zoo lang mijn adem gaat,
Mij 't verstand de dingen laat
In het rechte licht beschouwen,
Zal ik *haar* in eere houen,
Die, daar ze ijdlen lof versmaadt,
Van de Nederlandsche vrouwen,
Op den *top* der eere staat.

NICOLAAS BEETS.

Ontvange de hoogbegaafde Mevrouw A.L.G. Bosboom-Toussaint de eerbiedvolle hulde en hartelijkste gelukwenschen van hem, die zich boven alle anderen gerechtigd acht, haar als kunstbroeder te begroeten.

Een zelfde jaar zag ons, uit een zelfden stam, geboren worden; eene zelfde roeping viel ons ten deel en beiden leverden wij, in een zelfde vak, menigvuldige vruchten van arbeidslust, kunstzin en vaderlandsliefde: ik voor het eenvoudige Vlaanderen, zij voor het geleerde Nederland.

Ons beiden wordt thans als bekroning voor onzen langen levensloop eene zelfde belooning geschonken: de plechtige hulde der natie, voor welker zedelijke verheffing wij, naar de maat onzer krachten, hebben gearbeid.

Aan de Nederlandsche muze der geschiedenis en der phantasie te mogen gelijken, ware het ook slechts van verre en bij toeval, aanzie ik als eene voor mij hoogst vereerende omstandigheid.

Brussel, *den* 12^{den} *Oogst* 1882.
CONSCIENCE.

Wij zijn daar om te werken en om te verslijten. De schoone oude boom wordt omgehakt, omdat hij te oud is; het eenmaal zoo schoone meisje heeft een aantal kinderen ter wereld gebracht en trekt thans als oud

moedertje niemand meer aan. De boom en het meisje verkondigen beiden,
dat alles verslijt.
LAUBES.

De familie Granvelle.

Deze familie, eene der voornaamste waarvan het aloude graafschap Burgondië de bakermat was, vindt haren oorsprong in dit land met het begin der XVe eeuw. Het eerstbekende lid was Nicolaas Perrenot, geboren te Ornans, een stedeken van Burgondië, in het jaar 1486. Hij was de zoon van een rijken edel man, deed goede studiën aan de hoogeschool van Dole, zoo dat hij reeds vrij jong het ambt van koninklijken advocaat in het baljuwschap van Ornans uitoefende. In 1513 huwde hij Nikola Bonvalot, eene verdienstvolle vrouw, welke hem in de opvoeding zijner talrijke kinderen wel ter zijde stond. Dank aan zijne buitengewone kennissen en wetenschappen, zien wij hem van het nederig ambt van advocaat opklimmen tot de eerste waardigheid van het keizerrijk van Karel V. Opvolgens was hij raadsheer aan het parlement van Dole, requestmeester van het paleis des keizers. In 1519 verkreeg hij de heerlijkheid van Granvelle, waarvan hij den naam aannam en waaraan het grootmaarschalkschap des keizerrijks verbonden was.

Nu zien wij hem, als zaakgelastigde van Karel V, verschillige groote zendingen volbrengen, waarvan hij zich zòò wel wist te kwijten dat de monark hem tot zijnen eersten geheimen raadsheer aanstelde, ja hem in 1530 tot algemeenen zegelbewaarder van het machtige keizerrijk uitriep. Bij de opening van het wereldberoemd concilie van Trente (1545) was hij met zijnen oudsten zoon, den bisschop Granvelle, tegenwoordig; na eenen verdienstvollen levensloop, overleed hij op den rijksdag van Augsburg, den 28^{n} Oogst 1550. Volgens zijnen laatsten wensch bracht men zijn lichaam naar Besançon over, alwaar het in eene kapel, welke hij in de Karmelietenkerk tot zijne begraafplaats en die zijner familie doen bouwen had, met schitterende plechtigheid ter aarde besteld werd.

Nicolaas Perrenot had van zijn huwelijk met Nikola Bonvalot niet min dan veertien kinderen, waarvan drie stierven in minderjarigen ouderdom. Elf kinderen overleefden hem: zes dochters, allen voordeelig uitgetrouwd, en vijf zonen: Antoon, later cardinaal Granvelle; Thomas, bijgenaamd de Chantonnay, eerste graaf van Cantecroy; Jeroom, bijgenaamd de Champagney, baron van Antremont; Karel, abt van Faverney; en Frederik die na den dood zijns broeders Jeroom, den naam van de Champagney aannam.

DURATE.
WAPENSCHILD EN LEUS VAN CARDINAAL GRANVELLE.

Antoon Perrenot, meer gekend onder den naam van cardinaal Granvelle, werd den 20^{n} Oogst 1517, te Besançon geboren. Onder het toezicht zijns vaders begon hij zijne studiën te Dole, en vervolgde ze op de schitterendste wijze te Padua, te Parijs en nadien aan de *Alma Mater* van Leuven, waar hij den graad van bachelier in de godsgeleerdheid bekwam. Tot den geestelijken staat bestemd, bezat hij reeds verschillende beneficiën, alvorens den vereischten ouderdom tot het ontvangen der orden bereikt te hebben. Zijn vader, die hem van jongs af met de zaken ingewijd had, bracht hem op de bijeenkomst van Worms en op den rijksdag van Ratisbonne.

In 1540, dus slechts 23 jaren oud, bisschop van Atrecht genoemd, werd hij door Karel V tot het concilie van Trente uitgenoodigd. Hij deed er den 9^{n} Juni 1545, eene plechtige aanspraak, waarover de keizer zoodanig voldaan was dat hij hem staatsraadsheer benoemde. Even als zijn vader nam de jonge bisschop een zeer werkzaam deel aan de godsdienstzaken in Duitschland. Na den dood zijns vaders (1550), volgde hij dezen in het volle vertrouwen zijns souvereins op. Bij zijnen troonafstand beval keizer Karel V hem op eene gansch bijzondere wijze zijnen zoon Philips II aan, om hem in het bestuur van zijn keizerrijk te gebruiken. Gedurende de vermaarde zitting, waar de keizer de kroon afstond, gelastte de vorst, zich niet gemakkelijk genoeg in het Vlaamsch kunnende uitdrukken, den bisschop van Atrecht tot de staten, in zijnen naam, het woord te voeren. Door koning Philips bij zijne halve zuster Margaretha, hertogin van Parma en landvoogdes der Nederlanden, gesteld, werd hij door dezen prins met verschillende onderhandelingen belast. Tijdens de oprichting der nieuwe bisdommen, in onze gewesten (1559), werd Granvelle, reeds bisschop van Atrecht, als eerste aartsbisschop van Mechelen aangesteld; paus Puis IV droeg hem ten jare 1561, op 's konings verzoek, de hooge waardigheid van cardinaal op. De verheffing van Granvelle en het onbepaald vertrouwen dat de landvoogdes in hem stelde gaven aanleiding tot klachten van de Vlaamsche edellieden. Granvelle's toestand werd zoo hachelijk, dat hij besloot naar zijn vaderland terug te trekken. Hij vertrok uit de hoofdstad den 13^{n} Maart 1564, naar Besançon, alwaar hij den 19^{n} der zelfde maand behouden aankwam. Hij werd door zijne landgenooten niet min gulhartig ontvangen dan hij in deze gewesten door het opgeruide volk veracht werd. Omtrent het einde van 1565 begaf hij zich naar Rome, om er het conclaaf bij te wonen, waarin Pius V paus gekozen werd. In 1570 gaf Philips II hem het bevel met dit kerkhoofd en de Venetiërs een verhoud tegen de Turken te beramen. Onderkoning van Napels benoemd, wist hij zich, door zijn wijs bestuur, de genegenheid der Napolitanen te winnen. Naar Rome teruggekeerd ten einde er wat uit te rusten (1575), verzocht hem de koning zich naar Madrid te begeven, om er eene hand aan het beheer der zoo verwarde landszaken te leenen. In 1584 tot aartsbisschop van Besançon gekozen, nam hij zijn ontslag van het veel rijker bisdom van Mechelen. Hij overleed te Madrid den 22^{n} September 1586, in den ouderdom van 69 jaren en werd te Besançon in den familiegrafkelder der Karmelieten-

kerk ter aarde besteld. Te Brussel bewoonde Granvelle het dusgenaamde *Huis van Atrecht* of het *Cardinaalshuis* en eene voormalige *villa* te Sint-Joost-ten-Noode, *het Kasteeltje* sedert genaamd. Doch zijn geliefkoosd verblijf was het kasteel Cantecroy. Het schijnt dat de graven van Egmont en Hoorn en Willem de Zwijger hem aldaar bezochten. De burgemeester van Antwerpen, Antoon van Stralen, bracht in 1561 werkelijks eenen dag bij den cardinaal, op Canticrode, over.(1) De cardinaal bezat volgens zijns vaders testament het kasteel van Cantecroy en de heerlijkheden Mortsel en Edeghem, waarvan hij in persoon het verhef deed op den 23n Oogst 1555; in 1558 verkreeg hij door aankoop, de heerlijkheden Borsbeeck, Hove en Bouchout. In 1567 onderhandelt hij voor den aankoop van Vremde; in 1572 koopt Granvelle het uitgestrekte Contich aan.

TEEKENING VAN WIJLEN J. LIES, HOUTSNEDE VAN WIJLEN H. BROWN.

Thomas-Perrenot de Granvelle, meer gekend onder den naam van de Chantonnay, werd te Besançon geboren den 4n Juni 1521, en was de eerste graaf van Cantecroy. Hij nam deel aan den oorlog, die veroorzaakt werd door het verbond van Smalcalde. Philips II benoemde hem tot gouverneur van Antwerpen. Het is in deze stad dat Thomas den 13n September 1549, zich in den echt verbond met Helena van Brederode. Hij vervulde achtereenvolgens een aantal hooge bedieningen in Frankrijk en in Duitschland, tot dat hij in 1570 oorlof bekwam andermaal zijn verblijf te Antwerpen te vestigen, alwaar hij in Februari 1571 stierf. Zijne echtgenoote volgde hem het volgend jaar in het graf. Beide werden in het klooster der O.-L.-Vrouwebroeders begraven. Zij hadden vijf kinderen: Octave, die in den zeeslag bij Bergen-op-Zoom ten jare 1574 omkwam; Nicolaas, die na zijns vaders dood den titel van graaf van Cantecroy erfde, doch zeer jong te Napels overleed; don Francisco, graaf van Cantecroy, waarover straks nader; Jan

(1) Deze bijzonderheid weten wij uit eenen eigenhandigen brief van Granvelle van 15 November 1568, waarin hij jammert over het lot van Van Stralen ‘dien hij op Canticrode zoo dikwijls goede vermaningen gegeven heeft.’ E. Poullet, *Corespondance de Granvelle*, III, 399, Zie ook blz. 106, en onze jaargangen 1875, blz. 105, 1878, blz. 178 en 1879, blz. 178.

Thomas, baron van Maiches, welke volgt; en Petronella, gravin van Cantecroy, algemeene erfgename harer broeders, welke in den echt trad met Antoon d'Oiselet, ridder, baron van Nieuw-Stad, gouverneur van Dole, enz.

Jan-Thomas Perrenot de Granvelle, baron van Maiches, enz., de algemeene erfgenaam van zijnen oom cardinaal Granvelle, verloor het leven op een der oorlogsvaartuigen van de *onoverwinbare Armada* in 1588, slechts 22 jaren oud. Hij had al zijne goederen vermaakt aan

Don Francisco Perrenot de Granvelle, ridder van de orde van Alcantara, baron en heer van Chantonnay, Havrincourt, Perrenot, Granvelle, Maisières, Boult, Bussières, Scey, Lodz, Scay, erfmaarschalk van Besançon, graaf van Canticrode, Mortsel, Edeghem, Dieseghem, Borsbeeck, Bouchout, Hove, Contich, Reeth, Waerloos, Aertselaer en meer

andere plaatsen. Deze machtige heer bekleedde achtereenvolgens menigvuldige hooge posten; onder andere was hij ambassadeur van keizer Rodolf II, te Venetië. Hij liet geene wettige erfgenamen achter, hoewel hij gehuwd was geweest met Barbara van San-Vitale, dochter van Gilbert, graaf van San-Vitale, van Aragon en van Barbara van Sint-Severin; zijn algemeen erfgenaam was Frans-Thomas d'Oiselet, zoon van zijne zuster Peronne en van Pieter-Antoon d'Oiselet, baron van Nieuwstad, gouverneur van Dôle, op voorwaarde, dat hij en zijne afstammelingen voortaan den naam en de wapens van Perrenot de Granvelle zouden aannemen. Don Francisco Perrenot de Granvelle overleed te Praag, in September 1606.

(Wordt voortgezet.)

J.B. STOCKMANS.

Kroniek.

Antwerpen. *Geschiedenis der gemeente Mortsel* enz. door J.B. Stockmans (zie blz. 129). De 2 eerste afleveringen van voormeld belangrijk geschiedkundig werk zijn verschenen. Wij ontleenen daaraan het hiervoren voorkomend stuk over de familie Granvelle.

- De 2^{e} aflevering, 3^{e} jaargang, van het *Album der Antwerpsche etsers* is verschenen en bevat van: W. Linnig zoon, een uitmuntend *Kinderportret;* L. Abry, eene zeer wel gelukte proef van *Op wacht;* H. Van der Borcht, *'s Morgens in het Park*, naar eene eigene schildering van dezen kunstenaar, die vroeger een veelbelovend plaatsnijder was; H. Seghers, *Het Scheveningsche strand*, waarvan de lucht te zwaar gebeten is; P. Verhaert, *Grijsaardshoofd;* Fl. Crabeels, een *Houtkliever.*

- Maandag 9 October heeft de dichter Lodewijk de Koninck, in het lokaal *Eendracht*, voorlezing gedaan van de laatst afgewerkte gedeelten van zijn groot dichtstuk, *Het Menschdom verlost*, hetwelk, na gedurende 10 jaren onder bearbeiding te zijn geweest, thans voltrokken is. De dichter, wien groote eer bewezen werd, is door den *Nederduitschen Bond* begiftigd geworden met eene gouden pen.

- Uit het fonds van den dusgenaamden Rubensprijs (zie onzen jaargang 1877, blz. 135) is door het gemeentebestuur aan den Antwerpschen beeldhouwer Jef Lambeaux eene tegemoetkoming van 1000 fr. toegekend, voor het ondernemen van eene studiereis in Italië. J. Lambeaux ontvangt buitendien van het staatsbestuur een hulpgeld van hetzelfde bedrag.

- Eugenius Van der Linden heeft een zeer fraai, welgelijkend en karaktervol borstbeeld in gebakken aarde gemaakt van de talentvolle Vlaamsche schrijfster mejuffrouw Virginie Loveling, dat haar aangeboden is geworden op een feestmaal in het *Hôtel Royal*, te Gent. na de algemeene vergadering van het *Willemsfonds*, op 29 October. De burgemeesters van Brussel en Gent waren aanwezig. Het is zeer te hopen, dat de beeldhouwer in de gelegenheid zal worden gesteld, zijn verdienstelijk werk in marmer te beitelen.

- De beeldhouwer F. Joris, die het standbeeld van Conscience voor de stad Antwerpen maakt, is al eenige keeren bij den beroemden schrijver toegelaten, om, tot een beter treffen van de gelijkenis, met den levenden Conscience vóór zich, aan het model van zijn beeld te werken. (Zie blz. 131.)

- Op Edmond Van Herendaels graf, te Deurne (zie 1880, blz. 189), is den 8^{n} October door zijne vrienden een fraaie zerk geplaatst, versierd met het welgelijkend bronzen portret van den overledene. Het gedenkteeken is door Frans Van Elsen geteekend en onder zijne leiding uitgevoerd; het portret werd gemaakt door L. De

Vriendt. Bij de plechtigheid spraken de heeren G. Schoiers, H. Kennis en M. Van den Oever redevoeringen uit.

Brussel. Bij koninklijk besluit van 9 September zijn de heeren Jan Rousseau en J. Robie benoemd in het bestuur der rijksmuseums, ter vervanging van wijlen den heer E. Simonis en den heer J. Nieuwenhuys die zijn ontslag nam.

- De 5e uitgaaf van den catalogus van het rijksmuseum (werken van oude meesters) door E. Fetis is verschenen. Hij behelste 520 nummers, waartusschen de laatst aangekochte en geschonkene stukken.

- De heer C.A. Fraikin is lid benoemd van de commissie van monumenten, ter vervanging van wijlen E. Simonis.

- Bij koninklijk besluit van 14 September is art. 3 van het koninklijk besluit van 22 Mei 1875 in zulker voege gewijzigd, dat, met ingang van 1883, de prijskampen zullen plaats hebben in deze volgorde: schilderkunst, bouwkunst, beeldhouwkunst, schilderkunst, bouwkunst, beeldhouwkunst, schilderkunst, bouwkunst en beeldhouwkunst, schilderkunst. Om de 5 jaren zal er een prijskamp zijn gravuur.

- De eerw. heer H. De Bruyn gaat een nieuw werk met platen uitgeven, getiteld: *Trésor artistique des églises de Bruxelles.* Er zullen slechts 250 exemplaren van gedrukt worden. Die verlangt in te schrijven, zal dus wel doen zich te haasten.

- De beroemde Afrika-reiziger Stanley, te Brussel aangekomen, werd den 1n October in gehoor ontvangen bij Z.M. den koning. Den 2n October nam Stanley, in het paleis van Laeken, deel aan een ontbijt, dat ter zijner eere was aangericht. Hij heeft bereids een omstandig verslag over zijne reizen uitgebracht.

- 17 October en volgende dagen werd te Brussel, ingericht door de Britsche Vereeniging van den Vredebond, een congres gehouden; met het doel den grondslag te leggen van een internationalen bond voor de vervanging van den oorlog door scheidsrechterlijke uitspraak. De heer C. Ommeganck, van Antwerpen, hield op het congres eene redevoering namens de Antwerpsche vereeniging *Niemand gedwongen soldaat.* De handelingen van het congres zullen gedrukt verschijnen.

- Bij koninklijk besluit is het getal leden der commissie van toezicht over het museum van oudheden en wapens op 8 gebracht en de heer Fetis, raadsheer aan het hof van beroep, tot lid benoemd.

- Bij koninklijk besluit van 31 October zijn de benoemingen goedgekeurd der beeldhouwers C.A. Fraikin te Brussel en C.J.B.E. Guillaume te Parijs als leden der koninklijke academie voor schoone kunsten te Antwerpen ter vervanging van E. Simonis en F. Drake, overleden.

Gent. Bij J. Vuylsteke, gedrukt door I.S. Van Doesselaere, is uitgegeven het *Jaarboek van het Willems-fonds voor* 1883, ruim 350 blz. groot; buiten eenen almanak en stukken over de werkzaamheden der vereeniging, bevat het werk bijdragen van P. Geiregat, E. Verschaffelt, K. Flachet, W. Rogghé en J. M'Leod.

- Ter bezorging van den uitgever J. Vuylsteke is het nieuwe werk van mev. Courtmans geb. Berchmans, *De hoogmoedige*, waarvan wij bereids loffelijk melding maakten op onze blz. 107, ook in België algemeen verkrijgbaar gesteld, en dit wel voor den prijs van slechts fr. 2.75. Het goed en op groot formaat met duidelijke letter gedrukt boek, beslaat 284 blz. Wij vestigen er de aandacht op van onze lezers, die, buiten de andere werken der hoogbegaafde vrouw, zich ongetwijfeld met dankbaar genoegen de lieve verhalen zullen herinneren die van haar in ons tijdschrift verschenen. Van mev. Courtmans' *Karel Klepperman,* een ook in den laatsten tijd verschenen en in België en Holland gunstig onthaalden roman, zijn bij voornoemden

uitgever nog een zeker aantal exemplaren verkrijgbaar.

Brugge. De heer K. Van de Vyver-Petyt, Smedestraat 5, liet de nummers 10 en 11 van den catalogus zijner zoo keurig uitgevoerde kunststeendrukwerken verschijnen. Daarin komen onder andere de volgende zeer fraaie godsdienstige beeldekens, in kleurendruk en verguld, voor: het H. Sacrament, omringd van wierookende engelen op gouden grond, geheel in den aard der aloude koperen grafgedenkplaten; 2^{e} reeks heiligen van de Dominikaner orde (Predikheeren); eene verzameling heiligen der Carmelietenorde, waartusschen Simon Stock, Maria Magdalena van Pazzi, Angelus, martelaar enz. De prijs bedraagt slechts 9 fr. per 100. Uitmuntend geteekende en gekleurde gedenkprenten van de eerste communie (de discipelen van Emmaüs, de heiligen Stanislas van Kostka enz.) kosten nauwelijks 13 fr. het 100.

- Bij Fockenier en zoon is een verhaal verschenen, getiteld: *Het Boomtje*, door Sax, typen en schilderingen uit Brugge.

Nieupoort. Volgens wordt gemeld is er spraak van, dat de onder Gwijde van Dampierre in 1284 gestichte vuurbaak, benevens de Halle en het Belfort, zoude afgebroken worden, om den erg vervallen staat, waarin zij zich bevindt. (Zie voor de afbeelding van den ouden *Vuurtoren* enz. onzen jaargang, 1856, blz. 161.)

Bergen. Bij het ontgraven van de vaartbedding, nabij de Parkpoort, voor de grondwerken van eene sluis, zijn ter diepte van 4^{m}00, overblijfselen van herten, mammouths en oerossen gevonden, terwijl in de nabijheid van het dorp, ook bij ontgravingen voor het behoef der bedoelde vaart, aan de groote baan van Bergen naar Brussel, Romeinsch pottegoed, gaaf en in scherven, te voorschijn werd gebracht.

Buitenland.

's-Gravenhage. Bij het gemeentebestuur bestaat het inzicht het gemeente-Badhuis tot een Kurhaus te verbouwen en daarvoor eene internationale prijsvraag uit te schrijven, met nader te bepalen prijzen.

- Van 24 October wordt uit 's-Gravenhage gemeld dat aldaar zich tentoongesteld bevinden in het hotel Kleintjes, Spui 271, ten voordeele van de noodlijdende uit Rusland gevluchte Israëlieten, 21 schilderijen, zoovele tafereelen voorstellende uit de Belgische omwenteling van 1830, van de heeren Croegaert-Van Brée, uit Antwerpen en Jaak Veryck, bestuurder van de kunst-academie te Bonn.

Amsterdam. De 3-jarige tentoonstelling van kunstwerken van levende meesters, welke in 1883 in deze stad moest gehouden worden, zal *niet* plaats hebben, aangezien zij zou samenvallen met de tentoonstelling van schilderijen die aan de koloniale tentoonstelling (zie blz. 51) zal verbonden zijn.

- Ter verkooping Herman ten Kate (zoo wordt van 24 October gemeld), bij F. Muller & c^{o}, zijn onder andere de volgende prijzen besteed: D. Bles, *Familietafereel*, 206 gl.; id., *Winter in eene stad*, 250 gl.; J.W. Van Borselen, *Geldersch landschap*, 100 gl.; V. Cabianca, *Het bloemenplukkende meisje*, 140 gl.; Eug. Cicari, *Fransch landschap*, 100 gl.; Cremona, *Preutschheid*, 525 gl.; Ed. Girardet, *De terugkomst van de vischvangst*, 251 gl.; C. Graef, *Landschap in Italië*, 101 gl.; id., *Maneschijn*, 120 gl.; Harlamoff, *De lacher*, 365 gl.; H. ten Kate, *Volendamsch Binnenhuis*, 245 gl.; id., *De twee dronkaards*, 101 gl.; Mari ten Katé. *Kindewedervaren*, 102 gl.; W.C. Nakken, *De hoefsmid*, 105 gl.; P. Riccardi, *Romeinsche campagna* (waterdragers in Rome), 190 gl.; Ch. Rochussen, *De voorpost*, 201 gl.; W. Roelofs, *Gezicht in den*

omtrek van Dordt, 130 gl.; A. Schelfhout, *Winterochtend*, 135 gl.; G. Simoneau, *Oevers van de Maas*, 100 gl.; A. Zona, *Meisjeskopje*, 150 gl. De 59 teekeningen brachten gezamentlijk 5459 gl. op. Uit verschillende nalatenschappen werden vervolgens nog een 60-tal teekeningen verkocht: D. Bles' waterverfschildering *De minnebrief* (verzameling Hartogs) gold 380 gl.; V. Cabianca, *Gezicht te Venetië* (id.), 220 gl.; A. Mauve, *Stal*, 145 gl.; A. Schelfhout, *Winter*, 100 gl.; C. Springer, *Gezicht te Naarden*, 285 gl.; L. Apol, *Sneeuwgezicht*, 240 gl.; J. Van de Sande-Bakhuyzen, *Geldersch Landschap*, 300 gl.; W. Roelofs, *Gracht in eene kleine stad*, 170 gl.

- Op de publieke veiling, den 25^{n} October gehouden in de Brakke-Grond, van de verzameling van wijlen den heer W. Gruyter, bestaande in antieke schilderijen, Saksisch en oud Delftsch porselein, hebben onder andere opgebracht: 12 blauwe oude Delftsche tellooren en 6 blauwe oude Delftsche schotels met landschapjes, 2500 gl.; een Saksisch groepje met spelende kinderen, 700 gl.; eene oude schilderij, uit de school van Rembrandt, voorstellende eene oude vrouw, 1200 gl.; een landschap met figuren van F. Bol, 550 gl.; een gezicht op Holland, van P. De Ploeg, 1800 gl.; een schilderijtje van Jan Steen, voorstellende eene danspartij, 400 gl.; een zeer klein stuk van D. Teniers, een apothekerswinkel, 305 gl.; een landschap van J. Ruysdael, 900 gl.; buiten de 10% opgeld.

Rotterdam. In deze stad gaat een nieuwe schouwburg worden gebouwd, ter bekostiging waarvan eene premieleening werd uitgegeven. De betrekkelijke commissie had professor E. Gugel, te Delft, den heer J. Gosschalk, te Amsterdam, en den heer D.A. Wittop Koning, te Rotterdam, verzocht om een programma voor eene prijsvraag op te maken. Twaalf bouwkundigen, onder wie vier uit het buitenland, in het bouwen van schouwburgen ervaren, zijn nu uitgenoodigd, naar het ontwerp plannen te maken. Als prijs is uitgeloofd 3000 gl.; als premie 1000 gl. Zoodra die heeren zich bereid hebben verklaard, zullen hunne namen worden medegedeeld.

- In de op 14 October gehouden vergadering van het Aardrijkskundig Genootschap is door den voorzitter, prof, Veth, medegedeeld, dat de afdeeling Nederland zich van de Internationale Afrikaansche Vereeniging had afgescheiden, naar aanleiding van de betrekkingen door Fransche en Belgische reizigers met hoofden van stammen aan de Congo-rivier aangeknoopt. Deze afdeeling had zich later ontbonden en hare kas, ongeveer 3000 gl., met jaarlijksche bijdragen van 155 gl., afgestaan aan het Aardrijkskundig Genootschap, op voorwaarde dat de gelden te gelegener tijd zullen worden aangewend voor onderzoekingen in Afrika.

- Het kasteel Heimerstein, te Rhenen, met den bekenden tafelberg (de geliefkoosde verblijfplaats van den paltzgraaf Frederik V), is in publieke veiling voor 112,000 aangekocht door den heer J. Copijn, boomkweeker te Maartensdijk.

Nijmegen. Bij de ontmanteling van de stedelijke vesting en de afgraving van den Hunnenberg zijn onderscheidene gereedschappen uit het steentijdperk gevonden.

Utrecht. 10 October werd in deze stad, in het sterfhuis van mejonkvrouw van der Voort, een kabinetstel van 5 Japansch porseleinen gekleurde vazen verkocht voor 460 gl.; op dezelfde verkooping werd veel geld besteed voor verschillende porseleinen voorwerpen, alsmede voor antieke pendules en kastjes met ingelegde randen. De meeste aankoopen werden gedaan voor het buitenland. (De 5 porseleinen vazen, die voor 460 gl. waren verkocht, werden, na afloop van den koopdag, onder kooplieden in oudheden verhandeld, en voor 1650 gl. overgelaten.)

- Te Utrecht zal op 13 November een nieuw toonwerk van R. Hol, *de Noordpool*, onder zijne leiding worden uitgevoerd door de afdeeling der Maatschappij ter bevordering der Toonkunst, de Utrechtsche mannenvereeniging en solisten.

Groningen. In de bibliotheek der rijks-hoogeschool in

deze stad bevindt zich eene hoogst belangrijke verzameling werken van en over Horatius, met groote kosten en moeit bijeenverzameld door wijlen den conrector dr. H. Riedel. Deze bibliotheca Horatiana, door eenige vrienden (de familie van Harinxma thoe Slooten) van de erven van een overledene aangekocht en aan de bibliotheek ten geschenke gegeven, is tot aan den dood der vorige bezitters (1871) bijgehouden en bevat 395 uitgaven van de volledige werken van Horatius, waaronder 6 vóór 1500 en 14 in 1500 gedrukt. 144 werken met verschillende gedeelten zijner gedichten, 50 vertalingen zijner volledige werken, 294 vertalingen van enkele gedeelten daarvan en 454 verhandelingen, voorlezingen enz. over Horatius. Deze verzameling is waarschijnlijk de volledigste van de geheele letterkundige wereld.

- Onder de voorwerpen, aangetroffen in het Romeinsch graf, in Augustus jl. nabij Geleen ontdekt (zie blz. 152) en die eigendom zijn geworden van het Oudheidkundig Genootschap in Limburg, behoort een met brandschilderwerk versierd bronzen zalfbusje of pixes, niet ongelijk aan de hedendaagsche cibories. Een muntstak van keizerin Faustina doet vermoeden, dat het graf uit de laatste helft der IIe eeuw na Christus dagteekent.

Arnhem. Aan het stedelijk museum van oudheden is ten geschenke gegeven een gouden schild, munt van hertog Willem I van Gulik (1395-1398).

Dordrecht. Z.K.H. Alexander prins van Oranje heeft voor het herstel van de koorbanken in de Groote Kerk, te dezer stede, eene aanzienlijke bijdrage toegezegd.

Parijs. 8 October hebben op de St.-Jacobsplaats. te Parijs, wetenschappelijke proeven plaats gehad, door middel van eenen luchtbol, van wege de academie voor weerkundige luchtvaart. Een luchtreiziger steeg tot eene hoogte van een paar honderd meters op; van daar heeft men, met een nieuw uitgevonden panorama toestel, photografische gezichten langs den geheelen gezichteinder kunnen nemen. Ook telefonische proeven zijn volkomen geslaagd.

- De graaf van Chambrun heeft eene gedrukte beschrijving uitgegeven (verkrijgbaar bij de uitgevers geb. Garnier, rue des Saints-Pères, te Parijs), van drie standbeelden, welke hij heeft doen vervaardigen door den bekenden beeldhouwer Eug. Guillaume. De beelden (waarvan de lichtteekeningen bij de beschrijving zijn gevoegd) stellen voor het Geloof, de Hoop en de Liefde. Zij zijn voorloopig in het huis van den graaf, boulevard des Invalides, geplaatst. Het Geloof is bestemd voor de Onze-Lieve-Vrouwekerk, de Hoop voor de school van schoone kunsten, de Liefde tot grafteeken voor den heer Chambrun.

- De *Académie des inscriptions et des belles-lettres* heeft voor 1884 een internationalen prijs van 20,000 fr. uitgeloofd voor eene geschiedenis der beeldende kunsten tot de eeuw van Pericles. Prijs 20,000 fr.

- Te Parijs zijn voor de sterrewacht van Lick, in Californië, verrekijkersglazen gegoten van ruim 1 meter middellijn; ieder glas weegt omtrent 190 kil. Deze glazen, die in Amerika zullen geslepen worden, zijn de grootste welke tot hiertoe werden gemaakt. De verrekijkers van de sterrewachten te Washinton, Weenen en Pulkova moeten onderdoen voor dengene van Lick.

- In de tentoonstelling, geopend in het *Institut de sténographie*, ziet men onder andere eene briefkaart, waarop 44,000 woorden geschreven staan en eene vertaling van den Bijbel in twee deelen. De tentoonstelling bevat eene volledige verzameling van 80 stelsels van snelschrijven, het eerste dagteekenende van 1683 en uitgevonden door den Schot Ramsay.

Londen. Het tijdschrift Sieboldia vermeldt als eene merkwaardigheid. dat de firma Cannel & sons eene *witte* heliotroop heeft gewonnen.

- Eene ontleding van de laatste volkstelling in r i t s c h -Indië heeft aan 't licht gebracht, dat binnen de grenzen van het Indische rijk 132 afzonderlijke en wel onderscheidene talen worden gesproken.

- Het bekende Engelsch tijdschrift *Frazer's Magazine* heeft, na een 50-jarig bestaan, opgehouden te verschijnen.

- De bekende Engelsche schilder Hubertus Herkomeer heeft zich met een aantal zijner portretten op weg begeven, om eene kunstreis door Amerika te gaan maken.

Wiesbaden. Het magistraat dezer stad, had eene prijsvraag uitgeschreven voor het bouwen van een nieuw stadhuis. Er waren 82 mededingers; de 1ste prijs is toegekend aan het stuk, voor kenspreuk voerende: *Im deutschen Gaū*, dat gebleken is het werk te wezen van den voortreffelijken bouwmeester Frans Ewerbeck, leeraar aan de koninklijke keizerlijke school te Aken en Albertus Renmeister, bouwmeester te Wiesbaden, oud leerling van voormelden talentvollen leeraar; het ontwerp is behandeld in den stijl der Duitsche kunstherbloeiing. Den 2den prijs verwierf het stuk: *Taunus*, van de heeren G. Heine en C. Bühring, te Hannover, den 3den het stuk: *Kampf um 's Dasein*, van Joh. Vollmer, te Berlijn.

Brunswijk. In den prijskamp voor 't leveren van een plan tot aanbouw van een nieuw museum alhier, werd eene premie van 5000 mark (1e prijs) toegekend aan O. Sommer, te Frankfort, 3000 mark aan P. Gittermann, te Brunswijk, 200 mark aan H. Pfeifer en Al. Körner, te Brunswijk.

Weenen. 25 October had de sluiting plaats van de internationale tentoonstelling (zie blz. 35), waaraan ook België zoo eervol deelnam, dank zij de inzendingen van H Bource, A. Cluysenaer. M. Collart, K. Hermans, H. De Braekeleer. E. De Schampbeleer, L Dansaert, Th. Lybaerts, V. Lagye, F. Lamorinière, K. Ooms, J. Stevens, J. Van Beers, P. Van der Ouderaa, J. Verhas en anderen. Verscheidene stukken van Belgische schilders vonden koopers. H. Lybaerts' *Elisabeth van Hongarië* en E. De Schampheleers *Schelde bij Wetteren* werden gekocht door Oostenrijks minister van openbaar onderwijs. Wij lazen in een blad, dat L. Dansaerts *Diplomaten* door het Belgische staatsbestuur zouden aangekocht zijn: dit stuk prijkte in 1880 op de tentoonstelling te Brussel en hoorde toen aan den heer R. Löwestein toe. De internationale jury begiftigde Frankrijk met 8 eeremetalen, Oostenrijk-Hongarië met 5, België met 3, Spanje met 2; Holland en andere landen bekwamen iedereen eeremetaal. De eeremetalen voor België zijn vereerd aan H De Braekeleer, L. Gallait en J. Verhas; dit voor Holland aan J. Stroebel. Ter gelegenheid van de tentoonstelling verleende keizer Frans-Joseph de star zijner naamorde aan den heer P.J. de Rongé, te Brussel, en het ridderkruis aan de heeren V. Lagye, te Antwerpen, L. Robbe en E. Deschampheleer te Brussel.

Lund. 27 Sept, werd in deze Zweedsche stad met groote praal het nieuwe gebouw der hoogeschool, die van 1668 dagteekent, ingehuldigd. Na de wijding door den gewestelijken bisschop, hield koning Oscar eene redevoering. Er ging een geschiedkundige optocht uit, waaraan 480 studenten deelnamen, de helft te paard, en allen gekleed naar de dracht uit den tijd van Gustaaf-Adolf.

Assisi. In deze stad is ter eere van den H. Franciscus van Assisi (1182 + 1226) een standbeeld opgericht dat door den beeldhouwer G. Dupré (zie blz. 12) onvoltooid achtergelaten en door zijne dochter afgewerkt werd.

Driejaarlijksche tentoonstelling van schoone kunsten te Antwerpen. (Vervolg van blz. 183.)

TEEKENING VAN LUCAS SCHAEFELS, HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

Onder de l a n d s c h a p s c h i l d e r s behoudt F. Lamorinière steeds de eerste plaats. Als uitmuntend door juistheid en dichterlijkheid van toon mogen geroemd worden: *De veenen van Calmpthout*, *Na het onweder*, gezicht te Domburg en *Een veen in den omtrek van Putte.* Laatstgenoemd kleinste stuk is voor de verloting aangekocht.

Jos. Van Luppen, tijdelijk leeraar aan de koninklijke academie te Antwerpen, heeft een kapitaal stuk ingezonden: *Hoek uit het woud van Sainte Fontaine;* de reusachtige boomen en het weelderig groen zijn meesterlijk behandeld. Zijn *Gezicht te Klein-Modave*, zorgvuldig geschilderd, is voor de verloting aangekocht.

L. Derickx heeft groote vorderingen gemaakt. *Het naderen van het onweder* is eene zeer aangename schilderij en wel de beste die wij van hem te zien kregen. Met het rood der daken op den achtergrond, rechts van het tafereel, een weinig te wijzigen, denken wij dat het stuk nog veel zou winnen. Aangekocht door den heer L. Keusters, bankier te Antwerpen.

J. Rosseels. *Omstreken van Waasmunster* en *De avondschemering op het sas van den Dender*, twee stukken die veel beter geschilderd zijn, dan wij in den laatsten tijd van dezen kunstbeoefenaar gewoon waren. Het eerste, dat ook het beste is, werd aangekocht voor het museum.

Mej. Maria Collart smaakte het genoegen dat hare drie ingezondens stukken werden gekocht: de *Boomgaard in Vlaanderen* voor de verloting, het *Hoekje eener pachthoeve* (met een os op den voorgrond) door den heer G. Van der Heyden en *De vallei der Zenne van op de hoogte van Beersel gezien* door den heer Chs. Marthal.

C. De Cock (Gent). Zijn *Nachtegaalbosch te Sèvres* is voor ons geene schilderij en verdiende hoegenaamd de groote en schoone plaats niet die zij besloeg in zaal 3. Het stuk werd gekocht door den heer Dael, van Gent. Des schilders *Boorden der Eptrivier* in het bosch te Gasny (Eure), een wat beter behandeld landschap, is aangekocht voor het museum van Antwerpen.

H. De Cock heeft veel voortgang gedaan: zijn *Weg in den omtrek van Hingene* is een zeer fraai tafereeltje.

Hetzelfde moeten wij zeggen van L. Bullerkotten; zijn *Gezicht in Vlaanderen* en *Herinnering der Ardennen* zijn beide verkocht.

Mej. J. De Cock (Gent). *Straat te Gasny* (Frankrijk) is aangekocht door den heer Alf. Osterrieth te Antwerpen.

A. De Keyzer. *Na den regen* is wat vlok geschilderd. *Eene laan te Calmpthout* schijnt ons beter.

A. De Lathouwer, niet lang geleden benoemd als leeraar aan de Antwerpsche nijverheidsschool, heeft een zeer fraai

tafereel ingezonden: *Onder de boomen*, dat de heer Eduard Van der Smissen gekocht heeft.

F. Crabeels' *Schoone dag* is het beste van het drietal door hem ingezondene stukken. *In de mei* en *De hooitijd* getuigen mede voor de ernstige vorderingen die deze schilder maakt.

Bij A.J. Heymans laat de teekening veel te wenschen over in de stoffeering zijner schilderijen.

J. Meyers' *Afgelegen hoekje te Sombeke*, een lief tafereel, is aangekocht voor de verloting; *Bij L. te Buggenhout* is mede een voortreffelijk werk.

Th. Baron (Brussel). Zijne *Bergvlakte van Hesbaye*, een opmerkelijk herfstgezicht, is gekocht voor het Antwerpsch museum; zijn *Woud van Fontainebleau*, hetwelk aangekocht werd voor de trekking, is schoon van toon, doch naar ons bescheiden oordeel niet genoeg afgewerkt.

Mej. A. Beernaerts *Vijver* en *Weide* zouden ook beter voltooid kunnen zijn,

E. De Schampheleer. Drie puike stukken, vol waarheid, die wellicht iets verder mochten afgewerkt zijn. Een van de drie, *Boorden der Zuiderzee*, is voor de tombola aangekocht.

B. De Spangi (Budapest). *Schemerlicht* en *De dageraad*, twee uitmuntende schilderijen.

Mej. C. Dors (Antwerpen). 3 verdienstelijke stukken, waartusschen de *Rand van het bosch*, ons wat al te groen voorkomende, aangekocht is voor de tombola.

L. Douzette (Berlijn). Overheerlijke *Maneschijn 's winters;* aangekocht voor het museum van Antwerpen.

A. Elsen, *Juni* en *April*, twee stukken die ons wat stroef voorkomen, maar overigens zorgvuldig bewerkt.

P.J.C. Gabriel (Schaarbeek). *Gezicht in den polder te Leidschedam*, genomen in de buurt van 's-Gravenhage; aangekocht voor de verloting; voorts een goed bewerkt *Turfveld.*

Baron J. Goethals (Brussel). *Ondergaande zon*, een fraai gezicht op de duinen van Haarlem.

E. Huberti (zie 1880, blz. 137). Van de drie stukken, ingezonden van dezen overleden toondichter en schilder, is het *Veen in de Kempen* voor het Antwerpsch museum aangekocht.

Verdienstelijke l a n d s c h a p p e n enz. waren er nog van E. Bolsius, H. D'Ooghe, F. Isenbaert, G. Gilbert, H. Van Meerbeeck, H. Van Soom (Antwerpen); A. Asselbergs, J.B. Binder, F. Carpentier, mej. L. Charlet-Schamps, A. Chretien, L. Crepin. Ch. De Beugem, G. Delsaux, Ch. De Naeyer, D. De Regoyos, A. De Salle-Stroobant, F. Dubois, F. Duvinage, J. François, L. Frank, K. Gérard, C.G. Gilleman, A. Hamesse, B. Hay, E. Hoorickx, E. Keymeulen (overleden), allen te Brussel of in de voorsteden van Brussel; G. Duflos (Diest); G. Crehay, Fontaine-Marthoz (Spa); G. Den Duyts, A. Ghislain, J. Godenne, Gent; E. Calvert, mej. S. De Stjernstedt, Parijs; A. Henke, H. Herrmann, F. Hoppe, C. Jungheim, W. Klein, Dusseldorp; J.E.F. Schennis (Weimar); J.J. Destrée, J.J. Heppener ('s-Gravenhage).

Van P o r t r e t t e n is de tentoonstelling niet overlast. Tot de beste behooren het door ons reeds vroeger vermelde kapitaal portretstuk van den heer Ch. de Bosschaert en dat van eenen jongeling met eenen hazewindhond door K. Ooms. (Zie 1881, blz. 200.) Dezelfde verdienstelijke schilder stelde een flink gepenseelde *Leurder* ten toon, maar de achtergrond van het stuk blijft te overzien. Puike portretten werden ingezonden door de schilders P. Van Havermaet, A. Delfosse, K. Verlat (daarvan uitgezonderd evenwel dit van wijlen A. Pirson, gouverneur der Nationale Bank,

hetwelk niet op de hoogte is van Verlats talent), A. Bourson, K. Felu, E. Godding, J. Lambeaux, J. Lemmens, E. Siberdt (Antwerpen); E. Bourgeois, E. Charlet, A. De Coster, graaf J. de Lalaing, L. De Paepe, A. Gislain, F. Knopff, K. Pirmez, E. Sacré (Brussel); J. Janssens (St.-Nicolaas), (een welgelukt afbeeldsel van den hulpbisschop mgr. Van den Branden-van Reeth, te Mechelen); L. Maeterlinck, G. Michel (Gent); D. Mergaert (Brugge); A. Aublet en C. Roth (Parijs).

Genaderd tot de S t i l l e v e n s , B l o e m e n - en V r u c h t e n s t u k k e n enz., vermelden wij als meesterlijk uitmuntend Lucas Schaefels' *Bloemen en vruchten*, een stuk dat zeer zeker en zonder eenig voorbehoud aanbevolen worden mag als geheel waardig gekocht te worden voor een hedendaagsch museum. Een oppervlakkig denkbeeld van het stuk geeft de houtsnede op onze vorige bladzijde; de teekening op hout werd door den heer Lucas Schaefels zelf gemaakt; de houtsnede is van de hand van den heer Ed. Vermorcken.

J. Capeinicks puike *Feestdag* is voor de verloting aangekocht. Uitnemend fraai en juist weergegeven zijn dezes schilders *Rozen* en *Oleanders.*

Van wijlen A.J.M. De Mersseman vermelden wij met lof een keurig stukje, waarop als hoofdvoorwerpen *Schelpen en porselein* zijn afgebeeld.

J. Nauwens munt ook op deze tentoonstelling uit door de goede eigenschappen die dezen werkzamen en gemoedelijken schilder kenmerken. Zijn stuk, dat als titel voert *Voor een feestje*, is eene zeer aangename schilderij; zijn hoogst keurig bewerkte *Jagersbuit* werd reeds van kort na het openen der pronkzaal verkocht aan mev. V.F., die zich mag vleien eene goede keuze gedaan te hebben.

K.A. Thomas (Parijs). Zijne prachtig geschilderde *Mand met garnalen*, *eene schotel oesters* enz. werd aangekocht voor de tombola.

Loffelijke vermeldingen ook voor:

Mej. E. De Vigne (Geni), *Brem*-, *Kollebloemen* en *Veldbloemen*;

Mej. G. Meunier (Brussel). *Na de eerbewijzingen* (aangekocht door den heer A. Osterrieth, te Antwerpen);

H. Robbe, 2 stukken *Bloemen* en 1 *Vruchten.*

Mev. L. Van der Linden, *Veldbloemen*, gekocht voor de trekking.

In het vak, waarvan zake, zagen wij voorts goede stukken van H. Bellis, H. Bonheur, J.H. Claes, F. Crespin, M. De Bievre, E. De Koninck, L. Deligne, K. De Witte, L. Dupuis, J.B. Eggericx, J. Goetinck, T. Hannon, M. Hendrickx, G.A. Lanneau, G. Lemmen, L.M. Marchot, G. Maton, A. Van de Wael, J. Van Kemmel, M. Weber, allen te Brussel of in den omtrek; F. Buelens (Oostende); E. Chappel, F.H. De Jongh, A. de Pret, J. Dierckx, F. Geerts, J. Halpin, H.J.J. Kokken, T. Longerstaey, C. Marschouw, F. Mortelmans, P. Nieuwland, J. Rijssens, A. Seeger, J. Taeymans, Van Blockland, F. Van den Daele, F. Van der Wee, F. Veranneman (Antwerpen); V. Constant (Mechelen); V. Witdoeck (Rijssel); C. Heiden, A. Jernberg (Dusseldorp); G. Mattelé, L. Verboeckhoven (Gent); de dames E. Beauvais, L. Custodi, M. De Borman, L. Fraters, M. Jungbluth, Lentrain geb. De Senecourt, M. Payen, A. Ronner, M. Roosenboom (puike *Azaleas*, gekocht voor de tombola), M. Stroobant, A. Van Tussembroek, allen te Brussel; M. Allard (Gent); C. De Melotte, P. Jamar, M. Romiée (Luik); N. Davignon geb. Henrard (Verviers); A. Velghe (Kortrijk); L. Desbordes, F. Mezzara (Parijs); S. Dussieux (Versailles); E. Frölich (Kopenhagen); H. von Fischer (Berlijn); J. Munster, G. Schultz (Dusseldorp); A. Peeters (Stuttgart); C. Van Es ('s-Gravenhage).

(Wordt voortgezet.)

De familie Granvelle.
(Vervolg van blz. 186.)

Don Frans-Thomas Perrenot de Granvelle, *alias* d'Oiselet, graaf van Cantecroy, voegde bij de lange reeks titels zijns ooms nog een aantal andere. Hij bevond zich (zie de verhandeling van den geleerden Gachard) te Napels, wanneer hij het afsterven zijns zoons vernam, en begaf zich naar Praag, alwaar hem bericht werd dat keizer Rodolf gansch het personeel van wijlen zijnen oom gevangen genomen had; meer nog, hij had al zijne goederen in deze stad en elders in het keizerrijk doen verbeurd verklaren en zelfs zijn lichaam in beslag genomen. Terwijl de erfgemaakte pogingen aanwendde om de invrijheidstelling der gevangenen en de beslagopheffing der aangeslagene goederen (het graafschap Cantecroy daarin begrepen) te bekomen, deed een edelman des keizers hem roepen en zegde hem, dat het inzicht des keizers was hem zijne onwettige dochter Karolina ten huwelijk te schenken op de volgende voorwaarden: 1° Zijne Keizerlijke Majesteit zal haar wettig maken en hooger verheffen dan Karel V de hertogin van Parma verheven had; 2° zij zal haar een bruidschat medegeven, in evenredigheid harer hoedanigheid; 3° ten gevolge van dit huwelijk zullen aan don Frans-Thomas alle nagelatene goederen zijns ooms teruggegeven worden; 4° de gevangenen losgelaten; 5° de keizer zal zijne dochter met een leen des keizerrijks beschenken, dat tot een prinsdom verheven wordt, indien het dit alreeds niet is; 6° hij zal zijnen schoonzoon tot edelman zijner kamer maken. De graaf van Cantecroy nam deze uitmuntende voorstellen aan en trad te Praag, op den 10n Februari 1608, in den echt met Karolina, markiezin van Oostenrijk, natuurlijke dochter van keizer Rodolf II en van Euphemia van Rosenthal; Karolina had toen slechts den ouderdom van 13 jaren bereikt. Te dezer gelegenheid werd hij prins van het Heilig-Rijk uitgeroepen. Frans-Thomas was de laatste bezitter van het graaf schap Cantecroy in het geslacht der Granvelle's. Algemeen erfgenaam van dit doorluchtig huis, was hij dit echter maar onder zekere voorwaarden. Onder andere moest hij zijnen neef (eenen zoon van Margaretha Perrenot de Granvelle, eigene zuster des cardinaals), volgens overeenkomst, eene som van 150,000 frank aftellen. Om zooveel geld te vinden, zag de graaf zich verplicht een gedeelte zijner landgoederen te verkoopen. Den 5n Maart 1615, verkoopt hij aan Jan de Cordes, heer van Wichelen en Kriscamp, de aloude villa of het laathof van Dieseghem, onder Mortsel, groot 48 bunderen; de windmolen en eene tiende aldaar; het leenhof *ten Eeckhove* of *Blauwesteen*, onder Contich; verschillende andere goederen en tienden onder Contich, Reeth, Aertselaer, enz.; de gezamenlijke koopsom beliep 70,000 gulden. Het volgend jaar verkocht hij het grafelijk kasteel en de heerlijkheid van Cantecroy, Mortsel, Edeghem en Luythagen, aan Jan Maes, onder voorwaarde nochtans dat hij den titel van graaf van Cantecroy voor hem en zijne opvolgers behoudt. Nog hetzelfde jaar (1616) droeg de graaf de heerlijkheden Borsbeeck, Bouchout en Hove aan messire Anthonis de Tassis op. Aangaande de overblijvende heerlijkheden Contich, Reeth, Waerloos, Aertselaer, weten wij niet of de graaf ze aan particulieren of aan den hertog van Brabant afstond.

Don Frans-Thomas stierf te Besançon den 5n Januari 1629, slechts één zoon nalatende met name:

Eugeen-Leopold Perrenot de Granvelle, gezegd d'Oiselet, markies, prins en maarschalk van het Heilig-Rijk, graaf van Cantecroy, baron van Nieuwstad, enz. Hij verbond zich te Brussel in den echt met de schoone Beatrix van Cusance, gesproten uit een zeer edel geslacht, en overleed kinderloos ten gevolge der pest,

te Besançon, den 6^{n} Februari 1637. Door zijn testament had hij tot zijne algemeene erfgenamen aangesteld, de kinderen die uit Beatrix van Cusance geboren zouden worden, onder voorwaarde dat de voogdij dezer kinderen zijne moeder, Karolina van Oostenrijk, zou toebehooren; in het tegenovergestelde geval zou zijne moeder de algemeene erfgename wezen. Daar de titel van graaf van Cantecroy een Brabantsch leen was, had Karolina er het verhef over gedaan op den 5^{n} Januari 1632. Pas waren veertien dagen verloopen sedert het afsterven van den prins van Cantecroy, als zijne weduwe den hertog van Lorreinen huwde. Nog hetzelfde jaar, in September, werd prinses Beatrix moeder van eenen zoon, die overleed in het begin van 1638 en te Beauvoir, in de kapel van Sint-Nicolaas, begraafplaats der heeren van Cusance, ter aarde werd besteld. De geheimzinnige geboorte en dood van dit kind gaf aanleiding tot een uitgebreid proces dat bijna een vierde eeuws duurde. Inderdaad, krachtens bovenstaande testament, moesten de goederen van het huis van Granvelle op Karolina van Oostenrijk versterven, indien de prins van Cantecroy geen kroost naliet, zooals het feitelijk plaats had. Doch een ander lid der Granvelle's *alias* Jaak-Nicolaas de la Baume de Granvelle, deed zijne rechten op de rijke erfenis gelden. Voor verdere bijzonderheden over dit geding, kan men het werk van den heer rijksarchivaris Gachard raadplegen.

Mortsel.

J.B. STOCKMANS.

Tentoonstelling en congres van gymnastiek.
(Vervolg van bladzijde 173.)

De heer J. Happel, bestuurder der normale turnschool van Antwerpen, een der bekwaamste mannen in het vak, die mag aanzien worden als de grondlegger der wetenschappelijke turnkunst in België, had, - terwijl buitendien zijn lokaal in de Handelslei, te dezer gelegenheid, voor het publiek geopend was, - aan de tentoonstelling deelgenomen op eene wijze, die aantoonde op welke vaste gronden zijn stelsel berust.

Bij het behandelen van honderde kinderen, die jaarlijks zijne lessen volgen, had hij welhaast opgemerkt dat een groot getal onder hen lijdende waren aan allerhande kwalen, die zij in de school opdeden, wezenlijke *schoolziekten*, waarvan de oorsprong te wijten was aan de slechte houding, welke zij gedwongen waren in de school aan te nemen. Door het stilzitten, van 's morgens tot 's middags, en van 's namiddags tot 's avonds, op banken, waarvan de hoogte en de afstand tot de schrijftafel niet in evenredigheid zijn met de grootte van de ledematen der leerlingen, ontstaan onder andere kwalen: ruggegraat-verkromming, verdrukking der borstkast, stoornis in den bloedsomloop, hoofdpijn, slechte spijsvertering, longontstekingen, bijzichtigheid enz. enz. Beter is het, ziekten te

voorkomen dan te genezen, zoo is de leuze van J. Happel, en die grondstelling getrouw, bedacht hij middelen om de hierboven aangehaalde schoolziekten te voorkomen. Edoch, gedurende zijne navorschingen bestadigde hij alras dat zelfs vóor de schooljaren, vele, zeer vele kinderen aan misvormingen blootgesteld zijn. De meeste vrouwen, die met kinderen omgaan, zoowel moeders als dienstboden, dragen gewoonlijk het kind op den rechten arm. Daardoor wordt het linkerbeentje van het kind, zachtjes, wel is waar, maar toch voortdurend tegen het lichaam der draagster gedrukt, terwijl het kind den romp links buigt. Wanneer het kind eten krijgt, plaatst de moeder het op de linkerknie, om met de rechterhand den lepel vast te houden; zij ondersteunt het kind dan in de linkerlende, zoodat het dan ook meest altoos de ruggegraat langs den linken kant laat overhellen. Die herhaaldelijk verkeerde houding heeft meestal voor gevolg dat het kind lichtelijk scheef opgroeit.

TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

Die waarnemingen gaven aanleiding tot het vervaardigen van een *Kinder-drager*, zijnde een klein houten bankje, dat de meid, bij middel van eenen lederen riem, om den hals vastmaakt en waarop het kind, vrij in al zijne bewegingen, gezeten is en waardoor ook het achterover laten zwikken van kinderen belet wordt, iets waaraan zoovele ongelukken zijn toe te schrijven.

De vorm van dit stoeltje, evenals die der schoolbanken en lessenaren, is het gevolg van waarnemingen, op honderde kinderen gedaan; zelfs zijn afgietsels in pleister, op het levende lijf genomen, benuttigd geworden om zekere vormen te bepalen.

‘In de oudheid, werd het onderwijs gewoonlijk op de openbare plaatsen, in de portieken der gebouwen, of wel in het opene veld gegeven, in de schaduw der boomen, op de helling van eenen heuvel of eenen berg. De meesters en hunne leerlingen stonden recht, of zaten tegen den g r o n d , op een rotsblok, op eenen stoel of op eene bank. Wanneer zij te schrijven hadden, l e g d e n z i j hunne tabellen op de knieën, zooals de Chineezen, de Perzen en andere volkeren dit heden nog doen.

In de middeleeuwen, was de leeraar gewoonlijk achter eenen lessenaar, of scribaan gezeten. Zijne leerlingen namen plaats vóor hem, op achter elkander gestelde banken.

Bij gebrek aan tafel of lessenaar legden de leerlingen hun schrijf- of teekenwerk op hunne knieën, zooals bovenstaande teekening het aanwijst. In de XVIe eeuw werden de scholen van tafels en stoelen voorzien; slechts later werden deze vervangen door banken gelijk aan degene, welke hedendaags nog in vele onderwijsgestichten in gebruik zijn. Hadde men de jongelieden maar op banken laten zitten gelijk er door de leeraars gebruikt werden, hoevele ziekten zou men dan aan de jeugd niet gespaard hebben! De lessenaar des meesters was van eene bank met rugstuk voorzien, het tafelblad stond schuins, de inktpot was aan den rechterkant, van de tafel gehecht. De lessenaar zelf kou men naar geliefte hoog of laag stellen zooals de hedendaagsche muziek-lessenaren. De bedoelde onderwijzersbanken hadden allerhande vormen en waren meestal met kunstig beeldhouwwerk versierd. Zij overtroffen dus al de hedendaagsche Amerikaansche en Duitsche meubelen van dien aard.

Al de hierboven aangehaalde schikkingen der middeleeuwsche zetels, hadden stellig hare reden van bestaan, en zijn niet toe te schrijven aan louter toeval. Edoch, tot op onze dagen heeft er niemand aan gedacht die opmerkingen der ondervindingen van vroegere eeuwen te benutigen ten voordeele der schooljeugd.'

Zoo drukte zich Happel uit, in de beschrijving van zijn regellessenaar.

TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

Ziehier de bijzonderste voordeelen van dit model: Het kan aangepast worden volgens de lengte en de dikte van iederen leerling; het is voorzien van eenen steun voor de borst, bestemd om het lichaam recht te houden zonder drukking, en van een rugstuk en zetel, volgens den vorm van het lichaam uitgewerkt. Te meer, een plankje, bestemd om de boeken of het model vast te houden, dient tot onderhoud en verbetering van het gezicht. De goede stand der beenen en voeten is insgelijks in acht genomen.

Zoowel voor meisjes en juffrouwen als voor jongens en heeren levert die lessenaar de grootste voordeelen op.

Zoohaast die schoolbank verscheen, werd zij nagemaakt doch daar de namakers niet altoos de kennissen bezitten welke er noodig zijn om in dit moeielijk vak goed werk te leveren, zoo zijn de nagemaakte banken veelal gebrekkig onder meer dan een opzicht. Van eenen aap, die de tooverlantaren laat zien, is trouwens niet veel fraais te verwachten.

Doch wij moeten ons beperken, daar wij de ruimte niet wenschen te overschrijden, welke ons in deze kolommen werd toegestaan. Uit wat voorgaat zal men, voor het overige, genoegzaam hebben kunnen opmaken, dat de heer Happel op de tentoonstelling veel te zien gegeven heeft, wat inderdaad de moeite van eene aandachtige beschouwing en onderzoeking loonde.

Wij maakten reeds melding (op onze blz. 172) van voor de turnkunst belangrijke boekwerken, die in de tentoonstelling voorkwamen. Van dr. Lubach, wiens jubileum in Holland werd gevierd, eenige dagen voor dat de turnfeesten te Antwerpen een aanvang namen, troffen wij met genoegen het *Ontleedkundig en physiologisch handboek voor onderwijzers in de gymnastiek* aan, benevens zijne *Gezondheidsleer*

voor jongens en meisjes en *Ontwikkeling van het kind.* Het afbeeldsel van den verdienstelijken man vinde eene plaats in dit beknopt verslag. (Zie blz. 196.)

Dr. Lubach, thans 67 jaren oud, is van geboorte een Fries; hij ontving zijne eerste opleiding te Haarlem, vertrok in 1836 als student naar Groningen, en werd in 1842 bevorderd tot geneesheer. Hij vestigde zich te Haarlem, waar hij inzonderheid de practijk der Israëlieten verkreeg. Sedert 1866 is de heer Lubach geneeskundig inspecteur voor Overijssel en Drente.

De zittingen van het turncongres werden bijgewoond door leden van den Belgischen Turnbond uit onderscheidene provinciën des rijks, alsmede door een aantal buitenlanders. De nawerking der beraadslagingen, die zich kenmerkten door veel kordaatheid en een goeden toon, zal ongetwijfeld voor de zaak waarop zij betrekking hadden goede vruchten opleveren.

En wat betreft de tentoonstelling, wij weten, door de getuigenis van velen, dat zij bij de bezoekers den besten indruk achtergelaten heeft. Dat deze indruk blijvend en eene aanleiding moge zijn om de turnkunst in ruimer kring te helpen waardeeren, dit is de wensch, waarmede wij dit vluchtig overzicht zullen besluiten, na alsnog te hebben aangestipt, dat de turnoefeningen, die ter gelegenheid van het congres en de tentoonstelling werden gehouden, zeer opmerkelijk waren en zoowel den turners als het publiek veel voldoening hebben verschaft.

Antwerpen.

P.B.

> Gewoonlijk meent een mensch wanneer hij woorden vindt:
> ‘Daar schuilen vast gedachten onder;’
> Doch dikwijls is het enkel wind.
> W. BILDERDIJK.

> Welk is het groote bezwaar van den geestelijke tegen het tooneel en van de moeders tegen den roman? Geen van beide vreezen de kennis, welke man en vrouw beide, vroeger of later, noodwendig van het leven zullen ontvangen, maar wel het ontwaken, gedurende den jeugdigen leeftijd, van ingenomenheid met personen, wier slechtheid of zedelijke verdorvenheid wordt bedekt door den glans der kunst.
> DE BRUNETIÈRE.

Groot muziekfestival te Brussel.

S.P.Q.B.

Jaarlijks, om beurt, heeft, zooals men weet, eene stad in België het voorrecht, dat ten harent het groot muziekfestival plaats heeft. Ditmaal was de beurt aan Brussel. De 20e Augustus, Zondag, was de eerste festivaldag. Het Paleis voor Schoone Kunsten, waar het toonkundig feest gehouden werd, bleek evenwel zeer ongeschikt om dienst te doen als muziekpaleis; de galm liet zeer veel te wenschen over, ondanks de menigte van tapijten en kleeden, in de zaal opgespannen of gehangen, om klankverbetering te bekomen. Het door 't staatsbestuur aangekochte groote orgel van Scheyven, hetwelk op de landstentoonstelling van 1830-1880 voorkwam, was voor het festival in gebruik gesteld. Er waren 400 koorzangers, onder de leiding van H. Warnots en 120 muzikanten onder die van Jos. Dupont. De solisten waren: mev. Schroeder-Haufstaengel en mej. Pollender en de heeren J. Bosquin, E. Blauwaert, Belhomme, Thomson, Goffoel, Thys en Mailly. De uitvoering ving aan met Händels beroemd *Alexandersfeest:* de vertolking mocht bevredigend genoemd worden. Dan volgden: *a.* Openingsstuk van de opera *André Doria*, een onuitgegeven werk van Th. Radoux; *b.* In de XVIe *eeuw*, symphonisch werk van J. Van den Eede; *c. Schoonheidshymnus*, van Peter Benoit.

2e dag. - 1e deel. Openingsstuk van *Iphigénie en Aulide*, van Gluck; *Requiem* van Brahms (eene parel van schoonheid). - 2e deel. *Concerto* voor viool, van Vieuxtemps; Aria uit de *Fausse Magie*, van Gretry; Aria uit het stuk *les Abencérages*, van Cherubini; Aria uit *Obéron*, van Weber; - 3e deel. *Ave verum*, van Mozart; - Duo uit *Oedipe à Colone*, van Sacchini; - Gebed uit de opera *Rienzi*, van Wagner; - Eerste gedeelte van het 2e *Concerto* voor viool, van Max Bruch; - *Non piu mesta*, vioolstuk van Paganini; - *Le Retour*, lyrisch zangstuk met koren, van Ad. Samuel.

Alhoewel uiterst overladen, was het programma niet zeer aantrekkelijk. De bijval is dan ook niet onverdeeld geweest. *Alexanders-Feest* is een der zwakste werken van Haendel. In het gewrocht van den heer van den Eeden komen flinke bladzijden voor. De kunstkenners zijn het niet eens over het nieuwe oratorio van Benoit. Enkelen zelfs vallen de *Schoonheidshymnus* hevig aan en zeggen dat zij verre onder de vroegere werken van den meester staat. Anderen daarentegen noemen dit gewrocht

‘echt meesterlijk’ en verklaren, met klem van redenen, dat het wel het schoonste werk is dat de befaamde Vlaamsche meester en musicus tot hiertoe heeft voortgebracht. Een onzer vrienden schrijft er van: ‘De melodie is al zoo aangrijpend als de harmonie verheven.’ Men voelt, zegt *Rond den Heerd*, het frissche windje in de Inleidingsrei:

> ‘Uit de heiden waar het windje stoeit’.....

Men voelt de vreugde der jeugd, jong als de frissche natuur:

> ‘Komen wij verheugd met vreugd
> Juichend hoog van toon:
> Licht schijne overal!.....
> O, hoe wonderschoon
> Is der schoonheidshal!’

Indrukwekkend is de voorstelling van den strijd, door de domheid en het geweld, tegen het volk geleverd en die eindigt met des volks zegepraal, waarna de domheid en het geweld elkander verdelgen en het volk den tempel der schoonheid binnenstroomt. Uitnemend keurig zong Blauwaert het prachtige solo ter eere van het schoone in de kunst. Op waardige wijze wordt de samenstelling bekroond door eene slotrei, waarvan de uitvoering met orgelbegeleiding niets te wenschen overliet.

Het Duitsche *Requiem* van Brahms is een meesterstuk.

Tusschen de muzikanten die op het festival speelden, trok vooral de violist Thomson, van Luik, de aandacht, die, naar de uitspraak van kenners, Vieuxtempsen Joachim geëvenaard heeft.

Kroniek.

Antwerpen. De heer F. Lalmand, leeraar in boetseer- en sieraadbeeldhouwkunst aan de Antwerpsche academie, heeft om gezondheidsredenen zijn ontslag gegeven, dat bij koninklijk besluit van 15 November aangenomen is.

Brussel. Voor het keuren en plaatsen van Belgische kunstgewrochten, bestemd voor de internationale tentoonstelling te Amsterdam, zijn bij ministerieel besluit van 28 October benoemd de heeren J. Baes, bouwkundige te Brussel, E. Delpérée, kunstschilder te Luik, V. Lagye, id. te Antwerpen, J. Leclercq, opziener voor de schoone kunsten te Brussel, J. Portaels, bestuurder van de academie van schoone kunsten te Brussel, L. Tytgadt, kunstschilder te Gent, P.C. Van der Stappen, beeldhouwer te Brussel, J. Verhas, kunstschilder te Brussel. De heer Van Brée, ambtenaar aan het ministerie van binnenlandsche zaken, is als secretaris aangewezen.

- De heer A. Siret, bestuurder van de klasse der schoone kunsten aan de academie van België, heeft op de openbare vergadering van voornoemde klasse, den 29^{n} October, eene belangrijke redevoering gehouden, ter verdediging van de instelling der groote zoogenaamde prijzen van Rome.

- In overeenstemming met den door ons uitgedrukten wensch (zie 1881, blz. 173), heeft de inrichtingscommissie van het Consciencefeest besloten een betrekkelijk *Album* uit te geven. Alle stukken aangaande de feestviering, inschrijvingslijsten enz. zullen aan de Antwerpsche stadsbibliotheek geschonken worden. De inschrijving bedroeg:

	fr. 26,883.79
De uitgave	fr. 24 823.44

Het batig slot van fr. 2,060.35

zal dienen ter bekostiging van het album, welks uitvoering opgedragen is aan de heeren Edw. Coremans, F. De Potter, A. Gondry, E. Stroobant, A.C. Van der Cruyssen en Em. Van Driessche.

- In het paleis van schoone kunsten is eene belangrijke verzameling schilderijen van den Russischen schilder Vereschagin tentoongesteld geweest.

- Belgische tooneelschrijvers, die in aanmerking wenschen te komen voor den 3-jaarlijkschen prijs van tooneelletterkunde in Nederlandsche taal, moeten vóór of uiterlijk op 1 Januari 1883 hunne tooneelwerken, in de laatste 3 jaren in België of

het buitenland verschenen, aan het ministerie van binnenlandsche zaken laten toekomen.

Leuven. De hoogeschool telt dit jaar 1451 leerlingen.

- Na eene onderbreking van 13 jaren, laat mgr. Namèche bij K. Fonteyn het 9e deel van zijnen *Cours d'histoire nationale* verschijnen, loopende tot het einde der regeering van Maximiliaan van Oostenrijk. Prijs: fr. 4,00.

- Jan Cuypers maakt in marmer, voor het stadsmuseum, zijn te Brussel en te Antwerpen in 1881 en 1882 in pleister tentoongesteld beeld *De Slavernij.* De kosten worden bij hellicht door het rijk en de stad gedragen. Met 's rijks geldelijken steun, heeft de stad voor het museum eene door Cornelius Van Leemputten geschilderde *Schaapskudde* aangekocht die op de landstentoonstelling van 1830-1880 prijkte. Paulus Haesaert schonk zijn door hem zelf geschilderd portret aan het museum.

Luik. Het stadsmuseum heeft ten geschenke ontvangen: 1. van de familie Heuse, het portret van professor Lombard, geschilderd door J.B. Vieillevoye; 2. van den heer Dumont-Lamarche, een pleisteren beeld *de Tijd,* gemaakt door wijlen den beeldhouwer A. Sopers. Het stadsbestuur heeft voor het museum een door E. Plumier geschilderd portret van prins Willem van Hessen aangekocht.

Buitenland.

Maastricht. De laatste hand wordt gelegd aan de herstelling, in haar oorspronkelijk gothischen stijl, van de voormalige Minderbroederskerk, die tot bewaarplaats van het oud archief der provincie en van de stadsbibliotheek bestemd is. Door het rijk is voor de herstelling eene toelage van 40,000 gl. verleend. (Zie onzen jaargg. 1879, blz. 196.)

's-Gravenhage. Tot nog toe wordt bij het stellen van wetgevende en andere stukken, die van het staatsbestuur uitgaan, de spelling van Siegenbeeck gevolgd. Eerst met ingang van 1883 zal de dusgenaamde nieuwe spelling (volgens De Vries en Te Winkel) gebezigd worden.

- In deze stad is eene nieuw voltooide schilderij van den Weener schilder Hans Makart tentoongesteld; zij is getiteld *In den zomer* en verbeeldt een tuinhuis met bad. De middenfiguur is eene schoone jonge vrouw op eene prachtige sofa uitgestrekt; zij heeft het bad verlaten; aan hare linkerzijde is een jong meisje, die men geheel op den rug ziet, gereed om in het bad te treden. Verder links, verlaat eene andere jonge vrouw, met een knaapje, het water; rechts zijn een drietal gekleede vrouwen in 't schaakspel verdiept, dat door drie andere vrouwen wordt gadegeslagen. Een blauw gordijn, rechts, verleent aan de voorstelling een eigenaardigen gloed.

- Het Dagblad van 's-Gravenhage van 7 November schrijft: ‘Een antiek, zeer klein zilver gedreven drinkbekertje, anno 1450 (aan zilverwaarde 40 gl.), werd in Friesland gekocht voor den prijs van 8000 gl. door een koopman in oudheden, die het later verkocht voor 12,000 gl. aan een Duitschen koopman. Dit feit bewijst op nieuw, dat antiek zilver eene zeer groote waarde heeft.’

Amsterdam. Voor het maken van een nieuw concertgebouw achter het in aanbouw zijnde rijksmuseum zijn ontwerpen gevraagd aan de bouwkundigen C. Muysken, A.L. Van Gendt, G.B. Salm, Th. Sanders en Th.G. Schill. Zij zullen beoordeeld worden door de heeren P.J.H. Cuypers, J. Gosschalk en J. Springer.

- 6 November vierde de dichter J.P. Hasebroeck zijn 70sten verjaardag.

- In het nieuw gebouwde rijksmuseum zullen, in onbrandbare zalen, alle kunstverzamelingen worden bijeengebracht, die tot dusver min of meer tijdelijk in

minder geschikte gebouwen werden bewaard in de *Trippenhuizen,* Amsterdamsch gemeente-museum, museum A. Van der Hoop, het hedendaagsch museum in het Paviljoen *Welgelegen* te Haarlem, museum van Nederlandsche geschiedenis te 's-Hage, Prentenkabinet te Leiden, verzameling van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, het koninklijk kabinet van zeldzaamheden (behalve wat tot de beschrijving der volken behoort, hetwelk naar Leiden overgaat). Voorts zullen in het gebouw tentoonstellingen worden gehouden, onder andere in 1883 van verledene kunst.

- 7 November werden de schilderijen van het kabinet Raphael verkocht. Twee stukken van Duverger golden 770 en 795 gl., een Frère bracht op 5610 gl., Piot 4730 gl., 2 van D. Bles 1540 gl. en 770 gl., J.B. Madou 1210 gl., Ch. Rochussen 770 gl., W. Roelofs 1016 gl., mev. H. Ronner 748 gl., C. Springer 1936 gl., 2 van W. Verschuur 863 gl. en 814 gl., J. Weissenbruch 550 gl., een Grueb 687 gl., Guillemin 1100 gl., Innocent 935 gl., H. Koekkoek 1100 gl., J.B. Tom 660 gl.,

Haarlem. De vrouwelijke teekenschool van het museum van kunstnijverheid onder het bestuur van den heer E. von Saher, telt 30 leerlingen. De lessen hebben 2 maal 's weeks plaats en worden afgewisseld door voordrachten over stijl, in verband met geschiedenis en godenleer.

- Het Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage van 26-27 November schrijft: 'De *Emerentia* van F. Hals in het hofje van Berestein te Haarlem is verkocht en geleverd aan baron van Rothschild, te Frankfort, voor 100,000 gl.' De waarschuwingen, die reeds van voor jaren werden vernomen, zooals men, onder andere, ook in de *Vlaamsche School* (namelijk in onzen jaargang 1879, blz. 132) kan nagaan, hebben dus niet mogen baten.

- Te Wageningen is den 8^{n} November op de Israëlietische begraafplaats, op het graf van de dichteres mev. Estella Hijmans-Hertzveld, een fraai wit marmeren gedenkteeken onthuld, vervaardigd door den heer Van Diggelen, te 's-Gravenhage.

Luxemburg. In den prijskamp voor een ruiterstandbeeld van den koning groothertog Willem II is met eenparige stemmen het model bekroond, ingezonden door M.J.A. Mercié, uit Parijs. (Zie blz. 122.)

Parijs. Wat er van de geblakerde Tuileriën nog overblijft, gaat afgebroken worden onder de leiding van den bouwmeester Karel Garnier. Men wil de bruikbare deelen van gehouwen steen, friezen en andere bouwkunstige sieraden opbergen, om daarmede een klein gebouw te stichten, ter herinnering aan het paleis van Frankrijks voormalige vorsten.

- Bij de afbraak van het huis n^{r} 26 in de Oude-Tempelstraat, te Parijs, waar in 1580 Frankrijks opperrentmeester, de maarschalk markgraaf van Effiat woonde, is in eene gemetselde holte, 5 meters beneden den grond, eene koperen kruik aangetroffen, die 7822 goudstukken bevatte van Johannes den Goede, keizer Karel V, Willem van Beauregard, Willem de la Garde, Raymond III, Jan van Brabant, Arnoldus van Orey, Johan van Napels, Lodewijk graaf van Provence enz. Aan goudgewicht hebben zij eene waarde van 108,000 fr. De twee werklieden, die bij de afbraak den schat vonden, ontvingen voor hun aandeel 54,000 fr. in hedendaagsch geld, wat zij liever verklaarden te hebben dan de hun aangebodene helft van het oude geld, ofschoon men hun had gezegd dat de ontgravene muntstukken meestal voor veel meer dan hunne gewogene waarde aan den man zouden te brengen zjjn.

- Vermaak van groote kinderen: den 14^{n} October heeft een groepje kunstschilders te Parijs een maaltijd gegeven, waarop de spijzen in omgekeerde volgorde opgediend en verbruikt werden; er werd begonnen mee koffie en geëindigd met soep en al de schilders droegen blauwe kielen.

Toulon. Volgens nieuwsbladen berichten zou in deze stad, ten huize van een ouden kleermaker, die zou afstammen uit eene oude familie van Lucca, eene zwart geworden op paneel (men gist door L. da Vinci) geschilderde *Aanbidding der herders* zijn aangetroffen, $1^{m}00$ breed en $0^{m}70$ hoog.

Dr. LUBACH. (Zie blz. 193)
ZINCOGRAPHIE VAN G.J. THIEME, TE ARNHEM.

Poitiers. De heer Lisch, opziener voor de geschiedenis der merkwaardige gebouwen, heeft, in de omstreken van Poitiers, de door den eerw. pater da la Croix ontdekte Gallisch-Romeinsche s t a d bezocht, die hij, in een schrijven aan E. Marcille, een klein Pompeji noemt. De stad zou bevatten een tempel van 70 meters breedte en 114 meters diepte; eene badinrichting die 2 hectaren oppervlakte beslaat en nog voorzien is van hare waterbekkens, leidingen en plaveiing; een schouwburg, waarvan het tooneel 90 meters breed is en de zitbanken nog aanwezig zijn; voorts geheele straten met allerlei gebouwen, huizen, logementen enz., te zamen eene gebouwde o p p e r v l a k t e van 7 hectaren beslaande; beeldhouwwerken (volgens gissing uit de 2de eeuw na Christus), ijzeren en bronzen voorwerpen, pottegoed enz. De ontgravingen, zoo besluit het bericht, worden voortgezet en geven nog veel te verwachten.

Londen. Uit deze stad wordt aan het Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage (n^{r} 269) bericht gedaan van eene lezing, den 7^{den} November in het Bijbelsch Oudheidkundig Genootschap gehouden door den heer I.G. Pinches, over eenige ontdekkingen, onlangs gedaan door den heer Hormuzd Rassam, en die veel licht verspreiden over de oude geschiedenis van Babylonië. Te Sipara of Sepharvaim groef hij een aantal steenen uit den grond met opschriften betrekkelijk de inkomsten van den tempel, gedagteekend tijdens de regeeringen van de koningen Samas-aum akin (Saosduchinos), Kandalaun (Kincladovos), Nabopolassar, Nebuchadnezar II, Evil Merodach, Neriglissar. Läbasé Masduk (Labosoarchad), Nabonidus, Cyrus, Cambyses, Bardes, Darius en Artaxerxes. De belangrijkheid dezer steenen bestaat in hunne datums en de geslachtslijsten, welke de Semitische taalgeleerden nuttig achten als bron van vergelijkende studie. Eenige oude rollen uit deze oude plaatsen beschrijven hoofdzakelijk de bouwkundige werken van verschillende koningen en vermelden tevens den lof der goden, in verband met andere steden en tempels. Eene dezer rollen, waarop de naam van Nabonidus voorkomt, vermeldt vele

geschiedkundige feiten. Op die van Cyrus leest men: '(Aystyages) verzamelde (zijn leger) en trok op tegen Cyrus, koning Ansan, om (hem) gevangen te nemen en - Aystyages stond tegen hem op, en maakte hem gevangen (of letterlijk: en nam hem met handen) en gaf (hem) aan Cyrus. Cyrus (ging) naar het land van Echatana, zijne koninklijke stad. Hij nam van Echatana zilver, goud, meubelen, goederen en koopmansschappen mede en nam naar het land van Ansan de meubelen (en) goederen mede, welke hij genomen had.' Men meent dat het verhaal van Cyrus het juiste is, omdat het overeenkomt met dat van Herodotus, die zegt dat de Perzen tegen Astyages onder Cyrus opstonden, die daarop naar Medië trok, en dat in den slag, welke er op volgde, slechts die Meden, welke onbekend waren met de raadgevingen van Harpagus, om tegen Astyages op te staan, dapper met de Perzen vochten. (Zie, in verband met deze, onze blz. 107.)

- De beroemde handschriftenverzameling van den hertog van Hamilton is voor 80,000 ponden s t e r l i n g s bij onderhandschen verkoop, het eigendom geworden van de Duitsche regeering. Onder andere merkwaardigheden komt daarin voor, een afschrift van het Evangelie in de Latijnsche taal, met gouden letters op purper fluweel geschreven en dagteekenend uit de VIIe eeuw, hetwelk aan koning Hendrik VIII door paus Leo ten geschenke werd gezonden, bij gelegenheid dat de paus den Engelschen monark den titel verleende van 'beschermer des geloofs.' Het kostbaarste stuk uit de gansche verzameling en hetwelk naar het schijnt de Duitsche regeering vooral heeft bewogen om tot den aankoop over te gaan, is het perkamenten handschrift van Dante's *Divina Comedia,* opgeluisterd door Sandro Botticelli met een 80-tal teekeningen; de waarde van dit werk wordt begroot op 25,000 ponden sterl. De Engelsche drukpers betoont er zich zeer over misnoegd, dat al deze schatten Engeland verlaten. Er wordt beweerd, dat de Duitsche regeering zich bereid zou hebben betoond, om ettelijke stukken uit de verzameling, die inzonderheid voor Frankrijk en Engeland belang hebben, aan deze landen over te laten.

- Voerden, een paar jaren geleden de studenten der hoogeschool van Oxford den *Agamemnon* van AEchyles in den Griekschen oorspronkelijken tekst op, eveneens gaat thans een groep studenten van Cambridge's hoogeschool Sophocles' *Ajax* in het Grieksch ten tooneele brengen. Dr. Waldstein, hoogleeraar in de Grieksche oudheidkunde, houdt toezicht over de tooneelversiering en de kleedij; professor Macsarven heeft de muziek voor de koren gemaakt.

Het wapen van Antwerpen.

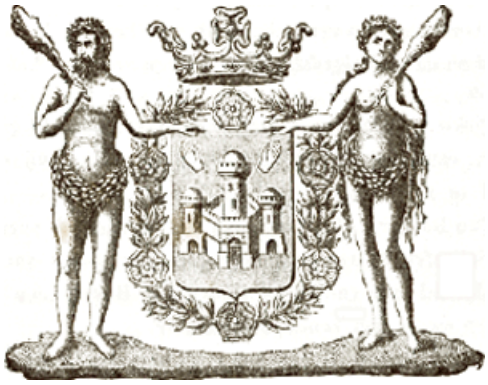

Het hierboven met schildhouders afgebeelde wapen werd in vorige eeuwen door de stad Antwerpen gevoerd, doch het was sedert een groot getal jaren, wat de schildhouders betreft, in onbruik gekomen.

Het stedelijk bestuur zich tot de hooge regeering gewend hebbende met het verzoek, om het aloude schild met wapenhouders weder in gebruik te mogen nemen, zoo is daarop door Z.M. den koning, bij besluit van 28 September 1881, instemmend beschikt, uit overweging ‘dat het is bewezen, door geloofwaardige stukken, dat de gemeente Antwerpen sedert onheuglijke tijden’ het bedoelde wapen met schildhouders heeft gevoerd, krachtens ‘vergunningsbrieven, die verloren of vernietigd zijn.’

Het koninklijk besluit geeft van het bedoelde wapen met schildhouders de volgende beschrijving:

‘Van keel met een kasteel met drie torens van zilver, open, verlicht, en gemetseld, in het hoofd, van twee opene handen, die rechts in band en die links in baar gesteld.

Het wapen hebbende voor schildhouders een wildeman en eene wilde vrouw in vleeschkleur, omgord en bekroond met veil en dragende twee knodsen, op de schouders geplaatst; de schildhouders ondersteund door sinopel.

Het schild zijnde omringd van eene kroon van zes rozen waarvan drie van zilver, en drie van keel, alles geknopt van goud, en gedekt met eene markgravenkroon.’

Zie over het gebruik der schildhouders de bijdrage *Wapenkunde,* in onzen jaargang 1879, blz. 167 en 1881, blz. 192; voor het gebruik van zegels 1881, blz. 164.

Goud.

Volgens eene berekening in het Album der Natuur zou de geheele voorraad goud, over de aarde verspreid, niet meer bedragen dan een klomp van 8 meters lengte, 5 meters breedte en 5 meters dikte, alzoo 200 kubieke meters.

> De beroemde Venetiaan Pietro Bembo (1470 + 1547) las alles, wat hij op papier bracht, veertigmaal na, voor hij het publiek maakte. Goethe liet alles wat hij schreef tot zevenmaal toe kopieeren en in elke kopie maakte hij vele veranderingen.
> A.C.

Driejaarlijksche tentoonstelling van schoone kunsten te Antwerpen.

(Vervolg van blz. 190.)

De B e e l d h o u w e r i j is, over het algemeen, opgeofferd aan de schilderkunst en deze toestand is niet te verbeteren, ten ware er voor dit kunstvak eene afzonderlijke zaal ingeruimd werd, liefst aan den ingang van het lokaal, zooals men sedert 1880 te Brussel gedaan heeft in het nieuwe Paleis voor Schoone Kunsten. Als verdienstelijke gewrochten vermelden wij:

Van J.F. Bollinkx, zeer fraai *Meisjesborstbeeld* in marmer.

A. Braekevelt (Brussel), een door het staatsbestuur besteld borstbeeld van den Antwerpschen beeldhouwer M. Vervoort.

K. Brunin (Brussel). Een *bronzen borstbeeld* van den heer P.J. Clays.

C. Carbon (Rousselare). *Leve de koning!* en *Germania,* twee goed bewerkte pleisteren beelden.

A.P. Cattier (Brussel). Een welgelukt bronzen beeld van een *Jong Spartaan.*

A. Chainaye (Luik). *Erasmus Raway* en *Mijn broeder*, goede maar niet genoeg afgewerkte pleisteren borstbeelden, en *Typha.*

J. Choisez (Doornik). Pleisteren borstbeeld van den burgemeester L. Crombez, van Doornik.

J. Claessens (Borgerhout). Drie dusgenaamde statiën uit het leven van Christus, half verheven gewerkt in hout.

F. Coesemans (Brussel). Een *Kinderborstbeeld* (goede studie).

P. Comein (Brussel). *De verklaring,* beeldje in gebakken aarde en de *Berisping,* in marmer; zorgvuldig uitgevoerd.

J. Cuypers (Leuven). *De slavernij,* een aantrekkelijk maar eenigszins overdreven beeld, dat in marmer zal uitgevoerd worden voor het museum van Leuven (zie blz. 60); *Hallali,* eene stout opgevatte groep en de *Akkerbouw* (half verheven beeldwerk), toebehoorende aan het gemeentebestuur van Leuven. Alle drie in pleister.

M. David de Gheest (Parijs). Zeer fraai borstbeeld in pleister van eene *Dorpsbruid in de* XVIIIe *eeuw.*

J.B. De Keyser (Cureghem). *David op de harp spelende voor Saül,* een goed bewerkt flink bronzen beeld.

E. De Plijn. Het welgelukt metalen beeld van *Een lakenscheerder,* besteld door het staatsbestuur en bestemd om geplaatst te worden op den Kleinen-Zavel te Brussel.

K. De Plijn. *Abraham Ortelius* (medaillon) en de *Wijsheid,* beide halfverheven bewerkt, voor het Antwerpsch stadhuis.

A. Desenfans (Brussel). Twee bronzen werken: *Orpheus,* een borstbeeld dat geplaatst is tusschen eene luit en een lauwertak en *Manon.*

A. De Tombay. *Mignon,* een bronzen borstbeeld en een *Jong Napelsch improvisator,* een marmeren beeldje, veel beter geslaagd dan het borstbeeld.

A. De Vasselot (Passy). De borstbeelden van mej. Ferry en Corot, het eene in gebakken aarde, het andere in brons.

P. De Vigne. Een karaktervol *Mansborstbeeld* en een kinderborstbeeldje, dat den jeugdigen meester vereert.

Loffelijk te vermelden zijn nog de pleisteren borstbeelden ingezonden door J. Courroit (Hasselt); graaf A. de Villermont

(Couvin); L.H. De Villez, A. Hody (Parijs); M. Franck (Latresne); H.J. Teixeira de Mattos (Amsterdam); V. Dupont, L. Dupuis, H. Kenileub (Antwerpen); K. Palinck (Borgerhout); J. Hagens, A. Ambresin, J.J.M. Herain, H. Heusers, C. Jacobs, H. Jacobs, F. Spillaert (Brussel); P. Grenier (Gent).

J. Dillens, een onzer veelbelovende jonge beeldhouwers, die in 1877 primus van Rome was, zond, behalve een borstbeeld dat *Etrurië* was getiteld, eene merkwaardige pleisteren groep in, voorstellende: *Herkenbald, de Brusselsche Brutus.*

P. Dubois (Brussel). Goede studiekop (pleister).

I. Dubrucq. *De jonge beeldhouwer,* een fraai pleisteren beeldje.

J. Ducaju. *De vriendschap,* een goed marmeren beeld, *Liefde en genegenheid* (pleister) en *Eene moeder met haar kind ten hemel varend;* de bewerking verraadt al dadelijk des makers meesterlijke en bedrevene hand.

D. Duwaerts. Drie zeer aangename stukken in gebakken aarde: *Eerste stappen, Het bad* en *Opschik.*

E. Elias (Elsene). Een lief beeldje, getiteld: *Een gelukkige droom.*

R. Fabri. Een keurig marmeren *draagbeeld* voor het Antwerpsch stadhuis en een uitmuntend fraai borstbeeld van een *Jonge visscher,* hetwelk aangekocht was voor de verloting, maar overgelaten werd aan den heer A. de Pret Roose van Calesberg.

C.A. Fraikin. *Het zeebad uitkomende*, een zeer schoon, meesterlijk bewerkt beeld.

Georges Geefs wedervoer de groote (en verdiende) eer, dat hem de opdracht werd gedaan zijn *Stervenden Leander* in marmer te maken voor het Antwerpsch museum. Voornoemde jonge beeldhouwer had ook de twee schildhouders voor het gemeentewapen van Antwerpen tentoongesteld, die bestemd zijn om plaats te nemen in het verbouwd wordend stadhuis.

R. Giedroye (Parijs). Een fraai vrouwenborstbeeld in marmer.

J.J. Halkin (Luik). *De studie,* een zeer lief marmeren beeld.

F. Joris. *Onnoozelheid en list,* eene goed bewerkte groep.

J. Lagae (Brussel). *De dronkenschap*, pleisteren beeldje.

J.A. Laumans (Laeken). *De eerste boodschap,* een zeer schoon marmeren beeld; *De hoepel* (een naakte jongen die eenen reep voortdrijft) is niet gelukkig van lijnen.

E. Lefever (Brussel). *Asschepoetster,* een zeer fraai beeldje in pleister, dat verdient in marmer te worden gebracht.

H. Le Roy (Gent). Een fraai mansportret in medaillon en een pleisteren beeld van een *Galliër op loer.*

G. Leurs. Het reeds te Brussel tentoongesteld geweest zijnde welgetroffen borstbeeld van Victor Driessens; een pleisteren beeld, getiteld: *De natuurlijke spiegel.*

L. Ludwig. *Zeepblaasjes* en *Eene verrassing* zijn twee zeer lieve en aangename beeldjes.

L.J. Mast (Gent). *Meleager,* een pleisteren beeld en *Job,* een niet aangenaam borstbeeld.

N. Mevis (Elsene). *De winter, Jenny* en *Dora,* drie zeer fraaie borstbeelden in gebakken aarde.

E. Namur (Schaerbeek). *Vastenavond,* een bronzen borstbeeld, dat aangekocht werd voor de verloting en eene ongekleede *Asschepoetster* in pleister.

J. Pecher. Het welgelijkend bronzen borstbeeld van zijnen broeder den heer Victor.

A. Peeters (Antwerpen). *De beleedigde,* een karaktervol marmeren borstbeeld, aangekocht door den heer V. Wouters, *De vrijheid* en de *Vaderlandsliefde,* tympanen voor het Antwerpsch stadhuis.

H. Pickery. Eene zeer verdienstelijke kolossale groep, in pleister, eene *Schipbreuk* voorstellende, welke wij reeds te Brussel te zien kregen.

A. Van Beurden. Een goed gelijkend marmeren portret van Lucas Schaefels en een puik marmeren borstbeeld van wijlen ridder Roland zoon van baron Henry van Havre, benevens het pleisteren model van eenen *Boogschutter.*

L. Van Biesbroeck (Gent). Een goed bronzen *Manshoofd.*

G. Van den Bos (Gent). *Phantasie,* groep, en *Wanhoop,* beeld, beide in pleister.

A. Van den Kerckhove (Nelson). Twee bronzen borstbeelden (van de heeren Charles-Albert en A. Van Ryn).

Godfried Van den Kerckhove. Een beeld, getiteld *Proefstuk* (een jongen die zich in het boogschieten oefent) en een bronzen *Kinderbarstbeeldje,* toebehoorende aan den heer A. Mignot.

J. Van den Kerckhove. *Phantasie,* een marmeren meisjeskop en eene naakte *Hebe,* ook in marmer uitgevoerd.

E. Van der Linden stelde het goed gelijkend marmeren borstbeeld van den heer L. de Wael, burgemeester van Antwerpen, ten toon (zie 1881, blz. 121), benevens twee fraaie borstbeelden in gebakken aarde.

G. Van der Straeten (Gent). *De la,* een beeldje in gebakken aarde.

F. Van Havermaet (St.-Nicolaas). *Plaatsvervangster der moeder,* een goed pleisteren beeld, een zeer schoon *Vrouwenborstbeeld* en de *Medekamper,* een jong beeldhouwer, naakt voorgesteld, die een Christusbeeld maakt. Laatstgenoemd gewrocht is zoo eigenaardig van opvatting als keurig bewerkt.

K. Van Oemberg. *Bevallig,* een fraai marmeren borstbeeld; een *Overste der Zoeloes den vijand bespiedende,* geene aangename voorstelling en een *Schrijvende jongen.*

J. Willens (Mechelen). *De poetsenmaker,* een net bewerkt bronzen standbeeldje; de *Rust van den ouden Silenus,* een teekenachtig beeldje in gebakken aarde en *De wet van Ventôse,* bronzen beeld voor de nieuwe Notariszaal te Mechelen.

J. Weins stelde drie hem tot eere verstrekkende werken in gebakken aarde ten toon, twee beeldjes, *Het toilet,* aangekocht door den heer H. Weber, te Brussel, en *Mijn pailjas,* voorts een fraai *Phantasieborstbeeld.*

Als opmerkelijke K o p e r s n e d e n vermelden wij van A. Danse, *De Sater en de reiziger,* naar Jordaens, uit het rijksmuseum; J. Demannez, *Oostersch meisje,* naar J. Portaels; J. Dujardin (Bergen), *Grapheus,* naar C. De Vos, in het Antwerpsch museum en *Bisschoppen,* naar Rubens; F. Fraenkel (Nurenberg), *De graflegging,* naar A. Van Dyck, *Oude man anjelieren begietende*, naar G. Dow, *Moeder aardappelende schillende voor hare dochter,* naar G. Terburg, beide in het Weener museum; J. Frank, *De graflegging,* naar Q. Matsijs (Antwerpsch museum); L. Greuse en Dujardin (Bergen), *De schilder lief-*

hebber, naar F. Meerts; F. Lauwers, portret van Paus Leo XIII, naar J. Janssens en *De ontroostbare*, naar F. Verhas; L. Lenain, drie goed gegraveerde portretten van Cladel, C. Lemonier en Grévy; J.L. Raab (Dusseldorp), keurige platen naar A. Van Dyck, A. Durer enz.; K. Tichon (Bergen), *Studiehoofd* naar L. Danse; P.P. Van der Veken (Antwerpen), *Venus* (studieplaat), portretten van J.J. Haus en Jacinta, naar P. Beaufaux

Men weet, dat de door Frans Lauwers op koper gegraveerde *Ontroostbare* bestemd is om den inschrijvers der maatschappij van schoone kunsten te worden toegezonden; zij zal, wij durven het verzekeren, een iegelijk welkom zijn, als eene der best geslaagde platen welke tot hiertoe met het gezeide doel werden vervaardigd. Frans Lauwers ontwikkelt zich dan ook al meer en meer tot een meester in zijn moeielijk vak.

S t e r k w a t e r p l a t e n van goed gehalte waren tentoongesteld door E. Baes (Elsene), zeven welgelukte proeven, waartusschen een geschiedkundig onderwerp dat ons het meest beviel; de Maatschappij der Antwerpsche Etsers, al hare platen, die naar gelang zij werden uitgegeven, in ons tijdschrift vermeld zijn; J.L.C. Boutry (Arras), *Het Brugsche Vrije* en *O.-L.-Vrouwetoren van Antwerpen;* A. Danse, *Ik ben smid* en *De waschvrouw;* J.B. Michiels, *Het vernielde nest,* naar L. Gallait en *Margaretha van Parma,* naar de muurschildering van H. Leys.

De S t e e n d r u k k u n s t sterft in ons land als 't ware uit. Wij troffen op de tentoonstelling slechts eene steensnede aan, namelijk van C. Housiau (Brussel), *Het voorspan,* naar Ch. Van den Eycken.

Verdienstelijke T e e k e n i n g e n waren ingezonden door V.A. Belloguet (Brussel); A. Bida (Buhl), *Terugkomst van den Calvarieberg* en eene *Karavaan ezeldrijvers uit Syrië* Z. Circkens (Gent), eene *Vrouw* en *Kinderportretten;* A. Danse, het portret van Rubens; L. Brassart (Brussel), *Kunst en vrijheid,* naar L. Gallait; P.J. De Coninck (Brussel), portret van J. Offenbach (kool); A. De Neef (idem), *Overlommerde weg te Calvoet;* A. Gilbert, naar J. Portaels, A. Van Ostade en Rafaël; A. Annoteau, *Overweging* en *Herinnering uit Spanje;* F. Lauwers, eene uitmuntende teekening naar Rubens (zie 1880, blz. 155); J. Linnig, de uitstekende kunstenaar, 8 verschillende afdrukken naar werken van beroemde meesters en een merkwaardig *Gezicht der Ankerrui te Antwerpen voor* 1845; E. Maignot (St.-Gillis-Brussel), twee schetsen naar de natuur; A. Schaepkens, een zeer welgelukt *Studiehoofd* naar Rembrandt; voorts verdienstelijke teekeningen van A.M. Oomen, H. Permeke, S. Salmonca, J. Smalders, E. Tyck, te Antwerpen; H.J. Van de Slycke, F. Schribe (Gent).

Wij hopen dat het bestuur der maatschappij van schoone kunsten Lauwers' plaat van zijne teekening naar Rubens zal aankoopen; het ware een puikstuk, om, ter gelegenheid van het 100 jarig bestaan der maatschappij in 1889, haren leden te worden toegezonden. Zoodoende zou men ook den wensch van het Antwerpsch kunstcongres van 1877 en van het stads- en het staatsbestuur te gemoet komen, ten opzichte van de verzameling van afbeeldingen van Rubens' werken (zie 1881, blz. 153); wij zagen de door Lauwers geteekende schildering in 1880 in de stad Florence; het kapitale gewrocht is in zeer slechten staat. Nog een aantal jaren, en het meesterwerk is misschien geheel weg, evenals eene andere dergelijke schildering van Rubens in hetzelfde lokaal (zie 1880, blz. 146). De hulp der gravuur kan dus niet spoedig genoeg ingeroepen worden, nu het nog tijd is.

Behalve enkele reeds vermelde W a t e r v e r f s c h i l d e r i n g e n , dienen wij hier nog aan te halen die van: Tito Lessi (Parijs), drie meesterstukken: *In de voorkamer Zijner Heiligheid, Een cadet onder Lodewijk XV* (zie de lijst der verkoopingen) en *Het bezoek bij de kraamvrouw* naar Munkacsy; E, Baes (Brussel). Zeer fraai

Landschap; J. Baes (idem). *Torens en torentjes in België,* uitmuntend; A. Bida (Buth), *Vooravond van den Sabbat;* F. Binjé (Brussel), *Brussel langs Schaarbeek, de Schelde bij Terneuzen* en *Winternacht;* voorts zeer verdienstelijke gewrochten van F. Carleer, K. en F. Coenraets, D. Cox, L. Deligne, K. Ecrevisse, E. Elle, mej. Joly, G.A. Lanneau, mev. Latrain, Ed. en Eug. Lünd, L. Mundeleer, A. Pelcot, E. Reinbout, J. Stacquet, Ch. Tillière. L. Titz, M. Weber, J. Winckeleer, E. Wettrens, V. Uytterschaut, allen van Brussel en uit de omstreken; K. Crabbe (Boitsfort); V. Constant (Mechelen); A. Heins, A. Marchant en R.P. Wytsman (Gent); N. Lannoy (Doornik); J.F.F. De Matte (Neuilly); A. Focke, M. Hagemans, Rupert-Stevens, H. Seghers, te Antwerpen; van laatstgenoemde verdienen eene bijzondere melding: *Schelde bij Burcht, Strand te Scheveningen* en de *Van-Dyckkaai te Antwerpen in* 1882; het zijn als 't ware schilderijen; ook drukken wij den wensch uit dat deze verdienstelijke kunstoefenaar zich moge toeleggen op olieverf- in plaats van waterverfschildering.

B o u w k u n d i g e t e e k e n i n g e n waren er van J. Baes, *Lusthuisjes;* T. Coppieters, *Huisgevel;* A.J.F. Cuypers, *Kasteel* en *Gemeenteschool;* J.C. David (Parijs), *Sieraden van het hotel de Gouden Leeuw te Parijs,* overheerlijk prachtig, een meesterstuk in het vak; Th. De Groof, *Kasteel* van den heer L. Cogels, te Schooten; J. Delecourt, *Halle te Monaco;* A. en L. De Rycker, *Trapzaal* en L. Masson, *Versiering eener gemeenteraadszaal,* te Brussel, bekroond door de Syndicale Kamer te Gent met den 1^{n} en 2^{en} prijs; E. Geefs, *Gezantschapsgebouw te Rome;* Jos. Rijssens, gedeelte zijner groote teekeningen van een *Gedenkteeken voor Victor Emanuel;* A.F. Schoy, uitmuntende afbeeldingen van den voor-, noord-, zuid- en achtergevel, het groot portaal en andere afdeelingen der hersteld wordende kerk van O.-L.-Vrouw-ter-Sneeuw te Brussel; E. Serrure, stadsbouwmeester te St.-Nicolaas, modellen van scholen en zijn in 1881 te Brussel met goud bekroond *Gedenkteeken der vaderlandsche kunsten toegewijd;* Th. Serrure zoon, een welgelukt ontwerp van eene *Pachthoeve met woning;* H. Smits, (Antwerpen), veelbelovende huisbouwteekeningen: F. Van der Linden en Ed. Van Waeterschoodt, verdienstelijke plannen. (Zie voor de bouwkundige prijskampen blz. 148.)

H o u t s n e d e n waren er niet veel. Behalve eene studieplaat van A. Alpaerts, hebben wij niets aangetroffen dan eene lijst gravuren, door den heer Ed. Vermorcken, leeraar aan de Antwerpsche academie, uitgevoerd voor den uitgever J.-B.

Ballière en zoon te Parijs, voor A.E. Brehms *Natuurwonderen,* in het Fransch overgebracht door J. Künkel d'Herculais. Dit losse platen op geel getint papier. De heeren J.B. Baillière en zoon hebben ons in staat gesteld onzen lezers een gedacht te geven van de fraaiheid der door den heer Vermorcken gemaakte houtsneden, naar teekeningen van A.L. Clément. De hier medegedeelde plaat geeft eenen blik op de netvleugelige insecten.

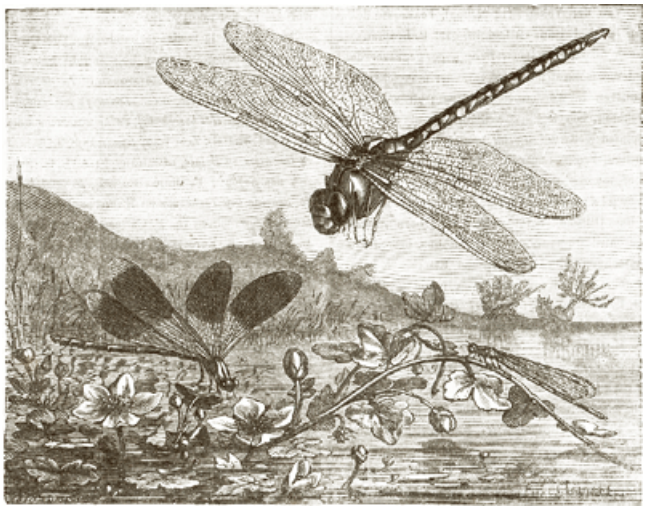

TEEKENING VAN A.L. CLÉMENT, HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

Wij besluiten onze aanteekeningen met eene verwijzing naar de spijskaart van het feestmaal dat, evenals bij iedere driejarige tentoonstelling, ook ter gelegenheid van de thans afgeloopene, op den dag der opening heeft plaats gehad. Wij nemen ook de volledige lijsten op van verkochte en verlootte stukken. De trekking had plaats op 13 November, onder voorzitterschap van den heer Jac. Cuylits; de heer C. Dumercy, secretaris, gaf lezing van zijn verslag over den toestand der maatschappij en de heeren J. De Bom en E. Niguet hadden zich als inschrijvers wel willen gelasten met het overzicht der werkzaamheden van den dag.

Naar schatting zijn er op de tentoonstelling voor meer dan 400,000 fr. werken verkocht, waartusschen voor ongeveer 80,000 fr. die verloot zijn en voor 45,000 fr. die naar het Antwerpsch museum gaan. De kosten van inrichting, bewaking, hoogst keurig verzorgd werk verschijnt in 200 afleveringen van 10 centiemen, met 1500 houtsneden tusschen den tekst en 40 vervoer, drukken enz. enz. bedroegen ruim 25,000 franken.

Voor het museum zijn aangekocht stukken van: Th. Baron, *Woud van Fontainebleau;* H. De Braekeleer, *Het oude loodshuis te Antwerpen;* C. De Cock, *Boorden der Eptrivier;* A. De Knyff, *Het dorp Chaslepont;* L. Douzette, *Maneschijn;* J Geeraerts, *Gezicht uit de Sint Pauluskerk te Antwerpen;* T. Gérard, *De genoodigden op het huwelijks dansfeest;* E. Huberti. *Veen in de Kempen;* E.F. Leemans, *Zomeravond;* W. Linnig, *G. De winter's werkplaats;* L. Robbe, *De weide;* J. Rosseels, *Omstreken van Waasmunster;* J. Stobbaerts, *Het verlaten van den stal;* P. Verhaert, *Antwerpsche vischverkoopster* en G. Geefs *De stervende Leander op de boorden van den Hellespont geworpen,* besteld om in marmer te worden uitgevoerd.

GOUDEN EEREMETALEN zijn-toegekend aan E. Claus, F. Courtens, J. de Lalaing, A. Delfosse, E. De Plyn, R. Fabri, L. Frederic, E.F. Leemans, L. Schaefels, Th. Verstraete en de buitenlanders mej. C. Roth, F. Smith-Hald, te Parijs en A. Mauve te 's-Gravenhage. De bouwkundigen, koper- en houtsnijders bekwamen geene onderscheidingen; nochtans hadden, naar onze meening, in deze vakken, A.F. Schoy, F. Lauwers, en Ed. Vermorcken wel in aanmerking mogen komen.

DISCHKAART VAN HET FEESTMAAL VAN 13 AUGUSTUS.

Lijst der kunstwerken op de tentoonstelling verkocht.

N^s.	KUNSTOEFENAREN	WOONST	ONDERWERPEN	KOOPERS	WOONST
1	Agnus, W.	Antwerpen.	De Ontwaking.	De h^r De Vleeshouwer,	Antwerpen.
2	Allard, M.	Gent.	Kollebloemen.	De h^r X.,	Gent.
3	Baron, Th.	Brussel.	Bergvlakte te Hesbaye.	De h^r Van Kuyck,	Antwerpen.
4	Berlin, J.	id.	Jonge Spaansche vrouw.	Mev. Ch. van de Werve,	id.
5	Bisson, E.	Parijs.	Genezing.	De h^r J. De Meester,	id.
6	Boks, E.J.	Antwerpen.	Na den arbeid.	De h^r B. De Vleeshouwer,	id.
7	Boland, C.	id.	Droevig voorteeken.	De h^r Ath. de Meester,	id.
8	Bregenzer, G.	Dusseldorp.	Innige maaltijd.	De h^r H.,	id.
9	id.	id.	De kleine kok.	De h^r id.	id.
10	Bullerkotten, L.	Eykevliet-Puers	Zicht in Vlaanderen.	De h^r E.N.,	id.
11	id.	id.	Aandenken der Ardennen.	De h^r graaf Arm. Reusens,	id.
12	Canta, J.A.	Rotterdam.	Twist om de knikkers.	De h^r L. Moentack,	id.
13	Ceriez, Theodoor.	IJperen.	De kokken.	De h^r Leo François,	id.
14	Collart, Maria.	Brussel.	Boomgaard in Vlaanderen.	De h^r Louis Marguerie,	id.
15	id.	id.	Hoek eener pachthoeve.	De h^r G. Vander Heyden,	id.
16	id.	id.	Sennevallei.	De h^r Eduard Marchal,	id.

17	Correns, Joseph.	Antwerpen.	Denkt hij aan mij?	De h^{r} J.D.,	id.
18	Courtens, Frans.	Brussel.	Middag (Hollandsch dorp).	De h^{r} X.	id.
19	id.	id.	Vertrek op de vischvangst.	De h^{r} X.	
20	Box, D.	id.	De bijeenkomst.	De h^{r} Dufour-Ulens.	Brussel.
21	Croegaert, Georges.	Parijs.	Hoek eener lei.	De h^{r} Louis Elskamp,	Antwerpen.
22	Cunoeus, Coradinus.	Amsterdam.	September.	De h^{r} B. De Vleeshouwer,	id.
23	D'Anethan, Alix.	Brussel.	Het plakkaat.	De h^{r} Ernest Grisar,	id.
24	De Braekeleer, Adriaan.	Antwerpen.	De drogist.	De h^{r} Dautricourt-Woest,	Dixmude.
25	De Cock, Cesar.	Gent.	Nachtegaalbosch (Sèvres).	De h^{r} Auguste Dael,	Gent.
26	De Cock, Julia.	id.	Straat te Gasny (Frankrijk).	De h^{r} Alfred Osterrieth,	Antwerpen.
27	Deiker, Johann.	Dusseldorp.	Reinaard de vos op loer.	De h^{r} R. Brand & Cie,	Toledo (Ohio).
28	De Keyser, Maria.	Antwerpen.	Herstellende kind.	De h^{r} G^{s}. Vander Heyden,	Antwerpen.
29	id.	id.	Sevillasche dame.	De h^{r} Ganshof,	Brugge.
30	id.	id.	Arm meisje.	De h^{r} G. de Pret Roose-Calesberg,	Antwerpen.
31	De Lalaing, graaf, J.	Brussel.	Onderschepte koerier.	De h^{r} J. de Burlet, burg^{r},	Nijvel.
32	De Lathouwer, August.	Antwerpen.	Onder de boomen.	De h^{r} E. Vander Smissen.	
33	De Mertens, Fernande.	Marseille.	Lazarina van Marseille.	De h^{r} E.D.R.,	Antwerpen.

34	De Pret, Adolf.	Antwerpen.	Stilleven.	De h^{r} Leo François.	id.
35	Derickx, L.	id.	Opkomend onweder.	De h^{r} Louis Keusters,	id.
36	D'Espiennes, Joanna.	Brussel.	Hooitijd.	De h^{r} Henry Partridge,	Burton (Engel.)
37	De Wit, J. Paul.	Parijs.	De vlieg.	De h^{r} Van Kiel,	Mechelen.
38	Dumont, Margaretha.	Gent.	Vastliggende pink.	De h^{r} X.	
39	id.	id.	In de duinen (Oostende).	De h^{r} X.	
40	Duntze, J.	Dusseldorp.	Aurlandsfjord in Noorwegen.	De h^{r} A.H. Phillpotts.	Carlshalton (S.)
41	Eerelman, Otto.	's-Gravenhage.	Op weg naar de wandeling.	De h^{r} graaf Emiel Legrelle,	Antwerpen.
42	Elsen, Alfried.	Antwerpen.	April (landschap).	De h^{r} B. De Vleeshouwer,	id.
43	Eversen, A.	Amsterdam.	De vliet te Amersfoort.	De h^{r} R. Sequeria,	Amsterdam.
44	id.	id.	Buurt te Haarlem.	De h^{r} id.	id.
45	id.	id.	Kleine houtpoort (Amersfoort).	De h^{r} L. Moentack,	Antwerpen.
46	Fimmers, Henry.	Antwerpen.	Hangende republikein.	De h^{r} François Carlebur,	Dordrecht.
47	Fraustadt, F.A.	id.	Siegfrieds laatst vaarwel.	De h^{r} Hallier,	Hamburg.
48	Frederic, Leo.	Brussel.	De legende van den H. Franciscus.	De h^{r} J.P.,	Brussel.
49	Genschow, Georges.	Dusseldorp.	Visschers op het meer Constance.	De h^{r} Henri Van de Vin,	Antwerpen.
50	Gérard, Lucas.	Brussel.	Brillenkramer.	De h^{r} X.	
51	Godding, Emiel.	Antwerpen.	De laatste oogenblikken.	De h^{r} Hendrickx,	Rotterdam.

52	Gons, Frans.	id.	De buurman van over de deur.	De h^{r} Dickson G. Watts,	Parijs.
53	Guéry, Armand.	Rheims.	Plein in Champagne.	De h^{r} Ch. Vanderlinden,	Antwerpen.
54	Guffens, Godfried.	Brussel.	Christushoofd.	Mev. Spelten,	id.
55	Guiette, Julius.	Antwerpen.	Morgen.	Mev. M.F.,	id.
56	Hamm, E.	Bonn.	Oude vrouw van Passau.	De h^{r} X.,	Aken.
57	Heimerdinger, Friedrich	Hamburg.	Noordsche patrijzen.	De h^{r} François Carlebur,	Dortrecht.
58	Hendrix, J.L.	Antwerpen.	De moeder Gods.	De h^{r} Stoltzenberg,	Ruremonde.
59	Herbo, Leo.	Brussel.	Zeestandbeelden.	De h^{r} B. De Vleeshouwer,	Antwerpen.
60	Homo, Alexander.	id.	De gekozene.	De h^{r} Leo François,	id.
61	id.	id.	De candidaat.	De h^{r} id.	id.
62	Huysmans, Jan-Bapt.	Parijs.	Koffiehuis in Algiers.	De h^{r} Paul Hamman,	id.
63	id.	id.	Familievereen. van den Caid (Alg.)	De h^{r} Van Hattum,	Sliedrecht (N.B.)
64	Jamar, Paulina.	Luik.	Klopbesseboomen.	Mev. Alph. Lambrechts,	Antwerpen.
65	Jochams, Hyacintus.	Brussel.	Landbouwesspan.	De h^{r} V.V.,	id.
66	Kirschner, Maria.	Praag.	Hutten te Veules.	De h^{r} G. Vander Heyden,	id.

Lijst der kunstwerken op de tentoonstelling verkocht.

N^s.	KUNSTOEFENAREN	WOONST	ONDERWERPEN	KOOPERS	WOONST
67	Lagye, Raphaël.	Antwerpen.	Wat ik gezien heb.	De h^r X.,	Antwerpen.
68	Lary, Roland.	Dordrecht.	De schuit.	De J.V.B.,	id.
69	id.	id.	De schoenmaker.	De id.,	id.
70	Le Brun, L.J.	Brussel.	Standaarddrager.	De Ch. Van de Vin,	id.
71	Lemmen, George.	id.	Bloemen.	Mev. X.,	Brussel.
72	Lindlar, J. Wilhelm.	Dusseldorp.	Dorpje tusschen bergen.	De h^r R. Brand & Cie,	Toledo (Ohio).
73	Madiol, A.J.	Brussel.	Het proces-verbaal.	De Albert Havenith,	Antwerpen.
74	id.	id.	Troefboer.	De J.F. Pourveur,	id.
75	Mattelé, Gustaaf.	Gent.	Hoek der Halle.	De L. Moentack,	id.
76	Meunier, Georgette.	Brussel.	Na de eerebewijzingen.	De Alfred Osterrieth,	id.
77	Mezzara, François.	Parijs.	Groentens.	De Frans Carlebur,	Dortrecht.
78	Moerenhout, Eduard.	Antwerpen.	Schip in nood, maanlicht.	De J.V.B.,	Antwerpen.
79	Molitor, Peter.	Dusseldorp.	Madona met het kindje Jezus.	Mej. Valentina du Bois,	id.
80	Nauwens, Jozef.	Antwerpen.	Jagersbuit.	Mev. Van T.,	id.
81	Otto, Hendrik.	Leuven.	De verjaardag.	De h^r Van Aken-Viruly,	id.
82	Payen, Maria.	Brussel.	Wilde bloemen.	De h^r Liebrecht,	Wetteren.
83	Pearce, Fanny.	Londen.	Zicht bij Londen.	Mej. P. Van Dalsum,	Gent.

84	Peters, Anna.	Stuttgart.	Paeonias.	De h^{r} Maurice Gevers,	Antwerpen.
85	Plumot, Andreas	Antwerpen.	Overtocht der brug.	De h^{r} Jules de Berlet,	Nijvel.
86	id.	id.	Hoefsmid.	De h^{r} Louis Keusters,	Antwerpen.
87	Portieltje, Geeraard.	id.	Voor het onweder.	De h^{r} graaf Emiel Legrelle,	id.
88	Quitton, Eduard.	id.	Stilleven.	De h^{r} Joaq. Pinto Leite,	Manchester.
89	Robert, Alexander.	Brussel.	Manola op zijn balcon.	De h^{r} Dautricourt-Woets,	Dixmude.
90	Saint-Cyr, Georges.	Parijs.	Japaneesch goed.	De h^{r} Frans Carlebur,	Dordrecht.
91	id.	id.	Jong Engelsch meisje.	De h^{r} Ch. Van de Vin,	Antwerpen.
92	Schaefels, Hendrik	Antwerpen.	Spaansche Furie, Antw. 1576.	De h^{r} Jules de Burlet,	Nijvel.
93	id.	id.	St-Anna-godshuis Antw.	De h^{r} Leo François,	Antwerpen.
94	Schouten, Henry.	Brussel.	Dieren in de weide.	De h^{r} E.N.,	id.
95	Schültz, Gottfried.	Dusseldorp.	Bloemen en vruchten.	De h^{r} Dautricourt-Woets,	Dixmude.
96	Schültze, Carl.	id.	Zomerdag bij Fontainebleau.	De h^{r} John De Wit,	Antwerpen.
97	id.	id.	Winteravond.	De h^{r} H. Fiq,	id.
98	Serrure, August.	Brussel.	Bij verovering.	De h^{r} L. Moentack,	id.
99	Siegert, August.	Dusseldorp.	Goede vriendschap.	De h^{r} L. Vander Voordt,	id.
100	Sonderland, Fritz.	id.	De voorboden der lente.	De h^{r} M.,	id.
101	Stroobant, Margaretha.	Brussel.	Bloementuil van Nizza.	De h^{r} Louis Elskamp,	id.

102	id.	id.	Lentebloemen.	De h^{r} id.	id.
103	Stürm, Fritz.	Berlijn.	Koopvaardijschip.	De h^{r} F.,	id.
104	Toefaert, Albertus.	Gent.	In onbepaald verlof.	De h^{r} L. Moentack,	id.
105	Trumper, Charles.	Brussel.	De eerste bladeren.	De h^{r} J.V.B.,	id.
106	Van Damme-Sylva, Em.	id.	Scheldepolder (Land van Waas)	De h^{r} L.C.,	id.
107	Vander Meulen, Edm.	id.	Honden.	De h^{r} Ch. Vande Vin,	id.
108	Van Ham, Eugenia.	id.	Blindemoetje.	De h^{r} François Carlebur,	Dordrecht.
109	Van Hove, Edmond.	Brugge.	Een bankier.	De h^{r} X.,	
110	Van Kemmel, Juliaan.	Brussel.	Bloemen.	De h^{r} André Tillemans,	Antwerpen.
111	Van Kuyck, Frans.	Antwerpen.	Het gesprek.	De h^{r} V.J. De Bruyn,	id.
112	id.	id.	Vlaamsche boerin te Hoboken.	De h^{r} B. De Vleeshouwer,	id.
113	Van Seben, Hendrik.	Brussel.	De boerin.	De h^{r} R. Brand & Cie,	Toledo (Ohio).
114	id.	id.	Schaatsenrijden.	De h^{r} De Visser,	's-Gravenhage.
115	Velghe, August.	Kortrijk.	Perziken en druiven.	De h^{r} b^{on} Pirs de Ravers,	Kortrijk.
116	Verbrugge, Emiel.	Antwerpen.	Een herder van Rome.	De h^{r} J.G.	
117	Verhas, Frans.	Brussel.	Het bruidskleed van grootmoeder.	De h^{r} Philips Phoenn.	Nieuw-York.
118	Von Bernüth, Ernest.	Dusseldorp.	Woudgezicht.	De h^{r} J. Daniel Fuhrmann,	Antwerpen.

119	Von Meckel, Adolf.	Carlsruhe.	Karavaan in eene oasis.	De h^{r} Prosper Poullet,	id.
120	Werner, H.	Dusseldorp.	Het geheim.	De h^{r} graaf Emiel Legrelle,	id.
121	Zeeuw-Van der Lam, J.	Rotterdam.	Kralingsche plas (Rotterdam).	De h^{r} L. Moentack,	id.
122	Cox, D.	Brussel.	De weide, waterverfschildering	De h^{r} Dufour-Ulens,	Brussel.
123	Lessi, Tito.	Parijs.	In de voorkamer Zr. Heiligheid, waterverfschildering	De h^{r} Eduard Kums,	Antwerpen.
124	id.	id.	Een kadet onder Lodewijk XV, waterverfschildering	De h^{r} V. Rutten,	Luik.
125	Tillière, Ch.	Brussel.	Landschap (studie), waterverfschildering	De h^{r} Th. Van Schendel.	Mechelen.
126	Wettrens, Ernest.	id.	Holle weg te Boitsfort, waterverfschildering	De h^{r} Arthur Morren,	Antwerpen.
127	Duwaerts, Désiré.	Antwerpen.	Het bad, groep (gebakken aarde).	De h^{r} Lenaerts,	Brussel.
128	Fabri, Robert.	id.	Jonge visscher (marmer).	De h^{r} A. de Ridder Rose Casteleyn	Antwerpen.
129	Joris, Frans.	id.	Onnoozelheid en arglist (marmer).	De h^{r} P. Maeterlinck,	Gent.
130	Mast, Louis.	Gent.	Meleager een zwijn vell. (pleister).	De h^{r} Ch^{s} De Smet,	Antwerpen.
131	Peeters, Alfons.	Antwerpen.	De beleedigde (marmer).	De h^{r} V. Wouters,	id.

132	Spillaert, Frans.	Brussel.	Brabantsche boerin (geb. aarde).	De h^{r} Hendrik Vercauteren,	id.
133	Weins, Julius.	Antwerpen.	Het toilet (geb. aarde).	De h^{r} Hendrik Weber,	Brussel.

Aangekochte stukken voor de verloting.

N^s.	KUNSTOEFENAREN	WOONST	ONDERWERPEN	WINNERS
1	Adriaenssens, Ferdin.	Antwerpen.	Herinnering der Ardennen.	Jan De Cleer.
2	Anthony, Jan.	id.	De bruiloft van Cana.	D. Coveliers.
3	Aublet, Albertus.	Parijs.	Gele roos; - studie.	H. De Gerlache.
4	Béranger, Em.	Sèvres.	De groote zuster.	Frans Stoopen.
5	Boom, Karel.	Antwerpen.	Niet door!	Florentinus Pauwels.
6	Capeinick, Jan.	Brussel.	Feestdag.	August Heim.
7	Cleynhens, Theodoor.	Antwerpen.	Binnengezicht der XVIe eeuw.	Bon C. de Borrekens.
8	Coosemans, J.T.	Brussel.	Een weg te Genck; - Herfst.	P. Slaets.
9	D'Anethan, Alix.	id.	Ziek kind.	Z.M. de Koning.
10	De Bruycker, F.	Antwerpen.	Gedwongene mededeeling.	Alfons Moureau.
11	De Jans, Edouard.	id.	Binnengezicht eener herberg te Rome.	Mertens-Gillis.
12	Den Duyts, Gustaaf.	Gent.	Vlaamsche hoeve.	Livinus Danneel.
13	De Schampheleer, Edm.	Brussel.	Boorden der Zuiderzee.	Mev. De Forchaux.
14	De Spànyi, Bela.	Budapest.	Schemerlicht.	Mev. P. Dyckx.
15	Dors, Catherina.	Antwerpen.	Boschrand.	Clement Bovie.
16	Farasyn, Edgard.	id.	Een ongeval.	J.F. Verbeeck.
17	Gabriel, P.J.C.	Brussel.	Zicht in den polder te Leidschedam.	Eduard Kums.
18	Hens, Frans.	Burght.	Bries op de Schelde; - Holland.	Z.M. de Koning.

19	Herrmann, Hans.	Dusseldorp.	Zicht te Rotterdam.	D. Watlé.
20	Impens, Josse.	Brussel.	Italiaansche doedelzakspeler.	Mev. P. Elsen-Huysmans.
21	Janssens, Jaak.	Antwerpen.	Herfstmorgen.	Graaf Armand Reusens.
22	Lamorinière, Frans.	id.	Veen in de omstreken van Putte.	Jaak Storms.
23	Le Mayeur, Adriaan.	Brussel.	Binnenvaren.	Mev. Jos. Hendrickx.
24	Maes, E.R.	Contich.	Hoenderhof.	Karel Van Grimbergen.
25	Marcette, Henry.	Spa.	Eene omheining te Spa; - Sneeuwweder.	P.J. De Bruyn.
26	Meyers, Isidoor.	Antwerpen.	Afgelegen hoek te Sombeke.	Z.M. de Koning.
27	Normann, Adelsteen.	Dusseldorp.	Een Norweegsch fjord.	Actie-houder.
28	Ortlieb, Frederik.	Munchen.	De schuldige betrapt.	Mev. Van den Bempt.
29	Piglhein, Bruno.	id.	Studiehoofd.	Lt-Kolonel Kebers.
30	Plathner, Hermann.	Dusseldorp.	De politiekers.	Z.M. den Koning.
31	Portielje, Edward.	Antwerpen.	Een stradivarius.	Bon de Gilman van Zevenbergen.
32	Roosenboom, Marg.	's-Gravenhage.	Azaleassen.	Frans Kwik.
33	Roth, Clementina.	Parijs.	Terug naar den buiten.	Actie-houder.
34	Scappa, G.A.	Brussel.	Een hoek te Buggenhout.	Karel Legrelle-Van Pruyssen.
35	Serrure, August.	id.	Op uwe gezondheid!	August De Wolf.
36	Seyppel, C.M.	Dusseldorp.	Oude wijvensprookjes.	Ernest Donners, zoon.
37	Thiele, Arthur.	id.	Na den strijd.	Actie-houder.

38	Thomas, C.A.	Parijs.	Stilleven.	Gustaaf Deman,
39	Tytgadt, Lod.	Gent.	Ferencza de Boheemsche.	Mev. wed. L. Vander Elst.
40	Van den Eycken, Karel.	Brussel.	De vroegere vrienden.	F. Görges.
41	Van Luppen, Jozef.	Antwerpen.	Zicht te Klein-Modave.	M.E. Coninckx.
42	Van Soom, Hippolyte.	id.	Zicht in de Ardennen.	Actie-houder.
43	Vianelli, Albertus.	Parijs.	Vijf honderd!	Mej. Maria Cools.
44	Von der Beek, Theod.	Dusseldorp.	Gelukkige vond.	Frans Craen.
45	Von Kameke, Otto.	Berlijn.	Ortler, in Tyrol.	Z.M. de Koning.
46	Weber, Theodoor.	Parijs.	Sleepboot.	Actie-houder.
47	Wolters, Eugenius.	Antwerpen.	De Schelde te Terneuzen; - stil water.	E.D. Matthys.
48	Stacquet, Henry.	Brussel.	Strand te Oostende. - Waterverfschild.	Actie-houder.
49	Demannez, Jozef.	id.	Oostersch meisje, plaatsn. naar J. Portaels.	Hendrik Meyers.
50	Lauwers, Frans.	Antwerpen.	Portret van Leo XIII plaatsn. n. J. Janssens.	J.F. Pauwels.
51	id.	id.	id. id.	Karel Heirman.
52	id.	id.	id. id.	Vranckx-Leurs.
53	id.	id.	id. id.	Mev. G. Bertrand.
54	id.	id.	id. id.	J. Pinson.
55	Michiels, J.B.	id.	Het vernielde nest, plaatsnede n. L. Gallait.	Mev. H. De Vries-Michiels.
56	id.	id.	id. id.	S. André.
57	id.	id.	id. id.	Jos. Lambrechts.
58	id.	id.	id. id.	Ernest Grisar.

59	Antwerpsche etsers.	id.	Album 1880-1881.	Trophina de Browne de Tiège.
60	id.	id.	id.	Z.M. de Koning.
61	id.	id.	id.	Hendrik Cockx.
62	id.	id.	id.	Ferrix-Verdickt.
63	id.	id.	id.	Karel Stappers.
64	id.	id.	id.	C. Meara.
65	Bollinckx, J.F.	Brussel.	Jongmeisjesborstbeeld (marmer).	Lt-Kolonel Kebers.
66	Comein, Polydoor.	id.	De berisping (marmer).	Actie-houder.

Aangekochte stukken voor de verloting.

N^s	KUNSTBEOEFENAREN	WOONST	ONDERWERPEN	WINNERS
67	Desenfans, Albert.	Brussel.	Manon (brons).	Mev. C. Michiels-Corty.
68	De Tombay, Alfons.	id.	Jonge Napolitaansche improvisator.	G. Key.
69	Duwaerts, Désiré.	Antwerpen.	De eerste stappen (gebakken aarde).	Mej. C.A. Giebens.
70	Mevis, Norbertus.	Brussel.	De winter (gebakken aarde).	Actie-houder.
71	Namur, Emiel.	id.	Vastenavond (brons).	Provincie Antwerpen.
72	Weyns, Julius.	Antwerpen.	Mijn pailjas (gebakken aarde).	Mej. Paulina De Keyser.
73	Willems, J.	Mechelen.	De poetsenmaker (brons).	J.F. Van Heese-Cools.

Kroniek.

Antwerpen. Joseph Geef, de talentvolle beeldhouwer dd. bestuurder der academie, is benoemd tot briefwisselend lid van het Fransche instituut. (Zie blz. 9.)

- Tusschen het stads- en staatsbestuur wordt onderhandeld over het maken van een standbeeld van J. Jordaens, hetwelk zou geplaatst worden op het kruispunt van de Rubenslei en de Maria-Henriettalei. 't Is de heer Julius Pecher die het beeld zou vervaardigen.

- Van den heer Julius de Geyter is bij Mees en c^o een dichtstuk verschenen, 15 blz. groot, getiteld *De Rhijn.*

- Een Schaldiskop en het hoofd der stedemaagd, in gebakken aarde, in 1829 gemaakt door J.A. Van der Ven, (1800 + 1866), die in 1830 primus van Rome was voor de beeldhouwkunst en welke geplaatst waren aan de voorzijde van het door F. Berchmans (1803 + 1854) gebouwde huis n^r 112 op de Jordaenskaai, dat voor het verbreeden der Scheldekaaien afgebroken wordt, zijn van overheidswege naar eene voorloopige bewaarplaats overgebracht.

Mechelen. Aan de stedelijke academie van schoone kunsten is eene teekenafdeeling voor vrouwen toegevoegd. De lessen worden alle dagen kosteloos gegeven van 6 tot 8 ure 's avonds. De leerlingen moeten ten minste 15 jaren oud zijn, kunnen lezen, schrijven en cijferen. De afzonderlijke ingang voor juffrouwen is in de Hallestraat.

- Twee schilderijen van het stadsmuseum, een zeestuk van B. Peeters en een heilige van L. Franchoys zijn verdoekt en hersteld geworden.

Buitenland.

Londen. 1 November werd te Londen door een aantal vereerders van den dichter Longfellow een vergadering belegd, waarin geestelijke en wereldlijke stand vertegenwoordigd waren door kanunnik Rowsell, en lord Granville. Beide keurden Longfellow, hoewel Amerikaan, de geheel bijzondere onderscheiding, een monument in den *Poets' Corner* waardig te zijn, omdat hij, meer dan de meeste hedendaagsche Engelsche dichters, zich eene plaats veroverd heeft in de huizen en harten van het Engelsche volk, en omdat, zooals lord Granville zegde, geen dichter ooit zoozeer echte vaderlandsliefde vereenigd had met het gevoel van wereldburgerschap, terwijl zijne poëzie overvloedig doordrongen is van de deugelijke en gezondste zedelijkheid.

- Op I December werd in de *Grosvenor Gallery* eene tentoonstelling geopend van tafereelen van den Nederlanschen Kunstschilder L. Alma Tadema. Er zijn nu reeds 200 stukken.

- Alma Tadema heeft het portret geschilderd van de hertogin van Cleveland.

Belfast. Engelsche zeden. De mayor en de mayoress hebben aan de stad eene zilveren wieg ten geschenke gegeven, ingevolge de overlevering, die deze kostbare gewoonte voorschrijft. wanneer den burgemeester het voorrecht te beurt valt gedurende zijn ambtsjaar een zoon te krijgen.

Aberdeen. Op de reede dezer stad werden den 18^{n} October verdere proeven genomen om de werking van olie op eene onstuimige zee waar te nemen. Ongeveer 70 gallons olie werd door buizen aan den ingang der haven in de stormachtige zee gepompt. De werking was inderdaad zeer spoedig te bespeuren; toen de golven de oliestreek bereikten, verloren zij veel van hare kracht en de zee werd allengs zoo glad als een spiegel, ondanks den hevigen wind. (Zie onzen jaargang 1881, blz. 93.)

Berlijn. In deze stad is door eene aanzienlijke dame een groot tapijtwerk tentoongesteld, voorstellende *Jozef door zijne broeders in Egypte verkocht.* Dit tapijt heeft geschiedkundige waarde, want het werd door keizerin Josephine tijdens haar verblijf op Malmaison geborduurd; eenige hofdames hielpen de vorstin aan dien arbeid, welke langer dan een jaar geduurd heeft.

- In den boekhandel E.S. Mittler und Sohn, is eene geschiedkundige krijgsstudie verschenen getiteld: *Schicksale des Grossherzogthums Francfurt und seiner Truppen*, van wijlen den op 7 Januari te Brussel vermoorden advocaat G. Bernays, van de Antwerpsche balie.

Leipzig. In deze stad werden onlangs de volgende onuitgegevene handschriften verkocht: eene symphonie van Mozart voor 2 violen, voor 1000 mark (aan den kunsthandelaar Cohn); eene samenstelling van Beethoven op Goethe's *Freudvoll und Leidvoll*, voor 500 mark; een stuk van Mendelsohn, door hem op 14-jarigen leeftijd gezet, voor 400 mark; een *Pas de seul*, *composé pour m*^{lle} *Taglioni*, van Meyerbeer, voor 195 mark; een brief van Rouget de Lisle, voor 41 mark; een van Rich. Wagner over zijn *Liebesmahe de Apostel*, voor 14 mark; een van Karel Maria von Weber, voor 36 mark.

Munchen. In deze stad wordt opgevoerd een onlangs in de koninklijke bibliotheek gevonden tot dusver onbekend zangspel van Marschner, getiteld: *der Sängerkönig Hiarne.*

- Een Duitsche baron Wintzingerod, thans een grijsaard van 87 jaren, heeft 60 jaren van zijn leven in de eenzaamheid van zijn landgoed van Thuringen besteed

aan het schrijven van een werk over de geschiedenis der muziek, hetwelk 40 deelen beslaat, waarvoor de schrijver thans te Munchen eenen uitgever zoekt.

Frankfort. In deze stad (nagevolgd van Parijs) wil men eene vereeniging stichten, welke ten doel zou hebben om de schooljeugd te oefenen in... de wapenkunde. De hooge regeering schijnt dat kinderspel echter niet genegen; zij acht het nadeelig voor de schooltucht en oordeelt dat door het turnonderwijs de lichamelijke oefening der jeugd voldoende gewaarborgd is. (Wij meenen dergelijk soldaatjesspel reeds lang geleden afgekeurd te hebben gezien in het te Antwerpen bij Buschmann verschijnende turnblad *Volksheil*, uitgegeven onder de leiding van den heer Nic. J. Cupérus, een bevoegd en hoogst bekwaam vakman.)

- Koning Johann van Saksen droeg indertijd aan Robert Waldmüller op de werken van prinses Amalia, 's konings oudste zuster, uit te geven. Waldmüller wenschte toen het leven

der vorstelijke blijspeldichteres te leeren kennen. Later vond hij haar dagboek, dat twaalf deelen vult en haar geheele leven (1794-1870) omvat. Hij maakte daarvan een uittreksel, en dit zal nu, met goedkeuring des konings, weldra worden uitgegeven onder den titel: *Aus den Memorien einer Fürstentochter.* Waar het huiselijke dingen en dergelijke betreft, worden slechts korte aanteekeningen medegedeeld, maar bijzondere gebeurtenissen, bij voorbeeld het verblijf van Napoleon I te Dresden, worden er uitvoerig behandeld en zoo ook de talrijke reizen der prinses, die herhaaldelijk Frankrijk bezocht, zes maanden in Spanje bij hare zuster, koningin Josepha, vertoefde, tien keeren Italië bereisde en meermalen uitstapjes deed naar Duitschland en Oostenrijk.

Reval. Bij de verbouwing van een gedeelte der eerste verdieping van het stadhuis dezer eenmaal beroemde Hansestad, is in eene oude rommelkamer een kostbare stapel archiefstukken ontdekt: rekeningen der stad, stadskalkhoven, molens, quitantiën der rekenkamer, beginnende met het jaar 1332, lijsten van binnengekomen schepen, met uittreksels van de bevrachttingslijsten (van het begin der XVe eeuw af), havengelden, burgerlijsten, erfenisregisters, leggers van quitantiën van erfenisrechten, registers van convooibrieven, verscheidene brievenboeken, één loopende van 1383 tot 1325, en andere uit het laatst der XVe en het begin der XVIe eeuw.

Weenen. Half October is de groote middeltoren van het nieuw stadhuis ingehuldigd; hij is 320 voet hoog en het werk van den bouwmeester Frederik Schmidt, uit Wurtemberg doch sedert jaren te Weenen gevestigd. Het gebouw is in prachtigen oorspronkelijk ojivalen stijl; vooral het opperdeel is met veel sieraden bekleed. Het geheel is opgetrokken uit witte steen, werd begonnen in 1872 en is buitenwaarts geheel voltooid. De middenkoer is omringd door booggewelven tusschen pilaren, de hoogte is 5 verdiepen en het getal zalen en kamers 500. De groote zaal wordt bereikt door 2 breede trappen, terwijl 4 andere trappen toegang verleenen tot alle plaatsen.

- De bekende Noordpoolvaarder Julius Prayer, die met Weyprecht Frans-Jozefland ontdekte, beoefent ook de schilderkunst en legt op 't oogenblik de laatste hand aan twee groote schilderijen: *De dood van Franklin* en *Het einde van Franklins uittocht.*

Catania. In deze stad, de geboorteplaats van Bellini (1802 + 1835) gaat ter zijner eere een marmeren standbeeld opgericht worden. De toonzetter van de *Somnambula* en *Norma* zal afgebeeld worden zittende aan de piano, met de rechterhand een accoord aanslaande en in de linkerhand eene rol muziek houdende.

Genua. 27 October heeft de gemeenteraad in den gevel van het huis, waar de beroemde vioolspeler Nicolo Paganini (1784 + 1840) voor 100 jaren geboren werd, een gedenksteen van dit feit doen plaatsen.

Napels. 5 October is op het zeestrand van Frisio eene marmeren groep ingehuldigd, voorstellende Franciscus van Assisi, omringd van Christoffel Columbus, Dante Alighieri en Giotto, als leden van de door Franciscus gestichte broederschap van den dusgenaamden derden regel.

Madrid. In den prijskamp door ons vermeld in onzen vorigen jaargang, blz. 122, verwierf de bekroning eene verhandeling over de H. Theresia van den eerw. heer G. Hahn, van de societeit Jezus, leeraar te Leuven. Het bekroonde werk zal verschijnen in de *Revue des questions scientifiques.*

Valencia. In deze Andaluzische stad is, volgens dagbladen melden, een exemplaar der oorspronkelijke uitgave van *Don Quyote*, waarvan de proeven door Cervantes zelf werden nagezien, aangetroffen.

Urbino. Zooals wij hebben gemeld (blz. 170), is voor de vervaardiging van het gedenkteeken van Rafaël-Sanzio eene internationale prijsvraag uitgeschreven; er is een prijs van 1500, een van 1000 en een van 500 lire. De ontwerpen in te zenden voor 28 Februari 1883, aan den secretaris der academie (adres: *Alla Segrettaria della R. Accademia Raffaello*, *in Urbino*). Het gedenkteeken moet bestaan uit Rafaëls beeld, op een versierd voetstuk, geschikt tot het aanbrengen van kleinere beelden, half verheven beeldwerken, sieraden enz., betrekking hebbende op den grooten schilder. Het standbeeld moet in wit marmer van Carrara, *Ravaccione prima qualità*, worden uitgevoerd; voor de overige versieringen mag men brons gebruiken. Behalve de grondvesten, mag het geheel, geplaatst, niet meer kosten dan de zeker niet groote som van 30,000 lire. De mededingers moeten een ontwerp leveren van ten minste één decimeter per meter, met memorie van toelichting, teekeningen enz., benevens een ontwerp van begrooting met verbintenis om, als het plaats heeft, hun ontwerp voor den opgegeven prijs uit te voeren. Alles vrachtvrij in te zenden. Als keurders zullen 5 Italiaansche kunstbeoefenaars optreden.

Norrkoping. In deze stad heeft het noorderlicht den 2^{n} October een tot hiertoe niet bespeurden invloed op den telefoon gehad. Op de hoofdstandplaats vielen verscheidene kleppen neer, waardoor op verscheidene plaatsen de bel in beweging werd gebracht. Sedert dien is dezelfde gewaarwording ook elders op verschillende plaatsen (N.B. namelijk te Antwerpen) ondervonden.

Nieuw-York. In deze stad is eene nieuwe Hollandsche gazet verschenen, onder den titel: *Nieuws- en Handelscourant;* de bestuurder-uitgever, J. van 't Woud, is een Hollander die sedert een 30-tal jaren in Amerika verblijft.

- Eene Amerikaansche zangeres achtte zich door een artikel in *the American Neroo Timpany* gehoond en daagde den uitgever voor het gerecht. De gezwoornen veroordeelden hem tot 12,000 dollars schadevergoeding.

Sterfgevallen.

CORNELIUS DE VEYLDER, op ruim 54-jarigen ouderdom overleden, den 30^{n} April, in de Braderijstraat, n^{r} 11, te Antwerpen, waar hij het bedrijf van kiekenpoelier uitoefende, nam voor eenige jaren deel aan meer dan eene driejarige en andere tentoonstellingen, met door hem geschilderde wildstukken, die gansch niet ontbloot waren van verdienste. Tot aan het einde zijns levens bleef hij de kunst met belangstelling toegedaan. Hij was daarbij een groot liefhebber van zang en in deze hoedanigheid aan de Antwerpsche St.-Pauluskerk verbonden. Der fabriek van deze kerk vermaakte hij 300 fr., om uit de rente daarvan jaarlijks een paar gezongene missen op te dragen voor de rust van zijne ziel en die zijner vrouw. Amelia Francisca Josepha Muskeyn.

EDMOND PETRUS GHISLENUS DE LISER, eere-secretaris der gemeente Merxem, die al sedert jaren zich onledig hield met de bewerking eener geschiedenis van Merxem, welke hij zich voorgenomen had in ons tijdschrift te laten verschijnen, is te Merxem overleden den 27^{n} Juli, ruim 63 jaren oud. Wij hopen dat de zonen van den verdienstelijken man zijn werk aan het licht zullen brengen. De Liser was echtgenoot van Catharina Vrints, voorzitter en lid van een aantal maatschappijen en begiftigd met het Kruis van Eer om zijne burgerlijke verdiensten. Zijn afsterven zal ook buiten zijnen familiekring diep worden betreurd.

JOHANN VON HALBIG, de beroemde beeldhouwer, is volgens een bericht van 30 Augustus, in den ouderdom van 68 jaren overleden te Munchen, in welke stad hij sedert 1845 leeraar

was aan de academie. Te Munchen zijn bijna alle monumentale gebouwen van later tijd met beelden versierd, die hij heeft gemaakt. In de voorstelling der dieren was hij een meester. Het vierspan leeuwen op de Zegepoort, de leeuwen van het Wittelsbacher paleis en aan de Pinakotheek bewijzen het. Verder zijn het meest bekend en 't belangrijkst: de heiligenbeelden in de Ludwichskerk te Munchen, de 8 zinnebeelden, die de landen van Duitschland voorstellen, aan de Befreiungshalle bij Kelheim, de Christus aan het kruis en het standbeeld van den geheimraad von Breslau, beide op het nieuwe kerkhof te Munchen; vervolgens de 60 beelden van kunstenaars in de nieuwe Pinakotheek, vele borstbeelden in de Walhalla en Rumeshalle, een kolossaal beeld, de Godsdienst voorstellend, dat hij op last van den Braziliaanschen generaal Arkala voor Bahia maakte, het gedenkteeken van Platen te Ansbach, het standbeeld van koning Max II te Lindau, het ruiterstandbeeld van Willem van Wurtemberg te Canstatt, de groep der uit het bad komende nimf en de Vrijmakingsgroep, beide te Nieuw-York. Een zijner laatste werken was de kolossale groep: de Afneming van het kruis, die koning Lodewijk II tot aandenken aan het Passiespel te Ober-Ammergau op eenen berg bij het dorp liet plaatsen.

LEO JACQUES, de bekwame aan de maatschappij Cockerill verbonden ingenieur, die den 2^{n} September te Seraing op 45-jarigen leeftijd stierf, is de verdienstelijke schrijver van *Les Amoureuses*, *Chassé Croisé*, *Premières Chansons*, *Les Griffes roses*, *Un bain de mer*, enz.

FRANS ARNOUTS, een talentvol Antwerpsch vioolspeler, eertijds bekroond aan het conservatorium te Brussel, is te Port-Louis (eiland Mauritius), waar hij metterwoon gevestigd en getrouwd was, den 3^{n} September overleden, nauwelijks 25 jaren oud. Den 9^{n} October werd voor hem eene zielmis opgedragen in de St.-Josephskerk, te Antwerpen.

LOUIS FELIX PLUYMS, als liefhebber schilder gunstig bekend, stierf te Antwerpen den 5^{n} September, in zijne woning op de Minderbroedersrui, n^{r} 59. Hij vermaakte aan de Antwerpsche gemeentescholen eene som van 20,000 fr., aan de bestiering der Antwerpsche godshuizen 45,000 fr. en begiftigde den heer notaris C.A.L. Sevestre, te Antwerpen, met een album dat een 100-tal teekeningen en waterverfschilderingen bevat van G. Wappers, H. Leys, J. Lies, F. Lamorinière, J.M. Ruyten en andere schilders, alsook van Pluyms zelve. Na een 10-ure-lijkdienst in St.-Carolus-Borromeuskerk, werd de overledene den 8^{n} September op het Kiel begraven.

FRANS-MARIA LODEWIJK SCHWAB, geboren te Straatsburg op 18 April 1829, is volgens een bericht van 8 September overleden. Hij schreef, onder andere verdienstelijke werken, drie vroolijke zangspelen: *La nuit*, *tous les chats sont gris*, *Les amours de Sylvio* en *Les deux consultations*, eene *Mis* voor groot orkest, eene groote cantate *Les voix de la lyre*, twee koren voor mannenstemmen *L'Alsace* en *Gambrinus.* Hij schreef belangrijke opstellen over de muziek in het *Journal d'Alsace*, den *Courrier du Bas-Rhin*, de *Gazette musicale de Paris* en de *Illustration de Bade*, tot wier vaste medewerkers hij behoorde. Hij was academie-officier en ridder der orden van Karel III van Spanje en van den Ernestijnschen tak van Saksen.

EDUARD MEMBRÉE, geboren te Valencijn in 1820, is den 10^{n} September schielijk overleden te Domopt. Onder andere muzikale gewrochten schreef hij de zangspelen *L'Esclave*, *François Villon*, *OEdipe Roi*, *Les Parias* en *La courte Echelle.*

J.J. PINSON, oudheidkundige, lid van de commissie over het stedelijk museum van oudheden te Antwerpen, is aldaar overleden den 11^{n} September, 63 jaren oud.

Hij laat eene niet onbelangrijke verzameling oudheden, porselein en antieke schilderden achter. Den 15n September werd hij te Wilrijck begraven.

Mgr. ANDREAS-IGNATIUS SCHAEPMAN, aartsbisschop van Utrecht, is in de stad van dezen naam den 19n September overleden. Hij werd den 4n September 1815 te Zwolle geboren. Al de kerken, gedurende zijn beheer in zijn bisdom gebouwd, waren door zijn toedoen in den ojivalen stijl verrezen. Hij was de stichter van het bisschoppelijk museum te Utrecht en der uitgave van het *Gilde-Boek*, terwijl hij beide steeds door zijnen invloed en zijne medewerking bleef steunen. Groot voorstander van het Gregoriaansch kerkgezang, deed hij al wat hij vermocht om de beoefening ervan te bevorderen. Zoo om zijne geleerdheid als om zijne rechtschapenheid en goedheid genoot hij de algemeene achting en genegenheid, in den ruimsten zin. Hij was ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw.

EMIEL HENDRIK KEYMEULEN, landschapschilder, van wien op de laatste tentoonstelling in Antwerpen een tafereel prijkte, *Herinnering uit de Ardennen*, is op 19 September te Laeken overleden.

WARTEL vader, oud toonkunstenaar, is te Parijs overleden, 76 jaren oud.

FREDERIK GUILLARDET, de schrijver van den *Tour de Nesle,* is te Plessis-Bouchard overleden, 74 jaren oud.

WOHLER, de beroemde Duitsche scheikundige, die in 1827 voor het eerst alluminium uit klei wist af te zonderen, is, volgens een bericht van 25 September, te Göttingen overleden. Hij was in 1800 te Frankfort geboren.

DESIDERIUS VAN MONCKHOVEN, een van België's gunstigst gekende wetenschappelijke mannen, wiens laatste werk eene geleerde verhandeling over de electriciteit is, stierf den 25n September te Gent. 48 jaar oud.

GERARD J. SPOOR, de verdienstelijke Nederlandsche dichter, die ook voor de tooneelspeelkunst zoo nuttig werkzaam is geweest, overleed den 25n September, na een langdurig en vreeselijk lijden, te Rotterdam, waar hij de bediening van kassier aan de Rotterdamsche bank vervulde. Hij was ruim 50 jaren oud. Sedert Januari jl. was hij niet in staat eenig voedsel tot zich te nemen, anders dan langs kunstmatigen weg.

ALEXANDER EUGENIUS JOZEF FERNAU, een zeer verdienstelijk toondichter, te Antwerpen, is aldaar op 26 September overleden in bijna 46-jarigen ouderdom. De lijkdienst, die aangekondigd was tegen den 29ste, ten 10 ure, in de Sint-Antoniuskerk, werd afgezegd en de ter-aardebestelling had plaats den 30ste, 's namiddags ten 2 ½ ure, onder een grooten toeloop van vrienden en vereerders. De slippen van het baarkleed werden gedragen door de heeren J. de Geyter, Edm. Van Dyck, Victor Driessens, F. Gittens, C.J. Hansen en C. Verdikt. (Zie *de Vlaamsche School* 1870. blz. 146.) Op de begraafplaats van het Kiel werden redevoeringen uitgesproken door de heeren F. Gittens, Edmond Van Dyck en dr. C.J. Hansen.

JULES CAIRON, de onder den naam van Jules Noriac welbekende talentvolle Fransche roman- en tooneelschrijver, is volgens een bericht uit Parijs van 1 October overleden. Onmatig rooken, waardoor kanker aan de maag schijnt te zijn ontstaan, zou hem zijne doodelijke ziekte berokkend hebben. Hij werd geboren in 1815.

WILLEM JOZEF VIANE, schilder van bloemen en stillevens, te Elsene op 30-jarigen ouderdom overleden, is den 2n October begraven.

ADOLF LIER, de beroemde landschapschilder, en vertegenwoordiger van de Munchener school in het landschap, is volgens een bericht van 5 October op 55-jarigen leeftijd overleden. Hij studeerde eenigen tijd te Parijs onder Dupré. Hij was leeraar aan de academie van Munchen.

JULES ROZIER, landschapschilder, is te Versailles overleden rond half October.

EUGENIA VERBOECKHOVEN geb. P.F. HEBELINCK, oud 85 jaar, weduwe van den beroemden schilder, (zie 1881 blz. 39). is omtrent het midden van October te Schaarbeek overleden.

Graaf DE GOBINEAU, bekend wegens zijne geschriften over de volkenkunde, de geschiedenis, de talen en de wijsbegeerte van Midden-Azië, is volgens een bericht van 16 October overleden.

ADOLF EYBEL, historieschilder en leeraar aan de academie sedert 1860, is te Berlijn in den ouderdom van 75 jaren overleden. Zijne stukken stelden meest tooneelen uit de geschiedenis voor. De meest bekende zijn: *De groote keurvorst in den slag bij Fehrbelle*, *De bestorming van een kasteel op Rijgen door de Duitsche zwaardridders* en *Richard Leeuwenhart in de legerplaats te Ascalon.*

PIETER KONSTANTIJN BOON, kunstschilder, oud leerling van D. Col, echtgenoot van mej. Van Meel, is te Antwerpen schielijk overleden den 17^{n} October ten zijnen huize in de De-Keyserslei n^{r} 24, oud 52 jaren en 8 maanden. Na een 9-ure-lijkdienst in de St-Josephskerk, werd hij den 20^{n} October op het Kiel begraven. P.K. Boon was een niet onverdienstelijk genreschilder; hij is ook als photograaf gevestigd geweest.

ADOLPHE CHARLES BONNEGRACE, de talentvolle historie- en portretschilder, geboren te Toulon den 2^{n} April 1812, oud leerling van baron Gros, is volgens een bericht van 18 October te Montmirail overleden. Tusschen zijne bijzonderste werken telt men: *Christus in het graf*, *Christus gedoopt door den H. Joannes*, *De heilige Aloysius van Gonzaga in verrukking*, *De H. Lodewijk martelaar*, *Christus tusschen de doctoren*, *Daphnis en Chloë*, *De zuiverheid overwonnen door de liefde* en *De geboorte van Venus;* voorts de portretten van Th. Gautier. Havin, M. Carré, A. de la Forge, graaf de Flahaut en E. Grisi. Hij behaalde eeremetalen in 1839 en in 1842 en werd in 1867 ridder van het Legioen van Eer.

MARIANNA SCHONBERGEN-MARCONI, de eens beroemde zangeres, is volgens een bericht van 19 October te Darmstadt overleden, 97 jaren oud.

EUGENIUS MANDEL, de beroemde plaatsnijder, sedert 1842 leeraar aan de academie van schoone kunsten en bestuurder van de graveerschool te Berlijn, is volgens een bericht van 23 October te Berlijn overleden, waar hij geboren was den 15^{n} Februari 1810. De meeste Duitsche plaatsnijders, onder andere professor Jacobij, te Weenen, behooren tot zijne leerlingen. Hij zelf vormde zich een tijd lang te Parijs in de school van Henriquet Dupont. Mandel maakte vooral naam door zijne portretten naar Van Dyck, Rafaël, Hildebrandt en anderen.

JANOS ARANY, de beroemde Hongaarsche dichter, geboren in 1817 te Nagy-Szalonta, is volgens een bericht van 23 October te Pest overleden.

ANDRÉ SERVANT, genre- en portretschilder te Parijs, is op 42-jarigen ouderdom den 27^{n} October overleden.

PALMIERI, de beroemde natuurkundige, in 1807 te Faicchio geboren, sedert 1854 bestuurder aan het metereologisch observatorium op den Vesuvius, is einde October overleden.

FREDERIK HEIMERDINGER, dier- en genreschilder, van wien er nog 3 stukken op de laatste Antwerpsche tentoonstelling prijkten, is in de eerste dagen van November te Hamburg overleden.

PIERRE GUSTAVE STAAL, teekenaar, geboren te Vertus (Marne), is in het begin van November overleden, oud 65 jaren. De meest beroemde werken der Fransche

letterkunde zijn door zijne platen opgeluisterd, waartusschen *Les femmes de la bible.*

FERRAT, beeldhouwer, aan wien men de 4 draagbeelden van den binnenbouw van het *Hotel du Louvre et de la Paix* te Marseille dankt, is volgens een bericht uit de eerste dagen van November overleden. Zijn bijzonderste werk is *Icarius.*

JOANNES FRANCISCUS LUDOVICUS DE LEGH. bouwkundige en aannemer te Antwerpen (zie blz. 26 en 115), is aldaar overleden in de S^{t}.-Michielsstraat n^{r} 15, op 2 November. De lijkdienst had plaats in S^{t}.-Andrieskerk den 6^{n} daaraanvolgende ten 10 ure. De ter aardebestelling geschiedde op de begraafplaats van het Kiel.

F.A. DE BRUYCKER, kunstschilder, geboren te Gent den 18^{n} November 1816, is te Antwerpen overleden den 3^{n} November in de lange-Van-Bloerstraat n^{r} 95. In den volgenden jaargang zullen wij 's meesters portret mededeelen.

HERMANUS KOEKKOEK, de beroemde Nederlandsche zeeschilder, lid der koninklijke Nederlandsche academie van beeldende kunsten, is den 5^{n} November, na eene langdurige ongesteldheid. overleden. Hij was de jongste van de drie zonen van den zeeschilder J.H. Koekkoek en werd in 1815 te Middelburg geboren.

ORAZIO markgraaf van ANTINORI, de bekende Italiaansche Afrika-reiziger, voorzitter van het Italiaansch Aardrijkskundig Genootschap, is volgens een bericht uit Aden van 6 November te Scloa in Afrika overleden.

BONNAIRE, de Lyonsche beeldhouwer, die een groot deel nam aan de werkzaamheden tot herbouw van het stadhuis van Parijs, is volgens een bericht van 8 November overleden.

G. VAN EMMERIK, rivier- en zeeschilder, in 1808 te Dordrecht geboren en in Nederland opgevoed door de schilders P. Hofman en Schotel, is volgens een bericht van 14 Nov. te Hamburg overleden.

J. DE RIJK, kunstschilder te Hilversum, is volgens een bericht van 15 November overleden, 76 jaren oud.

JULIUS HüBNER, geboren te Oels (Silezië), is rond half November te Dresden overleden. Hij was een leerling van Schadow. Hübners eerste tafereel stelde *Ruth en Booz* voor. Tot zijne voornaamste schilderijen bebooren *Samson de kolommen van den tempel verbrijzelende*, *Christus aan de kolom*, *Christus te midden van het volk*, eene *Hemelvaart*, *Roland de prinses Isabella bevrijdende*, *De gouden leeftijd* enz. Hübner was ook een verdienstelijk letterkundige.

NICOLAAS JULIN, graveerder en drijver, geboren te Luik den 27^{n} November 1822, leeraar aan de academie voor schoone kunsten te Luik, is aldaar op 20 November begraven.

Dr. SOUTHON, de beroemde Engelsche Afrika-reiziger, is volgens een bericht van 20 November overleden.

GOTTFRIED KINKEL, de bekende Duitsche dichter, is volgens een bericht van 20 November overleden.

VINÇARD, de Fransche volksdichter, schrijver van eene *Histoire du travail et des travailleurs* en *Mémoires d'un Saint-Simonien*, is volgens een bericht van 20 November overleden.

KELER BELA, de verdienstelijke Hongaarsche toonzetter, sedert 1866 aan het hoofd van het stedelijk bad-orkest te Wiesbaden, is volgens een bericht van 20 November overleden.

EMIEL SACRÉ, kunstschilder, te Elsene, die op de laatste driejarige tentoonstellingen van Brussel en Antwerpen een tafereel tentoonstelde voorstellende de *Dood van eenen putgraver*, is op 22 November overleden, slechts 38 jaren oud. Op de Brusselsche tentoonstelling behaalde hij het gouden eeremetaal. Zijn laatste werk is het portret zijner moeder dat op de pas geslotene Antwerpsche tentoonstelling prijkte. Hij werd den 26^{n} November met groote eer ter aarde besteld. In het sterfhuis

werden redevoeringen uitgesproken door de heeren Emiel Leclercq, namens het bestuur van schoone kunsten, J.B. Robie, uit naam van den *Cercle artistique* van Brussel en Edm. Picard, als tolk van des schilders vrienden.

SUZANNA MATTEESSENS, wed. van den dichter THEODOOR VAN RYSWYCK, is overleden te Antwerpen, ten huize van haren schoonzoon, E. Van der Linden, Kronenburgstraat, 118, op 27 November, in den ouderdom van ruim 65 jaren. Zij werd op de begraafplaats van het Kiel ter aarde besteld. Men weet, dat haars mans stoffelijk overschot op de nu gesloten begraafplaats van Stuivenberg rust.

C. GUÉROULT, Fransch romanschrijver, te Elboeuf in 1814 geboren, is volgens een bericht van 28 November overleden.

JOSEPH JUSTUS BELINFANTE, een van Nederlands bekwaamste letterkundigen, is den 2n December te 's-Gravenhage overleden, ruim 70 jaren oud.

J.L. CORNET, den 18n Augustus 1815 te Leiden geboren, is aldaar overleden den 3n December. Hij schilderde een aantal genrestukken en maakte een 50-tal etsen, die men vermeld vindt in het bekende werk van C. Kramm (zie 1865, blz. 178). Sedert 1851 was hij bestuurder van het kabinet van pleisteren beelden en prenten te Leiden. Hij schilderde al sedert lang niet meer.

ARNOLDUS VAN DER JONCKHEIJDT, een befaamd boekbinder te Antwerpen (zie 1857, blz. 21 en 1876, blz. 61), is aldaar overleden, op 7 December, ruim 59 jaren oud. Van der Jonckheijdt was weduwenaar van J.R.A. Duijvewaardt.

Algemeene bladwijzer.

Oostersche poëzie, door J.A. van Droogenbroeck: 1. Onvermogend tot betaling; 2. Verkeering der leering; 3. Slechte kenners	5.
Het hemelsblauw zijden kleed. Naar E.C. Grenville-Murray	6.
Boek- en plaatveiling J. Camberlijn, te Brussel	7.
Michaël Ghislain Stapleaux, door D.V.S.	7.
Hulde aan Jozef Geefs en Edw. Dujardin, door D.V.S.	8.
De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten, door Fr. Waltm. Van Spilbeeck	10, 17, 22, 37, 66, 91, 97, 124, 177.
Antwerpsche reizigers, door J. Staes. x. J.C. (?)	14.
XI. Balthazar Solvyns	40.
XII. Kolonel Rottiers	75.
XIII. Lodewijk Vleeschouwer	140, 155, 173.
Dirck Van Paesschen. (Bijvoegsel.)	106.
Oudheden en kunstschatten te Tongeren	21.
Oude bouwwerken in Vlaanderen, door P. Langerock en A. Van Houcke	23, 48, 88, 163.
De slak en de dorenhaag. Naar H.C. Andersen	24.
Voorouderlijke bouwtrant te Antwerpen, door D.V.S.	25.
Twee plaatsneden van Fr. Lauwers. D.V.S.	30.

Aardappelenteelt door S.	30.
Eduard de Biefve, door D.V.S.	31.
Een droombeeld. Naar H. Heine, door P. Vierhout	32.
Schoon en goed. - De Vlaamsche kunstbroeders. - Gevoel en rust. Gedichten door P. Van Duyse	32.
Groot muziekfestival te Brussel	34, 122, 194.
Zegel van het land van Waas. De Potter en Broeckaert	37.
Vanitas vanitatum. Gedicht van Alex. Stoops	37.
Mijne ‘studiën’ over Calderon en zijne geschriften, verdedigd tegen professor A. Pierson, door V.	40.
Uit het leven van eenen Duitscher door hem zelf verhaald	46, 57.
Een stuk van Rembrandt of?	48.
Oud Antwerpen, door D.V.S.	49.
Jan Hendrik Bormans, door P. Willems	52, 63.
Loreley, liederen en gedichten door Pol de Mont	57.
Eene zonneval. Novelle. Naar het Engelsch van mevr. Mackarness, door D. Baetslé	61, 70, 86, 95.
De schoenmakersgilde te Brugge, door Gilliodts-Van Severen	65.
Cornelius Van Kiel en P.J. De Cuyper, door D.V.S.	69.
Nederlandsch taal- en letterkundig congres	71.
Rubens-bulletijn	71.
Lentesotternijen. Poëzie van Pol de Mont. V.	72.
O.-L.-V.-kerk ‘aan 't been van eenen reus.’ Letterkritiek door X.	84.
Het vlas, door Teirlinck-Stijns	85.
Godsdienstige voorwerpen in Rusland	87.
Kermisfeesten van Antwerpen. 1882. Wedstrijd van tooneelkunst	88.
Koninklijke academie van schoone kunsten, te Antwerpen	88.
Koninklijke maatschappij ter aanmoediging der schoone kunsten te Antwerpen. Driejarige tentoonstelling	89, 99, 148, 161, 165, 175, 182, 189, 197.
Jan Michiel Ruyten 1813 + 1881, door D.V.S.	93.
Antwerpsch museum, tafereel van P.P. Rubens	97.
Een kunstwerk van Cornelis Floris alias De Vriendt	101.
De bloem en het nieuwjaarsgeschenk. Naar het Fransch van A. De Gondrecourt	102.
Moederspraak. Gedicht van Leonard Buyst	105.

Een voor schilder- en graveerkunst belangrijk werk van J.F. Van Someren. D.V.S. 105.

Sterkwaterplaten van A.J. Verhoeven-Ball, 1824-1882, door D.V.S. 109.

Verkooping der schilderijenverzameling van burggraaf B. de Bus du Gisignies, te Brussel 109.

Tentoonstelling van kunstnijverheid, te Rijssel. D.V.S. 112.

Letterkritiek:

- Letternieuws... door J.F. Van Someren 113.
- Hoe eene moeder handelen moet, van vriend Frans. K. 113.
- Rodenbachs laatste werken. J. Staes 114.

Eene bijdrage tot de geschiedenis der uithangborden. 116.

Oud huis van het Schippersambacht te Antwerpen. D.V.S. 117.

Uit de dagen der Sansculotten, door Jos. F. Buerbaum 118, 129, 137.

Aan de maan. Naar Alfred de Musset, door J.E.H.W. 120.

Taalkunde. Rare en nare woorden. E. Laurillard 121.

Tentoonstelling voor schoone kunsten te Rotterdam 127.

De Gentsche Gantoiserie. Gedicht van Leonard Buyst 128.

Geschiedenis der gemeente Mortsel door J.B. Stockmans. Boekoverzicht 129.

Edward Dujardin en zijne werken. D.V.S. 133.

Geïllustreerde geschiedenis der muziek, door J.C. Boers 136, 181.

Kunstdieverij 144.

Tentoonstelling van schoone kunsten, te Mechelen 146.

Gevaerd de zinnelooze, door dr. J.-Al. Peeters. Boekoverzicht 159.

Nederlandsche weldadigheidstentoonstelling te Brussel 167.

De zwaluw. Klinkdicht door Josephine Van Dyck 168.

Nederlandsche Noordpool-expeditie, door B.J.G. Volck 168.

Nederlandsch panopticum, te Amsterdam 168.

Oudheidkunde. De Groote Zickele, te Gent 168.

Tentoonstelling en congres van gymnastiek Antwerpen 172, 191.

Sint-Hubertus in de Ardennen 180.

Feestviering ter eere van mevr. Bosboom-Toussaint 183.

De familie Granvelle, door J.B. Stockmans 184, 191.

Het wapen van Antwerpen 197.

Kroniek. 11, 18, 26, 33, 49, 60, 67, 74, 84, 90, 99, 106, 115, 121, 131, 146, 150, 163, 169, 179, 186, 194, 205.
Mengelingen over Wetenschap, Nijverheid, enz.: Verluchting, 48. - De hyena, 56. - Geen Darwinist, 100.- Versteende bosschen, 119. - Uit het nieuw strafwetboek van Nieuw-York, 127. - Zonsverduistering in Mei 1883, 143. - Afgoden, 150. - De zeeziekte, 181. - Almanak, 181. - Goud, 197.
Spreuken en gedachten. 18, 26, 37, 48, 63, 65, 72, 74, 86, 97, 101, 105, 106, 109, 118, 119, 120, 128, 121, 158, 168, 183, 193, 197.
Sterfgevallen. Adan, 20; Ainsworth, W.H. 28; Amson, J.A. 132; Arany, J. 208; Arnouts, Fr. 207; Auerbach, B. 28; Bakker Korff, A.H. 36, 68; Barbier, A. 28; Barker, Th. J.H. 75; Bayeux, M. 45; Bela, K. 208; Belinfante, J.J. 209; Bellet, L. 45; Besson, F. 45; Biard, A. 123; Blanc, Ch. 20; Bongaerts, L.M. Fr. 45; Bonnaire, 208; Bonneau, E. 36; Bonnegrace, A. Ch. 208; Boon, P.K. 208; Borrel, V.M. 75; Bougeart, A. 123; Brand, W, 28; Breguet, A. 123; Cahier P. 60; Cairon, J. 207; Callewaert, F. 123; Camalia, E. 108; Cardon, J. 28; Casterman, A.A.M. 108; Chabas, F. 108; Chabry, L. 132; Chadt, J.G. 60: Chéret, J.L. 12; Clouet, F. 84; Cogniard, H. 28; Cornet, J.L. 209; Crevaux, 123; Cuypers, A.J. Fr. 20; D'Arnoux, Ch. A. 60; Darwin, Ch. R. 84; Davis, N. 28; De Beaumont, F. 75; De Biefve, E. 31; De Bruycker, F.A. 208; De Busschere, E. 28; De Gobineau, 208; De la Bouillerie, Mgr. 123; De Legh, J. Fr. L. 208; De Liser, Edm. P. Gh. 206; De Longpérier, A. 20; De Pooter, J. 123; De Rijk, J. 208; Desgoffe, A. 171; Desor, E. 36;. De Veylder, C. 206; Dierckx, J. 45; Drake, Fr. 84; Draper, J.H. 28; Dupont, 108; Dupré, G. 12; Emerson, R.W. 84; Eybel, A. 208; Fernau, A.E.J. 207; Ferrat, 208; Foussier, E. 45; Giacommotti, P. 179; Gons, J.F.L. 45; Gruner, L. 84; Guéroult, C. 209; Guigon, Fr. 123; Guillardet, Fr. 207; Hayez, F. 36; Heimerdinger, Fr. 208; Hettner, H. 108; Hoffmann, Fr. 132; Hübner, J. 208; Ichotte, C. 75; Jacques, L. 207; Jadin, L.G. 123; Jaell, A. 36; Julin, N. 208; Keymeulen, E.H. 207; Kinkel, G. 208; Koekkoek, H. 208; Krecke, F.C.W. 179; Kucken, Fr. W. 75; Kufferath, L. 45; Lawson, C. 132; Leclercq, J. 36; Le Doulcet de Pontécoulant, 36; Lefebvre, C.V.E. 108; Lehmann, H. 60; Leslie, Th. Cl. 28; Leullier, L.F. 36; Lier, A, 207; Lionville, J. 179; Longfellow, H.W. 45 en 205; Mac Carthy, D.F. 75; Mandel, Eug. 208; Marchant, E. 45; Marsh, G.P. 132; Martin, P.H. 75; Matteessens, S. 209; Membrée, Ed. 207; Morrien, H. 36; Muller, C.P.P. 108; Netterheim, Fr. 28; Nuzet, A. 171; Palmieri, 208; Pascal. M. 12; Pérignon, A. 60; Pinson, J.J. 207; Plantamour, E. 179; Pluyms, L.F. 207; Raff, J. 123; Ramaeckers, 115; Rave, J. 171; Rosetti, D.G. 108; Rozier, J. 208; Ruprich, M. 123; Russell, Sc. 108, Sacré. E. 208; Saunders, J. 179; Schaepman, A.I. mgr. 207; Schonbergen-Marconi, M. 208; Schwab, Fr. M.L. 207; Schwann, Th. 20; Seligman, M. 28; Sen Linnell, J. 28; Serazer, 171; Servant, A. 208; Simonis. E. 132, Sopers, A. 45; Southon, Dr. 208; Spoor, G.J. 207; Staal, P.G. 208; Street, G.E. 28; Terry, L. 132; Tetar van Elven, M.G. 108; Teysmann, J.E. 171; Valckenaere, B. Th. 123; Van Antinori, O. 208; Van Champagny, Fr. 108; Van der Hoeven, X. 171; Van der Jonckheijdt, A. 209; Van der Steeg, J. 179; Van de Velde, 171; Van Emmerik, G. 208; Van Lier, H. 171; Van Lutke, 179; Van Monckhoven, D. 207; Van Oosterzee, J.J. 171; Van Otterloo, A. 123; Van

Romako, J. 132; Véli, An. 12; Verboekhoven, E. geb. Hebelinck, P.F. 208; Verhoeven-Ball, A.J. 108; Verwee, L. 132; Viane, W.J. 207; Vinçard, 208; Von Halbig, J. 206; Von Ringe, R. 75; Wartel, 207; Weber, Fr. 36; Wertheim, J.L. 179; Wey, Fr. 45; Wohler, 207.

II. Ontledende tafel der kroniek.

Academie van Antwerpen: Prijskamp van Rome, 11, 50, 163; Afzendingen van primussen, 50; Leden benoemd, 186; L. Lalmand, ontslaggever, 194. - van België: Prijsvragen, 28, 100, 121; Mededeeling van Devillers, 50; Redevoering van Ad. Siret, 194. - van Brussel: Prijskamp, 115. - Gent: Prijskamp van bouwkunde, 147. - Mechelen, 121.
Archieven. Brussel, 68.- 's-Gravenhage, 151. - Dordrecht, 152. - Reval, 206.
Beeldhouwkunde. Beelden gekocht door de stad Luik, 12. - Schetsen van Carpeaux, 12. - Beeldhouwwerken in het Antwerpsch stadhuis, 18. - Gladstone's standbeeld, 20. - Conscience's beeld, 33, 50, 115, 121, 131, 186. - Standbeeld Van Kiel, 50. - De Ligne, 51. - Leuvensch stadhuis, 60. - Marnix; Willem de Zwijger; R. Burns, 68. - *De Faam* door W. de Groot, 100. - Gedenksteen van W. Barents, 107. - Gedenkteeken Houwaert, 122. - It. Van der Auwera, 122. - Brugge. De Coninck en Breydel, 122, 147. - Luxemburg. Willem II, 122, 195. - Darwin, 123, 154. - Germania, 123. - Grafteeken-Morriën, 131. - De Boeck en Van Wint, 150. - Grafteeken Van Bemmel, 150. - Roem der Nederlandsche wapenen door Van Hove, 152. - Parijs. Standbeeld van Karel-den-Groote, 153. - Grafteeken Michelet, 154. - Beeld Rouget de l'Isle, 154, 164. - *De Vrijheid*, beeld te Nieuw-York, 154. - Chatillon. Beeld Urbanus II, 154. - Boulogne. Beeld A. Mariette-Bey. 154. - Dublin. O'Connell, - Rome. Gedenkteeken Montaigne, 154. - Arnold van Brescia, 155. - Gui van Arezzo, 155. - Rotterdam Gymnasium Erasmianum, 164. - Arnhem, Gedenkteeken Cremer. 164. - Antwerpen. It. Dierckx, 169. - Elsene. It. Warocqué, 169. - Beeld Carnot, 170. - Rafaël, 170,206. - Anneesens, 179. - V. Loveling, 186. - E. Van Herendael, 186. - H. Franciscus van Assisi, 188. - *De Slavernij* van J. Cuypers, 195. - J. Jordaens, 205. - Groep Napels, 206.
Benoemingen. Jeno Hubay, leeraar bij 't conservatorium, 27. - Toezichters van muziek- en teekenscholen, 34. - Keurders van den prijs van Rome, 50. - C. Beersmans bij de muziekschool, 67. - Delgeur, voorzitter der *Sociéte scientifique*, 74. - H. Ledeganck, consul-generaal te Keulen, 100. - S. Daems, enz. leden der Leidensche Maatschappij van Nederlansche letterkunde, 107. - Mgr. Perraud, lid der Fransche académie, 107. - H. Van Lee, officier d'académie, 150. - Nederlands koning, burger van Londen, 163. - Bestuurders van 's rijks museums, 186. - Commissie van monumenten, 186. - Amsterdamsche tentoonstelling, keurders, 194. - J. Geefs, lid van 't Fransch instituut, 205.
Bibliotheek. Gent. Gift Van der Schelden, 27. - Fransch instituut. Gift Blanc, 51. - Geneve. H.S. Rousseau, 51. - Brussel. Gift Morrel, 74.; it. Rouyer, 150. - Bibliotheek Mariette-Bey, 107. - Groningen, 187.
Boeken aangekondigd en verschenen. F. Jos. van den Branden. Adriaan de Brouwer en Joos van Craesbeeck, 11. - J.A. van Droogenbroeck. Algemeen Nederlandsch Rijmwoordenboek, 19. - Jaarboekje der maatschappij tot bevordering van nijverheid en wetenschappen. Gent 1882. 19. - Prudens Van Duyse's nagelaten gedichten, 19. - Catalogus

der Amsterdamsche stadsbibliotheek van 1612, herdrukt, 19. - A. Van Houcke en P. Langerock. Oude bouwwerken in Vlaanderen, 23, 48, 88, 163. - Ed. Gregoir. Le chant en choeur et l'enseignement de la musique, etc. 26. - L. De Legh. Projet pour la transformation des nouveaux quais d'Anvers, 26, 208. - J. Geertsen, De Wees, 27. - Nothomb. Etudes historiques et politiques etc., 27. - Vlaamsche Reisgids. 27. - Olivier. Annales du bibliophile belge. 27, 50, 150. - L. de Burbure. Etude sur un manuscrit du XVIe siecle etc. 27. - E. Greyson. Bons ou mauvais au choix. 27. - A. De Vos. Nog over critiek. 27. - Album de Antwerpsche etsers. 33. 68. 163, 186. - De Gryse. Vaderlandsch recht en revolutie. 34. - Vertaling van Shakespeare, 34. - Conway. The woodcutters of the Netherlands. 35. - Birthay Book. 35. - Brieven van Cristoffel Columbus. 36. - J. Staes. Rubens' geboortehuis, 49, - Remo (A. Wattez). Muziek en tooneel in Vlaanderen, 50, - P. de Mont. Loreley. 57. - A. Sauwen. Langs de Maas. 60.- Musée d'antiquités d'Anvers. 68. - Catalogus der stadsbibliotheek van Mechelen. 74. - Van Even. Patriciaat van Leuven. 74. - Weekblad: Conscience 74. - P. Smitz. Liederen. 84. - Russische vertaling van Shakespeare. 84. - P. Génard. Levensschets van Kilianus. 90. - Berthouderskring Id. - Teirlinck-Stijns. Bloemen. 91; Id. Kruidkunde. 151. - J.B. Stockmans. Gesch. der gemeente Mortsel, 129, 186. - G. Eeckhoud. Levensbeschrijving van Conscience. 100. - E. Poullet. Correspondance du cardinal de Granvelle. 106. - C.A. Fredericq. De wilde bloemen. 106. - Mev. Courtmans. De hoogmoedige. 106, 186. - Het eiland Terschelling. 107. - H. Conscience. De duivel. 121. - J.A. De Laet. Dichtwerken, 146. - Bijdragen van Vaderlandsche geschiedenis enz. 151. - Oud-Nederlandsche Danswijzen, 151. - Perk. In de Belgische Ardennen, 152. - Becker. Over Thomas a Kempis. 152. - Kemper. Catalogus van waterstaatswerken, 163. - Japansch-Fransch-Engelsch-Duitsch-Nederlandsch woordenboek, 171. - Catalogus van 's rijks museum, 186. - De Bruyn. Trésor artistique, 186. - Jaarboek van het Willemsfonds, 186. - Sax. Het boomtje, 187. - Chambrun. Beeldenbeschrijving, 188. - Namêche. Cours d'hist. nation. 195 - J. de Geyter. De Rhijn, 205. - G. Bernays. Schicksale des Grossherzogthums Francfurt, 205. - Wintzingerod. Gesch. der muziek, 205 - Waldmuller. Aus den Memorien einer Fürstendochter, 205. - Nieuws- en Handelscourant, te Nieuw-York, 206.

Bouwkunde. Brussel. Herstelling van oude gevels, 12, 169. - Antwerpsch stadhuis. 18. - Brugge. Oude gevels, 19, 115, - Prijskamp van de Maatschappij der Antwerpsche Bouwmeesters, 26, 147. - Antwerpsche kaaien. Plan De Legh, Royers, 26, 115. - Gedenkteeken Orts. 34. - Remacluskerk. Verviers, 51. - Antw. Huis René Moretus, 60. - Broodhuis, Brussel, 60. - Sorbenne, 84. - Antwerpsch museum, 90, 106. - Antw. Huis Kennes, 147. - Gent. Prijskamp van bouwkunde, 147. - Nijmegen. Franciscanerkerk, 152. - Parijs Stadhuis, 153. - lb. Belgisch gebouw, 153. - Londen. Grecian theater, 154. - Kerk van Ulm, 154. - Gent. Gebouwen, 163. - Amsterdam. Prijskamp voor bouwkunde, 163. - Nieupoorts vuurtoren, 187. - 's-Hage. Kurhaus, 187. - Rotterdam. Schouwburg, 187. - Wiesbaden. Stadhuis, 188. - Brunswijk. Museum, 188. - Maastricht. Minderbroederskerk, 195. - Weenen. Stadhuis, 206.

Feesthulde aan admiraal De Ruyter, 12. - N. De Keyser, 19. Cath Beersmans, 20. - Wurzburg hoogeschool, 20, 154. - Brusselsch conservatorium, 34. - Van Bauernfeld, 35. - Kilianus, 50, 69, 99. - Cremer-gedenkteeken, 51. - L. Schaefels, 67, 179. - E. Bamberg, 68. - V. Driessens, 74 - W. Scott, 74. - Teekenacademie 's-Gravenhage, 106. - Conscience, 121, 131, 194. - Maatsch -*De Wijngaard*, Brussel, 131. - Amsterdam, Maatsch. tot nut van 't algemeen,

163. - Ibid. Id. ter bevordering der Bouwkunst, 163. - V. Loveling, 186. - Hoogeschool Lund, 188.
Gedenkteekens. Zie beeldhouwkunst en feesthulde, P. Cossa, 164. - Estella Hijmans, 195. - Longfellow, 45,205. - Bellini, 206. - Paganini, 206.
Graveerkunst. Het bloemtje van H. Sluyter, 28. - Werken van Fr. Lauwers, 30, 90, 99. - Album der Antwerpsche etsers, 33, 68, 163, 186. - L. Flameng, 34. - H. Schaefels, 99.
Kunstnijverheid. Drukkerij. Konstantinopel, 155. - Fransche bankbiljetten, 153. - Glasschilderingen te Turnhout, 19. - te Lier, 34. - te Windsor, 107. - te Antwerpen, 179. - Klokken, 20. - Kunstkasje, geschenk aan den koning der Nederlanden, 164. - Kunstmatig paarlemoer, 35. - Prentbeeldekens. Van de Vyver-Petyt, 27, 122, 187. - Tapijtweverij van Leidsche dames, 152. - Turingsche paarlen, 154.
Museums. Amsterdam. 151, 195. - Antwerpen, 33, 147, 179. - Arnhem. Oudheden, 188. - Bergen, wetenschappelijk, 12. - Brugge. Oudheidkundige Maatschappij, 60. - Brussel, 50, 150. - Engelsche museums, 108. - Gent, 34, 50, 60. - Leiden, 164. - Luik, 19, 195. - Mechelen, 68, 205. - 's-Gravenhage, 115, 151.
Onderwijs. Toonkunde, 34. - Toezicht op teekenscholen, 34. - Teekencursus voor dames, 49. - Brussel, Hoogeschool, 50. - Engelsch muziekcollege, 51. - Gent en Leuven, Hoogeschool, 60, 194. - 's-Gravenhage, Teekenacademie, 106. - Academie van Weimar, 123. - Rozendaal, Teekenschool, 163. - Haarlem, Vrouwenteekenschool, 195. - Mechelen, it. 205. - Wapenkunde in de school, 205.
Ontvreemdingen, *Rampen*, *Gedingen*, *enz*, Versailles, Waterwerken, 20. - Proces Van Beers-Solvay, 27, 150. - Jacquet-Dumas, 34. - Zola-Duverdy, 35. - Louvre-museum. 35. - Allcroft-museum, 35. - Boetekapel, Parijs, 35. - Valsch vioolmerk, 35. - Brand der kerk van Rapperschwijl, 35. - Weenen, 60. - O.L.V.-toren, Antwerpen, 67. - Schilderij Kruseman, H. Van Beers, 68. - Proces Schots Lagye, 84. - Brussel. Koninklijk paleis, 100, - Berlijn, Tentoonstelling, 100. - Vrijheidsboom, Antwerpen, 100. - Rotterdam, tentoonstelling, 107. - Van Beers, Gonzalez, 115. - Parijs, opera, 153. - Proces Opera-Comique, - Choiseul, 153. - Rome, Bibliothecarissenproces, 154. - Amerikaansche zangeres, 206.
Oudheden ontdekt bij Märrdorf, 12. - Hindoestansche diamant, 20. - Corneto bij Civitta-Vecchia, 20. - Villers-le-Bouillet, 28. - Nordrap, 35, - Pompeji, 36, 170. - Angleur, 51. - Slecht verzorgde oudheden, 51. - Stupbach, 51. - Steckborn, 51, - Egypte, 60. - Griekenland, 60, 123, - Brugge, 68, - Mexico, 75, - Hastieres, 100, - Leeuwaarden, 100, - Kollum, 107, - Londen, 107, - Bagdad, 107. - Thomar, 108, - Patriarchale grafsteden bij Hebron, 115. - Hoei, 122. - Meerssen, 122. - Wijk- bij-Duurstede, 122. - Parijs, 122. - Bergen-op-Zoom, O.-L.-V.-poort, 151. - Katwijk, 152. - Geleen, 152, 188. - Parijs, 153, 195. - Athene, 155. - Java, 155. - Heeswijk, 164. - Ostia, 170. - Rusland, 170. - Bergen, 187. - Nijmegen, 187. - Poitiers, 196. - Antwerpen, 205.
Panorama, Moscou, 100, - Weenen, 108, - Nieuw-York, 122. - Parijs, 164, - Amsterdam, Panopticum, 168.
Plantenkunde. Leiden, 107. - Witte heliotroop, 188.
Prijskampen, Van Rome, voor beeldhouwkunde, 11, 50, 163, - Davidsfonds, Tooneelletterkunde, 12, - Plan van zittinggebouw voor den Duitschen rijksdag, 20, 123, - Maatsch. der Antw, Bouwmeesters, 26, 147. - Koninklijke academie, 27, 100. - Bond der genootschapp. voor werkmeisjes, Tooneelletterkunde, 27. - Beeld Conscience, 33, 115, 121, 131. - Standbeeld Zwingli, 35. - Oostenrijks volkslied, 35 - Leon. da Vinci's levensbeschrijving, 35, Latijnsch gedicht, 50. - Prijs-Guinard, 50. - Maatsch, *De Wijngaard*, 50, 150. - Gent, Kunstnijverheid,

68. - Gedenkteeken Victor-Emanuel, 68. - Willemsvereeniging. Novellen, 84 - Herbouwing der Sorbonne, Parijs, 84, - Tooneelkunde, Antwerpen, 88. - Academie Antwerpen 88. - idem. nieuw Museum, 106. - Maatschappij ter bevordering van Bouwkunst, Amsterdam, Medaille, 107. - Gorinchem, tooneelprijskamp 107, - Prijskamp van Belgische tooneelletterkunde, 115, - Koninklijke academie van schoone kunsten, Brussel. Schilderkunst. 115, - België's koninklijke academie, 121. - W. Ogier Tooneelprijskamp, 147, - Koninklijke prijsvragen, 147. - Gent. Bouwkunde, 147. - Brugge. Gedenkteeken Breidel-De Coninck, 147. - Rosendaal. Teekenschool, 163. - Amsterdam. Bouwkunst, 163. - Brugge. Vl. Broederbond. Lofdicht op Conscience, 170. - Pius-almanak, 170. - Rotterdam. Schouwburg, 187. - Rafaël-beeld, 170, 206. - Parijs. Académie des sciences. Prijsvraag, 188. - Wiesbaden. Stadhuis, 188. - Brunswijk.

Museum, 188. - Beeld Willem II, 195. - Verhandeling over de H. Teresia, 206.
Reizen. Ontdekkingsreis naar Afrika, 19, 150, 155. - Kunstreis Lambeaux, 186. - Stanley, 186.
Schilderwerken van Cluysenaar, 34. - Gallait, 34, 50. - Munkacsy, 35. - Rubens, 50. - Hennebicq, 50. - Coxie, 50. - Genootschap van Nederl. waterverfschilders, 51. - Courbet; Rubens, 100. - Meissonier, 108. - Aan de stad Haarlem vermaakt, 115. - De Liemaeker, 122, 131. - Verschillige, 122. - Guffens, 147, 150. - Van Borselen, 151. - Rembrandt 151. - Gérard, 163. - Van der Ouderaa, 179. - Leys, 179. - H. Herkomeer, 188. - Vereschagin, 194. - H. Makart, 195. - Fr. Hals, 195. - L. da Vinci, 196. - Alma Tadema, 205. - J. Prayer, 206.
Taalkunde. Spelling in Nederland, 195.
Tentoonstellingen. Amsterdam, 82, 51, 187, 191. - Antwerpen: Academie, 60, 88; - Driejarige, 89. - Arnhem: tram en spoorwegen, 107. - Berlijn: gezondheids, 100; Tapijtwerk, 205. - Brussel: Nederlandsche maatsch. 50; - Cercle artistique, 60. - Chaumont, 164. - Doornik: oude kunst, 106 - Gent: Kunstnijverheid, 68. - Lissabon, 36. - Mechelen, 60. - Nizza, 20. - Parijs, 20, 74, 115, 153; Institut de sténographie, 188. - Philadelphia, 20, 147. - Rijssel, 28. - Rome, 36, 115, 131. - Rotterdam, 107, 127. - Scheveningen, 151. - 's-Gravenhage, 151, 187. - Weenen, 35, 188.
Tooneelkunst W. Beersmans, 122, - Bodenstadt, 123. - Prijskamp *De Wijngaard*, 150 - Opvoering van Grieksche tooneelstukken, 196.
Tooneelletterkunde. Prijskamp-Davidsfonds, 12. - Prijskamp-Gentsche bond van genootschappen voor werkmeisjes, 27. - Prijskamp *De Wijngaard*, 50, 150. - Prijskamp Antwerpen, 88. - Parsifal van Wagner, 170. - Driejarige prijs, 194.
Toonkunde. Toonzettingen van prins Albert, 12. - Marsch door Gounod, 12. - Oratorio van J. Kapf, 20. - Over koorzang en muzikaal onderwijs, door Ed. Gregoir, 26. - Opvoering van *Le capitaine noir*, van J. Mertens, 28. - Jubelfeest van 't Brusselsch conservatorium, 34. - Festival, Brussel, 34, 122, 194. - H. Fontaine, zanger in omreis, 67. - Prijskamp, 122. - Hamlet, zangspel, 123. - Oud-Nederlandsche danswijzen, 151. - Nagelatene werken van Raff, 154. - *The Redemption* van Gounod, 160. - De Noordpool, van R. Hol, 187. - Zangspel van Marschner, 205.
Varia. Multatulifonds, 131. - Davidsfonds te Hoboken, 169. - L. Davids' overblijfsels ontgraven, 170. - Lezing van L. De Koninck. 186. - Talen in Britisch-Indië, 188. - Groote kinderen, 195.
Veilingen van boeken. Londen, 27. - Bibliotheek Mariete-Bey, 107.
Veilingen van handschriften. Berlijn, 20. - Parijs, 34, 107, 153. - Hamilton, 196. - van toonkunde, 205.
Veilingen van kunststukken. Van Roye, 27. - Parijs, 34, 60. - Hamilton, 35. - Bakker-Korffs werken, 68. - B. du Bus, 74. - Amsterdam, 74. - Brussel; Tafereelen van F. Hals, 84, 195. - Courbet, 100. - Rotterdam, 122. - Amsterdam, 187, 195.
Veilingen van oudheden. 's-Gravenhage, 106. - Parijs, 107. - Delft, 131. - Zaandam, 151. - Tilburg, 163. - Audenaarde, tapijten, 170. - Amsterdam, 187. - Kasteel Heimerstein, 187. - Utrecht, 187. - Friesland, 195.
Wetenschappen. Onontplofbaar gas, 51. - Weerkundig congres, 51. - Menschnatuurkundig genootschap, 60. - Rysselberghe's telegraaf-telefoon, 151. - Nieuw kunstlicht, 122. - Bewaarde lijken, 123. - Sterrekundige waarneming, 150. - Natuurkundige ontdekking bij Athene, 155. - Hout kunstmatig verdroogd, 164. - Vuurtoren te Planier, 164. - Watermachienen, 170. - Congres van volkenrecht, 170. - Spaarbanken, 170. - Electriek licht, 170. - Algemeene

middaglijn, 171. - Fabriekhonig, 171. - Vredebondscongres, 186. - Rotterdam. Aardrijkskundig genootschap, 187. - Luchtvaart, 188. - Verrekijkersglazen, 188. - Bijbelsche oudheidkunde, 196. - Olie op water, 205. - Noorderlicht, 209.

III. Bladwijzer der platen.

Beeldhouwkunde. Ruiterstandbeeld van Leopold I door J. Geefs, 8; Pieta door G. Dupré, 13; C. Van Kiel door J. De Cuyper, 69; Half verheven door C. Floris, 101; Vrijheid van godsdienst door E. Simonis, 132; Terpsichore, 136.
Bouwkunde. Antwerpen: Houten gevel, Melkmarkt, 25; Gebouwen der XVe, XVIe en XVIIe eeuwen, 25; Stadsgezicht in 1500, 49; Oud huis van het Schippersambacht, 117; Geboortehuis van Mozart te Salzburg, 136; Kelder der XIIIe eeuw te Gent, 169.
Dieren, *vogelen.* Hyena. 56; Mees, 85.
Handteekens en handschriften. Rombout Keldermans, 22; Ph. Lammekens, 23; A. Streyters, 39; Gossewijn Van der Weyden, 92; A. Tsgrooten, 98.
Oudheidkunde. Reliquiekas van den H. Laurentius, 22; Muziekmakende groepen van Egyptische gedenkteekenen, 137; H. Hubertusstaf en sleutel, 180; H. Hubertus jachthoorn en medaille, 181.
Portretten. J. Geefs, 9; J.H. Bormans, 53; Kolonel Rottiers, 77; J.M. Ruyten, 93; E. Dujardin, 133; E. Naumann, 136; Cardinaal Granvelle, 185; Dr. Lubach, 196.
Tafereelen. Onbekende Italiaansche meester, 29; Antwerpen zuidwaarts in 1500, 49; David Coombe, 61; Christus op stroo naar P.P. Rubens, 97; Krijgstrompetter door A.J. Verhoeven-Ball, 109; Davids zalving door den profeet Samuel, 112; Uithangbord Van Deurme en Rabot te Antwerpen, 116; Vertrek der H. Dimphna, 124; Muurschildering van A. Mantegna, 144; Christus voor Pilatus naar D. Hopfer, 145; Bravo, Torero! door N. De Keyser, 149; Blijde intrede van Philips den Stoute te IJperen door G. Guffens, 152, 153; Onteerd! door A. Struys, 161; Het Hapje door E. Farazijn, 165; De roos der heide door J. Wagner, 176; Oude prent van 1494, 177; Sint-Hubertus in de Ardennen door A. Schaepkens, 180; Bloemen enz. door L. Schaefels, 189; Netvleugelige insecten familie door Ed. Vermorcken. 200.
Wetenschap. Kinderdrager, lessenaren en werktafel, 192, 193.
Zegels, *Wapenschilden.* Abdij van Tongerloo, 10; Van Tongeren, 21; Land van Waas, 37; P.P. Rubens, 71; Kolonel Rottiers, 77; Academie van Antwerpen, 88; Maatschappij ter aanmoediging der schoone kunsten, 89; A. Tsgrooten, 98; Drukmerk der firma Desclée, Lefebvre en c^{o}, 113; Briefzegel van G. Van der Weyden 127; Gemeente Mortsel, 129; A. Streyters, 178; cardinaal Granvelle, 184; Brussel, 194; Antwerpen met schildhouders, 197.
Zinnebeelden en opluistering. Duimke, 45; Krijgstropee, 75; Kermisfeesten wedstrijd voor tooneel, 88; Arabier, de Raba bespelende, 137; Muziekmakende engel naar Fra Bartolomeo, 137; Diploma der maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten te Antwerpen, 148; idem. Dischkaart, 201; Gymnastiek bondswapen, 172; *Société de Gymnastique et d'Armes d'Anvers* door F.A. Fraustadt, 173; Driewieler, 173; Muziekfestival te Brussel, 194.

Drukfeilen, terechtwijzingen en verbeteringen.

Blz. 9, 1e kolom, 4n regel. Zie ook 1874, blz. 114 en voeg bij de aanteekening aan het einde dezer kolom: 1865, blz. 170; 1868, blz. 127; 1873, blz. 11.

Blz. 30, 1e kolom, artikel portret door J. Janssens, kan men naslaan 1878, blz. 90 en 107.

Blz. 31, 2e kolom. E. De Biefve. 1847, *Rafaël werkende aan zijn laatste meesterstuk.*

Blz. 45, 2e kolom. H.W. Longfellow is te Cambridge bij Boston overleden.

Blz. 52 in J.H. Bormans' levensschets zijn eenige woorden niet in curcief gedrukt zooals de schrijver had aangeduid; verbeter ook blz. 55, 13n regel, 1837 in 1857.

Blz. 60, 1e kolom. Over het Broodhuis te Brussel kan men nog naslaan 1873 en 1876, blz. 49.

Blz. 67, 1e kolom, 18n regel, lees: Utrecht in plaats van Maastricht.

Blz. 95, 1e kolom, lees bij Ruytens leerlingen: A. Wttervronghel, E. Nicolié en J. Düntze.

Blz. 108, B.P.P. Muller geb. te Kjertemünde den 25n Januari 1805.

Blz. 110, 4n regel, achter Dordrecht, lees: get. F. Bol *fecit* 1630. Get. R. Brakenb. behoort tot den volgenden regel.

Blz. 116, 6n regel, lees: evenwel in plaats van evenveel.

Blz. 122, 1n regel. Gent, 3n regel, lees 1601 in plaats van 1575.

Blz. 123, 2e kolom, F. Callewaert, overleden 18 in plaats van 24.

Blz. 126, 1e kolom, 19n regel, lees: 1503 (nieuwe stijl 1504).

Blz. 132. Over E. Simonis kan men nog naslaan onze jaargangen 1872, blz. 122 en 1876, blz. 137.